

ΑΝΩΤΑΤΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Φεβρουάριος

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΣ

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ ΕΤΟΥΣ 1957 - 1958

ΤΟΜΟΣ Γ'

Α Β Ε

ΑΘΗΝΑΙ 1959

Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΕΠΕΤΗΡΙΣ

ἐξεδόθη

ΕΠΙ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

ΣΤΑΥΡΟΥ ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΚΑΙ ΚΟΣΜΗΤΟΡΟΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΣΤΡΑΤΟΥ Κ. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

Ἐπιμέλεια ἐκδόσεως

ΝΙΚΟΥ ΧΑΤΖΗΚΩΝΣΤΑΝΤΗ

Ἐπιμελητοῦ τῆς Ἀνωτάτης Βιομηχανικῆς Σχολῆς

ΑΠΟ ΤΑΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑΙ ΕΠΕΤΗΡΙΔΕΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

Τόμος Α' - 1948/49 - 19 Μελέται - Σελ.	420
» Β' - 1949/50 - 10 » - »	296
» Γ' - 1957/58 - 13 » - »	372

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΣ Κ. Κ. Σ.

Τόμος Α' - 1957/58 - 15 Μελέται - Σελ.	304
--	-----

ΣΠΟΥΔΑΙ

Τόμος Α' - 1950/1 - 20 Μελέται - Σελ.	372
» Β' - 1951/2 - 29 » - »	382
» Γ' - 1952/3 - 54 » - »	668
» Δ' - 1953/4 - 34 » - »	414
» Ε' - 1954/5 - 67 » - »	864
» ΣΤ' - 1955/6 - 64 » - »	934
» Ζ' - 1956/7 - 47 » - »	876
» Η' - 1957/8 - 49 » - »	1186

ΝΕΑ ΤΗΣ Α. Β. Σ.

Τόμος Α' - 1953/4 - Τεύχη 8 - Σελ.	484
» Β' - 1954/5 - » 4 - »	354
» Γ' - 1955/6 - » 5 - »	398
» Δ' - 1956/7 - » 5 - »	504
» Ε' - 1957/8 - » 7 - »	492

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Τόμος Α' - 1958 - Τεύχη 6 - »	172
-------------------------------	-----

ΟΔΗΓΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ - Έτος εκδόσεως 1953 - » 230

ΥΠΕΡ ΤΗΣ Α.Σ.Β.Σ.

(Έπί τη δεκαετία από της ψηφίσεως του Νόμου 800/1948 :
Λόγοι, παραινέσεις, ύποθηκαι, όδηγίαι)

ΕΠΙ ΤΩΝ ΠΟΡΙΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

(Αί άπόψεις της Σχολής επί τών προβλημάτων
της Άνωτάτης Έκπαιδεύσεως).

ΝΕΑ ΕΠΟΧΗ, ΝΕΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΙΔΑΝΙΚΑ

(Ίστορική έπισκόπησις και κοινωνιολογική εξέτασις)

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΡΓΑΣΙΩΝ - ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑΙ ΕΠΕΤΗΡΙ-
ΔΕΣ ΚΑΙ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΙ τών έτών 1947/8 - 1957/8

ΜΕΛΕΤΑΙ

ΝΕΑ ΕΠΟΧΗ

ΝΕΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΙΔΑΝΙΚΑ

Ἡ μελέτη αὐτὴ ἀφιερώνεται μὲ ἰδιαιτέραν χαρὰν εἰς τὰ μέλη τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Α.Σ.Β.Σ. καὶ εἰς τοὺς Συναδέλφους μου, οἱ ὁποῖοι μὲ ἐτίμησαν μὲ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἐκτίμησίν των, εἰς ἀνάμνησιν τῶν κοινῶν προσπαθειῶν καὶ τῆς τόσον ἐπιπόνου πορείας διὰ τὴν ἀνάδειξιν τῆς Σχολῆς.

1. Κοινὴ εἶναι ἡ πεποίθησις ὅτι ἡ Ἐπιβίωσις, χάρις εἰς τοὺς νέους ὅρους τῆς «Τεχνικῆς», εἰσέρχεται εἰς νέαν ἐποχὴν, ἡ ὁποία ἐπιβάλλει γενικωτέρας μεταβολὰς καὶ ἐπομένως νέας ἀντιλήψεις διὰ τὴν Ἐκπαίδευσιν. Πάντες ἀντιλαμβάνομεθα ὅτι, εἰς τὴν μεταβατικὴν αὐτὴν περίοδον ἀπὸ τῆς μιᾶς ἐποχῆς εἰς μίαν ἄλλην, ἐνὸς πρὸ παντὸς ἔστι χρεία: ἐνὸς νέου ἐκπαιδευτικοῦ ἰδανικοῦ, μιᾶς νέας ἐκπαιδευτικῆς ὀργανώσεως, νέων ἐκπαιδευτικῶν μεθόδων καὶ συστημάτων, νέων προγραμμάτων, νέων ἀνθρώπων, νέων σχολείων.

Εἰσήλθομεν, ἔλεγον ἐγκαινιάζων τὰς ἐργασίας τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους 1946)1947 τῆς Σχολῆς μας, εἰς μίαν νέαν ἐποχὴν ἐπιβάλλουσαν ἀναθεώρησιν καὶ βασικὰς μεταβολὰς εἰς τὴν Ἐκπαίδευσιν, ἡ ὁποία καὶ αὐτὴ, ὡς θεσμὸς κοινωνικὸς, συνακολουθῶν τὴν πορείαν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ κόσμου, δὲν δύναται νὰ μείνῃ ἔξω τόπου καὶ χρόνου. Ἡ ἐκπαίδευσις ὡς θεσμὸς ἱστορικὸς, διαμορφούμενος ἐκάστοτε, κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν αἰώνων, ἀναλόγως πρὸς τὰς τεχνικὰς, οικονομικὰς καὶ πολιτικὰς συνθήκας ἐκάστης ἐποχῆς καὶ ἐκάστης περιοχῆς, ἀποσκοπεῖ νὰ ἐξυπηρετήσῃ ζώσας ἀνάγκας.

Ἡ Ἐκπαίδευσις δὲν εἶναι ἀφηρημένη ἰδέα. Ἀντιθέτως ὀφείλει ν' ἀντιμετωπίζη τὰ προβλήματα τῆς συγχρόνου ζωῆς καὶ νὰ παρασκευάζῃ χρησίμους ἀνθρώπους διὰ τὸ παρόν, προετοιμάζουσα δι' αὐτῶν ἐν καλῦτερον μέλλον. Ἀντλεῖ, ἀναντιρρήτως, διδάγματα ἀπὸ τὸ παρελθόν, στηρίζεται εἰς τὸ παρόν, ἐπιλύει ἄμεσα ζητήματα καὶ θεραπεύει παρούσας ἀνάγκας, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἀνήκει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ μέλλοντος.

Δὲν δυνάμεθα νὰ στρέφωμεν πρὸς τὰ ὀπίσω, ἐνῶ ἡ ζωὴ προχωρεῖ, δὲν δυνάμεθα νὰ ἐφαρμόζωμεν ἐκπαιδευτικὴν πολιτικὴν στηριζομένην ἐπὶ τοῦ παρελθόντος καὶ ἀγνοοῦσαν τὸ παρὸν, διότι δὲν νοεῖται πρόοδος μὲ βήματα πρὸς τὰ ἔμπρὸς καὶ μὲ πρόσωπον ἐστραμμένον πρὸς τὰ ὀπίσω. Τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος πλήρης ἐλπίδων καὶ ἀνησυχιῶν, πλήρης ἐμπιστοσύνης καὶ φόβων, ἐξορμᾷ διὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ Σύμπαντος, ὁ παιδαγωγὸς δὲν δύναται νὰ βλέπῃ πρὸς τὰ ὀπίσω, ὡς ἡ γυνὴ τοῦ Λώτ, ἄρρωστος νοσταλγὸς τοῦ παρελθόντος, εἰμὴ μόνον διὰ νὰ γνωρίσῃ τὴν διανυθεῖσαν ὁδόν. Ὁ παιδαγωγὸς πρὸ παντὸς δέον νὰ ἐξετάζῃ κυρίως, βάσει τοῦ παρόντος, ποίας συνθήκας ὁ ἀντιμετωπίσῃ ὁ παιδαγωγούμενος, εἰς τὸ μέλλον.

Ἐὰν ἡ Ἐκπαίδευσις εἰς μεταβατικὰς περιόδους ἀποτυγχάνῃ, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι τὸν ἐκπαιδευτικόν, λόγῳ τῆς γενικῆς ψυχικῆς κοπώσεως καὶ τῆς πνευματικῆς ἀδυναμίας νὰ συλλάβῃ τὴν νέαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν, ἀπασχολεῖ περισσότερο τὸ παρελθόν καὶ δὲν ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἔργον του, ἀξιοθαύμαστον πράγματι, εἶναι νὰ προετοιμάσῃ τὸ μέλλον, νὰ διαμορφώσῃ ἄνθρωπον ἀντάξιον τῆς νέας ἐποχῆς, νὰ συντελέσῃ ἐπομένως καὶ αὐτὸς ὡς εἷς οὐσιώδης παράγων εἰς τὴν δημιουργίαν αὐτῆς τῆς νέας ἐποχῆς, τὴν ὁποίαν αὐτὸς πρέπει πρῶτος νὰ ὀραματισθῇ καὶ διὰ τὴν ἔλευσιν τῆς ὁποίας αὐτὸς πρῶτος νὰ χαρῆ.

Πρέπει τὸ Σχολεῖον ν' ἀντιληφθῇ αὐτὴν τὴν διαμορφουμένην νέαν ἐποχὴν, νὰ συλλάβῃ τὰ παρουσιαζόμενα προβλήματα τῆς, νὰ ἀναταθῇ μέχρι τῶν νέων ἰδανικῶν τῆς, διὰ νὰ ἔχῃ τὴν χαρὰν νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὰ τιθέμενα ἐρωτήματα, διὰ νὰ δύναται νὰ ἐπιλύσῃ τὰς προβαλλομένας ἀπορίας, διὰ νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἱκανοποιῇ τὰς παρουσιαζόμενας πνευματικὰς ἀνάγκας.

Τὴν νέαν ἐποχὴν, τὴν ὁποίαν θὰ χαροῦν οἱ νέοι, παρεσκεύασεν ὁ πόλεμος ὡς σύγκρουσις καθεστῶτων, ἰδεολογιῶν, μεθόδων καὶ προγραμμάτων ζωῆς καὶ ἀνήγγειλεν ἡ τρομακτικὴ λάμψις τῆς Χιροσίμα τοῦ 1945, λάμψις ἡ ὁποία ἀναμφιβόλως θὰ μεταβληθῇ ταχέως εἰς φῶς χαρωπόν, εἰς γόνιμον ἐνέργειαν, εἰς δημιουργικὴν δύναμιν διὰ τὴν εὐημερίαν τοῦ ἀνθρώπου.

Οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν τραγικὴν τῶν πορείαν ἀνεζή-

τησαν εἰς τὸ παρελθὸν τὴν Ἑδέμ, ἀντιλαμβάνονται τώρα, ἴσως μὲ φόβους ἀλλὰ καὶ μὲ χαρωπὴν προσδοκίαν, ὅτι ἡ Ἑδέμ κεῖται εἰς τὸ μέλλον, ὅτι ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ἐξανθρωπισμὸς τοῦ ἀνθρώπου θὰ πραγματοποιηθῇ εἰς τὸ μέλλον, διότι τὴν στενότητα τῶν ἀγαθῶν, τὴν πείναν καὶ τὴν δίψαν, τὴν ἀγωνίαν καὶ τὸν φόβον, τὴν ἀσθένειαν καὶ τὴν ἄγνοιαν θ' ἀντικαταστήσῃ ἡ ἀφθονία καὶ ἡ εὐημερία, ἡ καλλιέργεια τοῦ καλοῦ, ἡ ἀναζήτησις τῆς ἀληθείας, ἡ πίστις εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος τότε καὶ μόνον τότε θὰ δειχθῇ ὅτι εἶναι «τέκνον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ».

2. Τί λοιπὸν ἐννοοῦμεν μὲ τὸν ὄρον «Παιδεία»; Ἡ Παιδεία εἶναι ἐνέργεια διὰ τῆς ὁποίας ἡ Κοινωνία μυεῖ τὴν νέαν γενεάν εἰς τὰς ἀξίας καὶ τὴν τεχνικὴν αἰ ὁποῖαι χαρακτηρίζουν τὴν ζωὴν τῆς καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς. Ἡ Παιδεία ὅμως ὑπὸ τὴν σημερινὴν τῆς ἔννοιαν ὑπῆρξε τὸ προῖον μιᾶς ριζικῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων ἀναμεταξύ των, ἐπαναστάσεως ἡ ὁποία συνετελέσθη περὶ τὸν ἕκτον περίπου π.Χ. αἰῶνα καί, δὲν εἶναι τολμηρὸν νὰ τὸ εἴπωμεν, ἔκοψε τὴν ἱστορίαν εἰς τὸ μέσον. Εἶναι μία πνευματικὴ ἐπανάστασις, ἀπόρροια τῶν νέων, φυσικά, τεχνικοοικονομικῶν ὄρων τῶν πολιτειῶν τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία ἔχει ὡς ἔργον τὴν συνειδητὴν διαμόρφωσιν ἀνθρωπίνης προσωπικότητος, ἡ ὁποία πρὶν ἐγένετο μηχανικά, ὡς μία ἐπαναλαμβανομένη ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν μετὰδοσις ὠρισμένων παραδεδομένων καὶ συνεπῶς ἀκλονήτων καὶ ἀναμφισβητήτων ἀξιῶν.

Τώρα, εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ Παιδεία ἀποκτᾷ ἐντελῶς νέον περιεχόμενον, βασικὰ διάφορον, διότι τὸ ἔργον τῆς Παιδείας προϋποθέτει τὴν ὑπαρξίν ἐλευθέρων ἀτομικοτήτων τόσον τῶν διδασκόντων ὅσον καὶ τῶν διδασκομένων, συνάμα δὲ ρίπτει σκιάν ἀμφιβολίας ἐπάνω εἰς τὴν παράδοσιν, ἡ ὁποία, ἀπὸ μηχανικὴ καὶ τυφλὴ ἐπανάληψις, μεταβάλλεται εἰς μίαν διαδικασίαν ἐπιλογῆς καὶ ἀφομοιώσεως, ἥτις ἀνοίγει διάπλατα τὸν τόσον κλειστὸν ὄριζοντα τῆς παλαιᾶς παιδαγωγικῆς νοοτροπίας.

Ἀπὸ μίαν ἄλλην ἄποψιν ἡ Ἑλληνικὴ Παιδεία ἀποτελεῖ μίαν

ἐπανάστασιν, διότι αἱ μεταδιδόμεναι γνώσεις παύουν νὰ εἶναι τὸ μονοπώλιον ἑνὸς ἱερατείου καὶ γίνονται κτῆμα ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Τέλος ὑπῆρξε μία βαθεῖα μεταβολὴ ἀπὸ τὴν ἀποψιν ὅτι αἱ γνώσεις αὐταὶ δὲν μεταδίδονται διὰ νὰ ἐπιτρέψουν εἰς τοὺς διαπαιδαγωγουμένους νὰ καλύψουν ὀρισμένας πρακτικὰς ἀνάγκας, διὰ ν' ἀσκήσουν ἐν ἐπάγγελμα, π.χ. τοῦ γραφέως ἐν Αἰγύπτῳ ἢ ἐν Κίνᾳ τοῦ ἀνωτέρου ὑπαλλήλου, τοῦ μανδαρίνου, ἰδίᾳ μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ κομφουκιανισμοῦ. Δι' αὐτό, παρ' ὅλον τὸ ὕψος εἰς τὸ ὁποῖον ἔφθασεν ἡ κινεζικὴ παιδεία, ἐσταμάτησε περίπου αὕτη εἰς τὸ σημεῖον ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀρχίζει ἡ Ἑλληνικὴ Παιδεία. Ὁ «γραφεὺς» εἶναι ὁ ὑπάλληλος ὁ ὁποῖος θέτει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς διοικήσεως τὴν γνῶσιν τῆς γραφῆς, γνῶσιν δυσχερεστάτην καὶ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Μεσοποταμίᾳ. Οἱ γραφεῖς τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Ἀνατολῆς, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν προνομιούχον τάξιν, εἶναι πρακτικοὶ ἄνθρωποι ἔχοντες ὡς ἔργον νὰ τηροῦν τοὺς λογαριασμοὺς τῆς διαχειρίσεως, νὰ συντάσσουν καὶ νὰ λαμβάνουν διαταγὰς τῆς διοικήσεως, νὰ ταξινομοῦν τὰ ἀρχεῖα κλπ. Ἡ γραφὴ διὰ τοὺς λαοὺς αὐτοὺς ἐκφράζει συμβολικῶς τὴν θείαν ἔμπνευσιν ὑπὸ τὴν προστασίαν ἑνὸς θεοῦ, τοῦ Τῶθ εἰς τὴν Αἴγυπτον, τοῦ Ναμπὺ εἰς τὴν Μεσοποταμίαν. Οἱ ἱερεῖς εἰς τὴν Αἴγυπτον μετέδιδον τὰς γνώσεις μόνον, ὡς λέγει ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, «τοῖς μέλλουσιν ἐπὶ βασιλείαν προϊέναι καὶ τῶν ἱερέων τοῖς κριθεῖσιν εἶναι δοκιμωτάτοις ἀπὸ τε τῆς παιδείας καὶ τοῦ γένους».

Διὰ τοὺς Ἕλληνας, ἀντιθέτως, Παιδεία εἶναι ἢ κατ' ἐξοχὴν ἄδολος καὶ πέραν πάσης πρακτικῆς σκοπιμότητος ἐνέργεια. Τὸ ἰδεῶδες ἑνὸς ἀνθρώπου εἶναι «καλὸς κάγαθος, τετράγωνος καὶ εὐθέως τετυγμένος». Σκοπὸς τῆς Παιδείας καὶ τῆς «καλλιιεργείας» εἶναι πάντοτε ὁ ἑαυτός της. Αὐτὸν τὸν σκοπὸν διακρίνομεν ἀκόμη εἰς τὴν μυθικὴν μορφήν μέσα εἰς τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη. Αὐτὸ τὸ ἰδεῶδες, ποὺ ὑπάρχει ἤδη εἰς τὸν Ὀμηρον, τρόπον τινὰ ἔξω πάσης πρακτικῆς, πολιτικῆς ἢ στρατιωτικῆς χρησιμοποίησεως τοῦ διαπαιδαγωγουμένου, ἐξελίσσεται γοργῶς καὶ ἀσφαλῶς καὶ προσλαμβάνει ὅλοεν βαθύτερον καὶ πλατύτερον περιεχόμενον κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας.

Ἀπὸ τὰς ἐμπειρικὰς γνώσεις καὶ τοὺς θρύλους, ἀπὸ τὰ ὄνειρα

καὶ τὰς ὀρησκείας τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Αἰγύπτου ἐξεπήδησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐν νέον πνεῦμα, πνεῦμα ἐρεῦνης καὶ ἀναζητήσεως, μὲ ἰδανικὸν τὴν εὐρεσιν ἐλευθέρως τῆς Ἀληθείας, ἐν νέον πνεῦμα ἐργασίας ἐλευθέρως, πειθαρχημένης, χαρωπῆς, τεινούσης πάντοτε εἰς τὴν πραγματοποίησιν ἐνὸς ἰδεώδους ὠραιότητος, ἀπλότητος καὶ ἀληθείας, ἰδεώδους τὸ ὅποῖον συνδέει τὸν ἄνθρωπον μὲ τὸ θεῖον εἰς ἓνα δεσμὸν οἰκειότητος καὶ ἀμοιβαίας κατανοήσεως. Ἄλλὰ πάντα ταῦτα εἶχον ὡς τέρμα τὴν ἄδολον Ἐπιστήμην, πνευματικὰς ἐπιδιώξεις πέραν πρακτικῶν σκοπῶν, αἱ ὅποιαι ἐδημιούργησαν τὴν βάσιν διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ οἰκοδομήματος τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς Τεχνικῆς. Οἱ Ἕλληνες ἐδημιούργησαν τὴν Μαθηματικὴν Ἐπιστήμην, ὡς Μητέρα τῶν Ἐπιστημῶν, καὶ βασικῶς ἐπίστευσαν ὅτι ἡ καθαρότης τῆς σκέψεως εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον μᾶς ἀπελευθερώνει καὶ συγχρόνως μᾶς προσεγγίζει πρὸς τὴν θεῖαν σκέψιν. Ἡ Ἐπιστήμη εἶναι ἀπηλλαγμένη καὶ ἀπὸ τὸν ὀρησκειτικὸν τῆς χαρακτῆρα καὶ ἀπὸ τὴν μυθικὴν ἐπίδρασιν, ὡς καὶ ἀπὸ τὰς κρατικὰς δι' αὐτῆς ἐπιδιώξεις. Αὐτὴ ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἐπιστήμης θὰ παραμείνῃ τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς καθ' ὅλην τὴν κλασσικὴν περίοδον. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὁ σοφὸς παραμένει πάντοτε ἀνεξάρτητος καὶ ἡ δραστηριότης του — φιλοσοφική, ἐπιστημονική ἢ πολιτική — δὲν ἔχει ποτὲ τὴν ἔννοιαν κρατικοῦ λειτουργήματος. Δὲν λαμβάνει — οὔτε δέχεται — κρατικὴν ἐνίσχυσιν, διότι αὐτὴ θὰ ἦτο περιορισμὸς τῆς ἐλευθερίας του. Ὑπὸ τὸν τύπον αὐτὸν ὀργανώθησαν καὶ ἐλειτούργησαν αἱ Σχολαὶ τοῦ Θαλῆ καὶ τοῦ Ἀναξαγόρα, τοῦ Πυθαγόρα καὶ τοῦ Σωκράτους, ἡ Ἀκαδημία τοῦ Πλάτωνος, τὸ Λύκειον τοῦ Ἀριστοτέλους ἢ ἡ Στοὰ τοῦ Ζήνωνος. Τὸ ἀντίθετον θὰ συμβῆ διὰ τὸ Μουσεῖον τῆς Ἀλεξανδρείας, ὅπου συγκεντροῦνται σοφοὶ πάσης κατευθύνσεως ἐπιχορηγούμενοι παρὰ τῶν Πτολεμαίων.

Βεβαίως τὸ ἑλληνικὸν θαῦμα δὲν ἐπήγασεν ἐκ τοῦ μηδενός. Συνέλεξε καὶ ἀνεχώνευσε τοὺς προηγουμένους πολιτισμοὺς. Ἐκληρονόμησε καὶ ἐχρησιμοποίησε τὰς πραγματοποιηθείσας προόδους. Τὸ θαυμαστὸν εἶναι ὅτι ἀπὸ τὴν ἀναχώνευσιν αὐτὴν τῶν παραδόσεων καὶ τῶν θρύλων, ἰδίᾳ ἀπὸ τὴν μυστικοπάθειαν τῆς Ἀνατολῆς ἐπήγαγε νέον τι, τὸ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα, τοῦ ὁποῖου οὐσία εἶναι

ἢ ἐλευθέρα ἔρευνα, ἢ ἐλευθέρα συζήτησις, ἢ ἐλευθέρα κρίσις πέραν ἢ καὶ ἐναντίον τῶν παραδεδεγμένων, ἄνευ φόβου καὶ ἄνευ πάθους, ἢ μᾶλλον μὲ τὸ πάθος τῆς ἀνευρέσεως τῆς Ἀληθείας. Οὕτω πως καὶ αὐτὴ ἡ Ἑλληνικὴ Τέχνη ἐκφράζει τὴν ἐλευθέραν ἀναζήτησιν τῆς τελειότητος.

Ἀνθρωπιστικὸν ἢ μᾶλλον ἐξανθρωπιστικὸν εἶναι τὸ ἰδεῶδες τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας, διότι κινεῖ τὸν ἄνθρωπον νὰ σκεφθῇ, νὰ μετατρέψῃ εἰς ἀντικείμενον σκέψεως, καὶ ἐν τέλει νὰ διαμορφώσῃ καὶ νὰ μεταμορφώσῃ, σύμφωνα μὲ ἀξίας ἐλευθέρως δεκτάς, ἐν ὄλοῦν μεγαλύτερον μέρος ἀπὸ τὴν ψυχικὴν καὶ κοινωνικὴν ζωὴν του. Στρέφωμ τὰ νῶτα εἰς τὰς πραγματικὰς τῆς ζωῆς ἀνάγκας ὁ ἄνθρωπος τῆς Ἐπιστήμης ἀποκτᾷ ἐπὶ τῶν πραγμάτων μίαν δύναμιν ὑπὲρ τὸν ἄνθρωπον.

Οὕτω ἡ Ἑλληνικὴ Παιδεία μένει ἀκόμη τὸ ἄφθαστον πρότυπον πάσης ἀνθρωπιστικῆς παιδείας, ἀπὸ τὴν ἄποψιν ὅτι ἀποτείνεται εἰς τὸν ἄνθρωπον ὡς ἄνθρωπον καὶ τὸν θεωρεῖ, κατὰ Πρωταγόραν, ὡς μέτρον ὅλων τῶν πραγμάτων. Σήμερον, ὅτε ἡ μεγαλύτερα ἀπὸ τοῦ μεσοπολέμου ἀνακάλυψις διὰ τὸ δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν δίκαιον εἶναι ὁ ἄνθρωπος, δυνάμεθα καλύτερον νὰ ἀνατρέξωμεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν πηγὴν καὶ νὰ ἐμπνευσθῶμεν ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς ἀξίας, μὴ παραβλέποντες, βεβαίως, τὴν σύγχρονον πραγματικότητα.

Δὲν ἀποτείνεται ἡ Ἑλληνικὴ Παιδεία εἰς τὸν μέλλοντα πολίτην, δυνάμενον ν' ἀδιαφορήσῃ διὰ τὴν πνευματικὴν του ἀνάπτυξιν, διότι αὐτὴ εἶναι σχεδὸν μία περιττὴ πολυτέλεια μέσα εἰς μίαν κοινωνίαν κοσμοκρατόρων στρατιωτικῶν, ὅπως εἰς τὴν Ρώμην. Δὲν ἀποτείνεται εἰς τὸν θρησκον ἄνθρωπον, ὁ ὅποιος ἀδιαφορεῖ διὰ τὴν ἐγκόσμιόν του ὑπαρξιν, ἀφοῦ ἡ ὄλη του μέριμνα ἀφορᾷ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς του. Δὲν ἀποτείνεται μόνον εἰς τὸν τεχνίτην ἢ εἰς τὸν ἐπιστήμονα, ὁ ὅποιος ζητεῖ νὰ καταρτισθῇ μέσα εἰς ἓνα στενὸν κύκλον ἐνεργειῶν. Δὲν ἀποτείνεται ἀκόμη μόνον εἰς τὰ μέλη μιᾶς ἀριστοκρατικῆς μειοψηφίας περιορισμένης μέσα εἰς ἓνα στενὸν κύκλον κοινωνικῶν σχέσεων.

Εἰς τὸ βάθος ἡ κλασσικὴ παιδεία περιφρονεῖ τὸν τεχνικὸν προσανατολισμόν. Ἀποβλέπει νὰ δημιουργήσῃ τὸν ἄνθρωπον

ικανόν δια πᾶσαν ειδικήν προσπάθειαν, χωρὶς ὅμως ἐκ τῶν προτέρων νὰ τὸν περιορίζῃ εἰς μίαν καθωρισμένην ειδικότητα, πλὴν τῆς ἰατρικῆς. Οἱ σοφοὶ τῆς Ἑλλάδος εἶχον τὴν γνώμην ὅτι αἱ πρακτικαὶ ἐφαρμογαὶ ὑπεβίβαζον τὴν ἐπιστήμην καὶ τοὺς θεράποντάς τῆς εἰς ἐργάτας. Αἱ ἀντιλήψεις αὗται ἦσαν ἀπόρροια τῆς ἐπιδράσεως τοῦ πλατωνισμοῦ, ἀποβλέποντος εἰς τὴν καθαρὰν μαθηματικὴν σκέψιν, ἐνῶ φαίνεται ὅτι οἱ πυθαγόρειοι κατὰ διάφορον τρόπον ἐξήταζον τὸ θέμα. Εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν τὰ συντελούμενα μεγάλα τεχνικὰ ἔργα, ἰδίᾳ τῆς ἀρδεύσεως, ἔφερον εἰς ἐπαφὴν τὴν θεωρίαν καὶ τὴν τεχνικὴν. Ὁ περίφημος «Φάρος τῆς Ἀλεξανδρείας» κατέδειξε τὴν ἀξίαν τῶν τεχνικῶν ἐφαρμογῶν, ἐνῶ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης αἱ ἐφαρμογαὶ ἀπέβλεπον περισσότερον εἰς κατασκευὴν παιχνιδίων. Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι ἐνῶ ἡ Ἐπιστήμη προέκυψεν ἀπὸ τὴν πρᾶξιν καὶ ἡ θεωρία ἐκ τῆς παρατηρήσεως, βραδύτερον ἢ Ἐπιστήμη ἀπεμονώθη. Ὁ πόλεμος, ὅπως καὶ σήμερον, κατέδειξεν ὅτι τὰ Μαθηματικὰ καὶ ἡ Φυσικὴ εἶναι ὅπλα ἰσχυρότερα ἀπὸ τὰς μάζας τῶν μαχητῶν. Τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀρχιμήδους παλαιόντος μὲ τὰς ἐφαρμογὰς τῆς μεγαλοφυΐας του ὑπὲρ τῆς πατρίδος του εἶναι χαρακτηριστικὸν τοῦ ρόλου τὸν ὁποῖον ἔπαιξεν εἰς πᾶσαν ἐποχὴν ὁ πόλεμος διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Τεχνικῆς.

Ἡ Ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα πηγάζει ἡ ἔννοια τῆς ἐγκυκλίου παιδείας, ἀποβλεπούσης ν' ἀναπτύξῃ ὅλας τὰς ἰκανότητας τοῦ ἀνθρώπου, οὕτως ὥστε νὰ δύναται οὗτος νὰ ἐκπληρώσῃ κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον τὸ καθῆκον του εἰς τὸ μέλλον, ὅπουδῆποτε καὶ ἐὰν κληθῇ. Αὐτὸ τὸ ἰδανικόν, τὸ ἐξω πάσης εἰδικῆς καταρτίσεως, τὸ ἐξῆρε, νομίζω, κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον βραδύτερον ὁ Ἰουλιανὸς ὁ Ἀποστάτης. «Ὁ ἄνθρωπος, ἔλεγεν, ὁ τυχὼν τῆς κλασσικῆς παιδείας εἶναι ἰκανὸς νὰ προαγάγῃ τὴν ἐπιστήμην, νὰ καταστῇ πολιτικὸς ἡγέτης, πολεμιστής, ἥρωας· εἶναι δῶρον τῶν θεῶν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους».

Τὸ ἰδεῶδες τῆς κλασσικῆς παιδείας εἶναι «ὁ πλήρης ἄνθρωπος», ὁ ὁποῖος εἶναι ταυτοχρόνως ἰκανὸς νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν πολιτείαν, νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τὸ θεῖον, νὰ αἰσθανθῇ ὅλην τὴν χαρὰν τῆς ζωῆς ἀπὸ τὸν ἔρωτα μέχρι τῶν «συμποσίων», ἀπὸ τὴν παλαιίστραν μέχρι

τῶν «διαλόγων», ὁ πλήρης ἄνθρωπος ὁ καλλιεργῶν συμμέτρως τὸ πνεῦμα, τὴν ψυχὴν, καὶ τὸ σῶμα, ὁ ζητῶν νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ πᾶν ὅ,τι δίδει χαρὰν καὶ ἀξίαν εἰς τὴν ζωὴν, μὲ πᾶν ὅ,τι ἀποδεικνύει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν πολὺπλευρον καὶ πολυδιάστατον οὐσίαν τοῦ ἀνθρωπισμοῦ του καὶ ποῦ κινεῖ τέλος τὸν ἄνθρωπον νὰ σταθῇ ὡς καλλιτέχνης ἀπέναντι ὅχι εἰς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν δραστηριότητα, ἀλλ' ἀπέναντι εἰς τὸ σύνολον τῆς ζωῆς καὶ νὰ φιλοδοξῇ νὰ κάμῃ αὐτὴν τὴν ζωὴν του Τέχνην, ὡς τὴν ἀνωτέραν καὶ εὐγενεστέραν ἐκδήλωσίν της.

Τὸ ἰδεῶδες τοῦ «πλήρους ἀνθρώπου», ποῦ ἀποτελεῖ ἄλλωστε τὴν καλύτεραν σύνθεσιν ἀνάμεσα εἰς τὰς ἀριστοκρατικὰς ἀξίας τοῦ βου π.Χ. αἰῶνος καὶ τὰς δημοκρατικὰς κατακτήσεις τοῦ 5ου αἰῶνος, ἠδυνήθη νὰ πραγματοποιηθῇ ὅχι μόνον διότι οἱ Ἕλληνες ἀφιέρωσαν εἰς αὐτὸ ἀπάσας τὰς δυνάμεις των, ἀλλὰ καὶ διότι αἱ συνῆκαι καὶ αἱ περιστάσεις ἐπέτρεπαν τὴν πραγματοποίησίν του. Οὔτε αἱ ἐπιστῆμαι εἶχον εἰδικευθῇ, οὔτε ἡ τεχνικὴ ἦτο ἰδιαιτέρως ἀνεπτυγμένη, οὐδὲ καν «ἡ στρατηγικὴ τεχνικὴ» εἶχεν αὐτονομηθῇ ἀπὸ τὸν «ἀνθρώπινον παράγοντα», δηλαδὴ τὴν εὐφυΐαν, τὴν εὐψυχίαν, τὴν ἀνδρείαν, τὴν ρώμην τοῦ στρατευομένου πολίτου. Οὐδὲ ἡ Πολιτεία ἔθετε προβλήματα τεχνικῆς φύσεως, ἀπαυτοῦντα μίαν οἰανδήποτε «πρακτικὴν ἄσκησιν». Ἄρκει πρὸς ἀπόδειξιν τούτου ἡ κλήρωσις τῶν ἀξιοματούχων τῆς ἀρχαίας Ἀθηναϊκῆς Πολιτείας ἢ τὸ γεγονός ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι διώριζαν «στρατηγόν» τὸν Σοφοκλῆ ὅχι διὰ τὰς στρατιωτικὰς του ἰκανότητας, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀποδείξουν τὸν θαυμασμόν των διὰ τὴν «Ἀντιγόνην». Κάτι ἀνάλογον εἶναι ἀδύνατον νὰ φαντασθῶμεν εἰς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν, ὅπου ἡ ὀργάνωσις τῆς ζωῆς εἶναι στηριγμένη ἐπὶ τῶν ἀξιῶν τῆς εἰδικότητος. Δι' αὐτὸ ἀδιανόητος σήμερον εἶναι ἡ ἐπιχειρηματολογία τοῦ Ἀριστοτέλους ὑποστηρίζοντος ὅτι ὁ δῆμος δύναται νὰ κυβερνήσῃ καλύτερον ἀπὸ τὴν ἀριστοκρατίαν. Σήμερον δὲν δυνάμεθα νὰ δώσωμεν παρομοίαν πληρότητα εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς δημοκρατίας, διότι ὑπάρχει χάσμα μεταξὺ τῆς καλλιεργείας τῶν ὀλίγων καὶ τῆς χυδαιότητος τῶν πολλῶν, τουλάχιστον εἰς τὰ ζητήματα τῆς Τέχνης.

Διὰ τὸ κλασσικὸν ἰδεῶδες ὁ μορφωμένος ἄνθρωπος, ἀκόμη καὶ

ὁ εἰδικός, πρέπει πρὸ παντὸς νὰ παραμείνῃ ἄνθρωπος. Αὐτὸ εἶναι ἄλλως τε τὸ κύριον θέμα τοῦ διαλόγου μεταξὺ τοῦ ἀρχαίου πνεύματος καὶ τοῦ νεωτέρου, ἐπηρασμένου ἀπὸ τὴν Τεχνικήν. Εἶναι πράγματι χρήσιμον, ὅπως λέγει ὁ H. Marron, νὰ μᾶς ὑπενθυμίζουσι οἱ Ἕλληνες ὅτι μόνον ὁ τελικὸς ἀνθρωπιστικὸς σκοπὸς δύναται νὰ νομιμοποιήσῃ πᾶσαν εἰδικὴν δραστηριότητα. Οἱ κλασσικοὶ μᾶς ὑπενθυμίζουσι πάντοτε ὅτι οὐδεὶς θεσμός, οὐδεμία γνῶσις, οὐδεμία τεχνικὴ δύναται νὰ καταστῇ αὐτοσκοπός. Ὅργανα εἰς χεῖρας τῶν ἀνθρώπων, πρέπει νὰ ὑποτάσσωνται εἰς αὐτὴν τὴν ἀνωτάτην ἀξίαν: «τὸν ἄνθρωπον», ἀλλὰ τὸν ἄνθρωπον ὄχι τὸν ὀλοκληρωτικῶς ἐλεύθερον, ὡς τὸν διεμόρφωσεν ἡ ἑλληνικὴ ἀντίληψις, τὸν ἀπηλλαγμένον ὑποχρεώσεων καὶ ἀναζητοῦντα μέσα εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ τὴν δικαίωσιν τῆς ὑπάρξεώς του, ἀλλὰ τὸν ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος εἶναι συγχρόνως συνειδητὸν καὶ δημιουργικὸν μέλος μιᾶς κοινωνίας ἐργαζομένης καὶ παραγωγικῆς, πολίτης ἐνὸς Κράτους ἐπιδιώκοντος τὴν κοινὴν ὠφέλειαν διὰ τοῦ συντονισμοῦ τῶν ἀτομικῶν δραστηριοτήτων.

3. Τὸ ἰδεῶδες «τῆς ἐν Χριστῷ Παιδείας» εἶναι ἀπὸ μίαν ἄποψιν στενώτερον καὶ ἀπὸ μίαν ἄλλην ἄποψιν βαθύτερον ἀπὸ τὸ Ἑλληνικόν. Στενώτερον, διότι ὁ Χριστιανισμὸς δὲν ἀναγνωρίζει τὸν ἄνθρωπον παρὰ μόνον ὡς πνευματικὸν ὄν, βαθύτερον, διότι καλεῖ τὸν ἄνθρωπον νὰ ἀναγνωρίσῃ ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ τὸν διαχωρίζει ἀπὸ τὰ ἄλλα κτίσματα, ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ εἶναι κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ εἶναι ἐλεύθερον νὰ τὸν σώσῃ ἢ νὰ τὸν καταστρέψῃ, καὶ ὅτι ἐπομένως ἀπὸ τὴν ἐλευθέραν του βούλησιν ἐξαρτᾶται ἡ σωτηρία του, ἡ σωτηρία ὀλοκλήρου τῆς Ἀθρωπότητος.

Ὁ Χριστιανικὸς θεοκεντρισμὸς συνοδεύεται ἀπὸ ἕνα ἄνθρωποκεντρισμὸν, τὸν ὁποῖον ἡ κλασσικὴ Ἑλλάς δὲν ἠδυνήθη καὶ νὰ ὑποψιασθῇ. Μὲ τὸν Χριστιανισμὸν ὁ κόσμος προσέλαβε τὴν μορφήν μιᾶς ἱεραρχίας, μιᾶς ἱερᾶς τάξεως κατὰ ρυθμούς συμμετοχῆς τῶν ὄντων εἰς τὴν θεϊκὴν τελειότητα. Μιᾶ ἱεραρχικὴ τάξις καθορίζει τὴν θέσιν, τὴν οὐσίαν καὶ τὴν λειτουργίαν τῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ,

ἀπὸ τὰ τελειότερα — τοὺς ἀγγέλους — ἕως τὰ ἀτελέστερα σώματα. Καὶ ἂν ὁ ὕλικὸς κόσμος κατέχη τὴν τελευταίαν θέσιν καὶ περιστάνει μίαν κατωτέραν βαθμίδα τῆς ὄντολογικῆς ἱεραρχίας, αὐτὴ ἢ ἰδίᾳ θέσις τοῦ ἀνθρώπου μέσα εἰς αὐτὴν τὴν ἱεραρχικὴν τάξιν ἐξηγεῖ τὴν κεντρικὴν θέσιν τῆς Ἐπιστήμης, ἢ ὅποια τὸν μελετᾷ, καὶ τῆς Παιδείας, ἢ ὅποια τὸν διαμορφώνει. Διὰ τὸν Νεμέσιον (5ος αἰὼν μ.Χ.) ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἤδη εἰς μικρόκοσμος, ἐν σύμπαν εἰς μικρογραφίαν: εἶναι ὃν ἀπὸ σῶμα καὶ ἀπὸ μίαν ἔλλογον ψυχὴν. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὁ συνδυετικὸς κρίκος μεταξὺ τοῦ κατωτέρου κόσμου τῶν σωμάτων καὶ τοῦ ἀνωτέρου τῶν πνευμάτων. Κατὰ τὸν Μάξιμον, ἀπὸ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐξαρτᾶται ἡ σωτηρία τοῦ κόσμου ὅλου. Ὅπως ἀκριβῶς ἡ πτώσις τοῦ ἀνθρώπου συνεπέφερε τὴν πτώσιν ὅλων τῶν κτισμάτων, οὕτω καὶ ἡ ἐπιστροφή τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν Δημιουργόν του θὰ ἔχη ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐπιστροφήν, τὴν σωτηρίαν ὅλου τοῦ κόσμου.

Ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾷ τοιοῦτοτρόπως μίαν διπλὴν ἀξίαν: α) διότι ἡ αὐτογνωσία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἤδη μία θεογνωσία καὶ β) διότι ἡ ἐλευθέρᾳ βούλησις τοῦ ἀνθρώπου καθίσταται θεμέλιον ὅλης τῆς δημιουργίας. Ἐνῶ τὰ περισσότερα ὄντα δὲν ἔχουν ἱστορίαν, ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἱστορίαν, διότι εἶναι ἱκανὸς νὰ προσδιορίσῃ, μὲ τὴν βοήθειαν τῆς θείας Χάριτος, τὴν θέσιν τὴν ὅποιαν θὰ καταλάβῃ μέσα εἰς τὴν ἱεραρχίαν τῶν ὄντων, διότι ἡ ἐλευθέρᾳ βούλησις του ἐπιτρέπει εἰς αὐτὸν νὰ μετέχη τοῦ Θεοῦ ὀλιγώτερον ἢ περισσότερον. Καὶ ὅπως ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας δὲν εἶναι εἰμὴ ἡ ἱστορία μιᾶς διαρκοῦς καὶ γονίμου ἀνησυχίας, ἢ ὅποια κινεῖ τὸν ἄνθρωπον νὰ γνωρίσῃ τὸν ἑαυτὸν του, οὕτω καὶ ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας εἶναι ἡ ἱστορία μιᾶς προόδου μὲ ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὴν δημιουργίαν μιᾶς civitas Dei, ὅπως λέγει ὁ Αὐγουστίνος.

Μέσα εἰς τοιοῦτον σύμπαν, ὅλη ἡ Παιδεία εἶναι κατ' ἀνάγκην προσανατολισμένη πρὸς τὸν πνευματικὸν ἄνθρωπον, εὐρισκόμενον εἰς τὴν κορυφὴν ὅλης τῆς πυραμίδος. Τὰ Μεσαιωνικὰ Πανεπιστήμια, τὰ λαμπρὰ αὐτὰ δημιουργήματα ὅλων τῶν μεγάλων δυτικῶν μεσαιωνικῶν πόλεων (πρῶτον τῶν ὁποίων ἀναφέρεται τὸ τοῦ Σαλέρνου τῆς Ἰταλίας κατὰ τὸν 9ον μ.Χ. αἰῶνα ἐμφανισθὲν εἰς τὸ σταυ-

ροδρόμι τριῶν πολιτισμῶν: τοῦ ἑλληνικοῦ, τοῦ λατινικοῦ καὶ τοῦ ἀραβικοῦ), τὰ ὁποῖα κλείουν καὶ ἐνοποιοῦν ὅλας τὰς Ἐπιστήμας, ἔγιναν τὸ πρότυπον βάσει τοῦ ὁποίου ὀργανώθησαν τὰ σημερινὰ Πανεπιστήμια. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὅλαι αἱ ἀξίαι ὑπετάχθησαν εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου. Κάτω ἀπὸ τὸν πνευματικὸν ἀνθρωπον ὑπάρχει ὁ στρατιωτικὸς καὶ ὁ ἱππότης, ὁ ὁποῖος ἀποκτᾷ ἀξίαν καθ' ὅσον διαποτίζεται ἀπὸ τὰς χριστιανικὰς ἀρετὰς. Ἡ ἀφοσίωσις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ τήρησις τοῦ ὅρκου, ἡ πίστις εἰς τὸν βασιλέα ἢ τὸν φεουδάρχην, τὸ σέβας, ἡ προστασία τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἀδυνάτων, ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν γυναῖκα, ἡ τιμὴ καὶ αἱ ἄλλαι ἱπποτικάι ἀρεταὶ ἔδωσαν ἰδιαιτέραν αἴγλην εἰς τὴν γαλλικὴν ἱπποσύνην, πρότυπον ὅλου τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἱπποτισμοῦ, καὶ ἐδημιούργησαν, τὴν ἰδίαν ἐποχὴν καθ' ἣν ἐκτίζοντο αἱ μεγάλαι cathédrales τῆς Chartres, τῆς Reims καὶ τῆς Κολωνίας μὲ τὴν πρωτοβουλίαν τῶν corporations καὶ τὴν συνεργασίαν χιλιάδων ἀνθρώπων, ἐξόχους πράγματι τύπους ἀνθρώπων.

Ὅπως ἡ ἀρχαία Ἑλλάς ἐδημιούργησε τὸ ἄτομον καὶ ὁ Πρωταγόρας ἀνεκέρυξε τὸν ἀνθρωπον μέτρον ὅλων τῶν πραγμάτων, ὅπως ἡ Ἑλλάς διεπίστωσε τὴν ἀξίαν του καὶ ἐδικαιολόγησε τὴν ὑπερηφάνειάν του ἀκόμη καὶ ἀπέναντι τῶν θεῶν, ὅπως ἡ ἀρχαία Ρώμη συνέλαβε τὴν ἔννοιαν τοῦ πολίτου καὶ ἐδημιούργησε μὲ τὰς ἀρετὰς καὶ ἱκανότητάς του μίαν πανίσχυρον κοσμοκρατορίαν, οὕτω καὶ ὁ χριστιανισμὸς ἀπηλευθέρωσε τὸ ἄτομον ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς κάστας ἢ τοῦ γένους καὶ τὸ ἔθεσεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ πλησίον, δημιουργήσας μίαν κοινότητα ἀνθρώπων μὲ κοινὸν δεσμὸν τὴν πίστιν, ἐνῶ συγχρόνως ἀνέδειξε τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἔννοιαν πιστεύω ἄγνωστον καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ εἰς τοὺς Ρωμαίους.

4. Τὸ Βυζάντιον, κέντρον ἀφ' ἑνὸς Κράτους μὲ ἐπίσημον θρησκείαν τὴν χριστιανικὴν καὶ ἐνὸς κόσμου ἔχοντος ὑποστῆ ἀμέσως τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἐμφανίζει ἔκδηλον τὸν διχασμὸν τῆς Παιδείας. Χαρακτηριστικόν τῆς εἶναι ἀπὸ τῆς πρώτης ἐγκαταστάσεως τοῦ Κωνσταντίνου μέχρι τῆς Ἀλώ-

σεως ακόμη ὁ διαχωρισμός τῆς «λαϊκῆς παιδείας», ἐχούσης εἰδωλολατρικὴν καταγωγὴν καὶ ἐπηρεαζομένης ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ πρότυπα τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας, ἀπὸ τῆς «χριστιανικῆς παιδείας», ὀργανωμένης καὶ κατευθυνομένης ἀπὸ τὴν «Μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν».

Ἀπὸ τοῦ 4ου μ.Χ. αἰῶνος ὑπάρχει, ἰδρυθὲν ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνον, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν Πανεπιστήμιον (τὸ πρῶτον ἐν τῷ κόσμῳ) μὲ ἑλληνικὴν καὶ ρωμαϊκὴν παράδοσιν. Εἰς τὸ Πανεπιστήμιον αὐτὸ ἐδιδάσκοντο εἰς ἰδίαις Σχολαῖς ἡ φιλολογία, ἡ φιλοσοφία, αἱ θετικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ τὸ δίκαιον. Ἡ διδασκαλία ἐγένετο εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν γλῶσσαν καὶ βραδύτερον μόνον εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ ἀπὸ καθηγητὰς πολλοὶ τῶν ὁποίων ἦσαν «Ἕλληνες», δηλονότι εἰδωλολάτραι, ὅπως ὁ Ἀμμώνιος, ὁ Ὀλυμπιόδωρος, ὁ Λεωνᾶς. Συγχρόνως ἤθουσαν αἱ Σχολαὶ τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου ἐφοίτησαν ὁ Μέγας Βασίλειος, ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, ὁ Ἰουλιανὸς κ.ἄ., καὶ τὸ περίφημον «Μουσεῖον τῆς Ἀλεξανδρείας», φωτοβολοῦν κέντρον τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ (529 μ.Χ.) ἀρχίζει ἡ μισαλλοδοξία. Πολλοὶ διδάσκοντες εἰς τὰς Σχολαῖς τῶν Ἀθηνῶν καταδιώκονται καὶ ἀναγκάζονται νὰ καταφύγουν εἰς τὴν Περσίαν, ὅπου γίνονται μετὰ πολλῶν τιμῶν δεκτοὶ ἀπὸ τὸν Χοσρόην· ἄλλωστε ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπέβλεπε κυρίως εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς Νομικῆς Ἐπιστήμης καὶ εἶναι γνωστὸν ποῖον ἐξέχοντα ρόλον ἔπαιξαν εἰς τὴν νομοθεσίαν του «οἱ οἰκουμενικοὶ Διδάσκαλοι» τῆς περιφέρειου Νομικῆς Σχολῆς τῆς Βηρυττοῦ.

Ἦτο φυσικὸν νὰ ὑποστῇ τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὴν μακραιῶνα ἱστορίαν του τὴν ἐπιρροὴν τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ Βυζαντίου. Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Μονομάχος ἀπέβλεψεν εἰς αὐτὸ ὡς φυτῶριον διοικητικῶν στελεχῶν. Ὁ Ψελλὸς διωρίσθη «ὑπάτος τῶν φιλοσόφων». Ὁ Ψελλὸς ὑπῆρξε χαρακτηριστικὴ μορφή τοῦ Βυζαντίου. Ἡ διδασκαλία του ἀπέβλεπε νὰ δημιουργήσῃ «οὐμανιστὰς» καὶ ἐζῆτει νὰ συμφιλώσῃ ὡς Διδάσκαλος τῆς Ρητορικῆς καὶ τῆς Φιλοσοφίας τὴν εἰδωλολατρικὴν ἠθικὴν μὲ τὸν Χριστιανισμόν, μὲ τὴν εἰσαγωγὴν νεο-

λατινικῶν στοιχείων. Ἐναντιρρήτως πρέπει νὰ εἶναι ἡ πηγὴ τῶν ὄσων κινουῦνται σήμερον διὰ τὴν δημιουργίαν ἐνὸς ἑλληνο-χριστιανικοῦ πνεύματος, ἐνὸς νοήματος ζωῆς στηριζομένου εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας.

Ἡ «περίοδος Ψελλοῦ» εἶναι μικρᾶς διαρκείας. Ὁ μέγας αὐτὸς Διδάσκαλος περιέπεσεν εἰς δυσμένειαν (1077) διότι ὁ οὐμανισμὸς τοῦ ἐθεωρήθη ὑποπτος καὶ ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς βραδύτερον ἐπροστάτευσεν μὲν τὴν παιδείαν, ἀλλ' ἤξιωσε νὰ δοθῇ προέχουσα θέσις εἰς τὴν μελέτην τῶν βίων τῶν ἁγίων. Ἡ καταδίκη τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ἰταλικοῦ, περιφήμου φιλοσόφου καὶ ἑλληνοστοῦ ἀλλὰ πλήρους νεοπλατωνικῶν ὑπερβολῶν, συμπληρώνει τὴν εἰκόνα τῆς διαμάχης μεταξὺ τῶν κληρικῶν καὶ τῶν ἐλευθέρων πνευματικῶν εἰς τὸ Βυζάντιον.

Ἐναντιθέτως ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ Β' (1282-1328) νέα ἐμφάνισις καὶ ἀνάπτυξις τοῦ οὐμανισμοῦ συντελεῖται. Τὸ Πανεπιστήμιον τίθεται ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Μεγάλου Λογοθέτου Θεοδώρου Μετοχίτου καὶ καθίσταται πηγὴ ἑλληνικοῦ οὐμανιστικοῦ πνεύματος. Εἰς αὐτὸ πρέπει νὰ εὐρωμεν τὴν ἀφετηρίαν τῆς «Ἀναγεννήσεως» εἰς τὴν Δύσιν. Βραδύτερον, τὸν 15ον αἰῶνα, πρὸ τῆς Ἀλώσεως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἤρχοντο λόγιοι ἀπὸ τὴν Δύσιν καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, διότι ἡ σπουδὴ ἐκεῖ ἦτο τὸ συμπλήρωμα τῆς μορφώσεως, σκοπὸς τῆς ὁποίας εἶναι ὁ οὐμανισμὸς ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἡ μελέτη τῆς ἀρχαιότητος γίνεται διὰ τὴν ὠραιότητα τοῦ ὕφους, τὸν πλοῦτον τῆς γλώσσης, τὸ ὕψος τῆς ἠθικῆς, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἡ ἠθικὴ αὐτὴ ἀπευθύνεται πρὸς ὅλους καὶ παρέχει παραδείγματα ἀρετῆς, θάρρους καὶ ἀνιδιοτελείας ἀπὸ τὰ καλύτερα ποῦ ἐγνώρισεν ἡ Ἀνθρωπότης.

Εἶναι ἄξιον μελέτης ὅτι ὑπάρχει πληθὺς παραδειγμάτων τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύουν τὴν ζωτικότητα τῶν Σχολείων τοῦ τελευταίου αἰῶνος τοῦ Βυζαντίου εἰς μίαν ἐποχὴν πλήρη ἀγωνίας. Μετὰ τὴν Σύνοδον τῆς Φλωρεντίας, ἡ ὁποία ἐδέχθη τὴν ἔνωσιν τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τὸν Πάπαν, παρατηρεῖται ἀνθησις τῶν οὐμανιστικῶν σπουδῶν καὶ μεγάλαι πνευματικαὶ φυσιογνωμίαι ἐμφανίζονται, ὅπως ὁ Ἰωάννης

Ἄργυρόπουλος, ὁ Βησσαρίων, ὁ Πλήθων, ὁ Καβάσιλας καὶ ἄλλοι. Οἱ τελευταῖοι βυζαντινοὶ Διδάσκαλοι τοῦ Πανεπιστημίου Κωνσταντινουπόλεως καταφυγόντες εἰς τὴν Ἰταλίαν ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι οὐμανισταὶ τῆς Δύσεως. Μαζὶ μὲ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου ὑπῆρξαν παράγοντες τῆς Ἀναγεννήσεως.

Ἡ ἄλλη πλευρὰ τῆς εἰκόνας εἶναι ἡ παιδεία τὴν ὁποῖαν ὠργάνωσε καὶ κατηύθυνεν ἡ ἐκκλησία. Ἡ θεολογία καὶ γενικώτερον ἡ «ἐν Χριστῷ Παιδεία» ἦτο τὸ μονοπώλιον ἀφ' ἐνὸς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχικῆς Σχολῆς, εἰς τὴν ὁποῖαν ἐδίδασκον διαπρεπῆ μέλη τοῦ Ἱερατείου τῆς «ἀξίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας», καὶ ἀφ' ἑτέρου τῶν μοναστηρίων, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπέζητεῖτο ἡ ἀπαλλαγῆ ἡ παιδεία καὶ ἀπὸ τὰ τελευταῖα ἔχνη τῆς ἑλληνικῆς ἐπιρροῆς, ταυτιζομένης μὲ τὴν εἰδωλολατρείαν, καὶ συγχρόνως νὰ δημιουργηθῆ πνεῦμα θρησκευτικοῦ μυστικισμοῦ συμφυοῦς μὲ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνατολικῶν δογμάτων. Συγχρόνως ἡ ὕλη ἐκκλησιαστικῆ παιδείας κατέτεινε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐνότητα τοῦ δόγματος καὶ τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας, ἐν ὄψει τῶν αἵρέσεων καὶ τῶν ἀντιθέσεων αἱ ὁποῖαι ἐξέσπασαν εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἡ στάσις ἐπομένως τῆς ἐκκλησιαστικῆς παιδείας εἶναι εὐεξήγητος.

Χαρακτηριστικὴ μορφή τῶν μισαλλοδόξων αὐτῶν ἀντιλήψεων εἶναι ὁ Ἰωάννης ὁ Ψυχᾶίτης, ὁ ὁποῖος διδάσκει ὅτι δὲν ἔχομεν ἀνάγκην ἀπὸ τὰς φλυαρίας τοῦ Ὁμήρου ἢ ἀπὸ τὰ ψεύδη τῶν ρητόρων. Τὰ Μαθηματικὰ καὶ ἡ Φυσικὴ ἦσαν γνώσεις κατάλληλοι διὰ τοὺς εὐτελεῖς τεχνίτας, διὰ δὲ τὸν Πλάτωνα πρέπει νὰ αἰσθανώμεθα περιφρόνησιν καὶ ἀποστροφήν. Ὁ Κωνσταντῖνος, μαθητῆς τοῦ Λέοντος τοῦ Μαθηματικοῦ, τὸν κατηγορεῖ ὅτι ἐγκατέλειπε τὸν Χριστὸν διὰ τοὺς Θεοὺς τῆς Ἑλλάδος καὶ πιστεύει ὅτι εὐρίσκεται εἰς τὴν κόλασιν, μαζὶ μὲ τὸν Σωκράτην, τὸν Ἀριστοτέλην, τὸν Χρῦσιππον, τὸν Ἐπίκουρον. Ὁ Συνοδικὸς καταδικάζει ὅσους ἀσχολοῦνται μὲ τὰς ἑλληνικὰς σπουδὰς καὶ μὲ τὰς πεπλανημένας ἀρχὰς τῶν ἀρχαίων, ὁ δὲ Γρηγόριος Παλαμᾶς κατηγορεῖ τὸν Βαρλαάμ ὅτι εἶναι συνδεδεμένος μὲ τὴν ματαιότητα τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν, καὶ ὡς συμπλήρωμα ὅλων αὐτῶν ἔρχονται τὰ εἰς βᾶρος τοῦ Νικηφόρου Γρηγοῦ, τοῦ σοφωτάτου αὐτοῦ ἀνδρὸς διαπραχθέντα αἴσχη.

Παρά ταῦτα ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος παραμένει ἰσχυρά εἰς τὸ Βυζάντιον, ἰδίως εἰς τὴν ἀνωτέραν ἐκπαίδευσιν. Βεβαίως ἡ παρεχομένη εἰς τὰ μοναστήρια μόρφωσις μὲ βάσιν τοὺς «Βίους τῶν Ἁγίων» παραμένει ξένη ἢ καὶ ἐχθρική πρὸς τὸ κλασσικὸν πνεῦμα, συγχρόμενον πάντοτε μὲ τὴν εἰδωλολατρείαν. Καὶ ὅμως καὶ αὐτὴ ἡ Μεγάλῃ τῶν Πατριαρχείων Σχολή, ἡ ἰδρυθεῖσα, ὡς ἐλέχθη ἤδη, ὡς ἀντιστάθμισμα τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐμφανίζει ἓνα ἀνθρωπισμὸν χριστιανικῆς ὑφῆς, ὁ ὁποῖος παραμένει ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα. Ὁ Εὐστάθιος ὁ Θεσσαλονικεὺς, ὁ διάσημος ἐρμηνευτὴς τοῦ Ὁμήρου, εἶναι διὰ τοὺς νεωτέρους ἡ χαρακτηριστικὴ μορφή τοῦ βυζαντινοῦ οὐμανισμοῦ, ἐνῶ ἀνετράφη εἰς μοναστήριον καὶ διετέλεσεν ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν «ρητόρων» τῆς πατριαρχικῆς Σχολῆς.

Καθ' ὅλην τὴν ζωὴν τοῦ Βυζαντίου ἡ διαμάχη αὐτὴ ἐξακολουθεῖ ἄλλοτε μικροτέρα καὶ ἄλλοτε ὀξυτέρα, ἐνίοτε στυγνοτέρα καὶ συνήθως δυστυχῶς κακοποιός. Τὸ θέμα εἶναι εὐεξήγητον. Τὸ Βυζάντιον εὐρίσκεται εἰς τὸ κέντρον ἐνὸς κόσμου ἐπηρεαζομένου ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀπὸ τὸν μυστικισμὸν τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἀπὸ τὸν εὐνόητον φανατισμὸν μιᾶς νέας θρησκείας ἐπικρατησάσης μετὰ τόσους σκληροὺς διωγμοὺς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν, ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν, ὁ ὁποῖος παρὰ τοὺς τόσους διωγμοὺς καὶ τοὺς τόσους παρελθόντας αἰῶνας παραμένει κύριος παράγων τοῦ συγχρόνου Δυτικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ σύγκρουσις τῶν δύο κόσμων ἦτο μοιραία καὶ ὑπῆρξεν εἰς τῶν παραγόντων τῆς καταρρέουσας τοῦ Βυζαντίου. Ἀποδείξις ὅτι εἰς τὸ βάθος τοῦ διχασμοῦ «ἐνωτικῶν» καὶ «ἀνθενωτικῶν», λατινοφρόνων καὶ (ἀλλοίμονον) τουρκοφρόνων ὑπάρχει αὐτὴ ἡ ἀντίθεσις τῶν κληρικῶν καὶ τῶν οὐμανιστικῶν στοιχείων τοῦ Βυζαντίου.

Εἶναι ὅμως πρὸς τιμὴν τοῦ Βυζαντίου ὅτι καὶ εἰς αὐτὰς τὰς πλέον τετραγυμέννας περιόδους τῆς ζωῆς του ἐπέτρεψε τὴν «λαϊκὴν παιδείαν», ἀγωνιζομένην νὰ περισώσῃ τὰ διδάγματα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἀπὸ τὴν μισαλλοδοξίαν, μὴ ἀνεχομένην καὶ καταδικάζουσαν τὸν Μιχαὴλ τὸν Ἰταλικὸν διακηρύσσοντα ἀπὸ τῆς ἑδρας ὅτι διὰ νὰ εἰσέλθωμεν «διὰ τῆς θύρας τοῦ Εὐαγγελίου

πρέπει προηγουμένως νὰ διδαχθῶμεν τὰ μαθηματικά, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν φιλολογοίαν, τὴν ὁποίαν μᾶς ἀφῆκαν ὡς πλουσίαν κληρονομίαν οἱ ἀρχαῖοι».

Εἶναι πρὸς τιμὴν τοῦ Βυζαντίου ὅτι ὠργάνωσε τὴν παιδείαν, συνέστησεν ἀνώτερα καὶ ἄλλα σχολεῖα, ἱδρυσεν εἰς τὰ ἀνάκτορα ἐπὶ Ἀνδρονίκου Β' Ἀκαδημίαν, καθώρισε τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν, ἐφήρμοσε μεθόδους διδασκαλίας ὑπὸ μορφήν Σεμιναρίου Συζητήσεων καὶ ἐπέτρεψε παραλλήλως πρὸς τὴν χριστιανικὴν ἠθικὴν τὴν διδασκαλίαν τῆς «θύραθεν Ἠθικῆς». Τὸ «Βασιλικὸν Πανεπιστήμιον» Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρξεν ὁ παράγων τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Δύσεως, ὅπως ἡ Πατριαρχικὴ Σχολὴ ἀνέλαβε τὸν ἐκχριστιανισμὸν τῶν Σλαύων. Αὐτὸ ἐξηγεῖ, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἔχων τόνισαι, τὴν διαφορὰν μεταξὺ Δύσεως καὶ Ρωσσίας, ἡ ὁποία δὲν ἐγνώρισε τὴν «Ἀναγέννησιν» ὑπὸ τὴν κλασσικὴν τοῦ ὄρου ἔννοιαν.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ ἦλθεν ἐξ ἀνατολῶν, ἐπηρεασθεῖσα ἀπὸ τῶν πρώτων τῆς βημάτων ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς Ἀνατολῆς, ξένον καὶ ἐχθρικὸν πρὸς τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα. Ἡ σύγκρουσις μεταξὺ ἐνὸς κόσμου ἀνερχομένου καὶ ἐνὸς δύνοντος ἦτο ἀναπότρεπτος. Ἀπὸ τοῦ κλεισίματος τῶν Φιλοσοφικῶν Σχολῶν τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀπὸ τῆς καταστροφικῆς κατὰ παντὸς ἑλληνικοῦ ἀναγέννησεως τοῦ Θεοδοσίου μέχρι τῆς θανατώσεως τῆς φιλοσόφου Ἰππατίας, ἀπὸ τοῦ ὑμνογράφου τῶν Χαιρετισμῶν τῆς Θεοτόκου μέχρι τοῦ Γενναδίου καίοντος τὰ βιβλία τοῦ Πλήθωνος, ἡ πάλαι τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος εἶναι ὁλοκάκις ἐκδηλὸς μὲ τὰ τρομακτικὰ διὰ τὴν Ἑλλάδα ἀποτελέσματα καὶ τὸν πολιτισμὸν. Καὶ ὅμως ὁ Χριστιανισμὸς μετέβαλε τὴν οὐσίαν εἰς πίστιν τὴν διδασκαλίαν τῶν ἑλλήνων σοφῶν.

Σήμερον δυνάμεθα ν' ἀντιληφθῶμεν, μέσα εἰς τὸν διαμορφούμενον νεοανθρωπισμὸν, ὅτι ἡ εἰσφορά τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος εἰς τὴν ἐλευθέραν ἀναζητήσεως τῆς Ἀληθείας, ὑπὲρ τῆς Ἑλευθερίας γενικώτερον συνδυαζομένης μὲ τὴν Γνώσιν, συμπληροῦται μὲ τὴν εἰσφοράν τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑπὲρ τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῆς Ἀγάπης τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος. Εἶναι περίεργον ἄλλ' ἀποφασίζω, ὅτι δύο ἐξωεκκλησιαστικαὶ φυσιογνωμίαι, ὁ Ζωρὲς καὶ ὁ

Τολστούι ἐμφανίζουσι καλύτερον αὐτὴν τὴν σύγχρονον ἀντίληψιν τοῦ νεοανθρωπισμοῦ, ὅστις εἶναι τὸ ἰδεῶδες τὸ ἀνακύψαν ἀπὸ μίαν ἀδυσώπητον οἰκονομικὴν καὶ τεχνικὴν πρόοδον.

Πρέπει νὰ μετατοπισθῶμεν εἰς τὴν ἐποχὴν ἀπὸ τοῦ 4ου μ.Χ. αἰῶνος μέχρι τοῦ 15ου διὰ νὰ δυνηθῶμεν νὰ ἐξαγάγωμεν ἀσφαλέστερα συμπεράσματα διὰ τὰς περὶ παιδείας ἐν Βυζαντίῳ ἀντιλήψεις. Ἡ μισαλλοδοξία ἢ ἀντιθέτως ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν, ὁ Ὑελλὸς ἢ ἀντιθέτως ὁ Τυχαῖτης πρέπει νὰ τοποθετηθῶν εἰς τὸ ἱστορικὸν των περιβάλλον καὶ τὸ Βυζάντιον πρέπει νὰ κριθῆ ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν σκοταδισμόν τῆς Δύσεως ἢ πρὸς τὴν καταδυνάστευσιν τῆς ἐλευθέρας σκέψεως ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἢ ἀκόμη περισσώτερον νὰ κριθῆ ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν Ἱερὰν Ἐξέτασιν ἢ ἐπίσης πρὸς τὰ σύγχρονα ὀλοκληρωτικὰ καθεστῶτα δεξιᾶς ἢ δῆθεν ἀριστερᾶς μορφῆς.

5. Τὸ κλασσικὸν καὶ τὸ χριστιανικὸν ἰδεῶδες ἀνεπτύχθησαν εἰς ἄλλας ἐποχάς. Σήμερον ἡ οἰκονομία καὶ ἡ τεχνικὴ ἐδημιούργησαν νέα προβλήματα, νέαν ἀντίληψιν τῆς ζωῆς. Δι' αὐτὸ τὸ ἄρθρον 16 τοῦ Συντάγματος, θέτον ὡς βάσιν τῆς Παιδείας τὰς ἀρχὰς τοῦ ἑλληνο-χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ἀποτελεῖ μίαν συγκινοῦσαν εὐχὴν ρωμαντικῆς ὑφῆς. Τὸ παρελθὸν βεβαίως συνδέεται μὲ τὸ παρὸν καὶ ἀναζῆ πολλάκις ὑπὸ νέας μορφάς. Δημιουργοῦντες τὸ παρὸν καὶ παρασκευάζοντες τὸ μέλλον πρέπει νὰ κρατήσωμεν ἀπὸ τὸ παρελθὸν ὅ,τι εἶναι χρήσιμον, ὅ,τι συμβαδίζει μὲ τὴν πορείαν τὴν ὁποῖαν ἀκολουθεῖ ἡ Ἀνθρωπότης. Ὁ σεβασμὸς καὶ ὁ θαυμασμὸς πρὸς τὸ παρελθόν, τὸ ὁποῖον καὶ αὐτὸ ὑπῆρξε μία Ἐπανάστασις ἐν σχέσει πρὸς τὴν προηγουμένην τῆς Ἀνθρωπότητος περίοδον, πρέπει νὰ εἶναι πηγὴ διδασμάτων ὅχι διὰ νὰ μείνωμεν καθυστεροῦντες καὶ βραδυποροῦντες, ἀλλὰ διὰ νὰ καταστῶμεν ὁδηγοὶ φωτισμένοι εἰς μίαν ὁδοιπορίαν πρὸς τὸ μέλλον.

Εἰς τὴν Ἱταλίαν συνεχίσθη ἐπὶ τι διάστημα ἡ κλασσικὴ παράδοσις δυνηθεῖσα ν' ἀντιστῆ εἰς τὴν ἐπιδρομὴν τῶν βαρβάρων, ἰδίᾳ χάρις εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῶν γραμμάτων ἀπὸ τὸν Θεοδώριχον (493-526), ὁ ὁποῖος, μολοντί ἀγράμματος, ἠδυνήθη νὰ

συλλάβη τὸ μεγαλεῖον τῆς κλασικῆς παιδείας. Ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Λομβαρδῶν συνέτριψε τὰ πάντα. Ἡ ὀρησκειτικὴ παιδεία παραμένει ἡ μόνη μέσα εἰς ἓνα κόσμον ὀργίων, καταστροφῆς, καταλύσεως. Καὶ ὁ Κασσιόδωρος καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Μέγας ἐγκαταλείπουν τὴν κλασσικὴν παιδείαν διὰ ν' ἀποδοθοῦν εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν μελέτην τῆς Βίβλου, ἀναζητοῦντες δι' αὐτῆς νὰ δημιουργήσουν ἐν νέον ἀνθρωπιστικὸν πνεῦμα, μέσα εἰς τὰ πλαίσια τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Μὴ λησμονῶμεν ὅτι παλαιότερον ὁ ἀπολογητῆς τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας Τερτυλλιανὸς (160 - 222 μ.Χ.) ὑπεστήριζεν ὅτι οἱ πεπτωκότες ἄγγελοι ἐδίδαξαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰς τέχνας τῆς κατεργασίας τοῦ ἐρίου καὶ τῶν μετάλλων καὶ μετέδωσαν εἰς αὐτοὺς τὸ πάθος τῶν κοσμικῶν ἡδονῶν.

Ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας οἱ λαοὶ ἔπεσαν εἰς βάθος προϊστορικόν. Ἡ κοινωνία εἶχε διαλυθῆ καὶ ἡ παραγωγὴ εἶχε καταστῆ πρωτόγονος. Ἡ ἀμάθεια ἦτο γενικὴ. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον αἱ τελευταῖαι πνευματικαὶ ἐστίαί εἶχον σβεσθῆ. Ἀπὸ τοῦ VI αἰῶνος μόνον ἡ Ἐκκλησία ἀποτελεῖ στοιχειῶδες πνευματικὸν κέντρον. Αἱ βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαὶ ἦσαν ἡ αἰτία τῆς διαλύσεως τῆς Δύσεως. Ἡ μόνη ἐναπομένουσα ὀργανωμένη δύναμις ἦτο ἡ Ἐκκλησία, παλαίουςα μέσα εἰς ἓνα κόσμον ὁ ὁποῖος εἶχε διαλυθῆ. Οὕτω ἐξηγεῖται ἡ προσπάθεια κατὰ τὸν Μεσαίωνα ν' ἀποχωρίσουν τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν ἀπὸ τὴν ὕλικήν, καὶ αὐτὸ ὑπῆρξε κατ' ἀνάγκην τὸ ἔργον τῆς Θεολογίας καὶ τῆς Ἐκπαιδεύσεως στηριζομένης ἐπ' αὐτῆς κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας.

Τὰ μοναστήρια μεταβάλλονται εἰς πνευματικὰ κέντρα, εἰς σχολεῖα, ἀκόμη εἰς ὄργανα τεχνικῆς προόδου, φυσικὰ γεωργικῆς πρωτίστως. Ὁ Ἅγιος Maur, ὁ Theodulf, οἱ Βενεδικτῖνοι ἀσκοῦν τὴν εὐεργετικὴν τῶν ἐπιτροπῶν μὲ τὰς νέας μεθόδους καλλιέργειας τῶν ἐγκαταλελειμμένων κτημάτων τὰς ὁποίας ἐφαρμόζουν. Ἡ μεγάλη μεταβολὴ συνίσταται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἄνθρωπος παύει νὰ εἶναι τὸ ὑποζύγιον καὶ ἡ κινητήριος δύναμις καὶ καθίσταται ὁδηγὸς ἄλλης δυνάμεως, «τοῦ ζώου ἢ τοῦ ἐργαλείου». Οἱ χωρικοὶ ζητοῦν εὐγνώμονες νὰ τεθῆ τὸ τελειοποιημένον ἄροτρον τοῦ ἁγίου Theodulf εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὡς δῶρον τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀπελευθερωμένους δι' αὐτοῦ ἀνθρώπους.

Οἱ μοναχοὶ δὲν ἀπέβλεπαν νὰ γνωρίσουν ἐπιστημονικῶς τὴν φύσιν, ἀλλ' ὁ ρόλος των, πρέπει νὰ ὁμολογηθῆ, ὑπῆρξε πολλάκις εὐεργετικὸς. Βεβαίως κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τὴν ἐπιστημονικὴν σκέψιν ἐκαλλιέργησαν καὶ ἀνέπτυξαν οἱ Ἕλληνας εἰς τὰς Σχολὰς τῆς Βαγδάτης, τοῦ Καΐρου, τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Βασσόρας, τῆς Κορδοῦης, τῆς Σεβίλλης καὶ τῆς Γρενάδας, ὡς συνεχιστὰι τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος. Ἡ ἀπὸ τὴν ἀραβικὴν κατάρτησιν ἀπελευθερωθεῖσα Ἰσπανία ἐπωφελήθη τῶν ἀραβικῶν ἐπιτευγμάτων καὶ ἴδρυσεν τὰ πανάρχαια πανεπιστήμια τῆς Κοῦμπρας καὶ τῆς Σαλαμάνκας.

Τὰ μοναστήρια καθίστανται συγχρόνως τὰ πρῶτα ἐπαγγελματικὰ σχολεῖα, ὅπου οἱ χωρικοὶ μαθαίνουν νὰ ἐργάζωνται, νὰ καλλιεργοῦν τὴν γῆν, νὰ ὑφαίνουν. (Μὴ λησμονῶμεν ὅτι ἀπὸ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου αἱ ἐορτάσιμοι ἡμέραι εἶχον καθορισθῆ εἰς 175 τὸ ἔτος!). Μέσα εἰς αὐτὰ συντελεῖται, πράγματι, μίᾳ ἰδεολογικῇ ἐπανάστασις. Διὰ τοὺς χριστιανοὺς, διατελοῦντας πάντοτε ὑπὸ τὴν ἐπίφρειαν τῆς ἑβραϊκῆς μυθολογίας καὶ τῶν ἑβραϊκῶν ἱερῶν κειμένων, ἡ ἐργασία εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς καταδίκης τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς ἐκδιώξεώς του ἀπὸ τὸν παράδεισον. Ἀκόμη ἀργότερον ὁ ἐπίσκοπος Troyes θὰ εἶπῃ διὰ τὴν κοινωνικὴν συγκρότησιν «Βεβαίως ὅλοι εἴμεθα τέκνα τοῦ Θεοῦ καὶ μέλη τῆς αὐτῆς οἰκογενείας, ἀλλ' οἱ μὲν ἐγεννήθησαν διὰ νὰ παρακαλοῦν τὸν Θεὸν καὶ νὰ μεσολαβοῦν ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων, οἱ δὲ διὰ νὰ πολεμοῦν καὶ οἱ τρίτοι διὰ νὰ ἐργάζωνται». Τὸ πρόβλημα τὸ ὁποῖον μετὰ τόσου πείσματος συνεξετάετο μεταξὺ τῶν θεολόγων ἦτο ἐὰν ἡ ἐργασία ὡς κατάρτη θὰ εἶναι αἰωνία ἢ μήπως μίαν ἡμέραν ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἐν τῇ προσκαιρῷ ταύτῃ ζωῇ, θὰ ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὴν κατάρτην τοῦ πρωτοπλάστου. Εἰς τὰ μοναστήρια ἀντιλαμβάνονται κατὰ νέον πλέον τρόπον τὴν ἐργασίαν, ὅχι μόνον ὡς ἀνάγκην καλλιεργείας καὶ ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἐγκαταλελειμμένων ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων κτημάτων, ἀλλὰ καὶ ὡς μέσον ἀντιμετωπίσεως, ὡς μέσον πολέμου κατὰ τῆς ἀμαρτίας. Ὁ διάσημος Benoit, ὁ ἱδρυτὴς τοῦ τάγματος τῶν Βενεδικτίνων, ὀρίζει διὰ τὴν καταπολέμησιν τοῦ πειρασμοῦ ἑπτὰ ὥρας ἐργασίας ἡμερησίως. Ὁ Φρόντ, ὕστερα ἀπὸ τόσους αἰῶνας, θὰ ἀνακηρύξῃ τὴν ἐργασίαν ὡς τὸ ἀσφαλέστερον μέσον κατὰ τοῦ

σεξουαλικού πειρασμού. Είναι πράγματι μία επανάστασις ἀντιλήψεων ὅταν σκεφθῆ κανεὶς ὅτι τὸ μεγαλύτερον πνεῦμα τῶν αἰώνων, ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὰ Πολιτικά του ἀπεδέχετο ὅτι ὑπάρχουν ἐκ φύσεως δούλοι προωρισμένοι νὰ ἐργάζονται διὰ τὴν εὐημερίαν τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων. «Σχολὴν ἄγειν» ἦτο τὸ ἰδανικὸν τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ κόσμου, πιστεύοντας ὅτι εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν δούλων καὶ μόνον δέον νὰ στηριχθῆ ἡ παραγωγὴ τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, διότι μόνον εἰς τὸν ἐλεύθερον ἀπὸ βιοτικὰς σκέψεις καὶ ἀνάγκας ἄνθρωπον ἀπέκειται νὰ καλλιεργήσῃ τὰς ψυχικὰς καὶ πνευματικὰς του ιδιότητας. Τοῦτο, ἄλλωστε, ὑπόσχεται σήμερον ἡ Τεχνικὴ διὰ τὸ μέλλον.

Εἶναι πράγματι ἀξιοσημείωτον διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ ὅτι οἱ κανονισμοὶ αὐτοὶ τῶν μοναχικῶν ταγμάτων ἐδημιούργησαν τὴν ἀνάγκην τοῦ ὥρολογίου, χάρις εἰς τὸ ὅποιον δὲν ἐμετρήθη ἀπλῶς ὁ χρόνος ἀλλ' ἐπίσης κατέστη συνειδητὴ ἡ ἀνάγκη τῆς ὀργανώσεως τῆς ἐργασίας. Δι' αὐτὸ νομίζω ὅτι μεταξὺ τῶν μεγάλων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἐπινοήσεων δέον νὰ καταλεχθῆ τὸ ὥρολόγιον, τὸ ὅποιον εἶναι μηχανὴ μεγίστης ἀκριβείας καὶ ἀποτελεῖ τι πρὸς τὸ ὅποιον ἀποβλέπομεν ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ κατασκευῆς ἐργαλείου ἢ μηχανῆς. Βραδύτερον θὰ ἀποκτήσῃ οἰκονομικὴν ἔννοιαν ὁ χρόνος καὶ ὁ Φραγκλῆνος θὰ εἶπῃ τὴν περίφημον φράσιν του «ὁ χρόνος εἶναι χρῆμα». Ἀλλοτε ὁ χρόνος, ὅπως ἐν Αἰγύπτῳ κατὰ τὴν κατασκευὴν τῶν πυραμίδων, συνεδέετο μὲ τὴν μουσικὴν, διότι ὁ ρυθμὸς διηκούλυε τὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ δὲν ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς μέτρον μετρήσεως τῆς ἐργασίας, ὅπως σήμερον. Ὁ χρόνος, χάρις εἰς τὸ ὥρολόγιον, διεκρίθη καὶ ἐμετρήθη καὶ τὸ ἐργάσιμον διάστημα ηὐξήθη χάρις εἰς τὸν τεχνητὸν φωτισμόν. Ἀλλοτε ὁ χρόνος τῆς ἐργασίας ἦτο ἀπὸ τῆς ἐκάστοτε ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου μέχρι τῆς ἀντιστοίχου δύσεως, ἐνῶ σήμερον ὀλόκληρον τὸ εἰκοσιτετράωρον διαιρούμενον π. χ. εἰς ὀκτώωρα ἢ ἐξάωρα χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν ἐργασίαν.

Ὁ Ρονσάρ καὶ ὁ οὐτοπιστὴς Θωμᾶς Μῶρος θὰ ἀνακηρύξουν βραδύτερον ὡς ἀγίαν τὴν ἐργασίαν ὑπενθυμίζοντες τὴν φράσιν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ὅτι οὐδεὶς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τρώγῃ ἐὰν δὲν ἐργάζεται. Εἰς τὴν προσταγὴν αὐτὴν τοῦ Ἀποστόλου τῶν

Ἐθνῶν ὁ Μῶρος στηρίζει τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν λειτουργίαν τῆς οὐτοπιστικῆς του πολιτείας, ἣ ὁποία ἀποτελεῖ μίαν φυγὴν ἀπὸ ἐν κοινωνικὸν καθεστῶς, τοῦ ὁποίου αἱ κυρίαρχοι τάξεις ἐθεώρουν τὴν ἐργασίαν ὑποβιβασμόν.

Ἡ πλέον λαμπρὰ περίοδος τῆς Χριστιανωσύνης τοῦ Μέσου αἰῶνος ἀρχίζει μετὰ τὸν XII αἰῶνα καὶ ἀποτελεῖ μίαν πνευματικὴν καὶ ὑλικὴν ἀναγέννησιν. Εἶναι ἀξιοσημεῖωτον ὅτι ἡ καλλιτεχνικὴ καὶ θρησκευτικὴ ζωὴ προηγεῖται τῆς τεχνικῆς προόδου, ἣ ὁποία δὲν βραδύνει ν' ἀκολουθήσῃ, ἰδίᾳ ἐπὶ τοῦ γεωργικοῦ τομέως καὶ ἣ ὁποία καθιστᾷ δυνατόν ν' ἀυξηθῇ ὁ πληθυσμὸς τῆς Γαλλίας εἰς 20.000.000 κατοίκους, δηλαδὴ 38 κατοίκους κατὰ τετρ. χιλμ., πρᾶγμα ἀσύλληπτον κατὰ τοὺς πρώτους μεσαιωνικοὺς αἰῶνας καὶ τὸ ὅποιον θὰ καταστήσῃ τὴν Γαλλίαν βραδύτερον τὸ ἰσχυρότερον κράτος τῆς Εὐρώπης.

Ὁ ἄνθρωπος κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας, μετὰ τὰς σταυροφορίας, τὰ ταξίδια τοῦ Marco Polo, τὰς ἀνακαλύψεις τῶν Πορτογάλων ναυτῶν, τὴν ἐπαφὴν μετὰ τὸν ἀραβικὸν κόσμον κλπ. θὰ ἀντιληφθῇ ὅτι ὑπάρχει εἰς ὑλικὸς κόσμος, ἣ φύσις τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ γνωρίσῃ, νὰ τὴν ἐρευνήσῃ, νὰ τὴν κατακτήσῃ καὶ νὰ τὴν ἐκμεταλλεῖται. Τότε διαπιστώνει τὴν ἀξίαν τῆς πείρας καὶ τοῦ πειραματισμοῦ ὁ Roger Bacon (1210) καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἡ Μεταφυσικὴ Παιδεία δεόν νὰ δώσῃ τὴν θέσιν τῆς εἰς τὴν Φυσικὴν. Ἡ μάχη θὰ εἶναι σκληρὰ, ἀλλὰ νέοι παράγοντες ἐμφανίζονται: αἱ πόλεις καὶ οἱ ἄστοι. Οἱ νέοι αὗτοι παράγοντες παρασκευάζουν τὴν μεταβολήν: τὴν κοινωνικὴν, οἰκονομικὴν, πνευματικὴν καὶ ἐπομένως τὴν ἐκπαιδευτικὴν μεταβολήν.

6. Παραλλήλως πρὸς τὴν Χριστιανικὴν παιδείαν μέσα εἰς τὸ συντεχνιακὸν καθεστῶς, ὅπερ εἶναι μία τῶν κυριωτέρων ἐκδηλώσεων τῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως τοῦ μεσαίωτου, ἀρχίζει διαμορφουμένη καὶ συστηματοποιουμένη ἔξω τοῦ σχολείου ἡ ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσις, ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς μαθητείας μέσα εἰς τὸ ἐργαστήριον διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ αὐριανοῦ ἐπαγγελματίου. Ὁ ἀρχαιότερος Κῶδιξ τῶν Συντεχνιῶν τῆς Δύσεως ὅστις διεσώθη μέχρι

σήμερον είναι τὸ 'Livre des Métiers de Paris τοῦ 1258, δημοσιευθὲν ἀπὸ τὸν Etienne Boileau. Ὑπῆρξε μία κωδικοποίησις τῶν γραπτῶν κειμένων καὶ τῶν ἀγράφων συνηθειῶν, γενομένη δεκτὴ ἀπὸ ὅλας τὰς πόλεις εἰς τὰς ὁποίας τὸ συντεχνιακὸν καθεστῶς ἦτο ὑποχρεωτικόν.

Ἄλλὰ τί ἦτο τὸ ἐπάγγελμα κατὰ τὴν συντεχνιακὴν ἀντίληψιν; Τὸ ἐπάγγελμα εἶναι μία ἔνωσις προσώπων ἐχόντων τὸ δικαίωμα νὰ ἀσχῆσουν ἐν βιοποριστικὸν συγκεκριμένον ἔργον, ἔνωσις συνισταμένη ἀπὸ τοὺς ἐργοδότες (maitres), ἀπὸ τοὺς καλφάδες (valets-ouvriers) καὶ ἀπὸ τοὺς μαθητευομένους (apprentis), ὑποχρεωμένους μὲ ὄρκον νὰ τηροῦν τοὺς κανόνας τῶν συντεχνιῶν, νὰ φυλάσσουν τὰ μυστικά των καὶ νὰ σέβωνται τὰς ἀποφάσεις τῶν jures, τῶν ἐντεταλμένων δηλαδὴ μὲ τὴν ἐποπτείαν τῶν Συντεχνιῶν καὶ τὴν ἐκδίκασιν τῶν μεταξὺ τῶν μελῶν των διαφορῶν.

Ὅταν θὰ λήξῃ ἡ μαθητεία, ὁ μαθητευόμενος θὰ ὀνομασθῇ κάλφας καὶ τὸ ἡμερομίσθιον του θὰ κανονισθῇ ἀπὸ τὴν Συντεχνίαν. Ὁ κάλφας εἶναι ὁ συνεργάτης τοῦ ἐργοδότη καὶ ἴσως αὔριον ὁ διάδοχός του. Κατὰ τὴν πρώτην καὶ λαμπρὰν περίοδον τῶν Συντεχνιῶν ἐργοδότης, καλφάδες καὶ μαθητευόμενοι ἀποτελοῦν μίαν οἰκογένειαν, ἡ ὁποία συνδέεται μὲ τὰς ἄλλας παρομοίας οἰκογενείας τοῦ αὐτοῦ ἐπαγγέλματος, μὲ κοινὰς παραδόσεις, κοινὰ συμφέροντα, κοινὸν ἔμβλημα, μὲ κοινὸν προστάτην Ἄγιον.

Ἡ μαθητεία ὑπῆρξεν ὑποχρεωτικὴ σχεδὸν εἰς ὀλόκληρον τὴν Εὐρώπην. Ἡ Ἐλισάβετ ἐπέβαλε τὴν μαθητείαν εἰς ὅλα τὰ ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Ἀγγλίας.

Ὁ 13ος αἰὼν ὑπῆρξεν ὁ αἰὼν τῆς λαμπρᾶς καὶ ὀριστικῆς ὀργανώσεως καὶ λειτουργίας τῶν Συντεχνιῶν. Ἀφοῦ ἐπέφερε μίαν κοινωνικὴν ἰσορροπήσιν ἐπραγματοποίησε τοὺς ἐπιδιωκομένους σκοποὺς: τὴν προστασίαν τῶν ἐργαζομένων καὶ τὴν ἀσφάλειάν των.

Αἱ Συντεχνίαι ἐδημιούργησαν μίαν ἀστυνομίαν καὶ μίαν ιδιόρρυθμον δικαιοσύνην, ἐπροστάτευσαν τὴν χήραν, τὰ ὄρφανὰ καὶ τοὺς γέροντας καὶ ἤσκησαν μίαν ἠθικὴν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν μελῶν των. Διεπαιδαγώγησαν, ἐμόρφωσαν καὶ ἐπέβαλον τὴν χρηστότητα ὄχι μόνον εἰς τὰ μέλη των, ἀλλὰ καὶ ἔξω τοῦ ἐπαγγέλματος. Ἀκόμη

διεδραμάτισαν πολιτικὸν προσδευτικὸν ρόλον διότι συνεμάχησαν μὲ τὸν βασιλέα ἐναντίον τῶν φεουδαρχῶν, ἰδίᾳ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Κινήματος τῶν ἐλευθέρων Κοινοτήτων. Ὁ μαθητευόμενος ἐγνώριζεν ὅτι ἐκμανθάνων τὸ ἐπάγγελμα θὰ προεπιβιάζετο εἰς τὴν θέσιν τοῦ τεχνίτου καὶ ἐλευθέρως μετὰ ταῦτα θὰ ἤσκει ὡς μάστορας καὶ αὐτὸς τὸ ἐπάγγελμά του. Ἀπὸ τοῦ 15ου ἔμως αἰῶνος ἀρχίζει ἡ παρακμὴ τοῦ συντεχνιακοῦ καθεστῶτος καὶ ἐπομένως τῆς μαθητείας. Ὁ κάλφας ὑποχρεοῦται εἰς νέαν μαθητείαν (stage) δύο καὶ πολλάκις ὀκτὼ ἔτων, τὴν λεγομένην *compagnonnage*. Ἀντιθέτως τὰ τέκνα τῶν βιοτεχνῶν εἶναι προνομιούχα, διότι δύνανται νὰ ἀσκήσουν τὸ ἐπάγγελμα καὶ ἄνευ μαθητείας.

Ὑπὸ τὸ συντεχνιακὸν καθεστῶς ἕκαστος ἐργοδότης προσελάμβανε περιορισμένον ἀριθμὸν μαθητευομένων, τοῦτο μὲν διὰ νὰ γίνεται καλυτέρα ἡ ἐκπαίδευσις, τοῦτο δὲ διὰ νὰ μένη πάντοτε μικρὸς ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰδικευμένων εἰς ἓν ἐπάγγελμα. Ὁ βιοτέχνης ζητεῖ περιορισμοὺς εἰς τὴν ἀσκήσιν τοῦ ἐπαγγέλματος φοβούμενος τὸν συναγωνισμὸν, διότι «ἡ ἀγορὰ» εἶναι περιορισμένη καὶ ὑπάρχει κίνδυνος ἐξ ἄλλου νὰ ὑποβιβασθῇ ἡ ποιότης τοῦ κατασκευαζομένου ἀντικειμένου, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἄλλωστε τὸ ἰδανικὸν τῆς χειροτεχνίας. Βραδύτερον εἰς τὸ καπιταλιστικὸν καθεστῶς ἡ ἐν σειρᾷ παραγωγῆς προϊόντων θὰ σημάνῃ τὸν ὑποβιβασμὸν τῆς ποιότητος, τὴν μείωσιν τοῦ ἐργάτου. Σήμερον, ἀντιθέτως, μεγάλη εἶναι ἡ διαφορὰ ἐνὸς ἐξειδικευμένου τεχνίτου ὑποστάντος τὴν δέουσαν ἐπαγγελματικὴν κατάρτισιν ἀπὸ τὸν ἀνειδίκευτον ἐργάτην, μεγάλη ἡ διαφορὰ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως κοινωνικῆς θέσεως, ἀσφαλείας καὶ ἀμοιβῆς.

Ὁ μαθητευόμενος παρεδίδετο εἰς τὸν πάτρωνα ἀπὸ τοὺς γονεῖς του ἐπὶ συμφωνοῦμενον διάστημα, οἱ δὲ γονεῖς κατέβαλλον ἀνάλογα δίδακτρα. Συμφώνως πρὸς τοὺς κανονισμοὺς τῶν Συντεχνιῶν ὁ πάτρων εἶχε δικαίωμα καὶ καθήκοντα ἀνάλογα πρὸς τοὺς σημερινοὺς διευθυντὰς καὶ ἐπιμελητὰς τῶν οἰκοτροφείων. Εἶχεν ἐναντι τοῦ μαθητευομένου ὑποχρέωσιν τροφῆς, κατοικίας, καθοδηγήσεως καὶ ἐκμαθήσεως τῆς τέχνης, ὅπως εἶχε καὶ δικαίωμα ἀυστηραῶς, πολλάκις σκληρᾶς τιμωρίας τοῦ μαθητευομένου εἰς περίπτωσιν ἀνυπακοῆς, ἀμελείας, κακῆς διαγωγῆς, ἀκόμη καὶ τὸ δικαίωμα ἀποβολῆς. Οὕτω πολλάκις ὁ ἐργοδότης, κατόπιν ἐγκρίσεως τῶν

έποπτῶν τοῦ ἐπαγγέλματος, ἔθετε τὸν κακὸν μαθητευόμενον ἔξω τῶν ὁρίων τῆς Συντεχνίας καὶ τοῦ ἐπαγγέλματος, πρᾶγμα ποῦ ἰσοδυναμεῖ κατ' οὐσίαν πρὸς ἐξοστρακισμόν.

Ἡ μαθητεία ἦτο μακροχρόνιος καὶ ἐπίπονος. Ὁ μαθητευόμενος, ἡλικίας 12 ἕως 15 ἐτῶν, παρέμενεν ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῆς μαθητείας ἐπὶ 2 ἕως 12 ἔτη ἀναλόγως τῶν ἐπαγγελμάτων. Ἡ ἐργασία εἶναι σκληρά, καὶ παρὰ τοὺς κανονισμοὺς τῶν Συντεχνιῶν πολλάκις μειωτικὴ καὶ ἐξευτελιστικὴ διὰ τὸν μαθητευόμενον. Ὁ μαθητευόμενος ὀρκίζεται ἐνώπιον τοῦ προστάτου Ἀγίου πίστιν καὶ ὑπακοήν καὶ ἐργάζεται ἀπὸ ἀνατολῆς μέχρι δύσεως, διότι ἡ νυκτερινὴ ἐργασία ἀπαγορεύεται. Οἱ τρόποι τῆς κατασκευῆς ἀποτελοῦν τὸ μυστικὸν τοῦ βιοτέχνου ἢ τῆς συντεχνίας, ἐξ οὗ σκληραὶ ποιναὶ ἐπιβάλλονται εἰς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος κοινολογεῖ τὰ ἐπαγγελματικὰ μυστικά. Ἡ μαθητεία ἀπετέλει πραγματικὴν μύησιν, ἡ ὁποία πολλάκις συνωδεύετο ἀπὸ ἱεροτελεστίας ἢ ἀπὸ τελετᾶς μαγείας.

Βραδύτερον τὸ ἐπάγγελμα γίνεται κληρονομικὸν (κρεοπῶλαι Παρισίων) καὶ πλεῖστα ἐμπόδια δημιουργοῦνται εἰς τὴν ἄσκησίν του (π.χ. ἐπιβάλλεται ἡ κατασκευὴ ἑνὸς ἀριστοτεχνήματος, ὅπως λ.χ. εἰς τὴν Ἀμβέρσαν, ἰδίως προκειμένου περὶ ἔργων τέχνης). Ἐξ ἑτέρου ὁ βασιλεὺς ἐπεμβαίνει εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν Συντεχνιῶν, αὐξάνει τὸν ἀριθμὸν των χάριν φορολογικῶν σκοπῶν, πολλάκις ἐκλέγει αὐτὸς τοὺς ἐπόπτας τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ τέλος ἀναμιγνύεται ἐνεργῶς εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν Συντεχνιῶν.

Ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος αἱ Συντεχνίαι καθίστανται κλεισταί, ἐνῶ προηγουμένως ἡ μαθητεία ἦτο μεταβατικὸν μὲν στάδιον ἀλλὰ πάντως ἐλεύθερον διὰ τὸν μέλλοντα ἀνεξάρτητον βιοτέχνην. Οὕτω πως αἱ Συντεχνίαι, αἱ ὁποῖαι ἀνέκυψαν ἀπὸ τὸ χάος τῆς μεσαιωνικῆς ζωῆς καὶ ὠργάνωσαν καὶ ἐρρύθμισαν τὸν οἰκονομικὸν βίον, κατέστησαν ἐμπόδια εἰς τὴν πρόοδον καὶ τὴν εὐημερίαν τοῦ τόπου. Δι' αὐτὸ ὁ μέγας Turgot κατήργησε τὰς Συντεχνίας, τὸ 1776, διὰ νὰ ἀνασυνταχθοῦν μὲ ὅλα τὰ μειονεκτήματά των μετὰ τὴν πτώσιν του. Δεῖγμα τῆς ἀντικοινωνικῆς στάσεως τῶν Συντεχνιῶν εἶναι καὶ ἡ συστηματικὴ οὐσιαστικὴ ἐλάττωσις τῶν ἡμερομισθίων. Οὕτω τὸ 1450 - 1457 ἡ ἀγοραστικὴ των ἀξία ἦτο 26, τὸ 1526 - 1550 μόνον 10, διὰ νὰ πέσῃ κατὰ τὴν περίοδον 1705 - 1725 εἰς τὰ

4, 5, ἤτοι ἐντὸς 200 ἐτῶν τὰ ἡμερομίσθια οὐσιαστικῶς ἡλαττώθησαν εἰς τὸ 1)6.

Τὸ συντεχνιακὸν καθεστῶς, καὶ συνεπῶς ἡ διὰ τῆς μαθητείας ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσις κατηργήθη ὀριστικῶς διὰ τῆς μεγάλης Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Τὰ ἐμπόδια τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς κατηργήθησαν ἐν ὀνόματι τῶν γενικωτέρων ἀρχῶν τῆς ἐλευθερίας. Οἱ βιοτέχνηται τοῦ συντεχνιακοῦ καθεστῶτος εἶχον συμφέρον τὰ μυστικά τοῦ ἐπαγγέλματος νὰ εἶναι διαφυλαγμένα καὶ τὸ ἐπάγγελμα νὰ τελεῖ ὑπὸ προνόμια διασφαλίζοντα τὸν βιοτέχνην ἀλλὰ βλέποντα κατ' ἀνάγκην πολλάκις τὸ κοινωνικὸν συμφέρον. Προπαντὸς οἱ βιοτέχνηται τοῦ παρελθόντος ἐπεδίωκαν ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητευομένων νὰ εἶναι ὅσον τὸ δυνατὸν περιορισμένος. Ἀντιθέτως ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις ἀπὸ τὸ 1791 διακηρύσσει ὅτι πρέπει νὰ ὀργανωθῇ μία ἐκπαίδευσις κοινὴ δι' ὅλους, δωρεάν δι' ὅλους, μὲ κοινὰ δι' ὅλους ἰδανικά. Ἀργότερον τὸ σχέδιον Ταλλεϋράνδου ἀποτελεῖ μίαν ἀξιοσημείωτον πρόοδον, διότι κατ' αὐτὸ ἡ ἐκπαίδευσις δὲν ἔχει θρησκευτικούς πλέον σκοποὺς ἀλλὰ πατριωτικούς, δηλ. ὁ μαθητὴς πρέπει νὰ μάθῃ πρὸ παντὸς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ κράτους καὶ τῆς κοινωνίας, νὰ μάθῃ νὰ τὰ ἀγαπᾷ καὶ νὰ τὰ ὑπερασπίζεται.

Ἡ σπουδὴ εἰς τὰ μοναστήρια καὶ ἡ μαθητεία εἰς τὰ ἐργαστήρια ὑπῆρξαν δύο μορφαὶ παιδείας ἀποσκοποῦσαι τὴν ἐπαγγελματικὴν μόρφωσιν εἰς μίαν περίοδον σκοταδισμού, ἀπὸ τὴν ὁποίαν προσεπάθησε μὲ τὴν Ἀναγέννησιν, ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, νὰ ἐξέλθῃ ἡ Δύσις. Πάντως τὸ φεουδαρχικὸν καθεστῶς, ὁ μοναστικὸς βίος καὶ αἱ Συντεχνίαι ὑπῆρξαν μορφαὶ κοινωνικῆς ὀργανώσεως, διὰ τῶν ὁποίων ἀντιμετωπίσθη ἡ ἀναρχία τῆς ζωῆς μετὰ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων. Ἡ μαθητεία θὰ ἐπανέλθῃ ὑπὸ νέαν μορφήν εἰς τὴν σύγχρονον περίοδον χωρὶς τὰ μειονεκτήματα τοῦ παρελθόντος, ὡς παράγων τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς, τῆς μείζονος ἀποδόσεως τοῦ ἐργάτου.

7. Ὅταν μὲ τὴν Ἀναγέννησιν ὁ κόσμος ἔπαυσε νὰ παρουσιάζεται ὡς μία πυραμίδα, ἡ ὁποία κορυφώνεται εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἀπορρέει ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἔπαυσε νὰ θεωρῇ τὸν

ἑαυτὸν του ὡς μίαν βαθμίδα μέσα εἰς τὴν ἱεραρχίαν τῶν κτισμάτων, ἢ παλαιὰ ἱεραρχία τῶν ἀξιῶν κατέστη ἀδιανόητος.

“Ὅπως κορυφὴ τοῦ σύμπαντος δὲν εἶναι ὁ Θεός, οὕτω κορυφὴ τῆς παιδείας δὲν δύναται πλέον νὰ εἶναι ἡ Θεολογία. Ἡ φύσις, τῆς ὁποίας ἡ ἐξέτασις ἦτο περιφρονημένη μέχρι τοῦ 13ου αἰῶνος, ἐποχῆς νέων τεχνικῶν μεταβολῶν, ἔγινεν ἐκ νέου μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Ἀριστοτελισμοῦ ἀντικείμενον ἐνδιαφέροντος. Ἡ Φυσικὴ Ἐπιστήμη ἔγινεν ἀπόδειξις τῆς δυνάμεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀναγγελία τῆς βασιλείας τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὸς ὁ μοντέρνος ἀνθρωποκεντρισμὸς δὲν δύναται ἄλλωστε νὰ νοηθῆῖ χωρὶς τὸν μεσαιωνικὸν θεοκεντρισμὸν, χωρὶς τὴν πίστιν εἰς τὸ ὑπέρτατον “Ὀν, τὸ ὁποῖον δημιουργεῖ ἐκ τοῦ μηδενὸς τὸν κόσμον. Τὸ ἀνθρώπινον ὄν ζητεῖ τώρα διὰ λογαριασμὸν του τὸ μυστικὸν τῆς θείας παντοδυναμίας διὰ νὰ ἐπαναλάβῃ, οὕτως εἰπεῖν, αὐτὴν ταύτην τὴν πρᾶξιν τῆς δημιουργίας. “Ἔτσι ὁ πρῶτος δυτικὸς οὐμανισμὸς ἀποδεικνύει μίαν ὠρισμένην δυναμικὴν ἐνότητα δράσεως, ἀνάμεσα εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὸν ἄνθρωπον. Ὁ ἄνθρωπος πραγματοποιεῖ τὴν οὐσίαν του, χάρις εἰς τὴν ἀναλογίαν ἣτις ὑφίσταται ἀνάμεσα εἰς τὴν ἰδικὴν του δρᾶσιν καὶ τὴν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ. “Ὅπως λέγει ὁ Μαρτσίλιο Φιτσίνο, τὰ ἔργα τοῦ ἀνθρώπου ἀποδεικνύουν ὅτι εἶναι Deus in terris, Θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς· ἢ, ὅπως λέγει ὁ Καρτέσιος, «ἢ γινῶσις θὰ καταστήσῃ τὸν ἄνθρωπον κύριον καὶ κάτοχον τῆς φύσεως, Θεὸν ἐπάνω εἰς τὴν γῆν».

Ὁ ἄνθρωπος παύει νὰ ἔχῃ μίαν θεο-λογικὴν καὶ ἀποκτᾷ μίαν ἀνθρωπο-λογικὴν συνείδησιν διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Τίποτε τὸ ἀνθρώπινον δὲν τοῦ φαίνεται ξένον, καμμία ἐμπειρία δὲν εἶναι πλέον ἀπηγορευμένη. “Ὅ,τι δῆποτε ἀποδεικνύει τὴν ποικιλίαν τῆς δράσεώς του, τὴν ζωτικότητα καὶ τὴν δραστηριότητά του, εἶναι ἄξιον τοῦ ἀνθρώπου. Οὐμανιστικὸν εἶναι τὸ ἰδεῶδες τῆς νέας παιδείας, ἀπὸ τὴν ἀποψιν ὅτι τρώγει καὶ τρέφεται ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀχόρταγον περιέργειαν διὰ τὸν ἄνθρωπον.

Ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως ἡ Δύσις ἐξηφάνισε τοὺς μύθους οἱ ὁποῖοι ἠρμήνευον εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸν ἑαυτὸν του καὶ τὴν θέσιν του μέσα εἰς τὸν κόσμον. Αὐτὴ ἡ ἥρωϊκὴ καταστροφὴ τῶν μύθων, ἣτις προϋποθέτει μίαν δυναμικὴν ἐλευθέραν ἀνατένισιν τῆς ζωῆς, ἦτο βεβαίως ἀσύλληπτος διὰ τοὺς θεοκρατούμενους πολιτισμούς. Ἡ

Ἀναγέννησις μὲ τόλμην, ἔξω ἀπὸ τὰ πλαίσια τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος τοῦ 5ου αἰῶνος, ἐξέφρασε μίαν ἀπόφασιν νὰ θεωρηθῇ ὁ ἄνθρωπος ὡς μικρόκοσμος ἢ ὡς Θεὸς ἢ ὡς πηγὴ ἀπεράντων δυνατοτήτων, ὡς πηγὴ ἀπεριορίστου δραστηριότητος, ὡς πηγὴ πληθωρικῆς ζωτικότητος.

Ἡ τελειότης αὐτῆς τῆς νέας κλασικῆς παιδείας εἰς τὴν Εὐρώπην, τῆς ὁποίας ὁ Goethe εἶναι ὁ τελειότερος ἐκπρόσωπος, ἔσπασε ὅταν ἡ πρόοδος τῆς Ἐπιστήμης ἔφερε τὴν βιομηχανικὴν ἐπανάστασιν. Διὰ πρώτην φορὰν ἡ οἰκονομία ἐγένεον ἀντικείμενον ἐπιστήμης καὶ διὰ πρώτην φορὰν ἡ ἐργασία ἐγένεε ταυτοχρόνως ἀξία καὶ πρόβλημα.

Μέχρι τῆς Ἀναγεννήσεως ἡ τεχνικὴ πρόοδος, ἀσήμαντος πάντως, ἦτο ἀποτέλεσμα ἐμπειρίας. Ἀπ' αὐτῆς, ἰδίᾳ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους τὸ πνεῦμα εἶναι ὁ ἐμψυχωτῆς τῶν προόδων. Εἰς τὸ βάθος ἀρχίζει ὁ πρακτικὸς νὰ προσέχη τὸν ἐπιστήμονα καὶ ὁ θεωρητικὸς νὰ ἐνδιαφέρεται διὰ τὰς ἐφαρμογὰς. Ὁ ἄνθρωπος ἔκαμε ὄνειρα, ὄνειρα ὅπως ὁ ἱπτάμενος τάπητς ἢ τὸ μαγικὸ δακτυλίδι, τὰ ὁποῖα ὅμως ἐπραγματοποιήθησαν. Πολλὰ προσπάθειαι τοῦ ἀγωνιώδεις θὰ θεωρηθοῦν πράξεις μαγείας. Ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῆς μαγικῆς λίθου καὶ τοῦ ἐλιξηρίου τῆς ζωῆς εἶναι πρόθυμος, ὡς ὁ Φάουστ, νὰ συμβληθῇ μὲ τὸν διάβολον, διότι ἡ Γνωσις εἶναι ἡ μεγάλη εὐτυχία, χάριν τῆς ὁποίας ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς δὲν ἔχει σημασίαν. Ἡ μαγεία ἀπηλευθέρωσε τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὴν τυραννίαν τῶν κειμένων καὶ τῶν κανόνων τῶν Ἀγίων. Ἦνωσε τὴν φαντασίαν μὲ τὴν τεχνολογίαν, τὸ ἀπίθανον μὲ τὸ πείραμα, τὸ ὄνειρον μὲ τὴν προσπάθειαν, τὴν μεγαλοφυΐαν μὲ τὴν παραφροσύνην, τὴν τόλμην μὲ τὸ ἀποτέλεσμα. Ὁ Παλλάδιος ἤδη ἀπὸ τοῦ 4ου μ.Χ. αἰῶνος λέγει: «Μὴ ψέξης τὴν ὕλην, ἢ ἐπαινέσης ἀλλὰ μακάρισον ἢ ταλάμισον τὴν γνώμην τῶν καλῶς ἢ κακῶς χρωμένων...».

Μία τοιαύτη περίοδος ἐδημιούργησε καταπληκτικὰς μορφὰς τῶν ὁποίων αἱ πλέον χαρακτηριστικαὶ ἐκφράσεις εἶναι λογοτέχναι ὅπως ὁ Dante, καλλιτέχναι ὅπως ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος ἢ ὁ Ραφαῆλος, θαλασσοπόροι ὅπως ὁ Βάσκο ντὰ Γάμα καὶ ὁ Κολόμβος, κατακτηταὶ ὅπως ὁ Κορτέζ καὶ ὁ Πιζάρος, ἐπιστήμονες

διανοίγοντες νέους δρόμους ὅπως ὁ Κοπέρνικος καὶ ὁ Γαλιλαῖος, δημιουργοὶ ὑπὸ τὴν ὄρθην ἔννοιαν τῆς λέξεως ὅπως ὁ Σαβοναρόλα.

Μία μεγάλη ἐποχὴ μὲ ἀφάνταστον δυναμισμὸν, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν μὲ τὴν κακοποίησιν καὶ τὴν γελοιογραφίαν τῆς συγχρόνου ἐποχῆς τοῦ Μουσσολῖνι ἢ τοῦ Χίτλερ. Ἡ ἀνακάλυψις τῆς Ἑλλάδος, τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, τῆς Ἑλληνικῆς Τέχνης μετέβαλε τὸν σκυθρωπὸν Μέσον αἰῶνα, τὸν δυναστευόμενον ἀπὸ τὸν φόβον τῶν ὑπερφυσικῶν δυνάμεων, εἰς περίοδον δυνάμεως, χαρᾶς καὶ ἐλπίδος διὰ τὸ μέλλον, ἀφοῦ ἠῤῥξῆσε τὸν κόσμον εἰς τὰ σημερινά του περίπου ὅρια.

Θὰ ἀκολουθήσῃ ἡ φιλοσοφία τοῦ Καρτεσίου μὲ τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν ὀρθολογισμὸν καὶ τὴν παρατήρησιν, εἰς τὴν προπαρασκευὴν τοῦ θριάμβου τῶν δυνάμεων τῆς Τεχνικῆς. Τὰς δυνάμεις αὐτὰς πρέπει νὰ γνωρίζωμεν διὰ νὰ διαπιστώσωμεν τὰ ἀποτελέσματά των, τὰς δυνάμεις τοῦ πυρός, τοῦ ἀέρος, τῶν ἄστρον, τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὥστε νὰ δυνηθῶμεν νὰ τὰς χρησιμοποιήσωμεν καταλλήλως διὰ νὰ καταστῶμεν κύριοι τῆς φύσεως. Δι' αὐτὸ τὸ ἰσχυρότερον αὐτὸ πνεῦμα τῶν νεωτέρων χρόνων, ὁ Καρτέσιος — ἡ Ἱστορία τὸν καθιέρωσεν ὡς τὸν ἰδρυτὴν τῆς νεωτέρας Ἐπιστήμης — ζητεῖ τὴν ἴδρυσιν μιᾶς «Σχολῆς Τεχνῶν καὶ Ἐπαγγελμαμάτων», πέραν ἀπὸ τὰ κοινὰ σχολεῖα ὅπου βασιλεύει ὁ σχολαστικισμὸς, Σχολῆς ἢ ὁποῖα θὰ παρασκευάσῃ καὶ θὰ μορφώσῃ τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα τὰ προωρισμένα νὰ καταστήσουν τὸν ἄνθρωπον «κύριον ἐπὶ τῆς γῆς». Βραδύτερον ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις θὰ ἰδρύσῃ τὴν Σχολὴν αὐτήν, ἢ ὁποῖα θὰ καταστῇ δικαία ὑπερφάνεια τῆς Γαλλίας Ὁ Καρτέσιος ζητεῖ ἡ Μεταφυσικὴ νὰ δικαιολογήσῃ καὶ νὰ θεμελιώσῃ τὴν Ἐπιστήμην. Ἡ λογικὴ μας, τονίζει, συμβιβάζεται πρὸς τὴν πραγματικότητα, διότι ἀμφότεραι εἶναι ἔργα τοῦ Θεοῦ. Ὁ Βάκων καὶ ὁ Μερσένιος πιστεύουν ὅτι ὁ Θεὸς θέλει νὰ ἐργασθῶμεν διὰ τὴν σωτηρίαν μας κατακτῶντες τὴν Φύσιν, ἐνῶ ὁ Καρτέσιος ζητεῖ ἀπὸ τὴν Ἐπιστήμην μίαν αἰώνιαν καὶ ἐνιαίαν ἀρχήν, ἥτις εἶναι ὁ Θεός.

Ὁ Λάϊμπνιτς βραδύτερον δοξάζων τὴν πειραματικὴν παρατήρησιν θὰ εἶπῃ ὅτι καὶ ἡ ἐσχάτη τῶν τεχνῶν διδάσκει τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀντὶ νὰ τὸν καταβιβάξῃ, τὸν ἀνυψώνει μὲ τὸ πνεῦμα τῆς περιερ

γείας, με τὴν ἀπόφασιν τῆς χρησιμοποίησεως τῶν πορισμάτων τῆς παρατηρήσεως ὑπὲρ τῆς προόδου.

Ἐπὶ τέλος ἡ ἐπιστημονικὴ σκέψις ἀπηλευθερώθη ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν ἀξιωματῶν τοῦ ἀριστοτελισμοῦ. Ὁ Βάκων εὔρε τὸν δυναμισμὸν τῆς ἐρεῦνης. Ὑπῆρξε, πράγματι, ἐν συνεχείᾳ τοῦ ἔργου τοῦ Παρακέλσου, τοῦ Καμπανέλλα καὶ τοῦ Τελέζιο, εἰς νέος Μωϋσῆς, ὁ ὁποῖος ἔδειξε τὴν Γῆν τῆς Ἐπαγγελίας, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν. Οὕτω τὰ ὄρια ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀρχίζει ἡ νέα ἐπιστῆμη πρέπει νὰ τεθοῦν μεταξὺ Καμπανέλλα καὶ Βάκωνος ἀφ' ἑνὸς καὶ Γαλιλαίου καὶ Καρτεσίου ἐξ ἄλλου.

8. Ὁ «Μηχανισμὸς» ἀνεπτύχθη κυρίως μετὰ τὴν ἀτμομηχανὴν τοῦ Watt καὶ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς αὐτομάτου ὑφαντικῆς μηχανῆς. Οἱ Κινέζοι, οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ἀραβες εἶχαν ἐπινοήσει ἤδη μηχανάς, εἶχον πράγματι κατασκευάσει εὐφυεῖς μηχανάς, ἀλλὰ δὲν ἀνέπτυξαν τὴν «μηχανήν» ὡς κύριον ὄργανον τῆς παραγωγῆς. Καὶ πρὸ τῆς βιομηχανικῆς ἐπαναστάσεως ὑπῆρχον εἰς τὴν Δύσιν μηχαναί, ἀλλ' ἡ ζωὴ δὲν ἐκυριαρχεῖτο ἀπὸ τὴν «μηχανήν». Ἡ βιομηχανικὴ ἐπανάστασις, ἄλλωστε, δὲν ἀνέκυψεν ἀπροόπτως. Πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν τὸν πρῶτον σταθμὸν εἰς τὸν 10ον αἰῶνα μ.Χ., τὸν δεύτερον εἰς τὸν 13ον. Ἡ Βιομηχανικὴ Ἐπανάστασις συνεδέθη μετὰ τὴν ἀτμομηχανήν, ἀλλ' ὁ πρῶτος σταθμὸς τῆς πορείας ὑπῆρξεν ὁ ὑδραυλικὸς κινήτηρ, ὅπως ἄλλως τε κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ὁ ἠλεκτρισμὸς ἀντικατέστησε τὸν ἀτμὸν καὶ ὅπως κατὰ τὸν 20ὸν αἰῶνα τὸν ἠλεκτρισμὸν διαδέχεται ἡ πυρηνικὴ ἐνέργεια.

Πάντως προηγήθησαν τῆς ἀτμομηχανῆς ἑπτὰ περίπου αἰῶνες, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων ἐγένετο μία πνευματικὴ μεταβολή, μία μεταβολὴ σκέψεων, κατευθύνσεων, ἰδεῶν, πεποιθήσεων, συνηθειῶν. Βλέπομεν πολλάκις τὸ τέλος μιᾶς περιόδου ὡς ἀρχὴν καὶ ὑπερτονίζομεν τὸν ἕνα παράγοντα—τὸν τεχνικὸν—ἀλλ' ἡ προετοιμασία ὑπῆρξε μακρὰ καὶ ἐνίοτε ἐπώδυνος. Ὅπως ὁ Rabelais, ὁ Montaigne καὶ ὁ Mersenne, οὕτω καὶ ὁ Καρτέσιος καὶ ὁ Πασκάλ ἀντιλαμβάνονται ὅτι μία νέα ἐποχὴ ἀρχίζει. Πιστεύουν ὅτι ἡ Ἐπιστῆμη εἶναι ἔργον τοῦ ἀνθρώπου, τονίζουν τὴν ἀνθρωπίνην

της προέλευσιν καὶ ἀνάγουν εἰς σκοπὸν τῆς τὴν ἀνύψωσιν τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας (τῆς dignitas).

Ὁ 17ος μ.Χ. αἰὼν ἀποτελεῖ διὰ τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἐπιστήμης σταθμὸν ἴσης περίπου ἀξίας μὲ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα ἐν Ἑλλάδι ἢ μὲ τὴν σύγχρονον περίοδον τῆς σχετικότητος καὶ τῶν ἀκβάντων. Ὁ 17ος μ.Χ. ἀποτελεῖ τῶ ὄντι μίαν ἐξόρμησιν γενναίαν πρὸς κατάκτησιν τῆς γνώσεως. Ἐφευρέσεις ὅπως τὸ τηλεσκόπιον καὶ τὸ μικροσκόπιον κ.λ.π. συνοδεύονται ἀπὸ νέας ἐπιστημονικὰς θεωρίας. Ἡδὴ ἐγκυμονοῦνται ἰδέαι τῶν ὁποίων ὁ ἐπώδυνος τοκετὸς θὰ ἐπηρεάσῃ ἀκόμη περισσύτερον τὴν ζωὴν. Ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ προηγούμενου τρόπου σκέψεως εἰς τὸν νέον ἀπαιτεῖ προϋποθέσεις γενικωτέρας μεταβολῆς, ἀλλ' ἡ πραγματοποίησις τῆς ἀποτελεῖ διαπίστωσιν τῆς εισόδου εἰς μίαν νέαν ἱστορικὴν περίοδον. Ἡ πραγματικὴ ἱστορία τῆς Ἐπιστήμης δὲν εἶναι μόνον ἡ ἱστορία τῶν τεχνικῶν ἐπινοήσεων, ἀλλ' ἰδίως τῶν γενικωτέρων ἀνθρωπίνων φαινομένων τὰ ὁποῖα κατέστησαν δυνατὰς τὰς τεχνικὰς ἐπινοήσεις. Διάφορος ἐρμηνεία, ὡς ἡ σήμερον τεχνοκρατικὴ ἀντίληψις καὶ ἐξήγησις, εἶναι τουλάχιστον ἀφελής. Ὁμιλοῦμεν περὶ ἐπιδράσεως τῆς Τεχνικῆς ἐπὶ τῶν κοινωνικῶν φαινομένων, ἀλλ' ἐπίσης πρέπει νὰ κατανοήσωμεν τὴν ἐπίδρασιν τῶν κοινωνικῶν μεταβολῶν, αἵτινες κατέστησαν προϋπόθεσις τῆς Τεχνικῆς, προηγήθη δηλονότι ἡ πνευματικὴ ἐξέλιξις, ἡ μεταβολὴ τῶν πνευμάτων, ἡ ἀναζήτησις καὶ ἔρευνα, ἡ κολοῦθησαν δὲ αἱ μεταβολαί. Ἡ ἀστικὴ τάξις εἶχεν ἤδη διαμορφωθῆ καὶ οἱ ἔμποροι διέτρεχον τὰς ἡπείρους, δημιουργοῦντες μίαν διεθνῆ ἀγορὰν καὶ ἀνταλλάσσοντες ὄχι μόνον προϊόντα ἀλλὰ καὶ ἰδέας, θησαυρίζοντες ὄχι μόνον κεφάλαια ἀλλὰ καὶ πείραν. Ὁ ἐμπορικὸς καὶ τραπεζιτικὸς καπιταλισμὸς εἶχε προηγηθῆ τῆς Βιομηχανικῆς Ἐπαναστάσεως, ὅπως πρὸ αὐτῆς εἶχον σχηματισθῆ τὰ μεγάλα μοναρχικὰ κράτη. Ὁ καπιταλισμὸς εἶχε δημιουργηθῆ πρὸ τῶν μηχανῶν εἰς τὴν Φλωρεντίαν, τὴν Βενετίαν κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα. Εἰς τὴν Ἀμβέρσαν τὸν 16ον αἰῶνα ὑπῆρχε πανευρωπαϊκῆς σημασίας χρηματιστήριον. Ἡ συναλλαγματικὴ, ἡ λογιστικὴ, ἡ πιστωτικὴ ἐπιστολὴ εἶχον ἤδη ἐφαρμοσθῆ περίπου ὑπὸ τὴν σημερινὴν των σχεδὸν μορφήν. Ὁ Jacob Fuegger εἶναι μία σύγχρονος μορφή ἀνταξία τῶν μεγάλων παραγόντων τῆς οἰκονομικῆς

ζωῆς τῆς σήμερον. Τὸ χρῆμα ἀντικαθιστᾷ πᾶσαν διάκρισιν ἀγαθῶν, διότι τὸ πᾶν πωλεῖται καὶ τὸ πᾶν ἀγοράζεται. Γίνεται ἀντικείμενον λατρείας καὶ θησαυρισμοῦ. Τέλος οἱ Ἐγκυκλοπαιδισταὶ ἤδη εἶχον δημιουργήσει μίαν πνευματικὴν ἐπανάστασιν, προετοιμάζουσιν τὴν μεγάλην πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1789. Τὸ πνεῦμα εἶχεν ἤδη παρασκευάσει ἐν κατάλληλον περιβάλλον διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἐφευρέσεων εἰς πρακτικοὺς σκοποὺς. Ἦδη ἀπὸ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ἡ προοπτικὴ μιᾶς ἀνωτέρας μορφώσεως κατέκτησε τοὺς ἐπιστημονικοὺς κύκλους καὶ ἐδημιούργησε καὶ εἰς αὐτὸν τὸν λαὸν ἀνάλογον ἐνθουσιασμόν. Τότε ιδρύθησαν ἐν Γαλλίᾳ τὰ «Λύκεια» καὶ τὰ «Ἀθήναια» καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ τὰ Royal Institutions. Τότε ὁ Rumford συνέλαβε τὴν πρωτοφανῆ διὰ τὴν ἐποχὴν του ἰδέαν ὅτι ἡ Ἐπιστήμη ἔχει ὡς σκοπὸν νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τοὺς πτωχοὺς τὰ μέσα τῆς ζωῆς των.

Ὁ καπιταλισμὸς βραδύτερον, στρέφων τὴν «μηχανήν» πρὸς πρακτικοὺς εὐτυχῶς σκοποὺς καὶ στρέφων ἰδίως τὴν Ἐπιστήμην πρὸς τὴν μηχανήν, ἐπετάχυνε τὸν ρυθμὸν τῆς ζωῆς καὶ ἠὔξησε τὸ πεδίου τῶν πρακτικῶν ἐφαρμογῶν ὅπως καὶ τὸ βάθος καὶ πλάτος τῶν ἀνθρωπίνων διαφερόντων, παρέχων οὕτω συνάμα τὰ μέσα ὥστε νὰ καταστήσῃ δυνατὰς τὰς ἐρεῦνας καὶ νὰ τὰς ἀνωθυμοποιήσῃ. Τοιοῦτοτρόπως συνέδεσε τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, τὴν ἄδολον ἄλλοτε, μὲ τὸ κέρδος, ὅπως μετέβαλε τὴν ἔρευναν, ἀτομικὴν ἄλλοτε, εἰς ὀμαδικὴν προσπάθειαν. Ἡ μηχανὴ κατέκτησε τὴν ζωὴν καὶ πρὸς τὴν μηχανὴν προσηρμόσθησαν αἱ ἀνάγκαι τῆς ζωῆς. Οὕτω ἐπῆλθε πλήρης σύγχυσις αἰτίου καὶ ἀποτελέσματος.

Εἶναι περίεργον ἀλλὰ καὶ χαρακτηριστικὸν ὅτι «ὁ μηχανισμὸς ἀντικατέστησε τὴν εἰδυλλιακὴν καὶ σταθερὰν συγκρότησιν τῆς ζωῆς μὲ μίαν καταπληκτικὴν ἀστάθειαν, ρίπτων εἰς τὴν ἀγορὰν διαρκῶς νέα προϊόντα, δημιουργῶν ἐξ αὐτῶν νέας ἀνάγκας. Ἡ παράδοσις, ἄλλοτε τόσον σεβαστὴ ὑφ' ὄλων εἰς ὕλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς καὶ ἐπομένως εἰς τὰς ἐκδηλώσεις τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς καταναλώσεως τῶν ἀγαθῶν, κατέστη βᾶρος καὶ ἐμπόδιον εἰς τὴν πρόοδον. Εἰς τὴν θέσιν τῆς ἐτέθη ὁ νεωτερισμὸς ἐπηρεάζων ὄχι μόνον τὸν οἰκονομικὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ἀκόμη καὶ αὐτὴν τὴν τέ-

χνην, διότι εις τὸ βάθος τοῦ φαινομένου ὑπάρχει ἡ συνεχὴς ἀνησυχία, ἡ ἀγωνία τῆς ψυχῆς, ἀνελέητος καὶ ἀνικανοποίητος.

Τὸ νέον οἰκονομικὸν καὶ πολιτικὸν καθεστῶς, τὸ ὁποῖον ἀνέκυψε κυρίως ἀπὸ τὰς οἰκονομικοτεχνικὰς μεταβολὰς τοῦ 18ου αἰῶνος, ἀναζητεῖ τὴν ἐλευθερίαν τῆς οἰκονομικῆς δράσεως, τὴν ἐλευθέραν δημιουργίαν νέων ἐπαγγελμάτων, τὴν ἐλευθέραν ἀντιμετώπισιν τῶν καθημερινῶς αὐξανομένων ποιοτικῶς καὶ ποσοτικῶς ἀναγκῶν λόγῳ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς ἀγορᾶς μέχρι τῶν περάτων τοῦ κόσμου, ἀναζητεῖ ἐπομένως κατ' ἀνάγκην νέους τρόπους καὶ μεθόδους παραγωγῆς. Συνεπῶς καὶ ἡ Κοινωνία καὶ τὸ Κράτος ἔχουν ἀνάγκην ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον εἰδικευμένων ἐργατῶν καὶ τεχνιτῶν, ὅπως βραδύτερον ἔχουν ἀνάγκην μορφωμένων ἐργοδηγῶν καὶ τεχνικῶν, ὅπως καὶ ὀργάνων διοικήσεως καὶ διαχειρίσεως τῶν οἰκονομικῶν μονάδων, αἱ ὁποῖαι ἀπὸ μικραὶ ἐπιχειρήσεις μιᾶς κλειστῆς οἰκονομίας καθίστανται τεράστιοι ὀργανισμοὶ παγκοσμίου δράσεως.

Αἱ τεχνικαὶ πρόοδοι τοῦ 18ου αἰῶνος ἔφερον νέον πνεῦμα εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν. "Ἦδη ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως ὁ κόσμος εἶχε παύσει νὰ παρουσιάζεται ὡς μία πυραμίδα ποὺ κορυφώνεται εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἀπορρέει ἀπὸ τὸν Θεόν." Ἡ φύσις, περιφρονημένη μέχρι τοῦ 13ου αἰῶνος, ἔγινεν ἐκ νέου ἀντικείμενον ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος. Ἡ Φυσικὴ Ἐπιστήμη ἔγινεν ἀπόδειξις τῆς δυνάμεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀναγγελία τῆς βασιλείας τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος τὸ πρακτικὸν πνεῦμα κυριαρχεῖ εἰς τὴν ζωὴν. Ἡ ἀναζήτησις παντὸς ὅ,τι εἶναι πραγματικῶς ὠφέλιμον καὶ πρακτικῶς ἀποτελεσματικόν, δηλ. παντὸς ὅ,τι δύναται νὰ ἐλαφρώσῃ τὸν ἀνθρώπινον κόπον, ὑπῆρξε τὸ κύριον καὶ σταθερὸν μέλημα ὅλων τῶν ἐκλεκτῶν πνευμάτων ἀκολουθουμένων ἀπὸ ὅλας σχεδὸν τὰς κοινωνικὰς τάξεις.

"Ἦδη ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 17ου αἰῶνος ὁ Λῶκ ἐζήτει μηχανὰς αἱ ὁποῖαι θὰ ἀντικαθίστων τοὺς ἵππους καὶ τοὺς ἀνθρώπους, μηχανὰς, ὡς ἔλεγεν, αἱ ὁποῖαι θὰ εἰργάζοντο χωρὶς νὰ ἀξιοῦν τροφήν. Ὁ Λῶκ δὲν εἶχεν ἀντιληφθῆ ὅτι ἡ δαπάνη τῆς τροφῆς ἰσοφαρίζεται ἢ καὶ ἐνίοτε ὑπερκαλύπτεται ἀπὸ τὰ ἔξοδα λειτουργίας καὶ τὴν ἀπόσβεσιν τῆς μηχανῆς. Ὁ Βολταῖρος καὶ ὁ Ντιντερό εἶχον ἤδη

ἀντιληφθῆ ὅτι ἡ μηχανικὴ πρόοδος ἀπορρέει ἀπὸ τὸ κατασκευαστικὸν ἐνστικτὸν τοῦ ἀνθρώπου. Βραδύτερον ὁ Φραγκλῖνος ὑπῆρξε τὸ εἰδωλὸν τῆς ἐποχῆς του, ὅχι μόνον διότι ἦτο ὁ ἀντιπρόσωπος ἐνὸς ἔθνους κατακτῶντος τὴν ἐλευθερίαν του, ἀλλ' ἐπίσης ἡ ἴσως περισσότερον διότι ἦτο ὁ εὐφυῆς ἐπινοητῆς διαφόρων μικρῶν βελτιώσεων εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Τότε, ἄλλως τε, ἐνεφανίσθησαν οἱ κατασκευασταὶ διαφόρων αὐτομάτων, τὰ ὁποῖα θ' ἀντικαθίστων τὴν ἀνθρωπίνην ἐργασίαν.

Αἱ ἐπινοήσεις τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ da Vinci ἦσαν κατὰ κανόνα ἀποτελέσματα ἐπιστημονικῆς περιεργείας, ἐνῶ ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος ἡ Ἐπιστήμη τίθεται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ χρησίμου. Εἶναι ἐπιστήμη ὠφελιμιστικὴ καὶ πρακτικὴ. Σκοπὸς τῆς ἡ διευκόλυνσις, ἡ ἐξυπηρέτησις τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ σοφοὶ ἐπίστευον ὅτι μὲ τὰς ἐρεῦνας τῶν ὁδηγούμενας πρὸς πρακτικὰ ἀποτελέσματα θὰ ἐξησφάλιζον τὴν εὐημερίαν καὶ θὰ ἐπραγματοποιοῦν τὰ ιδεώδη τῆς Κοινωνικῆς Δικαιοσύνης.

Διὰ πρώτην φοράν ἡ οἰκονομία γίνεται ἀντικείμενον ἐπιστήμης καὶ διὰ πρώτην φοράν ἡ ἐργασία καθίσταται ταυτοχρόνως ἀξία καὶ πρόβλημα. Ἦδη ἀπὸ τοῦ 1642 ὁ μέγας Pascal εἶχεν ὑποδείξει τὴν ἀνάγκην μιᾶς Ἐπιστήμης τῆς Ἐργασίας. Ἡ Ἐπιστήμη αὐτὴ ἔμελλε νὰ διαμορφωθῆ ὀριστικῶς κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ, χάρις εἰς τὸν ἀμερικανὸν Fr. Taylor καὶ τὸν γάλλον H. Fayol, ἀφοῦ προηγουμένως εἰς τὴν Φυσιολογίαν καὶ τὰς Κοινωνικὰς Ἐπιστήμας εἶχον ἐφαρμοσθῆ αἱ ἀπόψεις τῶν Claude Bernard, Le Play καὶ Durkheim. Ὁ ἀρχικὸς καπιταλισμὸς, διασπᾶσας τὴν κλειστὴν οἰκονομίαν καὶ ἐξαρθρῶσας τὴν βιοτεχνικὴν μονάδα, διέσπασε καὶ ἐξήθρωσε συγχρόνως τὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν ἐργαζομένων. Εἰς τὴν θέσιν τῆς συν-εργασίας τοῦ πάτρωνος, τῶν τεχνιτῶν καὶ τῶν μαθητευομένων ἐτοποθέτησεν, ἀφοῦ ἐχάραξε μίαν διαχωριστικὴν γραμμὴν μὲ αἷμα, τὴν διένεξιν καὶ τὴν πάλην, τὸ μῖσος καὶ τὸν φόβον, τὴν ὑπεροχὴν τοῦ κυρίου καὶ τὴν ὑποδούλωσιν τοῦ ἐργάτου. Οἱ παλαιοὶ συνεργάται ἐγιναν ὑποτελεῖς εἰς ἓνα κύριον παραγωγικώτερον καὶ δυναμικώτερον βεβαίως, χρησιμώτερον καὶ ἱκανώτερον ἀναντιρρήτως, ἀλλὰ πολλάκις σκληρότερον τοῦ παλαιοῦ αὐθέντου.

Ἡ ἀνθρωπίνη ἐργασία μετεβλήθη ἄρδην λόγῳ τῶν μηχανῶν. Ἡ μεγάλη διαίρεσις καὶ ὁ καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας ἐδημιούργησαν ἐκδηλὰ ἐπικίνδυνα πνευματικὰ ἀποτελέσματα διὰ τὴν ἀξίαν τῆς ἐργατικῆς τάξεως. Δι' αὐτὸ δὲν εἶναι ἀπορίας ἄξιον ὅτι τὰ ἐργατικὰ συνδικάτα βραδύτερον ἐπολέμησαν καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιστημονικὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐργασίας καὶ εἶδον τὰς ψυχοτεχνικὰς ἐρεῦνας ὡς στρεφομένας ἐναντίον τῶν ἐργατῶν, δεδομένου ὅτι πράγματι κατὰ τὴν πρώτην περίοδον πάντα ταῦτα ἐξητάσθησαν ὡς θέματα τεχνικά, ἀδιαφόρως τῆς ἐπιδράσεώς των εἰς τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα, μὲ πλήρη παραμέλησιν τῆς ἀνθρωπίνης πνευρᾶς.

Ἡ Διεθνὴς Ἐκθεσις τοῦ Λονδίνου (1851) καὶ τῶν Παρισίων (1855) ἀπετέλεσαν σταθμὸν εἰς τὴν ζωὴν τῆς Εὐρώπης καὶ ἀνήγγειλαν τὴν ἔλευσιν τῆς νέας ἐποχῆς. Τότε ὑπῆρξαν πρωτοφανεῖς αἱ κρατικαὶ καὶ ἰδιωτικαὶ ἐνισχύσεις πρὸς σκοποὺς ἐρεῦνης, ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας εἶναι αἱ πρόοδοι ἰδίᾳ εἰς τὴν Χημείαν.

Ἡ πρώτη περίοδος τοῦ ἐκμηχανισμοῦ εἶναι ὁ θαυμασμὸς πρὸς τὸ ἐπιτελούμενον ὑπὸ τῆς μηχανῆς ἔργον, ἡ προσπάθεια βελτιώσεως τοῦ μηχανικοῦ ἐξοπλισμοῦ, τῆς μείζονος ἀποδόσεως τῆς ἐργασίας, ἀλλὰ καὶ συγχρόνως ἡ ἀδιαφορία διὰ τὸν ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος τὰς χειρίζεται, διὰ τὸν ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος ἐπὶ τέλους ἀποτελεῖ τὸν σκοπὸν τῆς παραγωγῆς. Ἡ πρώτη αὕτη περίοδος χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἀδιαφορίαν νὰ προσαρμοσθῇ ἡ μηχανὴ εἰς τὰς ἀνθρωπίνους δεξιότητας καὶ ἰκανότητας καὶ νὰ ληφθοῦν τὰ ἀναγκαῖα μέτρα ὥστε ἡ μηχανικὴ ἐργασία νὰ μὴ γίνῃ πρόξενος σωματικῆς βλάβης καὶ ἀτυχημάτων διὰ τὸν ἐργαζόμενον. Ἡ φράσις τοῦ Ἄγγλου βιομηχάνου εἰς τὴν περίπτωσιν ἀποκοπῆς τῆς χειρὸς ἑνὸς ἐργάτου τοῦ «ἀτύχημα ἦτο, εὐτυχῶς ἡ μηχανὴ δὲν ἔπαθε βλάβην» ἐξεπροσώπει, κατὰ τρόπον ἔστω κυνικόν, τὴν κοινὴν τότε ἀντίληψιν.

Τὸν 19ον αἰῶνα ἡ τεχνικὴ ἐξόρμησις δημιουργεῖ ἐν ἀπάνθρωπον καθεστῶς. Συνεκέντρωσε μέγαν ἀγροτικὸν πληθυσμὸν εἰς πόλεις κακῶς ὀργανωμένας, ἀνθυγιεινάς, εἰς οἰκίας ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐλλείπει παντελῶς ἡ καθαριότης, ὁ φωτισμὸς, ἡ θέρμανσις. Οἱ ἐργάται, συνειθισμένοι ἄλλοτε νὰ ἐργάζωνται εἰς τὸ ὑπαιθρον, στοιβάζονται ἐντὸς ἀκαταλλήλων ἐργοστασίων, ἐμπνεόντων σήμερον τὴν

φρίκην καὶ τὸν ἀποτροπιασμόν, ἐνῶ οἱ σταῦλοι τῶν ἵππων τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν πλουσίων εἶναι λαμπρὰ οἰκοδομήματα. Τὰ ζῶα διατελοῦν ὑπὸ λαμπροῦς ὄρους καὶ οἱ ἄνθρωποι οἱ ἐργαζόμενοι δὲν τολμοῦν νὰ ὄνειρευθοῦν τὰς συνθήκας διαβιώσεως τῶν ζώων. Παρὰ ταῦτα διανοοῦμενοι καὶ ἄστοι κατέχονται ὑπὸ πνεύματος αἰσιοδοξίας, ἀτενίζοντες τὴν ὑλικὴν πρόοδον καὶ ἀδιαφοροῦντες διὰ τὰς συνεπείας τῆς. Κατὰ τὸν 20ὸν αἰῶνα συμβαίνει τὸ ἀντίθετον. Αἱ μᾶζαι ἀποβλέπουν μὲ ἐμπιστοσύνην πρὸς τὴν μηχανικὴν πρόοδον καὶ πιστεύουν εἰς τὴν δι' αὐτῆς ἀπελευθέρωσίν των, ἐνῶ οἱ ἐκλεκτοὶ (ἢ elite) προσβλέπουν πρὸς τὴν μηχανικὴν ἐξέλιξιν μὲ ἀπαισιοδοξίαν.

Ὁ φιλελευθερισμὸς ἐδείκνυε εἰς τοὺς ἄστοὺς τὴν παρουσίαν μέσα εἰς τὰς ἀρμονίας τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς μιᾶς μὲ καλὰς διαθέσεις Εἰμαρμένης, ἐνὸς αὐτοματισμοῦ ἐξυπηρετοῦντος τόσον τὰ ἀτομικὰ συμφέροντα ὅσον καὶ τὸ γενικὸν καλόν. Ὁ μαρξισμὸς ἐξηγοῦσε ἐξ ἑτέρου εἰς τὸ προλεταριάτον πῶς αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ αὐτοματισμὸς τῆς καπιταλιστικῆς ἀναπτύξεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ἐπρόκειτο μοιραίως νὰ σημάνη τὴν «ἀπαλλοτριώσιν τῶν ἀπαλλοτριωτῶν», τὴν ὑπερνίκησιν πάσης ταξικῆς διαφορᾶς καὶ τὴν «μετάβασιν ἀπὸ τὸ κράτος τῆς ἀνάγκης εἰς τὸ βασίλειον τῆς ἐλευθερίας». Ὁ διεθνῆς καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας καὶ ἡ μακρόχρονος εἰρήνη, ἡ φιλελευθέρᾳ ἐναρμόνισις τῶν ἰδιωτικῶν συμφερόντων καὶ ἡ ἀλληλεγγύη τῶν ἐργατῶν ἀπεδείκνυον τὴν δυνατότητα τῆς θεμελιώσεως ἐνὸς πανανθρωπίνου κοσμοπολιτισμοῦ καὶ μιᾶς αἰωνίας εἰρήνης.

Τὸ 1835 ὁ Andrew Ore εἰς τὴν Φιλοσοφίαν τῆς Βιομηχανικῆς παραγωγῆς (Philosophy of Manufactures) ἐκθειάζει τὰ ἐργοστάσια, τὰ ὁποῖα ὑπερβαίνουν εἰς ἀριθμόν, εἰς ἀξίαν καὶ εἰς ἀρχιτεκτονικὴν εὐγένειαν τὰ διάσημα μνημεῖα τοῦ ἀσσυριακοῦ καὶ αἰγυπτιακοῦ δεσποτισμοῦ. Ἄλλ' ἤδη τὸ 1846 ὁ Michelet θρηνωδεῖ : «Ποία ταπεινώσις νὰ βλέπωμεν τὸν ἄνθρωπον πεσμένον τόσον χαμηλὰ ἐνώπιον τῆς μηχανῆς! Ἡ ψυχὴ σφίγγεται ὅταν βλέπω αὐτὰ τὰ ἐργοστάσια, ὅπου ὁ σίδηρος καὶ ὁ χαλκὸς ἐξευγενίζονται καὶ λάμπουν καὶ δίδουν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι κινοῦνται μόνοι των, ὡς νὰ σκέπτωνται, νὰ ἐπιθυμοῦν καὶ νὰ ἐνεργοῦν, ἐνῶ ὁ ἄν-

Ορωπος, ὠχρὸς καὶ ἀδύνατος, ἔχει καταστῆ ταπεινὸς ὑπηρέτης αὐτῶν τῶν χαλυβδίνων γιγάντων. Ἐθαύμαζον περίλυπος διότι ἔβλεπον συγχρόνως τὰ ἀξιοθρήνητα πρόσωπα τῶν ἀνδρῶν, τὰ μαραμμένα τῶν νέων γυναικῶν καὶ τῶν ἀξιολυπῆτων παιδιῶν, καταδικασμένων ἀπὸ τὸ βρωμερὸν καὶ ἀνθυγιεινὸν περιβάλλον καὶ ἀπὸ τὴν ἐξαντλητικὴν ἐργασίαν).

Ὅπως παρατηρεῖ ὀρθῶς ὁ Denis de Rougemont ὁ ἀριθμὸς τῶν προλεταρίων ποὺ ὑπέφεραν καὶ ἀπέθανον δίπλα εἰς αὐτὰ τὰ ἐργοστάσια εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν ἐκείνων ποὺ ὑπέφεραν καὶ ἀπέθανον εἰς τὰ στρατόπεδα συγκεντρώσεως τοῦ Χίτλερ. Ὑπὸ τὸ βιομηχανικὸν καθεστῶς ἡ θέσις τοῦ μαθητευομένου μετεβλήθη ἄρδην. Δὲν τρέφεται, δὲν στεγάζεται, δὲν εἶναι μέλος τῆς οἰκογενείας, δὲν προστατεύεται καὶ δὲν καθοδηγεῖται ὑπὸ τοῦ πάτρωνος. Λαμβάνει ἀσήμαντον ἡμερομίσθιον καὶ ὡς βοηθὸς ἐνὸς τεχνίτου μανθάνει ἀργὰ ἢ καὶ κακὰ μὲ συμβουλὰς ἢ τυχαίως τὴν τέχνην, ἀνάλογα μὲ τὴν ἀντίληψίν του, ἀνάλογα μὲ τὴν καλὴν θέλησιν ἢ τὴν ἱκανότητα τοῦ διδασκάλου του.

Εἶναι φυσικὸν ὅτι ἀμέσως πολλὰ προβλήματα ἐδημιουργήθησαν μὲ τὴν νέαν μορφήν αὐτῆς τῆς μαθητείας. Πρῶτον ἐπεβαρύνθη τὸ κόστος ἀπὸ ἡμερομίσθιον τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ἀναλόγως ἀποδοτικόν. Δεύτερον, ηὔξηθησαν αἱ φθοραὶ, τῶν ὕλικῶν καὶ τῶν ἐργαλείων, καὶ τρίτον, ἐδημιουργήθησαν ἀντιδράσεις τῶν τεχνιτῶν κατὰ τῆς ἐλευθέρας εἰσαγωγῆς μαθητευομένων, τοὺς ὁποίους ἀντιμετώπισαν ὄχι ὡς συντρόφους, ἀλλ' ὡς ἀνταγωνιστάς.

Ἡ διαίρεσις τῆς ἐργασίας μεταβάλλει τὴν θέσιν τοῦ ἐργάτου οὐσιωδῶς. Ἐνῶ ἡ Τεχνικὴ ἐπαυξάνει ἀπεριορίστως τὰ πλαίσια τῆς παραγωγικῆς προσπάθειας, τὸ πεδίου δράσεως τοῦ ἐργάτου σμικρύνεται εἰς τὸ ἐλάχιστον λόγῳ τῆς εἰδικεύσεως. Οὕτω καθίσταται ἐμφανὲς ὅτι αἴτημα τῶν νέων συνθηκῶν εἶναι ἡ ταχύτερα εἰδίκευσις τοῦ ἐργάτου, ἡ δυνατότης συγχρόνου μεταθέσεως του εἰς ἄλλην παρομοίαν ἐργασίαν, ἡ ἀνοδὸς του εἰς καλῦτερον ἐπίπεδον. Προβλήματα τεχνικο-οικονομικὰ τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἀντιμετωπισθῇ ἢ Ἐκπαίδευσις, διότι αὐτὸ ἐπιτάσσει ἡ ζωὴ, ἀπορρίπτουσα τοὺς ὀμφαλοσκοπούς.

9. Τὸ ἀστικὸν καθεστὼς τὸ ὁποῖον ἀνέκυψε ἀπὸ τὴν βιομηχανικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 18ου αἰῶνος ἤτο φυσικὸν νὰ δημιουργήσῃ νέον ἐκπαιδευτικὸν ἰδανικὸν καὶ νὰ φέρῃ νέον πνεῦμα εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν. Ἡ ἀστικὴ τάξις πρὸ τῆς τεραστίας μεταβολῆς τῶν οἰκονομικῶν συνθηκῶν ζητεῖ καὶ μεταβάλλει τὴν ἄδολον Ἐπιστήμην εἰς μέσον ὠφελιμιστικῶν σκοπῶν καὶ ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἡ Ἐκπαίδευσις ἀποτελεῖ σημαντικὸν παράγοντα εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς οἰκονομικῆς τῆς δραστηριότητος. Οἱ νέοι ὄροι τῆς ζωῆς εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῆς Τεχνικῆς, ἡ διεθνῆς ἀγορά, ὁ συναγωνισμός, ἡ διάσπασις τῆς ἐνότητος μεταξὺ παραγωγοῦ καὶ καταναλωτοῦ τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς, μὲ ἀποτέλεσμα, ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας, τὴν ἀναρχίαν τῆς ἐλευθέρας οἰκονομίας μὲ ὅλα τὰ ἐπακόλουθα εἰς βάρος τῆς ἐργαζομένης τάξεως. Οὕτω ἡ ἀστικὴ τάξις ἀντελήφθη τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπηρεάσῃ τὰς ἐκπαιδευτικὰς ἀντιλήψεις καὶ νὰ μεταβάλῃ τὴν ἐκπαιδευτικὴν πολιτικὴν, τὰ συστήματα καὶ τὰς μεθόδους διδασκαλίας. Προπαντός, εἰσήγαγε καὶ ἐτόνωσε καὶ ἀνέπτυξε τὰ θετικὰ μαθήματα καὶ ἔπαυσε πλέον ἡ διδασκαλία των νὰ θεωρῆται ἀμάρτημα ἢ, ὅπως ἐν Ἑλλάδι πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, «διαβόλου γέννημα». Τὸ 1752, περίπου πρὸ διακοσίων ἐτῶν, ἰδρύθη εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ πρώτη ἔδρα τῆς Πειραματικῆς Φυσικῆς εἰς τὸ Λύκειον τῆς Ναβάρρας, καὶ τὸ 1783 ὁ πρόεδρος τοῦ Κολλεγίου τῆς Ἀμιένης ἐτόνιζε μὲ πολλὴν ὑπερηφάνειαν ὅτι «ἐπὶ τέλους τὰ μαθηματικά, ἡ χημεία καὶ ἡ φυσικὴ καθίστανται σημαντικὸν μέρος τοῦ σχολικοῦ προγράμματος». Μετὰ διακόσια περίπου ἔτη, ἡ Βιομηχανικὴ Σχολὴ καθίσταται ἀντικείμενον αὐστηρᾶς κριτικῆς καὶ κακολογίας διότι προσέθεσεν εἰς τὸ συγχρονισμένον πρόγραμμά της μαθήματα τεχνικά, ἀφοῦ ὀρθῶς κατενόησεν ὅτι, χωρὶς ἀρτίαν ἐνημέρωσιν τῶν σπουδαστῶν της εἰς τὴν τεχνικὴν ὀργάνωσιν καὶ λειτουργίαν τῆς βιομηχανίας, εἶναι ἀδύνατος ἡ φωτισμένη διοίκησις ἐπιχειρήσεως βιομηχανικῆς παραγωγῆς.

Αἱ ἀστικαὶ Ἐπαναστάσεις τοῦ 1848 καὶ ἡ ὀριστικὴ ἐπικράτησις τῆς ἀστικῆς τάξεως μετὰ τὸ 1870 εἰς τὴν Εὐρώπην, ἡ ἀνοησις μετὰ ταῦτα τοῦ καπιταλισμοῦ, ἡ μακρὰ εἰρήνη, ἡ ὕλικὴ εὐημερία, ἡ πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἐλευθερία, ἀκόμη καὶ ἡ ἠθικὴ

πρόεδρος μετέβαλον κατά βάσιν τὴν Ἐκπαίδευσιν, ἀπὸ τῆς ὀργανώσεώς της μέχρι τῶν ἰδανικῶν της.

Ὁ Anselme Ricard εἰς τὸ περίφημον ὑπόμνημά του πρὸς τὸ Ἐμπορικὸν Ἐπιμελητήριον τῶν Παρισίων ἐτόνισεν ὅτι, ὑπὸ τὸν ἐμφανισθέντα νέον οἰκονομικὸν ἀνταγωνισμόν, ἀποτελεῖ ἐπείγουσαν ἀνάγκην νὰ ἰδρυθοῦν ἐμπορικαὶ σχολαί.

Καὶ πράγματι τὸ 1820 συνεστήθη ἡ πρώτη Ἀνωτέρα Ἐμπορικὴ Σχολὴ τῶν Παρισίων, ἡ ὁποία ἐχαρακτήρισθη ἀπὸ πολλοὺς παιδαγωγοὺς καὶ ἀντιδραστικοὺς πολιτικοὺς ὡς τόλμημα καὶ ὕβρις καὶ ἀπρέπεια κατὰ τῆς ἐννοίας τῆς ἐκπαιδεύσεως! Ἀπὸ τότε σειρὰ ἰδρυμάτων ἀνωτάτης ἐμπορικῆς ἐκπαιδεύσεως συνεστήθη εἰς ὀλόκληρον τὴν Εὐρώπην.

Ἀπὸ τῆς «Τεχνικῆς Ἐπαναστάσεως» μία μοναδικὴ εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν ἀνθῆσις τῶν ἀνθρωπολογικῶν ἐπιστημῶν συμβαδίζει μὲ μίαν αἰσιόδοξον πίστιν εἰς τὴν ἀπεριόριστον ἠθικὴν βελτίωσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ εἰς τὴν κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν πρόοδον. Οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ ἐλευθερία ἐπιστεύετο ὅτι ἀποτελεῖ μίαν αὐτόματον καὶ σύγχρονον ἐξυπηρέτησιν τῶν ἀτομικῶν συμφερόντων καὶ τοῦ γενικοῦ καλοῦ, ἡ δὲ πίστις αὕτη ἐδικαιολογεῖτο ἀπὸ τὴν τεραστίαν ἀνάπτυξιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ τὴν συνεχῶς αὐξοῦσαν ὕλικὴν εὐημερίαν.

Ἡ ἀνθῆσις τῆς οἰκονομίας, χάρις εἰς τὰ κέρδη τοῦ εὐημεροῦντος καπιταλισμοῦ, ἐδημιούργησε τὸ νεώτερον ἐπιστημονικὸν πνεῦμα, τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν στηριζομένην εἰς τὰ πλούσια μέσα, ἔρευναν ὅχι πλέον μυκτηριζομένην, ὑποβλεπομένην καὶ διωκομένην ἐπὶ μαγείᾳ, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐνισχυομένην, ὑποστηριζομένην καὶ θαυμαζομένην.

Ἡ καθολικὴ ψῆφος καὶ ἡ καθολικὴ ὑποχρεωτικὴ ἐκπαίδευσις ἐπιστεύετο ὅτι ἀπεδείκνυσαν περιτράνως ὡς ἐπικειμένην νέαν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ συνειδητὴ καὶ ὑπεύθυνος κοινὴ γνώμη θὰ μεταμόρφωνε τὸ Κράτος ἀπὸ ὄργανον καταναγκασμοῦ τῶν ἀνθρώπων εἰς μέσον διαχειρίσεως τῶν πραγμάτων ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ Κάρολος Μάρξ ἀπεκατέστησεν εἰς τὰ ὄμματα τῶν ἐργατῶν τὴν Τεχνικὴν. Αἱ ἐναντίον της ἀντιρρήσεις εἶναι καθαρῶς αἰσθηματικαὶ καὶ ἀνεδαφικαί, ἀπορρέουσαι ἀπὸ ἓνα ψευδοανθρωπισμὸν

άνευ ούσιαστικῆς ἀξίας. Ἐνώ ἡ ἀστική τάξις ἦτο ἡ πρωτοπορεία, ἡ ἐργατική τάξις ἦτο καθυστερημένη καὶ ἀντέδρα κατὰ τῆς τεχνικῆς προόδου. Ἡ προφητική, πράγματι, φωνὴ τοῦ Κίρκεγκαρντ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος σήμερον ἀντιλαλεῖ εἰς τὸ κενόν, διότι ἡ τεχνικὴ πρόοδος εἶναι ζέουσα πραγματικότης, ἐπίτευγμα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ καταστήσωμεν γόνιμον διὰ τὸ σύνολον τῆς ἀνθρωπότητος. Τὸ μήνυμα τοῦ Καρόλου Μάρξ πρὸς τοὺς προλεταρίους εἶναι ὅτι ἡ Τεχνικὴ καθίσταται ἀπελευθερωτικὴ δύναμις, ἡ ἐργατικὴ τάξις θὰ ἀπελευθερωθῇ ὄχι παλαιούσα κατὰ τῆς τεχνικῆς προόδου, ἀλλ' ἐκμεταλλευομένη τὰ τεχνικὰ ἐπιτεύγματα. Ἡ συμφιλίωσις αὐτῆ τῆς τεχνικῆς ἐξελιξέως καὶ τῆς ἐργατικῆς τάξεως εἶναι βῆμα ἀποφασιστικόν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου, καὶ ἰδίᾳ βασικὸς συντελεστής εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς νέας ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἡ μηχανὴ πράγματι ζητεῖ νὰ σώσῃ τὸν κόσμον ἀπὸ τὸ ἄγχος τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν καὶ μὲ τὴν δυνατότητα τῆς μεγάλης παραγωγῆς καὶ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς ἀγορᾶς μέχρι τῶν συνόρων τοῦ κόσμου ἀναπτύσσει τὴν ἀντίληψιν καὶ ὑψώνει ὄχι μόνον τὸ ὑλικόν ἀλλὰ καὶ τὸ πνευματικόν καὶ ψυχικόν ἐπίπεδον τῶν λαῶν.

Ἡ εἰσβολὴ τοῦ μηχανισμοῦ συνεπληρώθη ἀπὸ τὴν τεχνικὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐργασίας, ἐξ οὗ καὶ αἱ ἀντιδράσεις τῶν ἐργατῶν κατὰ τῆς μηχανοποιήσεως τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἀπανθρωποποιήσεως τοῦ ἐργαζομένου. Εἰς τὸ σύνθημα, τῆς ὅσον τὸ δυνατόν μείζωνος παραγωγῆς διὰ τῆς ἐξάντλήσεως τῶν δυνατοτήτων τῶν ὑλικῶν κεφαλαίων καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας, ἦτο φυσικόν, μαζὶ μὲ τὸν θαυμασμόν διὰ τὰ ἐπιτυγχανόμενα ἀποτελέσματα, τὰ ἀναντιρρήτως καταπληκτικά, νὰ προβάλλῃ ἡ ἀντίρρησης ὅτι ἡ παραγωγὴ σκοπὸν ἔχει νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὸν ἄνθρωπον, νὰ τὸν ἀνυψώσῃ καὶ ὄχι νὰ τὸν ἐξουθενώσῃ. Ἡ βιομηχανικὴ ἐπανάστασις συμβολικῶς ἤρχισε τὸ 1764 μὲ τὴν ἀτμομηχανὴν τοῦ Watt. Ἡ πρώτη περίοδος αὐτῆς δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἐντατικὴ ἐκμετάλλευσις τῶν κεφαλαίων χάρις εἰς τὰς ἐφευρέσεις. Ἡ δευτέρα περίοδος ἀρχίζει συμβολικῶς ἀπὸ τὸν Taylor, διότι χάρις εἰς τὰς μεθόδους ὀργανώσεως τῆς ἐργασίας ἡ ἀπόδοσις ἐφθάσε τὸ μέγιστον διὰ τῆς ἐντατικῆς ἐκμεταλλεύσεως καὶ τῶν ἐργαζομένων. Αἱ δύο αὐταὶ περίοδοι

δύνανται νά χαρακτηρισθῶσιν ὡς «τεχνικαί» ὑπὸ τὴν εὐρυτάτην τῆς λέξεως σημασίαν. Ὁ μηχανικὸς εἰς τὴν πρώτην περίοδον, ὁ ὀργανωτῆς εἰς τὴν δευτέραν ἦσαν αἱ χαρακτηριστικαὶ φυσιογνωμίαι ἐνὸς καθεστῶτος τοῦ ὁποίου ἡ κυρία, ἡ βασικὴ μέριμνα ἦτο ἡ παραγωγή. Εἰσήλθομεν, λέγει ὁ μέγας ἱστορικὸς Toynbee, εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς Ὁργανώσεως, ἡ ὁποία διεδέχθη τὸν αἰῶνα τῆς Μηχανικῆς.

Ἡ τρίτη περίοδος δέον νά χαρακτηρισθῆ ὡς «ἀνθρωπιστικὴ». Τὸ πρόβλημα τῆς μείζονος ἀποδόσεως διὰ τῆς καταλλήλου ὀργανώσεως τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας ἔχει ἀντιμετωπισθῆ ἐπιτυχῶς καὶ ἔτι πλέον, ἡ παραγωγή μὲ τὴν σύγχρονον ἐπιχείρησιν ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ρῆσις τοῦ Πρωταγόρα «πάντων χρημάτων μέτρον ὁ ἀνθρώπος» ἔχει πλέον πλήρη ἐφαρμογὴν. Ἡ λύσις τοῦ ἀγωνιώδους προβλήματος τῆς παραγωγῆς προσέφερε τὴν δυνατότητα νά ἐξετασθῆ τὸ πρόβλημα ὑπὸ μίαν νέαν μορφήν, τὴν ἀνθρωπίνην θὰ ἔλεγον. Εἰς αὐτὴν τὴν περίοδον νομίζω ὅτι ἔχομεν εἰσέλθει. Χαρακτηριστικὰ φαινόμενα εἶναι ὅτι, ἐνῶ ἡ ἐπαναστατικὴ ἱκανότης καὶ διάθεσις τῶν ἐργατῶν ἔχει μειωθῆ εἰς τὸ ἐλάχιστον, ἐνῶ ἡ ἀνατροπὴ τοῦ καπιταλιστικοῦ καθεστῶτος ἀποδεικνύεται ἀδύνατος, ἐκτὸς περιπτώσεων πολέμου, μέσα εἰς τὸ καπιταλιστικὸν καθεστῶς ἐδημιουργήθησαν συνθῆκαι ἐπαναστατικῆς μεταβολῆς. Μία ἀληθὴς ἐπανάστασις ἔχει πραγματοποιηθῆ εἰς τὰς σχέσεις κεφαλαίου καὶ ἐργασίας εἰς τὰς προηγμένας χώρας, ἐπανάστασις τὴν ὁποίαν δὲν ἠδύνατο νά φαντασθῆ ὁ Κ. Μάρξ, διότι δὲν ἠδύνατο νά συλλάβῃ τὸν νέον συσχετισμὸν τῶν δυνάμεων ποῦ ἐδημιουργήθη ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς τεχνικῆς, διότι τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον, ὡς ὀρθῶς λέγει ὁ J. Romain, τοῦ συγχρόνου ἀμερικανοῦ ἐργάτου ἀντιπροσωπεύει καὶ ὡς ἱκανοποίησις τῶν ἀπαραιτήτων ἀναγκῶν καὶ ὡς ἐξασφάλισις τῶν ἀνέσεων, ἀκόμη καὶ τῶν περιττῶν, ὑπὲρ τὸ 12πλάσιον ἐκείνου ποῦ ἀντιπροσώπευε τὸ ἡμερομίσθιον τοῦ ἐργάτου τῆς ἐποχῆς τοῦ Κ. Μάρξ.

Ἰπὸ τοιούτους ὅρους ἡ ηὔξημένη εἰς ποσότητα καὶ ἡ τελειοποιημένη εἰς ποιότητα, χάρις εἰς τὰς τεχνικὰς ἐφευρέσεις καὶ τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐργασίας παραγωγή βλέπει τὸν ἀνθρώπον ὡς σκοπὸν καὶ ὄχι ὡς μέσον, ὡς παραγωγὸν ἀλλὰ καὶ ὡς καταναλωτὴν καὶ ἀντιλαμβάνεται προπαντὸς ὅτι ἡ ἀνοδος τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου,

ἡ ἱκανοποίησις καὶ τῶν ἀναγκῶν αἱ ὁποῖαι ἐθεωροῦντο δευτερεύουσαι ἢ καὶ πολυτελεῖς εἶναι ἡ ἀσφαλεστέρα βᾶσις διὰ διαρκεῖς τεχνικοοικονομικὰς ἐξορμήσεις. Ὑπὸ τοιοῦτους ὄρους ἡ νέα περίοδος πρέπει νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς διοικήσις τῶν πραγμάτων χάριν τοῦ ἀνθρώπου, πραγματοποιουμένη ἀπὸ ἐξανθρωπισμένους διοικητάς, ἀντιλαμβανομένους ὅτι ἡ διοικήσις δὲν ἔχει σκοπὸν τὸ κέρδος, ἀλλὰ διὰ τοῦ κέρδους τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπὸ τοιοῦτους ὄρους ἡ παραγωγή δὲν εἶναι οἰκονομικοτεχνικόν, ἀλλὰ προπαντὸς κοινωνικόν φαινόμενον μὲ ὑψηλότερας ἐπιδιώξεις. Τοῦτο εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ ἐπιχείρησις, ἡ ὁποία ἄλλοτε ἦτο μία κλειστὴ μονὰς παλαίουςα *contra omnes*, σήμερον ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοὺς καταναλωτάς της, ἀπὸ τὸ Κράτος. Αἱ σχέσεις της πλέον ἐντὸς καὶ ἐκτὸς διέπονται ἀπὸ τὴν βασικὴν ἀντίληψιν τῆς συνεργασίας καὶ ὄχι τοῦ εἰρηνικοῦ πολέμου. Αἱ σχέσεις αὐταὶ γίνονται πράγματι «ἀνθρώπιναι». Ἡ κοινωνικὴ ψυχολογία εἶναι πλέον βασικὸν ὄργανον διοικήσεως. «Τὸ μέγα πρόβλημα», ὅπως λέγει ὀρθῶς ὁ Andre Siegfried, εἶναι νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν ἰσορροπίαν μεταξὺ τοῦ δημιουργικοῦ ἀτόμου καὶ τῆς ὀργανώσεως τῆς ἐργασίας, ἡ ὁποία καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον πλέον ἀποτελεσματικόν. Τὸ μέγα πρόβλημα, προσθέτω, παραμένει πάντοτε ἡ ἀπόδοσις τῆς ἐργασίας διὰ τὸ κοινωνικὸν ὄφελος, μέσα εἰς τὰ πλαίσια τοῦ ὁποίου πρέπει ν' ἀναπτυχθῇ ἡ ἀτομικὴ πρωτοβουλία καὶ δραστηριότης. Τὸ μέγα πρόβλημα εἶναι νὰ τοποθετήσωμεν τὴν ἀτομικὴν δρᾶσιν ἐντὸς τῶν πλαισίων ἐνὸς σχεδίου κατ' ἀνάγκην ἀποβλέποντος περισσότερον εἰς τὸ Σύνολον καὶ ὀλιγώτερον εἰς τὸ ἄτομον, περισσότερον εἰς τὸ μέλλον καὶ ὀλιγώτερον εἰς τὸ παρόν.

Χάρις εἰς αὐτὴν τὴν ἐπιστημονικὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐργασίας, χάρις ἰδίως εἰς τὰ κοινωνικὰ κίνητρα, χωρὶς νὰ προστεθῇ εἰς ἔππος δυνάμει, ἠϋξήθη ἡ παραγωγή, διότι ἠϋξήθη ἡ ἀπόδοσις τοῦ ἐργαζομένου. Τοῦτο εἶχεν ἀντιληφθῇ ὁ Saint—Simon, ὁ ὁποῖος τὸ 1819 ἐξέδωκε περιοδικὸν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὀργάνωσις», ὑποδεικνύων ὅτι μαζὶ μὲ τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐργασίας πρέπει νὰ μεταβάλωμεν τοὺς σκοποὺς αὐτῆς εἰς κοινωνικοὺς.

Ὁ γοργῶς ἀναπτυσσόμενος καπιταλισμὸς ζητεῖ τώρα μορφωμένους καὶ εἰδικευμένους διοικητικοὺς καὶ τεχνικοὺς ὑπαλλήλους,

τεχνίτας και ἐργάτας, διότι σκοπὸς πλέον εἶναι ἡ αὐξήσις τῆς ἀποδόσεως τῶν κεφαλαίων, τὸ κέρδος. Ἡ κυρίαρχος ἀστική τάξις προβάλλει πλέον ὡς κύριον μέλημα τῆς ἐκπαιδεύσεως νὰ δημιουργηθοῦν ἄνθρωποι ἱκανοὶ νὰ ἀσκήσουν ἀποτελεσματικῶς τὸ ἐπάγγελμα. Οὕτω πρὸς τὴν παλαιὰν ἀντίληψιν τῆς ἀνθρωπιστικῆς παιδείας ἀντιτάσσεται ὡς ἐπαναστατικὴ ἐκπαιδευτικὴ μεταβολή, ἐπιβεβλημένη ἐκ τῶν νέων συνθηκῶν τῆς ζωῆς, ἡ ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσις παντὸς τύπου καὶ παντὸς βαθμοῦ, ἀποσκοποῦσα τὴν εἰδικὴν καὶ πράγματι στενὴν ἐπαγγελματικὴν μόρφωσιν ὀργάνων ἢ καὶ στελεχῶν παραγωγῆς τοῦ ὕλικου πλοῦτου. Πράγματι οἱ νέοι ὄροι τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς ἀπέδειξαν πόσον ἔξω τόπου καὶ χρόνου ἦσαν τὰ παλαιὰ σχολεῖα, τὰ ὁποῖα ἀπέβαινον πλέον ἐμπόδια εἰς τὴν παραγωγὴν.

10. Ὀλίγον μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἤρχισαν οἱ φόβοι ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀπολύτως θετικὴν ἐξέτασιν καὶ ἀντιμετώπισιν τῆς ζωῆς, ἀπὸ αὐτὸν τὸν στενὸν καὶ ὑπερβάλλοντα ἴσως ἐπαγγελματισμὸν, ἀπὸ αὐτὴν τὴν στενόκαρδον ἀντίληψιν περὶ τῶν σκοπῶν τῆς παιδείας. Ὁ ἄνθρωπος ἀρχίζει νὰ φοβῆται μήπως συντριβῇ μετὰ τῶν δύο ἀπείρων, τοῦ ἀπείρους μεγάλου καὶ τοῦ ἀπείρους μικροῦ. Ὁ ἄνθρωπος ἀντιλαμβάνεται ὅτι κατακτᾷ τὸν ἔξω κόσμον μὲ τὴν ἐκμηχάνισιν καὶ τὴν ὀργάνωσιν, ἀλλὰ αἰσθάνεται ταυτοχρόνως ὅτι ἐσωτερικῶς εἶναι περισσότερον ἀδύνατος. Ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ὑπερηφάνειαν ἀπὸ τὴν παντοδυναμίαν του, συναισθάνεται ὅτι κατέστη θαυματοποιός, ἀλλὰ συνάμα ἔχει καὶ τὴν τραγικὴν κατανόησιν τῆς ἀδυναμίας του.

Ὁ ἀββᾶς Μπαλέ ἀπεκάλεσεν ἄλλοτε τὸν βιομηχανισμὸν κατάραν τοῦ Θεοῦ. Σήμερον ἡ ἐκβιομηχάνισις μιᾶς χώρας θεωρεῖται βασικὸς ὄρος διὰ τὴν πρόοδόν της, διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξίν της, διὰ τὴν πνευματικὴν τῆς ἀνύψωσιν. Σήμερον ἡ ἐκβιομηχάνισις θεωρεῖται εὐλογία Θεοῦ. Εὐτυχῶς διὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἡ μετάβασις ἀπὸ τὴν κατάραν εἰς τὴν εὐλογίαν ὑπῆρξε ταχεῖα. Ἡ ἀπλή παραβολὴ τῶν ὄρων ἐργασίας τοῦ ἐργάτου κατὰ τὴν περίοδον τοῦ ἐκβιομηχανισμοῦ μὲ τοὺς σημερινοὺς ὄρους, ἰδίως εἰς τὰς προη-

γμένας βιομηχανικάς χώρας, απέδειξεν, ἰδίᾳ μεταπολεμικῶς, ὅτι ὁ καπιταλισμὸς περιέκλειε μέσα του τρόπους θεραπείας τῶν δεινῶν του. Ὁ λόρδος Μπάκλεϋ ἔλεγε κυνικῶς «οὐδεμίαν ἔχω ὑποχρέωσιν διὰ τοὺς ἐργάτας μου, διότι δὲν εἶναι κτῆμα μου ὅπως αἱ μηχαναὶ μου». Ὁ σημερινὸς ὅμως ἐργοδότης εἶναι ὑπερήφανος διὰ τὰ μέτρα τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς τὰ ληφθέντα μέσα εἰς τὸ καπιταλιστικὸν καθεστῶς. Ἀπὸ τοῦ μεσοπολέμου ἐτέθη σαφῶς τὸ πρόβλημα τῆς ἀπανθρωποποίησης τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν ἀδυσώπητον πάλην του διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν. Δι' αὐτὸ σύνθημά του πλέον εἶναι ὄχι νὰ μηχανοποιήσωμεν τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ νὰ ἐξάνθρωπίσωμεν τὸν ἐκμηχανισμόν. Ὅχι νὰ συντριβῇ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν μηχανήν, ὄχι ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς νὰ μᾶς ἀποστερήσῃ ἀπὸ τὴν ψυχὴν, ἀλλ' ἀντιθέτως νὰ τὴν ἐπανεῦρωμεν καί, χάρις εἰς τὰ τεχνικὰ ἐπιτεύγματα, νὰ ἀπελευθερωθῶμεν ἀπὸ τὸν φόβον καὶ τὴν ἀγωνίαν τῆς σήμερον, ἀπὸ τὴν πλήρη ἀβεβαιότητα καὶ τὴν ἄγνοιαν τῆς αὔριον.

Αἱ νέαι τεχνικαὶ μέθοδοι τῆς μεγάλης παραγωγῆς καὶ ἡ διαμόρφωσις τοῦ θεσμοῦ τῶν ἀνωνύμων ἐταιριῶν καὶ τῶν παντὸς εἶδους μεγάλων οἰκονομικῶν συνασπισμῶν, ὡς καὶ ἡ ἐπέμβασις τοῦ Κράτους εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν μετέβαλον βασικῶς τὰς συνθήκας τῆς διοικήσεως, διευθύνσεως, ὀργανώσεως, ἐλέγχου, ἐποπτείας καὶ καθοδηγήσεως τῶν μεγάλων οἰκονομικῶν μονάδων. Ὁ ρόλος τῶν ἀπλῶν κεφαλαιούχων ὁσημέραι μειώνεται, διὰ νὰ αὐξήσῃ ἀντιστοίχως ὁ ρόλος καὶ ἡ σημασία τῶν διοικητικῶν στελεχῶν, τῶν ὁποίων ἡ εἰδικὴ μόρφωσις πρέπει νὰ εἶναι ἐκτεταμένη, διότι οἱ ποικίλοι συνδυασμοὶ κατὰ τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν διάθεσιν τοῦ προϊόντος ἀπαιτοῦν γνώσεις ἀνταποκρινομένας πρὸς τὸ πολὺπλοκον τοῦ ἐξοπλισμοῦ ἐνὸς οἰκονομικοῦ ὀργανισμοῦ.

Οὕτω τὸ λειτούργημα τοῦ διοικητικοῦ στελέχους καθίσταται ὁσημέραι πλέον σύνθετον, πλέον διακεκριμένον καὶ πλέον εἰδικευμένον καὶ συνεπῶς πλέον ἀπαραίτητον εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν.

Ἡ ἐπιχείρησις ἄλλοτε ἦτο συνδεδεμένη μὲ τὸ πρόσωπον τοῦ ἰδιοκτήτου τῆς. Ἦτο προσωποπαγῆς καὶ εὐτυχῆς ὁ πατὴρ ὅταν τὸ τέκνον του ἦτο κατάλληλον διὰ νὰ συνεχίσῃ τὰς ἐργασίας. Ἡ ὁμόρρυθμος ἐταιρεία εἶναι χαρακτηριστικὴ τῆς παρελθούσης ἐπο-

χῆς. Ὁ θάνατος ἑνὸς τῶν ὁμορρυθμῶν ἑταίρων ἐπέφερε τὴν διάλυσιν τῆς ἑταιρείας καὶ ἐξ ἄλλου ἢ ἐπιχειρήσεις εἰργάζετο μὲ ἰδικά της κεφάλαια, τὰ δὲ τυχὸν δάνεια ἦσαν συνδεδεμένα μὲ τὴν προσωπικὴν ἐμπιστοσύνην, ἣν ἐνέπνεεν ὁ ἐπιχειρηματίας.

Σήμερον ἡ ἐπιχειρήσις ἀποτελεῖ ἴδιον νομικὸν πρόσωπον, τοῦ ὁποίου οἱ ἰδιοκτῆται συνεχῶς ἀλλάζουν μὲ τὰς χρηματιστηριακὰς πράξεις. Οἱ διοικοῦντες αὐτὴν πολλάκις δὲν εἶναι καὶ μέτοχοι. Πολλάκις μεγάλας οἰκονομικὰς μονάδας διοικοῦν ἐκπρόσωποι τοῦ Κράτους, διαθέτοντες τὴν πιστωτικὴν μηχανήν, ἢ διαφόρων ἄλλων Ὄργανισμῶν, οἱ ὁποῖοι τοποθετοῦν τὰ κεφάλαιά των ἀντὶ νὰ τὰ καταθέτουν εἰς μίαν Τράπεζαν, ἢ ἀκόμη δυνάμει ἐντολῆς τοῦ Κράτους. Τὰ μέσα τῆς δραστηριότητος πολλάκις ἀνήκουν ἐπίσης εἰς τρίτους, οἱ ὁποῖοι ἀντὶ νὰ εἶναι μέτοχοι προτιμοῦν νὰ εἶναι ὁμολογιούχοι.

Πρὸ τοῦ παγκοσμίου πολέμου τὸ πρόβλημα τῆς ὀργανώσεως ἦτο ἡ χρησιμοποίησις τῶν ὑλικῶν μέσων τῆς ἐπιχειρήσεως, ὁ ἀγὼν διὰ τὴν καταπολέμησιν τῆς σπατάλης, ὁ ἀγὼν ὑπὲρ τῆς ἐξοικονομήσεως τῶν ὑλικῶν δυνάμεων. Σήμερον ἀντιλαμβάνονται ὅτι προέχει ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἡ μόρφωσις τῶν διοικητικῶν στελεχῶν, διότι ἡ ἱκανότης ἢ ἡ ἀνικανότης ἑνὸς στελέχους ἰσοφαρίζει τὴν ζημίαν δεκάδων, ἑκατοντάδων ἢ καὶ χιλιάδων ἐργατῶν. Δι' αὐτὸ κορυφὴ τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως παραμένει ἡ μόρφωσις τοῦ διοικητικοῦ στελέχους.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶναι διεθνές, ἐξ οὗ νέων τύπων καὶ κατευθύνσεων Ἐπαγγελματικῆς Σχολαί συνεχῶς δημιουργοῦνται, ἡ δὲ εἰδίκευσις τῆς ἐργασίας, ἣτις εἶναι χαρακτηριστικὸν φαινόμενον τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, συντελεῖ εἰς τὴν ἴδρυσιν σχολῶν ἀφαντάστου ποικιλίας τύπων καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἐκπαιδευτικῆς ἱεραρχίας καὶ ἀπὸ ἀπόψεως περιεχομένου, ἀκόμη καὶ ἀπὸ ἀπόψεως μεθόδου.

Μὴ λησμονῶμεν ἐπίσης ὅτι παγκόσμιος διαπίστωσις, ἰσχύουσα τόσον εἰς τὴν καπιταλιστικὴν Ἀμερικὴν ὅσον καὶ εἰς τὴν Σοβιετικὴν Ρωσίαν καὶ εἰς τὰς Δημοκρατικὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, εἶναι ἡ δυσανάλογος αὐξήσις τῆς γραφειοκρατίας ἐν σχέσει πρὸς τοὺς λοιποὺς ἐργαζομένους εἰς τὰς βιομηχανικὰς ἐπιχειρήσεις, γραφειοκρατίας ἢ ὁποῖα τείνει νὰ καταστῇ καὶ αὐτὴ μία νέα κοινωνικὴ τάξις, ἐπηρεάζουσα τὴν πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν ζωὴν.

11. Ἡ μεγάλη ἀπὸ τοῦ πολέμου ἀνακάλυψις εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ἐξ οὗ καὶ νέα στροφή τῆς παιδείας πρὸς τὸν ἄνθρωπον, πρὸς τὸν πλήρη ἄνθρωπον, πέραν τοῦ ἐπαγγελματίου, τοῦ στενοῦ καὶ ἀπεξηραμμένου. Ἦδη προβάλλεται πλέον ὡς αἴτημα καὶ ὡς ἰδανικόν, μέσα ἀπὸ τὴν ἔντονον σύγχρονον παραγωγικὴν δραστηριότητα, ἡ μόρφωσις ἀνθρώπων ὠλοκληρωμένων. Εἰς τὰ παλαιὰ πρότυπα ἀντιτάσσεται τὸ γόνιμον καὶ συγχρονισμένον ἰδανικόν τοῦ ἀνθρώπου ποῦ εἶναι παραγωγός, καὶ τοῦ παραγωγοῦ ποῦ εἶναι ἐξάνθρωπισμένος ἄνθρωπος. Σήμερα ὄχι μόνον δὲν ὑπάρχει ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ἐννοιῶν, ἀλλ' ἀντιθέτως αἱ ἐννοιαὶ αὐταὶ εἶναι τόσο συνυφασμένοι ὥστε νὰ μὴ δύναται κανεὶς νὰ ἀντιληφθῇ τὸ ἄτομον χωρὶς τὴν ιδιότητα τοῦ παραγωγοῦ, ὅπως καὶ τὸν ἐπαγγελματίαν χωρὶς τὴν ιδιότητα τοῦ ἀνθρώπου. Οὕτω εἰς τὴν παλαιὰν ἀντίθεσιν τῆς ἐπαγγελματικῆς καὶ τῆς γενικῆς παιδείας ἀντιτάσσεται μία ἐνιαία ἀντίληψις περὶ τῶν σκοπῶν τῆς παιδείας, πλήρης ρεαλιστικοῦ ἰδεαλισμοῦ καὶ ἔμπλεως γονίμου ἀνθρωπισμοῦ.

Ἡ νεοανθρωπιστικὴ αὐτὴ ἀντίληψις ἐντάσσει τὴν παιδείαν μέσα εἰς τὸ γενικώτερον αἴτημα τῆς ἐποχῆς μας τὸ ὁποῖον εἶναι : ν' αὐξήσωμεν τὴν παραγωγὴν ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον, ὀργανοῦντες αὐτὴν ὅσον τὸ δυνατόν καλύτερον διὰ νὰ ἐξυπηρετήσωμεν τὸν ἄνθρωπον, διὰ νὰ ἀνυψώσωμεν τὸ σύνολον μέσα εἰς τὸ ὁποῖον ἐλευθέρως νὰ κινῆται τὸ ἄτομον. Νὰ ἐργασθῶμεν ἀποδοτικώτερον ὄχι διὰ νὰ μεταβληθῶμεν εἰς δούλους τῆς παραγωγικῆς προσπάθειας καὶ εἰς ἐξαρτήματα τῆς μηχανῆς, ἀλλ' ἀντιθέτως διὰ νὰ ἀνυψωθῶμεν εἰς κυρίους τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς, μὲ ὑπερηφάνειαν διὰ τὰ τεχνικά μας ἐπιτεύγματα. Νὰ αὐξήσωμεν τὴν παραγωγὴν καὶ νὰ πολλαπλασιάσωμεν τὰ ἀγαθὰ διὰ νὰ τὰ καταστήσωμεν προσιτὰ εἰς ὅλους, διὰ νὰ αὐξήσωμεν ἐπομένως τὴν ἀνθρωπίνην ἀξίαν. Νὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν ὀρθότεραν ὀργάνωσιν τῆς ἐργασίας, μὲ τὴν καλύτεραν καὶ μεγαλυτέραν ἀπόδοσίν της, μὲ τὴν μείωσιν τοῦ κόστους, μὲ τὴν σύγχρονον αὐξήσιν τῶν ἀπολαυῶν τῶν ἐργαζομένων, νὰ ἐπιτύχωμεν, λέγω, μίαν Αὔριον εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ ζήσῃ μόνον ἐπ' ἄρτῳ, διότι ἡ ἀγωνία καὶ ἡ πεῖνα ποῦ μαστιζοῦν σήμερον τὴν ἀνθρωπότητα δὲν εἶναι τόσο ὑλικὴ ὅσον εἶναι ἀγωνία πνεύματος καὶ ψυχῆς.

Μέχρι σήμερον ἡ ἐργασία κατελάμβανε τὸ μεγαλύτερον τμῆμα τῆς ζωῆς μας καὶ ἐξ αὐτῆς ἐξηρτᾶτο ἡ δυνατότης τῆς ικανοποιήσεως τῶν κυρίων ἀναγκῶν μας. Τὸ ἐπάγγελμα, ὡς μέσον βιοποριστικόν, ἦτο ἡ κυρία μέριμνα καὶ τὸ κύριον καθῆκον. Βεβαίως, χάρις εἰς τὰ τεχνικὰ μέσα καὶ τὴν αὐξουσαν ἀπόδοσιν τῶν ἐργαζομένων, ὁ χρόνος ἐργασίας ἔχει μειωθῆ. Ἀπὸ τὸ 1900 μέχρι τοῦ 1950 ἡ ἐργατικὴ ἐβδομάς ἐμειώθη ἀπὸ 65 ὥρας τουλάχιστον εἰς 42 - 40 ὥρας καὶ ἡ ἀνάπαυσις τοῦ ἐργαζομένου παρουσιάζεται—καὶ εἶναι—ὡς φυσικὸν ἐπακόλουθον τῆς τεχνικῆς προόδου, ἡ ὁποία ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς κοινωνικοὺς παράγοντας νὰ μειώσουν τὸν χρόνον ἐργασίας με σύγχρονον αὐξήσιν τῆς ἀποδόσεως. Τὸ μέγα πρόβλημα τοῦ μέλλοντος θὰ εἶναι πῶς θὰ καλύψωμεν τὸν χρόνον τῆς ἀναπαύσεως, ἔταν γενικευθῆ ὁ αὐτοματισμός. Τότε τὸ πρόβλημα τῆς παιδείας θὰ λάβῃ καὶ πάλιν νέαν μορφήν, διότι τὸ κύριον θέμα θὰ εἶναι ὄχι πλέον ἡ ὀργάνωσις τῆς ἐργασίας—διότι τοῦτο θὰ ἔχη πλήρως ἀντιμετωπισθῆ—ἀλλὰ ἡ ὀργάνωσις τῆς ἀναπαύσεως ὥστε νὰ γεννηθοῦν καὶ νὰ προβληθοῦν καὶ νὰ ικανοποιηθοῦν αἱ ἀνώτεροι πνευματικαὶ καὶ ψυχικαὶ ἀνάγκαι τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ χαρτοπαιξία, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν διέξοδον εἰς τοὺς ἀνιῶντας ἀνθρώπους καὶ ἰδίως τὰς γυναῖκας ἐν Ἑλλάδι, πρέπει νὰ δώσῃ τὴν θέσιν της εἰς τὰ ταξίδια, τὴν μελέτην κλασσικῶν βιβλίων, τὰ σπόρ, τὴν μουσικὴν, τὸ θέαμα. Ὅπως ὁ πολίτης τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν ἦτο εἰς θέσιν νὰ κρίνῃ τὰς τραγωδίας τοῦ Σοφοκλέους, οὕτω καὶ ὁ νεώτερος δυτικὸς ἄνθρωπος θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ μετέχη εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς πνευματικῆς ζωῆς ἐνεργῶς καὶ νὰ αἰσθάνεται τὴν χαρὰν τῆς ζωῆς ὅπως ἐκεῖνος, χαρὰν τὴν ὁποίαν ἐπεζήτησε νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ ἡ παραχάραξις τῶν ἐξ Ἀνατολῶν θρησκειῶν. Ἡ πρόοδος θὰ καταστήσῃ δυνατὴν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν Φύσιν, ὄχι τὴν κακοποιὸν ἀλλὰ τὴν πλήρη θελγῆτρων. Εἰς μίαν ταύτην μέλλουσιν ἐξελίξιν ἡ Ἐπαγγελματικὴ Ἐκπαίδευσις θὰ καταλαμβάνῃ μικροτέραν ὡςήμεραι θέσιν καὶ ἡ ἐπάνοδος εἰς τὴν ἀνθρωπιστικὴν παιδείαν εἶναι βεβαία.

Εἰς τοῦτο καλεῖται ἡ νέα Παιδεία νὰ προσφέρῃ τὴν συμβολὴν της, διότι μόνον δι' αὐτῆς εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῆ ἡ ἀναζήτησις τῆς ἀληθείας μέσα εἰς τὴν Ἐλευθερίαν καὶ τῆς Ἐλευθερίας μέσα εἰς

τὴν Δικαιοσύνην. Αἱ δύο αὐταὶ ἔννοιαι συνθέτουν τὸν νέον Ἄνθρωπισμὸν τῆς ἐποχῆς μας στηριγμένον εἰς τὰς ἀσφαλεῖς βάσεις τῆς οἰκονομίας, τῆς ὁποίας εἶναι πλήρης πλέον ἢ ἠθικὴ καὶ κοινωνικὴ δικαιολόγησις, ἀφοῦ βασικὸν φαινόμενον τῆς ζωῆς, θεμελιώδης ἀξία καθίσταται πλέον ἢ ἐργασία. Οἱ Ἕλληνες τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς δὲν ἀνεζήτουν τὸ ὠφέλιμον ἀλλὰ ἠρεύων τὴν Ἀλήθειαν. Ἡ ἔρευνα ὅμως τοῦ ὑλικοῦ κόσμου, ἡ ἐπίλυσις τῶν ὑλικῶν προβλημάτων μᾶς δίδει σήμερον τὴν ἐλπίδα τῆς Ἀληθείας καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ μεγαλύτερον δῶρον τῆς ἐποχῆς μας πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὅπως καὶ ἡ γενίκευσις τῆς ὑλικῆς εὐημερίας παρέχει τὴν ἐλπίδα τῆς Δικαιοσύνης, ἥτις εἶναι τὸ ἕτερον μέγα δῶρον τῆς ἐποχῆς μας πρὸς τὸν ἄνθρωπον.

Τὸ κλασσικὸν ἰδανικὸν ἔζησε καὶ ἀνεπτύχθη εἰς μίαν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ τεχνικὴ, ἡ οἰκονομία, τὰ ὀργανωτικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα, ἡ ἀνάπτυξις νέων πλουτοπαραγωγικῶν πόρων, ἡ διεθνὴς ἀγορὰ καὶ ἡ διεθνὴς ἐπικοινωνία, ζητήματα τὰ ὁποῖα ἀπέρρυσαν ἀπὸ τὴν τεχνικοποίησιν τῆς οἰκονομίας, ἦσαν θέματα ἀνύπαρκτα ἢ βασικῶς ἀσήμαντα.

Ἡ ἐμφάνισις καὶ τὸ γιγαντιαῖον τῶν προβλημάτων αὐτῶν καὶ τῶν νέων τεχνικοοικονομικῶν καὶ κατ' ἀνάγκην πολιτικοκοινωνικῶν καταστάσεων ἀπέδειξεν ἀνίκανον τὸν ἄνθρωπισμὸν τῆς κλασσικῆς παιδείας νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν ἀπανθρωπισμὸν τοῦ Χίτλερ καὶ τὴν βαρβαρότητα τῶν ὀλοκληρωτικῶν καθεστώτων, δεξιᾶς ἢ ἀριστερᾶς μορφῆς. Ἡ περίφημος γερμανικὴ Κουλτούρα ἀπεδείχθη ἀνύπαρκτος πρὸ τῆς ὀργανωμένης βίας.

Τὰ ἴδια φαινόμενα κατέστησαν ἐπιτακτικὴν τὴν μετάδοσιν ἐνὸς νέου ἀνθρωπιστικοῦ πνεύματος εἰς περιοχὰς οἰκονομικοτεχνικὰς αἱ ὁποῖαι ἄλλοτε ἦσαν ἄγνωστοι, κατέστησαν ἐπομένως κατ' οὐσίαν ἀναγκαίαν τὴν ἀναδιαμόρφωσιν τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ πνεύματος ἐπὶ νέας βάσεως, βάσεως συμφώνου πρὸς τὰς τεχνικοοικονομικὰς ἀνάγκας τῆς σημερινῆς διαρθρώσεως τῆς κοινωνίας.

Ἐν τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς ἐποχῆς μας εἶναι ὅτι ὁ θεσμὸς τῆς μαθητείας ἐπανέρχεται σήμερον ὑπὸ νέαν μορφήν. Τὰ ἐργαστάσια ἀντιλαμβάνονται τὴν σημασίαν μᾶς γενικῆς καὶ εἰδικῆς μορφώσεως ἢ ὁποῖα πρέπει νὰ συμβαδίζῃ μὲ τὴν πρακτικὴν ἀσκη-

σιν τοῦ μαθητευομένου. Ὁ μαθητευόμενος εἶναι συγχρόνως μαθη-
τῆς καὶ ἐργάτης. Μαθητῆς ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν καὶ ἐπίβλεψιν
διδασκάλων καὶ προϊσταμένων καὶ ἐργάτης τοῦ ὁποίου ἢ ἀπα-
σχόλησις ἔχει σκοπὸν ὄχι τόσον τὴν ἀπόδοσιν, ὅσον τὴν πρακτι-
κὴν ἐφαρμογὴν τῶν θεωρητικῶς διδαχθέντων εἰς τὸ Σχολεῖον
τοῦ Ἔργοστασίου. Λαμπρὸς συνδυασμὸς θεωρίας καὶ πράξεως μὲ
ἄφθονα τὰ διδακτικὰ μέσα.

Ἡ Ἀμερικὴ ἐπραγματοποίησε θαυμαστά ἐπιτεύγματα, διότι
ἡ ὀργάνωσις σχολείων μέσα εἰς τὰ ἐργοστάσια ἀποτελεῖ τὴν
φιλοδοξίαν τῶν μεγάλων βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων.

Ὁὕτω ὁ καταμερισμὸς καὶ ἡ εἰδίκευσις τῆς ἐργασίας δὲν καθί-
σταται δυσμενὴς ψυχικὸς καὶ πνευματικὸς παράγων, ἀλλ' ἀποβαί-
νει βασικὸς νόμος προόδου τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, χωρὶς μειονεκτή-
ματα καὶ κινδύνους.

Τὰ Σχολεῖα τῶν Ἔργοστασίων διὰ τῆς μαθητείας ἐπιδιώκουν
α) νὰ εἰδικεύσουν τὸ ταχύτερον τοὺς ἐργάτας μὲ μίαν μεθοδικὴν
καὶ συστηματικὴν μόρφωσιν καὶ μὲ τακτικὴν παρακολούθησιν ἀπὸ
διδασκάλου καὶ τεχνίτας ἔχοντας τὴν φιλοδοξίαν καὶ τὴν ικανό-
τητα τοῦ διδασκάλου.

β) νὰ ἐπιτύχουν τὴν δυνατότητα τῆς μεταθέσεως τοῦ μαθη-
τευομένου εἰς ἄλλον κλάδον ἐργασίας εὐθὺς ὡς κατενόηθη ἡ προη-
γουμένη ἐργασία.

γ) νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν παρακολούθησιν τῶν δεξιότητων ὥστε
ὁ ἐπαγγελματικὸς προσανατολισμὸς νὰ εἶναι ἐπιτυχῆς.

δ) νὰ πραγματοποιήσουν τὴν ἀνοδὸν τοῦ μαθητευομένου εἰς
καλύτερον καὶ ἀνώτερον ἐπίπεδον.

Ὁὕτω ὁ καταμερισμὸς καὶ ἡ εἰδίκευσις τῆς ἐργασίας δὲν καθί-
στανται δυσμενὴς ψυχικὸς καὶ πνευματικὸς παράγων, ἀλλ' ἀπο-
βαίνουν βασικὸς νόμος προόδου τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, χωρὶς μειο-
νεκτήματα ἢ κινδύνους.

Ταυτοχρόνως καθίσταται σχεδὸν πλήρως δυνατὴ ἡ ὑπὸ τοῦ μα-
θητευομένου ἐκλογὴ τοῦ καταλλήλου δι' αὐτὸν ἐπαγγέλματος, ὥστε
ἡ ἀπόδοσίς του νὰ εἶναι μεγαλυτέρα. Ἡ ἐκλογὴ αὕτη γίνεται ἐλευ-
θέρως ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν ἐμπείρων προσανατολιστῶν.
Ὁ τεχνικός, ὁ παιδαγωγός, ὁ ἰατρός, ὁ ψυχολόγος εὐρίσκονται εἰς

διαρκῆ συνεργασίαν προκειμένου νὰ καθοδηγηθῆ ἄνευ ἐπιβολῆς ὁ μαθητευόμενος εἰς τὴν ἐλευθέραν ἐκλογὴν.

Τὸ Ἑπαγγελματικὸν Σχολεῖον βοηθεῖ τὸν μαθητευόμενον νὰ συμπληρώσῃ τὴν τεχνικὴν του μόρφωσιν, νὰ τὴν στηρίξῃ ἐπὶ γενικῶν ἀρχῶν καὶ εὐρυτέρων παρατηρήσεων, νὰ δημιουργήσῃ μίαν γενικωτέραν ἀντίληψιν ὥστε ν' ἀντιλαμβάνεται σφαιρικῶς τὰ καθήκοντά του.

Ὅπως ἦτο ἐπόμενον, αἱ ἀγγλικαὶ πόλεις ὅπως τὸ Μάνττσεστερ, τὸ Μπίρμιγχαμ ἔδωσαν πρῶται τὸ παράδειγμα. Εἰς τὴν Γερμανίαν πανθομολογεῖται ὅτι ἀπὸ τὸ 1830, ὅποτε εἰς τὴν Σαξωνίαν ἰδρύθη ἡ πρώτη Ὑφαντικὴ Σχολή, χάρις εἰς τὰ τεχνικὰ Σχολεῖα ἐπραγματοποιήθησαν αἱ τεράστια τεχνικὰ πρόοδοι. Σήμερον ὅλαι αἱ μεγάλαι γερμανικαὶ βιομηχανικαὶ ἐπιχειρήσεις διατηροῦν ἐπαγγελματικά, τεχνικὰ καὶ διοικητικὰ σχολεῖα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὴν μεγάλην ὑπερῆφάνειαν τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ. Παραλλήλως μία σειρά μέσων καὶ ἀνωτέρων ἐμπορικῶν σχολῶν ἐμφανίζεται εἰς ὅλα τὰ μεγάλα ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Εὐρώπης.

Ὁ τελευταῖος πόλεμος ἤσκησε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς μαθητείας. Αἱ παλαιαὶ σχολικαὶ μέθοδοι, λόγῳ τοῦ ἐπέιγοντος τῶν πολεμικῶν ἀναγκῶν, ἐγκατελείφθησαν. Ἐπεδιώχθη ἡ ταχύτης εἰς τὴν ἐκμάθησιν, ἡ ὁποία ἐπετεύχθη χάρις εἰς τὴν εὐρυτάτην ἐφαρμογὴν τῆς ψυχολογίας.

Ἐγένοντο ἐπίσης ἀντιληπταὶ αἱ ψυχολογικαὶ ἀντιδράσεις τῶν μαθητευομένων ἀπὸ τὴν εἰδίκευσιν, ἐξ οὗ διεμορφώθησαν κατὰλληλα μαθήματα γενικῆς μορφώσεως.

Ὁ Δρ. Carrard ἐφήρμοσε ἀξιοπροσέκτους μεθόδους, ὥστε ὁ μαθητευόμενος δὲν ὑφίσταται κατὰ τρόπον παθητικὸν τὴν ἐκπαίδευσιν ἀλλὰ συμμετέχει ἐνεργητικῶς εἰς αὐτήν. Ἡ μνήμη ἀντικατεστάθη ἀπὸ τὰς παρατηρήσεις καὶ τὰς διαπιστώσεις αὐτοῦ τούτου τοῦ μαθητευομένου, ὁ ὁποῖος ἐλέγχει τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας του, ἀναζητεῖ ὁ ἴδιος τοὺς ὀρθοτέρους καὶ συνεπῶς τοὺς ἀκολουθητέους κανόνας, εὕρισκει τὴν λογικὴν των καὶ ἐπιτυγχάνει μόνος τὴν λύσιν. Οὕτω ὁ μαθητευόμενος ἀπλῶς καθοδηγεῖται καὶ βοηθεῖται μόνον εἰς τὴν γενίκευσιν τῶν δεδομένων, ἵνα ὑποσυνειδήτως

σχηματισθῆ ἢ γενικωτέρα ἀντίληψις, ἢ ἐπιστημονικὴ θὰ ἔλεγον γνῶσις τοῦ θέματος.

Μετὰ τὸ πέρασ ὠρισμένης ἐργασίας γίνεται ἐπίδειξις τοῦ συντελεσθέντος ἔργου, ἐπακολουθεῖ αὐτοκριτικὴ καὶ μετὰ ταῦτα ἐνθαρρυντικὴ κριτικὴ τῶν ἄλλων. Μεθ' ὃ ὁ ἐργάτης ἀπασχολεῖται εἰς ἄλλην ἐργασίαν, ἢ ὁποῖα προϋποθέτει τὴν συντελεσθεῖσαν. Τὰ διδάγματα τοῦ Clermont - Ferrand εἶναι χαρακτηριστικὰ διὰ τὰ ἐπιτευχθέντα διδαχτικὰ ἀποτελέσματα.

12. Ἀλλὰ εἰς τί ἀποβλέπει σήμερον ἡ ἐκπαίδευσις ; Ζητεῖ :

α) νὰ ἐπωφεληθῆ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν πείραν καὶ τὴν γνῶσιν τοῦ παρελθόντος,

β) νὰ προωθῆσθαι τὸν ἄνθρωπον εἰς ἀνώτερον ἐπίπεδον καὶ νὰ τὸν ὑψώσῃ πέραν τοῦ παρελθόντος,

γ) νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐν ἰδεῶδες καὶ νὰ τὸν καταστήσῃ ἄξιον ἀγωνιστὴν, δηλ. νὰ τοῦ δώσῃ ἀνώτερον νόημα εἰς τὴν ζωὴν,

δ) νὰ τὸν καταστήσῃ ἄξιον πολίτην, καὶ τέλος

ε) νὰ τὸν μορφώσῃ ἐπαγγελματικῶς ὥστε νὰ καταστῆ χρήσιμον μέλος τοῦ παραγωγικοῦ μηχανισμοῦ τῆς Χώρας.

Εἰδικώτερον :

Οἱ νέοι σκοποὶ τῆς Ἐπαγγελματικῆς Ἐκπαιδεύσεως εἶναι :

1. Νὰ διαμορφώσῃ τὸν ἐργάτην ὡς συνειδητὸν ὄργανον παραγωγῆς. Συνεπῶς πρέπει :

α) Νὰ ἐκμάθῃ τὴν εἰς αὐτὸν ἀνατιθεμένην εἰδικὴν ἐργασίαν (πρόβλημα τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως).

β) Νὰ δώσῃ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἡ εἰδικὴ αὐτὴ ἐργασία ἀποτελεῖ τὸ ἀναγκαῖον τμῆμα μιᾶς γενικωτέρας προσπαθείας, ὥστε ὁ ἐργάτης νὰ συλλάβῃ τὸ ὅλον θέμα.

Ἄρα ἡ μόρφωσις εἶναι μὲν τεχνικὴ, εἰδική, ἀλλὰ καὶ συγχρόνως γενικὴ. Οὕτω καταργοῦνται τὰ μειονεκτήματα τῆς μονομερείας καὶ τῆς εἰδικεύσεως.

2. Νὰ προσανατολίσῃ τὸν ἐργάτην εἰς τὴν κατάλληλον ἐργασίαν

α) διὰ λόγους τεχνικούς και β) διὰ λόγους ψυχολογικούς, ὥστε ἡ ἀπόδοσις του νὰ εἶναι μεγαλύτερα και καλύτερα.

Αὐτοὶ εἶναι οἱ στενοὶ ἐπαγγελματικοί, θὰ ἔλεγον **τεχνικοὶ** σκοποί. Πέραν τούτων ἡ Ἐπαγγελματικὴ Ἐκπαίδευσις πρέπει νὰ διαμορφώσῃ κοινωνικὴν ἀντίληψιν και ψυχολογίαν :

α) ὅτι ἡ ἐπιχείρησις δὲν εἶναι ἰδιωτικὴ ὑπόθεσις διότι ἡ εἰς ταύτην συντελουμένη παραγωγὴ σχετίζεται μὲ τὸ σύνολον,

β) ὅτι δέον νὰ μεταβληθῇ ἐπομένως ἡ ψυχολογία τοῦ ἐργαζομένου. Οὕτως ἐπιτυγχάνεται :

γ) Κατανομὴ τῆς εὐθύνης. Σχηματισμὸς κοινῆς εὐθύνης μετὰ τοῦ ἐργοδότη.

δ) ἀνάπτυξις πρωτοβουλίας και ὄχι ἀπλῆ συμμόρφωσις πρὸς τὰς διαταγὰς τῶν ἀνωτέρων.

ε) αὐτοέλεγχος τῆς ἐργασίας και ὄχι ἔλεγχος μόνον ἐκ τῶν ἄνω, πρόξενος δυσανασχετήσεων και ἀντιδράσεων.

ζ) ἐξάνθρωπισμὸς τῶν σχέσεων μέσα εἰς τὴν ἐργασίαν.

Οὕτω ἐπετεύχθη μία νέα ἐργατικὴ ἀντίληψις, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἐργαζόμενος πρέπει ὄχι μόνον νὰ συμμορφοῦται πρὸς τὰς διαταγὰς τοῦ ἐργοστασίου ἀλλὰ και ν' ἀναπτύσῃ τὴν πρωτοβουλίαν του και νὰ προσπαθῇ νὰ βελτιώσῃ τὴν παραγωγὴν, διότι τὸ ἀτομικὸν και γενικὸν του συμφέρον εἶναι συνδεδεμένον μὲ τὴν αὐξήσιν τῆς ἀποδόσεως τῆς ἐργασίας.

Ὁ σταχανοβισμὸς εἶναι ἐκδήλωσις ὀλοκληρωτικοῦ καθεστῶτος, τὸ ὁποῖον θυσιάζει τὸ ἄτομον εἰς τὴν ὁμάδα, ἐξ οὗ και τὰ ἐμφανῆ μειονεκτήματα τὰ ὁποῖα παρουσίασε : αὐξήσις τῶν ἐργατικῶν ἀτυχημάτων, αὐξήσις τῶν ἀσθενειῶν, πνευματικὴ μείωσις, ψυχικὴ κόπωσις, ἐξ οὗ και ἡ ἐμφανὴς ἀντίδρασις τῶν νέων.

Ἀντιθέτως εἰς τὰ ἐλεύθερα κράτη ὁ ἐξάνθρωπισμὸς τῆς ἐργασίας, ἡ ἐπιστημονικὴ τῆς ὀργάνωσις, ἡ ἀνύψωσις τῆς ἐργασίας ὡς πρώτου και θεμελιώδους παράγοντος τῆς κοινωνικῆς ζωῆς ἀπέδειξαν ὅτι δύναται νὰ αὐξηθῇ ἡ ἀπόδοσις, δύναται νὰ βελτιωθῇ ἡ παραγωγικότης, χωρὶς νὰ συνθλιβῇ τὸ ἄτομον, και ἀντιθέτως τὸ ἄτομον νὰ καταστῇ συνειδητὸν μέλος μιᾶς ὁμάδος ἐργαζομένης διὰ τὸ ἄτομον.

Εἰς τοῦτο λοιπὸν πρέπει νὰ συντελέσῃ ἡ ἐκπαίδευσις μὲ τὰς

ειδικὰς Ἐπαγγελματικὰς Σχολὰς, μὲ τὴν πολιτικὴν τοῦ Κράτους, τῶν ὀργανώσεων καὶ τῶν διοικούντων τὰς παραγωγικὰς μονάδας.

Ἡ ἐπαγγελματικὴ μόρφωσις καὶ ἡ ἐπαγγελματικὴ ἀγωγή δὲν εἶναι πλέον μοναδικὸν ἔργον καὶ καθῆκον Σχολείων, εἶναι συνδυασμένη ἐνέργεια ποικίλων παραγόντων, εἶναι ἀποτέλεσμα συνδυασμένων ἐνεργειῶν κοινωνικῆς καὶ ἐκπαιδευτικῆς πολιτικῆς, παραγωγικῆς δηλονότι πολιτικῆς, τῆς ὁποίας πολλοὶ θὰ εἶναι οἱ φορεῖς, ἀρκεῖ ἕκαστος τούτων ν' ἀποβλέπη εἰς τὴν συμπλήρωσιν καὶ ὀλοκλήρωσιν τοῦ ἔργου τῶν ἄλλων.

Σκοπὸς βεβαίως εἶναι νὰ διαμορφώσωμεν ἓνα εἰδικευμένον ἐπαγγελματικὴν δυνάμενον ν' ἀποδώσῃ περισσότερον ποσοτικῶς καὶ καλύτερον ποιοτικῶς εἰς τὸν κύκλον τῆς παραγωγικῆς τοῦ δραστηριότητος. Ἀλλὰ καὶ συγχρόνως νὰ τὸν καταστήσωμεν ἱκανὸν νὰ ὑψωθῇ ὑπεράνω τοῦ ἐπαγγέλματός του καὶ τῆς κοινωνικῆς του τάξεως διὰ νὰ κρίνῃ ἐλευθέρως καὶ ἀνεπηρέαστως μὲ τὰ διδάγματα τοῦ παρελθόντος, μὲ τὴν κτηθεῖσαν πείραν καὶ μὲ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ μέλλοντος, χωρὶς μονομέρειαν ἀλλὰ μὲ εὐρείαν προοπτικὴν τὰ ζητήματα τῆς ἐποχῆς του.

Ἡ δημοκρατία ἀπεδείχθη πράγματι παιδαγωγοῦσα. Ὅπως λέγει ὁ πατὴρ Lebrei, δὲν πρέπει νὰ ἐπιβάλωμεν τὸ ἀγαθόν, τουναντίον πρέπει νὰ τὸ καταστήσωμεν ἐπιθυμητὸν εἰς ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρως, οἱ ὅποιοι πρέπει ν' ἀποδείξουν ὅτι εἶναι ἄξιοι αὐτοῦ. Οὕτω ἡ Δημοκρατία εἶναι μέσον οἰκονομικῆς μορφώσεως καὶ καταρτισμοῦ στελεχῶν διοικήσεως, ἱκανῶν νὰ ἀναπτύξουν πρωτοβουλίας καὶ νὰ ἀναλάβουν εὐθύνas, συνειδητῶν παραγόντων τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς συνδεδεμένων πρὸς τὰ ἄνω καὶ πρὸς τὰ κάτω ὄχι διὰ δεσμῶν πειθαρχίας, ἀλλὰ διὰ δεσμῶν τοὺς ὁποίους χαλκεύει ἡ ἀμοιβαία κατανόησις καὶ ἡ συναίσθησις ἑνὸς κοινοῦ ἔργου.

Δι' αὐτὸ ἡ ἐργατικὴ τάξις δέον νὰ ἔχη ὡς ἐπιδιώξιν, τὴν ὅσον τὸ δυνατόν εἰς εὐρυτέρους κύκλους ἐπαγγελματικὴν μόρφωσιν, ἡ ὁποία θὰ καταστήσῃ δυνατὴν τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν διοίκησιν ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρων ὀργάνων, ὥστε ἡ δημοκρατία νὰ εἶναι πληρεστέρα. Οὕτω ἡ Δημοκρατία ἀντιτάσσεται εἰς τὴν ἀναρχίαν τῶν ἀδαῶν καὶ ἀποφεύγει μὲ τὴν ὀργάνωσιν τὴν σύγχυσιν τῶν ἀρμοδιοτήτων, ἐνῶ συγχρόνως ἀντιτάσσεται εἰς τὴν ὀλοκλή-

ρωτικήν αντίληψιν τὴν συγκεντροῦσαν εἰς ἓν μόνον πρόσωπον τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀρμοδιότητα. Ὅπως ὁ πολιτικός, οὕτω καὶ ὁ οἰκονομικός ὀλοκληρωτισμὸς εἶναι ἀπαράδεκτος καὶ τὴν θέσιν του πρέπει νὰ καταλάβῃ ὁ δημοκρατικός συγκεντρωτισμὸς τῶν συνειδητῶν καὶ μορφωμένων στελεχῶν.

Ὁ Andre Filys ὀρθῶς παρατηρεῖ ὅτι προλετάριος δὲν εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος «δὲν ἔχει τίποτε» ἀλλ' ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος «δὲν εἶναι τίποτε» καὶ ὁ ὁποῖος αἰσθάνεται ὅτι ἐστερήθη τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ἐλευθερίας. Ὁ ἐκδημοκρατισμὸς τῆς οἰκονομίας ὑπόσχεται νὰ φέρῃ εἰς τὸν κόσμον τῆς ἐργασίας, τὴν μεγάλην ἐλπίδα τῆς ἐνεργοῦ συμμετοχῆς εἰς τὴν παραγωγὴν, ἄνευ τῆς ὁποίας ἡ αὐξήσις τῶν ἡμερομισθίων καὶ ἡ μείωσις τοῦ χρόνου ἐργασίας δίδουν τὸ συναίσθημα τῆς κατωτερότητος. Οὕτω πως ἡ Δημοκρατία καθιστᾷ τὴν ἐργασίαν εἰς πᾶσαν βαθμίδα κοινωνικῶν λειτουργημάτων ὄλων. Ἡ οἰκονομικὴ Δημοκρατία ἐνσωματώνει καὶ ψυχολογικῶς τοὺς ἐργαζομένους μέσα εἰς τὸν παραγωγικὸν μηχανισμόν καὶ προστατεύει κατὰ τῆς τεχνοκρατικῆς ἀντιλήψεως καὶ τοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ.

Διὰ νὰ ἐμπνεύσωμεν εἰς τὸν ἐργαζόμενον τὸ μᾶξιμουμ τῆς ἐμπιστοσύνης, διὰ νὰ ἀναπτύξωμεν τὸ μᾶξιμουμ τῆς πρωτοβουλίας, οἰκοδομοῦμεν ἐπὶ τῆς ἀμοιβαίας κατανοήσεως καὶ ἀγάπης μὲ ἐξασφάλισιν τοῦ μᾶξιμουμ τοῦ ἐλέγχου ὑπὸ καθεστῶς δημιουργικῆς καθοδηγήσεως. Ἡ αὐξήσις τῆς παραγωγῆς, ἡ μείζων ἀποδοτικότητα, ἀπαιτεῖ ὄχι μόνον νὰ συγχρονίσωμεν τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς καὶ νὰ βελτιώσωμεν τὴν ὀργάνωσιν τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς διανομῆς, ἀλλὰ καὶ ν' ἀναπτύξωμεν τὴν καλὴν διάθεσιν τῶν ἀνθρώπων. Τὸ πρόβλημα ἐπομένως τῆς παραγωγῆς πρέπει νὰ ἐξετασθῇ ὄχι μόνον ὡς θέμα τεχνικόν, ἀλλ' ἐξ ἴσου καὶ ὡς θέμα ψυχολογικόν. Δι' αὐτὸ σήμερον ἀναμένομεν ἀπὸ τὴν ἐπιχείρησιν τὴν διαμόρφωσιν συνειδήσεως κοινωνικῆς καὶ τὴν ἐκτέλεσιν καθηκόντων κοινωνικῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα δὲν δύναται ν' ἀποστῇ ἄνευ παραμερισμοῦ τῆς πραγματικότητος. Τὰ καθήκοντα αὐτὰ κατὰ φυσικὸν λόγον ἐπιπίπτουν κυρίως ἐπὶ τῶν ὤμων τῶν ἡγετῶν. Σύνθημα εἶναι ἡ μείζων παραγωγή ἀγαθῶν καὶ ἡ ὑπὸ τοὺς καλυτέρους ὅρους διαβίωσις τῶν ἀνθρώπων. Αὕτη εἶναι ἡ σύγχρονος ἔννοια τῆς Ἐλευθερίας, ἐδραζομένης πλέον ἐπὶ τῶν κοινωνικῶν ὑποχρεώσεων.

Ἡ προσπάθεια αὐτῆς τῆς δημοκρατικοποιήσεως τῆς ἐργασίας ἀνήκει εἰς τὴν φωτισμένην συνεργασίαν τῶν διοικητικῶν στελεχῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Παιδεία ἔχει χρέος ν' ἀνταποκριθῆ καὶ εἰς τὴν ἀνάγκην αὐτὴν τῆς διαμορφώσεως στελεχῶν ὑπὸ τὴν νέαν αὐτὴν ἀντίληψιν. Ἡ κοινωνία πρέπει νὰ στραφῆ καὶ νὰ ἀναζητήσῃ αὐτοὺς τοὺς φωτισμένους ἀνθρώπους ὡς ὁδηγοὺς, τοὺς πλήρεις ἀνθρώπους μὲ εὐρεῖαν προοπτικὴν καὶ χωρὶς μονομέρειαν.

Ὁ ἄνθρωπος ἐθεώρησε μετὰ δέους τὰς κακοποιούς δυνάμεις τῆς φύσεως καὶ τὰς ἐθεοποίησε, πιστεύων ἐν τῇ ἀδυναμίᾳ του ὅτι τὰς ἐξευμενίζει.

Ἄλλὰ τώρα τὸ Κακὸν δὲν ἐκπροσωπεῖ ἡ φύσις, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἀπανθρωποποιεῖ τὴν φύσιν καὶ ἀπειλεῖ μὲ καταστροφὴν μαζὶ μὲ τὴν ἀνθρωπίνην ὑπόστασιν καὶ αὐτὴν τὴν φύσιν. Ὁ κεραυνὸς ἦτο καταστρεπτικὸς ἄλλοτε. Σήμερον ἐτίθασεῦθη, ἴσως βραδύτερον νὰ καταστῆ καὶ γόνιμος. Ἄλλ' ὁ ἀνθρώπινος κεραυνὸς εἶναι δραστικώτερος καὶ συνειδητὰ καταστρεπτικώτερος.

Ἐνώπιον τῶν τεχνικῶν προόδων, ἐνώπιον τῶν θαυμασίων τῆς ἠλεκτρονικῆς καὶ τῆς κυβερνητικῆς πάντες ἰστάμεθα μετὰ θαυμασμοῦ καὶ ἐκπλήξεως, μετὰ δέους καὶ ἀνησυχίας. Ἡ προοπτικὴ μιᾶς τεχνικῆς ἀπεριορίστου προόδου μᾶς θέτει ἐρωτηματικὰ καὶ προβλήματα πολὺ μεγαλύτερα ἀπὸ τὰ τεθέντα μετὰ τὴν βιομηχανικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 18ου αἰῶνος ἢ τὰ τεχνικά, ἐπίσης ἀπροσδόκητα, ἐπιτεύγματα πρὸ ἐνὸς αἰῶνος.

Πρὸ ἐνὸς ὅμως αἰῶνος διεκηρύχθη μία μεγάλη ἀλήθεια, κατὰ δηλὸς σήμερον : ἡ ἀνάγκη νὰ μεταβληθῆ ἡ οἰκονομία καὶ νὰ καταστῆ ἀνθρωπίνη, ἔξω ἀπὸ τὰς ἐπιταγὰς ἐνὸς ἀποχαλινωμένου ἀνταγωνισμοῦ, ἔστω καὶ θεμιτοῦ ἀπὸ ἀπόψεως νόμων, πάντως ὅμως ἀθεμιτοῦ ἀπὸ ἀπόψεως ἀνθρωπισμοῦ κοινοῦ συμφέροντος. Ἐζητήθη νὰ ἐξανθρωπισθῆ ἡ οἰκονομία ὅπως ζητεῖται νὰ ἐξανθρωπισθῆ ὁ ἄνθρωπος, δηλαδὴ νὰ ἐπικρατήσουν εἰς τὰς οἰκονομικὰς σχέσεις ἀπόψεις ὅχι ἐμπολέμου κατ' οὐσίαν καταστάσεως, ἀλλ' ἀπόψεις ἀμοιβαίας ἐξυπηρετήσεως, ἀμοιβαίων καθηκόντων, ἰδίᾳ τῶν ἰσχυροτέρων πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἀσθενεστέρων, καὶ τοῦτο ὅχι διὰ λόγους φιλανθρωπίας ἢ πρὸς κατάκτησιν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ἐν ὀνόματι ἐνὸς γενικωτέρου κοινωνικοῦ συμφέροντος,

ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἀναγκαστικὰ ὑπάγονται ποικίλαι ἄλλαι ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς ὑπὲρ τῆς Πατρίδος· ἐξίσου ἀπὸ ὅλα τὰ ἄτομα, πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὰ ἰσχυρότερα ἢ Πατρίς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσῃ οἰκονομικὰς θυσίας ὑπὲρ τοῦ Συνόλου. Τοῦτο σήμερον, ἰδίως χάρις εἰς τὴν φορολογικὴν καὶ κοινωνικὴν πολιτικὴν, ἀποτελεῖ κοινὸν τόπον.

Τεχνικὸς εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος γνωρίζει πῶς κατασκευάζεται μία μηχανή, πῶς λειτουργεῖ καὶ πῶς συντηρεῖται. Ἄλλὰ τὰ ἀγαθὰ δὲν κατασκευάζονται μόνον ἀπὸ μηχανὰς ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι παρουσιάζουν ἕτερα προβλήματα, ἢ λύσεις τῶν ὁποίων ἀπόκειται εἰς διοικητὰς ὄχι μὲ μονομέρειαν σκέψεως, ἀλλὰ μὲ κατάρτισιν εὐρείαν καὶ μὲ προοπτικὴν. Δὲν εἶναι ὅμως ἡ παραγωγή τοῦ ἀγαθοῦ τὸ μοναδικὸν πρόβλημα. Ἡ διάθεσις τοῦ εἰς τοὺς ἀνθρώπους εἶναι ἕτερον πρόβλημα ἴσης, ἀν ὄχι μεγαλύτερας σημασίας. Τὸ πρόβλημα τοῦτο μέχρις ἐσχάτως ἐθεωρεῖτο ὡς ζήτημα καθαρῶς οἰκονομικόν, ἐνῶ σήμερον ἀντιλαμβάνονται ὅτι εἶναι ἐξ ἴσου θέμα ψυχολογικόν. Δι' αὐτὸ τὸ πρόβλημα τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς ἐπιχειρήσεως σήμερον ἔχει ἀποκτήσει τοιαύτην σημασίαν

Ἄναντιρρήτως διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὸ μᾶξιμουμ τῆς ἀποδόσεως πρέπει νὰ διδάξωμεν τὰς τεχνικὰς τελειοποιήσεις διὰ νὰ συγχρονισθοῦν τὰ ὕλικά κεφάλαια, τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς τῶν ἀγαθῶν, πρέπει νὰ βελτιώσωμεν τὴν πρώτην ὕλην, νὰ τυποποιήσωμεν καὶ νὰ καλλιτερεύσωμεν τὰ προϊόντα, πρέπει νὰ δημιουργήσωμεν διαχειριστικὴν τάξιν, πρόβλεψιν καὶ ἔλεγχον τῆς ἐργασίας, πρέπει ν' ἀποφύγωμεν τὰς ἄνευ λόγου σπατάλας δυνάμεων καὶ ὑλικῶν, πρέπει νὰ ἐξοικονομήσωμεν μετὰ λόγου δυνάμεις καὶ ὑλικά, πρέπει νὰ ἀναπτύξωμεν τὰς ἀνάγκας, νὰ τελειοποιήσωμεν τοὺς ὄρους ἐργασίας ἀπὸ ἀπόψεως ὑγιεινῆς, φωτισμοῦ, διαβιώσεως ἐν γένει τοῦ ἐργαζομένου εἰς τοὺς τόπους ἐργασίας, πρέπει νὰ μορφώσωμεν τεχνικῶς καὶ οἰκονομικῶς τὸ προσωπικόν.

Ἄλλὰ πάντα ταῦτα ἀναγόμενα εἰς τὸν κύκλον τῆς τεχνικῆς ὁργανώσεως καὶ τῆς τεχνικῆς μορφώσεως δὲν ἀρκοῦν διὰ νὰ ἀντιμετωπισθῇ ἡ ὀλοκληρωτικὴ κατάρτισις τοῦ σπουδαστοῦ, ἢ ὁποία ζητεῖ ψυχικὸς ὄρους καὶ προϋποθέσεις. Ἄπαιτεῖ κοινὰ ἰδανικά,

ἀξιοῖ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐργαζομένων, τὸ μᾶξιμουμ τῆς πρωτοβουλίας καὶ τῆς παραγωγικότητος ἐκ μέρους τοῦ ἐργαζομένου, ἀλλὰ καὶ τὸ μᾶξιμουμ τῆς καθοδηγήσεως καὶ τοῦ ἐλέγχου, τὸ μᾶξιμουμ τῆς ἐμπνεύσεως καὶ τῆς ἀνατάσεως, τὸ μᾶξιμουμ τῆς ἐμπιστοσύνης πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸ μᾶξιμουμ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀμοιβαίας κατανοήσεως. Ἡ τεχνικὴ ἐξέλιξις εἶναι, βεβαίως, ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἠθικὴν πρόοδον, ἀλλὰ δὲν ἄγει πάντοτε εἰς τὴν δημιουργίαν ἡθους. Τοῦτο πρέπει ν' ἀντιμετωπίσωμεν.

Τὸ ἔργον πράγματι εἶναι βαρὺ. Ὑπάρχει ἐπιβίωσις προπολεμική, μία διάσπασις ψυχικὴ τῶν ἐργαζομένων καὶ πρέπει ν' ἀποκαταστήσωμεν τὴν ψυχικὴν ἐνότητα, ν' ἀποδείξωμεν ὅτι ἐφόσον διαβιοῦμεν εἰς μίαν κοινωνίαν, κατ' οὐσίαν εἴμεθα ὅλοι συνδεδεμένοι μὲ μίαν ἄλυσον κοινῶν αἰσθημάτων, κοινῶν συμφερόντων, κοινῶν σκοπῶν, κοινῶν ἀνησυχιῶν, κοινῶν ἐλπίδων, κοινῶν ἐπιδιώξεων.

Ἡ ἐκπαίδευσις πρέπει νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸ πρόβλημα αὐτό. Πῶς νὰ δημιουργήσωμεν ἓνα πολιτισμὸν καὶ ὄχι μονομερῶς τεχνικόν, ὑλικόν, ἀλλὰ πολιτισμὸν Ἀνθρωπιστικόν, ἐκμεταλλευόμενοι συγχρόνως τὰ τεχνικὰ ἐπιτεύγματα καὶ τὰ ἀγαθὰ ἐνστικτα τοῦ ἀνθρώπου, τὰς ὑλικὰς προόδους ἀλλὰ καὶ τὰ ἠθικὰ καὶ πνευματικὰ τοῦ ἀνθρώπου ἔργα. Ἡ Ἰλιάς, οἱ Πέρσαι, ἡ Ἀντιγόνη, ὁ Παρθενών, ὁ Ἡνίοχος, ὁ Ἀμλετ, ἡ Θεία Κωμῳδία, ὁ Μωυσῆς, ἡ Μόνα-Λίζα, ὁ Δὸν Κιχώτης, ἡ Ἐνάτη Συμφωνία, οἱ Ἀδελφοὶ Καραμαζώφ καὶ τόσα ἄλλα πνευματικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ ἔργα ὑπῆρξαν πηγαὶ εὐτυχίας, ὅπως καὶ αἱ τεχνικαὶ ἀνακαλύψεις καὶ ἐπιτεύξεις ὑπῆρξαν πηγαὶ ὑλικῆς εὐμαρείας.

Ἀλλὰ πρέπει ἡ Ἐκπαίδευσις νὰ ἀντιμετωπίσῃ σφαιρικῶς τὸ πρόβλημα μὲ θάρρος καὶ ἐντιμότητα, μὲ σαφήνειαν καὶ καθαρὰν τὴν ψυχὴν, χωρὶς προκατάληψιν, χωρὶς δεισιδαιμονίας, μὲ ἐμπιστοσύνην πρὸς τὸν ἄνθρωπον, μὲ μίαν λέξιν μὲ ἀνθρωπισμὸν.

Νὰ θέσωμεν πρὸ παντὸς τὴν οἰκονομίαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Συνόλου, ἀνεξαρτήτως τῆς μορφῆς τῆς ἰδιοκτησίας τῆς. Ὅπως ζητοῦμεν πολιτικὴν Δημοκρατίαν καὶ μέσα εἰς τὰ πλαίσιά τῆς ἡ Ἀνθρωπότης ζητεῖ νὰ πραγματοποιήσῃ, ὄχι μόνον εἰς τὸ Κοινοβούλιον ἀλλ' εἰς ποικίλους θεσμοὺς καὶ ὀργανισμοὺς, τὴν ἀγίαν

έννοιαν τῆς Ἐλευθερίας, οὕτω δέον νά ἀναζητήσωμεν τήν οἰκονομικήν Δημοκρατίαν μέσα εἰς θεσμούς οἱ ὅποιοι νά διαφυλάσσουν τήν δρᾶσιν καί τήν πρωτοβουλίαν τῆς ἀτομικότητος, τήν ἀνάπτυξιν τῆς ἰκανότητος ἀλλά καί συνάμα νά κατοχυρώνουν τὸ κοινωνικὸν ὄφελος, εἰς τήν τελικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὁποίου πρέπει νά τεθοῦν τὰ ἄτομα, αἱ ἰκανότητές των, ἡ δραστηριότης των, αἱ φιλοδοξίαι των. Τοῦτο δὲν σημαίνει τήν κατάργησιν τοῦ ἀναφαιρέτου δικαιώματος τοῦ «κέρδους», εἰς μίαν δρῶσαν οἰκονομίαν μὲ κοινωνικοὺς σκοπούς, ἀλλὰ τήν ἐναρμόνισιν τῶν ἀτομικῶν καί κοινωνικῶν συμφερόντων.

Ἡ κραυγὴ ὑπὲρ τῆς Κοινωνικῆς Δικαιοσύνης, εἴτε προέρχεται ἀπὸ φιλανθρωπικὴν διάθεσιν εἴτε εἶναι ἐπαναστατικῆς μορφῆς, δὲν καλύπτει πλέον τὸ ὅλον θέμα, διότι ἡ Κοινωνικὴ Δικαιοσύνη εἶναι συγχρόνως αἶτημα οἰκονομικόν, ἀφοῦ ἄνευ αὐτῆς δὲν δύναται ν' ἀυξηθῇ ἡ παραγωγὴ, δὲν δύναται νά νοηθῇ παραγωγικότης. Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία καθίσταται πλέον Κοινωνικὴ Οἰκονομία. καί ἡ Οἰκονομικὴ καί Κοινωνικὴ Πολιτικὴ ἐνοῦνται εἰς ἓν ἄρμονικὸν καί ἀδιάσπαστον σύνολον.

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Τεχνικῆς πρέπει νά συμβαδίζῃ μὲ παράλληλον οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν καί μὲ συνδυασμένους κοινωνικοὺς σκοπούς, διότι ἄνευ αὐτῶν τῶν προϋποθέσεων δὲν ὑπάρχει κοινωνικὴ πρόοδος.

Εἶναι, βεβαίως, νόμος ὁ συντελεστής «ἐργασία» νά μειοῦται μαζὶ μὲ τήν πρόοδον τῆς Τεχνικῆς. Ἄλλ' ὅταν ἡ παραγωγὴ ἔχῃ σκοπὸν τὸν ἄνθρωπον, ἐπανεμφανίζεται ἡ πνευματικὴ καλλιέργεια, πού εἶναι διάφορος ἀπὸ τήν Τεχνικὴν ἀλλὰ καί πηγὴ τῆς Τεχνικῆς.

Ἡ πεῖρα τοῦ παρελθόντος, ὁ καπιταλισμὸς καί ὁ ὀλοκληρωτισμὸς, αἱ ἀντινομίαι τοῦ παρόντος, δημιουργοὶ πόνου καί ἀγωνίας, συντελοῦν συνάμα εἰς τήν γένεσιν τῆς ἐλπίδος διὰ τὸ μέλλον. Ὁ δρόμος ὁ διανυθεὶς μὲ ἀκάνθας καί τριβόλους δὲν εἶναι ἐπὶ ματαίῳ. Κολοσσιαία ἡ ἀπαιτουμένη προσπάθεια εἰς μίαν μεταβατικὴν περίοδον ὡς ἡ ἰδικὴ μας. Ἀκόμη μεγαλύτερα εἰς ἓνα τόπον πνευματικῶς καί οἰκονομικῶς —καί κατ' ἀνάγκην πολιτικῶς— καθυστερημένον ὡς ὁ ἰδικὸς μας.

Μεγίστη ἢ ἀπαιτουμένη προσπάθεια διὰ νὰ ἀνυψώσωμεν τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον τοῦ Λαοῦ μας, διότι μόνον εἰς τὴν ἀνύψωσιν αὐτὴν εἶναι δυνατὸν νὰ στηρίξωμεν τὰ νέα μας ἐκπαιδευτικὰ ἰδανικὰ, τὸ ἐκπαιδευτικὸν μας πρόγραμμα, τὴν μορφωτικὴν μας προσπάθειαν.

Ἡ πορεία, βεβαίως, εἶναι μακρά. Χρειάζεται νὰ ἐξασφαλίσωμεν τὰς πρώτας τοῦ ἀνθρώπου ἀνάγκας : τῆς κατοικίας, τῆς ἐνδυμασίας καὶ τῆς τροφῆς, νὰ τὸν ἀπαλλάξωμεν ἀπὸ τὸν φόβον καὶ τὴν ἀνησυχίαν τῆς αὔριον, ἀπὸ τὴν ἀνεργίαν, τὴν ἀσθένειαν, τὸ γῆρας, νὰ τοῦ δώσωμεν τὴν ψυχαγωγίαν, νὰ τὸν ὠθήσωμεν καὶ νὰ τὸν υψώσωμεν πρὸς πνευματικὰς καὶ ψυχικὰς ἀπολαύσεις, νὰ τοῦ δημιουργήσωμεν τὴν ἱκανοποίησιν καὶ τὴν ὑπερηφάνειαν διὰ τὴν ἄσκησιν τοῦ οἰουδήποτε ἐπαγγέλματός του, διὰ νὰ πιστεῦῃ ὅτι εἶναι μέτοχος μιᾶς κοινῆς προσπάθειας, ἀφοῦ πρέπει νὰ εἶναι μέτοχος τῶν ὠφελημάτων ἐκ ταύτης.

Οὕτω μόνον, βελτιοῦντες τὰς σχέσεις τῶν ἐργαζομένων ὥστε νὰ τὰς καταστήσωμεν πράγματι ἀνθρωπίνους, δυνάμεθα νὰ δημιουργήσωμεν ἐνιαίαν συνείδησιν καὶ νὰ ἐμποτίσωμεν τὸν ἐργαζόμενον ὄχι ἀπὸ μῖσος, ἀλλ' ἀπὸ τὴν συναίσθησιν ἐνὸς χαρωποῦ καθήκοντος, ἀπὸ τὴν χαρὰν τῆς κοινωφελοῦς ἀποδόσεως, ἀπὸ τὴν δημιουργικὴν ὑπερηφάνειαν ὅτι πᾶν ἄτομον ἀνήκει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Συνόλου καὶ τὸ Σύνολον εἰς τὴν προστασίαν καὶ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἀτόμου. Πρέπει νὰ γίνῃ πίστις ὅτι ἡ παραγωγικότης δὲν ἀποβλέπει εἰς τὴν αὔξησιν τῶν κερδῶν τοῦ ἐργοδότη, ἀλλὰ σκοπὸν ἔχει τὴν μείωσιν τῶν ἐξόδων παραγωγῆς, τὴν καλλιτέρευσιν τῶν ὄρων διανομῆς ἐπ' ὠφελεία τῶν ἐργαζομένων. Ἴδου, ἄλλως τε, ἡ διαφορὰ μεταξὺ παραγωγικότητος καὶ τῆς παλαιᾶς ἀντιλήψεως τῆς ὀργανώσεως τῆς ἐργασίας, ἐξ οὗ καὶ διάφορος ἡ τοποθέτησις τῶν ἐργαζομένων.

Ἐπὶ τὸ πρῖσμα αὐτὸ δέον νὰ ἐργασθῇ ἡ ἐκπαίδευσις, ἡ ὁποία εἶναι ἀποσπασμένη καὶ ἀπεξηραμμένη, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ εἶναι ζῶσα καὶ συγχρονισμένη. Πέραν τῶν ξηρῶν κανόνων, πέραν τῶν χημικῶν καὶ μαθηματικῶν τύπων, πέραν ἀκόμη τῶν λογοτεχνικῶν κειμένων ὑπάρχει μία ζωὴ μὲ τὰς ὑλικὰς, ψυχικὰς καὶ πνευματικὰς ἀνάγκας, μὲ τὰ ζέοντα προβλήματα, μὲ τοὺς ἀγῶνας τῆς

καὶ τὰς ἐπιδιώξεις τῆς. Ἡ Ἐκπαίδευσις ὀφείλει ν' ἀτενίσῃ τὸ πρόβλημα «ἐνώπιος ἐνωπίω» διὰ νὰ εἶναι μέσα εἰς τὴν ζωὴν καὶ ὄχι ἐκτὸς ἢ ἀντιθέτως πρὸς αὐτήν, διὰ νὰ παρασκευάσῃ δημιουργικούς καὶ ζωντανούς ἀνθρώπους καὶ ὄχι μανδραρίνους τῆς ζωῆς.

Ἡ ἐργασία πρέπει νὰ παύσῃ νὰ εἶναι κατάρρα, ἐξαναγκασμός, ὑποδοῦλωσις. Πρέπει νὰ γίνῃ κοινωνικὸν λειτουργήμα καὶ χαρὰ. Νὰ γίνῃ ἡ χαρούμενη μάχη ὅλων τῶν ἀνθρώπων ἠνωμένων ἐναντίον τῆς ὕλης, ἐναντίον τῶν κακοποιῶν δυνάμεων τῆς Φύσεως, ἐναντίον τῶν ἀθλιότητων τῆς ζωῆς, ἀντὶ νὰ εἶναι ἡ θλιβερά μάχη τῶν ἀνθρώπων μεταξύ των, διαμφισβητούντων τὴν χαρὰν καὶ τὰς ἀπολαύσεις.

Τὸ κοινωνικὸν καθῆκον, ὅπως αὐτὸ διαμορφώνεται κάτω ἀπὸ τοὺς ἀναγκαίους ὄρους τῆς σημερινῆς ζωῆς, εἶναι μία ἱστορικὴ πραγματικότης, εἶναι ἓν κοινωνικὸν γεγονός. Ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου ρυθμίζεται ἀπὸ τὸ καθῆκον τοῦ παραγωγοῦ καὶ τοῦ πολίτου, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ θεμέλιον τῆς σημερινῆς κοινωνικῆς τάξεως καὶ ὀργανώσεως.

Ἡ τεχνικὴ τελειοποίησις καὶ ἡ οἰκονομικὴ ὠφέλεια δὲν δύναται πλέον νὰ εἶναι ὁ σκοπός, ἀλλ' ἀπλῶς τὸ μέσον. Ὁ σκοπός εἶναι —λέγει ὀρθῶς ἡ περίφημος ὀργάνωσις τῶν Νέων Ἐργοδοτῶν τῆς Γαλλίας— ἡ πραγματικὴ καὶ διαρκὴς βελτίωσις τοῦ ἐπιπέδου τῆς ζωῆς ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρων ἀνθρώπων, ἐφ' ὅσον μάλιστα ἡ βελτίωσις αὐτὴ εἶναι παράγων καὶ συντελεστὴς γενικωτέρας τοῦ ἀνθρώπου ἀνυψώσεως.

Σήμερον εἶναι κατανοητὸν ὅτι δὲν ἀποτελεῖ μεταφυσικὴν ἠθικὴν ἀλλὰ κανόνα ἐπιτακτικὸν τῆς ζωῆς ὅτι οὐδεὶς δύναται ν' ἀπολαύσῃ τὴν ἀληθῆ εὐτυχίαν τῆς ζωῆς μέσα εἰς μίαν ἐποχὴν τεταραγμένην καὶ ἀνήσυχον, μέσα εἰς ἓνα κόσμον ἀγωνιῶντα, ἔτοιμον τὰ πάντα νὰ ἀνατρέψῃ καὶ προπαντὸς ἔτοιμον τὰ πάντα νὰ καταστρέψῃ. Ἐπομένως ἡ δικαιότερα κατανομή τοῦ εἰσοδήματος δὲν εἶναι μόνον οἰκονομικὴ ὑπόδειξις χάριν τῆς μείζονος ἀποδόσεως, ἀλλ' εἶναι τὸ νέον στοιχεῖον τῆς συγχρόνου ζωῆς, ἀνθρωπίνῃ ἀπαίτησις. Ἡ οἰκονομικὴ ἀποψις δὲν δύναται νὰ εὐρίσκεται εἰς ἀντίθεσιν μετὰ τὴν κοινωνικὴν ἀποψιν, καὶ αἱ δύο πρέπει νὰ εἶναι προσηρμοσμέναι εἰς τὸ σύγχρονον ψυχολογικὸν κλι-

μα. Εἰς τὴν ἀντίθεσιν τῶν ἀπόψεων τῆς προπολεμικῆς περιόδου πρέπει ν' ἀντιτάξωμεν τὸν συντονισμόν καὶ τὴν συνταύτισιν.

Δι' αὐτὸ εἰς τὴν παλαιὰν ὀρθολογικὴν τῆς ἐργασίας ὀργάνωσιν μὲ τεχνικὴν βάσιν καὶ μὲ σκοπὸν μοναδικὸν τὴν αὐξήσιν τοῦ κέρδους ἀντιτάσσουν τὴν σύγχρονον ἀντίληψιν τῆς παραγωγικότητος, ἣ ὁποία ἔχει βάσιν ἀνθρωπιστικὴν καὶ ἐπιδιώκει τὴν αὐξήσιν τῆς παραγωγῆς ὑπὲρ τοῦ Συνόλου.

Ἡ παραγωγικότης ὡς κοινωφελὲς λειτούργημα ἔχει σκοπὸν μικροτέρας τιμᾶς κτήσεως, ἀλλὰ μὲ ἀμοιβὰς τῶν ἐργαζομένων μεγαλυτέρας χωρὶς ἐπὶ πλέον κόπον, ἢ μᾶλλον μὲ ἐλάττωσιν τοῦ κόπου καὶ συγχρόνως μὲ τὸν σκοπὸν νέων δραστηριοτήτων, ὥστε νὰ ἀντιμετωπισθοῦν αἱ ἠϋξημένα ἀνάγκαι τῆς καταναλώσεως λόγῳ τῆς μεγαλυτέρας κτητικῆς δυνάμεως τῶν ἐργαζομένων. Πάντα ταῦτα προϋποθέτουν ἀλλαγὴν ριζικῶν ἀντιλήψεων, νέα ἐκπαιδευτικὰ ἰδανικά.

13. Ὁ νέος μηχανικὸς πολιτισμὸς εἶχεν εἰσέλθει εἰς τὴν δευτέραν του περίοδον. Εἶχε παρέλθει ἡ πρώτη περίοδος, ἡ ἀπᾶνθρωπος καὶ σκληρά, τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν ἐργατῶν ἀπὸ τὰς πρώτας μηχανάς. Εἶχε παρέλθει ἡ πρώτη περίοδος τὴν ὁποίαν αἱ φιλανθρωπικαὶ κινήσεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐχαρακτήριζον ὡς ἐπιδρομὴν τῶν νέων Οὐννων, οἱ ὅποιοι μεταχειρίζονται τοὺς ἐργάτας μὲ κτηνωδίαν, βαρβαρότητα καὶ σκληρότητα, ὡς νὰ μὴ ἦσαν καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ τέκνα τοῦ Θεοῦ. Εἶχε παρέλθει ἡ ἐποχή, ὅπου ὁ δούλος τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου καὶ ὁ δουλοπάροικος τοῦ μεσαίωου ἐθεωροῦντο ἀπείρως πλεονεκτοῦντες ἔναντι τῶν ἐλευθέρων ἐργατῶν.

Παρήλθεν ἡ ἐποχὴ ποὺ ὁ βιομηχανισμὸς ἐθεωρεῖτο κατὰρα τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν ὀνόματι τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας οὐδεμίαν ὁ ἄνθρωπος εἶχεν ἀξίαν, ἐνῶ ὁ μέγας Κάντ ἔθετεν ὡς ἀξίωμα ὅτι «κάθε ἀνθρώπινον ὄν πρέπει νὰ τύχη μεταχειρίσεως μὲ βάσιν ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὁ σκοπὸς καὶ ὄχι τὸ μέσον».

Εἴμεθα πλέον εἰς τὴν δευτέραν περίοδον κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἐργάται ὑπέφερον, ἀλλ' οἱ ἐπιστήμονες καὶ οἱ λόγιοι ἦσαν αἰσιόδοξοι. Ὁ Αὐγουστος Κόντ, ὁ Κινέ, ὁ Βίκτωρ Οὐγκώ, ὁ Μπερ-

τελό, ὁ Παστέρ διελάουν τὴν αἰσιοδοξίαν των διὰ τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἡ στάσις τοῦ Hegel εἶναι λίαν ἐνδεικτικὴ: Εἰκονίζει, ἤδη ἀπὸ τοῦ 1803-1804, μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα τὴν νέαν πραγματικότητα πού ἐδημιούργησεν ὁ βιομηχανισμός: τὴν ἐξαφάνισιν τῆς χαρᾶς τῆς ἐργασίας, τὴν δουλείαν τῶν ἐργαζομένων, τὴν μηχανικὴν καὶ ἀπρόσωπον φύσιν τῆς νέας παραγωγῆς, ὡς ἐπίσης καὶ τὴν «ἀνεργίαν», τὰς οἰκονομικὰς κρίσεις καὶ τὸν παουπερισμόν. Καὶ ταυτόχρονα κάμνει τὰς πλέον αἰσιοδόξους προβλέψεις διὰ τὰς ἀπελευθερωτικὰς δυνάμεις τὰς ὁποίας περικλείει μέσα τῆς ἡ Τεχνικῆς. Συντόμως, ἔλεγε ὁ Hegel, συντόμως θὰ ἔλθῃ ὥρα καθ' ἣν ἡ ἐργασία τῶν μηχανῶν θὰ περιορίσῃ εἰς τὸ ἐλάχιστον τὴν ἀνθρωπίνην ἐπέμβασιν.

Οὕτω εἰσήλθομεν εἰς τὸν εἰκοστὸν αἰῶνα μὲ διαμορφωμένην τὴν ἀντίληψιν ὅτι παραλλήλως πρὸς τὴν γενικὴν ἐκπαίδευσιν πρέπει νὰ λειτουργήσουν ἐπαγγελματικαὶ σχολαί, διότι ὁ γοργῶς ἀναπτυσσόμενος καπιταλισμὸς ζητεῖ μορφωμένους καὶ εἰδικευμένους διοικητικοὺς καὶ τεχνικοὺς ὑπαλλήλους, τεχνίτας καὶ ἐργάτας. Διότι πλέον σκοπὸς εἶναι ἡ αὐξήσις τῆς παραγωγῆς, ἡ αὐξήσις τῆς ἀποδόσεως τῶν κεφαλαίων. Ἡ ἀστικὴ τάξις προβάλλει πλέον ὡς κύριον μέλημα τῆς ἐκπαίδευσως νὰ δημιουργηθοῦν ἄνθρωποι ἱκανοὶ νὰ ἀσκήσουν ἐν ἐπάγγελμα. Οὕτω ἐμφανίζεται καὶ δημιουργεῖται ἡ ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσις παντὸς τύπου καὶ παντὸς βαθμοῦ εἰς ὀλόκληρον τὴν Εὐρώπην, ἣτις ἀποσκοπεῖ τὴν στενὴν εἰδικὴν ἐπαγγελματικὴν μόρφωσιν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι θὰ εἶναι ὑπηρεταὶ καὶ συνεργάται εἰς τὸ ἔργον τῆς παραγωγῆς τοῦ ὑλικοῦ πλοῦτου.

Οὕτω παραλλήλως πρὸς τὰ πανσεβάσμια Πανεπιστήμια, τὰ ἰδρυμένα ἀπὸ τῶν Μεσαιωνικῶν ἀκόμη χρόνων καὶ τεταγμένα ἐκ τῆς φύσεώς των νὰ καλλιεργοῦν τὸ πνεῦμα τῆς ἐρεύνης καὶ τῆς ἀληθείας, τὴν Ἐπιστήμην μὲ μίαν λέξιν, ἀνεξαρτήτως καὶ ὑπεράνω συμφερόντων καὶ ὑλικῶν ἐπιδιώξεων, ἡ ἀστικὴ τάξις ἰδρύει Πολυτεχνεῖα καὶ Ἀνώτερα Τεχνικὰ Σχολεῖα καὶ Ἰδρύματα Ἐφηρμοσμένης Οἰκονομίας.

Χρησίμους παραγωγοὺς ζητοῦν νὰ δημιουργήσουν τὰ νέα σχολεῖα, καὶ τοῦτο ἀναντιρρήτως εἶναι μία ἀναμφισβήτητος κατὰ-

κτησις τοῦ ἀστικοῦ πολιτισμοῦ, ἡ ὁποία ἀπέδειξε τὸ πόσον ἔξω τόπου καὶ χρόνου ἦσαν τὰ παλαιὰ σχολεῖα, ἐμπόδια διὰ τὸν παραγωγικὸν μηχανισμόν μιᾶς χώρας.

Ἡ τεχνικὴ πρόοδος ὑπῆρξε κατ' ἀρχὰς ἀντικείμενον ἐνδιαφέροντος τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν κοινωνιολόγων. Ὁ Σαιν-Σιμονισμὸς ἠγωνίσθη ὑπὲρ τῶν σιδηροδρόμων, ὅπως βραδύτερον ὑπὲρ τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ. Μόνον ἀπὸ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου αἱ τεχνικαὶ ἐπινοήσεις γίνονται ἀντικείμενον ἐκμεταλλεύσεως διὰ τὴν νίκην, ὄργανον ἀσκήσεως πολιτικῆς καὶ νίκης ἀπὸ τὰς ἀντιμαχομένας δυνάμεις. Ἀντιθέτως αἱ τεχνικαὶ ἐπινοήσεις εἶχον ἤδη κινήσει τὸ ἐνδιαφέρον τῶν οἰκονομικῶν κύκλων, οἱ ὅποιοι προσέφεραν εἰς τοὺς ἐπιστήμονας καὶ τοὺς τεχνικοὺς τὰ μέσα τῆς ἐρεῦνης καὶ τῆς ἐφαρμογῆς. Πράγματι αἱ Διεθνεῖς Ἐκθέσεις τοῦ 1851 (Λονδίνου) καὶ 1855 (Παρισίων) ἀπέδειξαν ὅτι εἰσῆλθομεν εἰς μίαν νέαν περίοδον τελειοποιήσεως τεχνικῶν στηριζομένων εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν. Αἱ μεγάλα βιομηχανικὰ ἐπιχειρήσεις ἀντελήφθησαν τὴν σημασίαν τῆς ἐρεῦνης καὶ τοῦ ἐργαστηρίου. Ἡ χημικὴ βιομηχανία ἤνοιξε τὸν δρόμον καὶ οὕτω χάρις εἰς τὰ πραγματοποιηθέντα κολοσσιαῖα κέρδη ἐνεφανίσθησαν ἐντελῶς νέοι κλάδοι τῆς Βιομηχανικῆς Χημείας. Ἡ Γερμανία προηγῆθη, ἀλλ' ἡ Ἀμερικὴ ὑπῆρξεν ἡ χώρα ὅπου ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ ἡ ἐπιχειρηματικὴ δραστηριότης συνέπραξαν διὰ τὴν μεταβάλλον τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας εἰς τὴν πρώτην βιομηχανικὴν καὶ ἐμπορικὴν χώραν μετὰ τὸ ἀνώτερον βιοτικὸν ἐπίπεδον. Ὁ Morse, ὁ Pullman, ὁ Westinghouse, ὁ Bell, ὁ Edison, ὁ Eastman, ὁ Wasteman συνετέλεσαν ὥστε αἱ ἀνθρώπινα ἐπινοήσεις νὰ ἐπηρεάσουν ἀμέσως τὸν καθημερινὸν βίον καὶ νὰ βελτιώσουν εἰς ἀξιοθαύμαστον σημεῖον τὰς συνηθείας τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Τὸ ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι παραλλήλως ἀναπτύσσονται αἱ πνευματολογικαὶ σπουδαί. Ἴσως αὐτὸς ὁ δυϊσμὸς εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν νὰ ἐξηγῆ αὐτὸ τὸ βασικὸν φαινόμενον τῆς ἀνακαλύψεως, ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ μεσοπολέμου, τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος.

Ὀλίγον μετὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἤρχισαν οἱ φόβοι ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀπολύτως θετικὴν ἐξέτασιν καὶ ἀντιμετώπισιν τῆς ζωῆς, ἀπὸ αὐτὸν τὸν στενὸν καὶ ὑπερβάλλοντα ἴσως ἐπαγγελμα-

τισμόν. Ὁ Brunetière πρῶτος ὁμιλεῖ διὰ τὴν χρεωκοπίαν τῆς Ἐπιστήμης καὶ ὁ μέγας Bergson συγκινεῖ βαθύτατα τὸ παντοσειδῆς ἀκροατήριόν του καταγέλλων τὸν ἐκμηχανισμόν. Ὁ σοφός μας φίλος Friedman ὀρθῶς παρατηρεῖ ὅτι ἤδη εἶχε σχηματισθῆ ἄβυσσος ἀντιλήψεων μεταξὺ τοῦ Claude Bernard καὶ τοῦ Spengler.

Οἱ φόβοι ἀπεδείχθησαν ὄχι ἀδικαιολόγητοι. Διότι ἐνῶ ὑπάρχουν μορφαὶ τεραστίου ἠθικοῦ ἀναστήματος, ὅπως ὁ Jaurès καὶ ὁ Τολστόϊ, ὁ δυναμικὸς καὶ σκληρὸς ἄνθρωπος τὸν ὁποῖον προσπαθεῖ νὰ ἐκπροσωπήσῃ ὁ Κάϊζερ Γουλιέλμος προετοιμάζει τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν θὰ κυριαρχήσουν ὁ Μουσολίνι, ὁ Χίτλερ, καὶ ὁ Στάλιν καὶ τὰ φαιδρὰ πολλάκις ἀντίγραφά των.

Ὁ ἄνθρωπος ἀρχίζει πλέον νὰ φοβῆται μήπως συντριβῆ μεταξὺ δύο ἀπείρων, τοῦ ἀπείρου μεγάλου καὶ τοῦ ἀπείρου μικροῦ.

Ἦδη ὁ Πασκάλ ἔτρεμε καθὼς διελογίζετο «τὰς τρομακτικὰς ἀπειροελαχίστας διαστάσεις τοῦ ἀνθρώπου ἐμπρὸς εἰς τὰ δύο ἄπειρα, ὡς ἔλεγεν, εἰς τὰς τεραστίας διαστάσεις τοῦ ὅλου καὶ εἰς τὴν πολυπλοκότητα ἐκάστου μέρους. Αὐτὰ τὰ δύο ἄπειρα, ἔλεγε, μὲ τρομάζουν». Διησθάνετο ἡ μεγάλη αὐτὴ μορφή ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντιληφθῆ αὐτὸ πού κατανοοῦμεν σήμερον μὲ τὴν κατὰ κτησιν τοῦ ἀπείρου καὶ τὴν διάσπασιν τοῦ ἀτόμου.

Ὁ ἄνθρωπος ἀντιλαμβάνεται ὅτι κατακτᾷ τὸν ἐξῶ κόσμον μὲ τὴν ἐκμηχάνισιν καὶ τὴν ὀργάνωσιν, ἀλλ' αἰσθάνεται ὅτι εἶναι περισσότερο ἀδύναμος ἐσωτερικῶς. Βλέπει δημιουργουμένην μίαν ἐποχὴν τὴν ὁποίαν ὁ Valéry θὰ χαρακτηρίσῃ ὡς πολιτισμένην βαρβαρότητα. «Ζῶμεν, λέγει ὁ Berdiaeff εἰς μίαν ἐποχὴν ὅπου λατρεύεται ἡ δύναμις καὶ ὄχι ἡ Δικαιοσύνη καὶ ἡ Ἀλήθεια. Ἡ ἄρνησις τῆς ἐλευθερίας συνεπάγεται ἀγῶνα διὰ τὴν ἐλευθερίαν, ἀγῶνα θανάτου. Ὁ ἄνθρωπος, συνεχίζει ὁ Berdiaeff, εὐρίσκεται εἰς μίαν νέαν τοποθέτησιν ἐνώπιον τῶν κοσμικῶν δυνάμεων, τῶν ὁποίων θέλει νὰ κυριαρχήσῃ» καὶ ὅμως ἔχει τὴν συναίσθησιν τῆς ὑποδουλώσεώς του.

Οὕτω ὁ κόσμος τὸν ὁποῖον ἐθαύμαζον οἱ ἀρχαῖοι ὡς τάξιν καὶ ἀρμονίαν δὲν ὑπάρχει πλέον διὰ τὴν φιλοσοφικὴν σκέψιν. Εἶναι ἄκοσμος, ἀναρχοῦμενος καὶ σχετικός.

Ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ὑπερηφάνειαν ἀπὸ τὴν παντοδυναμίαν

του, αντιλαμβάνεται ότι κατέστη θαυματοποιός αλλά και συνάμα έχει την τραγική συνείδηση της αδυναμίας του. Αντιλαμβάνεται ότι ο ούμανισμός έχει διπλήν την όψιν: να εξασφαλίση την υλικήν ευημερίαν άφ' ενός αλλά και να διαπιστώση άφ' έτέρου την αξίαν του ανθρώπου, την δημιουργικήν του Ικανότητα.

Ο έκμηχανισμός ο οποίος μάς άπηλευθέρωσεν από τὰ σκοτεινά δεσμά του Μεσαίωρος δέν πρέπει να καταστή δύναμις ύποδουλούσα και αυτούς άκόμη τους κυρίους των μέσων της παραγωγής.

Ίδου τὸ μέγα πρόβλημα, πρόβλημα τεχνικόν, οικονομικόν, κοινωνικόν, θά έλεγα πρωτίστως ψυχικόν.

Ο Κάρολος Μάρξ όρθώς προείδεν ότι ο άνθρωπος δέν θά συντριβή από την μηχανήν, αλλά θά κατακτήση τὰ μέσα της παραγωγής, διότι σκοπός των μέσων της παραγωγής είναι ο άνθρωπος και ή ανάπτυξις της Τεχνικής, με παράλληλον οικονομικήν όργάνωσιν, και με παράλληλον οικονομικήν όργάνωσιν και με συνδυσμένους κοινωνικούς σκοπούς θά δημιουργήση τόν άνθρωπον ελεύθερον από τὰς υλικὰς δυνάμεις αὶ όποῖαι τόν δυναστεύουν.

Όταν ύπάρχη έλλειψις άγαθών, νόμος βιολογικός είναι ή πάλη διά την άπόκτησίν των. Ζῶμεν ὅμως εις μίαν νέαν έποχήν, όπου ή Τεχνική ύπόσχηται να υπερχαλύψη τὰς ανάγκας, να καταργήση την στενότητα των άγαθών. Και πρέπει να όμολογηθῆ ότι είναι ή πρώτη φορά που οί άνθρωποι αισθάνονται ότι δύνανται να απελευθερωθῶν από τόν φόβον και την άγωνίαν της σήμερον, από την πλήρη άβεβαιότητα και την άγνοιαν της αύριον.

Όσον και αν φαίνεται παράδοξον, εις την καπιταλιστικήν 'Αμερικην αναφαίνεται σαφής ή νέα ανθρωπιστική αντίληψις της Παιδείας. Βέβαια τὸ παλαιόν κλασσικόν εκπαιδευτικόν ιδανικόν είναι ξεπερασμένον διά την 'Αμερικην, ίσως άγνωστον, διότι τὸ ιδανικόν αυτό ανταποκρίνεται εις έποχὰς κατά τὰς όποίας οί άνθρωποι ἤσαν άπηλλαγμένοι από την τεχνοκρατικήν καταπίεσιν, έγνωρίζον δηλαδή πῶς διά της παιδείας είναι δυνατόν να ανψωθῶν, να άποκτήσουν ἤθος, με μίαν λέξιν να εξανθρωπισθῶν.

Ηδη ὅμως έχει δημιουργηθῆ μία τεραστία άπόστασις μεταξύ του τεχνικοῦ και του ἠθικοῦ πολιτισμοῦ, και αυτό τὸ τεράστιον χάσμα, τὸ όποῖον δημιουργεῖ νέαν τάξιν πραγμάτων άπαιτεῖ νέαν

ὀργάνωσιν καὶ ἐπιβάλλει νέα ἤθη καὶ ἀναζητεῖ νέους ἀνθρώπους, προσπαθεῖ νὰ καλύψῃ ἢ νεο-ἀνθρωπιστικὴ ἀντίληψις τῆς Παιδείας.

Μαζὶ μὲ τὴν δίψαν τῆς μαθήσεως, μαζὶ μὲ τὰ τεράστια μέσα τῆς ἐρεῦνης προβάλλει πλέον ἀποκαθαρμένη ἢ ἔννοια τῆς ἐργασίας, ὅχι ὡς κατάρτα τῆς ζωῆς ἀλλ' ὡς εὐλογία πράγματι τοῦ θεοῦ, δημιουργὸς ὕλικῆς εὐημερίας.

Ἐπὶ τοὺς ὅρους αὐτοὺς τὸ ἰδανικὸν εἶναι νὰ ἐξυπηρετήσωμεν τὴν παραγωγὴν διὰ νὰ βελτιώσωμεν τοὺς ὅρους διαβιώσεως τοῦ λαοῦ, ἰδανικὸν ἔξω τῆς ἀτομιστικῆς ἀντιλήψεως τοῦ 19ου αἰῶνος, ἀντάξιον πράγματι ὅχι ἐνὸς βαρβάρου πολιτισμοῦ, ἀλλ' ἐνὸς νέου αἰῶνος.

Τὸ νέον τοῦτο φαινόμενον ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἄρνησις τῆς Τεχνικῆς εἶναι τουλάχιστον ἀνόητος, ἀλλ' ἐπίσης καταδεικνύει ὅτι αἱ τεχνικαὶ ἀνακαλύψεις δὲν ἔχουν κοινωνικὴν σημασίαν ὅταν δὲν συντελοῦν εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ὅρων τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ τεχνικὴ πρόοδος πρέπει νὰ συμβαδίζῃ μὲ τὴν οἰκονομικὴν καὶ τὴν πνευματικὴν πρόοδον. Εὐτυχῶς διὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἡ πολιτικὴ, οἰκονομικὴ καὶ ἠθικὴ ἀνοδος τῆς ἐργατικῆς τάξεως, ἡ πολιτικὴ Δημοκρατία, αἱ κοινωνικαὶ ἰδεολογίαι ἐδημιούργησαν παράγοντας οἱ ὅποιοι ἐπηρέασαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς τεχνικῆς ἐξελίξεως, ἥτις ἄνευ αὐτῶν θὰ ἦτο ἀντικοινωνικὸν φαινόμενον.

Ἡ Τεχνικὴ πλέον δὲν εἶναι ὁ κίνδυνος, ὁ κίνδυνος εἶναι ὁ ἀνθρώπος· ὁ ἀνθρώπος θὰ δώσῃ εἰς τὴν Τεχνικὴν σκοπὸν, διότι ἄλλως ἢ τεχνοκρατία θὰ καταστῇ ἢ κυβέρνησις τῶν μέσων εἰς βᾶρος τῶν σκοπῶν, ἐνῶ ἡ Τεχνικὴ εἶναι τὸ μέσον διὰ νὰ πραγματοποιήσωμεν τοὺς σκοποὺς.

Οὕτω πρῶτον εἰς τὴν Ἀμερικὴν, τὴν χώραν τῶν τελειοποιημένων τεχνικῶν μέσων, ἐγένετο ἀντιληπτὸν ὅτι ὁ ἀνθρώπος εἶναι ὁ σκοπὸς καὶ συνεπῶς ἡ πολιτικὴ ὑπὸ τὴν εὐρείαν ἔννοιαν τοῦ ὅρου καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ ἡ παιδεία δέον πρὸς τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα νὰ στραφοῦν.

Αὕτῃ εἶναι ἡ μεγάλη ἀνακάλυψις ἀπὸ τοῦ μεσοπολέμου, ἡ ἐκ νέου στροφὴ πρὸς τὸν ἀνθρώπον, πρὸς τὸν πλήρη ἀνθρώπον. Εἰς τὴν παλαιὰν ἀντίληψιν τῆς παιδείας πρὸς μόρφωσιν ἀνθρώπων ἔξω καὶ ὑπεράνω τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, ἀντίληψιν ἀντικοινωνικὴν,

καί εἰς τὴν ξεπερασμένην ἐπίσης ἀντίληψιν τῆς παιδείας πρὸς μόρφωσιν ἑνὸς στεγνοῦ καὶ ἀπεξηραμμένου ἐπαγγελματίου προβάλλει ὡς αἶτημα καὶ ὡς ἰδανικόν, μέσα ἀπὸ μίαν ἔντονον δημιουργικὴν δραστηριότητα ἢ μόρφωσις ἀνθρώπων ὠλοκληρωμένων καὶ δι' αὐτὸ μέσα εἰς τὸν παραγωγικὸν μηχανισμόν εὐρισκομένων. Εἰς τὰ παλαιὰ πρότυπα ἀντιτάσσεται πλέον γόνιμον καὶ δημιουργικόν, συγχρονισμένον, τὸ ἰδανικόν τοῦ ἀνθρώπου ποῦ εἶναι παραγωγὸς καὶ τοῦ ἐξανθρωπισμένου παραγωγοῦ. Σήμερον ὄχι μόνον δὲν ὑπάρχει ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ἐνοιῶν, ἀλλ' ἀντιθέτως εἶναι τόσον συνυφασμένα αὐταὶ αἱ ἐννοιαὶ ὥστε νὰ μὴ δύναται κανεὶς νὰ ἀντιληφθῇ τὸν ἄνθρωπον χωρὶς νὰ εἶναι παραγωγὸς καὶ τὸν ἐπαγγελματίαν χωρὶς νὰ εἶναι ἄνθρωπος. Τοῦτο ἀποδεικνύει ἀκόμη ἢ προσπάθεια νὰ συνδεθῇ ἡ γενικὴ - ἀνθρωπιστικὴ μόρφωσις καὶ ἡ ἐπαγγελματικὴ τοιαύτη.

Οὕτω πῶς διαμορφοῦται μία νέα ἀντίληψις περὶ τῶν σκοπῶν τῆς παιδείας, πλήρης ρεαλιστικοῦ ἰδεαλισμοῦ καὶ ἔμπλεως γονίμου ἀνθρωπισμοῦ. Ἡ νεοανθρωπιστικὴ αὐτὴ ἀντίληψις ἐντάσσει τὴν παιδείαν μέσα εἰς τὸ αἶτημα τῆς ἐποχῆς μας ποῦ εἶναι τοῦτο: Νὰ αὐξήσωμεν τὴν παραγωγὴν ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερο, ὀργανοῦντες αὐτὴν ὅσον τὸ δυνατόν καλλίτερον, διὰ νὰ ἐξυπηρετήσωμεν τὸν ἄνθρωπον, διὰ νὰ ἀνυψώσωμεν τὸ σύνολον μέσα εἰς τὸ ὅποῖον ἐλευθέρως νὰ κινῆται τὸ ἄτομον. Νὰ ἐργασθῶμεν ἀποδοτικώτερον, ὄχι διὰ νὰ μεταβληθῶμεν εἰς δούλους τῆς παραγωγικῆς προσπάθειας καὶ εἰς ἐξαρτήματα τῆς μηχανῆς, ἀλλ' ἀντιθέτως διὰ νὰ ἀνυψωθῶμεν εἰς κυρίους τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς, μὲ τὴν ὑπερφηάνειαν διὰ τὰ τεχνικά μας ἐπιτεύγματα. Νὰ αὐξήσωμεν τὴν παραγωγὴν καὶ νὰ πολλαπλασιάσωμεν τὰ ἀγαθὰ διὰ νὰ τὰ καταστήσωμεν προσιτὰ εἰς ὅλους, διὰ νὰ αὐξήσωμεν ἐπομένως τὴν ἀνθρωπίνην ἀξίαν· νὰ ἀπαντήσωμεν, μὲ τὴν ὀρθοτέραν ὀργάνωσιν τῆς ἐργασίας, μὲ τὴν καλλιτέραν διεξαγωγὴν τῆς, μὲ τὴν καλλιτέραν ἀπόδοσίν τῆς, μὲ τὴν ἀνύψωσίν τῆς ἀπὸ τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἐξαναγκασμοῦ εἰς τὸ ὑψηλὸν βᾶθρον τοῦ κοινωνικοῦ λειτουργήματος, ὅτι ἀποσκοποῦμεν νὰ πραγματοποιήσωμεν μίαν αὖριον εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ ζῆσῃ μόνον («ἐπ' ἄρτων»). Σήμερον, ὅποτε τὰ ὑλικά ἀγαθὰ εἶναι ἀπείρως ἀφθονώτερα, ἀντιλαμβανόμεθα

εις τὴν πληρότητά της τὴν εὐαγγελικὴν αὐτὴν ρῆσιν, διότι ἡ ἀγωνία καὶ ἡ πείνα ποῦ μαστίζουσι τὴν Ἀνθρωπότητα δὲν εἶναι τόσον ὕλικαι ὅσον εἶναι ἀγωνία τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς.

Διὰ τὰ πραγματοποιήσωμεν αὐτὸ χρειάζομεθα πλέον ἀνθρώπους διατεθειμένους νὰ ὑπηρετήσουν καὶ ὄχι νὰ διατάσσουν, χρειάζομεθα οἰκονομίαν ἀνανεωμένην μὲ μέτρον τὸν ἄνθρωπον, χρειάζομεθα νομοθεσίαν μὲ σκοπὸν τὸν ἄνθρωπον, χρειάζομεθα νέαν ἡγέτιδα τάξιν μὲ νέους ἀνθρώπους προσηρμοσμένους πρὸς τὴν νέαν ἀντίληψιν τῆς ζωῆς, ἡ ὁποία δὲν εἶναι οὔτε καπιταλιστικὴ οὔτε προλεταριακὴ, ἀλλ' εἶναι ἀπλῶς καὶ σαφῶς καὶ ὀλοκληρωτικῶς ἀνθρωπιστικὴ. Εἰς τοῦτο καλεῖται ἡ νέα Παιδεία νὰ προσφέρῃ τὴν συμβολὴν της, διότι μόνον δι' αὐτῆς εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἀναζήτησις τῆς Ἀληθείας μέσα εἰς τὴν Ἐλευθερίαν καὶ τῆς Ἐλευθερίας μέσα εἰς τὴν Δικαιοσύνην. Αἱ δύο αὐταὶ ἔννοιαι συνθέτουν τὸν νέον ἀνθρωπισμὸν τῆς ἐποχῆς μας, στηριγμένον εἰς τὰς ἀσφαλεῖς βάσεις τῆς νέας οἰκονομίας, τῆς ὁποίας εἶναι πλήρης ἡ ἠθικὴ καὶ κοινωνικὴ δικαιολόγησις.

Ἐξήσαμεν τὴν περιπέτειαν τοῦ πολέμου καὶ τῆς καταστροφῆς καὶ ἡ Ἀνθρωπότης ἐπέρασε νύκτα ἐφιαλτικὴν. Εἰς τὸν πόλεμον ἠγωνίσθημεν ὄχι μόνον διὰ νὰ σώσωμεν τὰ ὕλικά μας ἀγαθὰ, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἐπολεμήσαμεν διὰ νὰ ἐξασφαλίσωμεν τὰ ἠθικὰ καὶ πνευματικὰ μας ἐπιτεύγματα. Τοῦτο ὅμως δημιουργεῖ νέας ὑποχρεώσεις, νέας ἰδέας καὶ νέα συνεχῶς ἐξελισσόμενα ἐκπαιδευτικὰ ἰδανικά. Νέα ἰδανικά τὰ ὁποία συνίστανται εἰς τὸ νὰ μὴ ὑπάρχη ἡ ψυχικὴ διάσπασις τῶν ἐργαζομένων ἀλλὰ συναίσθησις κοινῶν αἰτημάτων, κοινῶν ἐπιδιώξεων, κοινῶν σκοπῶν. Νὰ μάθωμεν ὅτι μέσα εἰς τὴν ἐργασίαν πρέπει οἱ ἄνθρωποι νὰ ἀλληλογνωρίζωνται καὶ νὰ ἀλληλοαγαπῶνται διότι ἀνήκουν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἔθνους. Δὲν εἶναι οὐτοπία νὰ ζητῶμεν τὴν μεταβολὴν τῶν ὅρων ἐργασίας δι' ἀνθρωπινωτέρας μεταχειρίσεως τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' εἶναι οὐτοπία νὰ ἐπιμένωμεν εἰς πεπαλαιωμένας μεθόδους, εἰς ἀποσαθρωμένας ἀντιλήψεις, εἰς ἀντικοινωνικοὺς σκοπούς.

14. Νὰ καταπολεμήσωμεν τὴν ἀνικανότητα τοῦ ἐργάτου, ὀφειλομένην εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς ρουτίνας καὶ τῆς ὑπερβολικῆς εἰδικεύσεως ἢ ὅποια ἀπλοποιεῖ τὴν ἐργασίαν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε νὰ τὴν καθιστᾷ ἐντελῶς μηχανικὴν. Ἡδὴ ἀπὸ τοῦ 1848 ὁ Α. Corbon ἐπεσήμανε τοὺς κινδύνους τῆς μηχανικῆς ἐργασίας, ἀλλὰ καὶ διεκήρυσσεν «ὡς ἐλπίζωμεν ὅτι ἡ μηχανὴ θ' ἀντικαταστήσῃ τὰς ἀπλᾶς ἐργασίας καὶ μὲ μίαν κατάλληλον ἐκπαίδευσιν θ' ἀνυψώσωμεν τὸν ἐργάτην». Αἱ γενόμεναι ἔρευναι, ἄλλωστε, ἀπέδειξαν ὅτι τὰ 85 ο)ο τῶν ἐργατῶν προτιμοῦν ποικιλίαν ἐργασίας ἀντὶ τῆς μονοτόνου, ἔστω καὶ ἂν ἡ ποικιλία συνεπάγεται ἀπώλειαν χρόνου διὰ τὴν ἐκμάθησιν. Αὐτὰ μᾶς ὑπεθυμίζουσι τὸν γάλλον κοινωνιολόγον Durkheim, ὁ ὅποιος ἔγραψε εἰς τὸ κλασσικόν του ἔργον διὰ τὸν καταμερισμὸν τῆς ἐργασίας ὅτι αὐτὸς σημαίνει καὶ προϋποθέτει ἀλληλεγγύην τῶν ἐργαζομένων, διότι ὁ ἐργάτης βλέπει τοὺς συνεργάτας του, ἐνεργεῖ ἐπ' αὐτῶν, δέχεται τὰς ἐπιδράσεις των καὶ γνωρίζει τὰ ἀποτελέσματα τῆς κακῆς ἐργασίας ἑνὸς καὶ μόνου ἐργάτου ἐπὶ τῆς παραγωγῆς καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν ἐν σειρᾷ κατασκευαζομένων προϊόντων.

Ἡ ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσις ὑπὸ τὴν σημερινὴν τῆς ἔννοια εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἀστικῆς τάξεως μετὰ τὰ τεχνικὰ ἐπιτεύγματα τοῦ 18ου καὶ 19ου αἰῶνος. Ἀποτελεῖ τῶ ὄντι πραγματοποίησιν, τιμὴν καὶ ὑπερηφάνειαν τῆς ἀστικῆς τάξεως. Σήμερον δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ μίαν σημαντικὴν μεταβολήν, ὅτι ἡ ἐπαγγελματικὴ κατάρτισις εἶναι ἐπιδίωξις πολλάκις τῆς ἐργατικῆς τάξεως, ἢ ὅποια ἀντιλαμβάνεται ὅτι διὰ νὰ καταλάβῃ τὴν προσήκουσαν πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν θέσιν εἰς τὴν σημερινὴν διάρθρωσιν τῆς κοινωνίας πρέπει προπαντὸς νὰ αὐξήσῃ τὴν παραγωγικὴν τῆς εἰσφορὰν καὶ νὰ ἀνέλθῃ πνευματικῶς. Ἡ ἀνάμιξις αὐτῆ τῆς ἐργατικῆς τάξεως, ἀπόρροια τῆς ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἀπὸ τοῦ 19ου αἰῶνος, ἀποτελεῖ ἄλλως τε ἓνα τῶν κυριωτέρων συντελεστῶν τῶν πολιτικοκοινωνικῶν μεταβολῶν αἱ ὅποια πραγματοποιοῦνται ἀπὸ τῆς ὀριστικῆς ἐπικρατήσεως τοῦ καπιταλισμοῦ περὶ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος.

Ἀποτελεῖ τῶ ὄντι ἓν τῶν πλέον χαρακτηριστικῶν τῆς ἐποχῆς μας ἡ τοιαύτη στάσις τῆς ἐργατικῆς τάξεως ἀπέναντι τῆς τε-

χνικῆς προόδου. Ἡ ἐργατικὴ τάξις συμμετέχουσα ἐνεργῶς εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς αὐξήσεως τῆς «παραγωγικότητος» ἀντελήφθη ὅτι ἀποτελεῖ κοινωνικὸν ὄφελος ἢ ἄμεσος ὑπὸ τῆς βιομηχανίας ἐφαρμογὴ τῶν ἐπιστημονικῶν ἐπινοήσεων, ἢ ἐφαρμογὴ εἰς τὴν βιομηχανίαν τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης καὶ τέλος ἢ χρησιμοποίησις ὑπὸ τῆς βιομηχανίας τῶν νέων ἐπιστημονικῶν μεθόδων ὀργανώσεως τῆς ἐργασίας. Εἰς τὸ παρελθὸν τρεῖς οἱ ἐργάται εἶχον πλανηθῆ σταθέντες ὡς τάξις ἐχθρικοὶ πρὸς τὴν πρόοδον, ὅταν ἐπεζητήσαν νὰ καταστρέψουν τὰς μηχανάς, ὅταν ἐφοβήθησαν ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν ἀπλοποίησιν τῆς ἐργασίας, ὅταν τέλος ἀντιμετώπισαν τὴν ἐπιστημονικὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐργασίας. Εὐτυχῶς σήμερον ἡ ἐργατικὴ τάξις ἀντιλαμβάνεται ὅτι πρωτίστως αὐτὴ ὠφελήθη διότι ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ παραγωγὸς ἐνεργείας κατέστη ὀδηγὸς καὶ ἐλεγκτὴς ὑλικῶν μηχανικῶν δυνάμεων. Αἱ ὄραι ἐργασίας ἠλαττώθησαν, ὁ μόχθος συνεδυσάσθη μὲ τὴν ἀνάπαυσιν καὶ τὴν ψυχαγωγίαν, ἡ θνησιμότης ἠλαττώθη, τὸ ἐπίπεδον ὑψώθη. Ἄλλοτε ὁ ἐπιούσιος ἄρτος ἦτο ἡ βασικὴ καὶ ἐνίοτε ἡ μόνη φροντίς, ἐνῶ σήμερον αἱ πνευματικαὶ ἀνάγκαι ὁσημέραι καταλαμβάνουν μείζονα θέσιν. Ἡ ἀνοδος τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου εἶναι πλέον στενωῶς καὶ ἀρρήκτως συνδεδεμένη μὲ τὴν αὐξήσιν τῆς παραγωγικότητος. Ἀκόμη μέχρι τοῦ 1900 ἡ μηχανὴ ἦτο ὁ κύριος καὶ ὁ ἐργάτης ὁ σκλάβος. Σήμερον οἱ ὄροι ἀντεστράφησαν. Ἡ ἐκπαίδευσις πρέπει ν' ἀντιληφθῆ τὴν βασικὴν αὐτὴν μεταβολὴν εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς παραγωγῆς.

Ἡ ζωὴ εὐτυχῶς ἀπέδειξεν ὅτι χάρις εἰς τὰς τεχνικὰς προόδους ἡ ζωὴ προπαντὸς τῶν λαϊκῶν τάξεων ἐβελτιώθη. Τὸ ἀνοιγμα τῆς ψαλίδος τῶν ὄρων τῆς ζωῆς μεταξὺ τῶν εὐγενῶν ἢ τῶν πλουσιῶν καὶ τῶν ἐργατῶν, ποῦ ἦτο ἄλλοτε τεράστιον, σήμερον εἶναι μηδαμινόν. Πολὺ μικρὰ εἶναι ἡ διαφορὰ τῆς ζωῆς μεταξὺ τοῦ ἐργοδότη καὶ τοῦ ἐργάτου. Ἀμφότεροι χαίρονται περίπου ἐξίσου τὰς ἀνέσεις τῆς ζωῆς. Εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἡ συμμετοχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἦτο τὸ 98 ο)ο τῆς παραγωγῆς. Εἰς ἓνα καὶ μόνον αἰῶνα αἱ ἀναλογίαι βασικῶς μετεβλήθησαν. Τὸ μερίδιον τῆς μηχανῆς εἰς τὴν παραγωγὴν ἀπὸ 6 ο)ο ἀνῆλθεν εἰς 96 ο)ο, ἐνῶ τὸ μερίδιον τῶν ζώων κατῆλθεν ἀπὸ 79 ο)ο εἰς 1 ο)ο καὶ τοῦ

άνθρώπου από 15 ο)ο εις 3 ο)ο. Συγχρόνως από του 1870 ή μὲν γεωργική παραγωγή ἔδεκαπλασιάσθη, ή δὲ βιομηχανική ηὔξήθη κατὰ 100 φορές. Ὁ πληθυσμὸς τῆς γῆς, ὁ ὁποῖος ἐπεῖνα κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα καὶ ἐμειοῦτο λόγω τῶν λοιμῶν, ἀνῆλθεν ἀπὸ τοῦ 1760 μέχρι τοῦ 1850 κατὰ 460.000.000 καὶ ἀπὸ τοῦ 1850 μέχρι τοῦ 1950 κατὰ 1.140.000.000 ἀνθρώπους. Ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐδιπλασιάσθη. Κατὰ τὴν πρώτην πεντηκονταετίαν τοῦ 20οῦ αἰῶνος τεράστιαι ὑπῆρξαν αἱ πρόοδοι τῆς υἱεινῆς καὶ τῆς ἱατρικῆς καὶ ἐβελτιώθησαν βασικῶς οἱ ὄροι τῆς κατοικίας καὶ τῆς θερμάνσεως, ἀνεπτύχθησαν τὰ σπόρ, ἐκαλλιτέρευσαν οἱ ὄροι τῆς διαίτης, αἱ ἐπιδημῖαι ἐξηφανίσθησαν, ή μόρφωσις κατέστη εἰς ὅλους προσιτή, αἱ καλαὶ τέχναι εἶναι εἰς τὴν διάθεσιν ὅλων. Ἡ ὕλική εὐημερία τῶν λαϊκῶν τάξεων εἰς ὠρισμένας χώρας (Η.Π.Α., Σουηδία) ὑπερέβη πᾶσαν πρόβλεψιν. Ὅμιλοῦν περὶ τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος τοῦ Λουδοβίκου 14ου, ἀλλὰ λησμονοῦν ὅτι τότε ή ὀλιγάριθμος προνομιούχος τάξις τῶν εὐγενῶν καὶ κληρικῶν ἔπλεεν εἰς τὸν πλοῦτον ἐνῶ ἀφάνταστος δυστυχία ἐκυριάρχει εἰς τὸν ὑπόλοιπον γαλλικὸν λαόν. Ἡ ζωὴ συνεπῶς κατέστη ἀνθρωπινωτέρα. Ἡ Παιδεία συμβάλλουσα ἕσον τὸ δυνατόν περισσότερον εἰς τοῦτο ἀποδεικνύεται πράγματι ζῶσα ἀνθρωπιστικὴ Παιδεία.

Ἡ γενικὴ παιδεία παρασκευάζει μὲ τὴν κατάλληλον μόρφωσιν καὶ ἀγωγὴν τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν πολίτην, ἀποτελεῖ δὲ τὴν προϋπόθεσιν διὰ τὴν ἐπαγγελματικὴν ἐκπαίδευσιν, ή ὁποία παρασκευάζει τὸν ἐπαγγελματίαν.

Ἀμφότεραι παρέχουν γνώσεις ή μὲν γενικὰς, ή δὲ ἐπαγγελματικῆς μορφῆς. Ἀναπτύσσουν καὶ αἱ δύο τὰς ψυχοπνευματικὰς διαθέσεις τοῦ ἀτόμου, καλλιεργοῦν τὸν νοῦν καὶ τὸ σῶμα διὰ τὴν καλυτέραν χρησιμοποίησιν τῶν φυσικῶν δυνάμεων τοῦ ἀτόμου.

Παραλλήλως ή ἀγωγή ἀσχολεῖται μὲ τὸν διακανονισμόν τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν συμβιούντων ἀνθρώπων εἴτε μέσα εἰς τὴν οἰκογένειαν, εἴτε εἰς τὴν Κοινότητα, τὸ Σωματεῖον, τὸν Συνεταιρισμόν, τὸν χῶρον ἐργασίας, τὸ Κράτος. Ἐπομένως ή ἀγωγή ἀποβλέπει νὰ διαμορφώσῃ καὶ νὰ ἀναπτύξῃ τὴν κοινωνικότητα.

Σήμερον ή Ἐκπαίδευσις πρέπει νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἐν τῇ ὁλό-

τητί του τὸ πρόβλημα, διότι δὲν νοεῖται ἄνθρωπος ἔξω τοῦ παραγωγικοῦ μηχανισμοῦ, ὅπως καὶ δὲν νοεῖται ἐπαγγελματίας χωρὶς νὰ εἶναι ἐξανθρωπισμένος ἄνθρωπος, διότι σήμερον δὲν ἐπιτρέπεται ἡ ἐκπαίδευσις νὰ διαχωρίσῃ αὐτὰς τὰς δύο βασικὰς ιδιότητες τοῦ ἀτόμου.

Ἡ σύγχρονος τάσις διὰ τὴν ἐπιχείρησιν ἐκδηλουμένη ἐν Ἀμερικῇ κυρίως εἶναι ἡ θεώρησις τῆς ὡς ἰδρύματος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κοινοῦ, τῆς εὐημερίας τοῦ συνόλου. Ἀναμένουν ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐκτέλεσιν καθηκόντων οικονομικῶν καὶ κοινωνικῶν, ἀπὸ τὰ ὅποια δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀποστῆ.

Οὕτω διαμορφοῦται μία νέα ἠθικὴ καὶ κοινωνικὴ δικαιολόγησις τῆς ἐλευθέρας ἐπιχειρήσεως.

Ἄλλοτε ἐθεωρεῖτο ὅτι ἡ ἐπιτυχία ἦτο τὸ ἔργον ὠρισμένων ἀτόμων, τῶν ἐπιχειρηματιῶν. Τώρα πρέπει νὰ εἶναι φωτισμένη καὶ συνδυασμένη συνεργασία ὅλων τῶν στελεχῶν. Οὕτω σήμερον εἶναι ἐκδηλὸς ἡ ἀνάγκη τῆς μορφώσεως τῶν τεχνικῶν καὶ ἰδίᾳ διοικητικῶν στελεχῶν ὑπὸ τὴν νέαν αὐτὴν ἀντίληψιν.

15. Εἰς τὴν Ρωσίαν ἡ ὅλη προσπάθεια κατατείνει εἰς τὴν διαμόρφωσιν στελεχῶν τεχνικῶν ὑπὸ τὴν εὐρυτάτην τοῦ ἔρου ἔννοιαν. Γενικὸν εἶναι τὸ αἶτημα τῆς μεταφορᾶς τῶν στελεχῶν ἀπὸ τὸ κόμμα εἰς τὴν περιοχὴν τῆς παραγωγῆς. Τὸ 20ὸν Συνέδριον κατεδίκασε τὸ φαινόμενον ὅτι οἱ ἀπόφοιτοι τῆς Μέσης Παιδείας δὲν θέλουν ν' ἀπασχοληθοῦν εἰς τὰ ἐργοστάσια καὶ εἰς τὰ κολχόζ. Ὁ Μπουλγκάνιν ὑπεγράμμισεν ἰδιαίτερος τὴν σημασίαν τῆς τεχνικῆς παιδείας διὰ τὴν αὐξήσιν τῆς παραγωγῆς καὶ τὴν βελτίωσιν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ ὁ Χρυστσώφ διεκλήρuxe με πολλήν ὑπερηφάνειαν ὅτι ἐπραγματοποιήθη μία αὐξήσις περίπου 72 ο)ο τεχνικῶν στελεχῶν εἰς τὸ τέλος τοῦ 5ου ἔτους τοῦ πενταετοῦς σχεδίου ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ τέλος τοῦ 4ου ἔτους. Κατ' ἔτος ἐξέρχονται 120.000 τεχνικοὶ ἀπὸ τὰς τεχνικὰς Σχολὰς τῆς Ρωσίας. Αὕτη εἶναι «ἡ ντιρεκτίβα» τοῦ κόμματος με σύνθημα ὅτι «ἀποτελεῖ πρόληψιν καπιταλιστικὴν (!) ὅτι ἡ χειρωνακτικὴ ἐργασία ὑποβιβάζει τὸν ἄνθρωπον». Ἀποτέλεσμα τῆς νέας αὐτῆς γραμμῆς

είναι ἡ ἀλλαγὴ προγραμμάτων, ἡ ἰδρυσις νέων σχολείων, ἡ συνεργασία τοῦ Σχολείου μετὰ τὴν πρᾶξιν, ἡ πρόβλεψις πρακτικῆς ἀσκήσεως (stages) τῶν σπουδαστῶν καὶ ἡ ἐξέτασις των παρ' ἐπιτροπῶν, εἰς τὰς ὁποίας μετέχουν ἐνεργῶς καὶ ἀντιπρόσωποι τῆς παραγωγῆς.

Τὰ ρωσικὰ ἐπιτεύγματα ἐπροκάλεσαν ἀντίστοιχον κινητοποιήσιν τοῦ Δυτικοῦ κόσμου. Ἴσως μάλιστα πανικὸς ἀδικαιολόγητος κατέλαβε τὴν Ἀμερικὴν, ζῶσαν ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῶν μεγάλων ἐντυπώσεων. Τὰ τεχνικὰ ἐπιτεύγματα τῶν ἐλευθέρων λαῶν ἔχουν μείζονα καὶ ὑλικὴν καὶ ἠθικὴν σημασίαν. Ἐκτελοῦνται ἀπὸ ἐλευθέρως ἐργαζομένους καὶ ὄχι ἀπὸ στρατιᾶν αἰχμαλώτων καὶ πολιτικῶν καταδικῶν. Εἰς τὴν Ἀμερικὴν τεράστια ποσὰ ἤρχισαν νὰ διατίθενται διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ διὰ τὴν τεχνικὴν πρόδον, διότι ἀντελήφθησαν ἐγκαίρως πόσον ὑστεροῦν τὰ ἀμερικανικὰ σχολεῖα, τὰ προγράμματα καὶ αἱ μέθοδοι διδασκαλίας ἀπὸ τὰ ρωσικὰ. Τὰ Πανεπιστήμια ἰδρυσαν Κέντρα πάσης ἐρεύνης, θεωρητικῆς ἢ ἐφηρμοσμένης, μετὰ καταπληκτικὰς πιστώσεις τοῦ Κράτους καὶ τῶν ἰδιωτῶν, ἐνῶ συγχρόνως Ἰδρύματα ὡς τὸ Rockefeller, τὸ Ford καὶ τὸ Carnegie ἀκτινοβολοῦν πρὸς ὅλον τὸν κόσμον, ἐνισχύοντα καὶ προάγοντα τὴν Ἐπιστήμην. Ἐξ ἄλλου ἡ αὐτὴ κινητοποίησις σημειοῦται εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Γαλλίαν, ἡ ὁποία μετὰ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Πρόεδρον τῆς περιφήμου Recherche Scientif que ζητεῖ τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ ὅλου ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος διὰ τὴν δημιουργίαν εἰδικῶν στελεχῶν προωρισμένων νὰ ἐξυπηρετήσουν τὴν παραγωγὴν. Ἄξιον πάσης προσοχῆς καὶ ἐνδιαφέροντος εἶναι τὸ Institut National des Sciences appliquées τῆς Λυῶνος, ὅπως ἐπίσης τὰ νεοσύστατα Τμήματα τῆς Administration des Affaires τὰ ἰδρυθέντα εἰς τὰς Νομικὰς Σχολὰς τῶν Πανεπιστημίων Παρισίων, Νανσύ κ.τ.λ. τὸ πρωτοποριακὸν καὶ ὑποδειγματικὸν C.P.A. τοῦ Ἐπιμελητηρίου τῶν Παρισίων, καθὼς καὶ αἱ ἐσχάτως συσταθεῖσαι εἰδικαὶ Σχολαὶ τῆς Καλσοῦρας καὶ τοῦ Ντάρμστατ τῆς Γερμανίας, τῶν ὁποίων τὸ πρόγραμμα ὁμοιάζει πρὸς τὸ τῆς Βιομηχανικῆς Σχολῆς πρωτοπόρου, πράγματι, ἐν Εὐρώπῃ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς.

Τὸ πρόβλημα καθίσταται ἔτι ὀξύτερον ἐπιχειμένης τῆς ὀργα-

νώσεως τῆς Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Κοινότητος, ὅποτε ἐρωτᾶται ἐὰν ἰδίᾳ ἢ ἀνωτάτῃ ἐκπαίδευσις δύναται νὰ δώσῃ στελέχη ἰκανὰ ν' ἀντιμετωπίσουν τὰ νέα θέματα, τὰς νέας συνθήκας καὶ τὰς νέας ἀνάγκας, αἱ ὁποῖαι θὰ προκύβουν ἐκ τῆς κοινῆς εὐρωπαϊκῆς ἀγορᾶς. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ἡ θέσις τῆς Ἑλλάδος εἶναι αὐτόχρημα τραγικὴ διότι ὄχι μόνον δὲν ἀνασυνεκροτήθη ἐκ ποικίλων λόγων, ὄχι μόνον ὕστερεῖ εἰς ὕλικόν ἐξοπλισμόν, ἀλλὰ ὑπολείπεται ἐπίσης καὶ προπαντὸς εἰς ἀριθμὸν καὶ ποιὸν εἰδικευμένων στελεχῶν δυναμένων νὰ κατευθύνουν τὴν ἑλληνικὴν οἰκονομίαν ἐπιτυχῶς μέσα εἰς τὸν εὐρύτερον εὐρωπαϊκὸν χῶρον.

Τοῦτο ἔθεσεν ὡς σκοπὸν ἡ Βιομηχανικὴ Σχολὴ ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως. Ἐφιλοδόξησε —καὶ νομίζομεν ὅτι τὸ ἐπέτυχε— νὰ παρασκευάσῃ ἐπιστημονικῶς θεμελιωμένα, ἀλλὰ καὶ μὲ πρακτικὴν τὴν ἀντίληψιν διοικητικὰ στελέχη προωρισμένα νὰ ἀνανεώσουν τὸν διοικητικὸν μηχανισμόν εἴτε τοῦ Κράτους, εἴτε τῶν Ὄργανισμῶν, εἴτε τῶν ἐπιχειρήσεων. Ἐφιλοδόξησε νὰ κατάρτισῃ στελέχη φωτισμένα, ἐν πλήρει γνώσει τῶν νέων μεθόδων, τῶν νέων συστημάτων, τῶν νέων τρόπων τοῦ σκέπτεσθαι κατὰ τὴν ἄσκησιν τοῦ λειτουργήματος τῆς ὀργανώσεως καὶ διοικήσεως τῶν κοινωνικῶν μονάδων.

Γνωρίζομεν τὰς δυσκολίας, ὅπως δὲν ἀγνοοῦμεν τὰς συνθήκας τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς καὶ νοοτροπίας. Ἀλλὰ ζητοῦμεν ἀπὸ τοὺς σπουδαστὰς μας νὰ δημιουργήσουν πνεῦμα καὶ διάθεσιν νὰ θεωρήσουν τὰ προβλήματα τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς διανομῆς ὑπὸ νέαν γωνίαν. Δὲν ζητοῦμεν νὰ προσφέρωμεν εἰς τοὺς σπουδαστὰς μας μωσαϊκὸν ὄρισμῶν καὶ παραγγελμάτων, ἀνεδαφικὰ πολλάκις συνταγολόγια καὶ προκαθωρισμένας λύσεις, ἀλλὰ προσπαθοῦμεν νὰ τοὺς πείσωμεν ὅτι πᾶσα δραστηριότης, ἀποβλέπουσα ἰδίως εἰς τὴν παραγωγὴν, συνεπάγεται προβλήματα καὶ ἀπαιτεῖ λύσεις ὀργανώσεως καλυτέρας ἀπὸ χθὲς καὶ μεθόδους διοικήσεως ἐξυπηρετούσας τὸ ἀτομικὸν συμφέρον καὶ προαγούσας τὸ κοινωνικὸν τοιοῦτον. Ἡ Σχολὴ φιλοδοξεῖ νὰ γεννήσῃ εἰς τοὺς σπουδαστὰς τῆς μίαν διαρκῆ σκέψιν καὶ φροντίδα ἀναζητήσεως τρόπων ἐπιτυχῶν διὰ τὴν αὐξήσιν τῆς ἀποδόσεως. Ἡ Σχολὴ ζητεῖ ἀπὸ τοὺς σπουδαστὰς νὰ ἐκδιώξουν τὸ πνεῦμα τῆς ρουτίνας, τῆς

ὑποταγῆς εἰς τὰ κακῶς κείμενα καὶ νὰ φιλοδοξήσουν νὰ φέρουν νέαν πνοήν, νέον πνεῦμα, ὥστε ἀντλοῦντες διδάγματα ἀπὸ τὸ παρελθὸν νὰ ἐφαρμόσουν σκέψεις καὶ διδάγματα κατάλληλα διὰ τὸ παρὸν καὶ χρήσιμα διὰ τὸ μέλλον. Νὰ κρατήσωμεν τὸν καρπὸν καὶ νὰ πετάξωμεν τὸ ἄχρηστον κέλυφος τοῦ παρελθόντος. Δὲν δυνάμεθα νὰ βαδίσωμεν ἐμπρὸς ἀτενίζοντες πρὸς τὰ ὀπίσω.

Καλλιεργοῦμεν πνεῦμα περιεργείας, πνεῦμα παρατηρητικότητος καὶ ἀναλύσεως, ὑποκινουῦμεν ἀνησυχίας καὶ δημιουργοῦμεν μέριμναν συνεχῆ διὰ τὴν ταξινόμησιν τῶν γεγονότων καὶ τῶν ἰδεῶν, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν σύνθεσιν ἐκ τῆς ἀναλύσεως. Ζητοῦμεν νὰ δημιουργήσωμεν, πράγματι, περιέργους εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἐπιστημονικὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐργασίας καὶ προσπαθοῦμεν νὰ τροφοδοτήσωμεν τὴν περιέργειάν των καὶ ν' ἀποδιώξωμεν τὸν εὐδαιμονισμόν, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ βάθος συνίσταται ἀπὸ πολλὴν δόσιν ναρκισσισμοῦ καὶ ἀνικανότητος, ὀκνηρίας καὶ ἀγνοίας, καὶ ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ λαμπρὰν πρόφασιν διὰ νὰ μὴ ἐρευνηθῶσιν αἱ νέαι συνθῆκαι καὶ διὰ νὰ μὴ γίνουσι ἀντιληπτὰ τὰ μειονεκτήματα τοῦ παρόντος καὶ συνεπῶς ἡ ἀνάγκη τῆς μεταβολῆς.

Γεννῶμεν περιεργείας καὶ ἀνησυχίας καὶ ὠθοῦμεν πρὸς παρατήρησιν διὰ νὰ καταστήσωμεν δυνατὴν τὴν ἀνάλυσιν, τὴν μέτρησιν, τὴν ἀνασύνθεσιν, τὸν συσχετισμόν, ὅπως ζητοῦμεν ἀπὸ τὴν σχέσιν τοῦ αἰτίου καὶ τοῦ αἰτιατοῦ νὰ κατανοήσουν οἱ σπουδασταὶ τοὺς μερικοὺς κανόνας καὶ νὰ ἐξαγάγουν τοὺς γενικοὺς, ὥστε εὐχαρίστως νὰ δύνανται νὰ κατανοήσουν τὰ ἀποτελέσματα καὶ νὰ προσδιορίσουν τὰς ἐπιδιωκτέας λύσεις.

Ἡ Σχολὴ δὲν περιορίζεται νὰ διδάσκη τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς μεθόδους, νὰ δεικνύῃ τὰ μέσα καὶ τὰ ὄργανα. Φροντίζει καὶ διὰ τὰς πρακτικὰς ἐφαρμογὰς. Δι' αὐτὸ εἶναι Σχολὴ ἐπαγγελματικῆς κατευθύνσεως.

Τοῦτο εἶναι δυσχερέστερον, πολὺ δυσχερέστερον, ἐνῶ εἶναι πολλάκις τόσον εὐκόλος καὶ τόσον ἀπλῆ ἐνίοτε ἡ κενολόγος θεωρητικὴ ἐξέτασις μετ' ὑποκριτικὴν ἐπιστημονικοφάνειαν καὶ περισσὴν ρητορικότητα. Ἀπαιτεῖ ἀπὸ τοὺς Καθηγητὰς συνεχῆ προσαρμογὴν τῶν παραδόσεών των. Ἡ θεωρία ἀναπτύσσεται ταχέως ἀλλὰ ἡ Τεχνικὴ δρᾷ ταχύτερον καὶ αἱ ἐφαρμογαὶ ἀλλάζουν συνε-

χωρίς μορφάς, τὰς ὁποίας ὁ διδάσκων πρέπει νὰ γνωρίζῃ καὶ νὰ παρακολουθῇ ἐκ τοῦ σύνεγγυς. Πράγματι, ἐνῶ αἱ ἀρχαὶ ἐξελίσσονται ὁμαλῶς, αἱ ἐφαρμογαὶ ὑπόκεινται εἰς τὰ ἄλματα τῆς τεχνικῆς ἐξελιξέως, ἡ ὁποία σήμερον προσλαμβάνει ἐπαναστατικὴν μορφήν.

16. Τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος ἐστάθη ἀνίκανον νὰ συλλάβῃ τὰ προβλήματα τῆς Νεότητος καὶ δὲν ἠθέλησε νὰ παράσῃ τὰ μέσα εἰς τὰ παντὸς εἶδους Σχολεῖα, ὥστε ἡ μορφωτικὴ ἐργασία νὰ εἶναι ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλιγότερον ἐπίπονος. Πόση ἀθυμία καταλαμβάνει τὴν ψυχὴν, ὅταν ἀναλογιζώμεθα τὰ σχολικὰ μέγαρα ἄλλων κρατῶν, τὰ ἀπίστευτα εἰς πλοῦτον ἐποπτικὰ μέσα διδασκαλίας, τὰς ἀρτίας βιβλιοθήκας, τὴν μέριμναν διὰ τὴν διατροφὴν, τὴν ὑγείαν καὶ τὴν ψυχαγωγίαν τῶν νέων, τὴν ἐξέχουσαν κοινωνικὴν θέσιν τῶν Διδασκάλων.

Ἐνῶ ἐδῶ πᾶσα δαπάνη διὰ τὴν Ἐκπαίδευσιν ἐθεωρήθη πολυτέλεια καὶ πᾶσα μέριμνα διὰ τὸ παιδί ἀναξία προσοχῆς, ὅπως μηδαμινὴ κοινωνικῶς εἶναι ἡ θέσις Ἐκείνου ποὺ ἀφιερώνει ὀλόκληρον τὴν ζωὴν Του διὰ τὴν μόρφωσιν τῶν νέων. Εὐτυχῶς ὅτι ὁ Ἕλλην Διδάσκαλος μὲ ὑπερηφάνειαν φέρει τὸν Σταυρόν του, μεστὸς ἀπὸ αὐτοθυσίαν καὶ ἀγάπην διὰ τὴν Νεότητα, μὲ πλήρη ἐπίγνωσιν τῆς ἀποστολῆς του. Εὐτυχῶς ὅτι ὁ Ἕλλην σπουδαστὴς διαθέτει τὴν ἀναντίρρητον εὐφυΐαν τῆς Φυλῆς καὶ τὴν δημιουργικὴν φιλοτιμίαν, προσόντα εἰς τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ τείνῃ νὰ στηριχθῇ πᾶσα ἐκπαιδευτικὴ προσπάθεια.

Πνευματικοί, λόγῳ θέσεως, ἠγέται τοῦ τόπου δὲν ἠδυνήθησαν νὰ συλλάβουν τὸ νόημα τῆς ἐποχῆς καὶ ἐστάθησαν ἀνίκανοι νὰ θέσουν τὸ αὐτί των εἰς τὴν καρδίαν τῆς Νεότητος καὶ νὰ ἀκούσουν τοὺς παλμούς της, τοὺς πόθους καὶ τὰ αἰτήματά της. Πνευματικοὶ ἠγέται κατεδίκαναν, ἀπὸ ἀντιδραστικὴν καὶ ὀλιγαρχικὴν νοοτροπίαν, δῆθεν ὡς Θεσιθηρίαν, τὴν τάσιν τῶν Νέων μας νὰ σπουδάσουν καὶ νὰ μορφωθοῦν, ὡς Θεσιθηρίαν τὴν τάσιν νὰ συμπληρώσουν τὴν μόρφωσιν τὴν ὁποῖαν δὲν ἐπέτρεψαν εἰς αὐτοὺς ν' ἀποκτήσουν εἰς τὰ Μέσα Σχολεῖα ὁ πόλεμος, ἡ κατοχὴ, τὸ

κακόν και πανάθλιον εκπαιδευτικόν μας σύστημα, ή άδιαφορία τής Κοινωνίας και ή άσποργία τής Πολιτείας.

Κατηγοροῦν τοὺς Νέους ὡς άμορφώτους, ἐνῶ ή άμορφωσιά των άποτελεῖ καταδίκην σκληράν ήμῶν τῶν μεγαλυτέρων, διότι ήμεῖς πταίμεν, ἐάν οἱ Νέοι δι' ἔλλειψιν Σχολείων και Διδασκάλων δέν έμορφώθησαν. Καταδικάζουν τοὺς Νέους μας ὡς θεσιθήρας, διότι εἶναι άνίκανοι ν' άντιληφθοῦν τὰς άνησυχίας των, άνίκανοι νά τοὺς εκτιμήσουν, άνίκανοι νά τοὺς αγαπήσουν, άνίκανοι νά τοὺς καθοδηγήσουν, διὰ νά καταστοῦν οἱ Νέοι μας χρήσιμοι "Ανθρωποι, καλοὶ "Ελληνες, παραγωγικά μέλη τής κοινωνίας, διὰ νά καταστοῦν φορεῖς και συντελεσταὶ ἐνός καλλιτέρου μέλλοντος διὰ τὸν δύσμοιρον και πολυαγαπημένον αὐτὸν τόπον.

"Εργον τής πνευματικῆς ήγεσίας δέν εἶναι τὸ κλείσιμον τῶν θυρῶν τῶν Πνευματικῶν "Ιδρυμάτων ἀλλ' άντιθέτως καθήκον μας εἶναι νά ανοίξωμεν διάπλατα τὰς θύρας εἰς τήν μόρφωσιν. "Εάν στερούμεθα ὕλικῶν μέσων, χρέος μας εἶναι ν' αγωνισθῶμεν νά πείσωμεν τήν Κοινωνίαν και τήν Πολιτείαν, ὅτι καθήκον και συμφέρον της εἶναι νά παράσχη τὰ ὕλικὰ μέσα εἰς τήν "Εκπαίδευσιν, διότι μόνον ή μόρφωσις δύναται νά δημιουργήση εἰς τοὺς πολίτας συνείδησιν και τῶν δικαιωμάτων και τῶν ὕποχρεώσεων. Χρέος τής Πνευματικῆς "Ηγεσίας εἶναι ὅχι νά ζητῆ, προδίδουσα τὸν ἑαυτὸν της, τὸ κλείσιμον τῶν Σχολείων, ἀλλὰ τήν ἴδρυσιν και ἀρτίαν ὀργάνωσιν ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρων παντός τύπου και παντός βαθμοῦ "Εκπαιδευτηρίων.

Μόνον μία χρεωκοπημένη και δουλόφρων πνευματικῆ ήγεσία δύναται νά κραυγάζη πρὸς τοὺς Νέους τοὺς ζητοῦντας μίαν ἀνωτέραν κατάρτισιν, «γενῆτε σφαπτιάδες», ὡς ἐάν ή μόρφωσις πρέπει ἢ δύναται νά εἶναι προνόμιον μιᾶς ὀλιγαρχίας. "Ανίκανοι νά ἴδουν τὸ βάθος τοῦ ζητήματος, νά αναζητήσουν τὰ μέσα τής διορθώσεως, κραυγάζουν ὕστερικῶς, «κλείσατε τὰ ἀνώτερα Σχολεῖα, διότι παρασκευάζουν θεσιθήρας». Και ἐγὼ λέγω «ανοίξατε ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρας ἀνωτέρας Σχολάς, ἀλλὰ και ὀργανώσατέ τας, δώσατέ τους περιεχόμενον και συγχρονισμένα ἰδανικά διὰ νά παρασκευάσουν μορφωμένους και παραγωγικούς ανθρώπους, διὰ νά παρασκευάσουν μίαν νέαν ήγέτιδα πνευματικὴν τάξιν»

ὦ τῆς ἁγίας ἀφελείας! Ἡ θεσιθηρία ἔχει βαθύτερα τὰ αἷτια. Ὀφείλεται εἰς τὴν ἀνυπαρξίαν ἢ τὴν κακὴν ὀργάνωσιν τῶν παραγωγικῶν ἔργων, ὀφείλεται εἰς τὴν ἔλλειψιν μιᾶς σχεδιασμένης καὶ συστηματικῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς. Ἡ θεσιθηρία εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ κακοῦ ἐκπαιδευτικοῦ μας συστήματος, τοῦ ψευδολογισμοῦ. Εἶναι ἔργον τῆς συγκεντρώσεως τῶν πάντων εἰς τὴν Πρωτεύουσαν, τῆς ἐλλείψεως αὐτοδιοικήσεως, τῆς περιφρονησεως καὶ τῆς ἀστοργίας πρὸς τὴν ἐπαρχίαν, πρὸς τὸ ἑλληνικὸ Χωριό. Ὑπῆρχεν ἡ θεσιθηρία καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Βαυαρῶν καὶ τὴν ἐποχὴν τοῦ Γεωργίου Α'. Ἐξηφανίσθη κατὰ τὰς μεγάλας περιόδους τοῦ Βενιζέλου ἀπὸ τὸ 1912-1915 καὶ ἀπὸ τὸ 1917-1920, μαζὶ μὲ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ἐδαφικὴν τοῦ Κράτους ἐπέκτασιν.

Ἐκτελέσατε παραγωγικὰ ἔργα εἰς τὴν ἐπαρχίαν, δώσατε τὰ μέσα εἰς τὴν ἑλληνικὴν γεωργικὴν οἰκογένειαν νὰ ζήσῃ, ἀναπτύξατε πολιτιστικῶς τὸ χωριό, ἀφήσατε τὴν ἐπαρχίαν ν' αὐτοδιοικηθῇ, δημιουργήσατε πραγματικὸν λαϊκὸν σχολεῖον α' βαθμοῦ, ἰδρύσατε ἐπαγγελματικὰ σχολεῖα παντὸς τύπου καὶ παντὸς βαθμοῦ καὶ τότε καὶ μόνον τότε θὰ λείψῃ ἡ θεσιθηρία.

Τότε θ' ἀντιληφθῶμεν ὅτι πρέπει νὰ πληθύνωμεν τὰ ἀνώτερα Πνευματικὰ Ἰδρύματα καὶ νὰ τὰ ὀλοκληρώσωμεν, διὰ νὰ μορφωθοῦν πραγματικὰ ἄνθρωποι προωρισμένοι ν' ἀποδείξουν ἄλλην μίαν φορὰν τί δύναται νὰ δημιουργήσῃ ὁ τόπος αὐτός, προωρισμένοι νὰ συντελέσουν εἰς τὴν κοινωνικὴν, πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἀνασυγκρότησιν καὶ ἀναγέννησιν τῆς Χώρας, καθὼς καὶ εἰς τὸν ἠθικὸν τῆς καθαρμόν, χρήσιμοι καὶ παραγωγικοί, καθοδηγοῦντες καὶ διαπαιδαγωγοῦντες λόγῳ μορφώσεως καὶ ἠθους τὸν Λαόν, ἀλλὰ καὶ ἐμπνεόμενοι καὶ παλαίοντες δι' Αὐτόν, ὄδηγοὶ φωτισμένοι καὶ συγχρόνως πιστοὶ καὶ ἀφωσιωμένοι ὑπέρταται Του.

Ἡ ἐκπαίδευσις ἔχει χρέος νὰ ἀντιληφθῇ τοῦτο καὶ πλήρως νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὴν σύγχρονον πραγματικότητα διὰ νὰ εἶναι εἰς τὸ ὕψος τῶν σκοπῶν καὶ ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸν μουχλιασμένον ἀέρα ἐρμητικῶς κεκλεισμένων δωματίων.

Λήγοντος τοῦ 1958, εἰς στιγμὴν καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος ζητεῖ νὰ καταλάβῃ τὸ σύμπαν, εἰς τὴν Χώραν μας ἀτενίζομεν πρὸς τὸ

ἐνδοξον παρελθόν ἀδυνατοῦντες νὰ τὸ γονιμοποιήσωμεν, ἀνίκανοι νὰ ὀργανώσωμεν μίαν Παιδείαν ἐξυπηρετοῦσαν τὸ παρὸν καὶ ἀποβλέπουσαν εἰς τὸ μέλλον. Βεβαίως ἀποτελεῖ παρήγορον σημεῖον ὅτι Κυβέρνησις καὶ ἀντιπολίτευσις καὶ αἱ παραγωγικαὶ τάξεις τῆς Χώρας ἀρχίζουσι νὰ κατανοοῦν ὅτι ἄνευ μιᾶς ἄρδην μεταβολῆς τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ μας συστήματος δὲν εἶναι δυνατόν οὔτε ἡ παραγωγή νὰ ὀργανωθῇ οὔτε νὰ ἀυξηθῇ τὸ ἐθνικὸν μας εἰσόδημα, οὔτε ἐπομένως νὰ βελτιωθῇ τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον τοῦ Λαοῦ μας. Μᾶς τίθεται πολλάκις τὸ ἐρώτημα ποία εἶναι ἡ βᾶσις ἐπάνω εἰς τὴν ὁποίαν θὰ στηριχθῇ πᾶσα προσπάθεια βελτιώσεως τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ μας συστήματος. Ἡ ἀπάντησις νομίζω εἶναι πάρα πολὺ ἀπλή καὶ τὴν διευτύσωμεν πρὸ 38 σχεδὸν ἐτῶν, γράφοντες τότε καὶ ἐπαναλαμβάνοντες ἀπὸ τότε ὅτι ἡ Παιδεία πρέπει νὰ μορφώσῃ ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι νὰ ἐξυπηρετήσουν τὸν παραγωγικὸν μηχανισμόν τῆς Χώρας καὶ, ἐπομένως, ὅτι ἡ ὀργάνωσις τῆς παιδείας πρέπει νὰ στηριχθῇ εἰς τὴν διάρθρωσιν τῆς ἐθνικῆς μας οἰκονομίας καὶ νὰ ἔχῃ ὡς σκοπὸν τὴν ἐξυπρέτησιν τῶν διαφόρων πηγῶν τοῦ ἐθνικοῦ μας εἰσοδήματος.

Νομίζω ὅτι ἡ στοιχειώδης αὐτὴ ἀντίληψις περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς παιδείας πρέπει νὰ συνδυασθῇ μὲ τὸ νέον ἐθνικὸν ἰδανικὸν ποῦ εἶναι νὰ κατακτήσωμεν τὴν Ἑλλάδα, μὲ τὴν ἔννοιαν νὰ καλλιεργήσωμεν περισσότερο καὶ καλλίτερον τὴν γῆν, νὰ ἀναπτύξωμεν καὶ νὰ ὀργανώσωμεν τὴν βιομηχανίαν, νὰ ὀλοκληρώσωμεν τὰ παραγωγικὰ μας ἔργα, νὰ ὑψώσωμεν ἐπομένως τὸ ὕλικόν, τὸ πνευματικὸν καὶ ψυχικὸν ἐπίπεδον τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ μας. Ἄλλως ὁμοιάζομεν μὲ τὴν γυναῖκα τοῦ Λότ καὶ ἀντὶ νὰ βαδίζομεν ὀλοταχῶς πρὸς τὰ ἔμπροσ, στρέφομεν μοιραῖοι καὶ ἄβουλοι τὸ βλέμμα πρὸς τὰ ὀπίσω.

Ὁ ἀρχαϊσμός ἔχει καταστῆ ἀξιοσέβαστος τρόπος αὐτοκτονίας. Τὰ ἀληθινὰ μαθήματα ποῦ ἤντησεν ὁ 16ος αἰὼν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα δὲν ἦσαν ξηραὶ γνώσεις ἀλλὰ πνευματικὴ περιέργεια καὶ ἐλευθέρᾳ ἔρευνα, ὄχι γράμμα ποῦ νεκρώνει, ἀλλὰ πνεῦμα ποῦ ζωντανεύει. Τίποτε δὲν εἶναι περισσότερο ξένον πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τὴν λατρείαν χωρὶς σκέψιν ἢ τὴν δουλικὴν ἀπομίμησιν τῆς Ἑλλάδος. Τίποτε δὲν θὰ εἶναι κενώτερον ἀπὸ μίαν ἀρχαιο-

φιλίαν πού προσπαθεῖ νά ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν ζωὴν πολιτισμὸν ξεπερασμένον, ὁ ὁποῖος ἀγνοεῖ τὰ ἐπιτεύγματα τῆς ἐφηρμοσμένης ἐπιστήμης, ἐπειδὴ αὐτὰ ἦσαν ἄγνωστα εἰς τὸν Πλάτωνα.

Τὸ πνεῦμα τῆς Ἑλλάδος πρέπει νά παραμένῃ μόνον ὡς παρότρυνσις καὶ ἐκκλήσις πρὸς μίαν διαρκῆ ἀναγέννησιν, πράγματι ζωντανὸν ἰδανικόν.

Ἡ νοσταλγία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος εἰς τὴν Δύσιν ἐδημιούργησε τὴν Ἀναγέννησιν (τὴν θρησκευτικὴν, τὴν ἐθνικὴν, τὴν πολιτικὴν, τὴν αἰσθητικὴν κ.τ.λ.) καὶ ὑπῆρξεν ἡ γόνιμος ἀφετηρία τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἀτόμου εἰς ὅλα τὰ πεδία. Καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπῆρξεν ἡ τάσις πρὸς μίαν τοιαύτην Ἀναγέννησιν λήγοντος τοῦ Βυζαντίου. Ἡ τέχνη τοῦ Μιστρά, ὁ νεοπλατωνισμὸς τοῦ Πλήθωνος κ.τ.λ. ἀποτελοῦν πρωτοποριακὰς ἐκδηλώσεις τοῦ νέου εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος, ἡ μὴ ὀλοκλήρωσις τοῦ ὁποῖου εἰς τὴν Ἑλλάδα ὀφείλεται ἀπλῶς καὶ μόνον εἰς τὸ γεγονὸς τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως καὶ εἰς τὴν ὑποδούλωσιν ὑπὸ τὸν βαρβαρώτερον ζυγόν. Ὅταν τὸ Ἔθνος ἀπληθευθῆ ἡ νοσταλγία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ὑπῆρξε πολὺ περισσότερον μίᾳ φανταστικῇ ἀποκατάστασις τῆς πληγωμένης ἀπὸ τὴν δουλείαν καὶ τὴν φρικτὴν ὀπισθοδρόμησιν ἐθνικῆς ἀξιοπρεπείας, παρὰ μίᾳ παρότρυνσις πρὸς πραγματικὴν ἀναγέννησιν. Δὲν ἀρνοῦμαι ὅτι ἡ κρίσις αὐτὴ εἶναι «ἐκ τῶν ὑστέρων» καὶ ὡς τοιαύτη ἀπλῆ καὶ εὐκολος καὶ δὲν παραγνωρίζω οὔτε τὸ ἐπιστημονικὸν ἦθος οὔτε καὶ τὴν ἐθνικὴν ἐν γένει σκέψιν καὶ ὠφελιμότητα τῶν πρώτων ἐκείνων Διδασκάλων οἱ ὁποῖοι προσεπάθησαν νά ἐπανασυνδέσουν τὸ ἀπελευθερωθὲν Ἔθνος μὲ τὴν μεγάλην κλασσικὴν παράδοσιν. Τῇ ἀληθείᾳ μὲ σεβασμὸν ἀναλογίζεται πᾶς τις ποῖοι ὑπῆρξαν (Βερναρδάκης, Κόντος, Χατζιδάκις, Καββαδίας, Τσουντας, Μιστριώτης, Βάσης κ.τ.λ.) οἱ μεταλαμπαδισταὶ τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων εἰς τὸν τόπον μας.

Ἀντιθέτως μὲ ὑπερηφάνειαν πρέπει νά ἀναλογίζεται κανεὶς τὴν παιδευτικὴν προσπάθειαν ἐπὶ τουρκοκρατίας: ἀντιμετωπίζοντες οἱ φωτισμένοι Ἕλληνες τὸ πρόβλημα τῆς ἐπιβιώσεως τοῦ Γένους ὑπὸ τὴν στυγρὴν τουρκοκρατίαν καὶ τῆς ἀπελευθερώσεώς του ἀπὸ αὐτὴν ὑπῆρξαν ὄχι μόνον μεγάλοι ὄραματισταὶ ἀλλὰ προπαντὸς ἀξιοθαύμαστοι ρεαλισταί.

17. Χαρακτηριστικὸν τῆς ζωτικότητος τῆς προεπαναστατικῆς περιόδου τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους εἶναι ὅτι οἱ μεγάλοι πνευματικοὶ ἡγέται, οἱ πραγματικοὶ ἀναγεννηταὶ τοῦ τόπου τονίζουσι ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος εἰς τὴν προσπάθειάν των νὰ δημιουργήσουν πληρεστέραν συνείδησιν εἰς τὸ ἔθνος ὅτι, παραλλήλως πρὸς τὰ γράμματα, εἶναι ἀνάγκη νὰ διδαχθῶν αἱ θετικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ ἰδίως ὅ,τι σχετίζεται μὲ τὴν αὐξήσιν τῆς παραγωγῆς. Ὁ μέγας τοῦ γένους διδάσκαλος Φιλιππίδης γράφει: «Ἡ Γεωργία καὶ ἡ Ἱατρικὴ εἶναι αἱ δύο πρωτεύουσαι ἐπιστῆμαι, αἱ ἄλλες εἶναι ἀκόλουθες καὶ δευτερεύουσες..... Ἐπρεπε νὰ νομίζεται κανεὶς προκομμένος ὁ ὅποιος πάντῃ εἶναι ἀνίδεος ἀπὸ γεωργίαν καὶ ἱατρικὴν, νὰ σπουδάζῃ λοιπὸν ἐπὶ τόσους ἐνιαυτούς εἰς τὰ σχολεῖα, ἕνας μάλιστα ὅπου ἔχει ἀγροὺς ἔπρεπε ἐξ ἀνάγκης νὰ εἶναι στολισμένος μὲ τὰ φῶτα τῆς γεωργίας καὶ τῆς ἱατρικῆς. Πόσον ἐμελλεν νὰ βοηθήσῃ αὐτοὺς τοὺς ἀθλίους καὶ πτωχοὺς γεωργοὺς;».

Ὁ ἕτερος διδάσκαλος τοῦ γένους, ὁ Κωνσταντῖνος Κούμας γράφει εἰς τὰ Παιδαγωγικά του: «Εἰς τὰ κοινὰ σχολεῖα πρέπει νὰ διδάσκωνται οἱ μαθηταὶ α) τὴν Γεωπονίαν, β) τὴν Οἰκονομίαν καὶ γ) τοὺς κανόνας τῆς μηχανικῆς. Οἱ μαθηταὶ πρέπει νὰ διδάσκωνται διὰ νὰ γίνουσι χρήσιμοι εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Ἄλλως δὲν πρέπει νὰ τοὺς διδάσκουν εἰ μὴ ὅ,τι μέλλει νὰ τοὺς χρησιμεύσῃ εἰς τὸ μέλλον ἐπάγγελμά των».

Τὰ αὐτὰ χρυσᾶ ἔπη δύναται νὰ ἀνεύρῃ κανεὶς εἰς ὅλους τοὺς πνευματικοὺς ὁδηγοὺς τοῦ ἔθνους οἱ ὅποιοι τὸ παρεσκεύασαν μαζὶ μὲ τὴν Φιλικὴν Ἑταιρίαν διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ἔπος καὶ τὸν θρῦλον τοῦ 1821. Ὁ Φωτιάδης, ὁ Κωνσταντᾶς, ὁ Βαρδαλάχος, ὁ Πρωΐας, ὁ Βενιαμῖν, ὁ Ψαλίδας, ὁ Κοραῆς, ὁ Δούκας καὶ ἐπάνω ἀπὸ ὅλους ὁ Ἰωάννης Βηλαρῶς ἀντελήφθησαν, περισσότερον ἀκόμη καὶ ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους, τὴν σημασίαν τῆς θετικῆς μορφώσεως διὰ τὸ ἔθνος. Ἡ συμφορὰ τοῦ ἔθνους ὑπῆρξεν ὅτι ἀπὸ τῆς Βαυαρικῆς ἰατρικῆς καὶ ἐκπαιδευτικῆς μας πολιτικῆς ὑπῆρξε μονομερῆς, δῆθεν ἀποβλέπουσα εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων καὶ εἰς τὴν μόρφωσιν χαρακτήρων. Ἐξω τόπου καὶ χρόνου, ὁ λογιωτατισμὸς τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος περιεφρόνησε τὴν ἐπαγγελματικὴν ἐκπαίδευσιν καὶ ἐδημιούργησε τὴν ψευδοκλασσικὴν μόρφωσιν, μὲ ἀπο-

τέλεσμα τὴν ἀγραμματοσύνην, τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς γῆς, τὴν ὑποτίμησιν τῶν παραγωγικῶν ἐπαγγελμάτων, τὸν παρασιτισμὸν, τὴν θεσιθηρίαν, μὲ ἐπακόλουθον ἀποτέλεσμα τὴν πνευματικὴν καὶ ὕλικὴν καθυστέρησιν τοῦ ἔθνους, καθυστέρησιν ἣ ὁποία παρημπόδισε τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, παρὰ τὰς ἀρετάς του καὶ παρὰ τὰς θυσίας του, νὰ τανύσῃ ὅσον ἔπρεπε καὶ ὅσον κανονικῶς ἠδύνατο τὰ πτερά του.

Ὁ ψευδολογιωτατισμὸς ἐστράφη πρὸς τὸ ἀπώτερον παρελθὸν ἀνάξιος νὰ τὸ ἀντιληφθῇ. Ἐστράφη πρὸς τὸ παρελθόν, ὅχι διὰ ν' ἀντλήσῃ διδάγματα καὶ νὰ διευκολύνη τὸν δρόμον τῶν ζωντανῶν δυνάμεων τοῦ Λαοῦ. Ἐκράτησε ἀπὸ τὸ παρελθόν τὴν τέφραν, ἐνῶ πᾶσα γενεὰ ἔργον ἔχει νὰ διατηρῇ ζωηρὰν τὴν φλόγα, διότι ἐλησμόνησε καὶ παρεῖδε τὸ σοφὸν ρητὸν ὅτι «ὁ ποταμὸς ρέων πρὸς τὴν θάλασσαν μένει πιστὸς εἰς τὴν πηγὴν του».

Καὶ παλαιότερον, ἀλλ' ἰδίᾳ ἀπὸ τῆς εἰσηγήσεως τῶν ἐκπαιδευτικῶν Νομοσχεδίων τοῦ 1899 καθίσταται ἐκδηλὸς ἡ χρεωκοπία τῆς ἀσκουμένης ἐκπαιδευτικῆς πολιτικῆς. «Τὸ ἐν ἰσχύϊ ἐκπαιδευτικὸν ἡμῶν σύστημα —λέγει ὁ εἰσηγητῆς— προορίζεται εἰς τὴν μετάδοσιν ξηρῶν γνώσεων καὶ ὑποθάλλει τὴν ἐπιπολαιότητα καὶ τὴν ἀμάθειαν». Τὸ 1913 ἡ εἰσήγησις καὶ πάλιν τονίζει «οἱ ἀπόφοιτοι τῶν Γυμνασίων οὐδὲν ἢ ἐλάχιστα γνωρίζουν». Τὸ 1924 ἐπαναλαμβάνεται «ἡ παιδεία εἶναι τελείως ξεχαρβαλωμένη» καὶ τὸ 1928 παιδαγωγοὶ περιωπῆς, ὡς ὁ Παπαμαῦρος καὶ ὁ Ἀναγνωστόπουλος, θρηνηδοῦν ὅτι «παιδεία πλέον κατ' οὐσίαν δὲν ὑφίσταται».

Εἶναι πράγματι περιέργον ὅτι ἡ ἀστικὴ τάξις ὀριστικῶς διαμορφωθεῖσα, ἰδίᾳ μετὰ τὸ 97, ὅποτε ἠττήθη εἰς τὸν πόλεμον ἡ καθυστερημένη ὀλιγαρχία καὶ στρατοκρατία, δὲν ἠδηνήθη νὰ δώσῃ ἐν συγχρονισμῶν ἐκπαιδευτικὸν σύστημα, ἱκανὸν νὰ τὴν ἐξυπηρετήσῃ εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς νέας οἰκονομίας καὶ τῆς νέας διοικήσεως ἑνὸς μεγαλυτέρου κράτους. Ἡ Ἐμπορικὴ καὶ Βιομηχανικὴ Ἀκαδημία, τὸ Πολυτεχνεῖον καὶ αἱ Ἐμπορικαὶ Σχολαὶ ὑπῆρξαν χρήσιμα καὶ φωτισμένα Σχολεῖα ἀλλὰ δὲν ἀπέτέλεσαν εἰμὴ μερικὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ προβλήματος, οὐχὶ γενικωτέραν λύσιν. Τὸ γεγονός ὅτι

ἀπὸ τοῦ 1909 ἠτοιμάζετο ἡ πραγματοποίησις τῆς Μεγάλης Ἰδέας δὲν ἀπετέλει ἐμπόδιον, ἀλλ' ἀντιθέτως καθίστα ἀναγκαῖον τὸν ἐκσυγχρονισμόν τῆς Παιδείας, προωρισμένης νὰ ἐξυπηρετήσῃ ἐν μέγα ἔθνικόν κράτος καὶ μίαν μεγάλην οἰκονομίαν.

Σήμερον, τὰ μεγάλα ἔθνικὰ ὄνειρα ἔχουν σβύσει. Τοῦτο ὀφείλεται ὄχι μόνον εἰς ἐξωτερικὰς αἰτίας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ γεγονός ὅτι ἡ Παιδεία τοῦ ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἡ ὁποία εἶχε τάξει ὑπεράνω παντὸς ἄλλου ἰδανικοῦ τὴν διατήρησιν τῆς Μεγάλης Ἰδέας, δὲν εἶχεν ἐπιδιώξει καὶ προλάβει νὰ δημιουργήσῃ τὴν ἔθνικὴν - πολιτικὴν συνείδησιν ἡ ὁποία ἀπητεῖτο διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς Μεγάλης Ἰδέας. Δὲν ἦτο βεβαίως ὁ λογιωτατισμὸς ὁ ὁποῖος θὰ μετέτρεπε τὸν ἑλληνικὸν λαόν, τὸν μόλις λυτρωθέντα ἀπὸ τὴν τουρκοκρατίαν καὶ ἀπὸ τὸν μετὰ τὸ 1897 τρόπον τῶν τούρκων χαμάληδων εἰς λαὸν ὀργανωμένον, εἰς τὸ συγχρονισμένον ἐκεῖνο Κράτος ποῦ μόνον αὐτὸ θὰ ἠδύνατο νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸν ὀπωσδὴποτε τιτάνιον ἀγῶνα διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἀλυτρώτου Ἑλληνισμοῦ καὶ τὴν ἀπόθησιν τοῦ προαιωνίου βαρβάρου, τοῦ πολυπληθεστέρου καὶ πλουσιωτέρου ἔθρου. Τοῦτο ἦτο ἔργον τῶν προοδευτικῶν δυνάμεων τοῦ τόπου, διότι αὐταὶ κατ' οὐσίαν εἶναι δυνάμεις ἔθνικαί.

Μετὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ μεγάλου ἔθνικοῦ ὀνείρου, δὲν μᾶς ἀπομένει παρά ν' ἀτενίσωμεν μὲ νηφαλιότητα καὶ ψυχραιμίαν τὴν πραγματικότητα. Ὅπως ὁ Κάτων ἤρχιζε πάντοτε τοὺς λόγους του μὲ τὴν ὑπόμνησιν «delenda Carthago», οὕτω καὶ εἰς ἡμᾶς πρέπει νὰ γίνῃ σχεδὸν ἔμμονος ἰδέα ἡ φρικτὴ ὄντως κατάστασις τῆς παιδείας μας.

Ὅρθως εἰς τὸν λόγον του εἰς τὴν Ἀκαδημίαν ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς Παῦλος ἐτόνισεν :

«... Μεμφιμοιροῦμεν ὅλοι ἐκ συστήματος διὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, ἀλλὰ ἀρκοῦμεθα μόνον νὰ μεμφώμεθα τὰς ἐκάστοτε κυβερνήσεις. Ὁ πραγματικὸς ὑπεύθυνος εἶναι ἡ κοινὴ γνώμη, δηλαδὴ ὁ ἐκλέγων τὰς κυβερνήσεις λαός. Εὐθὺς ὡς ὁ λαός ἐνδιαφερθῇ πραγματικῶς, θὰ γίνῃ ἡ παιδεία ὡς διὰ μαγείας ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας προσοχῆς καὶ στοργῆς πάσης κυβερνήσεως...». Ὅρθως, ὀρθότατα, διότι εἰς τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα ὁ λαός ἔχει τὴν κυρίαν τιμὴν καὶ εὐθύνην, ἀλλ' ἐπι-

τραπήτω μοι νὰ σημειώσω ὅτι ὁ ρόλος τῶν κυβερνήσεων πρέπει νὰ εἶναι ἡγετικός καὶ κατ' ἀνάγκην πρωτοποριακός. Αὐταὶ ἔχουν τὴν τιμὴν καὶ ἀναλαμβάνουν τὴν εὐθύνην τῆς κυβερνήσεως ἐνὸς λαοῦ καὶ ἔχουν ἐπομένως τὸ χρέος νὰ ἀσκήσουν πολιτικὴν ὑπὲρ τῆς Παιδείας, ὥστε νὰ καταστῇ αὕτη εἰς τῶν βασικῶν παραγόντων πολιτικῆς συνειδητοποιήσεως. Διὰ νὰ πραγματοποιηθῇ τοῦτο πρέπει νὰ σφυροκοπηθοῦν αἱ παραγωγικαὶ τάξεις καὶ νὰ ὑποστῶσιν ἀκόμη μίαν συστηματικὴν καὶ ἔντονον διαρκῆ προπαγάνδαν, μίαν πλήρη ἐν τέλει διαφώτισιν διὰ τὴν κατάστασιν τῆς Παιδείας εἰς τὸν τόπον μας, ὥστε πάντες ν' αἰσθανθοῦν βαθύτατα τὴν ἀνάγκην ὅχι ἀπλῆς ἀναδιοργανώσεως ἀλλὰ ριζικῆς μεταβολῆς. Νὰ καταστῇ, χάρις εἰς ἓνα συναγερμὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, χάρις εἰς μίαν ἀληθῆ σταυροφορίαν, βίωμα ὅτι ἄνευ Παιδείας γονίμου καὶ συγχρονισμένης οὐδὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ.

Ἡ Ἐκπαίδευσις ὡς θεσμός, ὡς ἐπιδίωξις, ὡς πρόγραμμα πρέπει νὰ πληροφορηθῇ ὅτι τὰ 35 ο)ο τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἶναι ἄποροι, ὅτι ἡ ὕπαιθρος χώρα ἐγκαταλελειμμένη ἐρημοῦται μὲ αὔξησιν τοῦ ἀθηναϊκοῦ ὑδροκεφάλου καὶ κατοικεῖται ἀπὸ ἐνδεεῖς ἔξω τῆς καταναλώσεως, ἔξω τῆς συμμετοχῆς εἰς τὰ στοιχειώδη ἀγαθὰ, ἔξω ἐπομένως ἀπὸ κάθε δυνατότητα νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἐνὸς συγχρονισμένου πολιτισμοῦ, ἔξω ἐπομένως ἀπὸ κάθε δυνατότητα συμμετοχῆς εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν. Οἱ Ἕλληνες οἱ ἐνδιαφερόμενοι διὰ τὸ ἐκπαιδευτικόν μας πρόβλημα θέλουν ν' ἀγνοοῦν ἢ δὲν δύνανται νὰ ἀντιληφθοῦν τὴν τραγικὴν αὐτὴν ἀλήθειαν, ἰστάμενοι ἔξω τόπου καὶ χρόνου, ναρκισσεύμενοι μόνον διὰ τὴν δόξαν τῶν προγόνων καὶ ἀδιαφοροῦντες διὰ τὴν ἔνδειαν καὶ τὴν ἀθλιότητα τῶν ἐπιγόνων.

Νομίζω ὅτι ὑπάρχει μιὰ βαθυτάτη παρεξήγησις τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ πνεύματος εἰς τὴν Ἐκπαίδευσιν. Θεωρεῖται ἀπὸ ἀπεξηραμμένους ἐγκεφάλους ἢ ἀνάγνωσις καὶ μετάφρασις τοῦ κειμένου τοῦ Οἰκονομικοῦ τοῦ Ξενοφῶντος ἢ τῶν Γεωργικῶν τοῦ Βιργιλίου ἀνθρωπιστικὴ μὀρφωσις, ἐνῶ συγχρόνως θεωρεῖται ὡς δευτέρως ποιότητος μὀρφωσις ἢ μελέτη τῶν νεωτέρων μεθόδων τῆς καλλιιεργείας τῆς γῆς ἢ ἡ ἐξέτασις τῶν συγχρόνων οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν προβλημάτων, διαφορῶν κατ' ἀνάγκην ἀπὸ

τὴν πάροδον τῶν αἰώνων, ἀπὸ τὰς νέας συνθήκας τῆς ζωῆς, ἀπὸ τὰς τεχνικὰς ἐξελίξεις κατ' ἕκτασιν καὶ κατὰ βάθος, κατὰ μέγεθος καὶ ποιότητα ἀπὸ τὰ προβλήματα τῆς ἀρχαίας οἰκονομίας. Ἀνθρωπισμὸς λοιπὸν εἶναι ἡ γραμματικὴ καὶ συντακτικὴ ἐρμηνεία τοῦ Ξενοφῶντος περιγράφοντος τὴν στοιχειώδη οἰκονομικὴν τῆς τότε ἐποχῆς ὀργάνωσιν, ἐνῶ ἀγνοοῦμεν τὰς θεωρίας τοῦ Μάρξ ἢ τοῦ Κεύνης, αἱ ὁποῖαι ἔχουν θέσει τὴν σφραγίδα των εἰς τὴν σύγχρονον πολιτικὴν, οἰκονομικὴν καὶ πνευματικὴν ζωὴν, ἢ ἀντιθέτως εἶναι διαστροφή πνεύματος δυναμένη ν' ἀγάγῃ εἰς συμφορὰν τοῦ Ἔθνους; Ἀνθρωπιστικὴ εἶναι αὐτὴ ἡ Παιδεία ἢ Παιδεία ἐνθυμίζουσα τυμβωρύχους;

Λήγοντος τοῦ 1958 καὶ εἰς τὴν αὐγὴν μιᾶς νέας ἐποχῆς, ὅτε ἡ τεχνικὴ πρόοδος ἀνατρέπει τὰς συνθήκας τῆς ζωῆς, ἢ Ἑλληνικὴ Ἐκπαίδευσις ζῆ ὑπὸ καθεστῶς ξεπερασμένον ἴσως καὶ πρὸ ἐνὸς αἰῶνος. Εἰς τὰς παραμονὰς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Κοινότητος ἡ ἀναχρονιστικὴ Ἑλληνικὴ Ἐκπαίδευσις παρουσιάζει τὴν Χώραν ἀπροετοίμαστον, ἐστερημένην τῶν στελεχῶν τῆς νέας οἰκονομικῆς συγκροτήσεως τῆς Εὐρώπης, ἐκτὸς ἐὰν ἡ φιλοδοξία μας εἶναι ν' ἀποζῆ πτωχὸς ὁ λαὸς μὲ μόνον πόρον ὀλίγα γεωργικὰ προϊόντα καὶ τὴν ἐπίδειξιν τῶν μνημείων τῆς ἀρχαίας δόξης.

Εἰς περίοδον τοιαύτης τεχνικῆς ἐξελίξεως ἡ Ἑλλὰς στερεῖται τεχνικῆς Ἐκπαίδευσως καὶ ἀρκεῖται εἰς πολυάριθμα ψευδοκλασσικίζοντα γυμνάσια, ὅπου ἔλλιπεις τὸν ἀριθμὸν καὶ μὲ ἐξευτελιστικὰς ἀποδοχὰς Καθηγηταὶ ἀγωνίζονται νὰ διδάξουν τοὺς γραμματικὸς καὶ συντακτικὸς κανόνες τῆς ἀρχαίας γλώσσης, ἐνῶ τὰ κατεσπαρμένα διὰ κομματικὸς καὶ ὄχι πνευματικὸς λόγους εἰς ἀπιθάνους κωμπούλεις Γυμνάσια στεροῦνται Καθηγητῶν τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Χημείας.

Πρέπει νὰ ὁμολογηθῆ ὅτι τραγικὴ εἶναι ἡ εἰκὼν τῆς ἑλληνικῆς ἐκπαίδευσως: Ἑλλειψις κτιρίων καταλλήλων, ἐπαρκῶν εἰς χῶρον, παντελῆς ἑλλειψις σχεδὸν ἐποπτικῶν μέσων διδασκαλίας τῶν ἐπιτευγμάτων τοῦ συγχρόνου βίου, ἀνεπαρκῆς ἀριθμὸς διδασκόντων, ἐγκληματικῆς μορφῆς ἀμοιβαί των, μείωσις τῆς κοινωνικῆς των θέσεως, ὑπερβολικὸς μέχρις ἀπιστεύτου βαθμοῦ ἀρι-

Ομὸς διδασκομένων κατὰ τάξιν, ἀνεπαρκῆς φροντὶς συγχρο-
σμένης καὶ εἰδικῆς μορφώσεως διδασκάλων, σχεδὸν περιφρόνη-
σις πρὸς τὴν Παιδείαν, παντελῆς ἀδιαφορία πρὸ τῶν προβλημά-
των τῆς, πρόγραμμα μαθημάτων καὶ γενικωτέρα ὀργάνωσις τῆς
ἐκπαιδεύσεως ἀσυγχρόνιστος καὶ ἀνεδαφικὴ καὶ ἀποτελέσματα
μορφώσεως ἔχι ἀπλῶς ἐλλιπῆ ἀλλ' αὐτόχρημα τραγικά. Εἰς ὅλην
τὴν Εὐρώπην οἱ ἀπόφοιτοι τῶν σχολείων τῆς α' βαθμίδος γνω-
ρίζουν νὰ γράφουν καὶ νὰ ὁμιλοῦν ὀρθῶς, ἐνῶ ὀλίγοι ἀπόφοιτοι
τῆς β' βαθμίδος ἐν Ἑλλάδι ἐπιτυγχάνουν τοῦτο.

Πόση ἀδιαφορία ὑπάρχει δεικνύει σαφῶς τὸ ποσοστὸν τὸ
ὁποῖον διατίθεται διὰ τὴν Ἐκπαίδευσιν ἐν Ἑλλάδι ἐκ τοῦ προϋπο-
λογισμοῦ : 8,03 ο)ο διὰ τὸ ἔτος 1958, ἐνῶ τὸ Βέλγιον διαθέτει τὰ
10,6 ο)ο, ἡ Ἰταλία τὰ 11 ο)ο, ἡ Τουρκία τὰ 11,4 ο)ο, ἡ Περσία
τὰ 11,5 ο)ο, ὁ Λίβανος, ἡ Σουηδία, ἡ Αἴγυπτος τὰ 12,5 ο)ο, ἡ
Γιουγκοσλαυία τὰ 12,9 ο)ο, ἡ Ἰαπωνία τὰ 13 ο)ο, τὸ Ἰράκ τὰ
13,9 ο)ο, ἡ Αὐστραλία τὰ 14 ο)ο, ὁ Καναδάς τὰ 15,5 ο)ο, ἡ Συ-
ρία τὰ 17,7 ο)ο, ὁ Ἰσημερινὸς τὰ 20 ο)ο καὶ ἡ Γαλλία τὰ 18 ο)ο.

Πόσον ἀνεδαφικὴ καὶ ἔξω τῆς πραγματικότητος εἶναι ἡ
ἐλληνικὴ Ἐκπαίδευσις δεικνύει ἡ τελευταίως κυκλοφορήσασα ἔκ-
δοσις τῆς Ἐθνικῆς Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος (1957),
ἐκ τῆς ὁποίας ἐμφαίνεται ὅτι ἡ σχέσις τῶν μαθητῶν τῆς τε-
χνικῆς ἐκπαιδεύσεως πρὸς τὴν γενικὴν τοιαύτην εἶναι 1 πρὸς
5,4, ἐνῶ εἰς τὴν Αὐστρίαν π.χ. ἡ αὐτὴ σχέσις εἶναι 1 πρὸς 2,
εἰς τὸ Βέλγιον εἶναι 2 πρὸς 1, εἰς τὴν Δυτικὴν Γερμανίαν 2
πρὸς 1, εἰς τὴν Γιουγκοσλαυίαν 1 πρὸς 3, εἰς τὸ Ἰσραήλ 1 πρὸς
2, εἰς τὴν Ἰταλίαν 1 πρὸς 1 κ.τ.λ., εἶναι δὲ ἔξω πάσης συζη-
τήσεως ὅτι ἡ ἀνασυγκρότησις καὶ ἡ οἰκονομικὴ τοῦ τόπου ἀνά-
πτυξις προϋποθέτει ὑπαρξίν τεχνικῶν δυναμένων νὰ συμβάλωσι
καὶ εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν σχεδίων ἀναπτύξεως καὶ εἰς τὴν
ἐκτέλεσίν των. Συγχρόνως τὰ Σχολεῖα στεροῦνται ἐνὸς ἀληθινοῦ
καὶ ἀποδοτικοῦ ἀνθρωπιστικοῦ πνεύματος, δυναμένου νὰ δημιουρ-
γηθῇ ἀπὸ μίαν πραγματικὰ συγχρονισμένην μόρφωσιν μὲ ἰδανι-
κὸν τὴν συμβολὴν τῆς εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ λαοῦ.

Καὶ ἐνῶ ἀναμνηροῦμεν τὰ εἰς «μῖν» ῥήματα καὶ διαλαλοῦ-
μεν *urbi et orbi* τὴν δόξαν τῶν προγόνων, ἀδιαφοροῦμεν καὶ περι-

φρονοῦμεν, ἐντρεπόμεθα διὰ τὴν ἀκρίβειαν διὰ τὴν μεσαιωνικὴν καὶ νεωτέραν μας ἱστορίαν, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ εἴμεθα ὑπερήφανοι διότι διετηρήσαμεν τὴν γλῶσσαν μας, τὴν θρησκείαν μας, τὴν ἔθνικὴν μας συνείδησιν, παρὰ τὴν ἐπὶ τόσους αἰῶνας κατοχὴν ἀπὸ τὸν Τοῦρκον, τὸν χειρότερον κατακτητὴν, ὁ ὁποῖος συνέτριψε, χωρὶς τίποτε ν' ἀποδώσῃ δύο μεγάλους πολιτισμούς: τὸν ἀραβικὸν καὶ τὸν βυζαντινόν. Ζητοῦμεν νὰ συνδέσωμεν τὴν μετὰ τὴν Ἑθνικὴν μας Ἐπανάστασιν Ἑλλάδα μὲ τὸν ἀρχαῖον κόσμον, ἐνῶ δὲν ἐθεωρήσαμεν πρῶτον χρέος νὰ συστήσωμεν ἐν «Ἰνστιτούτῳ Νεοελληνικῶν Σπουδῶν», διὰ νὰ μελετήσωμεν τὴν ἱστορίαν τοῦ Νεοελληνικοῦ ἔθνους, τὴν πολιτικὴν, τὴν οἰκονομικὴν, τὴν πνευματικὴν, τὴν καλλιτεχνικὴν καὶ τὴν θρησκευτικὴν τοῦ ζώην, ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος, ὅποτε διαμορφώνεται σαφῶς ἡ νέα μας ἔθνικὴ συνείδησις καὶ ἡ ἀπόφασις τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἔθνους μὲ τὰς ἰδίας του δυνάμεις, ἀφοῦ αὐτὴ εἶναι ἡ μοῖρα τοῦ τόπου αὐτοῦ. Τὸ Ἰνστιτούτον αὐτὸ μαζὶ μὲ τὴν Σχολὴν Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν θὰ ἦσαν εἰς τὴν πρωτοπορίαν τῆς πολιτιστικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἔθνους καὶ δημιουργοὶ πραγματικὰ ἔθνικῆς πολιτικῆς συνειδήσεως.

18. Ἰδιαίτερος ἀπευθύνομαι πρὸς τοὺς Ἑλληνας Διδασκάλους οἱ ὁποῖοι μὲ τιμοῦν καὶ μὲ ἐνισχύουν εἰς τὰς ὀμιλίαις μου αὐτάς, πρὸς τοὺς ἀγαπητοὺς Συναδέλφους, οἱ ὁποῖοι εἰσέρχονται εἰς τὴν ἄσκησιν τοῦ λειτουργήματός των μὲ τόσα ὄνειρα καὶ τόσας ἐλπίδας καὶ ἀποκομίζουσι τόσας πικρίας καὶ ἀπογοητεύσεις ἀπὸ τὴν ἀστοργίαν τῆς Πολιτείας, ἀπὸ τὴν ἀδιαφορίαν τῆς Κοινωνίας, ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν μέσων διδασκαλίας καὶ οἱ ὁποῖοι γνωρίζουν ὅτι μοῖρα των εἰς τὴν προσπάθειάν των νὰ μορφώσουν καὶ νὰ διαπλάσουν τοὺς Νέους εἶναι ἐν τέλει ὁ ἀκάνθινος στέφανος. Αὐτὸ εἶναι τὸ τέρμα, ὅταν ἡ ἀρχὴ εἶναι χρυσᾶ ὄνειρα, ἐλπίδες, φιλοδοξία, πίστις εἰς τὴν ἀνωτερότητα μιᾶς ἀγίας ἀποστολῆς.

Κρατοῦμεν εἰς χεῖρας μας τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα τῶν νέων. Εἴμεθα ὑπεύθυνοι ἀπέναντι τοῦ Κράτους καὶ τῆς Κοινωνίας, ἀπέναντι τῆς Πατρίδος, ἡ ὁποία μᾶς ἐμπιστεύεται τὸ μέλλον

Της. Τὰ παιδιά αὐτὰ δὲν πρέπει μόνον νὰ μάθουν γράμματα καὶ ἀριθμητικὴν. Πρέπει νὰ γνωρίσουν τὴν Ἱστορίαν Της καὶ τὴν Γεωγραφίαν Της, νὰ γίνουν ἕνα μὲ τὸ παρελθὸν καὶ τὸ παρὸν Της, διότι θὰ γίνουν αὐριοὶ Πολῖται καὶ θὰ πρέπει νὰ μάθουν τί εἶναι μίᾳ πραγματικῶς ἐλευθέρᾳ Δημοκρατίᾳ ὑπὸ ὅλας τῆς τὰς ἐκδηλώσεις, ἀπὸ τῆς Κοινότητος καὶ τοῦ Συνεταιρισμοῦ μέχρι τοῦ Κράτους. Θὰ πρέπει νὰ μάθουν ποῖα δικαιώματα καὶ ποῖας ὑποχρεώσεις δημιουργεῖ ἡ Δημοκρατία καὶ πῶς αὐξάνουν πρὸ παντὸς αἱ ὑποχρεώσεις ἐφόσον ἀνερχόμεθα τὴν κλίμακα τῆς κοινωνικῆς ἱεραρχίας.

Πρέπει ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους νὰ μάθουν ὅτι ἡ ρίζα τῶν κακῶν εἶναι ὁ ἐγωισμὸς μας ὑπὸ τὰς πολλαπλᾶς του μορφάς, ἡ προέκτασις αὐτῆ τοῦ ἐγῶ μας μέχρι τοῦ ἀπείρου, καὶ ὅτι βᾶσις τοῦ μεγαλείου μας εἶναι ἡ ὑπερηφάνεια καὶ ἡ ἀξιοπρέπεια μαζί μὲ τὴν καλωσύνην, προπαντὸς μαζί μὲ τὴν συναίσθησιν ὅτι ἀποτελοῦμεν μίαν κοινωνίαν ἀνθρώπων καὶ μάλιστα μίαν κοινωνίαν ἐργαζομένων ἀνθρώπων, εἰς τὴν ὁποίαν αἱ σχέσεις ἐργασίας πρέπει νὰ παύσουν νὰ εἶναι σχέσεις δουλείας καὶ νὰ καταστοῦν σχέσεις ἀνθρώπινοι ἀποβλέπουσαι, ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν, τὴν καθοδήγησιν καὶ τὸν ἔλεγχον εἰδικευμένων διοικητικῶν καὶ τεχνικῶν στελεχῶν, εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς παραγωγῆς καὶ τὴν βελτίωσιν τῆς ποιότητος. Πρέπει νὰ ἀντιληφθοῦν ὅτι εἶναι ἀνάγκη ἡ ἀγωγή νὰ στηριχθῇ εἰς μίαν ἀναντίρρητον σήμερον ἀρχήν, ὅτι δὲν ὑπάρχει μόνον εἷς προϊστάμενος ἀλλὰ καὶ πολλοὶ συνάδελφοι, πολλοὶ ὑφισταμένοι, πολλοὶ τρίτοι, ἀποτελοῦντες ὅλοι μέλη ἐνὸς κοινωνικοῦ μηχανισμοῦ μὲ κοινὰ συμφέροντα καὶ κοινὰς ἐπιδιώξεις. Οὕτω ἡ ἔννοια τῆς ἀγωγῆς προσλαμβάνει νέον περιεχόμενον, πλατύνεται καὶ καθίσταται συγχρονισμένη. Αὐτὸ εἶναι τὸ σύνθημα σήμερον καὶ ἡ ἐκπαίδευσις ὀφείλει νὰ τὸ καταστήσῃ βίωμά της. Δὲν χρειάζεται νὰ ζητᾶς νὰ γίνῃς παραπάνω ἀπὸ τοὺς ἄλλους· φρόντισε νὰ εἶσαι μαζί μὲ τοὺς ἄλλους. Αὐτὸ εἶναι ἡ κραυγὴ, τὸ σύνθημα τῆς ἐποχῆς μας.

Πρέπει νὰ ἀντιληφθοῦν ὅτι τιθασεύοντες τὰς τραχύτητας τῆς Φύσεως καὶ τὰς βαναυσότητας τοῦ ἐνστίκτου γινόμεθα συντελεσται αὐτοῦ τοῦ θαυμασίου ἔργου τοῦ ἀνθρώπου ποὺ λέγεται Πολι-

τισμός. Οὕτω πως δεικνύοντες τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀνθρωπίνης σκέψευς διδάσκομεν συγχρόνως τὸν σεβασμὸν πρὸς τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ ἀνθρώπου, πρὸς τὴν ἀγαθοποιὸν δύναμίν του, ἢ ὅποια θὰ ἐπιτύχη νὰ θριαμβεύσῃ ἐπάνω εἰς τὸ κακόν, εἰς τὸ σκότος, εἰς τὸν θάνατον.

Πρέπει προπαντός, καθήκον μας ὑπὲρ πᾶν ἄλλο εἶναι νὰ δώσωμεν νέα Ἰδανικά εἰς τὴν ἀγωνιῶσαν διὰ τὴν Αὔριον Ἑλληνικὴν Νεότητα. Χωρὶς αὐτό, ὅλη ἡ μορφωτικὴ προσπάθεια καταλήγει εἰς μηδέν. Τὰ νέα ἰδανικά, ἀφοῦ συνειρήψαμεν τὴν 1ην Νοεμβρίου τοῦ 1920 τὸ ὄραμα τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, ἀφοῦ παρεδώσαμεν μετὰ τὴν Ἀπελευθέρωσιν τὴν Ἑλλάδα εἰς τὰ κομματικὰ καὶ ταξικὰ μας πάθη, ἀφοῦ ἐπροδώσαμεν τὴν Πατρίδα ὑπηρετοῦντες, καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δέ, μ' ἓνα ἀδυσώπητον ἐμφύλιον πόλεμον τοὺς ἐχθροὺς τῆς. Τὰ νέα Ἰδανικά τοῦ Ἔθνους εἶναι νὰ κατακτήσωμεν ἡμεῖς πλέον οἱ Ἕλληνες τὴν Ἑλλάδα, ἀξιοποιῦντες τὰς πλουτοπαραγωγικὰς τῆς πηγὰς, αὐξάνοντες τὸ ἐθνικὸν μας εἰσόδημα καὶ ὑψοῦντες τὸ βιοτικὸν τοῦ Λαοῦ μας ἐπίπεδον. Ἀφοῦ μόνοι κατεδικάσαμεν τὴν Ἑλλάδα νὰ εἶναι μικρὰ εἰς ἔκτασιν, ἃς φροντίσωμεν νὰ τὴν καταστήσωμεν Μεγάλην εἰς ὑλικόν, ἠθικόν καὶ πνευματικὸν πλοῦτον. Τοῦτο εἶναι τὸ πρῶτον, τὸ μέγα καθήκον τοῦ Σχολείου. Αὕτῃ εἶναι ἡ μεγάλη ἀποστολὴ τοῦ ἥρωος καὶ μάρτυρος, τοῦ Ἑλληνος Διδασκάλου.

Εἰς τὸν πόλεμον ἠγωνίσθημεν, ἐπαναλαμβάνω, ὅχι μόνον διὰ νὰ σώσωμεν τὰ ὑλικά μας ἀγαθὰ, ἀλλ' ἐπίσης ἐπολεμήσαμεν διὰ νὰ ἐξασφαλίσωμεν τὰ ἠθικά καὶ πνευματικὰ μας ἐπιτεύγματα.

Δυστυχῶς μετὰ τὸν πόλεμον παρεβλέψαμεν τοῦτο. Κατὰ τὴν περίοδον τῆς εἰρήνης παρασκευαζόμεθα διὰ νέον πόλεμον, ἐνῶ δὲν ἀσχολούμεθα νὰ περιφρουρήσωμεν τὴν ψυχὴν μας καὶ τὸ πνεῦμα μας, ἀδιαφοροῦντες διὰ τὸν πνευματικὸν μας κόσμον καὶ περιφρονοῦντες τὰς δαπάνας διὰ τὴν μόρφωσιν. Φοβούμεθα τὸν ἐχθρὸν ἀλλὰ δὲν οἰκοδομοῦμεν καὶ δὲν ὀργανοῦμεν σχολεῖα, διὰ ν' ἀντιμετωπίσωμεν ἓνα μεγαλύτερον ἐχθρὸν, τὸν ἀμαθῆ καὶ ἡμιμαθῆ νέον, ὁ ὁποῖος εἶναι ἔτοιμος νὰ συνεργασθῇ μὲ τὸν ἐχθρὸν ἢ νὰ καταστῇ ὁ ἴδιος στοιχεῖον ἐχθρικοῦ συγκροτήματος.

Εὐρισκόμεθα πρὸ νέας περιόδου, τὴν ὅποιαν ἤνοιξεν ἡ ἔννοια

τοῦ ὀλοκληρωτικοῦ πολέμου. Αὐτὴ κατήργησε τὰς τάξεις καὶ ἐδημιούργησεν ἐνότητα Λαοῦ ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ.

Ἄλλὰ τοῦτο δημιουργεῖ ὑποχρεώσεις τῶν μέχρι σήμερον προνομιούχων, δημιουργεῖ κατ' ἀνάγκην νέας ἀπόψεις, νέας ιδέας καὶ συνεπῶς νέα ἐκπαιδευτικὰ ἰδανικὰ. Τὸ ἀντελήφθημεν ;

Δι' αὐτὰ τὰ ἰδανικὰ, τῆς Ἐλευθερίας δι' ὅλους, τῆς Δικαιοσύνης δι' ὅλους, τῆς Εὐτυχίας ἐπομένως δι' ὅλους, ὁ Δυτικὸς κόσμος δαπανᾷ τεράστια ποσά, ἀλλὰ λησμονεῖ ὅτι ἄνευ τοῦ Σχολείου καὶ τῆς μορφώσεως δὲν δημιουργοῦνται αὐτὰ τὰ κοινὰ ἰδανικὰ ἐνὸς Λαοῦ.

Τί ἐπράξαμεν λοιπὸν διὰ τὸ Σχολεῖον ὥστε ὄχι μόνον νὰ ἀποκτήσῃ τὰ ὑλικά μέσα, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναταθῇ μέχρι τῶν νέων Ἰδανικῶν ;

Πρέπει τὸ Σχολεῖον ν' ἀτενίσῃ τὸ πρόβλημα μὲ θάρρος, χωρὶς προκαταλήψεις, χωρὶς δεισιδαιμονίας, χωρὶς προγονοπληξίας, μὲ ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν ἄνθρωπον. Διὰ νὰ συντελέσῃ νὰ παράγωμεν περισσότερα, διὰ νὰ ὑψωθῶμεν εἰς κυρίου τῆς παραγωγῆς, διὰ νὰ αὐξήσωμεν τὴν ἀνθρωπίνην ἀξίαν.

Μορφώνει δὲν σημαίνει ἀναγκάζειν. Ἐκπαίδευσις σημαίνει ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τὰ ἐνστικτα καὶ τὰς σκωρίας, ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν μας καὶ ἀναζήτησιν ἐνὸς καλλιτέρου μέλλοντος. Πρέπει τὸ παιδί νὰ μάθῃ νὰ αὐτενεργῇ ὑπὲρ τοῦ καλλιτέρου, ν' ἀντιδρᾷ κατὰ τοῦ χειροτέρου.

Ἐκπαίδευσις εἶναι μαθητεία εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ἡ ὁποία στηρίζεται εἰς τὴν αὐτοπειθαρχίαν, τὸν αὐτοέλεγχον, εἰς τὴν κρίσιν, εἰς τὴν εὐθύνην, εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῶν μέσων νὰ συνεργασθῶμεν εἰς τὴν κοινὴν προσπάθειαν, εἰς τὴν ἀλληλεγγύην, μέχρι ὅτου ὑψωθῶμεν ὑπεράνω τῶν μικροτήτων τῆς ζωῆς.

Ἐξήσαμεν τὴν περιπέτειαν τοῦ πολέμου καὶ τῆς καταστροφῆς καὶ ἡ Ἀνθρωπότης ἐπέρασε νύκτα ἐφιαλτικὴν, ὁμοίαν τῆς ὁποίας κανεὶς ποιητῆς δὲν ἠδυνήθη, οὔτε θὰ δυνηθῇ νὰ περιγράψῃ.

Ἡ ἀνθρωπίνη φαντασία ἐστάθη μικρά εἰς τὸ παρελθόν, ὥστε νὰ συλλάβῃ τὸ δρᾶμα τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν περίοδον τοῦ πολέμου καὶ τῆς κατοχῆς.

Μία ἡμέρα καὶ μόνη ἢ μία νύκτα καὶ μόνη ἰσοζυγεῖ τὸ δρᾶμα ἐνὸς ἄλλοτε μακροχρονίου πολέμου. Οἱ ἄνθρωποι ἐπολέμησαν ἄλ-

λοτε με σκληρότητα και γενναϊότητα, συγχρόνως δε με ανάτασιν και ευγένειαν, ενώ ο τελευταίος πόλεμος υπήρξε η ολοκλήρωσις της κακουργίας, εάν δεν έπρεπε να εύρεθῃ νέος ὄρος εμπρός εις τόν ὁποῖον ὁ ὄρος βανδαλισμός θα έπρεπε να λέγη ἀσήμαντα πράγματα ἐν συγκρίσει πρὸς ἐν Ἄουσβιτς ἢ ἐν Μπούχενβαλντ ἢ ἐνώπιον τῶν βουλγαρικῶν και χιτλικῶν ἐγκλημάτων εις τόν τόπον μας.

Δὲν ἀνετράπησαν μόνον οἱ ὕλικοι ὄροι. Δὲν ἐδημιουργήθησαν μόνον νέαι τεχνικαὶ συνθήκαι. Ἐδημιουργήθησαν, προπαντός, πράγματι νέοι ψυχικοὶ ὄροι ἀπὸ τὸν παγκόσμιον συγχλονισμόν.

Τὸ κοινωνικὸν καθῆκον, ὅπως αὐτὸ διαμορφώνεται κάτω ἀπὸ τοὺς ἀναγκαίους ὄρους τῆς σημερινῆς ζωῆς, εἶναι μία ἱστορικὴ πραγματικότης, εἶναι ἐν κοινωνικὸν γεγονός. Ἡ Ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου ρυθμίζεται ἀπὸ τὸ καθῆκον τοῦ παραγωγοῦ και τοῦ πολίτου, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ θεμέλιον τῆς σημερινῆς κοινωνικῆς τάξεως και ὀργανώσεως.

Πρέπει να μάθωμεν ὅλοι ὅτι αὐτὴ ἡ λαϊκὴ ἠθικὴ, ἡ ἀνθρωπίνη, εἶναι ἡ ψυχὴ τῶν θεσμῶν μας και ὅτι πρέπει αὐτὴ να κανονίζη, να ἐξευγενίζη και να ἀνυψώνη τὰς συνειδήσεις μας. Πρέπει ὡς βάσις τῆς ἐκπαιδεύσεως να εἶναι: να κατανοήσουν ὅλοι τί σημαίνει ἄνθρωπος και τί δικαιώματα και τί ὑποχρεώσεις ἔχει μέσα εις μίαν συγκροτημένην κοινωνίαν. Αὐτὴ ἡ ἔννοια τοῦ ἀνθρώπου ἀνυψώνει τὴν ἔννοιαν τῆς ἀρετῆς εις ἐν πανανθρώπινον ἰδανικὸν και αὐτὴ ἀποδεικνύει διατί ὁ ἠθικὸς κόσμος διαφεύγει ἀπὸ τοὺς νόμους τῆς Τεχνικῆς και ἐξηγεῖ τὴν ἀπόστασιν ἡ ὁποία ὑπάρχει μεταξύ τῆς τεχνικῆς και ἠθικῆς ἐξελέξεως τοῦ κόσμου.

Μαζὶ με τὴν ἰδέαν τῆς Ἐλευθερίας, ὡς ἀνάγκης τοῦ Ἔθνους και τοῦ ἀτόμου, πρέπει να ἐμφυτεύσωμεν τὸ ἰδανικὸν μιᾶς κοινωνικῆς Δικαιοσύνης. Τότε και μόνον θα δημιουργήσωμεν ἀξίους πολίτας και χρησίμους ἀνθρώπους. Δὲν ἀρκεῖ μόνον τὸ οἰκονομικὸν ἀντάλλαγμα διὰ να ἀναπτύξωμεν τὴν ἐθνικὴν παραγωγὴν. Ὁ σκοπὸς πρέπει να εἶναι να ἀνυψώσωμεν τὸ ἀνθρώπινον ἐπίπεδον και ἐπομένως να ἀναπτύξωμεν εις κάθε παραγωγὸν τὴν ἀνθρωπίνην ἀξίαν, τὴν ὁποίαν ἕκαστος περιέχει. Πρέπει πρὸς τοῦτο να διαμορφώσωμεν εις τοὺς νέους τὸ αἶσθημα τῆς ὑπερηφανείας διὰ τὴν

ἐργασίαν καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης, ἡ ὁποία θέτει τὸ Σύνολον ὑπὲρ τὸ ἄτομον, ἀκριβῶς διὰ τὴν ἐξυπηρετηθῆ ὁ ἄνθρωπος ὡς ἄτομον.

Πρὸς τί ὅλοι αὐτοὶ οἱ νέοι νὰ προσέρχωνται ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς Ἑλληνικῆς γῆς καὶ νὰ συνωθοῦνται εἰς τὰ ἀνώτερα Σχολεῖα κατὰ χιλιάδας, ὅταν οἱ νέοι αὐτοὶ δὲν θὰ γίνουν παρὰ στεγνοὶ ἐπαγγελματῖαι ἀναζητοῦντες μίαν θεσοῦσαν ἢ ἐν κέρδος, ὅταν στεροῦνται ἰδανικοῦ, ὅταν στεροῦνται τῆς χαρᾶς καὶ τῆς εὐτυχίας, τοῦ ἠθους, τῆς φιλοδοξίας, τῆς ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς ἀνατάσεως; Ἀκόμη πρὸς τί ἡ φιλοδοξία τῆς ἀξέησεως τῆς παραγωγῆς καὶ ἀκόμη περισσότερο πρὸς τί ἡ φιλοδοξία τῆς ἐξυπηρετήσεως τῆς Ἐπιστήμης, ὅταν τὴν ψυχὴν των δὲν πλημμυρίζει ἡ βαθεῖα χαρὰ ὅτι ἐξυπηρετοῦν τὴν Δικαιοσύνην καὶ τὴν Πρόοδον τοῦ Ἔθνους;

Αὐτὸ τὸ ἰδανικόν, αὐτὴν τὴν ἀνάτασιν πρέπει νὰ τὴν γεννήσετε Σεῖς οἱ διδάσκοντες εἰς τὰ Σχολεῖα πρώτου καὶ δευτέρου βαθμοῦ εἰς τὰ παιδιὰ, διὰ νὰ τὴν ὀλοκληρώσωμεν καὶ νὰ τὴν ἐμπεδώσωμεν ὡς πνευματικὴ ἡγεσία ἡμεῖς εἰς τοὺς νέους.

Ἡ πεῖρα τοῦ παρελθόντος, ὁ καπιταλισμὸς καὶ ὁ ὀλοκληρωτισμὸς, αἱ ἀντινομίαι τοῦ παρόντος, δημιουργοὶ πόνου καὶ ἀγωνίας, συντελοῦν συνάμα εἰς τὴν γένεσιν τῆς ἐλπίδος διὰ τὸ μέλλον. Ἡ πορεία τῆς Ἀνθρωπότητος συνεχίζεται. Ὁ δρόμος ὁ διανυθεὶς μὲ ἀκάνθας καὶ τριβόλους δὲν εἶναι ἐπὶ ματαίῳ.

Κολοσσιαία ἡ ἀπαιτουμένη προσπάθεια εἰς μίαν μεταβατικὴν περιόδον ὡς ἡ ἰδικὴ μας. Ἀκόμη μεγαλυτέρα εἰς ἓνα τόπον τόσον πνευματικῶς καὶ οἰκονομικῶς —καὶ κατ' ἀνάγκην πολιτικῶς— καθυστερημένον ὡς ὁ ἰδικός μας.

Μεγίστη ἡ ἀπαιτουμένη προσπάθεια διὰ νὰ ἀνυψώσωμεν τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον τοῦ Λαοῦ μας, διότι μόνον εἰς τὴν ἀνύψωσιν αὐτὴν εἶναι δυνατὸν νὰ στηρίζωμεν τὰ νέα μας ἐκπαιδευτικὰ ἰδανικά, τὸ ἐκπαιδευτικὸν μας πρόγραμμα, τὴν μορφωτικὴν μας προσπάθειαν.

Ἡ πορεία, βεβαίως, εἶναι μακρά. Χρειαάζεται νὰ ἐξασφαλίσωμεν τὰς πρώτας του ἀνάγκας: τῆς κατοικίας, τῆς ἐνδυμασίας καὶ τῆς τροφῆς, νὰ τὸν ἀπαλλάξωμεν ἀπὸ τὸν φόβον καὶ τὴν ἀνησυχίαν τῆς αὔριον, ἀπὸ τὴν ἀνεργίαν, τὴν ἀσθένειαν, τὸ γῆρας, νὰ

τοῦ δώσωμεν τὴν ψυχαγωγίαν, νὰ τὸν ὑψώσωμεν πρὸς πνευματικὰς καὶ ψυχικὰς ἀπολαύσεις, νὰ τοῦ δημιουργήσωμεν τὴν ἱκανοποίησιν καὶ τὴν ὑπερηφάνειαν διὰ τὴν ἄσκησιν τοῦ οἰουδήποτε ἐπαγγελματός του, διὰ νὰ πιστεύσῃ ὅτι εἶναι μέτοχος μιᾶς κοινῆς προσπαθείας.

Οὕτω μόνον, βελτιοῦντες τὰς σχέσεις τῶν ἐργαζομένων ὥστε νὰ τὰς καταστήσωμεν πράγματι ἀνθρωπίνους, δυνάμεθα νὰ δημιουργήσωμεν ἐνιαίαν συνείδησιν καὶ νὰ ἐμποτίσωμεν τὸν ἐργαζόμενον ὄχι ἀπὸ μῖσος, ἀλλ' ἀπὸ τὴν συναίσθησιν ἑνὸς χαρωποῦ καθήκοντος, ἀπὸ τὴν χαρὰν τῆς κοινωφελοῦς ἀποδόσεως, ἀπὸ τὴν δημιουργικὴν ὑπερηφάνειαν ὅτι πᾶν ἄτομον ἀνήκει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Συνόλου.

Πρέπει ἡμεῖς οἱ Διδάσκαλοι νὰ κατανοήσωμεν ὅτι βασικὸν φαινόμενον τῆς ζωῆς εἶναι ἡ ἐργασία, ὅτι βασικὴ μας προσπάθεια πρέπει νὰ εἶναι ἡ μείζων ἀπόδοσις καὶ ἡ αὐξήσις τῆς παραγωγῆς μὲ μείωσιν τοῦ κόστους, μὲ σκοπὸν τὴν βελτίωσιν τοῦ βιοτικῆ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ καὶ μὲ βαθυτέραν ἐπιδίωξιν τὴν πνευματικὴν καὶ ψυχικὴν του ἀνάτασιν.

19. Ἡ Κοινωνία στρέφεται πρὸς τοὺς φωτισμένους ἀνθρώπους ὡς ὀδηγούς. Ἔργον, καθήκον καὶ συμφέρον τοῦ τόπου εἶναι νὰ δημιουργήσωμεν πλήρεις ἀνθρώπους, χωρὶς μονομέρειαν ἀλλὰ μὲ εὐρείας προοπτικὰς, ἀντιλαμβανομένους τὴν σφαιρικότητα τῶν προβλημάτων.

Ὁ γάλλος Ἀκαδημαϊκὸς Πέτρος Γκαζὸττ εἰς τὸ τελευταῖον τοῦ βιβλίου λέγει ὅτι ὁ ἄνθρωπος τοῦ 20οῦ αἰῶνος δὲν εἶναι παρὰ μέλος μιᾶς μάζας, κατευθυνόμενον ἀπὸ συνθήματα τῆς προπαγάνδας. Ἀναντιρρήτως κάθε ἐποχὴ ἐμφανίζει τὸν τυπικὸν τῆς ἀνθρωπον. Ὁ μεσαίων ἐνεφάνισε τὸν ἱππότην, ὁ 13ος τὸν prud' homme, ὁ ἄνθρωπος τοῦ 16ου αἰῶνος ἦτο οὐμανιστής, τοῦ 17ου ὁ honnête homme, τοῦ 18ου ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος, τοῦ 19ου ὁ ρομαντικὸς. Διὰ τὸν διαπρεπῆ Ἀκαδημαϊκὸν ὁ ἄνθρωπος τοῦ 20οῦ αἰῶνος, χάρις εἰς τὸν μαρξισμόν (!), τὴν ἰσότητα καὶ τὴν δικαίαν κατανομήν τῶν ἀγαθῶν (!) εἶναι χωρὶς πρωτοβουλίαν,

χωρίς πνεῦμα, χωρίς ὀντότητα, τεχνοκρατούμενος καὶ καταδημαγωγούμενος. Ἁγία ἀφέλεια!

Εἰς τὴν μεταβατικὴν αὐτὴν περίοδον ποῦ ζῶμεν δὲν γεννᾶται ἀμφιβολία ὅτι χάρις εἰς τὴν ὁμαδικὴν παραγωγὴν, ἡ ὁποία καὶ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἀκόμη ἀναζήτησιν ἐφαρμόζεται, χάρις εἰς τὴν προπαγάνδαν, χάρις εἰς τὰ τεράστια μέσα τὰ ὁποῖα διαθέτει τὸ Κράτος πρὸς ἐπιβολὴν του, χάρις εἰς τὰ ὑπολείμματα τῆς φασιστικῆς νοοτροπίας καὶ διδασκαλίας εὐρισκόμεθα πρὸ τῆς ἀπειλῆς ἑνὸς ἀγελαίου ἀνθρώπου, παντελῶς διαφόρου ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον τῆς κλασσικῆς Ἑλληνικῆς ἐποχῆς καὶ πολὺ περισσότερον ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἡ Ἐκπαίδευσις εἰς τοῦτο πρέπει νὰ συντελέσῃ: νὰ ἀποσοβῆσῃ τὸν ἀγελαῖον, τὸν χωρὶς προσωπικότητα ἄνθρωπον καὶ νὰ δημιουργήσῃ τὸ ἄτομον τὸ ἐργαζόμενον ὡς μέλος μιᾶς ὁμάδος, μὲ πλήρη συναίσθησιν δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων ἐκ τῆς κοινωνικότητος, μὲ πλήρη κατανόησιν ὅτι, χωρὶς μείωσιν τῆς πρωτοβουλίας, τοῦ ἐνδιαφέροντος, τῆς φιλοδοξίας, τῆς χαρᾶς καὶ τῆς πικρίας ἀπὸ τὴν ἀτομικὴν προσπάθειαν, πρέπει τὸ ἔργον νὰ εἶναι συντονισμένον καὶ μὲ σκοπὸν τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἀτόμου μέσα εἰς τὸ Σύνολον καὶ ὄχι τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ συνόλου διὰ συνθλιβῆς καὶ ἐξαφανίσεως τῶν ἀτόμων. Ὅχι προέκτασις τοῦ Ἐγὼ εἰς τὸ ἄπειρον, ὅπως θὰ ἐδίδασκεν ὁ ἄκρατος φιλελευθερισμός, ἀλλ' ὄχι καὶ ἐξαφάνισις τοῦ Ἐγὼ μέσα εἰς μίαν μᾶζαν. Τὸ ἰδανικὸν τοῦ β' τμήματος τοῦ 20οῦ αἰῶνος πρέπει νὰ εἶναι ὁ πλήρης κοινωνικὸς ἄνθρωπος καὶ ὄχι ὁ ἀγελαῖος. Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἑκατοντάδες ἐπιστημόνων συνεργάζονται εἰς ἐπιστημονικὰ ἐργαστήρια ἢ χιλιάδες ὑπαλλήλων καὶ ἐργατῶν συνεργάζονται εἰς ἐργαστάσια καὶ γραφεῖα δὲν πηγάζει ἀναποτρίπτως ὁ κίνδυνος τῆς ἀγέλης. Ἀντιθέτως ἀπόκειται εἰς τὴν Ἐκπαίδευσιν νὰ δημιουργήσῃ τὸ Ἰδανικὸν τῆς ἐκ τῆς ἀνάγκης δημιουργουμένης συνεργασίας τῶν ἀνθρώπων, τῆς συνοδοιπορίας πρὸς ἀνωτέρους σκοποὺς. Τὴν ὑποδούλωσιν εἰς ὀλίγα ἄτομα δὲν πρέπει νὰ διαδεχθῆ ἡ ὑποδούλωσις εἰς τὸ σύνολον ἀλλ' ἡ σύμπραξις τῶν ἀτόμων πρὸς κοινούς σκοποὺς ἐπιδιωκομένους καλύτερον διὰ τοῦ Συνόλου, διὰ τῆς ὁμαδικῆς δράσεως δυναμένης νὰ ἀποτελῆ ὄχι ἄθροισιν ἀλλὰ πολλαπλασιασμόν δυνάμεων.

Ὑπὸ νέους, πράγματι, ἕρους καλεῖται σήμερον ἡ Ἐκπαίδευσις νὰ ἐκτελέσῃ τὸ χρέος τῆς μορφώνουσα καὶ διαπλάσσουσα τοὺς νέους, καλεῖται νὰ καταστῇ συντελεστής τῆς οἰκονομικῆς προσπάθειας τοῦ ἔθνους, παράγων εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ἕρων διαβιώσεως τοῦ λαοῦ μας.

20. Ροδίζεις, νομίζω, ἡ αὐγὴ μιᾶς νέας ἐποχῆς. Τὸ πηχτὸ σκοτάδι, ποὺ τὴν ἀναγγέλλει, παρῆλθεν. Ἡ Ἐκπαίδευσις πρέπει νὰ εὐρεθῇ ἐτοιμὴ διὰ νὰ δώσῃ, μαζὶ μὲ τὴν εἰρηνικὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς ἀτομικῆς ἐνεργείας, τὰς νέας κατευθύνσεις, τὰ νέα ἰδανικά.

Τὸ ἰδανικὸν τοῦ παραγωγικοῦ ἀνθρώπου, συνυφασμένον μὲ τὸ ἰδανικὸν τοῦ ἐξανθρωπισμένου παραγωγοῦ, τὸ ἰδανικὸν δηλονότι μιᾶς νέας συνθέσεως, ἡ ὁποία, κατὰ τοὺς διαλεκτικoὺς νόμους, ἀνεπήδησε ἀπὸ τὴν ἀντίθεσιν τῆς γενικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς παιδείας.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν ἐγνώριζον τὸ ὠφέλιμον, ἠδιαφόρουν διὰ τὸ χρήσιμον, ἀνεζήτουν τὴν ἀλήθειαν χάριν τῆς ἀληθείας. Μέσα εἰς τὰ πλαίσια τῆς ἰδικῆς των ἐποχῆς ἐδημιούργησαν τὸ Ἑλληνικὸν θαῦμα. Βραδύτερον ὁ Πλίνιος ὀρθῶς θὰ εἶπῃ εἰς τὸν μελετητὴν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων —καὶ αἰωνία θὰ παραμείνῃ ἡ φράσις του— «θὰ πᾶς σὲ ἀνθρώπους ποὺ εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἄνθρωποι». Αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους πρέπει νὰ δημιουργήσωμεν ἀλλὰ μέσα εἰς τὸν παραγωγικὸν μηχανισμόν. Τοῦτο ἀπαιτεῖ νέον πνεῦμα, νέας ἀντιλήψεις, νέας μεθόδους διδασκαλίας, νέα μαθήματα, νέους τρόπους ὀργανώσεως, νέα συνθήματα, νέαν θεώρησιν τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, νέα ἰδανικά. Χρειαζόμεθα βεβαίως ἄρτιον ἐξοπλισμὸν ὄχι μόνον εἰς κτίρια καὶ εἰς μηχανήματα, εἰς μέσα παραγωγῆς, ἀλλὰ πρὸ παντὸς χρειαζόμεθα ἀνθρώπους. Ζῶμεν, πράγματι, μίαν νέαν ἐποχὴν καὶ πρέπει νὰ ἀναταθῶμεν μέχρις αὐτῆς.

Τὸ μέγα δῶρον τῆς ἐποχῆς μας εἶναι ἡ ἐλπίστὸ διὰ μέλλον συνυφασμένη μὲ ἀνησυχίας καὶ ἀπορίας, μὲ δέος καὶ κατάπληξιν. Παρῆλθεν ὅμως ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν οἱ ἐργάται κατέστρεφον τὰς μηχανὰς καὶ οἱ πάντες ἐλπίζουν, χάρις εἰς τὴν μηχανήν, εἰς ἓν καλλίτερον μέλλον. Ἡ ζωὴ ἐξελισσεται γοργά, ἐνῶ ἄλλοτε ὁ ρυθμὸς ἦτο

βραδύτατος. Τὸ χθὲς ἦτο ὅμοιον μὲ τὸ σήμερον καὶ ἡ αὔριον δὲν παρουσίαζε καμμίαν μεταβολήν. Ἡ Δύσις δὲν διέφερε πολὺ ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν καὶ εἰς πολλὰ σημεῖα ἡ Κίνα προηγείτο τῆς Εὐρώπης. Περὶ τὰ 1800 ἀλλάζει πράγματι ἡ σκηνή. Ὁ homo faber ἐκδηλώνεται εἰς ὅλην τὴν ἑκτασιν καὶ τὴν ἑντασιν τοῦ ἀκατασκευαστικοῦ τοῦ πάθους». Ἀπὸ τὸν 19ον αἰῶνα ἀρχίζει ἡ ἱστορία τῆς Τεχνικῆς μὲ δεύτερον σταθμὸν τὴν βόμβαν τῆς Χιροσίμα.

Ὁ ἄνθρωπος σήμερον κατασκευάζει καὶ ἐπινοεῖ, ἀναζητεῖ προπαντὸς τὴν πρακτικὴν χρησιμότητα, ἐνῶ ἄλλοτε ἀπέβλεπεν εἰς τὸ παιχνίδι. Σήμερον ὁ ἄνθρωπος ὑπερπηδῶν τὴν ἔννοιαν τῆς μαγείας ἀποβλέπει νὰ κυριαρχήσῃ ἐπὶ τῆς ἐχθρικῆς φύσεως καὶ νὰ μεταβάλλῃ εἰς ὑπηρετάς του τὰς φυσικὰς δυνάμεις. Δύναται νὰ καλύψῃ τὴν πείναν, τὸ κλίμα, τὴν ξηρασίαν ἢ τὴν ὑγρασίαν, τὰς ἀσθενείας, τὴν ἀπόστασιν. Ὑπάρχουν βεβαίως δυνάμεις αἱ ὁποῖαι δὲν ὑπετάγησαν ἀκόμη, ὅπως οἱ σεισμοὶ ἢ οἱ τυφῶνες. Μία ἀπὸ τὰς ἀντιφάσεις τῆς ζωῆς εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος ζητεῖ ὀλιγώτερα καὶ ἡ Τεχνικὴ προσφέρει περισσότερα, δημιουργοῦσα αὐτὴ τὰς νέας ἀνάγκας. Εἶναι περίεργον ἀλλ' ἀληθὲς ὅτι ὁ ἄνθρωπος ζητεῖ τὴν ἀπελευθέρωσιν εἰς τὴν «φυγὴν», καὶ εἰς αὐτὴν ἀντιτίθεται ἡ προσπάθεια τῆς ἀπελευθέρωσεως διὰ τῆς Τεχνικῆς. Παραμένει πάντοτε ἐν πρόβλημα πῶς εἰσῆλασεν αὐτὴ εἰς τὴν ζωὴν τοῦ δυτικοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὸσον ἀπύτομον τρόπον, ἀνατρέπουσα ἄρδην συνθήκας καὶ συνηθείας αἰῶνων. Παραμένει ἐκ τῶν σπουδαιότερων θεμάτων τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου αὐτὴ ἡ συνάντησις τῆς Ἐπιστήμης, ὡς θετικῆς γνώσεως, τῆς ἀλχημείας ὡς ὀνείρου καὶ ἐνὸς κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ κλίματος καταλλήλου διὰ τὴν ἀνάδειξιν νέων κυρίων τοῦ κόσμου. Δύο δυνάμεις δημιουργικαὶ καὶ μία τρίτη χρησιμεύουσα ὡς ὄργανον. Ἐχρειάσθησαν πράγματι αἰῶνες διὰ νὰ ἐπέλθῃ ἡ σύζευξις τοῦ ὀνείρου τῆς ἀδόλου γνώσεως μὲ τοὺς ὠφελμιστικοὺς σκοποὺς, τοὺς ὁποῖους ἐχρηματοδότησεν ὁ καπιταλισμός. Οὕτω ἐπραγματοποιήθησαν αἱ ἐφαρμογαὶ τῆς Ἐπιστήμης εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν, εὐνοημένοι ἀπὸ μίαν μυστικιστικὴν ἀντίληψιν, ἡ ὁποία ἐπέζητει δι' αὐτῆς τὴν σωτηρίαν τοῦ κόσμου. Τὸ παράδοξον τῆς Τεχνικῆς περιόδου εἶναι ὅτι τὰ δῶρα τῆς ὑπῆρξαν ἀπρόβλεπτα. Ἡ δυτικὴ κοινωνία ἠπατήθη διότι δὲν ἀντελήφθη τὰ

βαρύτερα λύτερα τοῦ τυφλοῦ καὶ ἀναρχομένου ἐκμηχανισμοῦ.

Ὁ Walter λέγει ὅτι αὐτὴ ἡ προσαρμογὴ τῆς μηχανῆς πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἔχει ὡς σκοπὸν τὴν αὐξήσιν τῆς ἀποδόσεως διὰ τοῦ ἐλαχίστου τοῦ ἀνθρωπίνου κόπου. Εἶναι μιὰ μεγάλη μεταβολὴ εἰς τὰς ἀντιλήψεις, διότι ὑπὲρ πᾶν ἄλλο προέχει τὸ συμφέρον τοῦ ἐργαζομένου.

Τὸ συμφέρον τῆς παραγωγῆς ἀπαιτεῖ τὴν πλήρη ἐνσωμάτωσιν τοῦ ἐργάτου, δι' αὐτὸ καὶ ἡ μόρφωσίς του πρέπει νὰ εἶναι σύμφωνος μὲ τὴν Τεχνικὴν. Πρέπει νὰ ἐξυπηρετῇ τὴν παραγωγικότητα, διότι ἡ παραγωγικότης δὲν εἶναι πρόβλημα οἰκονομικὸν ἀλλ' αἷτημα κοινωνικὸν βασικῆς σημασίας.

Τὸ Διεθνὲς Γραφεῖον Ἑργασίας ἀπὸ τοῦ 1931 τονίζει (Aspects sociaux de la rationalisation) ὅτι δὲν ἀρκεῖ νὰ ὀργανώσωμεν ὀρθολογικῶς μόνον τὴν παραγωγὴν, ἀλλ' ὅτι πρέπει ἐπίσης νὰ ρυθμίσωμεν τὰς σχέσεις μεταξὺ ἐργατῶν καὶ ἐργοδοτῶν.

Ὁ Φριντμὰν γράφει τὸ 1941: «Ὅταν ἡ βιομηχανικὴ τεχνικὴ ἐπιτύχη νὰ ἐνδιαφερθῇ διὰ τὸν ἄνθρωπον, τότε τὸ καπιταλιστικὸν σύστημα θὰ κερδίσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ ἐργάτου, τοῦ πελάτου, τοῦ κοινοῦ...».

Οὕτω ἡ ὀργάνωσις τῆς ἐργασίας πρέπει νὰ ἔχη ὡς σκοπὸν νὰ ἐξασφαλίσῃ ἐν μάζιμου ἀποδόσεως μὲ ἐν μίνιμου κόπου, καὶ συγχρόνως ἐν μάζιμου ἀμοιβῆς μὲ ἐν μίνιμου ἀπασχολήσεως. Τοῦτο ἦτο φυσικὰ ὁ σκοπός, ἀλλὰ τώρα ἀντιλαμβάνομεθα ὅτι διάφορα θὰ εἶναι τὰ μέσα, διάφοροι αἱ μέθοδοι καὶ προπαντὸς εἷς ἀνώτερος σκοπός: ὁ ἄνθρωπος.

Ἡ Τεχνικὴ ἀποσυνθέτει διὰ νὰ ἀνασυγκροτήσῃ βραδύτερον, διαχωρίζει τὰ στοιχεῖα πού ἀποτελοῦν τὸν ἄνθρωπον διὰ νὰ τὰ ἀνασυνθέσῃ εἰς ἓνα νέον ἄνθρωπον, τὸ ὁποῖον δὲν δυνάμεθα ἀκόμη νὰ συλλάβωμεν. Οὐδεὶς δύναται νὰ εἶπῃ ὅτι πρέπει νὰ ὑποτάξωμεν τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν Τεχνικὴν, ἀλλ' ἀντιθέτως δεόν νὰ ὑποτάξωμεν τὴν Τεχνικὴν, νὰ τὴν δεσμεύσωμεν, ὥστε νὰ τὴν κατευθύνωμεν πρὸς κοινωνικοὺς σκοπούς.

Ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ Ἐπιστήμη ἤρchiσε ν' ἀσκῇ τὴν ἐπιρροήν της ἐπὶ τῆς πρακτικῆς ζωῆς, ἐνῶ βραδύτερον ἀνατρέπει τοὺς παλαιοὺς ὅρους καὶ δημιουργεῖ νέας συνθήκας ζωῆς. Τὸ

ἐπιστημονικὸν ἐργαστήριον συνδυάζεται μετὰ τὸ ἐργαστάσιον καὶ ἀκόμη περισσότερον ἢ « Ὑπηρεσία Μελετῶν » καθίσταται τὸ ἐπιστημονικὸν ἐπιτελεῖον τῆς παραγωγῆς, ὅπως κατὰ τὸν 20ὸν αἰῶνα ὠρισμένα στελέχη διοικητικὰ θὰ καταστῶσι τὸ διοικητικὸν ἐπιτελεῖον. Ἡ Βιομηχανικὴ Σχολὴ ἀντελήφθη ἐγκαίρως τὸ θέμα καὶ ἐζήτησε καὶ ἐπέτυχε τὴν ἀρτίαν τεχνικὴν ἐνημέρωσιν τῶν σπουδαστῶν τῆς, προωρισμένων νὰ καταστῶσι τὰ διοικητικὰ στελέχη τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, διὰ νὰ ἐναρμονισθῇ ἡ διοικητικὴ ἀντίληψις πρὸς τὴν τεχνικὴν τῆς οἰκονομικῆς μονάδος λειτουργίαν.

Ἄλλως ὁρθῶς λέγει ὁ Τζῶρτζ Τόμψων (βραβεῖον Νομπέλ) ὅτι ὁ διαρκῶς ἐπιταχυνόμενος αὐτὸς ρυθμὸς τῆς προόδου ἢ θὰ ἰσορροπήσῃ, ἢ θὰ καταλήξῃ εἰς καταστροφὴν τοῦ κόσμου, ἢ εἰς ἕνα νέον πνευματικὸν καὶ ψυχικὸν μεσαίωνα. Τῇ ἀληθείᾳ, ποῦ μᾶς ὀδηγεῖ αὐτὴ ἡ δυσαναλογία μεταξὺ τῆς τεχνικῆς προόδου καὶ τῆς ἠθικῆς βραδυπορίας; Ὁμοιάζει πολλάκις ἡ Τεχνικὴ πρὸς τὸν θεὸν τῶν Ρωμαίων, τὸν διπρόσωπον Ἰανόν, βλοσυρὸν καὶ ἡμερον, πολεμικὸν καὶ εἰρηνικόν, ἀπειλητικὸν καὶ πλήρη ὑποσχέσεων. Τοῦτο, ἐπαναλαμβάνω, δεόν νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μας. Τὸ κακὸν εἶναι μέσα μας, ἐντὸς τοῦ πνεύματός μας καὶ αὐτὸ πρέπει νὰ καταπολεμήσωμεν. Τὸ κακὸν δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν μηχανὴν, ἀλλ' ἀπὸ τὰ ἐλαττώματα τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως καὶ ἡ σωτηρία δὲν θὰ ὑπάρξῃ δι' αὐτῆς, ἀλλὰ χάρις εἰς τὰ προτερήματα τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀτομικὴ βόμβα εἶναι ἡ ἔκφρασις τοῦ κακοῦ, ὅπως ἄλλοτε οἱ ἀνθρωποφάγοι θεοὶ τῶν Μεξικανῶν ἢ τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν. Ἡ μεγαλοφυῆς σύλληψις τοῦ Einstein κατέληξε εἰς τὴν βόμβαν, ὅπως καὶ ἡ δυναμίτις τοῦ Nobel ὑπῆρξε δημιουργικὴ ἢ καταστροφικὴ, ἀναλόγως τῆς χρησιμοποίησώς της ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ ἀνθρώπος θ' ἀποδείξῃ, τιθασεύων τὴν φύσιν, ἕαν εἶναι τέκνον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ ἢ εἶναι γέννημα τοῦ διαβόλου.

Ἐχω τὴν πεποίθησιν, λέγει ὁ Mumford, ὅτι ἡ μηχανικὴ ἀντίληψις τοῦ κόσμου, ἡ ὁποία ἐνεφανίσθη κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα καὶ προητοίμασε τὴν βιομηχανικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 18ου αἰῶνος, πρέπει ν' ἀντικατασταθῇ ἀπὸ μίαν ἄλλην ἀποδίδουσαν δικαιοσύνην εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Διὰ νὰ σώσωμεν τὴν Ἐπιστήμην μας

ἀλλὰ καὶ τὴν Τεχνικὴν μας ὀφείλομεν πρωτίστως νὰ σώσωμεν τὸν ἄνθρωπον. Ἡ ἀπάντησις εἰς τὰ προβλήματα τὰ ὅποια θέτει ἡ Τεχνικὴ δὲν εὐρίσκειται εἰς αὐτὴν τὴν Τεχνικὴν, οὔτε εἰς τὰς ἐφαρμογὰς τῆς, αἱ ὅποιαι ἐδημιούργησαν μίαν διαφορὰν μεταξὺ τῶν μέσων καὶ τῶν κοινωνικῶν σκοπῶν, μεταξὺ τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου καὶ τῆς ἠθικῆς.

Ἡ δικαιολόγησις τῆς Τεχνικῆς ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπόδειξις τῶν ἀτόπων, εἰς τὰ ὅποια ἄγει πρέπει ν' ἀποσκοπῇ εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τῶν μέσων ὥστε νὰ ἐπωφεληθῶμεν ἀπὸ τὰ πλεονεκτήματα αὐτῆς. Πρέπει νὰ πιστεύωμεν ὅτι τίποτε δὲν δύναται νὰ τεθῇ—οὔτε αὐτὴ ἡ Ἐπιστήμη—ὑπεράνω τοῦ ἀνθρωπίνου ἐλέγχου, τῶν ἀνθρωπίνων ἐπιδιώξεων.

Ἄλλως ἡ αὐτοκαταστροφή θὰ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀνθρωπίνης παντοδυναμίας.

Οὐδεὶς δύναται ν' ἀρνηθῇ τὴν ἀνθρωπίνην ἀξίαν τῆς Τεχνικῆς, ἀλλὰ πᾶς τις πρέπει ν' ἀπορρίψῃ τὴν φιλοσοφίαν ἢ ὅποια ὑποτάσσει τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς κοινωνικοὺς σκοποὺς εἰς τὴν μηχανήν. Δὲν δύναται κανεὶς νὰ δεχθῇ ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποίου ἡ μηχανὴ δύναται νὰ παραγάγῃ μίαν ἄλλην μηχανήν, διὰ νὰ μεταχειρισθῶ τὴν ἐπιτυχῆ φράσιν τοῦ Samuel Butler.

Ἀφοῦ ἀπεκαλύψαμεν τὰς τεραστίας δυνάμεις καὶ τὰς ἐθέσαμεν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἀντελήφθημεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ δεσπόσῃ αὐτῶν διὰ νὰ τὰς διοχετεύσῃ πρὸς ἀνθρώπινους σκοποὺς.

Ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ παντοδυναμίᾳ του δύναται τὰ πάντα νὰ δημιουργήσῃ καὶ τὰ πάντα νὰ καταστρέψῃ. Ἴδου τὸ ἐρώτημα. Ἴδου ἡ ἀγωνία. Τὰ ὀλοκληρωτικὰ καθεστῶτα πάσης μορφῆς εἶναι ἡ δικαίωσις καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς τεχνοκρατικῆς ἀντιλήψεως εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν. Ὁ ἐξάνθρωπισμὸς τῆς Τεχνικῆς Προόδου ἀποτελεῖ τὴν πραγματικὴν ἐφαρμογὴν τῆς Δημοκρατίας. Ὁ ὀλοκληρωτισμὸς οἵασδήποτε μορφῆς εἶναι τεχνοκρατικός. Ἡ Δημοκρατία πάντοτε εἶναι ἀνθρωπιστικὴ. Ἡ Παιδεία ἐπομένως εἰς τὰ ἐλεύθερα καθεστῶτα πρέπει εἰς τὸ βάθος νὰ εἶναι καὶ νὰ μείνῃ ἀνθρωπιστικὴ, ἐξυπηρετοῦσα τὴν παραγωγὴν τῶν ὑλικῶν ἀγα-

θῶν ἀλλὰ καὶ ἀναδεικνύουσα τὴν ἀνθρωπίνην ἀξίαν. Χάρις εἰς τὴν Ἐπιστήμην καὶ χάρις εἰς τὰς τεχνικὰς προοόδους ὁ ἄνθρωπος θὰ καταστῆ εἰς τὸ βάθος ὁ σκοπὸς τῆς Παιδείας, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος ὁ ἀπηλλαγμένος, χάρις εἰς τὴν ὑλικὴν εὐημερίαν, ἀπὸ τὸν φόβον καὶ τὴν πείναν, ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν καὶ τὴν ἀγωνίαν.

Εἰς τοῦτο καλεῖται ἡ νέα παιδεία νὰ προσφέρῃ τὴν συμβολὴν τῆς, διότι μόνον δι' αὐτῆς εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῆ ἡ ἀνεζήτησις τῆς Ἀληθείας μέσα εἰς τὴν Ἐλευθερίαν καὶ τῆς Ἐλευθερίας μέσα εἰς τὴν Δικαιοσύνην. Αἱ δύο αὐταὶ ἔννοιαι συνθέτουν τὸν νέον ἀνθρωπισμὸν τῆς ἐποχῆς μας. Οἱ Ἕλληνες τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς δὲν ἀνεζήτουν τὸ ὠφέλιμον ἀλλὰ ἠρεύνων τὴν καθαρὰν ἀλήθειαν. Ἡ ἔρευνα ὅμως τοῦ ὑλικοῦ κόσμου, ἡ ἐπίλυσις τῶν ὑλικῶν προβλημάτων μᾶς δίδει σήμερον τὴν ἐλπίδα τῆς Ἀληθείας καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ μεγαλύτερον δῶρον τῆς ἐποχῆς μας πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὅπως καὶ ἡ γενίκευσις τῆς ὑλικῆς εὐημερίας παρέχει τὴν ἐλπίδα τῆς Δικαιοσύνης, πού εἶναι τὸ ἕτερον μέγα δῶρον τῆς ἐποχῆς μας πρὸς τὸν ἄνθρωπον.

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ
ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΟΓΙΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ
(Οἱ Διευθυνταὶ ἢ οἱ Γενικοὶ Διευθυνταὶ αὐτοῦ)

Τοῦ Καθηγητοῦ Π. Β. ΔΕΡΤΙΑΗ

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Ὡς γνωστὸν ἡ εὐθύνη τῆς θεσπίσεως καὶ ἐφαρμογῆς τῆς νομοθεσίας περὶ διοικήσεως τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Κράτους ἀνήκει εἰς τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν, ἣτις εἶναι γνωστὴ ὡς Γενικὸν Λογιστήριον τοῦ Κράτους. Ὁ ἐρευνῶν τὴν νομοθεσίαν τούτην διαπιστώνει τὴν συνεχῆ βελτίωσιν αὐτῆς.

Βεβαίως ἡ συνεχὴς βελτίωσις τῆς εἰρημένης νομοθεσίας ἔχει κατὰ πολὺ ὡς πρότυπον τὴν ἀλλοδαπὴν σχετικὴν νομοθεσίαν. Ἐν τούτοις ἡ προμνησθεῖσα ἑλληνικὴ νομοθεσία θεσπίζει ἀκόμη βαρυσημάντους καινοτομίας, αἵτινες δὲν ἀνευρίσκονται εἰς ἄλλην σχετικὴν ἀλλοδαπὴν νομοθεσίαν. Εἶναι ὅμως αἱ καινοτομίαι τόσο ἐύστοχοι, ὥστε εἶχε δίκαιον ὁ ἀείμνηστος διδάσκαλος Ἀνδρέας Ἀνδρεάδης ἀναγράφων εἰς τὰς Πανεπιστημιακὰς Παραδόσεις αὐτοῦ, ὅτι συμβαίνει πολλάκις νὰ περιέχουν αἱ νομοθεσίαι μικρῶν κρατῶν βελτιώσεις, αἵτινες δύνανται νὰ χρησιμεύσουν ὡς πρότυπον καὶ διὰ τὰ μεγαλύτερα κράτη.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὅμως πρέπει νὰ προσθέσωμεν, ὅτι εἴτε ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος ἑλληνικὴ νομοθεσία κατὰ τὴν διαμόρφωσιν αὐτῆς ἔχει ὑποστῆ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀλλοδαπῆς σχετικῆς νομοθεσίας εἴτε ἡ ἐν λόγω ἑλληνικὴ νομοθεσία θεσπίζει μεταρρυθμίσεις, αἵτινες δὲν ἐμπνέονται ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς σχετικῆς νομοθεσίας, καὶ εἰς τὰς δύο ταύτας περιπτώσεις ἡ πρωτοβουλία τῶν βελτιώσεων τῆς ἑλληνικῆς νομοθεσίας ἀνήκει σχεδὸν ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς κατὰ καιροὺς διευθυντὰς τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους καὶ εἰς τοὺς ἀμέσους συνεργάτας αὐτῶν.

Πράγματι, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς ὅ,τι συνέβη εἰς ἄλλα κράτη, παρ' ἡμῖν αἱ κατὰ καιροὺς καινοτομίαι τῆς ἐν λόγω νομοθεσίας περὶ διοικήσεως τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Κράτους καὶ ἐν γένει περὶ εἰσπράξεως καὶ διαχειρίσεως τῶν ἐσόδων τοῦ Κράτους προήλθον ἐκ τῆς πρωτοβουλίας τῶν Διευθυντῶν ἢ Γενικῶν Διευθυντῶν τῆς προμνησθείσης ὑπηρεσίας καὶ τῶν ἀμέσων συνεργατῶν αὐτῶν. Οὕτω κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ μὲν κατὰ καιροὺς Ὑπουργοὶ τῶν Οἰκονομικῶν περὶωρίζοντο νὰ ὑποστηρίξουν ὑπὸ μορφήν νομοσχεδίων τὰς προτεινομένας καινοτομίας τῆς ἐν λόγω ὑπηρε-

σίας, τὸ δὲ Κοινοβούλιον περιωρίζετο ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ψήφισιν αὐτῶν. Εἶναι δυνατόν μάλιστα νὰ προσθέσωμεν, ὅτι αἱ συντελεσθεῖσαι καινοτομοίαι τῆς ἑλληνικῆς νομοθεσίας ἐν προκειμένῳ ἐψηφίζοντο εἰς τὸ Κοινοβούλιον ἀνευ ἀξιολόγου συζητήσεως.

Ἐπιβάλλεται λοιπὸν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς νὰ ἐξάρωμεν τὴν συμβολὴν τῶν Διευθυντῶν ἢ Γενικῶν Διευθυντῶν τῆς προμνησθείσης ὑπηρεσίας τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους, οἵτινες ὄντως καινοτομοῦντες καθωδηγοῦντο ἀπὸ τὸν πλοῦτον τῶν πρακτικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν γνώσεων αὐτῶν καὶ ἀπὸ τὴν μεγάλην πείραν αὐτῶν, τὴν ὁποίαν εἶχον ἀποκομίσει κατὰ τὴν μακρὰν θητείαν των ὡς λειτουργῶν τῆς ἐν λόγῳ ὑπηρεσίας τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους. Ἐπίσης καθωδηγοῦντο καὶ ἀπὸ τὰς ἱκανότητας καὶ ἀρετὰς αὐτῶν εἰς τὸ νὰ ἀξιοποιοῦν τὰ ὑπηρεσιακὰ στοιχεῖα τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους.

Ἄλλὰ τὸ ἔργον τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους ὑπῆρξε δυσχερὲς καὶ ἐπίπονον ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς προμνησθείσης νομοθεσίας, διότι πράγματι βαρεῖα καὶ πολυσχιδῆς ἦτο ἡ ἀποστολὴ τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτοῦ. Διέθετον ὁμως οἱ κατὰ καιροὺς Διευθυνταὶ τῆς ἐν λόγῳ ὑπηρεσίας ἱκανότητας, αἵτινες ἐξησφάλιζον τὴν κατὰ τὸ δυνατόν ἐπιτυχῆ ἐφαρμογὴν τῆς προμνησθείσης νομοθεσίας.

Εἰς τὴν ἀνά χεῖρας ἐργασίαν πρῶτον ἀποπειρώμεθα νὰ προσδιορίσωμεν τὴν βαρυσήμαντον ἀποστολὴν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους.

Ἐξ ἄλλου δεύτερον περιοριζόμεθα ἀπλῶς νὰ ὑπενθυμίσωμεν τὰ ὀνόματα τῶν κατὰ καιροὺς Διευθυντῶν ἢ Γενικῶν Διευθυντῶν τῆς προμνησθείσης ὑπηρεσίας τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους, ἀποβλέποντες εἰς τὸ νὰ ἐμφανίσωμεν τὸ ἔργον αὐτῶν, ὅπερ οὔτε εὐχερὲς ὑπῆρξεν οὔτε ἀνευ ἐπιδράσεως ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς Ἑλλάδος.

Φρονοῦμεν, ὅτι ἐπεβάλλετο ἡ συγγραφὴ τῆς ἀνά χεῖρας ἐργασίας, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι δὲν συγχωρεῖται νὰ παραμένουν ἄγνωστοι φυσιογνωμίαι ὡς αἱ τῶν Διευθυντῶν ἢ Γενικῶν Διευθυντῶν τῆς προμνησθείσης δημοσίας ὑπηρεσίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι διαφωτίζεται ἀκόμη ἡ δημοσιονομικὴ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς συστάσεως τῆς ἐν λόγῳ ὑπηρεσίας, ἣτις περισσότερον πάσης ἄλλης δημοσίας ὑπηρεσίας ἔχει συνδεθῆ με τὴν δημοσιονομικὴν ἱστορίαν τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος.

Διὰ τοῦτο ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους, ἣτις ἀνατρέχει εἰς τὸ ἔτος 1842, ἡ ὑπηρεσία αὕτη οὐσιαστικῶς ἐπηρεάζει τὴν οἰκονομίαν τῆς χώρας καὶ δὴ τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους καὶ ἀκόμη προάγει τὴν τάξιν εἰς τὰ Δημόσια Οἰκονομικά.

Πιστεύομεν λοιπὸν, ὅτι διὰ τῆς συγγραφῆς ταύτης πληροῦμεν κενὸν εἰς τὴν δημοσιονομικὴν ἱστορίαν τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος.

Α'. Η ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΟΓΙΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

α) *Ἡ πολιτικὴ τοῦ συντονισμοῦ τῶν δημοσίων δαπανῶν*

Τὸ βαρὺ ἔργον τοῦ συντονισμοῦ τῆς πολιτικῆς τῶν δαπανῶν τοῦ κράτους ἀνήκει, ὡς γνωστόν, εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν, ὅστις ἀσκεῖ τοῦτο διὰ τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Δημοσίου Λογιστικοῦ. Ἡ ἀνωτάτη αὕτη κρατικὴ ὑπηρεσία εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ἐπιφορτίζεται ἰδίας εὐθύνας, διότι ἐκ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ συντονισμοῦ τῆς πολιτικῆς τῶν δημοσίων δαπανῶν κατὰ κύριον λόγον ἐξαρτᾶται ἡ ἐπιτυχία τοῦ κυβερνητικοῦ προγράμματος καὶ ἡ προαγωγή τῆς εὐρύθμου λειτουργίας τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν. Πράγματι ὀρθῶς τονίζεται, ὅτι διοικεῖν σημαίνει δαπανᾶν, διότι πᾶσα διοικητικὴ ἐνέργεια προκαλεῖ δαπάνην. Ἡ δημοσία δαπάνη ὅμως ἐν εἶναι δυνατὸν νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν εὐρυθμον λειτουργίαν τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν, ἂν συντελῆται ἄνευ προγράμματος καὶ χωρὶς τὴν τήρησιν ὠρισμένων ἀρχῶν, αἵτινες τὸ μὲν προάγουν τὴν προγραμματικὴν διάθεσιν τῶν δημοσίων δαπανῶν, τὸ δὲ ἀποσκοποῦν νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν τάξιν καὶ τὴν σαφήνειαν εἰς τὴν διοίκησιν τῶν Δημοσίων Οἰκονομικῶν.

Βεβαίως διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς πολιτικῆς τοῦ συντονισμοῦ τῶν δημοσίων δαπανῶν ἀπαραίτητος εἶναι ἡ συμβολὴ ὅλων τῶν ἀρμοδίων ὀργάνων γενικώτερον τοῦ κράτους καὶ εἰδικώτερον τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς διοικήσεως. Κυρίως ὅμως τὸ ἔργον τοῦτο ἀνήκει εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν καὶ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Δημοσίου Λογιστικοῦ. Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν ἔχει τὴν εὐθύνην τῆς καλῆς διοικήσεως τῶν Δημοσίων Οἰκονομικῶν. Πρὸς τοῦτο λοιπὸν ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν καὶ ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν δυνατοτήτων τοῦ Προϋπολογισμοῦ τοῦ Κράτους καὶ τοῦ συμφέροντος τῆς ἰσορροπίας τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων αὐτοῦ ὀφείλει νὰ ἐξασφαλίσῃ ἐπιτυχῆ κατανομήν τῶν δημοσίων δαπανῶν εἰς τοὺς κλάδους τῆς διοικήσεως.

Ἡ Γενικὴ Διεύθυνσις Δημοσίου Λογιστικοῦ ὀφείλει νὰ ἐμφανίσῃ εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν σαφῆ καὶ ἀκριβῆ στοιχεῖα τῆς διαμορφώσεως τῶν δημοσίων δαπανῶν καὶ τῆς ἰσορροπίας τούτων μὲ τὰ ἔσοδα τοῦ Κράτους.

Ἡ συνεργασία αὕτη τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν μετὰ τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Δημοσίου Λογιστικοῦ πρέπει νὰ ἀποσκοπῇ εἰς τὸν πληρέστερον κατὰ τὸ δυνατὸν συντονισμόν τῆς πολιτικῆς τῶν δαπανῶν τοῦ Κράτους.

Ὡς γράφομεν ἀνωτέρω, εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς πολιτικῆς τῶν δημο-

σίων δαπανῶν ἀπαραίτητος εἶναι καὶ ἡ συμβολὴ ὄλων τῶν ἀρμοδίων ὀργάνων τοῦ Κράτους. Οὕτω τὸ Κοινοβούλιον θὰ ἀσκήσῃ τὸν κοινοβουλευτικὸν ἔλεγχον ἐπὶ τοῦ δημοσιονομικοῦ προγράμματος τῆς Κυβερνήσεως. Καὶ διὰ τῆς ἀσκήσεως τοῦ κοινοβουλευτικοῦ ἐλέγχου καὶ τοῦ ἐλέγχου τῆς κοινῆς γνώμης περιορίζονται αἱ πλάναι καὶ αἱ ποικίλα τυχόν αὐθαιρεσίαι εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ δημοσιονομικοῦ προγράμματος τῆς Κυβερνήσεως.

Ἐξ ἄλλου αἱ ἄλλαι κρατικαὶ ὑπηρεσίαι θὰ ἐμφανίσουν τὰς ἀνάγκας αὐτῶν εἰς δαπάνας. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου βοηθοῦν τὸν Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν εἰς τὴν ἐκτίμησιν καὶ πληρεστέραν γνῶσιν τῶν ἀναγκῶν τῆς διοικήσεως καὶ τὴν κατάστρωσιν καὶ ἐκτέλεσιν τοῦ δημοσιονομικοῦ προγράμματός του. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ λησμονῆται, ὅτι εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων ἕκαστος κλάδος τῆς διοικήσεως, ἐνδιαφερόμενος ἀποκλειστικῶς διὰ τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἀνάγκας, ἔχει περιορισμένην προοπτικὴν εἰς τὴν πολιτικὴν τῶν δημοσίων δαπανῶν. Τὸ γεγονός τούτο παρῶθεϊ τοὺς κλάδους τῆς διοικήσεως εἰς πλάνας καὶ ὑπερβολικὰς ἀξιώσεις, αἵτινες ἐκ τοῦ λόγου τούτου δυσχεραίνουν τὸ ἔργον τοῦ συντονισμοῦ εἰς τὴν πολιτικὴν τῶν δημοσίων δαπανῶν. Ἴδου διατί τονίζομεν, ὅτι ἡ εὐθύνη τῆς πολιτικῆς τοῦ συντονισμοῦ τῶν δημοσίων δαπανῶν ἀνήκει εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν καὶ τὴν ὑπεύθυνον, ὡς ὑπηρεσίαν, Γενικὴν Διεύθυνσιν Δημοσίου Λογιστικοῦ. Πράγματι πλείστα εἶναι καὶ τὰ ἄλλα προσκόμματα, τὰ ὁποῖα συναντᾷ ὁ Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν καὶ ἡ Γενικὴ Διεύθυνσις Δημοσίου Λογιστικοῦ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς πολιτικῆς τοῦ συντονισμοῦ τῶν δημοσίων δαπανῶν. Τὰ προσκόμματα ταῦτα προέρχονται καὶ ἀπὸ τοὺς συνεργάτας τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν, οἳ εἶναι π.χ. αἱ διάφοροι κρατικαὶ ὑπηρεσίαι καὶ οἱ ἐν τῇ Κυβερνήσει συνεργάται αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς ἢ τοὺς ἀντιπάλους τῆς πολιτικῆς τῶν δαπανῶν τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν, οἳ εἶναι οἱ ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ ἀντίπαλοι αὐτοῦ, ἢ ἀπὸ τοὺς ἐκλέκτορας αὐτοῦ, ὅταν, ὡς συμβαίνει, προβάλλουν οὗτοι ἀξιώσεις μὴ δυναμένας νὰ ἰκανοποιηθοῦν καὶ ἐξαρτοῦν τὴν ψῆφον αὐτῶν ἐκ τῆς ἰκανοποιήσεως τῶν ὑπερβολικῶν ἀξιώσεων των.

Ὁ Ἄγγλος οικονομολόγος Gladstone, ὅστις εἶχε καὶ μακρὰν πείραν εἰς τὴν διοίκησιν τῶν Δημοσίων Οἰκονομικῶν, κρίνων τὸ ἔργον τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν κατὰ τὴν ἀσκήσιν τῆς πολιτικῆς τοῦ συντονισμοῦ τῶν δαπανῶν τοῦ Κράτους, παρωμοίαζε τὸν Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν πρὸς ὁδοιπόρον, ὅστις εἶναι ὑποχρεωμένος, οὐχὶ ἀπλῶς νὰ διασχίσῃ ἐν δάσος, πλήρες ἀκανθῶν καὶ ἄλλων ἐμποδίων, ἀλλὰ καὶ νὰ διατηρῇ ἐν ἰσορροπίᾳ τοὺς δύο δίσκους ἐνὸς ζυγοῦ, προσβαλλόμενος συγχρόνως ἀνά πάντα βηματισμὸν αὐτοῦ ὑπὸ ἀπατεῶνων. Καὶ προσέθετεν ὁμῶς ὁ Gladstone, ὅτι οἱ ἀπατεῶνες οὗτοι διὰ τὸν Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομι-

κῶν εἶναι τὸ μὲν οἱ φίλοι του καὶ οἱ ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ συνάδελφοί του, τὸ δὲ οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ εἰς τὸ Κοινοβούλιον καὶ οἱ ἐκλογεῖς αὐτοῦ.

Ἄπο τὰς ἱκανότητάς τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν καὶ τὴν ἀντίληψιν τῆς εὐθύνης του ἐξαρτᾶται, ἂν θὰ φέρῃ εἰς πέρασ τὸ ἐπίπονον ταξιδιὸν του καὶ θὰ διατηρήσῃ ἀλώβητον τὸ κύρος αὐτοῦ καὶ ἐν ἰσορροπίᾳ τὸν ζυγὸν μετὰ τῶν δύο δίσκων αὐτοῦ.

Πράγματι οἱ ἐν τῷ Ὑπουργικῷ Συμβουλίῳ συνάδελφοί τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν προσπαθοῦν διὰ παντός μέσου καὶ δι' ἀπατηλῶν ἀκόμη μεθόδων νὰ ἀποσπάσουν κατὰ τὸ δυνατόν περισσοτέρας πιστώσεις δαπανῶν. Καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου ὑποσκάπτουν τὴν πολιτικὴν τοῦ συντονισμοῦ τῶν δαπανῶν τοῦ Κράτους. Ἐξ ἄλλου οἱ ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ ἀντίπαλοι καὶ φίλοι τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν καὶ οἱ ἐκλογεῖς αὐτοῦ διὰ τῶν συνεχῶν ἀξιώσεών των πολλαπλῶς ἀντιδρῶν ἢ παρεμποδίζου τὴν πολιτικὴν τοῦ συντονισμοῦ τῶν δημοσίων δαπανῶν.

Ὁ Γάλλος οἰκονομολόγος Λέοι Say ἐπίσης ἔλεγεν :

«Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν ὑπερασπίζει τὸ γενικὸν συμφέρον τοῦ Κράτους καὶ ἡ ὑπεράσπισις αὐτῆ εἶναι ἀναγκαία τόσο ἐναντι τῶν φίλων αὐτοῦ, ὅσον καὶ ἐναντι τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ, οἵτινες εἰς τὸ Κοινοβούλιον ἐπιδιώκουν νὰ θέσουν εἰς ὑποδεεστέραν μοῖραν τὸ συμφέρον τοῦ Κράτους πρὸ τῶν ἐκλογικῶν αὐτῶν συμφερόντων».

Ἐκ τῶν συντόμων τούτων γραμμῶν ἐντιλαμβάνεται τις πόσον δυσχερές εἶναι τὸ ἔργον τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς πολιτικῆς τοῦ συντονισμοῦ τῶν δημοσίων δαπανῶν. Καὶ τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν καθίσταται κατὰ τὴν σύγχρονον περίοδον περισσότερο δυσχερές διότι, ὡς ἄλλαχού (βλέπε Π. Β. ΔΕΡΤΙΛΗ, Τὸ Σύνταγμα, ὁ Προϋπολογισμὸς τοῦ Κράτους καὶ αἱ νεώτεραι περὶ αὐτοῦ θεωρίαι, Ἐφημερὶς Ἑλλήνων Νομικῶν μηνὸς Φεβρουαρίου 1958) ἀναπτύσσομεν, ἡ ἀποστολὴ τῆς πολιτικῆς τῶν δημοσίων δαπανῶν διευρύνεται καὶ οἱ σκοποί, τοὺς ὁποίους ἐπιδιώκει ὁ Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν διὰ τοῦ Προϋπολογισμοῦ τοῦ Κράτους, εἶναι ἤδη μᾶλλον πολυσύνθετοι.

Ἄλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ συντονισμοῦ τῶν δημοσίων δαπανῶν βαρύνει κατὰ κύριον λόγον τὰς ἐπιτελικὰς ὑπηρεσίας τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους καὶ κυρίως τὸν κατὰ καιροὺς Διευθυντὴν ἢ Γενικὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν λόγῳ ὑπηρεσίας, οἵτινες καὶ πραγματικῶς, τὸ μὲν φέρουν τὸν σταυρὸν τοῦ μαρτυρίου τῆς ἑναρμονίσεως τῶν ἀντιθέτων συμφερόντων, τὸ δὲ ἔχουν τὴν εὐθύνην τῆς τάξεως τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν, τῆς πραγματοποιήσεως οἰκονομικῶν καὶ τῆς σκοπίμου διαθέσεως καὶ κατανομῆς τῶν δημοσίων δαπανῶν. Ἔργον κατ' ἐξοχὴν δυσχερές, διότι ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ ἀείμνηστος διδάσκαλος Ε. Α. ΙΙΙΧ : аучен

art n' est plus difficile que celui des économies (Traité de Science des finances, Paris 1927, Introduction σελ. XXV). Πράγματι όταν θεσπισθῆ και δὴ ἐφαρμοσθῆ νομοθεσία, συνεπάγουσα δαπάνην, δυσχερῶς αὐτὴ εἰς τὸ μέλλον περικόπτεται.

Διὰ τοῦτο ὁ μᾶλλον προσφυῆς τρόπος ἀποφυγῆς τῶν ἀσκόπων και περιττῶν δαπανῶν και ἡ ἐπιτυχῆς ἀντιμετώπισις τοῦ προβλήματος τοῦ συντονισμοῦ τῶν δημοσίων δαπανῶν εἶναι ἡ προγραμματικὴ διάθεσις αὐτῶν. Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην ἀποβλέπει ἡ πολιτικὴ τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Δημοσίου Λογιστικοῦ, ὡς ἔχει ἄλλωστε ὀργανωθῆ κατὰ τὴν κειμένην νομοθεσίαν και τὰς θεσπισθείσας συνταγματικὰς διατάξεις, περὶ ὧν ἀσχολούμεθα ἄλλαχού εἰς τὸ προμησθὲν ἔργον ἡμῶν και εἰς τὴν μελέτην ἡμῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «Αἱ δημοσιονομικὰ διατάξεις τῶν Ἑλληνικῶν Συνταγμάτων», Ἀθῆναι 1955.

β) Ἡ γενικωτέρα ἐποπτεία ἐπὶ τῆς οἰκονομίας.

Ἄλλ' ἡ πολιτικὴ τοῦ συντονισμοῦ τῶν δαπανῶν τοῦ Κράτους και γενικώτερον τῶν δημοσίων δαπανῶν δὲν εἶναι ἡ μόνη ἀποστολὴ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν και τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Δημοσίου Λογιστικοῦ. Ἡ Γενικὴ Διεύθυνσις Δημοσίου Λογιστικοῦ, ἀσχέτως πρὸς τὴν τεχνικὴν και διοικητικὴν αὐτῆς ἀποστολήν, ἀποτελεῖ τὸ οἰκονομικὸν παρατηρητήριον ὀλοκλήρου τῆς διοικήσεως. Πράγματι ὁ Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν διὰ τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Δημοσίου Λογιστικοῦ καλεῖται ἐπίσης νὰ ἀσκήσῃ ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς γενικωτέρας οἰκονομικῆς πολιτικῆς τοῦ Κράτους και τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας. Προφανῶς τὸ δυσχερὲς τοῦτο ἔργον τῆς ἐπιρροῆς ἐπὶ τῆς γενικωτέρας οἰκονομικῆς πολιτικῆς τοῦ Κράτους συντελεῖται ἀπὸ τὸν Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν τόσον διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς πολιτικῆς τῶν δημοσίων δαπανῶν ἐν γένει, ὅσον και διὰ τῆς ἀσκήσεως τῶν ἰδίων καθηκόντων αὐτοῦ και τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Δημοσίου Λογιστικοῦ, τῶν σχετικῶν μὲ τὴν ἐποπτείαν τῶν πιστωτικῶν Ἰδρυμάτων και τῆς παρακολουθήσεως τῶν προβλημάτων, ἅτινα συνδέονται μὲ τὴν κίνησιν τῶν κεφαλαίων, τὴν δανειακὴν πολιτικὴν τοῦ Κράτους, τὴν νομισματικὴν κυκλοφορίαν και τὸ ἔργον ἐν γένει τῆς Ἐκδοτικῆς Τραπεζῆς και τῶν λοιπῶν τραπεζικῶν ὀργανισμῶν, ὡς πιστωτικῶν Ἰδρυμάτων και Ἰδρυμάτων εἰς τὰ ὅποια συγκεντροῦνται ἡ λαϊκὴ ἀποταμίεσις. Τῶν καθηκόντων τούτων δέον νὰ μὴ ἀποξενοῦνται ὁ Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν, ὡς ἐκ τοῦ λόγου τῆς λειτουργίας τοῦ Ὑπουργείου Συντονισμοῦ. Εἶναι λοιπὸν αὐτονόητος ἡ σημασία τῆς ἀποστολῆς ταύτης τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Δημοσίου Λογιστικοῦ, καλυπτούσης ὄχι μόνον τὸ παρόν, ἀλλ' ἀποβλεπούσης και εἰς τὴν μὲ προοπτικὴν ἐν τῷ μέλλοντι διαμόρφωσιν τῆς γενικωτέρας οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς Χώρας ἡμῶν. Δὲν χρήζουσι λοιπὸν περαιτέρω ἐξάρσεως αἱ δυσχέρειαι, τὰς ὁποίας

ὀφείλει νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἡ βασικῆς σπουδαιότητος διὰ τὸ Κράτος Ὑπηρεσία αὐτή, ἵνα ἐπιτύχῃ εἰς τὴν ἀποστολὴν τῆς.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἡ λειτουργία τοῦ Ὑπουργείου Συντονισμοῦ ὑποκαθίσταται εἰς τὴν γενικωτέραν ταύτην ἀποστολὴν τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Δημοσίου Λογιστικοῦ, ὡς ὄργανου ἀσκοῦντος γενικωτέραν ἐποπτεῖαν εἰς τὴν κίνησιν τῶν κεφαλαίων καὶ τὴν οἰκονομικὴν πολιτικὴν τοῦ κράτους. Ἐχομεν ὅμως τὴν ἀντίληψιν, ὅτι ἐπειδὴ τὸ Ὑπουργεῖον Συντονισμοῦ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐκτοπίσῃ τὸν Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν ἐν τῇ ἀσκήσει τῶν καθηκόντων αὐτοῦ, περὶ ὧν ἀνωτέρω, καὶ δὴ ἐν τῇ ἐνασκήσει τῆς πολιτικῆς τῶν ἐσόδων, ἣτις δέον νὰ ἐναρμονίζεται πρὸς τὰ εἰρημένα καθήκοντα τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν, ἡ λειτουργία τοῦ Ὑπουργείου Συντονισμοῦ συνεπάγεται σύγχυσιν καὶ βραδύτητα εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν.

Ὁ συντονισμὸς τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ Κυβερνητικοῦ προγράμματος ἐν τῷ συνόλῳ αὐτοῦ δέον ν' ἀνήκῃ εἰς τὸν ὑπεύθυνον Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως καὶ δὴ ἐν Ὑπουργικῷ Συμβουλίῳ.

Διὰ τοῦτο καθ' ἡμᾶς ἡ πολιτικὴ τοῦ συντονισμοῦ τῶν δημοσίων δαπανῶν καὶ τῆς ἰσορροπίας τούτων μετὰ τῶν ἐσόδων τοῦ Κράτους, ὡς καὶ ἡ γενικωτέρα ἐποπτεῖα ἐπὶ τῶν πιστωτικῶν ἰδρυμάτων, ἡ παρακολούθησις τῆς κινήσεως τῶν κεφαλαίων περιλαμβάνονται μετὰ τῶν βαρυσημάντων καθηκόντων τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Δημοσίου Λογιστικοῦ.

γ) Τὰ γενικώτερα τεχνικὰ καθήκοντα τοῦ ἐλέγχου καὶ τηρήσεως τῶν λογαριασμῶν τῶν δημοσίων διαχειρίσεων καὶ ἄλλα καθήκοντα.

Ἡ οὐσιώδους ὅμως σημασίας ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσα ἀποστολὴ τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Δημοσίου Λογιστικοῦ δὲν περιλαμβάνετο ἀρχῆθεν μετὰ τῶν καθηκόντων αὐτῆς. Προσετέθη μεταγενεστέρως σὺν τῇ ἐξελίξει αὐτῆς ὡς ὑπηρεσίας ὡς καὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς Χώρας. Ἡ Γενικὴ Διεύθυνσις Δημοσίου Λογιστικοῦ, ἔχουσα τὸν τίτλον Γενικὸν Λογιστήριον τοῦ Κράτους ἀρχικῶς περιωρίζετο εἰς τὰ καθαρῶς τεχνικὰ καθήκοντα αὐτῆς, οἷα εἶναι τὰ τῆς συντάξεως καὶ τῆς τηρήσεως τοῦ Προϋπολογισμοῦ τοῦ Κράτους καὶ τῶν ἐκτὸς αὐτοῦ λογαριασμῶν καὶ διαχειρίσεων, καὶ τὰ τῆς συντάξεως τοῦ Ἀπολογισμοῦ τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Κράτους καὶ τοῦ Ἰσολογισμοῦ τοῦ Δημοσίου Ταμείου. Εἰς τὰ ὡς ἀνω ἀρχικὰ καθήκοντα τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους προσετέθησαν μεταγενεστέρως ἡ ἐπιθεώρησις καὶ ὁ ἐλεγχος τῆς διοικήσεως τῶν δημοσίων ταμείων καὶ τῆς εἰσπράξεως τῶν δημοσίων ἐσόδων, ἡ ἐκτέλεσις ἀποφάσεων τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου, ἀπονεμοσῶν σύνταξιν καὶ καταλογιστικῶν ἀποφάσεων κατὰ δημοσίων ὑπολόγων, ἡ διοικήσις τοῦ δημο-

σίου χρέους, ή έποπτεία επί τής οικονομικής διοικήσεως τών νομικών προσώπων Δημοσίου Δικαίου, ή έποπτεία επί τών κρατικών προμηθειών, ή διοικήσις τής ανταλλαξιμου περιουσίας και τών δυνάμει διεθνών συνθηκών μεσεγγυημένων περιουσιών, άνηκουσών εις ύπηκόους έχθρικών κρατών ή εις έχθρικά κράτη, αίτινες περιήλθον εις τήν κυριότητα του κράτους, ώς και άλλα καθήκοντα, μεταξύ τών όποιων μνημονεύομεν τήν διαχείρισιν του διασυμμαχικού ύλικου, άγορασθέντος υπό του κράτους. Διηρύνθησαν επίσης μεταγενεστέρως τά καθήκοντα τής έν λόγω ύπηρεσίας κατά τήν εκτέλεσιν του Προϋπολογισμού του Κράτους, ώς και ή σχετική νομοθεσία. 'Αλλ' ούδενός τήν προσοχήν διαφεύγει και ή σπουδαιότης και τών τεχνικών τούτων καθηκόντων του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους.

Η επέκτασις τόσοσιν τών περιών ό λόγος άνωτέρω τεχνικών καθηκόντων του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους, όσον και τών γενικωτέρας σημασίας καθηκόντων, τών όποιων ή γενική σημασία έξαιρείται άνωτέρω, ύπήρξεν έπιτυχής, διότι ή ύπηρεσία του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους ητύχησε νά έχη Διευθυντάς, οίτινες κατά κανόνα διέθετον πλοϋτον πρακτικού πνεύματος. Κατ' αυτόν τόν τρόπον ήσαν ίκανοί νά γνωρίζουν και νά εκτιμήσουν ποία εκ τών επιδιωκομένων μεταρρυθμίσεων δύναται έπιτυχώς νά εφαρμοσθί. Έγνωρίζον άλλωστε ούχι άπλώς τās συνθήκας τής ύπ' αυτούς ύπηρεσίας, αλλά και τās δυνατότητας αυτής, διότι ήσαν εις θέσιν νά σταθμίσουν άκόμη έπακριβώς τās ίκανότητας και τήν έπίδοσιν πάντων τών ύπ' αυτούς ύπαλλήλων. Διά τουτο και ή άποστολή του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους, ήτις άρχικώς ένετοπίζετο εις τά περιού ό λόγος τεχνικά καθήκοντα αυτού, συνεχώς διευρύνεται και νέα καθήκοντα εις αυτό κατά περιόδους προστίθενται, χωρίς βεβαίως νά είναι δυνατόν νά λεχθί, ότι ή σχετική νομοθεσία αυτού και ή συντελεσθεΐσα εις αυτό έργασία δέν επιδέχεται βελτιώσεις ή και έπικρίσεις, ώς ειδικώτερον ίδίως εκθέτομεν εις τό έργον ήμών υπό τόν τίτλον Σύστημα Δημοσίας Οικονομικής τ. Β' σελ. 506 και έπ.

Κρίνομεν σκόπιμον λοιπόν νά γνωρίσωμεν τούς πρωτεργάτας τής έν λόγω ύπηρεσίας του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους, οίτινες κατά περιόδους είχον έπωμισθί τήν διεύθυνσιν τής ύπηρεσίας και κατήυθυνον αυτό και νά εμφανίσωμεν κατά τό δυνατόν τό έργον αυτών εις τήν έν λόγω ύπηρεσίαν και τήν προσωπικότητα αυτών.

Β'. ΟΙ ΘΕΜΕΛΙΩΤΑΙ

ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΤΡΕΙΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΑΙ

Γ. ΣΠΑΝΙΟΛΑΚΗΣ, Δ. Ν. ΛΕΒΙΔΗΣ καὶ Α. ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ
(1842-1868)

Ἡ ἀρχικὴ κατάρτισις τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους καὶ ἡ πρώτη ἐπιτυχὴς ὀργανωτικὴ ἐφαρμογὴ αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ πρώτου Διευθυντοῦ αὐτοῦ ἐνέχει ἰδιαιτέραν σημασίαν. Πράγματι ἡ πρώτη ἐπιτυχὴς ἐφαρμογὴ ἐνὸς θεσμοῦ ἐπηρεάζει εὐεργετικῶς τὴν μεταγενεστέραν πορείαν ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς λειτουργίας τοῦ θεσμοῦ τούτου. Εἶναι ὅθεν ἐπωφελὲς νὰ ἀναμνησθῶμεν τῶν προσώπων ἐκείνων, ἅτινα συνεδέθησαν μὲ τὴν σύστασιν καὶ περαιτέρω ἀνάπτυξιν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους καὶ οὕτως ἔθεσαν τὰς βάσεις τῆς ὀργανικῆς αὐτοῦ ὑπάρξεως καὶ προόδου.

Εἶναι δυνατὸν εὐθὺς ἀμέσως νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς λειτουργίας του τὸ Γενικὸν Λογιστήριον τοῦ Κράτους ἠτύχησε νὰ ἔχη Διευθυντάς, οἵτινες ἀπετέλουν ὄντως ἐξαιρετικὰς φυσιογνωμίας. Κυρίως οἱ δύο πρῶτοι ἐκ τούτων ἠδυνήθησαν νὰ προσφέρουν εἰς αὐτὸ τὰς ὑπηρεσίας των ἐπὶ μακρὸν σχετικῶς χρόνον.

Πρῶτος Διευθυντὴς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους ἐχημάτισεν ὁ Γεώργιος Σπανιολάκης, διορισθεὶς τὴν 27 Δεκεμβρίου 1842¹ καὶ διετελέσας εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο μέχρι τοῦ Ἰουλίου 1846.

Ὁ Γ. Σπανιολάκης εἶναι γνωστὸς ἐκ τῶν ὑπηρεσιῶν, τὰς ὁποίας προσέφερον εἰς τὸ Ἔθνος κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821. Ἴνα περιορισθῶμεν εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν, μνημονεύομεν, ὅτι ὑπῆρξε μέλος τῆς τριμελοῦς Ἐπιτροπῆς, ἣτις κατὰ τὸν Δεκέμβριον 1825 διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου, τότε Πολιτικοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Βορειοδυτικῆς Ἑλλάδος, διώκει δὲ κατὰ τὴν ἀπουσίαν τούτου τὸ Μεσολόγγιον. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, κατὰ τὸ 1833, ἄμα τῇ συστάσει τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου διωρίσθη παρ' αὐτῶ Γενικὸς Ἐπίτροπος τῆς Ἐπικρατείας. Κατὰ τὸ 1834 διωρίσθη Διευθυντὴς τοῦ Γενικοῦ Ταμείου τοῦ

1. Τὸ Γενικὸν Λογιστήριον τοῦ Κράτους συνεστήθη διὰ τοῦ διατάγματος τῆς 17 Σεπτεμβρίου 1842 «περὶ συστάσεως Γενικοῦ Λογιστηρίου παρὰ τῇ Γραμματείᾳ τῶν Οἰκονομικῶν». Ὡς χρόνος ἐνάρξεως τῆς λειτουργίας τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους, δυνάμει τοῦ Διατάγματος τῆς 23 Δεκεμβρίου 1842, ὀρίζεται ἡ 1 Ἰανουαρίου 1843. Διὰ τοῦ διατάγματος τῆς 17 Σεπτεμβρίου 1842 ὀρίζεται, ὅτι τὸ προσωπικὸν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους ἀπαρτίζεται ἀπὸ τὸν Διευθυντὴν αὐτοῦ, δύο Πατέδρους, τρεῖς Γραμματεῖς καὶ τέσσαρας Γραφεῖς.

Κράτους, ὅπερ μετωνομάσθη μετέπειτα, κατὰ τὸ 1843, Κεντρικὸν Ταμεῖον. Ἐκ τῆς 23 Δεκεμβρίου 1837 μέχρι τῆς 4 Ὀκτωβρίου 1839 διετέλεσεν Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν. Ἄμα τῇ ἐνάρξει τῆς λειτουργίας τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους διωρίσθη Διευθυντὴς τούτου μὲ βαθμὸν καὶ μισθὸν Ἀντιπροέδρου Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου. Ἡ προηγηθεῖσα ἐξαιρετικὴ δρᾶσις τοῦ Γ. Σπανιολάκη καὶ ἡ ἀνάδειξις τούτου μετὰ τὴν δρᾶσιν ταύτην εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους δεικνύει τὴν σημασίαν, ἣτις ἐδόθη εὐθύς ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐν λόγῳ ὑπηρεσίας¹.

Ὁ κατὰ σειρὰν δεῦτερος Διευθυντὴς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους εἶναι ὁ Δημήτριος Ν. Λεβίδης, ὅστις πράγματι ἀνεδείχθη διὰ τῆς ἐν γένει δράσεώς του εἰς ἐξαιρετικὴν προσωπικότητα καὶ τὴν γενικῶς μᾶλλον ἐξέχουσαν φυσιογνωμίαν εἰς τὴν ὑπαλληλικὴν ἱεραρχίαν τοῦ Κράτους κατὰ τὸ τρίτον τέταρτον τοῦ παρελθόντος αἰῶνος.

Ὁ Δ. Λεβίδης ἐγεννήθη ἐν Ταταούλοις τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ ἔτος 1806. Κατὰ τὴν κήρυξιν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἐσώθη ἐκ τῆς σφαγῆς τῶν Τούρκων μετὰ τὸν ἀπαγχονισμὸν τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄, δραπέτευσας εἰς Ὀδησόν, ἐνθα ἐτυχεν ἐξαιρετικῆς μορφώσεως εἰς τὰ λογιστικά. Κατελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἄμα τῇ συστάσει τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου, εἰσέρχεται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του ὡς λογιστὴς β΄ τάξεως, ὅπου εὐδοκίμως ὑπηρετεῖ. Καταλαβὼν οὕτω τοὺς ἐνδιαμέσους βαθμούς, προάγεται ἐν τέλει τὴν 20 Φεβρουαρίου 1840 εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Ἐλεγκτοῦ.

Ἦδη ὡς γνωστὸν ἀντίστοιχος βαθμὸς τοῦ Ἐλεγκτοῦ εἶναι ὁ τοῦ Συμβούλου τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου. Εἰς τὸν βαθμὸν αὐτὸν παραμένει μέχρι τῆς 22 Νοεμβρίου 1845, ὅτε ἀπελύθη τῆς ὑπηρεσίας ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως Κωλέττη, καθ' ὅσον ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος Ν. Λεβίδης, Διευθυντὴς τότε τῆς ἐφημερίδος «Ἐλπίς», ἤσκησε σφοδρὰν ἀντιπολιτευσιν κατὰ τῆς Κυβερνήσεως Κωλέττη.

Μεταγενεστέρως τὴν 17 Ἰουλίου 1846 διαδέχεται εἰς τὴν διεύθυνσιν

1. Πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι ὁ βαθμὸς τοῦ Διευθυντοῦ εἰς τὰς ἄλλας Κεντρικὰς Ὑπηρεσίας τῶν Ὑπουργείων θεσπίζεται πολὺ βραδύτερον, ὡς ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Οἰκονομικῶν, μετὰ τὴν ἰσχὺν τοῦ Νόμου 505 τῆς 17 Δεκεμβρίου 1914 «περὶ ὀργανισμοῦ τῆς Κεντρικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου Οἰκονομικῶν», ὅτε ἐγένετο Διευθυντὴς τούτου ὁ Γ. Κοφινᾶς. Ἐξ ἄλλου ἡ ὑπεροχὴ τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους μεταξύ τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν διαφαίνεται, ἂν ληθῇ ὑπ' ὄψιν τὸ Διάταγμα τῆς 10 Φεβρουαρίου 1851 «περὶ ἐσωτερικοῦ κανονισμοῦ τοῦ Ὑπουργείου Οἰκονομικῶν», ὅπου προέχουσαν θέσιν ἔχει τὸ Γενικὸν Λογιστήριον τοῦ Κράτους. Περὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου Οἰκονομικῶν πραγματευόμεθα ἀλλοῦ. Βλέπε Π. Β. ΔΕΡΤΙΛΗ, Σύστημα Δημοσίας Οἰκονομικῆς τ. Β', σελ. 520 καὶ ἐπ., ἐνθα ἐμφανίζομεν τὴν κατανομήν τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Ὑπουργείου Οἰκονομικῶν κατὰ τὸ ἔτος 1851, σαφῆς δὲ εἶναι ἐν αὐτῇ ἡ ὑπεροχὴ τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους.

τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους τὸν Γ. Σπανιολάκη, περὶ οὗ γράφομεν ἀνωτέρω, ἀρχικῶς μὲν μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ Τμηματάρχου α' τάξεως, ἀπὸ δὲ τῆς 29 Σεπτεμβρίου 1846 μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ Διευθυντοῦ. Ἐν ὄψει τῆς κατὰ τὸ 1851 ἀναδιοργανώσεως τῆς λογιστικῆς νομοθεσίας τοῦ κράτους διὰ τοῦ ἀπὸ 26 Νοεμβρίου 1851 διατάγματος διορίσθη Διευθυντὴς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους, Ὑποδιευθυντὴς δὲ αὐτοῦ ὁ μέχρι τότε Ἐπιθεωρητὴς τῶν Τελωνείων Λ. Νάκος.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τὸ ἀξίωμα τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους εἶχεν ἐξέχουσαν διάκρισιν, δεδομένου ὄντος, ὅτι κατὰ τὸν νόμον ΦΛΣΤ' τοῦ ἔτους 1859 ὁ Διευθυντὴς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους εἶχε μισθὸν 550 δραχμὰς μηνιαίως, ἐνῶ ὁ Ἀντιπρόεδρος ταῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου εἶχε μισθὸν 500 δραχμὰς μηνιαίως καὶ ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς Ὑπουργείου εἶχε 480 δραχμὰς μηνιαίως.

Τὴν θέσιν τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους, εἰς τὴν ὁποίαν ἀρχικῶς συνεχῶς παρέμεινε ὁ Δ. Ν. Λεβίδης μέχρι τῆς 36 Μαΐου 1862, πολλαπλῶς ἐλάμπρυνε καὶ ἀνύψωσε.

Ἐν πρώτοις κατὰ τὴν περίοδον ταύτην συντελεῖται ἡ βαρυσήμαντος μεταρρύθμισις τῆς νομοθεσίας περὶ διοικήσεως τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ κράτους διὰ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ νόμου ΣΙΒ' τῆς 9 Ὀκτωβρίου 1852, τοῦ ἐκτελεστικοῦ τοῦ νόμου τούτου διατάγματος τῆς 15 Ὀκτωβρίου 1852, ὡς καὶ τοῦ διατάγματος τῆς 15 Ὀκτωβρίου 1852, περὶ ἐσωτερικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους.

Ὡς γνωστὸν ὁ προμνησθεὶς νόμος ΣΙΒ' τοῦ ἔτους 1852 εἶναι ὁ βασικὸς ἡμῶν νόμος περὶ δημοσίου λογιστικοῦ, ἔχων τὰς πηγὰς αὐτοῦ εἰς τὴν Γαλλικὴν νομοθεσίαν.

Ἐξ ἄλλου πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι δυνάμει τῶν διατάξεων τοῦ προμνησθέντος διατάγματος τῆς 23 Δεκεμβρίου 1842 ὠρίζετο, ὅτι ὁ Διευθυντὴς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους εἶχε βαθμὸν καὶ μισθὸν Ἀντιπροέδρου Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου. Ὁμοίως κατὰ τὸ ἄρθρον 2 τοῦ νόμου ΡΠΕ' τῆς 25 Ὀκτωβρίου 1851 ὠρίζετο, ὅτι Διευθυντὴς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους εἶχε βαθμὸν καὶ μισθὸν Ἀντιπροέδρου Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου.

Ἡ δρᾶσις τοῦ Δημητρίου Ν. Λεβίδη ἐξεδηλοῦτο καὶ ἐκτὸς τοῦ κύκλου δράσεως τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους διὰ τῆς συμμετοχῆς αὐτοῦ ὡς μέλους εἰς παντὸς εἶδους ἐπιτροπὰς καὶ συμβούλια, ἅτινα εἶχον σχέσιν μὲ τὴν οικονομικὴν ζωὴν τῆς χώρας. Ἐπὶ πλέον ὁ Δ. Ν. Λεβίδης διορίζεται Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν τὴν 26 Μαΐου 1862 εἰς τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Ἰωάννου Κολοκοτρῶνη καὶ παρέμεινε εἰς τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τῆς 26 Ἰουλίου 1862.

Διορίζεται ἐκ νέου Διευθυντὴς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους τὴν 13 Ὀκτωβρίου 1862 ὑπὸ τῆς τότε ἀναδειχθείσης προσωρινῆς Κυβερ-

νήσεως, διετέλεσε δὲ εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο μέχρι τῆς 14 Νοεμβρίου 1864.

Κατὰ τὸ ἔτος 1866 διορίζεται Πρόεδρος τοῦ Ἑλεγκτικοῦ Συνεδρίου. Εἰς τὴν θέσιν ταύτην παρέμεινε μέχρι τοῦ ἔτους 1876. Τέλος ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Γεωργίου Α΄ δις διορίζεται Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν τῶν ὑπὸ τὸν Δεληγιώργη κυβερνήσεων, ἤτοι τὴν 26 Νοεμβρίου 1876 ἕως τέλους τοῦ ἰδίου μηνὸς καὶ τὴν 26 Φεβρουαρίου 1877 ἕως 16 Μαΐου 1877.

Ἐπίσης διετέλεσε πληρεξούσιος τῶν Θρακῶν εἰς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν τοῦ ἔτους 1863, ὅτε διετῆρει καὶ τὴν ἐν τῷ Γενικῷ Λογιστηρίῳ τοῦ Κράτους θέσιν του.

Ὑπῆρξεν ἐπίσης ἰδρυτῆς τοῦ Μετοχικοῦ Ταμείου Πολιτικῶν Ὑπαλλήλων, τὸ ὁποῖον συνεστήθη, ὡς γνωστόν, τὴν 12 Ὀκτωβρίου 1867. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ὡς γράφομεν ἀνωτέρω, ὑπηρέτει ὡς Πρόεδρος τοῦ Ἑλεγκτικοῦ Συνεδρίου.

Ὁμοίως διὰ τῆς συμμετοχῆς αὐτοῦ εἰς πλείστας ἐπιτροπὰς συνέβαλε κατὰ πολὺ εἰς τὴν σκόπιμον ἀντιμετώπισιν πολλῶν προβλημάτων, ἅτινα ἀπασχόλουν τὸ Κράτος καθ' ὅλην τὴν περίοδον εἰς τὴν ὁποίαν ἐπεκτείνεται ἡ πολυσχιδῆς δρᾶσις αὐτοῦ.

Κατὰ σειράν τρίτος Διευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους καὶ διάδοχος τοῦ Δημητρίου Ν. Λεβίδου εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους ὑπῆρξεν ὁ Ἄριστ. Ν. Λογοθέτης. Οὗτος ἦτο διευθύνων τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν ἐκ τούτου τοῦ Δ. Ν. Λεβίδου, ἤτοι ἀπὸ τῆς 15 Νοεμβρίου 1864 μέχρις ὅτου προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους τὴν 21 Μαρτίου 1865 καὶ παρέμεινεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο μέχρι τοῦ μηνὸς Μαΐου 1868.

Ἡ δρᾶσις τοῦ Ἄρ. Λογοθέτη δὲν ὑπῆρξεν ἐξ ἴσου πολυσχιδῆς, ὅσον ἡ τῶν δύο προκατόχων του. Ὅπωςδῆποτε ὁμως κατὰ τὴν βραχεῖαν περίοδον τῆς ὑπὸ τούτου διεύθυνσεως τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους συνεχίζεται εἰς αὐτὸ μία κατάστασις τάξεως εἰς τὴν τήρησιν τῶν δημοσίων λογαριασμῶν.

Γ'. Η ΜΕΤΕΠΕΙΤΑ ΣΥΝΕΧΗΣ ΕΝΑΛΛΑΓΗ ΤΩΝ ΔΙΕΥΘΥΝΤΩΝ

Κ. Γ. ΧΡΗΣΤΟΦΗΣ, Ι. Α. ΤΟΜΑΡΟΠΟΥΛΟΣ, ΧΡ. ΔΡΟΣΙΝΗΣ, ΣΠ. ΔΕ-Ι-ΜΕΖΗΣ,
ΣΤ. ΦΛΩΡΟΣ, Κ. ΤΣΑΚΩΝΟΠΟΥΛΟΣ, Χ. ΒΟΥΓΙΟΥΚΑΣ, ΤΡ. ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ,
Δ. ΠΛΑΤΥΚΑΣ, ΑΝΤ. ΠΡΕΚΑΣ.

(1868-1910)

Ὁ μελετῶν τὴν δημοσιονομικὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα διαπιστώνει τὴν ἔλλειψιν συνεχείας καὶ παραδόσεως εἰς τὴν δημοσιονομικὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ αἰῶνος τούτου καὶ ἰδίως κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ αὐτοῦ. Τὸ κακὸν τοῦτο φαινόμενον, ὅπερ χαρακτηρίζει τὴν δημοσιονομικὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἐν λόγω περίοδον, ἐξ ἴσου ἐμφανίζεται εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν, ὡς τὸ Γενικὸν Λογιστήριον τοῦ Κράτους.

Πράγματι μετὰ τὸν Ἄριστ. Λογοθέτη ἐπὶ μίαν δεκαπενταετίαν, ἀναλόγως κυρίως τοῦ ἐπικρατοῦντος πολιτικοῦ κόμματος, ἐναλλάσσονται εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους ὁ Κων. Γ. Χρηστοφῆς καὶ Ἰωάν. Ἀ. Τομαρόπουλος. Βεβαίως δὲν ἔλειπεν ἡ πείρα ἀπὸ τοὺς δύο τούτους Διευθυντὰς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους. Ἀλλὰ τὸ φαινόμενον τῆς συχνῆς ἐναλλαγῆς αὐτῶν εἰς τὴν Διεύθυνσιν τῆς ἐν λόγω ὑπηρεσίας, ὅπερ συνεχίζεται καὶ εἰς τοὺς διαδόχους αὐτῶν μέχρι τοῦ 1910, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἔχη εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς λειτουργίας τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους.

Καὶ πρῶτον ὁ Κων. Γ. Χρηστοφῆς, ὅστις εἶναι κατὰ σειράν ὁ τέταρτος, ἤτοι μετὰ τὸν Γ. Σπανιολάκην, Δ. Λεβίδην καὶ Ἀ. Λογοθέτην, Διευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους, ἔχει καὶ οὗτος μακρὰν θητείαν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Κράτους. Ἦτο ἐκ τῶν στενῶν φίλων τοῦ Δ. Λεβίδη. Ἦτο ἐπίσης γνωστός καὶ ἐκ τῆς ἀρθρογραφίας του ἐπὶ πλείστων οἰκονομικῶν θεμάτων, κυρίως εἰς τὴν τότε ἐκδιδομένην «Ἐφημερίδα τῶν Συζητήσεων» καὶ ἐκ τῆς ὑπηρεσίας του ὡς ἐπιθεωρητοῦ τῶν Ὑποκαταστημάτων τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, καθ' ὃν χρόνον διετέλει ἐκτὸς τῆς διεύθυνσεως τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους. Διὰ τὰς πρὸς τὸ Κράτος ὑπηρεσίας του ἀπενεμήθη εἰς αὐτὸν διὰ Β. Διατάγματος τῆς 5ης Ἀπριλίου 1875 ὁ Χρυσοῦς Σταυρὸς τῶν Ἱπποτῶν τοῦ Β' Τάγματος τοῦ Σωτήρος.

Ἀλλὰ καὶ ἡ σταδιοδρομία εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ὑπουργείου Οἰκονομικῶν τοῦ κατὰ σειράν πέμπτου Διευθυντοῦ τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους, ἤτοι τοῦ Ἰ. Τομαροπούλου, ἦτο μακρά. Κατὰ περιόδους ὁμως διακόπτεται, ὡς ἄλλωστε διακόπτεται καὶ ἡ ὑπηρεσία τοῦ Κων. Χρηστοφῆ.

Ὁ Ἰ. Τομαρόπουλος διωρίσθη ἀρχικῶς κατὰ μῆνα Ἰούλιον 1842 βοηθὸς παρὰ τῷ Ταμείῳ Μεσσηνίας. Κατὰ τὸ ἔτος 1851, ὅτε ἐτίθεντο ὑπὸ

τοῦ Δ. Ν. Λεβίδη αἱ πρῶται πραγματικαὶ βάσεις τῆς ὀργανώσεως τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους, ὑπηρετεῖ ὡς Γραμματεὺς β' τάξεως παρὰ τῆ ἐν λόγω ὑπηρεσίᾳ. Σταδιοδρομῶν οὗτος εὐδοκίμως εἰς τὴν οἰκονομικὴν ὑπηρεσίαν, διορίζεται Οἰκονομικὸς Ἐπιθεωρητὴς α' τάξεως τὴν 12 Ὀκτωβρίου 1862, ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 1870, ὡς ἐκτίθεται κατωτέρω, διευθύνει κατὰ διακεκομμένας περιόδους τὸ Γεν. Λογιστήριον τοῦ Κράτους.

Ὡς γράφομεν ὁμῶς ἀνωτέρω, κατὰ σειρὰν τέταρτος νέος Διευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους ἦτο ὁ Κων. Χρηστοφῆς.

Τὸ πρῶτον οὗτος διορίζεται Διευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους τὴν 31 Μαΐου 1868 καὶ διετέλεσεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο μέχρι τῆς 23 Δεκεμβρίου 1870, ὅτε ἀπελύθη.

Μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ Κων. Χρηστοφῆ, ἦτοι τὴν 23 Δεκεμβρίου 1870, ἐπὶ τινὰς μῆνας διορίζεται τὸ πρῶτον ὡς Ὑποδιευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους ὁ Ἰ. Τομαρόπουλος, προάγεται ἀκολούθως εἰς Διευθυντὴν καὶ διετέλεσεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο μέχρι τῆς 25 Ἰουλίου 1872, ὅτε ἐγένετο συνταξιοῦχος.

Ἐπὶ Ἰω. Τομαροπούλου ψηφίζεται ὁ ΥΛΣΤ' τοῦ ἔτους 1871, ὅστις ὡς γνωστὸν εἶναι ὁ βασικὸς νόμος περὶ εἰσπράξεως τῶν δημοσίων ἐσόδων.

Ὡς γράφομεν ἀνωτέρω, ὁ Ἰ. Α. Τομαρόπουλος ὑπῆρξεν ὁ πέμπτος κατὰ σειρὰν νέος Διευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους.

Μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Ἰ. Τομαροπούλου ἐκ τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους ἐν συνεχείᾳ διορίζεται τὴν 25 Ἰουλίου 1872 ἐκ νέου Διευθυντῆς τούτου ὁ Κων. Χρηστοφῆς καὶ παραμένει εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο μέχρι τῆς 24 Ὀκτωβρίου 1875, ὅτε ἀπελύθη κατόπιν τοῦ ἐκ νέου διορισμοῦ ὡς Διευθυντοῦ τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους τοῦ Ἰ. Τομαροπούλου, ὅστις παρέμεινεν εἰς τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τῆς 6 Ἀπριλίου 1877, ὅτε ἐκ νέου διωρίσθη Διευθυντῆς τῆς ἐν λόγω ὑπηρεσίας ὁ Κων. Χρηστοφῆς. Παρέμεινεν οὗτος εἰς τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τῆς 22 Ὀκτωβρίου 1877, ὅτε καὶ ἀπεβίωσε. Τὸν ἐπικηδεῖον λόγον ἐξεφώνησεν ὁ Νικόλαος Λεβίδης, ὅστις ἦτο υἱὸς τοῦ προμνησθέντος διευθυντοῦ τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους Δ. Ν. Λεβίδη καὶ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἐξελέγετο βουλευτὴς Ἀθηνῶν, κατ' ἐπανάληψιν δὲ διετέλεσε καὶ Ὑπουργός. Ὁ Ν. Δ. Λεβίδης εἰς τὸν ἐπικηδεῖον λόγον του, ὅστις ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν «Ἐφημερίδα» τῆς 25 Ὀκτωβρίου 1877, ἐξιστορεῖ τὴν δρᾶσιν τοῦ Κ. Χρηστοφῆ.

Τὸν Κ. Χρηστοφῆ ἀποβίωσαντα, διεδέχθη ὁ Χρ. Δροσίνης, ὦν πρότερον ἐπὶ μακρὸν—ἀπὸ τοῦ ἔτους 1873—Ὑποδιευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους. Ὁ Χρ. Δροσίνης προήχθη εἰς Διευθυντὴν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους τὴν 7 Νοεμβρίου 1877 καὶ διετέλεσεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο μέχρι τῆς 10 Μαρτίου 1878.

Εἶναι λοιπὸν ὁ Χρ. Δροσίνης κατὰ σειρὰν ὁ ἕκτος νέος Διευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους.

Μετὰ τοῦτον ὁμως ἐπανέρχεται καὶ πάλιν κατὰ Μάρτιον 1878 διὰ διορισμοῦ ὡς Διευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους ὁ Ἰ. Τομαρόπουλος ὅστις καὶ διετέλεσεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο μέχρι τοῦ Μαΐου 1880, ὅτε ἀπελύθη.

Κατὰ τὸ ἔτος 1880 Ὑποδιευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους, διευθύνων αὐτὸ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ Ἰω. Τομαροπούλου, διετέλεσεν ὁ Ἐλευθέριος Σαμοθράκης.

Ἐπαναδιορίζεται ὁμως πάλιν διὰ τελευταίαν φορὰν κατὰ τὸ ἔτος 1881 ὡς Διευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους ὁ Ἰω. Τομαρόπουλος, ὅστις παρέμεινεν εἰς τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τοῦ Ἰουλίου 1881.

Μετὰ τὸν Ἰω. Τομαρόπουλον, ἀφοῦ ἐπὶ τινα χρόνον ὡς διευθύνων τὸ Γενικὸν Λογιστήριον τοῦ Κράτους παρέμεινεν ὁ Στ. Φλωρος, περὶ οὗ γράφομεν κατωτέρω, διορίσθη κατὰ Μάρτιον 1882 Διευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους ὁ Σπ. Δεϊμέζης.

Ὁ Σπ. Δεϊμέζης εἶναι λοιπὸν κατὰ σειρὰν ὁ ἔβδομος νέος Διευθυντῆς τῆς ἐν λόγῳ ὑπηρεσίας. Οὗτος εἶχεν ἐπίσης μακρὰν οἰκονομικὴν ὑπηρεσίαν. Διατελὼν Ὑποταμίας, διορίσθη κατὰ Μάρτιον 1865 Τμηματάρχης α' τάξεως, ἣν θέσιν κατεῖχε τότε ὁ Ἄριστ. Λογοθέτης, ὅστις τότε προήχθη, ὡς γράφομεν ἀνωτέρω, εἰς Διευθυντὴν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους. Κατὰ Μάϊον 1875 ὁμως ὑπηρετῶν καὶ πάλιν ὡς Ὑποταμίας ἀπελύθη τῆς ὑπηρεσίας. Ὅτε διετέλει συνταξιούχος, ἐνεκρίθη εἰς αὐτὸν διὰ τοῦ Β. Διατάγματος τῆς 4 Αὐγούστου 1881 τριετῆς ἀδεια ἀπουσίας διὰ τὸ ἐξωτερικόν.

Ὁ Σπ. Δεϊμέζης ὡς Διευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους διορίσθη τὴν 15 Μαρτίου 1882. Ἡ ὑπηρεσία του ὡς Διευθυντοῦ τῆς ἐν λόγῳ ὑπηρεσίας ἦτο μακρὰ, διότι συνεχῶς διετέλεσεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἀπὸ τὸν Μάρτιον 1882 μέχρι τῆς 9 Ἰανουαρίου 1890, ὅτε διορίσθη Πρόεδρος τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου. Ἡ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ μόρφωσις τοῦ Σπ. Δεϊμέζη καὶ ἡ μακρὰ ὑπηρεσία αὐτοῦ εἰς τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὸν νὰ καταλίπη γόνιμον δρᾶσιν καὶ συγγραφικὴν ἐργασίαν.

Πράγματι κατὰ τὴν περίοδον τῆς ὑπὸ τούτου διευθύνσεως τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους καὶ δὴ, ὅτε ἦτο ὁ Χαρίλαος Τρικούπης Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν, δὲν ἔλειπον αἱ προσπάθειαι τῆς βελτιώσεως τῆς λειτουργίας τῆς ἐν λόγῳ ὑπηρεσίας. Πρὸς τοῦτο μεταξύ ἄλλων εἶναι δυνατὸν νὰ μνημονεύσωμεν τὸ Διάταγμα τῆς 6 Αὐγούστου 1887, διὰ τοῦ ὁποίου κατανέμεται ἡ ἐργασία τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους εἰς ὀκτῶ Γραφεῖα. Τὸ Διάταγμα τοῦτο ἀποτελεῖ καθ' ἡμᾶς τὴν πρώτην ἀξιόλογον ἀπόπειραν διαιρέσεως τῆς ἐργασίας τοῦ Γενικοῦ Λο-

γιστηρίου του Κράτους εις ὅκτω Γραφεῖα, ἅτινα διηυθύνοντο ὑπὸ Γραμματέων, καὶ οὕτως ἔχομεν τρόπον τινὰ τὸν πρῶτον ὄργανισμὸν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους.

Ἐπίσης διὰ τοῦ νόμου ΑΥΟΒ' τοῦ ἔτους 1887 συνεστήθη ἴδιον τμήμα δημοσίου χρέους, ὑπαγόμενον εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Οἰκονομικῶν. Ὁρίζετο ὁμως, ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ διευθύνεται τοῦτο ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους.

Κατὰ τὸ ἔτος 1887 εἰσάγεται, ὡς γνωστόν, ἐπίσης διὰ τοῦ νόμου ΑΥΟΒ' ὁ δικαστικὸς ἔλεγχος ἐπὶ τῶν ἐντελλομένων δαπανῶν τοῦ Προϋπολογισμοῦ τῶν ἐξόδων τοῦ Κράτους. Ὁ Σπ. Δεῖμέζης διετέλεσεν ἐπίσης Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν ἀπὸ τῆς 23 Φεβρουαρίου 1892 ἕως τῆς 10 Ἰουνίου 1892, ὅτε διεδέχθη αὐτὸν ὁ Χ. Τρικούπης. Συνέγραψεν ἐπίσης ὁ Σπ. Δεῖμέζης ἀξιόλογον συγγραφὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Μελέται ἐπὶ τοῦ Γενικοῦ Προϋπολογισμοῦ τοῦ Κράτους, Ἀθῆναι 1899».

Μετὰ τὸν Σπ. Δεῖμέζην ἐπαναλαμβάνεται καὶ πάλιν τὸ φαινόμενον τῆς συνεχοῦς ἐναλλαγῆς τῶν Διευθυντῶν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους.

Οὕτω τὸν Σπ. Δεῖμέζην διαδέχεται τὴν 9 Ἰανουαρίου 1890 ὡς Διευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους ὁ Σταμάτης Γ. Φλώρος, ὅστις κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κατὰ σειρὰν εἶναι ὁ ὄ γ δ ο ο ς ν ε ο ς Διευθυντῆς τῆς ἐν λόγῳ ὑπηρεσίας, προερχόμενος ἀπὸ τὸν ταμιακὸν κλάδον εἰς τὸν ὁποῖον ὑπηρετήσῃ κατὰ τὰ ἔτη 1858 ἕως 1863. Εἰς τὴν Κεντρικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους εἰσέρχεται ὡς γραφεὺς α' τάξεως κατὰ Ἰανουάριον 1864, ἔνθα καὶ εὐδοκίμως ὑπηρετεῖ. Ἀπὸ τοῦ Μαΐου 1881 διετέλεσεν Ὑποδιευθυντῆς τῆς ἐν λόγῳ ὑπηρεσίας. Εἰς τὴν θέσιν τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους διετέλεσεν ἀρχικῶς ἀπὸ τῆς 9 Ἰανουαρίου 1890 μέχρι τῆς 15 Ὀκτωβρίου 1890, ὅτε ἀπελύθη τῆς ὑπηρεσίας.

Μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ Στ. Φλώρου, ὡς Διευθύνων τὸ Γενικὸν Λογιστήριον τοῦ Κράτους ἀπὸ τοῦ Μαΐου 1891 τοποθετεῖται ὁ Κ. Τσακωνόπουλος, μετατεθεὶς εἰς αὐτὸ ὡς Ὑποδιευθυντῆς αὐτοῦ ἐκ τοῦ Ταμείου Κερκύρας. Ἡ παραμονὴ τοῦ Κ. Τσακωνόπουλου ὡς Διευθύνοντος τὸ Γενικὸν Λογιστήριον τοῦ Κράτους ἦτο βραχεῖα, καθ' ὅσον ἐπαναδιορίζεται ἐκ νέου ὡς Διευθυντῆς τῆς ἐν λόγῳ ὑπηρεσίας τὴν 10 Ἰουνίου ὁ Στ. Γ. Φλώρος, ὅστις τὴν 24 Ὀκτωβρίου 1892 μετονομάζεται εἰς Γενικὸν Διευθυντὴν τοῦ Δημοσίου Λογιστικοῦ κατόπιν τῆς ἰσχύος τοῦ νόμου ΒΡΑ' τῆς 22 Ὀκτωβρίου 1892.

Ὁ νόμος οὗτος προσέδωκεν περίβλεπτον θέσιν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους. Διὰ τούτου μετονομάζεται τὸ Γενικὸν Λογιστήριον τοῦ Κράτους εἰς Γενικὴν Διεύθυνσιν Δημοσίου Λογιστικοῦ, ὁ δὲ Διευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους Γενικὸς Διευθυντῆς τοῦ Δημοσίου Λογιστικοῦ, ἔχων τὸν διὰ τοῦ νόμου ΡΠΤΕ'

του έτους 1851 και του νόμου 'ΦΛΣΤ' του έτους 1859 όρισθέντα βαθμόν και μισθόν, ήτοι βαθμόν μὲν 'Αντιπροέδρου 'Ελεγκτικοῦ Συνεδρίου, μισθόν δὲ 550 δραχμὰς μηνιαίως¹.

'Αλλά πάλιν ὁ Σ. Φλώρος ἀπὸ Γενικός Διευθυντής διὰ τοῦ Β. Διατάγματος τῆς 27 'Ιουνίου 1895 διορίζεται Διευθυντής τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους κατόπιν τῆς ἰσχύος τοῦ νόμου ΒΣΖΣΤ' τῆς 21 'Ιουνίου 1895² και διετέλεσεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο μέχρι τῆς 19 'Ιουλίου 1895, ὅτε ἀπηλλάγη τῆς ὑπηρεσίας.

'Απὸ τοῦ έτους 1895 ἐπὶ μίαν δεκαπενταετίαν, μέχρι τοῦ έτους 1910, συνεχίζεται και πάλιν τὸ φαινόμενον τῆς συνεχοῦς ἐναλλαγῆς τῶν Διευθυντῶν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους.

Οὕτω κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐναλλάσσονται εἰς τὴν Διεύθυνσιν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους οἱ Κ. Τσακωνόπουλος, Τρ. 'Αναστασόπουλος και Δ. Πλατύκας. 'Επίσης διατελοῦν Διευθυνταὶ τούτου κατὰ τὴν ἴδιαν περίοδον οἱ Χ. Βουγιούκας και 'Αντ. Πρέκας.

Και πρῶτον ὁ Κ. Τσακωνόπουλος, προερχόμενος ἐκ τῆς ταμειακῆς ὑπηρεσίας εἰς ἣν εἶχεν μακρὰν ὑπηρεσίαν, ὡς γράφομεν ἀνωτέρω, κατὰ Μάϊον 1891 διετέλει 'Υποδιευθυντής τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους. 'Απελύθη ὅμως μετὰ ἓν έτος περίπου, ήτοι τὸν Νοέμβριον 1892, ὡς μὴ μεταβάς εἰς τὴν θέσιν του.

'Ο Κ. Τσακωνόπουλος Διευθυντής τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους τὸ πρῶτον διωρίσθη τὴν 19 'Ιουλίου 1895 ἀντὶ τοῦ Στ. Φλώρου ἀπολυθέντος. Εἶναι οὕτως ὁ Κ. Τσακωνόπουλος κατὰ σειράν ὁ ἕ ν α τ ο ς ν έ ο ς Δ ι ε υ θ υ ν τ ῆ ς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους.

Κατὰ μῆνα 'Απρίλιον 1900 προσέφερε τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὴν Κρητικὴν Πολιτείαν πρὸς ὀργάνωσιν τῶν Οἰκονομικῶν 'Υπηρεσιῶν αὐτῆς. 'Απαλλάσσεται τῆς ὑπηρεσίας κατὰ μῆνα Δεκέμβριον 1901. Διορίζεται ὅμως ἐκ νέου Διευθυντής τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους τὴν 16 Δεκεμβρίου 1902.

Κατὰ 'Ιανουάριον 1903 διωρίσθη Γενικός Γραμματεὺς τοῦ 'Υπουργείου Οἰκονομικῶν, κατὰ δὲ τὸ 1905 Πρόεδρος τοῦ 'Ελεγκτικοῦ Συνεδρίου.

Μετὰ τὸν Κ. Τσακωνόπουλου κατὰ σειράν δέ κ α τ ο ς ν έ ο ς Δ ι ε υ θ υ ν τ ῆ ς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους διετέλεσεν ὁ Χαρίλαος Βουγιούκας. Καὶ οὗτος προῆλθεν ἐκ τοῦ ταμειακοῦ κλάδου, εἰς τὸν ὁποῖον

1. Μᾶλλον περιβλεπτον θέσιν προσδίδει εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους ὁ νόμος Α'αΓ' τῆς 1 Μαρτίου 1891, ὅστις ὠρίζεν, ὅτι ἠδύνατο νὰ μετονομασθῆ εἰς Γενικὸν Διευθυντὴν Δημοσίου Λογιστικοῦ, διοριζόμενον ἐπὶ τετραετίαν μὲ βαθμόν και μισθόν ἴσον πρὸς τὸν τοῦ Προέδρου τοῦ 'Ελεγκτικοῦ Συνεδρίου.

2. Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον ὠρίζετο, ὅτι ἡ Γενικὴ Διεύθυνσις Δημοσίου Λογιστικοῦ μετονομάζετο εἰς Γενικὸν Λογιστήριον τοῦ Κράτους, ὁ Διευθυντής τοῦ ὁποῖου εἶχε βαθμόν και μισθόν Γενικοῦ Γραμματέως 'Υπουργείου.

ὑπηρετήσῃ κατὰ τὰ ἔτη 1869 ἕως 1886, ὅτε διωρίσθη Γραμματεὺς τοῦ Ὑπουργείου Οἰκονομικῶν.

Κατὰ τὸ 1891 ὑπηρετεῖ ὡς Οἰκονομικὸς Ἐπιθεωρητὴς καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1893 ὡς Τμηματάρχης α' τάξεως. Εἰς Διευθυντὴν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους προήχθη τὴν 20 Δεκεμβρίου 1901, ὅτε ὁ Κ. Τσακωνόπουλος προσέφερε τὰς ὑπηρεσίας του ἐν Κρήτῃ καὶ διετέλεσεν εἰς τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τοῦ Δεκεμβρίου 1902, ὅτε διωρίσθη καὶ πάλιν ὁ Κ. Τσακωνόπουλος ὡς Διευθυντὴς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους.

Κατὰ σειρὰν ἐν δέκατος νέος Διευθυντὴς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους διετέλεσεν ὁ Τρύφων Ἀναστασόπουλος, προερχόμενος καὶ οὗτος ἐκ τῆς ταμειακῆς ὑπηρεσίας. Κατὰ τὸ ἔτος 1899 διορίζεται Οἰκονομικὸς Ἐπιθεωρητὴς β' τάξεως καὶ ἐν συνεχείᾳ α' τάξεως. Ἐτοποθετήθη, ὡς γράφομεν ἀνωτέρω, ὡς διευθύνων προσωρινῶς τὸ Γενικὸν Λογιστήριον τοῦ Κράτους τὴν 26 Ἀπριλίου 1900, ὅτε ὁ τότε Διευθυντὴς αὐτοῦ Κ. Τσακωνόπουλος ἀπέβηκεν εἰς τὴν Κρήτην λόγῳ ὑπηρεσίας. Ὡς διευθύνων τὸ Γενικὸν Λογιστήριον τοῦ Κράτους παρέμεινε μέχρι τοῦ Δεκεμβρίου 1901, ὅτε διωρίσθη Διευθυντὴς αὐτοῦ ὁ Χ. Βουγιούκας, περὶ οὗ γράφομεν ἀνωτέρω.

Ὁ Τ. Σ. Ἀναστασόπουλος τὸ πρῶτον διωρίσθη Διευθυντὴς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους τὴν 6 Δεκεμβρίου 1903. Ἀπολυθεὶς, ἐπαναδιορίζεται ὡς Διευθυντὴς τῆς ἐν λόγω ὑπηρεσίας τὴν 12 Αὐγούστου 1906 καὶ διετέλεσεν εἰς τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τοῦ Αὐγούστου 1908, ὅτε εἰς τὴν θέσιν ταύτην διορίζεται ὁ Ἀ. Πρέκας περὶ οὗ γράφομεν κατωτέρω. Ἐπαναδιορίζεται ὁμοίως καὶ πάλιν ὡς Διευθυντὴς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους τὴν 15 Φεβρουαρίου 1909, ἀπαλλάσσεται δὲ τῆς ὑπηρεσίας μετὰ ἐν περίπου ἑξάμηνον. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐπαναδιορίζεται τὴν 12 Νοεμβρίου 1909 καὶ διετέλεσεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο μέχρι τῆς 18 Μαρτίου 1911, ὅτε ἀπηλλάγη τῆς ὑπηρεσίας.

Μετὰ τὴν πρώτην ἀπομάκρυνσιν τοῦ Τρ. Ἀναστασοπούλου ἐκ τῆς Διευθύνσεως τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους, Διευθυντὴς τούτου διωρίσθη ὁ Δ. Πλατύκας, ὅστις κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἶναι κατὰ σειρὰν ὁ δωδέκατος νέος Διευθυντὴς τῆς ἐν λόγω ὑπηρεσίας.

Προερχόμενος ἀπὸ τὸν ταμειακὸν κλάδον, εἰς ὃν ὑπηρετήσῃ κατὰ τὰ ἔτη 1866 ἕως 1871, διωρίσθη κατὰ τὸ 1879 Γραμματεὺς εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Οἰκονομικῶν καὶ ὑπηρετήσῃ καὶ εἰς ὑπηρεσίας ἄλλων Ὑπουργείων. Κατὰ τὰ ἔτη 1895 ἕως 1899 διατελεῖ Τμηματάρχης α' τάξεως τοῦ Δημοσίου Χρέους, ὅπερ τότε ἦτο Τμῆμα τοῦ Ὑπουργείου Οἰκονομικῶν. Κατὰ τὸ ἔτος 1899 ὑπηρετεῖ ὡς Γενικὸς Ἐπιθεωρητὴς τοῦ Ὑπουργείου Οἰκονομικῶν. Διορίζεται τὸ πρῶτον ὡς Διευθυντὴς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους τὴν 15 Ἰουλίου 1905, ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν πρώτην ἐκ τῆς θέσεως ταύτης ἀπομάκρυνσιν τοῦ Τρ. Ἀναστασοπούλου.

Κατὰ τὸ 1905 ἀπεστάλη εἰς τὸ ἐξωτερικὸν πρὸς μελέτην τῆς δημοσιονομικῆς νομοθεσίας τῶν μᾶλλον προηγμένων Εὐρωπαϊκῶν Κρατῶν. Ἀπελύθη τῆς ὑπηρεσίας, ἐνῶ ἀκόμη ἐσυνέχιζε τὸ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ταξιδίον του ἐξ αἰτίας, ὡς φαίνεται, μακρῶς ἐκθέσεως, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὑποβάλει εἰς τὸν τότε Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν Ἄ. Σιμόπουλον καὶ ἤλεγχε τὰ τρωτὰ τῆς καταστάσεως τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους.

Εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ὁ Δ. Πλατύκας ἐμελέτησε τὰς δημοσιονομικὰς νομοθεσίας τῆς Γαλλίας, Βελγίου, Ἰταλίας καὶ Αὐστρίας. Ὡς Διευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους διωρίσθη ἐκ νέου τὴν 7 Ἰουλίου 1909 καὶ διετέλεσεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο μέχρι τοῦ Νοεμβρίου 1909.

Ὁ Δ. Πλατύκας ὑπῆρξε συγγραφεὺς ἀξιολόγων μελετῶν καὶ ὁ συντάκτης τοῦ νόμου ΓΩΞΔ' τῆς 3 Αὐγούστου 1911. Ἡ ἐργασία του ὑπὸ τὸν τίτλον «Συγκριτικὴ μελέτη περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ δημοσίου λογιστικοῦ καὶ περὶ τῶν ριζικῶν μέτρων πρὸς ἀνόρθωσιν αὐτοῦ», Ἀθῆναι 1912, εἶναι ἀξιόλογος καὶ λίαν διαφωτιστικὴ.

Μᾶλλον πολυσχιδῆς εἶναι ἡ δρᾶσις τοῦ Ἄ. Πρέκας. Οὗτος εἰσῆλθε τὸ πρῶτον εἰς τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν κατὰ τὸ ἔτος 1882 ὡς μαθητευόμενος τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου.

Εἰς τὸ Γενικὸν Λογιστήριον τοῦ Κράτους εἰσέρχεται ὡς γραφεὺς κατὰ τὸ ἔτος 1887 καὶ σταδιοδρομεῖ εὐδοκίμως εἰς αὐτό. Προάγεται εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Γραμματέως κατὰ τὸν μῆνα Αὐγούστου 1896. Κατὰ τὰ ἔτη 1903 ἕως 1908 ὑπηρέτησεν εἰς τὴν Κρήτην, ὅπου διετέλεσε καὶ Διευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τῆς Κρητικῆς Πολιτείας. Ὡς Διευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους διωρίσθη τὴν 23 Αὐγούστου 1908. Εἶναι λοιπὸν ὁ Ἄντ. Πρέκας κατὰ σειρὰν δέκατος τρίτος νέος Διευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους.

Διετέλεσεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο μέχρι τῆς 15 Φεβρουαρίου 1909, ὅτε, διορισθέντος ὡς Διευθυντοῦ τῆς ἐν λόγω ὑπηρεσίας τοῦ Τρ. Ἀναστασοπούλου, ἐχρησιμοποιήθη εἰς ἄλλην δημοσίαν θέσιν.

Κατὰ Μάϊον 1914 διωρίσθη Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ Ὑπουργείου Οἰκονομικῶν. Κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος διωρίσθη Ἀντιπρόεδρος τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου καὶ προήχθη κατὰ τὸ ἔτος 1923 εἰς Πρόεδρον τούτου.

Ὁ Ἄντ. Πρέκας ἐξελέγη βουλευτῆς Κυκλάδων. Δις διωρίσθη Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν, ἥτοι πρῶτον τὴν 17 Νοεμβρίου 1922, ὅτε διετέλεσεν Ὑπουργὸς ὀλίγας μόνον ἡμέρας, δηλαδὴ μέχρι τῆς 7 Δεκεμβρίου 1922 καὶ δεῦτερον τὴν 13 Ὀκτωβρίου 1926, ὅτε διετέλεσεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο μέχρι τῆς 4 Δεκεμβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους.

Ἐξεθέσαμεν εἰς γενικὰς γραμμάς τὴν δρᾶσιν τῶν Διευθυντῶν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους. Βεβαίως ἐξ αἰτίας πλείστων λόγων, ὡς προσδιορίζεται πληρέστερον ἄλλαχού, κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ λειτουργία τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους δὲν ἦτο πάντοτε ἀπολύτως ἱκανοποιητικὴ.

Δ'. ΟΙ ΜΕΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1911 ΔΙΕΥΘΥΝΤΑΙ

Ἡ ΓΕΝΙΚΟΙ ΔΙΕΥΘΥΝΤΑΙ

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΑΝΟΔΟΥ

Γ. ΖΑΠΕΛΛΟΝΙ, Σ. ΤΖΑΝΕΤΟΥΛΕΑΣ, Θ. ΛΕΚΑΤΖΑΣ, Κ. ΣΑΜΑΡΑΚΗΣ,
Γ. ΜΑΝΤΖΑΒΙΝΟΣ, Π. ΞΕΡΧΑΚΗΣ, Α. ΚΑΡΑΚΑΤΣΑΝΗΣ, Γ. ΖΑΡΙΦΟΠΟΥΛΟΣ
(1911 - 1958)

Ἡ ἔπακολουθήσασα περίοδος μετὰ τὸ ἔτος 1910 σημειώνει τὴν ἀφειρητὴν μιᾶς περιόδου συνεχοῦς ἀνόδου διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους.

Ἡ εἰρηνικὴ Ἐπανάστασις τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ τοῦ ἔτους 1909 ἐπέφερε γενικωτέραν βελτίωσιν εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν. Βεβαίως δὲν λείπουν καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην αἱ ἐναλλαγαὶ τῶν Διευθυντῶν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους.

Τὴν φορὰν ὅμως ταύτην συνδέονται ὄχι ἀπλῶς μὲ κυβερνητικὰς μεταβολὰς, ὡς κατὰ τὸ παρεθλόν, ἀλλὰ μὲ πολιτειακὰς τοιαύτας ἢ ἐντονωτέρας συγκρούσεις τῶν πολιτικῶν κομμάτων. Ἐν τούτοις αἱ ἐναλλαγαὶ εἰς τὴν Διεύθυνσιν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους ἦσαν περιορισμέναι.

Ἡ μονιμωτέρα κατάστασις εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν ὀφείλεται ἐπίσης εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν διοικητικῶν θεσμῶν μας μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ ἐν ἔτει 1911 ἀναθεωρηθέντος Συντάγματος τοῦ ἔτους 1864, ὅπερ ἐν ἄρθρῳ 102 αὐτοῦ ἐθέσπιζε τὸν θεσμὸν τῆς μονιμότητος τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων. Χάρις εἰς μίαν τροπολογίαν ἐπὶ τοῦ ἐν λόγῳ ἄρθρου τοῦ Συντάγματος, γενομένην ὑπὸ τοῦ τότε Πρωθυπουργοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου, ἀπὸ τὸν θεσμὸν τῆς μονιμότητος τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων δὲν ἐκρίθη σκόπιμον νὰ ἐξαιρεθῇ ὁ Διευθυντὴς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους. Ἀσφαλῶς λοιπὸν τοῦτο ἤσκησεν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἐπὶ τὰ βελτίω ἐξέλιξιν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους, συνέτεινεν εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ καθεστώτος τῆς συχνῆς ἐναλλαγῆς τῶν Διευθυντῶν τῆς ἐν λόγῳ ὑπηρεσίας καὶ εἰς ἐξυγιάνσιν τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν¹.

1. Πρέπει νὰ προστεθῇ, ὅτι ἀξιόλογον ἐνίσχυσιν τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους ἐθέσπισεν ὁ νόμος ΓΩΞΑ' τῆς 3 Αὐγούστου 1911 περὶ ὀργανώσεως τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους. (Βλέπε φύλλον Ἐφ. Κυβ. ὑπ' ἀριθ. 212 τῆς 5 Αὐγούστου 1911, τ. Α'). Διὰ τοῦ νόμου τούτου καὶ τοῦ πρὸς ἐκτέλεσιν τούτου ἐκδοθέντος Β. Διατάγματος τῆς 9 Σεπτεμβρίου 1911 ἀναπτύσσεται ὁ ὀργανισμὸς τῆς ἐν λόγῳ ὑπηρεσίας. Ἐπηκολούθησε τὸ Β. Διάταγμα τῆς 23 Σεπτεμβρίου 1915, ἐνδύμει τοῦ ὁποίου ἀναπτύσσεται ὁ ὀργανισμὸς τῆς ἐν λόγῳ ὑπηρεσίας καὶ κατανέμεται ἐν αὐτῇ ἡ ὑπηρεσία αὕτης.

Ἄλλ' ὅς ρίψωμεν ἐν βλέμμα ἐπὶ τῆς δράσεως καὶ σταδιοδρομίας τῶν Διευθυντῶν ἢ Γενικῶν Διευθυντῶν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους κατὰ τὴν μετὰ τὸ ἔτος 1910 ἐπακολουθήσασαν περίοδον.

Κατὰ πρῶτον μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Τρ. Ἀναστασοπούλου, Ὑποδιευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους ἀπὸ τῆς 4 Ἰανουαρίου 1910 ἦτο ὁ Σωκράτης Τζανετουλέας, ὅστις ἦτο καὶ διευθύνων αὐτὸ ἀπὸ τῆς 18 Μαρτίου 1911, ὅτε ἀπηλλάγη τῶν καθηκόντων τῆς Διευθύνσεως τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους ὁ Τρ. Ἀναστασόπουλος.

Ὁ Σ. Τζανετουλέας κατήγετο ἐκ τοῦ τῆς Δήμου Ἀβίας τῆς Ἀ. Μάνης. Πράγματι ἀνεδείχθη εἰς ἐξαιρετικὴν φυσιογνωμίαν δημοσίου ὑπολλήλου. Τὴν σταδιοδρομίαν αὐτοῦ ὤφειλεν εἰς τὰς ἀρετάς του. Ἦτο ὑπόδειγμα ἐργατικότητος καὶ μελετηρότητος. Διὰ τοῦτο ἦτο ἐνήμερος μέχρι τῶν ἐσχάτων λεπτομερειῶν τῶν ὑπηρεσιακῶν θεμάτων καὶ βαθῆς κάτοχος πάντων τῶν θεμάτων τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους. Ἦτο τύπος ὑπηρεσιακὸς καὶ ἔζησε μακρὰν πάσης ὑπηρεσιακῆς ἀνέσεως. Εἶχε τὸ θάρρος τῆς γνώμης καὶ ἦτο προσιτὸς καὶ εὐγενικὸς πρὸς πάντας. Οἱ συνεργάται του ἐθαύμαζον αὐτὸν διὰ τὴν σαφήνειαν τῆς σκέψεώς του καὶ τὴν ὀρθὴν διατύπωσιν τῶν διανοημάτων του.

Ὁ Σ. Τζανετουλέας εἶχε μακρὰν δημοσίαν ὑπηρεσίαν. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ὑπουργείου Οἰκονομικῶν ὡς γραφεὺς β' τάξεως τὴν 21 Φεβρουαρίου 1895. Εὐδοκίμως σταδιοδρομῶν, προήχθη εἰς Γραμματέα β' τάξεως κατὰ Νοέμβριον 1899 καὶ Γραμματέα α' τάξεως κατ' Αὐγούστου 1903. Τὴν 14 Ἰανουαρίου 1910 προήχθη εἰς Τμηματάρχην β' τάξεως καὶ ὡς γράφομεν ἀνωτέρω ὑπηρετεῖ τότε ὡς Ὑποδιευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου. Κατὰ μῆνα Ἰανουαρίου 1910 προήχθη εἰς Τμηματάρχην α' τάξεως. Διευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους διωρίσθη τὴν 5 Ἰανουαρίου 1916 μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἰταλοῦ ὀργανωτοῦ F. Zapelloni, τὸν ὁποῖον διεδέχθη, ὡς γράφομεν κατωτέρω, εἰς τὴν Διεύθυνσιν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους.

Κατὰ ταῦτα ὁ μὲν F. Zapelloni ἦτο ὁ δέκατος τέταρτος κατὰ σειρὰν νέος Διευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους, ὁ δὲ Σ. Τζανετουλέας ὁ δέκατος πέμπτος κατὰ σειρὰν νέος Διευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους.

Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἰταλοῦ τούτου ὀργανωτοῦ τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους, ὁ Σ. Τζανετουλέας ὑπῆρξεν ὁ ἄμεσος συνεργάτης αὐτοῦ. Ἀσφαλῶς ἡ ἐπιτυχία τῆς ἀποστολῆς τοῦ ξένου τούτου ὀργανωτοῦ ὀφείλεται κατὰ πολὺ εἰς τὴν ἄμεσον συνεργασίαν τούτου μετὰ τοῦ τότε Ὑποδιευθυντοῦ τοῦ Γενικοῦ Λογιστη-

ρίου του Κράτους Σ. Τζανετουλέα και εις την βοήθειαν, την οποίαν παρέσχε εις αυτόν, ό ως Ιδιαίτερος Γραμματεύς του ξένου όργανωτου χρησιμεύσας τότε, μετέπειτα Γενικός Διευθυντής του Δημοσίου Λογιστικού 'Α. Καρακατσάνης.

Ό Σ. Τζανετουλέας διετέλεσεν επίσης 'Υπουργός των Οικονομικών επί Κυβερνήσεως Λάμπρου κατά την περίοδον από 27 Σεπτεμβρίου 1916 μέχρι 20 'Απριλίου 1917, ότε διευθύνων του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους ήτο ό τότε 'Υποδιευθυντής αυτού 'Α. Παπαδόπουλος. 'Από της 20 'Απριλίου 1917 ό Σ. Τζανετουλέας επανέρχεται και πάλιν Διευθυντής του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους και διετέλεσεν εις τό αξίωμα τούτο μέχρι της 26 'Ιουνίου 1917, ότε απέλύθη της ύπηρεσίας. 'Επαναδιώρισθη όμως και πάλιν Διευθυντής του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους την 7 Νοεμβρίου 1920 και την 17 Μαΐου 1922 μετονομάζεται εις Γενικόν Διευθυντήν του Δημοσίου Λογιστικού, επί βαθμῶ Γενικού Γραμματέως 'Υπουργείου Οικονομικών¹. Εις την θέσιν ταύτην παρέμεινε μέχρι της 22 'Ιανουαρίου 1923, ότε διωρίσθη 'Ελεγκτής (Σύμβουλος) του 'Ελεγκτικού Συνεδρίου.

'Αλλ' ό μελετών τά του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους και ιδίως κατά την έν λόγω περίοδον επιβάλλεται νά έξάρη τό συντελεσθέν εις αυτό έργον υπό του 'Ιταλου όργανωτου τούτου, Fr. Zappelloni, όσον και άν μέ την ύπηρεσίαν του Σ. Τζανετουλέα ως Διευθυντου του Γενικού Λογιστηρίου και των άλλων συνεργατών αυτού έν τῷ Γενικῷ Λογιστηρίῳ του Κράτους, ως γράφομεν ανωτέρω, στενῶς είναι συνυφασμένη ή επιτυχία της άποστολής του F. Zappelloni ως όργανωτου του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους.

Ό ανώτατος οὔτος 'Ιταλός δημόσιος λειτουργός ύπηρετών έν Ιταλίᾳ έν τῷ 'Υπουργείῳ Θησαυρουῦ ως Γενικός Οικονομικός 'Επιθεωρητής, μετεκλήθη ως όργανωτής του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους δυνάμει του νόμου ΓΩΞΑ' της 3 Αύγουστου 1911² και της διά του Β. Διατά-

1. Πρέπει νά ύπομνήσωμεν, ότι διά του νόμου 2761 του έτους 1922 είχε συσταθῆ τό 'Υπουργεῖον Θησαυρουῦ, ως ίδιον 'Υπουργεῖον, ότε Πρωθυπουργός ήτο ό άείμηστος Ν. Στράτος. Κατά την περίοδον ταύτην αναπτύσσεται ό όργανισμός του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους, όστις άλλωστε είχεν αναπτυχθῆ και προγενεστέρως. Βλέπε σχετικῶς τό Β. Διάταγμα της 3 Νοεμβρίου 1917. Διά του νόμου 2861 συνιστάται ή Γενική Διευθυνσις Δημοσίου Λογιστικού και έπακολουθεῖ τό Β. Διάταγμα της 3 Δεκεμβρίου 1923 περί όργανισμου της Γενικής Διευθύνσεως Δημοσίου Λογιστικού, καθ' ό διαιρείται ή έν λόγω ύπηρεσία εις πέντε Διευθύνσεις. Τό 'Υπουργεῖον Θησαυρουῦ καθήργηθη διά του Ν. Διατάγματος της 27 Σεπτεμβρίου 1922.

2. Δυνάμει του νόμου τούτου και του Β. Διατάγματος της 9 Σεπτεμβρίου 1911 αναπτύσσεται ό όργανισμός του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους. Μεταγενεστέρως ό όργανισμός της έν λόγω ύπηρεσίας αναπτύσσεται διά της δημοσιεύσεως του Β. Διατάγματος της 23 Σεπτεμβρίου 1915.

γματος τῆς 16 Ἀπριλίου 1912 κυρωθείσης σχετικῆς συμβάσεως. Ἀνέλαβε τὰ καθήκοντα τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους τὴν 9 Μαΐου 1912 καὶ διετέλεσεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο μέχρι τέλους τοῦ ἔτους 1915. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο εἰς τὸ Γενικὸν Λογιστήριον τοῦ Κράτους ἐπετελέσθη ἐργασία ἀξία πάσης ἐξάρσεως.

Δέον ὅμως νὰ σημειωθῇ διὰ τὴν ἱστορίαν ὅτι τὸ μέτρον τῆς μετακλήσεως ἐν Ἑλλάδι τοῦ F. Zappalonι δὲν ἔμεινεν ἄνευ ἐπικρίσεων. Οὕτως ὁ Ν. Δημητρακόπουλος, ἐκ τῶν μᾶλλον διαπρεπῶν νομομαθῶν καὶ κοινοβουλευτικῶν ἀνδρῶν τῆς περιόδου ἐκείνης, κατὰ τὸ ἔτος 1914 ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Βουλῆς ἐκφράζων τὸν σκεπτικισμόν του ἐν σχέσει μετὰ τὸ ἐπιτελούμενον ἔργον ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ ὀργανωτοῦ, ἐζήτηι νὰ πληροφορηθῇ περὶ τοῦ ἐπιτελουμένου ὑπὸ τούτου ἔργου.

Εἶναι βεβαίως ἀληθές ὅτι ἄλλοι ξένοι ὀργανωταὶ δὲν ἄφησαν ἀγαθὴν ἀνάμνησιν διὰ τὸ ἐπιτελεσθὲν ὑπ' αὐτῶν ἔργον ὡς ὀργανωτῶν. Οὕτω κατὰ τὸ 1900 εἶχε μετακληθῆ ἐξ Ἰταλίας ὀργανωτῆς τῆς τελωνοφυλακῆς ἐν Ἑλλάδι ὁ Ettore Genici, ὅστις παρέμεινεν Ἑλλάδι ἐπὶ ἔν ἔτος, ὅταν δὲ ἀπῆλθεν ἐξ Ἑλλάδος τὸ ἔργον τῆς ὀργανώσεως αὐτοῦ περιορίζετο εἰς τὸ νὰ παραδώσῃ εἰς τὸν τότε Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν Ἀνάργυρον Σιμόπουλον μίαν μετάφρασιν τοῦ Ἰταλικοῦ νόμου περὶ τελωνοφυλακῆς.

Ἑλβετὸν ἐπίσης ὀργανωτὴν ὀνόματι Deblonay εἶχον μετακαλέσει ἐν Κρήτῃ κατὰ τὸ ἔτος 1898 πρὸς ὀργάνωσιν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τῆς Κρητικῆς Πολιτείας. Οὗτος παρέμεινεν ἐν Κρήτῃ κατὰ τὰ ἔτη 1899 καὶ 1900 χωρὶς οὐδὲν τὸ ἀξιόλογον νὰ ἐπιτελέσῃ πρὸς ὀργάνωσιν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τῆς Κρητικῆς Πολιτείας καὶ οὐδὲν ἴχνος ἐργασίας νὰ ἀφήσῃ ἐν Κρήτῃ, ὡς ἄλλωστε τοῦτο διεπιστώθη καὶ κατὰ σχετικὴν συζήτησιν εἰς τὴν Κρητικὴν Βουλὴν κατὰ τὴν συνεδρίασιν αὐτῆς τῆς 31 Μαΐου 1903. Διὰ τοῦτο ψηφιζόμενου τοῦ προμνησθέντος νόμου ΓΩΞΑ' τῆς 3 Αὐγούστου 1911, εἰς τὸν ὅποιον προβλέπεται ἡ δυνατότης τῆς μετακλήσεως ξένου ὀργανωτοῦ τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους, πολλαὶ ἀντιρρήσεις ἠκούσθησαν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Βουλῇ.

Ὁ F. Zappalonι ὅμως, χάρις καὶ εἰς τὴν βοήθειαν τῶν ὑπαλλήλων τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους, τὴν ὁποίαν καὶ οὗτος ἐξετίμησεν, ἠδυνήθη νὰ μελετήσῃ μέχρι τῶν ἐσχάτων λεπτομερειῶν τὸ λογιστικὸν σύστημα ἐν Ἑλλάδι, νὰ κατανοήσῃ τὰς ἀτελείας του καὶ τὴν ὕφισταμένην τότε κατάστασιν εἰς τὴν Λογιστικὴν Ὑπηρεσίαν τοῦ Κράτους καὶ νὰ συντάξῃ καὶ νὰ καταλίπη σχέδια νομοθετικῆς ἐργασίας, ἀξία ἐξάρσεως. Αἱ ὑποδειχθεῖσαι ὑπὸ τύπον νομοσχεδίων μετὰ ἐμπεριστατωμένων εἰσηγητικῶν ἐκθέσεων μεταρρυθμίσεις εἰς τὸ Δημόσιον Λογιστικὸν καὶ τὴν νομοθεσίαν τῆς διοικήσεως τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Κράτους ἐπηρέασαν τὴν μετέπειτα Ἑλληνικὴν νομοθεσίαν καὶ ἀκόμη ἐξακολουθοῦν νὰ ἐπη-

ραάζουν τήν δημοσιονομικήν σκέψιν ἐν Ἑλλάδι, διότι πλούσιον καί ἀφθονον ἐπί πλέον εἶναι τὸ συγκεντρωθὲν στατιστικὸν ὕλικόν, ὅπερ ἐξεπονήθη ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ τούτου ὀργανωτοῦ.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΛΕΚΑΤΖΑΣ

Ἀναμφισβητήτως ὅμως ὁ F. Zappelloni ὑπῆρξεν ἀκόμη τυχερὸς εἰς τὸ νὰ καταστῇ καρποφόρον τὸ ἔργον, ὅπερ κατέλιπε. Πράγματι ὄχι μόνον, ὡς γράφομεν ἀνωτέρω, κατὰ πολὺ ὁ F. Zappelloni ὠφείλε τήν ἐπιτυχίαν τῆς ἀποστολῆς του εἰς τοὺς ἀμέσους συνεργάτας, τοὺς ὁποίους εἶχεν εἰς τὸ Γενικὸν Λογιστήριον τοῦ Κράτους, ἀλλ' ἀκόμη τὸ ἔργον αὐτοῦ περιῆλθεν εἰς χεῖρας ρηξικελεύθου Διευθυντοῦ, οἷος ἦτο ὁ Θ. Λεκατζᾶς, ὅστις ἐξετίμησεν αὐτό. Πρὸς τούτοις, ὡς ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ εἰς ἑκθεσίῳ του, ὑποβλήθεισαν τὴν 31 Δεκεμβρίου 1917 πρὸς τὸν τότε Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν Μιλτιάδην Νεγρεπόντην, ἔτυχε πάσης βοήθειας ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν τῶν Φιλελευθέρων διὰ τὴν πληρεστέραν ἐφαρμογὴν καὶ προσαρμογὴν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν λογιστικὴν ὑπηρεσίαν τῶν πορισμάτων τῆς ἐργασίας ταύτης τοῦ ξένου ὀργανωτοῦ.

Ὁ Θ. Λεκατζᾶς εἶναι κατὰ σειρὰν ὁ δέκατος ἕκτος νέος Διευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους.

Ὁ Θ. Λεκατζᾶς, ὅστις ἔκαμεν ἀξιολόγους λογιστικὰς καὶ οἰκονομικὰς σπουδὰς ἐν Ἀγγλίᾳ, πρὸ τῆς εἰσόδου του εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους ἦτο ἀξιωματικὸς τοῦ Οἰκονομικοῦ Κλάδου τοῦ Πολεμικοῦ Ναυτικοῦ. Εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους εἰσῆλθε τὴν 18 Μαΐου 1917 κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Ἐθνικοῦ Κινήματος τῆς Θεσσαλονίκης, ὅτε διετέλεσε προσωρινὸς Διευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους ἐν Θεσσαλονίκῃ εἰς τὴν Ἀνωτάτην Διεύθυνσιν Οἰκονομικῶν.

Μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Κινήματος τῆς Θεσσαλονίκης διωρίσθη Διευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους ἐν Ἀθήναις τὴν 31 Ἰουλίου 1917 καὶ διετέλεσεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο μέχρι τῆς 11 Νοεμβρίου 1920. Ἡ περίοδος αὕτη ἀποτελεῖ πράγματι ἓνα τῶν μᾶλλον φωτεινῶν μεταρρυθμιστικῶν σταθμῶν εἰς τὴν ἐξέλιξιν καὶ δρᾶσιν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους.

Ὁ Θ. Λεκατζᾶς βασιζόμενος καὶ ἐπὶ τῆς ἐργασίας τοῦ Fr. Zappelloni εἰσήγαγε πολλὰς καινοτομίας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ δημοσίου λογιστικοῦ παρ' ἡμῖν. Γενικῶς ἐπίσης διὰ τοῦ ἐξαιρετικοῦ προσωπικοῦ κύρους αὐτοῦ καὶ τῆς ἰδιαίτερας ἱκανότητος καὶ ἀξίας αὐτοῦ ἀνύψωσε τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους ἐν τῷ πλαίσίῳ τῆς δημοσίας ζωῆς τῆς Ἑλλάδος¹.

1. Καὶ περὶ τῶν εἰσαχθεῖσῶν μεταρρυθμίσεων πραγματευόμενα ἀλλαχοῦ εἰς τὸ προμησθὲν ἔργον ἡμῶν ὑπὸ τὸν τίτλον Σύστημα Δημοσίας Οἰκονομικῆς, τ. Β'. Ἀνα-

Μετά τὸν Θ. Λεκατζῆν, ὡς γράφομεν ἀνωτέρω, ἐπανέρχεται κατὰ τὴν βραχείαν περίοδον τῶν μετανοεμβριανῶν Κυβερνήσεων ὡς Διευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους ὁ Σ. Τζανετουλέας.

Ὁ Θ. Λεκατζῆς ὑποχωρήσας τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους ἐσταδιοδρόμησεν ὡς Γενικός Διευθυντῆς τῆς Ἴονικῆς Τραπεζῆς.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΑΜΑΡΑΚΗΣ

α) Ἡ διοικητικὴ σταδιοδρομία αὐτοῦ.

Ὁ Κωνσταντῖνος Σαμαράκης δὲν ἠτύχησε νὰ ὑπηρετήσῃ ὑπὸ συνθήκας ὁμαλῆς ἐσωτερικῆς περιόδου τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἀλλεπάλληλα ἦσαν ἐν Ἑλλάδι τὰ ἐσωτερικὰ κινήματα μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν. Συχνῆ ἐπίσης ἦτο ἡ ἐναλλαγὴ τῶν Ὑπουργῶν Οἰκονομικῶν κατὰ τὴν ἐν λόγῳ περίοδον. Καὶ τὰ γεγονότα τοῦτα ἀπετέλουν προφανῶς μειονέκτημα διὰ μίαν δημιουργικὴν δρᾶσιν εἰς τὸ Γενικὸν Λογιστήριον τοῦ Κράτους, διὰ τὴν ὁποίαν ἀσφαλῶς ἦτο προωρισμένος ὁ ἀκάματος καὶ ἰκανώτατος ἀνώτατος λειτουργὸς Κ. Σαμαράκης.

Καὶ ὅμως ἡ δρᾶσις τοῦ Κ. Σαμαράκη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους δὲν ὑπῆρξε τυχαία καὶ αἰ ὑπηρεσίαι αὐτοῦ δὲν ἦσαν μικραὶ ¹.

Κατὰ τὸ τέρμα τοῦ παγκοσμίου πολέμου αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους εὕρισκοντο εἰς οὐχὶ εὐχάριστον κατάστασιν ὡς ἐκ τῆς ἀπομακρύνσεως ἐκ τούτων τοῦ προσωπικοῦ αὐτῶν, ἐξ αἰτίας τῆς ἐπιστρατεύσεως καὶ γενικώτερον συνεπιείᾳ τῆς συμμετοχῆς τῆς χώρας εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν πόλεμον ὑπὸ τὰς γνωστὰς ἐσωτερικὰς διαμάχας. Ἀπετέλεσε πράγματι τὴν μεγίστην ἐγγύησιν πρὸς ἀνόρθωσιν αὐτῶν

πτύσσεται ἐπίσης ὁ ὄργανισμὸς τῆς ἐν λόγῳ ὑπηρεσίας διὰ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ νόμου 914. Συνεστήθη διὰ τοῦ νόμου 1608 τὸ Ταμεῖον Παρακαταθηκῶν καὶ Δανείων, ὅπερ ὑπήχθη εἰς τὴν ἐν λόγῳ ὑπηρεσίαν. Ὑπήχθη ὁμοίως εἰς αὐτὴν καὶ τὸ Μετοχικὸν Ταμεῖον Πολιτικῶν Ὑπαλλήλων, ὅπερ δυνάμει τοῦ νόμου 1636 προσέλαβεν ἴδιαν νομικὴν προσωπικότητα.

Πρέπει νὰ ὑπομνήσωμεν, ὅτι τὸ Μετοχικὸν Ταμεῖον Πολιτικῶν Ὑπαλλήλων συνεστήθη ἐπὶ Δ. Λεβίδη, ὡς ἀνωτέρω γράφομεν. Εἰδικώτερον κατὰ τὴν ἐν λόγῳ περίοδον ὁ ὄργανισμὸς τῆς ἐν λόγῳ ὑπηρεσίας ἀναπτύσσεται διὰ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ Β. Διατάγματος τῆς 3 Νοεμβρίου 1917 «περὶ ὄργανισμοῦ τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους» ὡς καὶ διὰ τοῦ Διατάγματος τῆς 5 Μαρτίου 1919.

1. Ὡς γράφομεν ἀλλαχοῦ ἐπὶ Κ. Σαμαράκη ἐπέρχεται μεταρρυθμίσις εἰς τὸν ὄργανισμὸν τῶν Ταμείων τοῦ Κράτους. Ἀναπτύσσεται ὁμοίως καὶ ὁ ὄργανισμὸς τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Δημοσίου Λογιστικοῦ διὰ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ Β. Διατάγματος τῆς 3 Δεκεμβρίου 1923 «περὶ ὄργανισμοῦ τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Δημοσίου Λογιστικοῦ», τροποποιηθέντος μεταγενεστέρως διὰ τοῦ Β. Διατάγματος τῆς 7 Αὐγούστου 1924 καὶ τοῦ Διατάγματος τῆς 13 Μαρτίου 1925.

ἡ εἰς τὴν Διεύθυνσιν τῆς ἐν λόγῳ ὑπηρεσίας παρουσία τοῦ Κ. Σαμαράκη, ἔχοντος βαθεῖαν γνῶσιν τῆς λειτουργίας τῶν οἰκονομικῶν ὑπηρεσιῶν καὶ κῦρος μεταξὺ τῶν στελεχῶν αὐτῶν, τὰς ἱκανότητας τοῦ ὁποῦ ἦτο εἰς θέσιν νὰ σταθμισθῇ, διότι ἀκόμη ἐγνώριζε προσωπικῶς τοὺς ὑπαλλήλους, τοὺς ὑπαγομένους εἰς τὴν ὑπηρεσίαν, τῆς ὁποίας ἦτο ὑπεύθυνος.

Εἶχεν ὁ Κ. Σαμαράκης ἀκατάβλητον σιδηρᾶν φιλοπονίαν καὶ εἶδεν τὸ παράδειγμα τῆς πολυῶρου ἐμμόνου προσηλώσεως εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ.

Δὲν ἔσπευδεν εἰς τὴν λήψιν ἀποφάσεων, ἀλλ' ἦτο σταθερὸς εἰς τὰς ὑπηρεσιακὰς ἐκδηλώσεις αὐτοῦ, μὴ ἀναβάλλων τὴν ἐφαρμογὴν μέτρων, ὅταν ἐπέθετο μεθ' ὤριμον μελέτην περὶ τῆς σκοπιμότητος καὶ τῆς ἀναγκαιότητος αὐτῶν. Ὁ Κ. Σαμαράκης δὲν ἐκληρονόμησεν οἰκογενειακοὺς τίτλους. Κατήγετο ἐκ Καρδίτσης. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν ὡς Γραφεὺς β' τάξεως κατὰ Δεκέμβριον 1898.

Ἀρχικῶς ὑπηρέτησε μέχρι τοῦ Αὐγούστου 1906 εἰς τὸν ταμειακὸν κλάδον. Εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Οἰκονομικῶν εἰσῆλθε κατ' Αὐγούστον 1906 ὡς λογιστῆς β' τάξεως, ἐνθα σταδιοδρομῶν εὐδοκίμως ὑπηρετεῖ κατὰ τὰ ἔτη 1910 ἕως 1913 ὡς γραμματεὺς β' καὶ α' τάξεως. Προήχθη εἰς Τμηματάρχη β' τάξεως κατὰ Ἰανουάριον 1916 καὶ εἰς Τμηματάρχη α' τάξεως κατὰ Σεπτέμβριον 1917.

Ἡ δρᾶσις τοῦ Κ. Σαμαράκη ἐν τῷ Γενικῷ Λογιστηρίῳ τοῦ Κράτους ἔχει ἐπιβληθῆ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ἔτους 1917, ὅτε τὸ Τμῆμα τῆς Διοικήσεως τῶν Ταμείων τοῦ Κράτους ὑπήχθη ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους, ἀποσπασθὲν ἀπὸ τῆς ἀρμοδιότητος τοῦ Ὑπουργεῖου Οἰκονομικῶν, εἰς ὃ μέχρι τότε ὑπήγετο. Ἡ ὑπηρεσία αὕτη ἀνετέθη τότε εἰς τὸν Κ. Σαμαράκην, ὅστις καὶ ἀνύψωσεν αὐτήν.

Κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον 1918 προήχθη εἰς Ὑποδιευθυντὴν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους καὶ ἦτο ἐκ τῶν ἀμέσων συνεργατῶν τοῦ Θ. Λεκατζᾶ κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1917 ἕως 1920 τῶν μεγάλων μεταρρυθμίσεων εἰς τὴν νομοθεσίαν τοῦ δημοσίου λογιστικοῦ. Κατὰ μῆνα Μάρτιον 1920 ὑπηρετεῖ ὡς Γενικὸς Οἰκονομικὸς Ἐπιθεωρητῆς. Εἰς Γενικὸν Διευθυντὴν τοῦ Δημοσίου Λογιστικοῦ προήχθη τὴν 23 Ἰανουαρίου 1923. Εἶναι λοιπὸν ὁ δέκατος ἐβδόμενος κατὰ σειράν Διευθυντῆς Δημοσίου Λογιστικοῦ.

Εἰς τὴν θέσιν ταύτην παρέμεινε μέχρι τοῦ μηνὸς Μαΐου 1928, ἔχων πολῦτιμον συνεργάτην καὶ ἀναπληρωτὴν τὸν Νικ. Νικολαΐδην, τοῦ ὁποῦ ἡ ἀφοσίωσις εἰς τὸ καθῆκον ὑπῆρξεν ὑποδειγματική.

β) Ἡ ἐν Σμύρῃ ἐθνωφελὴς δρᾶσις αὐτοῦ

Ἰδιαιτέρας ἐπίσης σημασίας εἶναι αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ Κ. Σαμαράκη, τὰς ὁποίας προσέφερον εἰς τὸ Κράτος ὡς Διευθυντῆς τῶν Οἰκονομικῶν Ὑπηρεσιῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρμοστείας ἐν Σμύρῃ.

Ἄλλὰ ποία ὑπῆρξεν ἡ δρᾶσις τοῦ Κ. Σαμαράκη ἐν Σμύρνῃ; Ὀλίγον πράγματι εἶναι γνωσταί αἱ ὑψισταὶ ὑπηρεσίαι αὐτοῦ ἐν Σμύρνῃ.

Κατὰ τὰ μέσα τοῦ ἔτους 1920 ὠρίσθη ὡς ἀρχηγὸς τῶν οἰκονομικῶν ὑπηρεσιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐμελλον νὰ ἀποτελέσουν τμῆμα τῆς ὅλης Πολιτικῆς Διοικήσεως τῆς Σμύρνῃς καὶ τῆς περιοχῆς αὐτῆς, ὡς αὕτη διεμορφώθη διὰ τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρῶν. Κατὰ τὴν συνθήκην ταύτην, τὴν Πολιτικὴν Διοίκησιν τῆς Σμύρνῃς μετὰ τῆς περιοχῆς αὐτῆς θὰ ἦσκει τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος διὰ τῆς ἐν Σμύρνῃ Ὑπάτης Ἀρμοσθείας. Ἐγκαθιδρύετο δηλαδὴ ἐν Σμύρνῃ αὐτόνομον Κράτος, διοικούμενον ὑπὸ τοῦ παρὰ τῆς Ἑλλάδος διοριζομένου Ἑλληνος Ὑπάτου Ἀρμοστοῦ καὶ δι' ὑπηρεσιῶν ἐξ Ἑλλήνων ὑπαλλήλων κατὰ τὸ μέγιστον μέρος συγκροτουμένων.

Τὸ Κράτος τοῦτο, μέχρις ὅτου προσδιορισθῆ ἡ φύσις καὶ ἡ ἔκτασις τῆς αὐτονομίας του καὶ μέχρις ὅτου προικισθῆ δι' ἰδίας ἐπιχωρίου νομοθεσίας, ἐπρόκειτο νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀσκήσιν τῆς Πολιτικῆς Διοικήσεως τῆς Σμύρνῃς καὶ τῆς περιοχῆς αὐτῆς κατὰ τοὺς τότε τεθειμένους νομικοὺς κανόνας, ἐπὶ τῇ βάσει δηλαδὴ τῆς μέχρι τότε ἰσχυοῦσης Ὀθωμανικῆς νομοθεσίας.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ ἔργον τῆς Πολιτικῆς Διοικήσεως τῆς Σμύρνῃς ἐτίθετο ὡς ζήτημα κατ' ἐξοχὴν λεπτὸν καὶ ἐπρόκειτο ἐκ τῆς εὐδοκίμῃσεως αὐτοῦ ἢ τῆς ἀποτυχίας του νὰ ἐξαρτηθοῦν ὑψιστα ἔθνικὰ συμφύροντα. Πράγματι κατὰ τὸ σύστημα τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρῶν, ἐπρόκειτο ὁ λαὸς τῆς περιοχῆς τῆς Σμύρνῃς νὰ ἐκλέξῃ μετὰ τὴν αὐτονομίαν ἢ ἐνώσεώς του μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἐν ἄλλοις λόγοις, ἡ Ἑλλὰς ἐδίδεν ἐξετάσεις, ἀσκοῦσα τὴν διοίκησιν ἐν Σμύρνῃ. Ἀναλόγως τοῦ ἀποτελέσματος τῶν ἐξετάσεων τούτων θὰ ἐκρίνετο καὶ ἡ σημασία τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸ βᾶρος τῆς ὡς ἐκπολιτιστικοῦ παράγοντος ἐν τῇ ἀνατολικῇ λεκάνῃ τῆς Μεσογείου. Θὰ ἔλυετο ἐπίσης ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸ συζητούμενον ἀτυχῶς παρ' ἐνίων διεθνῶν κύκλων ζήτημα, ἂν ἦτο ὄντως ἀξία τῆς τιμῆς, τῆς ἀπονεμηθείσης εἰς αὐτὴν ὑπὸ τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρῶν.

Κατὰ τὰ προεκτεθέντα ἐξέχουσαν θέσιν κατεῖχε οὐχὶ τόσοσ ἢ προίκισις τῆς περιοχῆς διὰ νέας νομοθεσίας, ὅσον ἡ εὐνομία, ἡ τάξις καὶ ἡ ἐμπέδωσις παρὰ τῷ λαῷ τοῦ αἰσθήματος ἀσφαλείας καὶ πεποιθήσεως, ὅτι διοικεῖται καλῶς καὶ ἐντὸς πλαισίου παρέχοντος εἰς αὐτὸν τὰ ἐχέγγυα ἀπροσκόπτου ἀναπτύξεως τῶν ἱκανοτήτων του. Δὲν πρέπει δὲ νὰ παροραθῆ ἐν προκειμένῳ, ὅτι ἡ μικτὴ σύνθεσις τοῦ πληθυσμοῦ ἐξ Ἑλλήνων, Μουσουλμάνων, Ἑβραίων καὶ εὐαρίθμων Ἀρμενίων καθίστα τὸ ἔργον τῆς διοικήσεως δυσχερέστερον, διότι ἔπρεπε νὰ δρᾷ μετ' ἀπολύτου ἰσότητος, ἀμεροληψίας καὶ εὐθυδικίας, προλαμβάνουσα τὰς ἀδικίας καὶ καταστέλλουσα τὰς ὑπερβασίας, τῶν ὁποίων ἡ ὑπαρξις καὶ ἀνάπτυξις εὕρισκε ἔδαφος πρόσφορον λόγῳ τῶν γνωστῶν φυλετικῶν ἀνταγωνισμῶν, αἰτινες ἐπεκράτουν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Πολιτικῆς Διοικήσεως τῆς Σμύρνῃς.

Ὑπὸ τοιαύτας δυσχερεῖς συνθήκας ἐγκαθιδρύθη ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτικὴ Διοικήσις ἐν Σμύρῃ, τὰς οικονομικὰς ὑπηρεσίας τῆς ὁποίας ὡς Ὑπουργός, οὕτως εἶπεῖν, ἀνέλαβε νὰ κατευθύνῃ ὁ Κ. Σαμαράκης, ὑπεύθυνος ὧν ἔναντι τοῦ Ὑπάτου Ἀρμοστοῦ ὡς ἀρχηγοῦ τῆς Νομοθετικῆς καὶ τῆς Ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας.

Τὸ ἔργον του ἦτο πολυσχιδές. Δὲν ἐπρόκειτο μόνον περὶ τοῦ Λογιστηρίου καὶ τῆς ταμειακῆς ὑπηρεσίας, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ἐφοριακῆς, τῆς τελωνειακῆς καὶ τῆς ὑπηρεσίας τῆς διοικήσεως τῶν Δημοσίων Κτημάτων.

Ἄλλ' ὁ Κ. Σαμαράκης δὲν ὤκνησε νὰ ἐπωμισθῇ ὀλόκληρον τὸ βάρος τῆς οικονομικῆς διοικήσεως. Μετὰ θάρρους, ἀκαταπονήτου ἐργατικότητος καὶ αὐταπαρνήσεως, ἧτις καὶ αὐτὴν τὴν ὑγείαν του ἐκλόνιζεν, ἐπελήφθη τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν νέων ὑπηρεσιῶν. Ἡ ἐργασία τῶν οικονομικῶν ὑπηρεσιῶν δὲν πρόκειται νὰ εἶναι, δι' οὗς ἀνεπτύχθη λόγους, κυρίως ὀργανωτικὴ, ἀλλὰ ὑπηρεσία ἐπιτυγχάνουσα τὴν μετ' ἰσότητος καὶ ἄκρας ἀπροσωποληψίας καλὴν ἐφαρμογὴν τῶν κειμένων νόμων δι' Ἑλληνικῶν κατὰ τὸ μέγιστον μέρος χειρῶν.

Οἱ τεθέντες εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Κ. Σαμαράκη ὑπάλληλοι διεπνέοντο εὐτυχῶς κατὰ πλειονότητα ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ὑποθέσεως. Διὰ τοῦτο μετὰ προθυμίας τὸν συνέδραμον, κατὰ τρόπον ὥστε μετ' ὀλίγους μόλις μῆνας ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν νέων ὑπηρεσιῶν νὰ ἐμφανίζωνται αὐταὶ ὡς πρότυπα, ὡς ἰδανικαὶ ὑπηρεσίαι, δυνάμεναι νὰ τιμήσουν καὶ τὸ μᾶλλον προηγμένον εἰς πολιτισμὸν Κράτος.

Πλήρης ἐνημερότης, οὐδεμία καθυστέρησις, ταχεῖα ἱκανοποίησις τῶν εὐλόγων συμφερόντων τοῦ Κράτους, ἀλλὰ καὶ τῶν βασίμων δικαιωμάτων τῶν πολιτῶν, ἀμερόληπτος καὶ ἀπροσωπόληπτος χειρισμὸς ὄλων τῶν ζητημάτων χαρακτηρίζουν τὴν βραχείαν ἐκείνην ἀλλὰ τόσον γόνιμον περίοδον, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλλὰς ἀπέδειξε, ὅτι ὑπὸ συνθήκας ἐθνικῆς ἀνυψώσεως καὶ ὑπερῆφαιας δύναται νὰ ἐξαρθῇ εἰς ὕψη, ἀντέχοντα εἰς πᾶσαν σύγκρισιν πρὸς ἄλλας χώρας, πρὸς δὲ καὶ ὅτι τὰ τέκνα τῆς δύναται νὰ ἐμφανίσουν ἀξιοζηλεύτους ἐπιδόσεις.

Τοιαύτην ἐμφάνισιν οικονομικῆς διοικήσεως ἐπέδειξε ὁ Κ. Σαμαράκης, ὡς ἀρχηγός, ὡς ἐμπνευστής, ὡς ἐφαρμοστής οὐ μόνου τῶν γενικῶν κατευθύνσεων, ἀλλὰ καὶ τῶν λεπτομερειῶν εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν ὑπ' αὐτὸν ὑπηρεσιῶν.

Αἱ Οἰκονομικαὶ Ἐφορίαι ἐπεδόθησαν μετὰ ζήλου εἰς τὴν ἀνακάθαρσίν καὶ ἀνασυγκρότησιν τῶν φορολογικῶν καταλόγων. Τὰ Ταμεία, ἅτινα σημειωτέον ἐλειτούργησαν πάντα μετὰ τὸν νέον ὀργανισμόν, τὸν ὁποῖον κυρίως εἶχεν οὗτος ἐκπονήσει ὡς προϊστάμενος τῆς ταμειακῆς ὑπηρεσίας τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους, ἐπέδιωξαν μετὰ ἰσοῦ ζήλου, ἀλλὰ καὶ μετὰ φιλόφρονος ἐπιμονῆς καὶ εὐσταθείας τὴν εἰσπραξίν τῶν

καθυστερουμένων. Τὰ Τελωνεῖα ἐλειτούργησαν μὲ ἀπαράμιλλον τάξιν. Ἐξ ἄλλου αἱ ὑπηρεσίαι τῆς Διοικήσεως Δημοσίων Κτημάτων, ἐναμίλλως δρῶσαι πρὸς τὰς λοιπὰς ὑπηρεσίας, ἐξετέλεσαν παραδειγματικῶς τὸ ἔργον των.

Ἐκ τοιαύτης εὐσυνειδήτου οἰκονομικῆς διοικήσεως, τῆς ὁποίας ὁ προϊστάμενος δὲν ἐκράτει μόνον τὸ πηδάλιον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐρέτης τὰς κώπας, προέκυψε ταχέως τοιαύτη οἰκονομικὴ ἀκμὴ εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Σμύρνης, ὥστε τὸ ἐκεῖ Κράτος διὰ τῶν ἰδίων πόρων του ἠδυνήθη δαφιλῶς νὰ ἐπαρκῆ εἰς τὰς τρεχούσας ἀνάγκας του καὶ νὰ ἐμφανίζη περισσεύματα, τὰ ὁποῖα ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὸ πλὴν τῶν τακτικῶν δαπανῶν του νὰ καλύπτῃ καὶ πληθύν ἑκτάκτων δαπανῶν, προδήλου σκοπιμότητος.

Ἄληθές εἶναι ὅτι δὲν ἀντίκρουσε δαπάνας στρατοῦ ἢ ἐξυπηρετήσεως δημοσίου χρέους. Ἐκάλυπεν ὅμως δαπάνας ἐκτελέσεως λαμπρῶν ἐκπολιτιστικῶν ἔργων, ἐκ τῶν ὁποίων ἐνδεικτικῶς μνημονευτέα εἶναι ἡ οἰκοδόμησις τοῦ ἐν Σμύρνη Πανεπιστημίου. Ἐκαλλιέργησεν ἀγροκτήματα πρὸς ἐκπαίδευσιν κυρίως τῶν ἀγροτῶν τῆς περιοχῆς. Ἐκάλυπεν ἐξ ὀλοκλήρου τὰς δαπάνας ἐπιδοτήσεως τῶν οἰκογενειῶν τῶν ἐφέδρων καὶ πλειστακίς ἦλθεν ἀρωγὸς εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ἐν Σμύρνη Ἑλληνικῆς Στρατιᾶς.

Ἄπτόν παράδειγμα τῆς καλῆς οἰκονομικῆς διοικήσεως εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι κατὰ τὰ τέλη Αὐγούστου 1922, ὅτε ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποχωρήσουν ἐκ Σμύρνης αἱ Ἑλληνικαὶ Ὑπηρεσίαι, οὐ μόνον δὲν κατελείφθη χρέος, ἀλλὰ ἐκομίσθη εἰς Ἑλλάδα καὶ περίσσευμα, ὑπερβαῖνον τὰ 2,5 ἑκατομμύρια Τουρκικῶν λιρῶν.

Δὲν ἀποτελεῖ ὑπερβολὴν ὁ ἰσχυρισμός, ὅτι τὰ ἀγαθὰ ταῦτα ἀποτελέσματα ἐπετεύχθησαν διὰ τῆς ἀνευδότου ἐπιμονῆς καὶ τῶν ἄλλων ἐκτεθεισῶν ἰδιοτήτων, ἰκανοτήτων καὶ ἀρετῶν τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν οἰκονομικῶν ὑπηρεσιῶν ἀειμνήστου Κων. Σαμαράκη.

Ἡ θλιβερὰ γνωστὴ ἐκ τῆς Ἱστορίας ἐποχὴ τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν Ἑλληνικῶν ὑπηρεσιῶν ἀπὸ τῆς Σμύρνης κατ' Αὐγούστον 1922 ἔδωκεν εὐκαιρίαν εἰς τὸν Κ. Σαμαράκην νὰ ἐμφανίσῃ καὶ ἄλλα προσόντα, τὰ ὁποῖα θὰ ἔμενον κεκρυμμένα ὑπὸ ἄλλας ὁμαλὰς περιστάσεις. Νοοῦμεν τὰ προσόντα, ἅτινα διακρίνουν τὸν ἀρχηγὸν καὶ κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἀτυχιῶν.

Πράγματι, ὅταν κατὰ τὴν ἄτακτον ὑποχώρησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατεκλύσθη ἡ περιφέρεια τῆς Σμύρνης ἀπὸ τὰς ὑποχωρούσας στρατιωτικὰς φάλαγγας, ἀπὸ τὰ κύματα τῶν πολιτικῶν προσφύγων καὶ ἀπὸ τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας, τῶν ὁποίων τὸ προσωπικὸν κατέφυγεν εἰς Σμύρνην πρὸς ἀναχώρησιν, ἐπεκράτησεν ἐν Σμύρνη, ὡς ἦτο φυσικόν, σύγχυσις καὶ παντοειδὴς ἀταξία, ἐπηρεάζουσα τὰς ἐν τῇ πόλει ὑπηρεσίας.

Κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας τῶν ἀλαλαγμῶν καὶ τῆς συγχύσεως ὁ ἀείμνηστος Κ. Σαμαράκης, κατ' ἀντίθεσιν τῆς ἐπιδειχθείσης συγχύσεως ἐξ

ἄλλων πλευρῶν, ἀντέταξε τὴν ἀταραξίαν του, τὸν ἀνδρισμὸν του καὶ τὴν εὐψυχίαν του. Καθ' ἦν στιγμὴν πάντες ἀπὸ αὐτὸν ἀνέμενον τὰ πάντα, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐκλονίσθη, ἀλλὰ τουναντίον ἐνέπνευε τὸ θάρρος εἰς τοὺς περὶ αὐτόν. Ἐκέντριζεν αὐτοὺς διὰ τοῦ παραδείγματός του πρὸς σύντονον περισυλλογὴν τῆς ἀποκομιστέας περιουσίας καὶ κατώρθωσε μὲ τὸ ἀκατάβλητον θάρρος του καὶ τὴν προσωπικὴν του κατὰ πᾶσαν δύσκολον περίστασιν ἐμφάνισιν καὶ ἐνέργειαν νὰ συλλέξη ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν, τὰς ὁποίας εἶχε εἰς τὴν διάθεσίν του, ὅλα τὰ ἀποκομιστέα περιουσιακὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ λογιστικὰ στοιχεῖα, ἐκ τοῦ ἐλέγχου τῶν ὁποίων θὰ προέκυπτε τὸ ἄριστον τῆς διαχειρίσεως. Καὶ τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἔφερον ἐν ἀσφαλείᾳ εἰς Ἀθήνας.

Τὸ ἔργον τοῦτο τῆς περισυλλογῆς οὔτε εὐχερὲς ἦτο οὔτε ἀπηλλαγμένον κινδύνου, ἀπειλούντων καὶ τὴν ζωὴν ἀκόμη τοῦ ὑπαλληλικοῦ προσωπικοῦ.

Ἄλλ' ὁ ἀρχηγὸς αὐτοῦ ἠγνόησε τὸν φόβον. Καὶ τὸ αἶσθημα τοῦτο κατώρθωσε νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τοὺς συνεργάτας του. Καὶ δὲν ἔλειπον ἀξιοὶ συνεργάται, ὡς ὁ Γ. Σωφρονόπουλος, νῦν Πρόεδρος τοῦ Ἀνωτάτου Συμβουλίου Δημοσίων Ὑπηρεσιῶν, ὁ Γρ. Ζαριφόπουλος, νῦν Γενικὸς Διευθυντὴς Δημοσίου Λογιστικοῦ, ὁ Φ. Βουνεσόπουλος, ὅστις καὶ οὗτος ἐσταδιοδρόμησε εἰς τὴν Γενικὴν Διεύθυνσιν Δημοσίου Λογιστικοῦ. Ἐνωρὶς ὁμως ἡ δημοσία ὑπηρεσία ἐστερήθη τῶν ὑπηρεσιῶν του, διότι ὁ θάνατος ἀφήρησεν αὐτὸν νεώτατον καὶ ἐν πλήρει δράσει. Μεταξὺ τῶν ἄλλων πολυτίμων συνεργατῶν αὐτοῦ μνημονεύομεν τὸν Ν. Καραπατέαν, Διευθυντὴν τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, ὅστις διηύθυνε τὸ εἰς Τουρμαλίτσιφλίκι Χαμίτ Πασᾶ ἐκ 300.000 στρεμμάτων, τὸν Κ. Κώνσταν, μετέπειτα Γενικὸν Διευθυντὴν Τελωνείων Θεσσαλονίκης, τὸν Κων. Λάμπσαν, ὅστις διηύθυνε εἰς Σμύρνην τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Δημοσίων Κτημάτων, τὸν Ἰωάν. Παπαζαχαρίαν, τὸν Ν. Κτενᾶν καὶ ἄλλους, οἵτινες ἐσταδιοδρόμησαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν.

γ'. Ἡ ἐν Χαλανδρίῳ ζωὴ αὐτοῦ

Ὁ Κ. Σαμαράκης, μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσίν του ἐκ τῆς Γενικῆς Διεύθυνσεως Δημοσίου Λογιστικοῦ, ἤτις ἐγένετο, ὡς γράφομεν ἀνωτέρω, κατὰ Μάιον 1928, διωρίσθη Γενικὸς Διευθυντὴς τοῦ Ταμείου Παρακαταθηκῶν καὶ Δανείων, ὅπου ὑπηρέτησε μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

Διαδέχεται αὐτὸν εἰς τὴν Γενικὴν Διεύθυνσιν Δημοσίου Λογιστικοῦ ὁ Γεώργιος Μαντζαβίνος.

Αἱ μεγάλαι ὑπηρεσίαι τοῦ Κ. Σαμαράκη, ἰδίως ἐν Σμύρνη, καὶ οἱ συνεχεῖς μόχθοι αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας ἐκλόμισαν ἐπικινδύνως τὴν ὑγείαν του. Διὰ τοῦτο κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ὑπηρεσίας αὐτοῦ ἐν τῷ Γενικῷ Λογιστηρίῳ τοῦ Κράτους εἶχεν ἀναζητήσει

τὴν ἀνετον ζωὴν ἐν Χαλανδρίῳ. Διατελῶν Γενικὸς Διευθυντῆς τοῦ Ταμείου Παρακαταθηκῶν καὶ Δανείων εἶχεν ὡς πολύτιμον συνεργάτην τὸν Γεώργιον Σωφρονόπουλον, ὅστις μετέπειτα διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην. Προσθέτομεν ὁμῶς, ὅτι ἐκ τῶν κυρίων συνεργατῶν τοῦ Κ. Σαμαράκη ἐν τῷ Γενικῷ Λογιστηρίῳ τοῦ Κράτους ἦτο ἐπίσης ὁ Γ. Σωφρονόπουλος, εἰς αὐτὸ δὲ εἶχεν ἀναπτύξει πλοῦσιον καὶ φέρελπι ἔργον.

Διαμένων ἐν Χαλανδρίῳ ὁ ἀείμνηστος Κ. Σαμαράκης ἔζη εἰς ἀπλὴν ἐξοχικὴν οἰκίαν ἀπλῆν ζωὴν, διότι γνῶρισμα τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ καὶ ἡ ἀμοιβὴ τῶν ὑπηρεσιῶν ἦτο καὶ ἡ πενία, καίτοι διεχειρίσθη ὕψιστα δημόσια συμφέροντα. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του, προσβεβλημένος ἐκ τῆς ἀθεραπέυτου νόσου τῆς φθίσεως, εἶχεν ὡς κυρίαν εὐχαρίστησιν τὰς περιποιήσεις τῆς συζύγου του, τὴν ὁποίαν ὦν ὑπάλληλος τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους εἶχεν ἐκτιμήσει καὶ ἡ ὁποία τὸν παρηκολούθει καὶ τὸν ἐνέπνεεν εἰς τὴν δημοσίαν ζωὴν του. Ἡσθάνετο ὁμῶς ἰδιαιτέραν ψυχικὴν εὐχαρίστησιν, ὅταν ἐπεσκέπτοντο αὐτὸν καὶ οἱ ἔσχατοι τῶν ἐν τῷ Γενικῷ Λογιστηρίῳ τοῦ Κράτους παλαιοὶ ὑφιστάμενοι αὐτοῦ. Καὶ ὅταν ἐπανήλθομεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους, μετὰ τὴν λῆξιν τῆς πρὸς συνέχισιν ἀνωτέρων οἰκονομικῶν σπουδῶν εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν χορηγηθείσης ἐκπαιδευτικῆς ἀδείας, τὴν ὁποίαν κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν τῷ Γενικῷ Λογιστηρίῳ τοῦ Κράτους ὑπηρεσίας του εἶχομεν λάβει, δὲν παρελείπομεν καὶ ἡμεῖς τὸ καθήκον τῶν συχνῶν ἐπισκέψεων πρὸς αὐτόν. Ἡγάπα τοὺς παλαιοὺς ὑφισταμένους αὐτοῦ. Ἡ μεγάλη προσωπικότης αὐτοῦ ἠκτινοβόλει τὸ παράδειγμα τῆς θυσίας καὶ τῆς ἀφοσιώσεως πρὸς τὸ δημόσιον συμφέρον. Ὁ Κ. Σαμαράκης συγκαταλέγεται μετὰ τῶν ὀλίγων δημοσίων λειτουργῶν, οἵτινες ἐφθειρον τὴν ζωὴν των χάριν τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας.

Ἄλλ' οἱ δημόσιοι λειτουργοὶ φθειρόμενοι εἰς τὸ ἔργον αὐτῶν καὶ τὰς προσπάθειάς των χάριν τῶν κρατικῶν συμφερόντων εἶναι τὰ ἀφανή στηρίγματα διὰ τὴν ἀνύψωσιν τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν καὶ ἀποτελοῦν τὰ ἀναγκαῖα θύματα τῆς προόδου καὶ τῆς ἀκμῆς των.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΑΝΤΖΑΒΙΝΟΣ

α) Ἡ προσωπικότης αὐτοῦ

Ὁ Γεώργιος Μαντζαβίνος, ὅστις ὑπῆρξε κατὰ σειράν ὁ δέκατος ὀγδοὸς νέος Γενικὸς Διευθυντῆς τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ὑπηρεσίας, προήχθη εἰς τὴν θέσιν ταύτην τὴν 11 Ἰουνίου 1928. Ἦδη ὁμῶς πρὸ τῆς ἀναδείξεως τούτου ὡς Γενικοῦ Διευθυντοῦ τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Δημοσίου Λογιστικοῦ εἶχεν ἐπιβληθῆ εἰς τὴν κοινὴν γνώμην.

Πράγματι δὲν ὑπῆρξε καὶ ὁ Γ. Μαντζαβίνος συνήθης φυσιογνωμία. Ἦτο ὁ Γ. Μαντζαβίνος υἱὸς ἰατροῦ, ὅστις δὲν εἶχε διαπρέψει εἰς τοὺς

έπιστημονικούς κύκλους. Ἐσηκασε τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ ἐν Λαυρίῳ καὶ μετέπειτα εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ὑπουργείου Προνοίας ὡς ἀπλοῦς ὑπάλληλος. Ἐνέπνευσεν ὁμως καὶ ἐνίσχυσεν εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὴν ἀρετὴν. Αἱ ἀρεταὶ λοιπὸν ἐνὸς οὐχὶ ἐπιφανοῦς ἱατροῦ ἦσαν ἡ μόνη πατρικὴ κληρονομία τοῦ Γ. Μαντζαβίνου. Ἐρκεσαν ὁμως νὰ διαμορφώσουν τὴν ἐξαιρετικὴν φυσιογνωμίαν τοῦ Γ. Μαντζαβίνου. Καὶ ὅσοι ἐγνώρισαν αὐτόν, δὲν ἐξετίμησαν ἀπλῶς τὰ ἀσύγκριτα προσόντα αὐτοῦ ὡς διοικητικοῦ ὑπάλληλου καὶ κοινωνικοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἐθαύμασαν τὴν γρανιτώδη θέλησιν αὐτοῦ, τὴν ἀκατάβλητον ἐργατικότητα αὐτοῦ, τὴν ὑποδειγματικὴν ψυχραιμίαν του, τὴν ἀπαράμιλλον ἀφοσίωσίν του εἰς τὰ ὑπηρεσιακὰ καθήκοντα αὐτοῦ, ὡς καὶ τὰς βαθεῖας γνώσεις του ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν καὶ δημοσιονομικῶν προβλημάτων τῆς Χώρας. Ὀλονύκτιοι πράγματι ἦσαν αἱ συνεργασίαι αὐτοῦ μετὰ τῶν ὑφισταμένων του, τῶν ὁποίων καὶ ὁ συγγραφεὺς τῆς μελέτης ταύτης ἦτο μάρτυς, ὅταν ἰδίως κατηρτίζοντο οἱ Προϋπολογισμοὶ τοῦ Κράτους. Δι' ὃ καὶ ἐπιτυχάνετο ἡ ἔγκαιρος ψήφισις αὐτῶν¹. Ἐπέσυρον ἐπίσης τὸν θαυμασμὸν αἱ ἐκθέσεις, τὰς ὁποίας συνέτασεν καὶ ὑπέβαλλεν εἰς τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς θέσεως τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ οἰκονομικῶν καὶ δημοσιονομικῶν θεμάτων.

Ὑπῆρξεν ὁ Γ. Μαντζαβίνος ὁ ἄριστος τεχνικὸς σύμβουλος καὶ συνεργάτης τῶν κυβερνήσεων ὑπὸ τὰς ὁποίας ὑπηρέτησεν. Ἀσφαλῶς ὁ Γ. Μαντζαβίνος ὑπῆρξεν ἡ λαμπροτέρα καὶ μᾶλλον ἐξέχουσα προσωπικότης εἰς τὴν ὑπαλληλικὴν ἱεραρχίαν τῆς περιόδου τῆς δράσεώς του.

Τὰ ἰδιαιτέρα προσόντα αὐτοῦ τὸν ἐπέβαλον διεθνῶς, διότι διορίζεται μέλος τῆς Φορολογικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν (Comité Fiscal), ἦτοι εἰς θέσιν, ἣτις ἐσκόπει τὴν ρύθμισιν εἰς τὴν διεθνῆ οἰκονομίαν τῶν μᾶλλον πολυπλόκων φορολογικῶν καὶ ἄλλων δημοσιονομικῶν προβλημάτων. Πρέπει νὰ ἐξάρωμεν τὸν τιμητικὸν χαρακτῆρα τοῦ διορισμοῦ τούτου εἰς τὴν Φορολογικὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, τῆς ὁποίας ἐπὶ τινα περίοδον διετέλεσε καὶ Πρόεδρος, διότι ἡ ἐπιλογή αὕτη εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Γ. Μαντζαβίνου ἐγένετο μεταξὺ

1. Κατὰ τὴν ἰδίαν περίοδον δὲν προήγετο μόνον ἡ ἔγκαιρος ψήφισις τῶν Προϋπολογισμῶν τοῦ Κράτους καὶ ἡ φωτεινὴ διοίκησις τῶν Δημοσίων Οἰκονομικῶν, ἀλλὰ καὶ ἡμιλλῶντο ἀπὸ ἀπόψεως σαφειῶς καὶ πληρότητος τὸσον αἱ Εἰσηγητικαὶ Ἐκθέσεις τῶν τότε Ὑπουργῶν τῶν Οἰκονομικῶν Γ. Μαρῆ καὶ καθηγητοῦ Κ. υ. Β. α. ρ. β. α. ρ. ε. σ. ο. υ., ὅσον καὶ αἱ Γενικαὶ Εἰσηγήσεις ἐπὶ τῶν Προϋπολογισμῶν τοῦ Κράτους, ὡς ἡ τοῦ τότε βουλευτοῦ Σ. τ. α. ὑ. ρ. ο. κ. ω. σ. τ. ο. π. ο. ὑ. λ. ο. υ., Γενικοῦ Εἰσηγητοῦ ἐπὶ τοῦ Προϋπολογισμοῦ τοῦ Κράτους τοῦ ἔτους 1931—32. Ἀλλὰ τὸσον περὶ τοῦ ἔργου γενικῶς τῶν Ὑπουργῶν τῶν Οἰκονομικῶν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀγῶνος, ὅσον καὶ περὶ τῶν Γενικῶν Εἰσηγήσεων ἐπὶ τῶν Προϋπολογισμῶν τοῦ Κράτους θὰ ἀφιερῶσωμεν ἰδίαν ἔρευναν.

τῶν οικονομολόγων καὶ ἀνωτάτων δημοσίων ὑπαλλήλων τῆς Βαλκανικῆς, καθ' ὅσον ἡ συγκρότησις τῶν μονίμων ἐπιτροπῶν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, μεταξύ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ἡ Φορολογικὴ Ἐπιτροπὴ (Comité Fiscal) αὐτῆς, συνετελεῖτο εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀντιπροσωπεύωνται τὰ κυριώτερα Κράτη ἢ ὁμάδες Κρατῶν.

Νεώτατος ὑπάλληλος μετέσχευ ὡς μέλος τῆς Ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας εἰς τὴν Διεθνῆ Διάσκεψιν τῆς Γενουῆς κατὰ τὸ ἔτος 1922.

Ἡ μετέπειτα ἐν τῷ ἐξωτερικῷ δρᾶσις τοῦ Γ. Μαντζαβίνου ὡς μέλους διαφόρων ἀποστολῶν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως πρέπει ἰδιαιτέρως νὰ ἐξαρθῆ καὶ ἰδίως ἡ συμμετοχὴ αὐτοῦ εἰς τὰς ἀποστολάς τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως εἰς τὴν Δημοσιονομικὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, διὰ τῆς συνεργασίας τῆς ὁποίας ἐπεδιώχθη ἡ νομισματικὴ ἐξυγίανσις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ ἔτος 1928, ἡ ἀντιμετώπισις τοῦ προσφυγικοῦ προβλήματος μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν καὶ ἡ ἀνόρθωσις τῶν Οἰκονομικῶν τῆς Χώρας.

Ὁ Γ. Μαντζαβίνος διὰ τῆς μεγάλης προσωπικότητος αὐτοῦ καὶ τοῦ κύρους του ἀνύψωσε τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους. Δίκαιον ὁμως νὰ προσθέσωμεν ὅτι εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ ὁ Γ. Μαντζαβίνος δὲν εἶχε μόνον συνεργάτας τοὺς ὑφισταμένους αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπαράμιλλον ἀφοσίωσιν καὶ σύνεσιν καὶ τὸν πρᾶον χαρακτῆρα τῆς πρώτης συντρόφου τοῦ βίου αὐτοῦ, διότι αἱ ἀρεταὶ αὐτῆς διεμόρφωνον ἐν κλίμα ὅπου τὰ ἀπαράμιλλα προσόντα τοῦ Γ. Μαντζαβίνου περισσότερον ἀνεπτύσσοντο καὶ ἐδημιούργουν.

Πράγματι τὸ ἔργον τοῦ Γ. Ἀ. Μαντζαβίνου εἰς τὴν ἐν λόγω ὑπηρεσίαν ὑπῆρξε καὶ πολυσχιδές καὶ βαρυσήμαντον. Ὁργάνωσε πληρέστερον τὴν ἐπιθεώρησιν δημοσίων ὑπολόγων.

Προήγαγε τὴν τάξιν καὶ ἐνημερότητα τῶν δημοσίων διαχειρίσεων εἰς σημεῖον, τὸ ὁποῖον δὲν ἀνευρίσκεται οὐδὲ εἰς τὰ Δημόσια Οἰκονομικά τῶν μᾶλλον προηγμένων Κρατῶν.

Ἐπίσης καὶ οἱ Προϋπολογισμοὶ τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Κράτους ἐγκαίρως καταρτίζονται καὶ ἐπεξεργάζονται¹. Ἐπὶ πλέον ἐπιδιώκεται καὶ ἡ ἔγκαιρος ψήφισις αὐτῶν. Διὰ πρώτην φοράν ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Κράτους ἐπιτυγχάνεται ἡ ψήφισις τῶν Ἀπολογισμῶν τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Κράτους ὡς καὶ τῶν Ἰσολογισμῶν τοῦ Δημοσίου Ταμείου. Οἱ λογαριασμοὶ τούτου ἐνημεροῦνται καὶ δημοσιεύονται.

Ἄλλ' ὁ Γ. Μαντζαβίνος ἐπωφελήθη τῶν εὐμενῶν συνθηκῶν ὑφ' ἃς ἐκλήθη εἰς τὴν Γενικὴν Διεύθυνσιν Δημοσίου Λογιστικοῦ, ἵνα καταλίπη καὶ δημιουργικὸν νομοθετικὸν ἔργον, τοῦ ὁποίου ἦτο συντάκτης καὶ ἐμ-

1. Πρβλ. Π. Β. ΔΕΡΤΙΑΝ, Σύστημα Δημοσίας Οἰκονομικῆς, Ἀθήνα 1947 Τ. Β' σελ. 292 καὶ ἐπ., καὶ 500 καὶ ἐπ.

πνευστής¹. Ἐκ τῶν συνεργατῶν αὐτοῦ κυρίως μνημονεύομεν τὸν Ἄνδρ. Λαμπρόπουλον, ὅστις μεταγενεστέρως διωρίσθη Διοικητὴς τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος, ἐξελέγη οὐχὶ ἀπαξ βουλευτὴς Ἀθηνῶν καὶ διετέλεσεν ὁμοίως Ὑπουργὸς τῆς Γεωργίας. Ἄλλ' ἡ μακρὰ καὶ γόνιμος ὑπηρεσία τοῦ Ἄνδρέα Λαμπροπούλου εἰς τὸ Γενικὸν Λογιστήριον τοῦ Κράτους διατηρεῖ καὶ ἤδη τὰς ἀναμνήσεις αὐτῆς. Συνέγραψεν ἐπίσης ἐργασίας, ἐκ τῶν ὁποίων μνημονεύομεν τὴν ὑπὸ τὸν τίτλον ὁ Προϋπολογισμὸς τοῦ Κράτους, Ἀθῆναι 1931 (μετάφρασις τῆς ἐργασίας τοῦ καθηγητοῦ Allix μετὰ πλουσιῶν προσθηκῶν). Μνημονεύομεν ἐπίσης τὸν Π. Μαυρίκη, ὅστις μεταγενεστέρως ἐσταδιοδρόμησεν ὡς Γ. Διευθυντὴς τῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος. Ἰδιαιτέρα ὁμως ὑπῆρξεν ἡ δρᾶσις τοῦ Π. Μαυρίκη εἰς τὴν Γενικὴν Διεύθυνσιν Δημοσίου Λογιστικοῦ κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀνόδου αὐτοῦ, διότι ὑπῆρξεν πολῦτιμος συνεργάτης εἰς τὴν μεταρρυθμιστικὴν κίνησιν εἰς τὴν ἐν λόγῳ ὑπηρεσίαν καὶ ἐκ τῶν κυρίων μοχλῶν εἰς τὰ θέματα τοῦ Προϋπολογισμοῦ τοῦ Κράτους. Διετέλεσεν ἐπίσης κατὰ τὸ 1918 οἰκονομικὸς σύμβουλος τοῦ τότε Ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν, ἀειμνήστου Κ. Ρακτιβάν, ἀντιπροσώπου τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως εἰς τὴν ἀνακαταληφθεῖσαν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς καὶ Βουλγάρους Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν.

Βεβαίως διὰ τῶν ὀλίγων ἀνωτέρω γραμμῶν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δώσωμεν ὀλόκληρον τὴν προσωπικότητα τοῦ Γ. Α. Μαντζαβίνου, ὅστις διεμόρφωσεν σχολὴν ἐν τῷ Γενικῷ Λογιστηρίῳ τοῦ Κράτους ἐκ τῆς ὁποίας ἐμαθήτευσαν καὶ ἐξῆλθον οἱ συνεργάται αὐτοῦ, οἵτινες νῦν, εἴτε κατευθύνουν τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην εἴτε ἔχουν τροφοδοτήσει ἄλλας κρατικὰς ὑπηρεσίας.

β) Ἡ διοικητικὴ σταδιοδρομία αὐτοῦ

Ἴνα ἔχωμεν ὁμως ἀπλήν ιδέαν τῆς ἐν τῷ Γενικῷ Λογιστηρίῳ τοῦ Κράτους σταδιοδρομίας τοῦ Γ. Μαντζαβίνου ὑπενθυμίζομεν, ὅτι εἰσῆλθεν εἰς τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον 1904 καὶ ὑπηρέτησε κατὰ τὰ ἔτη 1904 καὶ 1905 εἰς τὸ Ταμεῖον Εἰσπράξεων ἐσόδων. Εἰς τὸ Γενικὸν Λογιστήριον τοῦ Κράτους εἰσέρχεται ὡς Γραφεὺς γ' τάξεως κατὰ μῆνα Μάρτιον 1906. Ἐκτοτε σταδιοδρομῶν λίαν εὐδοκίμως προήχθη εἰς Γραμματέα β' τάξεως κατὰ μῆνα Ἰανουάριον 1912 καὶ εἰς Γραμματέα α' τάξεως κατὰ Ἰανουάριον 1915, ὑπηρέτησας κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Μακεδονίας ἐν Θεσσαλονίκῃ εἰς τὴν Διεύθυνσιν Οἰκο-

1. Περί τούτου γράφομεν ἄλλαχού εἰς τὸ προμνησθὲν ἔργον ἡμῶν. Ἀναπτύσσεται ἐπίσης ὁ ὄργανισμός τῆς ἐν λόγῳ ὑπηρεσίας διὰ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ Β. Διατάγματος τῆς 4 Ἰουνίου 1928 «περὶ τροποποιήσεως τοῦ ὄργανισμοῦ τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Δημοσίου Λογιστικοῦ» καὶ ἐν συνεχείᾳ διὰ τοῦ Διατάγματος τῆς 6 Νοεμβρίου 1934.

νομικῶν Ὑπηρεσιῶν ὑπὸ τὸν Γ. Κοφινᾶν, τότε Διευθυντὴν τῶν Οἰκονομικῶν Ὑπηρεσιῶν Γενικῆς Διοικήσεως Μακεδονίας. Εἰς Τμηματάρχην β' τάξεως προήχθη κατὰ μῆνα Νοέμβριον 1917, εἰς Διευθυντὴν β' τάξεως κατὰ μῆνα Ἰούλιον 1922 καὶ εἰς Γενικὸν Διευθυντὴν τὴν 11 Ἰουνίου 1928. Εἰς τὴν θέσιν ταύτην παρέμεινεν οὐσιαστικῶς μέχρι τῆς 3 Ὀκτωβρίου 1936, ὅτε παρητήθη, διορισθεὶς Ὑποδιοικητὴς τῆς Ἐκδοτικῆς Τραπεζῆς. Λέγομεν οὐσιαστικῶς, διότι ὁ Γ. Μαντζαβίνος τὴν 30 Νοεμβρίου 1935 διωρίσθη Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν τῆς Κυβερνήσεως Δεμερτζῆ καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐπὶ Κυβερνήσεως Μεταξᾶ. Παρητήθη ὁμως, ὅτε ὑπὸ τούτου ἐκηρύχθη ἡ Δικτατορία τῆς 4 Αὐγούστου 1936. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς Ὑπουργίας του, ἤτοι ἀπὸ 30 Νοεμβρίου 1935 ἕως 3 Αὐγούστου 1936, διευθύνων εἰς τὴν Γενικὴν Διεύθυνσιν Δημοσίου Λογιστικοῦ ἦτο ὁ Ἀντώνιος Καρακατσάνης.

γ) Ἡ δρᾶσις αὐτοῦ εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος

Ὁ Γ. Μαντζαβίνος ἀνέπτυξεν ἐπίσης ἀξιοσημείωτον δρᾶσιν ἀρχικῶς ὡς Ὑποδιοικητὴς τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐν συνεχείᾳ ὡς Διοικητὴς αὐτῆς.

Ὡς Ὑποδιοικητὴς τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος ἐκλέγεται κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον 1936, ὅπου ἀρχικῶς εἶχε κυρίως τὴν εὐθύνην τῆς ἀναπτύξεως τῶν σχέσεων τῆς Τραπεζῆς ταύτης μετὰ τοῦ Δημοσίου.

Κατὰ τὴν περίοδον τῆς Κατοχῆς παρηκολούθησε τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν εἰς Κρήτην καὶ μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἑλλάδος συνώδευσε τὴν Ἐλευθέραν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ εἰς Λονδίνον, ὑπηρετῶν ὡς Ὑποδιοικητὴς τῆς Τραπεζῆς ταύτης καὶ ὡς Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν.

Μετὰ τὴν Ἀπελευθέρωσιν συνεχίζει τὰς ὑπηρεσίας του πρὸς τὸ Ἔθνος καὶ τὴν Ἑλληνικὴν Οἰκονομίαν, ὑπηρετῶν ἀρχικῶς ὡς Ὑποδιοικητὴς τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου 1946 ὡς Διοικητὴς τῆς Τραπεζῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Γ. Μαντζαβίνος πολυσχιδεὶς καὶ πολυτίμους ἔθνικὰς ὑπηρεσίας προσέφερε κατὰ τὴν περίοδον τῆς δράσεώς του εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος, τόσον ὅτε εὐρίσκετο ἐν Ἑλλάδι, ὅσον καὶ ὅτε ὑπηρετεῖ εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

Ὁ Γ. Μαντζαβίνος ὑπῆρξεν ὁ δημιουργὸς τῆς περιλάμπρου καὶ πολυσχιδοῦς σταδιοδρομίας αὐτοῦ.

ΠΕΤΡΟΣ ΕΞΑΡΧΑΚΗΣ

α) Ἡ διοικητικὴ φναιογνωμία καὶ δρᾶσις αὐτοῦ

Παραιτηθὲν τοῦ Γ. Μαντζαβίνου προήχθη εἰς Γενικὸν Διευθυντὴν Δημοσίου Λογιστικοῦ τὴν 3 Ὀκτωβρίου 1936 ὁ μέχρι τότε Διευθυντὴς

τῆς Διευθύνσεως Προϋπολογισμοῦ Πέτρος Ἐξαρχάκης, ὅστις ἀρχικῶς διετέλεσεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο μέχρι τῆς 6 Φεβρουαρίου 1942, ὅτε ἐπὶ Κατοχῆς ἀπελύθη.

Εἶναι λοιπὸν ὁ Π. Ἐξαρχάκης κατὰ σειρὰν ὁ δέκατος ἕνατος νέος Γενικὸς Διευθυντὴς Δημοσίου Λογιστικοῦ.

Ἐπὶ Κατοχῆς μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ Π. Ἐξαρχάκη διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὴν Γενικὴν Διεύθυνσιν Δημοσίου Λογιστικοῦ ὁ Ἀντώνιος Καρακατσάνης, ὅστις, καθ' ὅλον τὸ διάστημα, καθ' ὃ διετέλει Γενικὸς Διευθυντὴς ὁ Π. Ἐξαρχάκης ἦτο ἀναπληρωτὴς αὐτοῦ, ὡς ἦτο ἀναπληρωτὴς καὶ τοῦ Γ. Μαντζαβίνου μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Ἀνδρέου Λαμπροπούλου ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Δημοσίου Λογιστικοῦ, ἵνα διορισθῆ Διοικητὴς τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος. Ὡς Γενικὸς Διευθυντὴς Δημοσίου Λογιστικοῦ ὁ Π. Ἐξαρχάκης ἀνέπτυξε τὴν ἐν λόγῳ ὑπηρεσίαν. Κυριῶς ὠργάνωσε πληρέστερον τὰς ὑπηρεσίας ἐντελλομένων ἐξόδων καὶ τὸν ἔλεγχον τῶν προϋπολογισμῶν τῶν νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου.

Ἡ περίοδος καθ' ἣν διετέλει Γενικὸς Διευθυντὴς τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Δημοσίου Λογιστικοῦ ὁ Πέτρος Ἐξαρχάκης δὲν ἦτο πρόσφορος πρὸς ἀνάπτυξιν ἰδιαίτερας δράσεως, ὅσον ἡ περίοδος καθ' ἣν διετέλει εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο ὁ προκάτοχός του. Ἐν τούτοις ὁ Π. Ἐξαρχάκης συνέχισε λίαν ἐπιτυχῶς τὴν δρᾶσιν του εἰς τὴν Γενικὴν Διεύθυνσιν Δημοσίου Λογιστικοῦ καὶ προήγαγε τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην καίτοι ἀκόμη βαρεῖα ἦτο ἡ κληρονομία, τὴν ὅποιαν κατέλιπεν εἰς αὐτὸν ὁ Γ. Μαντζαβίνος.

Εἶναι ἄλλωστε γνωστὰ τὰ προσόντα, ὡς ἀνωτάτου λειτουργοῦ, τοῦ Π. Ἐξαρχάκη. Διὰ τοῦτο ταχεῖα σχετικῶς ἦτο καὶ ἡ ἐξέλιξις του εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους. Ἀρχικῶς εἶχεν εἰσελθεῖ καὶ αὐτὸς εἰς τὸ Γενικὸν Λογιστήριον τοῦ Κράτους ὡς Γραφεὺς β' τάξεως κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον 1911. Προήχθη εἰς Λογιστὴν β' τάξεως τὴν 20 Νοεμβρίου 1917, εἰς Τμηματάρχην β' τάξεως τὴν 1 Σεπτεμβρίου 1920, εἰς Διευθυντὴν β' τάξεως τὸν Φεβρουάριον 1932 καὶ εἰς Διευθυντὴν α' τάξεως τὴν 27 Ἀπριλίου 1934, ὡς δὲ ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω εἰς Γενικὸν Διευθυντὴν τὴν 3 Ὀκτωβρίου 1936.

Κατὰ τὴν περίοδον τοῦ α' παγκοσμίου πολέμου, ὅτε ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς κατεῖχε οὐχὶ μόνον τὴν Δυτικὴν Θράκην ἀλλὰ καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην ὁ Π. Ἐξαρχάκης προσέφερε τὰς πολυτίμους ὑπηρεσίας αὐτοῦ ἐν Ἀνδριανουπόλει, ἧτις ἦτο ἡ ἔδρα τῆς ὑπὸ τὸν αἰμίμηστον Χ. Βοζίκη Διοικήσεως τῆς Θράκης, εἰς τὴν ὅποιαν ὡς γνωστὸν ὑπηρετήσαν καὶ ἕτεροι οἰκονομικοὶ ὑπάλληλοι, ὡς ὁ Θεόδ. Θεοδωρακέας, νῦν Πρόεδρος τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου, ὅστις ὑπηρετῶν ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν

Γενικήν Διεύθυνσιν Δημοσίου Λογιστικοῦ κατέλιπεν εἰς αὐτὴν πλουσίαν δρᾶσιν.

Κατὰ τὴν περίοδον καθ' ἣν διετέλεσε Γενικός Διευθυντὴς τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Δημοσίου Λογιστικοῦ ὁ Π. Ἐξαρχάκης συνεχίζεται ἡ ἀνάπτυξις τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Δημοσίου Λογιστικοῦ. Θεσπίζονται ἐπίσης ἀξιόλογοι καινοτομίαι εἰς τὴν δημοσιονομικὴν νομοθεσίαν περὶ διοικήσεως τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Κράτους καὶ ἀναπτύσσεται ὁ ὄργανισμός τῆς ὑπ' αὐτὸν ὑπηρεσίας¹.

β) Ἡ περίοδος τῆς Κατοχῆς

Ἡ Κατοχὴ τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν δύο Δυνάμεων τοῦ Ἄξονος, ἡτοι τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰταλίας εὐρίσκει Γενικὸν Διευθυντὴν τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Δημοσίου Λογιστικοῦ τὸν Πέτρον Ἐξαρχάκη, ὅστις τὰ οὐσιαστικὰ αὐτοῦ καθήκοντα ἐπιτελεῖ μόνον ἐπὶ τινὰς ἡμέρας, καθ' ὅσον ἡ σχηματισθεῖσα πρώτη Κυβέρνησις τῆς Κατοχῆς διέκοψε πᾶσαν μετ' αὐτοῦ ἐπαφήν, τόσον διὰ τοὺς δεσμούς αὐτοῦ μὲ τὴν Κυβέρνησιν τῆς Ἐλευθέρου Ἑλλάδος ἐν Λονδίῳ, ὅσον καὶ λόγω τῶν δυσαρρεσκειῶν, τὰς ὁποίας εἶχεν ἐκδηλώσει κατ' αὐτοῦ ὁ Στρατηγὸς Μπάκος, ὅστις μετέτρεχε τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τῆς Κατοχῆς, καθ' ὅσον ὁ Π. Ἐξαρχάκης, ἀσκῶν τὰ καθήκοντα αὐτοῦ τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ Δημοσίου Λογιστικοῦ, δὲν ἦτο πρόθυμος πρὸς ἱκανοποιήσιν ἀξιώσεων, αἵτινες δὲν ἐνηρμολίζετο πρὸς τὰς δυνατότητας τοῦ Προϋπολογισμοῦ τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Κράτους. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Π. Ἐξαρχάκης παρέμεινεν οὐσιαστικῶς ἐκτὸς ὑπηρεσίας ἀπὸ τὴν πρώτῃν ἑβδομάδα τῆς Κατοχῆς μέχρι ὅτου τελικῶς ἀπελύθη τὴν 6 Φεβρουαρίου 1942. Καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν περίοδον τῆς Κατοχῆς καθήκοντα Γενικοῦ Διευθυντοῦ τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Δημοσίου Λογιστικοῦ ἐκτελεῖ ὁ Ἀντώνιος Καρακατσάνης, ἐξαιρέσει τῆς βραχείας περιόδου ἀπὸ τῆς 10 Μαΐου 1943, ὅτε ἐπανῆλθε καὶ πάλιν εἰς τὴν θέσιν ταύτην ὁ Π. Ἐξαρχάκης, μέχρι 5 Αὐγούστου 1943, ὅτε παρητήθη τῆς θέσεως ταύτης, ἵνα ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς Ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος, ἡτοι τὴν 24 Σεπτεμβρίου 1944. Δέον ὅμως νὰ σημειωθῇ, ὅτι δυνάμει τοῦ νόμου ὑπ' ἀριθ. 1876 τοῦ ἔτους 1944 θεωρεῖται, ὅτι ὁ Π. Ἐξαρχάκης οὐδέποτε εἶχεν ἀπολυθῆ κατὰ τὴν περίοδον τῆς Κατοχῆς. Ἐκτοτε μετὰ τὴν λήξιν τῆς Κατοχῆς συνεχίζει τὴν γόνιμον ἄσκησιν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ μέχρι τοῦ θανάτου του, ἐπισυμβάντος τὴν 1 Αὐγούστου 1950.

Δυσχερεστερά ἀσυγκρίτως εἶναι ἡ περίοδος καθ' ἣν προσφέρουν τὰς

1. Περί τῶν καινοτομιῶν τούτων πραγματευόμεθα ἀλλοῦ εἰς τὸ προμνησθὲν ἔργον ἡμῶν. Περιοριζόμεθα νὰ ὑπομνήσωμεν τὸν ἀναγκ. νόμον ὑπ' ἀριθ. 281 τοῦ ἔτους 1936, δυνάμει τοῦ ὁποίου ἀναπτύσσεται ὁ ὄργανισμός τῆς ἐν λόγω ὑπηρεσίας.

ύπηρεσίας των οί δύο ειρημένοι Γενικοί Διευθυνταί εις τό Κράτος κατά τά θλιβερά έτη τής Κατοχής.

Είς τά θεσπέσια έπη του ό Όμηρος συνάγει κάπου, ότι οί άνθρωποι κατά την περίοδον τής στερήσεως τής έλευθερίας χάνουν τό ήμισυ του-λάχιστον τών άρετών των.

Τόσον όμως ό Π. Έξαρχάκης, όσον και ό έτερος κατά την Κατοχήν Γενικός Διευθυντής Δημοσίου Λογιστικού Ά. Καρακατσάνης, κατά την περίοδον ταύτην τής δοκιμασίας τών κρατικών ύπηρεσιών διετήρησαν τās άρετάς τής άφοσιώσεως εις τό καθήκον, αίτινες έχαρκτήριζον τούς προκατόχους αύτών.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΑΡΑΚΑΤΣΑΝΗΣ

Είμαι γνωστή ή παλαιότερα δρᾶσις του Ά. Καρακατσάνη έν τῷ Γενικῷ Λογιστηρίῳ του Κράτους τόσον κατά την περίοδον τής διευθύνσεως τής έν λόγω ύπηρεσίας υπό του Ίταλου όργανωτου Ι. Ζαρελλοπί, όσον και κατά περίοδον τών διαδόχων αύτου, τών όποίων πάντων ύπῆρξε στενός και πολύτιμος συνεργάτης.

Ύπηρετών εις τό Γενικόν Λογιστήριον του Κράτους μετέσχεν ως μέλος τής Έλληνικής Άντιπροσωπείας εις την Διεθνή Διάσκεψιν τής Γενουής του έτους 1922, ως και τής Έλληνικής Άντιπροσωπείας κατά την Διάσκεψιν τής Συνθήκης Ειρήνης του α΄ παγκοσμίου πολέμου έν Παρισίοις.

Ό Ά. Καρακατσάνης, έχων προγενεστέραν ύπηρεσίαν από τής 31 Όκτωβρίου 1907 έως 5 Ίανουαρίου 1912 ως Γραφεύς και έν συνεχείᾳ ως Γραμματεύς εις τόν Άρειον Πάγον, είναι κατά σειράν ό ε ί κ ο σ τ ό ς ν έ ο ς Γενικός Διευθυντής τής Γενικής Διευθύνσεως Δημοσίου Λογιστικού. Είς την ύπηρεσίαν αύτῆς εισέρχεται την 5 Ίανουαρίου 1912 ως Γραφεύς β΄ τάξεως εις τό Γραφείον Ειδικών Ταμείων. Επί Ζαρελλοπί ύπηρετεῖ παρά τῷ Γενικῷ Λογιστηρίῳ του Κράτους ως Γραμματεύς β΄ τάξεως, προήχθη δέ εις Τμηματάρχην β΄ τάξεως την 23 Φεβρουαρίου 1920, εις Γενικόν Έπιθεωρητήν μέ βαθμόν και μισθόν Διευθυντου α΄ τάξεως την 27 Άπριλίου 1934 και εις Γενικόν Διευθυντήν την 20 Άπριλίου 1942. Ότε όμως έπανήλθεν ως Γενικός Διευθυντής Δημοσίου Λογιστικού ό Πέτρος Έξαρχάκης ονομάζεται Οικονομικός Σύμβουλος μέ βαθμόν Γενικού Διευθυντου, μετά δέ την παραίτησιν του Π. Έξαρχάκη διορίζεται την 11 Σεπτεμβρίου 1943 και πάλιν Γενικός Διευθυντής Δημοσίου Λογιστικού. Παρέμεινε δέ εις την θέσιν ταύτην μέχρι τής επανόδου του Πέτρου Έξαρχάκη εις την ύπηρεσίαν μετά την Άπελευθέρωσιν τής Ελλάδος.

Μετά τόν θάνατον του Πέτρου Έξαρχάκη διορίζεται την 17 Αύγουστου 1950 Γενικός Διευθυντής Δημοσίου Λογιστικού. Είμαι λοιπόν ό Άντ. Καρακατσάνης κατά σειράν ε ί κ ο σ τ ό ς Γενικός Διευθυντής Δημοσίου

Λογιστικοῦ. Παρέμεινε εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο μέχρι τῆς 5 Ἰουλίου 1951, ὅτε διορίσθη Σύμβουλος τοῦ Ἀνωτάτου Συμβουλίου Δημοσίων Ὑπηρεσιῶν, ὅτε τὸ πρῶτον συνεστήθη, προαχθεὶς εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Ἀντιπροέδρου τῆς ἐν λόγω ὑπηρεσίας.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΖΑΡΙΦΟΠΟΥΛΟΣ

Ἐμνημονεύσαμεν εἰς συντόνους γραμμὰς τοὺς χρηματίσαντας ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους. Βεβαίως δὲν λείπουν ἀπὸ τινος ἀπόψεως σημεῖα, δυνάμενα νὰ ἐπισύρουν ἐπικρίσεις ἐπὶ τοῦ ἔργου αὐτῶν. Εἶναι πράγματι τόσον πολυσχιδῆς τὸ ἐπιτελούμενον ἔργον εἰς τὴν ἀνωτάτην ταύτην σκοπιὰν τῆς διοικήσεως, ὥστε δὲν εἶναι δυνατόν νὰ λείπουν αἱ πλάναι εἰς τὸ ἀνώτατον τοῦτο οἰκονομικὸν παρατηρητήριον τοῦ Κράτους. Αἱ πλάναι ὅμως ὅσον καὶ αἱ φωτειναὶ σελίδες εἰς τὴν Ἱστορίαν τῶν ἑκατὸν καὶ πλέον ἐτῶν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους τότε μόνον θὰ ἐκτιμηθοῦν πληρέστερον, ὅταν ἐξετασθοῦν ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῶν διοικητικῶν συνθηκῶν, ὑφ' ἃς διετέλει ἡ Πατρίς ἡμῶν κατὰ τὰς ἐκάστοτε περιόδους καὶ ἐν ὄψει τῶν λοιπῶν παραγόντων, οἵτινες ἐπηρεάζουν τὴν δημοσίαν ἐν γένει ζωὴν αὐτῆς. Ὅπως δὲ ὅποτε ὅμως εἶναι δυνατόν νὰ τονισθῆ, ὅτι ἀπὸ τοῦ πρώτου Διευθυντοῦ τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους, ἦτοι τοῦ Γ. Σπανιολάκη, ὅστις εἰς τὸ εἶδος του ἦτο ἀπὸ τὰς ἐξεχούσας μορφὰς τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, μέχρι τοῦ σημερινοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ, τοῦ Γρηγορίου Ζαριφοπούλου, ὅστις ἀποτελεῖ ἐξέχουσαν, σεμνὴν, χρηστὴν καὶ ἀλτροῦστικὴν φυσιογνωμίαν εἰς τὴν ὑπαλληλικὴν ἱεραρχίαν, οἱ Διευθυνταὶ ἢ Γενικοὶ Διευθυνταὶ τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους ὑπῆρξαν τὸ δημόσιον συμφέρον.

Ὁ Γρηγόριος Ζαριφόπουλος, ὅστις εἶναι ὁ εἰ κ ο σ τ ὸ ς π ρ ῶ τ ο ς κατὰ σειρὰν Γενικὸς Διευθυντὴς τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Δημοσίου Λογιστικοῦ, εἶναι κάτοχος τῆς μεγάλης πείρας τῶν προκατόχων του, διότι καὶ οὗτος ἀπὸ τοῦ βαθμοῦ τοῦ Γραφέως β' τάξεως κατὰ τὸ ἔτος 1917 ἔχει σταδιοδρομήσει εἰς τὴν Γενικὴν Διεύθυνσιν Δημοσίου Λογιστικοῦ, ἔχων ἀπὸ τοῦ 1915 προϋπηρεσίαν εἰς τὸ Ἐλεγκτικὸν Συνέδριον.

Εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως τοῦ Δημοσίου Λογιστικοῦ προήχθη τὴν 10 Ἰουλίου 1951.

Ὁ Γ. Ζαριφόπουλος ἀνέπτυξε πλουσίαν καὶ γόνιμον δρᾶσιν καὶ ἐκτὸς τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Δημοσίου Λογιστικοῦ. Μετέσχεν ἐπίσης ὡς μέλος Ἑλληνικῶν Ἀποστολῶν παρὰ τῷ Ὄργανισμῷ Ἠνωμένων Ἐθνῶν, διατελεῖ μέλος καὶ ἄλλων διεθνῶν ὀργανισμῶν. Μνημονεύομεν, ὅτι ὁ Γρ. Ζαριφόπουλος διετέλεσεν ἀναπληρωτὴς Διοικητῆς διὰ τὴν Ἑλλάδα τῆς Διεθνούς Τραπεζῆς ἀνασυγκροτήσεως καὶ ἀναπτύξεως κατὰ τὰ ἔτη 1946–1954, ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἐν Παρισίοις Διάσκεψιν

διὰ τὰς Ἐπανορθώσεις ἔτους 1945, ὡς καὶ τακτικὸν μέλος τοῦ Οἰκονομικοῦ Ὄργανισμοῦ Ἀποκαταστάσεως τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης καὶ μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ ὀργανισμοῦ τούτου.

Διακρίνεται ἐπὶ πλέον διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ νομικὴν καὶ δημοσιονομικὴν εὐρυμάθειαν καὶ ἐπίδοσιν.

Εἶναι ἀκόμη λίαν γνωστὸς συγγραφεὺς. Ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ μνημονεύομεν τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Δικονομία Διοικητικῆς Ἐκτελέσεως, Ἀθῆναι 1931», ὅπερ γενικώτερον ἀναγνωρίζεται ὡς περισπούδαστον ἔργον εἰς τὸ εἶδος αὐτοῦ.

Ἄλλὰ τὸ γόνιμον ἔργον τοῦ Γρηγορίου Ζαριφοπούλου καὶ τὸ πλούσιον ἔργον τῶν ἀναπληρωτῶν αὐτοῦ Ἐμμ. Δαλαμάγκα καὶ Σπύρου Μουζάκη συνεχίζεται. Διὰ τοῦτο ὀλοκληρούμενον προφανῶς ἔχει τὴν θέσιν αὐτοῦ εἰς ἄλλην ἔρευναν. Τερματίζομεν λοιπὸν διὰ τῶν ὀλίγων ἀνωτέρω γραμμῶν τὴν ἐν τῷ Γενικῷ Λογιστηρίῳ τοῦ Κράτους δρᾶσιν τῶν ἀνωτάτων τούτων λειτουργῶν αὐτοῦ.

Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ

Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν διαφόρων θεσμῶν καὶ ὑπηρεσιῶν ἴστανται ἐκάστοτε δημόσιοι λειτουργοί, ἢ δρᾶσις τῶν ὁποίων συνυφαίνεται μὲ τὴν κατὰ περιόδους ὀργάνωσιν καὶ τὰς μεταρρυθμίσεις τῶν ὑπηρεσιῶν τούτων.

Οἱ πρῶτοι ἰδίως διευθύνται τῶν μεγάλων δημοσίων ὀργανισμῶν ἔναποθέτουν ἐπ' αὐτῶν τὴν σφραγίδα τῆς προσωπικότητός των καὶ ἐπηρεάζουν τὴν διαμόρφωσιν αὐτῶν διὰ χρονικὴν περίοδον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον μεγαλυτέραν. Ἐφ' ὅσον μάλιστα αἱ ὑπ' αὐτοῦς ὑπηρεσίαι ἀσκοῦν γενικωτέραν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς διοικήσεως, προσδίδουν εἰς αὐτὰς τὸ προσῆκον κύρος διὰ τὴν πληρεστέραν ἐπιτυχίαν τῆς ἀποστολῆς των.

Βεβαίως εἰς πλείστας περιπτώσεις πολλοὶ παράγοντες, ἀσχετοὶ πρὸς τὰ ἴδια προσόντα τῶν διευθυντῶν τῶν ὑπηρεσιῶν, εἶναι δυνατόν νὰ καταστήσουν εὐχερεστέραν ἢ μὴ τὴν δημιουργικὴν δρᾶσιν αὐτῶν καὶ νὰ ἐπιβοηθήσουν ἢ νὰ δυσχεράνουν τὸ ἔργον αὐτῶν. Ὅπωςδὴποτε ὁμως πανθομολογεῖται, ὅτι ἡ δημιουργικὴ δρᾶσις ἐνὸς ἡγέτου μῖς ὑπηρεσίας ἐξαρτᾶται κατὰ πρῶτον λόγον ἀπὸ τὰ ἴδια αὐτοῦ προσόντα καὶ τὰς διοικητικὰς ἀρετὰς αὐτοῦ. Ἡ ἀκεραιότης τοῦ χαρακτήρος του, ἡ παρρησία, ἡ ἐπιστημονικὴ κατάρτισις αὐτοῦ καὶ ἡ ἐπαγγελματικὴ πείρα, τὰ διοικητικὰ χαρίσματα, ἡ ἰκανότης αὐτοῦ εἰς τὸ νὰ ἀνευρίσκη τὰ χρήσιμα ὑπαλληλικά στοιχεία καὶ νὰ συνθέτη τὸ κατ' ἴδιαν ἔργον τῶν ὑφισταμένων του καὶ νὰ ἐξουδετερώνη τὰς κατ' αὐτοῦ ἀντιδράσεις, ἡ ἐργατικότης, συνδυαζομένη μὲ τὴν σταθερὰν αὐτοῦ βούλησιν τῆς προωθήσεως τῶν ὑπ' αὐτὸν ὑπηρεσιῶν, εἶναι μεταξύ τῶν πρῶτων ἀρετῶν, αἵτινες πρέπει νὰ κοσμοῦν τὸν δημιουργικὸν ἡγέτην τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας.

Ἐπίσης ὁ ἡγέτης μῖς δημοσίας ὑπηρεσίας — ἄλλωστε καὶ πᾶν δημόσιον ὄργανον— ἵνα ἐπιτελέσῃ χρήσιμον ἔργον ἐπιβάλλεται νὰ διαπνέεται ἀπὸ αἰσθήματα ἀγάπης καὶ ἀμοιβαιότητος ἔναντι παντός τρίτου καὶ νὰ ἔχη πίστιν εἰς τὴν ἀποστολὴν τῆς ὑπ' αὐτὸν ὑπηρεσίας καὶ ἐνθουσιασμόν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων του. Μόνον ἀπὸ ἡγέτην, ἔχοντα ἀνάλογα προσόντα, εἶναι δυνατόν νὰ διαχυθῇ πνοὴ βελτιώσεως τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν.

Ἐξ ἄλλου ὁμως ἡ ἰκανότης τῆς πρωτοβουλίας, ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸν νόμον, ἡ εὐθυκρισία καὶ ἰκανότης τῆς ἀσκήσεως τῆς διακριτικῆς ἐξουσίας αὐτοῦ νομιμοφρόνως, ἡ σαφήνεια, ἡ ψυχραιμία καὶ ἡ προσήθεια,

ή αντικειμενική κρίσις, αποτελούν βασικά προσόντα παντός δημοσίου λειτουργού και δή του ήγέτου της δημοσίας υπηρεσίας.

Τά προσόντα ταῦτα πρέπει νά συναντῶνται εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Διευθυντοῦ - ήγέτου, διότι ἡ μονομερής και ἀποκλειστική ὑπαρξις ἐνὸς τῶν προσόντων τούτων δέν ἀρκεῖ, ἵνα ἐξασφαλίση τήν μεγαλυτέραν ἐπιτυχίαν εἰς τὸ ἔργον του. Διὰ τοῦτο εἰς ἄριστος θεωρητικός ἢ τεχνικός, στερούμενος ἄλλων ἀρετῶν, δέν εἶναι πάντοτε και ὁ ἄριστος ήγέτης. Ἐξ ἄλλου ὁμως εἰς ἐμπειρικός, τοῦ ὁποῖου ἡ κατάρτισις περιορίζεται εἰς τὰ πλαίσια τῶν γραφειοκρατικῶν γνώσεων, ἔστω και ἂν ἔχη πολλά ἄλλα διοικητικά προσόντα, δέν εἶναι ὁ κατάλληλος ήγέτης ὑπηρεσίας μέ ὑψηλήν και εὐρείαν ἀποστολήν, διότι οὔτος ἀδυνατεῖ νά μορφώση εὐρυτέραν προοπτικήν ἐντὸς τῆς δράσεως τῆς ὑπ' αὐτόν ὑπηρεσίας και νά ἐπιτελέση ἐν σύνθετον δημιουργικόν ἔργον.

Πράγματι ἵνα λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ειδικώτερον τὸν ήγέτην δημοσιονομικῆς ὑπηρεσίας, ἡ θετικιστική ὄψις τῆς Ἐπιστήμης τῆς Δημοσίας Οἰκονομίας ἐμφανίζεται, ὅταν αὐτὴ μεταβαίνει ἐκ τῶν ἀφηρημένων θεωρητικῶν ἐννοιῶν εἰς τὸ πραγματικόν πείραμα τῆς δημοσιονομικῆς νομοθεσίας.

Ἡ ἐπιτυχία τοῦ δημοσιονομικοῦ πειράματος, ἦτοι τοῦ δημοσιονομικοῦ νομοθετήματος, ἐξαρτᾶται ὄχι μόνον ἐκ τῆς πληρότητος αὐτοῦ, ὡς κανόνος δικαίου, ἀλλά και ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ἐν τῇ πράξει θέσεως αὐτοῦ και ἐφαρμογῆς ὑπὸ τῶν πρὸς τοῦτο τεταγμένων ὀργάνων. Καί εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο καθίσταται ἀντιληπτόν, ὅτι ὁ ήγέτης μιᾶς ὑπηρεσίας ἐκτὸς τῆς θεωρίας πρέπει νά μὴ εἶναι ἄμοιρος και τῆς πρακτικῆς πείρας. Ἀντιθέτως ὁμως ὁ στερούμενος θεωρητικῆς και γενικωτέρας ἐπιστημονικῆς μορφώσεως δέν εἶναι εἰς θέσιν νά ἀντιμετωπίση κατὰ τρόπον χρήσιμον τὰ προβλήματα τῆς ὑπ' αὐτόν ὑπηρεσίας, διότι στερούμενος γενικωτέρας προοπτικῆς δέν δύναται νά ἐναρμονίση τὰς ἀνάγκας και τήν ἀποστολήν τῆς ὑπ' αὐτόν ὑπηρεσίας εἰς τὰ πλαίσια τῶν γενικωτέρων ἀναγκῶν τοῦ Κράτους και τῆς ἀποστολῆς του, οὐδὲ νά ἐναρμονίση τὸ ἐπιτελούμενον ὑπ' αὐτοῦ ἔργον εἰς τὰς γενικωτέρας ἀρχὰς τῆς ἐπιστήμης μέ τήν ὁποίαν συνδέεται ἡ καθ' ἕκαστον ἐργασία του. Κατ' αὐτόν τὸν τρόπον περιορίζεται εἰς τὸ νά ἐπιτελῇ μηχανικὴν ἐργασίαν.

Μόνον λοιπὸν ἀνώτατοι λειτουργοί, ἔχοντες ἀρτίαν θεωρητικὴν και ἐπιστημονικὴν μόρφωσιν και τὰ ἄλλα διοικητικά προσόντα εἶναι δυνατόν νά ἀποτελέσουν διὰ τήν δημοσίαν ὑπηρεσίαν μορφάς, αἵτινες ἐμπνέουν ὀλόκληρον τήν ἱεραρχίαν και ἀποτελοῦν δι' αὐτὴν ὑποδείγματα εἰς τὴν συνέχειαν τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας.

Πρὸς τήν κατεύθυνσιν ταύτην πράγματι τότε ἐξασφαλίζεται ἡ συνέχεια και ἡ ἀνάπτυξις τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας και εἶναι πλήρης ἡ ἐπιτυχία τοῦ ἔργου τοῦ ήγέτου μιᾶς ὑπηρεσίας, ὅταν οὔτος συγχρόνως

προπαρασκευάζη τὰ στελέχη διὰ τὴν μελλοντικὴν ἐξέλιξιν τῆς ὑπ' αὐτὸν ὑπηρεσίας.

Ἄλλὰ τέλος δὲν πρέπει νὰ λησμονῆται, ὅτι ἡ πλήρης ἀφοσίωσις εἰς τὸ καθῆκον φθείρει τὴν ζωὴν τῶν δημοσίων λειτουργῶν. Ἄλλ' οἱ δημόσιοι λειτουργοὶ φθειρόμενοι εἰς τὸ ἔργον αὐτῶν καὶ τὰς προσπάθειάς των χάριν τῶν κρατικῶν συμφερόντων εἶναι τὰ ἀφανῆ στηρίγματα διὰ τὴν ἀνύψωσιν τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν καὶ ἀποτελοῦν τὰ ἀναγκαῖα θύματα τῆς προόδου καὶ τῆς ἀκμῆς αὐτῶν.

Ἐκ τῆς ἐρέυνης ταύτης σαφῶς προκύπτει, ὅτι ἀπὸ τὴν Γενικὴν Διεύθυνσιν Δημοσίου Λογιστικοῦ δὲν ἐλείψαν ἀνάλογα ὑποδείγματα δημοσίων λειτουργῶν. Ἀνευρίσκονται ταῦτα εἰς τοὺς κατὰ καιροὺς διατελέσαντας Διευθυντὰς ἢ Γενικοὺς Διευθυντὰς αὐτῆς.

Ἄλλὰ καὶ εἰς τοὺς κόλπους τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους ἔδρασαν καὶ σταδιοδρομοῦν ἀκόμη ἀφανεῖς δημόσιοι λειτουργοί, τῶν ὁποίων ἡ δρᾶσις δικαίως χαρακτηρίζεται δημιουργικὴ καὶ γόνιμος οὐχὶ μόνον ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς ἐν λόγῳ δημοσίας ὑπηρεσίας, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλους τομεῖς τῆς κρατικῆς λειτουργίας. Ἡ παρούσα ἐρευνα δὲν ἦτο δυνατὸν ὅμως νὰ ἐπεκταθῆ περισσότερον, ἵνα ἐμφανίσῃ τὴν συμβολὴν αὐτῶν. Εἴμεθα ὅμως βέβαιοι, ὅτι ἐκ τοῦ λόγου τούτου δὲν ἐνυπάρχει παράλειψις ἢ κενὸν εἰς τὴν σύντομον ταύτην ἐρευναν.

Τερματίζοντες ὅμως τὴν σύντομον ταύτην μελέτην δικαιούμεθα νὰ προσθέσωμεν, ὅτι ἄλλαι κρατικαὶ ὑπηρεσίαι ἐθεμελίωσαν παράδοσιν. Ἡ Γενικὴ Διεύθυνσις Δημοσίου Λογιστικοῦ χωρὶς νὰ ὑστερήσῃ εἰς παράδοσιν ἐνεφάνισε καὶ προσωπικότητας, αἵτινες κατὰ κανόνα εἶχον λαϊκὴν τὴν προέλευσιν.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ἡ Γενική Διεύθυνσις Δημοσίου Λογιστικοῦ συνεστήθη τὸ πρῶτον ὡς δημοσία Ὑπηρεσία ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν Γενικὸν Λογιστήριον τοῦ Κράτους διὰ τοῦ Β. Δ. τῆς 23ης Δεκεμβρίου 1842 (Φύλλον τῆς Ἐφ. Κ. ὑπ' ἀριθ. 31 τῆς 27 Δεκεμβρίου 1842).

Οἱ κατὰ περιόδους χρηματίσαντες προϊστάμενοι τῆς ὡς ἄνω ὑπηρεσίας εἴτε μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους εἴτε μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ Δημοσίου Λογιστικοῦ εἶναι κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν οἱ κατωτέρω.

1) 1842 ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΠΑΝΙΟΛΑΚΗΣ

Διωρίσθη Διευθυντὴς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους τὴν 27 Δεκεμβρίου 1842 καὶ διετέλεσεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο μέχρι τοῦ Ἰουλίου 1846.

2) 1846 ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ν. ΛΕΒΙΔΗΣ

Διωρίσθη ἀ' Τμηματάρχης Διευθυντὴς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους τὴν 23 Σεπτεμβρίου 1846. Ὁνομάσθη Διευθυντὴς τῆς Ὑπηρεσίας ταύτης τὴν 29 Δεκεμβρίου 1851 καὶ παρέμεινεν εἰς τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τῆς 26 Μαΐου 1862. Τὴν 27 Μαΐου 1862 ἐγένετο Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν καὶ παρέμεινεν εἰς τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τῆς 26 Ἰουλίου 1862. Διορίζεται ἐκ νέου Διευθυντὴς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους τὴν 13 Ὀκτωβρίου 1862 καὶ παρέμεινεν εἰς τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τῆς 14 Νοεμβρίου 1864.

3) ΑΡΙΣΤ. Ν. ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ

Προήχθη εἰς Διευθυντὴν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους τὴν 21 Μαρτίου 1865, διευθύνων αὐτὸ μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Δ. Λεβιδῆ μέχρι τῆς προμνησθείσης χρονολογίας. Παρέμεινεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Διευθυντοῦ μέχρι Μαΐου 1868.

4) 1868 ΚΩΝΣΤ. Γ. ΧΡΗΣΤΟΦΗΣ

Διωρίσθη Διευθυντὴς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους τὴν 31 Μαΐου 1868 καὶ παρέμεινεν εἰς τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τῆς 23 Δεκεμβρίου 1870, ὅτε ἀπελύθη. Διωρίσθη ἐκ νέου Διευθυντὴς τὴν 25 Ἰουλίου 1872. Ἀπολυθεὶς κατ' Ὀκτώβριον 1875 διωρίσθη ἐκ νέου Διευθυντὴς τὴν 6 Ἀπριλίου 1877 καὶ παρέμεινεν εἰς τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τῆς 22 Ὀκτωβρίου 1877, ὅτε ἀπεβίωσε.

5) 1871 Ω. Δ. ΤΟΜΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

Διορίζεται μετά την απόλυσιν του Κ. Χρηστοφῆ τὴν 23 Δεκεμβρίου 1870 ἐπὶ τινὰς μῆνας Ὑποδιευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους καὶ ἀκολούθως προάγεται εἰς Διευθυντὴν. Διατελεῖ Διευθυντῆς κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο καὶ μέχρι τῆς 25 Ἰουλίου 1872, ὅτε ἐγένετο συνταξιούχος. Διωρίσθη τὴν 24 Ὀκτωβρίου 1875 ἐκ νέου Διευθυντῆς τῆς ἐν λόγῳ Ὑπηρεσίας ἀντὶ τοῦ Κων. Χρηστοφῆ ἀπολυθέντος. Ἀπολυθεὶς κατ' Ἀπριλίον, διωρίσθη ἐκ νέου Διευθυντῆς κατὰ Μάρτιον 1878 καὶ διετέλεσεν εἰς τὴν θέσιν τούτην μέχρι τοῦ Μαΐου 1880. Ἐπαναδιορίζεται κατὰ τὸ 1881 καὶ παρέμεινεν εἰς τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τοῦ Ἰουλίου 1881.

6) 1877 ΧΡΗΣΤΟΣ ΔΡΟΣΙΝΗΣ

Προήχθη εἰς Διευθυντὴν τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους τὴν 7 Νοεμβρίου 1877 ὧν πρότερον ἐπὶ μακρὸν ἀπὸ τοῦ 1873 Ὑποδιευθυντῆς, διετέλεσε δὲ Διευθυντῆς μέχρι τῆς 10 Μαρτίου 1878.

7) 1882 ΣΠ. ΔΕΙ·ΜΕΖΗΣ

Διωρίσθη ὡς Διευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους κατὰ Μάρτιον 1882 καὶ διετέλεσεν ὡς Διευθυντῆς μέχρι τῆς 9 Ἰανουαρίου 1890, ὅτε διωρίσθη ὡς Πρόεδρος τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου. Κατὰ τὸ 1892 διετέλεσεν ὡς Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν.

8) 1890 ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ Γ. ΦΛΩΡΟΣ

Προήχθη τὴν 9 Ἰανουαρίου 1890 ὡς Διευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους καὶ διετέλεσεν εἰς τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τῆς 15 Ὀκτωβρίου 1890. Ἀπολυθεὶς τῆς ὑπηρεσίας ἐπαναδιορίζεται τὴν 10 Ἰουνίου 1892 Διευθυντῆς, μετωνομάσθη δὲ Γενικὸς Διευθυντῆς τὴν 24 Ὀκτωβρίου 1892. Τὴν 27 Ἰουνίου 1895 μετονομάζεται Διευθυντῆς, διατελέσας εἰς τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τῆς 19 Ἰουλίου 1895.

9) 1895 ΚΩΝ. Φ. ΤΣΑΚΩΝΟΠΟΥΛΟΣ

Διατελέσας Διευθύνων τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους κατὰ τὸ 1891 διωρίσθη Διευθυντῆς τούτου τὴν 19 Ἰουλίου 1895 ἀντὶ τοῦ Στ. Φλώρου ἀπολυθέντος. Ὑπηρετῶν εἰς τὴν Κρητικὴν Πολιτείαν ἀπὸ τῆς 26 Ἀπριλίου 1900, ἐπαναδιορίζεται Διευθυντῆς τῆς ἐν λόγῳ ὑπηρεσίας τὴν 16 Δεκεμβρίου 1902, κατὰ τὸν Ἰανουάριον 1903 διωρίσθη Γενικὸς Γραμματεὺς Ὑπουργείου Οἰκονομικῶν, Πρόεδρος δὲ τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου κατὰ τὸ 1905.

10) 1901 ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΒΟΥΓΙΟΥΚΑΣ

Προήχθη τὴν 20 Δεκεμβρίου 1901 ὡς Διευθυντῆς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους ἀντὶ τοῦ Κων. Τσακωνοπούλου, ἀπαλλαγέντος τῆς ὑπηρεσίας, καὶ παρέμεινεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο μέχρι τῆς 16 Δεκεμβρίου 1902.

11) 1903 ΤΡΥΦΩΝ ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

᾽ὦν Οἰκονομικὸς Ἐπιθεωρητὴς διὰ τοῦ Β. Δ. τῆς 26 Ἀπριλίου 1900 τοποθετεῖται διευθύνων προσωρινῶς τὸ Γενικὸν Λογιστήριον τοῦ Κράτους. Διευθυντὴς τῆς ἐν λόγῳ ὑπηρεσίας διωρίσθη τὸ πρῶτον τὴν 6 Δεκεμβρίου 1903. Ἀπολυθεὶς μεταγενεστέρως ἐπαναδιορίζεται Διευθυντὴς τῆς ἐν λόγῳ ὑπηρεσίας τὴν 12 Αὐγούστου 1906, παραμείνας εἰς τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τοῦ Αὐγούστου 1909. Ἐπαναδιορίζεται τὴν 15 Φεβρουαρίου 1909, ἀπαλλαγὴς τῆς ὑπηρεσίας μετὰ ἐν ἐξάμηνον. Ἐπαναδιορίζεται ἐκ νέου τὴν 12 Νοεμβρίου 1909, παραμείνας εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο μέχρι τῆς 18 Μαρτίου 1911, ὅτε ἀπηλλάγη τῆς ὑπηρεσίας.

12) 1905 ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΛΑΤΥΚΑΣ

Διωρίσθη ὡς Διευθυντὴς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους τὴν 15 Ἰουλίου 1905, ὦν μέχρι τότε Γενικὸς Οἰκονομικὸς Ἐπιθεωρητὴς. Παρέμεινεν εἰς τὴν θέσιν τοῦ Διευθυντοῦ μέχρι τῆς 12 Αὐγούστου 1906. Ἐπαναδιορίζεται τὴν 7 Ἰουλίου 1909, παραμείνας εἰς τὴν θέσιν ταύτην μέχρι τὴν 12 Νοεμβρίου 1909, ὅτε ἐπαναδιορίζεται ὁ Τρ. Ἀναστασόπουλος. Τούτου ὡς γράφομεν ἀνωτέρω ἀπαλλαγέντος τῆς ὑπηρεσίας ὠρίσθη διευθύνων τὸ Γενικὸν Λογιστήριον τοῦ Κράτους ὁ τότε Ὑποδιευθυντὴς αὐτοῦ Σ. Τζανετουλέας.

13) 1908 ANT. E. ΠΡΕΚΑΣ

Διωρίσθη Διευθυντὴς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους τὴν 23 Αὐγούστου 1908 καὶ διετέλεσεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο μέχρι 15 Φεβρουαρίου 1909.

14) 1912 FED. ZAPPELLONI

Διωρίσθη Διευθυντὴς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους δυνάμει τοῦ νόμου ΓΣΤΖΑ' τῆς 3 Αὐγούστου 1911 καὶ τῆς διὰ Β.Δ. τῆς 16 Ἀπριλίου 1912 κυρωθείσης συμβάσεως καὶ ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του τὴν 9 Μαΐου 1912, παρέμεινε δὲ εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο μέχρι τέλους τοῦ ἔτους 1915.

15) 1916 ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΤΖΑΝΕΤΟΥΛΕΑΣ

Διωρίσθη ὡς Διευθυντὴς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους τὴν 5 Ἰανουαρίου 1915 μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἀποστολῆς τοῦ F. Zapelloni. ὄντος Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν τοῦ Σ. Τζανετουλέα, διευθύνων τὴν ἐν λόγῳ ὑπηρεσίαν ἦτο ὁ Ὑποδιευθυντὴς αὐτοῦ Ἀ. Παπαδόπουλος. Ἐκ νέου ὁ Σ. Τζανετουλέας διωρίσθη ὡς Διευθυντὴς τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους τὴν 20 Ἀπριλίου 1917 ὅτε ἀπελύθη τῆς ὑπηρεσίας. Ἐπαναδιορίζεται τὴν 7 Νοεμβρίου 1920 καὶ τὴν 17 Μαΐου 1922 μετονομάζεται Γενικὸς Διευθυντὴς Δημοσίου Λογιστικοῦ, παραμείνας εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο μέχρι τοῦ Ἰανουαρίου 1923, ὅτε διωρίσθη Ἐλεγκτὴς (Σύμβουλος) τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου.

16) 1917 ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΛΕΚΑΤΖΑΣ

Διωρίσθη ως Διευθυντής του Γενικού Λογιστηρίου την 31 'ουλίου 1917 και διετέλεσεν εις τὸ ἀξίωμα τοῦτο μέχρι τῆς 6 Νοεμβρίου 1920. Κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Ἐθνικοῦ Κινήματος τῆς Θεσσαλονίκης ἀπὸ τῆς 18 Μαΐου 1918 διετέλεσε προσωρινὸς Διευθυντής τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου εις τὴν Ἀνωτάτην Διεύθυνσιν Οἰκονομικῶν ἐν Θεσσαλονίκη.

17) 1923 ΚΩΝ. ΣΑΜΑΡΑΚΗΣ

Διωρίσθη Γενικὸς Διευθυντής Δημοσίου Λογιστικοῦ τὴν 18 Ἰανουαρίου 1923, παραμείνας εις τὸ ἀξίωμα τοῦτο μέχρι τοῦ Μαΐου 1928.

18) 1928 Γ. ΜΑΝΤΖΑΒΙΝΟΣ

Πρόηχθη ὡς Γενικὸς Διευθυντής Δημοσίου Λογιστικοῦ τὴν 9 Ἰουνίου 1928, τοῦ Σαμαράκη διορισθέντος ὡς Γενικοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ταμείου Παρακαταθηκῶν καὶ Δανείων. Διετέλεσεν Ὑπουργὸς ἀπὸ τῆς 30 Νοεμβρίου 1935 μέχρι 4 Αὐγούστου 1936. Ἐπανῆλθεν ὡς Γενικὸς Διευθυντής τὴν 4 Αὐγούστου 1936, διετέλεσεν ὡς Γενικὸς Διευθυντής μέχρι τέλους Σεπτεμβρίου 1936, ὅτε διωρίσθη Ὑποδιοικητὴς Τραπεζῆς Ἑλλάδος.

19) 1936 ΠΕΤΡΟΣ ΕΞΑΡΧΑΚΗΣ

Πρόηχθη ὡς Γενικὸς Διευθυντής Δημοσίου Λογιστικοῦ τὴν 3 Ὀκτωβρίου 1936. Ἀπελύθη κατὰ τὴν κατοχὴν καὶ ἀναδιωρίσθη κατὰ τὸ τέρμα αὐτῆς. Διετέλεσε Γενικὸς Διευθυντής μέχρι τοῦ θανάτου του, ἐπισυμβάντος τὴν 1 Αὐγούστου 1950. Δυνάμει ὁμως τοῦ νόμου ὑπ' ἀριθ. 1876 τοῦ ἔτους 1944 θεωρεῖται ὡς οὐδέποτε ἀπολυθεὶς κατὰ τὴν Κατοχὴν.

20) 1950 ΑΝΤ. ΚΑΡΑΚΑΤΣΑΝΗΣ

Μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ Π. Εξαρχάκη, κατὰ τὴν Κατοχὴν ἤσκησε καθήκοντα Γενικοῦ Διευθυντοῦ. Ἐπαναδιορισθέντος τοῦ Π. Εξαρχάκη κατὰ τὸ τέρμα τῆς κατοχῆς καὶ διατελέσαντος τούτου Γενικοῦ Διευθυντοῦ μέχρι τῆς 1 Αὐγούστου 1950, μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὁ Αντ. Καρακατσάνης τὴν 17 Αὐγούστου 1950 διωρίσθη Γενικὸς Διευθυντής, παραμείνας εις τὸ ἀξίωμα τοῦτο μέχρι τῆς 5 Ἰουλίου 1951, ὅτε διωρίσθη Σύμβουλος τοῦ Ἀνωτάτου Συμβουλίου Δημοσίων Ὑπηρεσιῶν.

21) 1951 ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΖΑΡΙΦΟΠΟΥΛΟΣ

Πρόηχθη ὡς Γενικὸς Διευθυντής τὴν 10 Ἰουλίου 1951, συνεχίζων ἔκτοτε τὴν δρᾶσιν του εις τὸ ἀξίωμα τοῦτο.

ΕΙΣΗΓΗΣΙΣ
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΠΕΝΕΚΤΕΩΝ ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΕΩΝ
ΕΠΙ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΝΟΜΙΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ

Α' ΘΕΜΑΤΑ ΑΡΧΗΣ

1. ΑΙ ΥΠΕΡΒΟΛΙΚΑΙ ΉΞΟΥΣΙΑΙ ΤΟΥ ΎΠΟΥΡΓΟΥ

Κατ' ἀρχὴν τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀγορανομικοῦ Κώδικος παρεχόμενα δικαιώματα εἰς τὸν Ὑπουργὸν τοῦ Ἐμπορίου ὅπως διὰ διατάξεων ἐκδιδομένων ὑπ' οὗτοῦ ρυθμίζῃ πᾶν μέτρον ἀφορῶν τὸν κανονισμὸν τῶν τιμῶν καὶ τὴν ἐπάρκειαν τῶν ἀγαθῶν προϋπὸθεσιν ἔχουν ἐποχὰς ἀνωμάλους, οἷον πολεμικὰς, κατὰ τὰς ὁποίας, ἐκ τῶν περιστάσεων, αἱ ἀρχαὶ περὶ τῆς ἰδιοκτησίας, τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας καὶ τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐδράζεται τὸ οἰκονομικὸν καθεστῶς τῆς χώρας, εὐρίσκονται ἐν ὑποχωρήσει χάριν τῆς προστασίας τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου.

Πράγματι, ἀναγιγνώσκων τις τὰς διατάξεις τῶν ἀρθρῶν 1, 22, 23 καὶ 31 τοῦ Α. Κ. ἀνευρίσκει αὐτομάτως ἀναλογίαν περιεχομένου πρὸς νομοθετήματα ἐκτάκτου ἀνάγκης ἐκδιδόμενα διὰ τὴν κατοχύρωσιν ἐν κινδύνῳ ὑπὸ κανονικὸν δίκαιον εὐρισκομένων ὑψίστων ἔθνικῶν συμφερόντων, ὡς π.χ. τοὺς νόμους δι' ὧν αἴρονται ἢ περιορίζονται αἱ συνταγματικαὶ ἐλευθερίαι τοῦ πολίτου, παρέχονται ἑκτακτοὶ ἑξουσίαι εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον κλπ.

Διαφορὰ ἀρχῆς τῶν διατάξεων τοῦ Ἀγορανομικοῦ Κώδικος καὶ δὴ τῶν πρὸ ὀλίγου μνημονευθέντων ἀρθρῶν αὐτοῦ πρὸς τὰ ὡς ἀνω νομοθετικὰ μέτρα ἐκτάκτου ἀνάγκης δὲν ὑφίσταται. Ὅντως ὑπὸ τὰ ἐκτεταμένα δικαιώματα τοῦ Ὑπουργοῦ τοῦ Ἐμπορίου, πάντα τὰ οἰκονομικὰ μέσα καὶ ἀγαθὰ δι' ὧν συντελεῖται ἡ παραγωγή, ἰδίως δὲ ἡ βιομηχανικὴ τοιαύτη εὐρίσκονται ὑπὸ τὴν ρυθμιστικὴν ἑξουσίαν αὐτοῦ, ἥτις δύναται νὰ φθάσῃ μέχρις οὐσιαστικῆς καταργήσεως αὐτοῦ τούτου τοῦ δικαιώματος τῆς ἰδιοκτησίας, ἐπὶ σκοπῶ, προφανῶς, προστασίας τῶν ἐπειγουσῶν ἐπιστιτιστικῶν ἀναγκῶν τοῦ λαοῦ.

Ἡ μόνη διαφορὰ ἣτις ἀπέμεινεν εἶναι ὅτι, ἐνῶ ἅπαντα τὰ νομοθετικὰ μέτρα ἐκτάκτου ἀνάγκης ἅμα τῇ ἐκλείψει τῶν προϋποθέσεων ὑπὸ τὰς

ὅποιας ἐψηφίσθησαν καταργοῦνται, σήμερον δὲ καθ' ἃ γνωρίζομεν οὐδὲν ὑπόλειμμα τῆς πολεμικῆς νομοθεσίας ὑφίσταται, αἱ διατάξεις τοῦ ἀγορανομικοῦ κώδικος ἀπέμειναν, καίτοι μὴ ἐφαρμοζόμεναι κατὰ μέγα μέρος ἐν τῇ πράξει, ὡς ἀπειλή κατὰ τῆς δράσεως τῶν παραγωγικῶν τάξεων, τὴν ὁποίαν ἡ Πολιτεία δι' ὄλων τῶν ἄλλων ἐκδηλώσεών της καὶ διατιθεμένων ὑπ' αὐτῆς μέσων προσπαθεῖ νὰ ἐνισχύσῃ.

Δημιουργεῖται ὅθεν διὰ τῶν διατηρουμένων ἐν ἰσχύϊ διατάξεων τοῦ Α.Κ. ἀντινομία σκοπῶν καὶ μέσων, ἡτις ἐξ οἰκονομικῆς ἀπόψεως δύναται νὰ ὑποστῇ τὴν ἐξῆς ἀνάλυσιν :

α) Ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῆς ἐλευθέρου συναλλακτικῆς οἰκονομίας, ὡς τὸ τοιοῦτον ὑπὸ τὸ ὁποῖον διαβιοῦμεν, ἡ ἰσορροπία τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως ἐπέρχεται διὰ τῆς ἀκωλύτου λειτουργίας τοῦ ἀντιστοίχου νόμου, τὸ δὲ ἐπιχειρηματικὸν κέρδος ἐκ τοῦ ἀναπτυσσομένου συναγωνισμοῦ ἔχει τάσιν ἐξαφανίσεως. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα, ὡς εἶναι γνωστόν, δὲν ὑφίστανται κατὰ τὰς πολεμικὰς καὶ ἀνωμάλους ἐν γένει περιόδους, λόγῳ τοῦ περιορισμένου κατὰ κανόνα τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ηὔξημένης ταυτοχρόνως ζητήσεως, ὅποτε συγχωρεῖται παρέμβασις τῆς Πολιτείας ἐπὶ τῆς κυκλοφορίας τῶν ἀγαθῶν πρὸς ἀντιμετώπισιν κυρίως τῶν πρώτων ἀντιδράσεων ἐπὶ τῆς παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως συνεπεία τῶν γεγονότων.

β) Ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῆς ἐλευθέρου συναλλακτικῆς οἰκονομίας, τὸ μόνον ἐλατήριον δημιουργίας εἶναι ἡ ἐλπίς τοῦ κέρδους, τὸ ὁποῖον προὔπολογίζεται βάσει τῶν ἰσχυουσῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ συνθηκῶν, καταβαλλομένης προσπαθείας ὑπὸ τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κόσμου ἐκμεταλλεύσεως αὐτῶν μέχρις ὅτου ὁ συναγωνισμὸς ἐξαφανίσῃ τὰ σχετικὰ περιθώρια, ὅποτε προκύπτουν νέαι συνθηκαὶ ἀγῶνος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου καὶ πάλιν θὰ ἐφαρμοσθῇ ἓν σχέδιον.

Ἄλλ' ἡ διατήρησις ἀκριβῶς διατάξεων διὰ τῶν ὁποίων ἡ ἐλπίς αὕτη δύναται νὰ ματαιωθῇ διὰ τῆς παρεμβάσεως τοῦ Ὑπουργοῦ, μόλις ἀρχίζει νὰ γίνεται πραγματικότης, καὶ περαιτέρω, ἡ ἀπειλή τῆς καταστροφῆς αὐτῆς ταύτης τῆς οἰκονομικῆς μονάδος λόγῳ κακῆς ἐφαρμογῆς τοῦ μέτρου τῆς παρεμβάσεως ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ καταλύει πᾶσαν δημιουργικὴν ἔφεσιν καὶ συνεπῶς μάχεται ἐναντίον τῶν συμφερόντων τῆς ὁλότητος καὶ δὴ τῆς καταναλώσεως, τὰ ὁποῖα διὰ τῆς ηὔξημένης παραγωγῆς ἐξυπηρετοῦνται καὶ τὰ ὁποῖα ὑποτίθεται ὅτι ἡ Ἀγορανομικὴ νομοθεσία ἐπιθυμεῖ νὰ προστατεύσῃ.

2. Κοινωνικότης τοῦ Κέρδους

Ἡ ἀγορανομικὴ δρᾶσις ἐκδηλοῦται κυρίως διὰ τῶν ἐπιδιωκομένων τιμορρυθμιστικῶν ἐπεμβάσεων, αἵτινες πρακτικῶς, χάριν τῆς προστασίας τῶν συμφερόντων τῆς καταναλώσεως, σκοπὸν ἔχουν τὴν συμπίεσιν ἢ τὴν

έξαφάνισιν τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους, τὸ ὁποῖον κρίνεται ὡς φαινόμενον ἀντικοινωνικό ν.

Αὐτὴ καὶ μόνη ἡ ἀρχή, ἡ ὁποία τηρεῖται παγίως ὑπὸ τῶν ἀγορανομικῶν ὑπηρεσιῶν καὶ εὐρίσκεται εἰς τὴν βάσιν ὅλων τῶν δραστηριοτήτων τῆς ἀγορανομίας, ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρίαν τῶν ἐπὶ μέρους ἀντικοινωνικῶν, ἐν συνόλῳ δὲ ἀντικοινωνικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ὄλου μηχανισμοῦ.

Θὰ ἦτο, βεβαίως, ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς παρούσης εἰσηγήσεως ἡ ἀνάπτυξις τῆς σημασίας τοῦ κέρδους ὡς στοιχείου προάγοντος τὰ κοινωνικά συμφέροντα, καὶ θὰ ἐπεβάλλετο ἴσως νὰ ἀντιπαρέλθωμεν τὸ ὄλον θέμα, ὑποτιθέμενον, ἄλλως τε, ὡς γνωστόν, ἀλλ' εἶναι τόση ἡ ἐχθρότης ὑπὸ τὴν ὁποίαν νομοθετικῶς καὶ πρακτικῶς ἀντιμετωπίζεται τὸ φαινόμενον ὥστε στοιχειώδεις ὑπομνήσεις θὰ συνεχωροῦντο ἴσως, ἐν ὄψει τῆς ἠθελημένης ἡ ἀκουσίας μυωπίας ἐπὶ τοῦ προκειμένου.

Οὕτω, κατὰ τὰ ἐν τῇ ἐπιστῆμῃ καὶ τῇ πράξει παραδεδεγμένα, τὸ ἐπιχειρηματικὸν κέρδος ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῆς ἐλευθέρως συναλλακτικῆς οἰκονομίας ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον τῆς προόδου τῆς κοινωνίας, διότι δι' αὐτοῦ ἐπιτυγχάνεται ἡ αὐτοχρηματοδότησις τῶν οἰκονομικῶν μονάδων, διενεργοῦνται αἱ ἐπενδύσεις, αὐξάνεται ἡ ἀπασχόλησις καὶ βελτιοῦνται αἱ ἀποδοχαὶ τῶν ἐργαζομένων. Χαρακτηριστικοὶ ἄλλως τε ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι οἱ κάτωθι ὀρισμοὶ διεθνῶν οἰκονομικῶν προσωπικοτήτων.

Schumpeter: Τὸ κέρδος εἶναι τὸ προϊόν τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως χωρὶς κέρδος ἐξέλιξις δὲν λαμβάνει χώραν.

J. M. Keynes: Ἡ ἀπασχόλησις καὶ συνεπῶς ἡ παραγωγή καθορίζεται ὑπὸ τῶν ἐπιχειρηματιῶν εἰς τὸ ἐπίπεδον εἰς τὸ ὁποῖον ἀποβλέπουν νὰ πραγματοποιήσουν μεγαλύτερον κέρδος. Ἄν τὸ ἐπιτευχθέν κέρδος εἶναι μεγαλύτερον τοῦ προβλεφθέντος, οἱ ἐπιχειρηματῆαι αὐξάνουν τὴν ἀπασχόλησιν καὶ κατ' ἀναλογίαν τὴν παραγωγήν.

Marx. . . Ὁ γενικὸς νόμος τῆς καπιταλιστικῆς παραγωγῆς τοὺς ἀναγκάζει νὰ τείνουν πρὸς μίαν ἀδιάκοπον ἐπέκτασιν τῆς ἀναπαραγωγῆς καὶ τῆς συσσωρεύσεως, πρὸς μίαν ἀδιάκοπον μετατροπὴν τοῦ εἰσοδήματος σὲ κεφάλαια...»

S. Comper's (Συνδικαλιστής) : Τὸ μεγαλύτερον ἀτύχημα διὰ τὴν ἐργατικὴν τάξιν ἀποτελεῖ ἡ ἐπιχείρησις ἐκ τῆς ὁποίας δὲν προκύπτουν κέρδη.

N. Lenin: Δὲν δύνανται νὰ ἐθνικοποιηθοῦν παρὰ μόνον ζημίαι.

Εἶναι συνεπῶς τὸ κέρδος στοιχείον δημιουργικῶν οἰκονομικῆς προόδου, ὄχι μόνον δὲ τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομικῆς μονάδος ἢ ὁποία τὸ πραγματοποιεῖ, ἀλλὰ δι' αὐτῆς καὶ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Ἄλλὰ καὶ ἐὰν ἀκόμη λησμονήσῃ τις καὶ αὐτὰς ταύτας τὰς οἰκονομικὰς ἀρχὰς καὶ ὑπεισέλθῃ εἰς τὴν ψυχολογίαν τοῦ λαοῦ διὰ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὰ δημιουργούμενα διὰ τοῦ κέρδους προβλήματα συνεπείᾳ τῆς διαφορᾶς τῆς ἀγοραστικῆς δυνά-

μεως τῶν καθ' ἕκαστα τάξεων, ἔχομεν τὴν γνώμην ὅτι τὸ κέρδος, ἐφ' ὅσον ἀναφέρεται εἰς ἐπιχειρήσιν παλαίουςαν ὑπὸ ἐλεύθερον ἀνταγωνισμόν, ἀπειλουμένην καθημερινῶς ὑπὸ κινδύνων ζτημιῶν μέχρι καταστροφῆς, ἥτις ὡς ἐκ τῶν συνθηκῶν τούτων ἀπορροφᾷ πάσας τὰς ψυχικὰς καὶ σωματικὰς δυνάμεις τῶν φορέων αὐτῆς πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ συνεχοῦς ἀγῶνος ἐξασφαλίσεως μέσων παραγωγῆς καὶ διαθέσεως τῶν προϊόντων της, εὐρίσκει δικαίωσιν εἰς τὰ αἰσθήματα τῆς ὀλότητος καὶ προκαλεῖ τὸν σεβασμόν, τὸ παράδειγμα πρὸς μίμησιν, τὴν ἀμιλλαν εἰς τὴν δημιουργίαν.

Αἱ ἀπόψεις ἀκριβῶς αὗται συντελοῦν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ὑγιοῦς κέρδους τοῦ προερχομένου, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, ὑπὸ συναγωνισμόν ἀπὸ τοῦ ἐπιτυγχανομένου τοιοῦτου διὰ τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τὰς ὁποίας ὁ ὅλος ἀγὼν εὐρίσκεται ἐν ὑφέσει, οἱ κίνδυνοι εἶναι περιορισμένοι καὶ γενικῶς ἔλλειπει τὸ ἀνταγωνιστικὸν στοιχεῖον. Αἱ ἐπιχειρήσεις αὗται εἶναι :

α) Αἱ βάσει νόμου ἢ *de facto* ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν λειτουργήσασαι μονοπωλιακῶς.

β) Αἱ βάσει ἐδικῶν προνομίων ἐργαζόμεναι.

γ) Αἱ ἐπιχειρήσεις αἰτινες διὰ συνεννοήσεως ὑπὸ μορφήν τράστ, καρτέλ κλπ. ἦραν τὸ στοιχεῖον τοῦ συναγωνισμοῦ, δοσοληπτοῦσαι μετὰ τοῦ κοινοῦ ὡς ἑνιαῖον σύνολον.

Ἐπὶ τῶν ἐπιχειρήσεων πράγματι αἰτινες λειτουργοῦν βάσει μιᾶς τῶν ἀνωτέρω καταστάσεων ὑπάρχει κίνδυνος ἐκμεταλλεύσεως τῶν συμφερόντων τῆς καταναλώσεως διὰ τῆς πραγματοποιήσεως τιμῶν πωλήσεως αἰτινες ἐνέχουν ὑπερβολικὸν κέρδος, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει τὴν βάσιν του εἰς τὴν ὀμαλήν ἐπιχειρηματικὴν ζωὴν. Τὸ τοιοῦτον ἄνευ κινδύνων κέρδος, τὸ ὁποῖον μάλιστα συντελεῖ εἰς τὴν παγίωσιν τοῦ μονοπωλίου λόγῳ τοῦ σχηματιζομένου ὄγκου οἰκονομικῶν μέσων, ἀντιτίθεται νομιζομεν εἰς τὴν περὶ δικαίου ἀντίληψιν τῶν πολιτῶν καὶ συνεπῶς πρέπει νὰ προκαλέσῃ τὴν ρυθμιστικὴν παρέμβασιν τῆς πολιτείας.

3. Τὸ περιεχόμενον τοῦ Α. Κ. ἐξ ἐπόψεως νομοτεχνικῆς εἶναι ἄστοχον

α) Κατ' ἀρχὴν τὸ βασικὸν ἐλάττωμα τοῦ ἀγορανομικοῦ κώδικος, τὸ ὁποῖον καθιστᾷ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ ἐπιβλαβές, συνίσταται εἰς τὸ ὅτι συνολικῶς ὡς νομοθέτημα εἶναι τοποθετημένον διὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰς ἀνάγκας μιᾶς οἰκονομίας διευθυνομένης καὶ οὐχὶ ἐλευθέρως, διότι ἀκριβῶς ἢ ἐπιδιωκομένη ὑπὸ τῆς πολιτείας, ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῆς διευθυνομένης οἰκονομίας, ρύθμισις οἰκονομικῶν φαινομένων ὡς ἡ διαμόρφωσις τῶν τιμῶν ἐπιτυγχάνεται αὐτομάτως, διὰ τῆς λειτουργίας τῆς ἐλευθέρως ἀγορᾶς, ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῆς ἐλευθέρως συναλλακτικῆς οἰκονομίας. Ἡ παρατήρησις αὕτη ἔχει τὴν ἔννοιαν ὅτι νομοθετικῶς ἢ ἀγορανομικῆ παρέμβα-

σις πρέπει να προβλεφθῆ ὡς εἰδική ἐπὶ ἐνίων περιπτώσεων καὶ οὐχὶ ὡς καθολική, ὡς συμβαίνει σήμερον.

β) Ὁ Ἀγορανομικὸς Κώδιξ εἶναι ἀνακόλουθος τῇ φύσει καὶ ἀδύνατος ἐν τοῖς πράγμασι, διότι :

Ἐπιδιώκει νὰ ἐξαφανίσῃ τὸ στοιχεῖον ἀκριβῶς τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὴν ἐξ ἰδιωτικοοικονομικῆς ἐπόψεως αἰτίαν δράσεως, δηλαδὴ τὸ κέρδος.

Ἀποδέχεται καὶ ἐπιβάλλει κυρώσεις καὶ εἰς τοὺς καταναλωτὰς, οἱ ὁποῖοι σπανιώτατα εἶναι πληροφορημένοι περὶ τῶν ἰσχυουσῶν διατάξεων, καὶ ἀποτελεῖ δι' αὐτοὺς ἐνόχλησιν ἢ ἄνευ οὐσιώδους ἀνταλλάγματος διακρίβωσις τοῦ ἐὰν ἀγοράζουσιν κατὰ τὰς ἀγορανομικὰς διατάξεις.

γ) Τὸ ἀπρηχαιωμένον τοῦ περιεχομένου τοῦ Κώδικος, ἢ μὴ ἐφαρμογὴ ἐνὸς μεγάλου μέρους τῶν διατάξεων αὐτοῦ καὶ τὸ ἀδύνατον καὶ ἀφύσικον τῆς συμμορφώσεως τῶν πρὸς οὓς ἀπευθύνεται ἔχει ὡς ψυχολογικὸν ἀποτέλεσμα ἀφ' ἐνὸς μὲν τὸν μειωμένον σεβασμὸν τῶν ἐξ ὧν ἀπαιτεῖ συμμόρφωσιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ μίαν ἐγγενῆ καχεξίαν τῶν νεωτέρων διατάξεων τῶν ἐκδιδομένων πρὸς ἀντιμετώπισιν τρεχουσῶν ἀναγκῶν, εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ὁποίων τὸ κοινὸν δὲν πιστεύει.

δ) Ὡς νομοθέτημα εἶναι ἐλλιπέστατον, ἄνευ ἔρματος καὶ ἐν ἀπουσίᾳ καὶ τῶν στοιχειωδεστέρων οικονομικῶν ἀρχῶν συντεταγμένον. Οὕτως οὐδαμοῦ ὀρίζεται ἐπακριβῶς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπιδιώκει νὰ ρυθμίσῃ, δηλαδὴ τὸ κέρδος. Ὅπου τὸ νόημα αὐτοῦ ἐξάγεται διαπιστοῦται μία διάφορος ἀντίληψις, διότι ἀπλούστατα ἢ προσητημένη πρὸς τὸ κέρδος ἔννοια τοῦ κόστους ἀντιμετωπίζεται διαφοροτρόπως κατὰ περίπτωσιν. Ἐννοιαὶ ὡς τῆς ἀποδοτικότητος τοῦ κεφαλαίου, τῆς κυκλοφοριακῆς ταχύτητος κλπ., αἵτινες θὰ ἔδει, κατὰ τὴν γνώμην μας, θὰ εὐρίσκωνται ἐγγύς τῆς ὅλης πειρωμένης ρυθμίσεως, ἀγνοοῦνται καθ' ὅλοκληρίαν.

ε) Ἡ Ἀγορανομικὴ Νομοθεσία ἐν συνόλῳ σύγκειται ἐκ σωρείας διατάξεων, τῶν ὁποίων ὁ κατὰ ἐποχὰς πληθωρισμὸς εἶναι τοιοῦτος ὥστε ἡ παρακολούθησις αὐτῶν εἶναι δυσχερεστάτη.

4. Αἱ διακρίσεις τοῦ περιεχομένου τῆς Ἀγορανομικῆς Νομοθεσίας

Τὸ σύνολον τῶν διατάξεων τῆς Ἀγορανομικῆς Νομοθεσίας, ἐκτείνόμενον ἐπὶ τῆς ρυθμίσεως πάσης σχέσεως μεταξὺ παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως, εἰς τὰς ἐξῆς, νομίζομεν, δύναται νὰ διακριθῆ κατηγορίας :

α) Εἰς παρεμβάσεις ἀφορώσας τὴν ἐλευθέραν μεταφορὰν καὶ διάθεσιν τῶν προϊόντων.

β) Εἰς ἀσκήσιν ποιοτικῶν ἐλέγχου τῶν κυκλοφορούντων ἀγαθῶν.

γ) Εἰς τιμορρυθμιστικὰς παρεμβάσεις.

Ἐπὶ ἐκάστης τῶν ὡς ἄνω κατηγοριῶν ἀσχολούμεθα ἀναλυτικῶς εἰς τὰ κατωτέρω.

Β' ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΑΣ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΘΕΣΕΩΣ ΤΩΝ ΠΡΟ-ΙΟΝΤΩΝ

Σχετικά διατάξεις είναι κυρίως του άρθρου 1 στοιχεία στ, ζ και ιδ και τα άρθρα 22, 23, 24, 30 και 31 του Κώδικος. Το κείμενο των διατάξεων τούτων έχει ως εξής:

"Άρθρον 1. 'Υπό του 'Υπουργού του 'Εμπορίου δι' έκδομένων διατάξεων ρυθμίζονται:

στ) Τά της απαγορεύσεως μεταφοράς από τῆς μιᾶς περιφερείας εἰς τὴν ἄλλην ἐγχωρίων ἢ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσαγομένων εἰδῶν, τὰ τῆς ἐπιβολῆς παρακρατήματος ἐπὶ τούτων, ὡς καὶ ἕτερα συναφῆ μέτρα ἐπιβαλλόμενα ἐκ γενικωτέρου συμφέροντος ἢ τοπικῶν ἀναγκῶν.

ζ) Τὰ τῆς απαγορεύσεως ἢ περιορισμοῦ πωλήσεως καὶ καταναλώσεως ὠρισμένων εἰδῶν βιοτικῶν ἀναγκῶν, τὰ τῆς συμπληρώσεως ἐλλειπόντων τοιούτων καὶ ἀντικαταστάσεως αὐτῶν δι' ἄλλων ὁμοειδῶν ἢ ἀναλόγων...

ιδ) Αἱ ἀπαγορεύσεις προαγορῶν ἐπὶ παντὸς εἶδους ἀντικειμένων βιοτικῶν ἀναγκῶν καὶ τῆς περαιτέρω ἐκτελέσεως τῶν πρὸ τῶν σχετικῶν 'Αγορανομικῶν Διατάξεων συναφθεισῶν τοιούτων συμβάσεων.

"Άρθρον 22. 'Ο 'Υπουργὸς τοῦ 'Εμπορίου δύναται δι' ἀγορανομικῶν αὐτοῦ διατάξεων :

α) Νὰ ὑποχρεώσῃ πάντα βιομήχανον, βιοτέχνην, παραγωγὸν καὶ γενικῶς κάτοχον εἰδῶν βιοτικῶν ἀναγκῶν ὅπως ὑποβάλλῃ δήλωσιν περὶ πάντων τῶν ὑπ' αὐτοῦ παραγομένων εἰδῶν, β) νὰ ἀπαγορεύσῃ τὴν ἐλευθέραν διάθεσιν αὐτῶν, γ) νὰ ὀρίξῃ τὰ τοῦ τρόπου διαθέσεως τῶν κατὰ τὸ παρὸν ἄρθρον δεσμευόμενων εἰδῶν...

"Άρθρον 23. 'Επιτρέπεται εἰς τὸν 'Υπουργὸν τοῦ 'Εμπορίου νὰ προβαίῃ δι' ἀποφάσεως αὐτοῦ εἰς ἐπίταξιν τροφίμων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων κινητῶν ἐξυπηρετούντων ὅπωςδήποτε βιοτικὰς ἀνάγκας, ἢ ἐργοστασίων, ἐργαστηρίων, καταστημάτων παραγωγῆς...

"Άρθρον 25. Τὴν τιμὴν τῆς ἐπιτάξεως ὀρίζει ὁ 'Υπουργὸς τοῦ 'Εμπορίου μετὰ σχετικὴν γνωμοδότησιν τῆς κατὰ τὸ προηγούμενον ἄρθρον ἀρμοδίας 'Αγορανομικῆς 'Επιτροπῆς.

"Άρθρον 30, καὶ 10. Τιμωρεῖται μὲ φυλάκισιν ἢ μὲ χρηματικὴν ποινὴν ἢ δι' ἀμφοτέρων τῶν ποινῶν στ. 10' ὁ διατηρῶν κατάστημα, πρατήριο, ἐργοστάσιον, ἢ ἐργαστήριον τροφίμων καὶ γενικῶς εἰδῶν βιοτικῶν ἀναγκῶν καὶ πᾶς ἔμπορος τοιούτων εἰδῶν ὅστις, ἄνευ νομίμου δικαιολογητικῆς αἰτίας καὶ ἐπὶ σκοπῶ καταστρατηγήσεως τῶν διατάξεων τοῦ παρόντος νόμου, δὲν προμηθεύεται τ' ἀναγκαῖα εἶδη...

"Άρθρον 31. Μὲ φυλάκισιν καὶ μὲ χρηματικὴν ποινὴν τιμωροῦνται :

1) 'Οστις ὅπως προκαλέσῃ αὐξησιν τῶν τιμῶν τῶν ἐν τῇ παρ. 1

του προηγούμενου άρθρου αντικειμένων, καταστρέφει παρακαταθήκας και άποταμειύματα τούτων, περιορίζει την παραγωγή ή τὸ ἔμποριον αὐτῶν, προβαίνει εἰς τεχνάσματα ἢ ἄλλας ἀθεμίτους ἐνεργείας ἐπὶ τοιούτῳ σκοπῷ. Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας περιλαμβάνεται ἐπίσης α) ἡ καθ' οἰονδήποτε τρόπον σκοπούμενη συγκέντρωσις προϊόντων (ἐνὸς ἢ πλειόνων), β) ἡ ἀπόκριψις ἐν μέρει ποσότητος καὶ ἡ ἀγορὰ μεγάλων ποσοτήτων τοιούτων.

2. Ὅστις ἐπὶ τινὶ τῶν ἐν τῇ προηγούμενῃ παρ. καθοριζομένων σκοπῶν παρακρατεῖ ἀντικείμενα. ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ ἀναφερομένων ἄτινα παρήχθησαν ἢ ἀπεκτήθησαν ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ σκοπῷ ἀπαλλοτριώσεως. Ὡς παρακράτησις ἰδίᾳ θεωρεῖται ἡ καθ' οἰονδήποτε τρόπον μὴ θέσις εἰς κυκλοφορίαν τῶν ἀντικειμένων τούτων.

Ἐπὶ τῶν ὡς ἄνω διατάξεων αἱ παρατηρήσεις δύνανται ν' ἀνακεφαλαιωθοῦν ὡς ἑξῆς :

Διάταξις ἄρθρου 1 παρ. στ'. Ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῆς ἐλευθερίας τῶν εἰσαγωγῶν, ἡ ἀπαγόρευσις τῶν ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας μεταφορῶν νομίζομεν ὅτι ἐκ τῶν πραγμάτων δὲν εὐσταθεῖ, ἰσχύουσα ὁμως δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ μετὰ προχειρότητος, μὲ ἀποτελέσματα ἀντιφάσκοντα πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ ὅλου οἰκονομικοῦ συστήματος. Παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ μόλις πρὸ ὀλίγου ἐκδοθεῖσα ἀπαγόρευσις μεταφορᾶς σπορελαίου εἰς ἐλαιοπαραγωγικὰς περιφερείας, πρὸς αὐξήσιν τῆς καταλώσεως τοῦ ἐλαιολάδου ἢ πρὸς παρεμπόδισιν τῆς νοθείας αὐτοῦ. Ἡ διαίρεσις ἀκριβῶς τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας εἰς δικαιουμένους καταναλώσεως σπορελαίου καὶ εἰς μὴ δικαιουμένους τοιαύτης, οὐδὲν οὐσιαστικὸν οἰκονομικὸν ἔβρισμα ἔχουσα, ὑπογραμμίζει ἀπλῶς τὴν προχειρότητα μὲ τὴν ὁποίαν ἡ Διοίκησις δύναται νὰ ἐφαρμόσῃ ἐκτεταμένα δικαιώματα.

Ἡ μόνη περίπτωσις κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ὑπουργὸς ἔδει νὰ εἶχε τὸ δικαίωμα τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς μεταφορᾶς εἶναι ἡ περίπτωσις τῆς μεταδόσεως ἀσθeneiῶν ἐπὶ τῶν φυτῶν ἢ τῶν ζῶων ὡς π. χ. τοῦ ροδίνου σκῶληκος διὰ τοῦ β)ρου, τοῦ ἀφθώδους πυρετοῦ διὰ τῶν ζῶων κλπ.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ δικαίωμα τοῦ Ὑπουργοῦ ὅπως ἐπιβάλλῃ δι' ἀποφάσεώς του παρακράτημα νομίζομεν ὅτι τοῦτο εἶναι ὑπερβολικόν, διότι τὸ παρακράτημα ἐν ἐσχάτῃ ἀναλύσει ἀποτελεῖ φορολογίαν, ὡς ἐπιφέρων μείωσιν τοῦ φυσιολογικοῦ εἰσοδήματος τοῦ κατόχου τοῦ εἶδους, καὶ συνεπῶς ἡ ἐπιβολὴ αὐτοῦ πρέπει ν' ἀκολουθήσῃ τὴν νομοθετικὴν ὁδόν, ἔστω καὶ ἂν ἀντιμετωπισθῇ αὐτὴ καὶ ὡς ἐκ τῶν ὑστέρων κύρωσις ἀποφάσεως τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου.

Διάταξις ἄρθρου 1 παρ. ζ'. Ἐὰν ὁ ἐπιβάλλων τὴν ἀπαγόρευσιν λόγος δὲν ἀνάγεται εἰς τὴν δημοσίαν ὑγείαν ἀλλ' εἰς οἰκονομικὰ αἷτια ἡ διάταξις εἶναι ὑπερμέτρως ἀστυνομική, διότι :

α. Ἀντιστρατεύεται πρὸς τὰ στοιχειώδη δικαιώματα τοῦ πολίτου,

καταντᾶ δὲ καὶ κωμικὸν νὰ ἔχη τις ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἐκτεταμένα δικαιώματα δράσεως τὰ ὁποῖα ἀναγνωρίζει τὸ σύνταγμα εἰς τοὺς Ἕλληνας πολίτας καὶ νὰ τοῦ ἀπαγορεύεται νὰ καταναλώσῃ π. χ. μπύραν.

β. Δύναται νὰ θίξῃ σπουδαῖα συμφέροντα καὶ ν' ἀνατρέψῃ ἰδιωτικὰς ὑποχρεώσεις ἀναληφθείσας κατὰ τὸ πρὸ τῆς ἀπαγορεύσεως χρονικὸν διάστημα· π. χ. τὸ ἴδιον τὸ Κράτος ἐνεθάρρυνε τὴν δημιουργίαν ἐργοστασίων λιπαρῶν ὀξέων διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ἀναγκῶν τῆς σαπωνοποιίας κατὰ τὰς πτωχὰς ἔλαιο-εσοδείας καὶ ἐρωτᾶται : εἶναι ἐπιτρεπτὸν ὁ Ὑπουργὸς διὰ διατάξεώς του νὰ δύναται ν' ἀπαγορεύσῃ τὴν χρῆσιν τῶν ὀξέων διὰ νὰ προστατεύσῃ π. χ. τὰ πυρηνέλαια κατὰ μίαν πλουσίαν ἔσοδειαν;

Ἡ οἰκονομικὴ ὄθεν ἀντιμετώπισις τοῦ προβλήματος τοῦ περιορισμοῦ ἢ τῆς ἀπαγορεύσεως καταναλώσεως εἰδῶν δὲν δύναται νὰ ἀντιμετωπισθῇ παρὰ μόνον διὰ μέτρων οἰκονομικῶν, οἷον δασμῶν καὶ φορολογίας ἐπὶ τῆς καταναλώσεως.

Διάταξις ἄρθρ. 1 παρ. ιδ. Ἡ διάταξις αὕτη εἰς ὅ,τι μὲν ἀφορᾷ τὰς προαγορὰς εἶναι νομιζομεν ἄστοχος, εἰς ὅ,τι δὲ ἀφορᾷ τὴν τύχην τῶν πρὸ τῆς ἀποφάσεως τοῦ Ὑπουργοῦ κατηρητισμένων συμβάσεων παράνομος. Ἄστοχος, διότι ἡ ἀπαγόρευσις τῶν προαγορῶν ἐπαπειλεῖται προφανῶς διὰ τὴν προστασίαν κυρίως τοῦ ἀγρότου ἐκ τῶν κερδοσκοπικῶν διαθέσεων τοῦ ἀγοράζοντος, ἐνῶ κατὰ κανόνα τοιαύτη περίπτωσις δὲν ὑφίσταται διότι καὶ ἐπὶ τῶν προαγορῶν λειτουργεῖ ὁ ἀνταγωνισμὸς κανονικῶς, ἐὰν δὲ συμφωνοῦνται πολλάκις τιμαὶ μικρότεραι τῶν μετέπειτα διαμορφουμένων, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τοὺς ηὔξημένους κινδύνους ἀπωλείας τῆς προκαταβολῆς, οὓς ὁ προαγοράζων ἀποδέχεται. Παράνομος, διότι νομίμως δημιουργηθείσας σχέσεις (δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις) δὲν δύναται νὰ καταλύσῃ ἐγκύρως ὑπουργικὴ ἀπόφασις.

Διατάξεις ἄρθρων 22, 23, 24. Τὰ παρεχόμενα ὑπὸ τῶν διατάξεων τῶν ἄρθρων τούτων δικαιώματα εἰς τὸν Ὑπουργόν, ὅστις δύναται δι' ἀποφάσεών του νὰ προβαίη εἰς δεσμεύσεις ἐμπορευμάτων καὶ ἐπιτάξεις παραγωγικῶν μέσων, ὀρίζων ταυτοχρόνως ὁ ἴδιος μετὰ γνωμοδότησιν τῆς Ἀγορανομικῆς Ἐπιτροπῆς τὸ τίμημα, εἶναι φανερὸν ὅτι δὲν ἔχουν θέσιν εἰς μίαν ὁμαλὴν οἰκονομικὴν ζωὴν, διεπομένην εἴτε ὑπὸ φιλελευθέρου οἰκονομικοῦ συστήματος ἢ ἀκόμη ὑπὸ τοῦ κρατικοῦ παρεμβατισμοῦ διότι κλονίζουσιν τὸ ἰσχυρότερον θεμέλιον τῆς ἰδιωτικοοικονομικῆς δράσεως, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἡ πολιτεία ἀναμένει τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ συνόλου, δηλαδὴ τὴν ἰδιοκτησίαν.

Ἡ σκέψις καὶ μόνον ὅτι ἡ παραγωγή τῶν προϊόντων ἐπιχειρήσεώς τινος δύναται ἐν ἀδιαταράκτῳ εἰρήνῃ νὰ κριθῇ ὑπὸ οἰονδήποτε πρόσχημα παρὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τοῦ Ἐμπορίου ὅτι τυγχάνει ἀπαλλοτριωτέα, διότι ἡ δέσμευσις τοῦτο οὐσιαστικῶς ὑποδηλοῖ, ἢ ὅτι ὁ αὐτὸς

Υπουργός δύναται νά ἐπιτάξη τὸ ἐργοστάσιον διότι π.χ. ἡ ἐπιχείρησις δὲν δύναται νά ἐργασθῆ ὑπὸ ἐπιβληθείσαν κάτω τοῦ κόστους διατίμησιν, δύναται νά ματαιώσῃ πᾶσαν δημιουργικὴν προσπάθειαν. Τὸ εὐτύχημα, βεβαίως, εἶναι ὅτι οὐδεὶς ὑπολογίζει ἐπὶ τοιούτων κινδύνων, διότι ἡ ἀπειλὴ αὐτῶν θὰ ἦτο παράλογος, ἐάν δὲ μάλιστα δὲν ἔχη τις μελετήσῃ τὸν Α.Κ. οὐδὲ ὑποψιάζεται τὴν ὑπαρξιν τοιούτων εὐχερειῶν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ὑπουργοῦ τοῦ Ἐμπορίου, ὁπότε ὁμως ἐρωτᾶται: διατί νά ὑφίστανται τοιαῦτα διατάξεις; Ἡ θετικὴ ἀπάντησις θὰ ἰσοδυναμῆ με ἀπάντησιν συμφωνοῦσαν εἰς τὴν διατήρησιν Στρατιωτικοῦ Νόμου καὶ ὅταν ἐκλείψουν οἱ ἐπιβαλόντες αὐτὸν λόγοι, ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι δὲν γίνεται χρῆσις αὐτοῦ καὶ συνεπῶς ἡ ἰσχύς τῶν διατάξεων του οὐδένα βλάπτει.

Διατάξεις ἄρθρου 30 καὶ 10. Σκοπὸς τῶν διατάξεων τούτων εἶναι προφανῶς ἡ ἐπιβολὴ τῆς λειτουργίας ἐπιχειρήσεων ὅταν αὕτη κρίνεται ὑπὸ τοῦ φορέως τῆς ἀντιοικονομικῆς. Τοιαύτη ἀπαιτήσις εἶναι ἰσοδύναμος πρὸς ἐπίταξιν καὶ συνεπῶς ἡ διατήρησις τῆς διατάξεως στερεῖται προϋποθέσεων κατὰ τὰ προηγουμένως λεχθέντα.

Διατάξεις ἄρθρου 31 παρ. 1 καὶ 2. Πρόκειται περὶ διατάξεων ἐντονωτάτου κοινωνικοῦ περιεχομένου, ὧν ἡ ὑπαρξὶς δικαιολογεῖται μόνον πρὸς ἀντιμετώπισιν ἐκτάκτων καταστάσεων δημιουργουμένων κατὰ τὰς πολεμικὰς περιόδους.

Πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω διατάξεις πλὴν τοῦ ἄρθρου 1 παρ. στ καὶ ζ, αἰτινες πρέπει νά διατηρηθοῦν ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις τῶν ἐν τῇ οἰκείᾳ θέσει παρατηρήσεων, δεόν νά καταργηθοῦν, ὅταν δὲ ἐκτακτὸς ἀνάγκη ἐπιβάλλῃ τὴν λήψιν ἐξαιρετικῶν μέτρων ταῦτα νά κριθοῦν νομοθετικῶς ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς τότε ἐποχῆς, ὥστε νά εὐρίσκωνται καὶ ἐν συμμετρίᾳ πρὸς τὰς περιστάσεις.

Τὸ ἐπιχείρημα τῆς διατηρήσεως τῶν διατάξεων τούτων, ὥστε νά ὑφίστανται διὰ νά τεθοῦν εἰς ἐφαρμογὴν ἐφ' ὅσον συντρέξῃ περίπτωσις, ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δύναται νά εὐσταθήσῃ, διότι εἶναι ἐκτὸς πάσης λογικῆς νά εὐρίσκηται ὑπὸ τὴν κρίσιν ἑνὸς καὶ μόνου Ὑπουργοῦ ἢ τύχη ὀλοκλήρου τοῦ κεφαλαιουχικοῦ μηχανισμοῦ τῶν παραγωγικῶν τάξεων, τοῦ ὁποίου διὰ τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος οὗτοι τυγχάνουσιν ἀποκλειστικοὶ κύριοι καὶ φορεῖς. Ἀλλὰ καὶ περαιτέρω ἡ εὐχέρεια τοῦ Ὑπουργοῦ τοῦ Ἐμπορίου νά δύναται κατὰ τὴν κρίσιν του, ἦτις νόμῳ ἐξ οὐδενὸς ἀντικειμενικοῦ γεγονότος ἐξαρτᾶται, διότι ὁ Ἀγορανομικὸς Κώδιξ ἰσχύει γενικῶς καὶ οὐχὶ κατὰ τὰς περιστάσεις ἀνάγκης, νά μεταβάλλῃ θεμελιώδεις ἀρχὰς τοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος νομιζομεν ὅτι εἶναι ἀπαράδεκτος ὑπὸ πάντων τῶν Ἑλλήνων, πλειοδοτοῦντος ἴσως αὐτοῦ τούτου τοῦ Ὑπουργοῦ, ὁ ὁποῖος πρέπει κανονικῶς νά αἰσθανθῆ δεὸς ἐνώπιον τοιούτων ἐξουσιῶν ὑπὸ πλῆρες δημοκρατικὸν πολίτευμα.

Γ'. ΑΣΚΗΣΙΣ ΠΟΙΟΤΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ ΕΠΙ ΤΩΝ ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝΤΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

Πρόκειται περί τῆς κατ' ἑξοχὴν ὑγιοῦς ἀγορανομικῆς παρεμβάσεως, διὰ τῆς ὁποίας σκοπεῖται ἡ προστασία τῆς καταναλώσεως ἐκ τῶν νοθεῶν καὶ λοιπῶν ἐπὶ σκοπῶ ἀυξήσεως τοῦ κέρδους ἀλλοιώσεων τῆς ποιότητος. Εἶναι ἡ καθαρὰ περίπτωσις τῆς αἰσχροκερδείας, ἡ ὁποία δὲν βλάπτει μόνον τὴν κατανάλωσιν ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ ὑγιὲς ἐμπόριον, εἰς τὸ ὁποῖον δημιουργεῖ συνθήκας ἀθεμίτου ἀνταγωνισμοῦ.

Ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας διευρύνσεως τῶν τυποποιημένων εἰδῶν, τῆς τάσεως πρὸς νοθείαν λόγῳ τοῦ ἐντονωτάτου συναγωνισμοῦ ἐνδείκνυται, νομιζομεν, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ πύκνωσις τῶν ἐλεγχομένων εἰδῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ, εἰ δυνατὸν, γενίκευσις τῆς ὑποχρεώσεως τῆς ποιοτικῆς προδιαγραφῆς ἐπὶ τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ εἰδῶν, ὥστε ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ποιότης τοῦ ἑλληνικοῦ προϊόντος νὰ διαμορφωθῇ εἰς ὑψηλὸν ἐπίπεδον ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ κατανάλωσις νὰ προστατευθῇ ἀμέσως ἐκ τῆς επιχειρουμένης ἐναντίον αὐτῆς ἀπάτης.

Λόγῳ τῆς ειδικότητος τοῦ θέματος προτείνομεν σύστασιν ἐπιτροπῆς μὲ εὐρείαν συμμετοχὴν τεχνικῶν, ἡ ὁποία ν' ἀσχοληθῇ τὸ μὲν μὲ τὴν διέυρυνσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐλεγχομένων εἰδῶν τὸ δὲ μὲ τὴν κριτικὴν τῆς πληρότητος των διατάξεων τοῦ ἄρθρου 26, 27, 28, δι' ὧν ρυθμίζεται ὁ τρόπος δειγματοληψίας καὶ ἡ ἀσκήσις τῶν ἐνδίκων μέσων.

Ἐὰν διὰ τοῦ ἐλέγχου κατορθώσωμεν νὰ ἀναβιβάσωμεν τὸ ποιοτικὸν ἐπίπεδον τῶν εἰδῶν τῆς ἐγχωρίου παραγωγῆς, ὑποβοηθοῦντες οὕτω τὴν παρ' ἀρκετῶν σοβαρῶν ἐπιχειρήσεων καταβαλλομένην πρὸς τοῦτο προσπάθειαν, πολλὰ, νομιζομεν, ἔχει νὰ ὠφεληθῇ ἡ Ἐθνικὴ Οἰκονομία τόσον ἐξ ἐπόμεως περιορισμοῦ τῶν εἰσαγωγῶν, ὅσον καὶ κυρίως πρὸς διαμόρφωσιν μιᾶς ὑγιοῦς ἐμπορικῆς καὶ βιομηχανικῆς συνειδήσεως, ἥτις ἀποτελεῖ οὐσιώδη δύναμιν ἀναπτύξεως τῆς οἰκονομίας μας.

Δ'. Η ΤΙΜΟΡΡΥΘΜΙΣΤΙΚΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΙΣ

1. Ἡ Ἐκτασις τῆς Παρεμβάσεως

Ἡ ρυθμιστικὴ παρέμβασις ἐπὶ τῶν τιμῶν ἀσκεῖται ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ Ἐμπορίου κατὰ τὸν Α.Κ.

α) Δι' ἐκδόσεως ἀνωτάτων τιμῶν.

β) Διὰ καθορισμοῦ ἀνωτάτου ὁρίου κέρδους.

γ) Δι' ἐπιβολῆς εἰσφορᾶς ἀπολογιστικῶς.

Κριτήριον ἀσκήσεως τῆς παρεμβάσεως καὶ τοῦ μέτρου αὐτῆς εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἐπάρκεια, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ οὐσιῶδες τοῦ εἶδους διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ λαοῦ.

Ούτω τὸ σύνολον τῶν εἰδῶν κατατάσσεται διὰ τοῦ ἀρθροῦ 2 τοῦ Α.Κ. εἰς τὰς ἐξῆς κατηγορίας.

α) Εἰς ἐπουσιῶδη, ἐπὶ τῶν ὁποίων οὐσιαστικῶς οὐδεμία ρύθμισις ἐπιχειρεῖται.

β) Εἰς οὐσιῶδη :

αα) Ἐν ἐπαρκείᾳ, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐφαρμόζονται αἱ περὶ ὑπερβολικοῦ κέρδους διατάξεις.

ββ) Ἐν ἀνεπαρκείᾳ διὰ τὰ ὅποια προβάλλονται ἅπασαι αἱ ἐν ἀρχῇ τῆς παραγράφου ρυθμίσεις.

Ἡ κατάταξις εἰδῶν τινὸς εἰς μίαν τῶν ὡς ἄνω κατηγοριῶν λαμβάνει χώραν ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ μετὰ γνώμην τῆς Ἀγορανομικῆς ἐπιτροπῆς, ἐπιτρέπεται δὲ ἡ μετάταξις ἀπὸ κατηγορίας εἰς κατηγορίαν δι' ἀποφάσεως τοῦ αὐτοῦ Ὑπουργοῦ.

Καὶ τὸ ὅτι μὲν ἀγαθὸν τι μεταβάλλει καταστάσεις ἐπαρκείας εἶναι φυσικὸν καὶ συνεπῶς ἡ μετάταξις λογικὴ, τὸ ὅτι ὁμως εἰς βραχέα χρονικά διαστήματα δύναται εἶδος τι νὰ χαρακτηρισθῇ ὅτε μὲν ὡς οὐσιῶδες ὅτε δὲ ὡς ἐπουσιῶδες εἶναι ἐκτὸς πάσης πραγματικότητος, καὶ συνεπῶς τὸ οὐσιαστικὸν ἀποτέλεσμα τῶν ὡς ἄνω διακρίσεων εἶναι ὅτι μὲ τελείως ἐνδεικτικὰ κριτήρια περὶ τῆς ἐπαρκείας καὶ τοῦ οὐσιῶδους τὰ εἶδη κατατάσσονται οὐσιαστικῶς εἰς :

Εἶδη ἐλεγχόμενα προληπτικῶς

» » κατασταλτικῶς

» μὴ ἐλεγχόμενα

Ἐντὶ τῆς ὡς ἄνω διακρίσεως προτεινόμεν, ἀναφερόμενοι εἰς τὰ προηγουμένως ἐκτεθέντα, τὴν καθιέρωσιν δικαιώματος τοῦ Ὑπουργοῦ ὅπως παρεμβαίνει τιμορρυθμιστικῶς μόνον ἐπὶ τῶν εἰδῶν τῶν παραγομένων ἢ τῶν ὑπηρεσιῶν τῶν προσφερομένων ὑπὸ τῶν μονοπωλιακῶν ἐπιχειρήσεων ἢ τῶν τοιούτων αἰτινες ἀπολαμβάνουν εἰδικῶν προνομίων, διατηρουμένου οὕτω ὡς κανόνος τῆς ἐλευθέρως διαμορφώσεως τῶν τιμῶν.

2. Τὰ Μέσα Παρεμβάσεως

Τὰ χρησιμοποιούμενα σήμερον τιμορρυθμιστικὰ μέσα εἶναι :

α. Προληπτικά, εἰς τὰ ὅποια περιλαμβάνονται ἡ ἐκδοσις ἀνωτάτων τιμῶν καὶ ὀριστικῶν τιμῶν μετὰ κοστολογίου κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς 128 Α.Δ.

β. Κατασταλτικὰ περιλαμβάνονται τὴν ἀπειλὴν ποινῶν ἐπὶ τῶν περιπτώσεων πραγματοποιήσεως ὑπερβολικοῦ κέρδους ἐκ πωλήσεων εἰδῶν οὐσιῶδων ἐν ἐπαρκείᾳ ἢ τὴν ἐπιβολὴν εἰσφορᾶς διὰ τὴν τυχόν διαφορὰν μεταξὺ τῆς ἐγκριθείσης προσωρινῆς τιμῆς καὶ τῆς ἐξευρεθείσης ὀριστικῆς τοιαύτης ἐπὶ τῶν εἰδῶν τῶν ὑποκειμένων εἰς τὴν κοστολόγησιν κατὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 128 Α.Δ.

Διὰ τὴν ἀσκησιν τῶν ὡς ἄνω μέσων τηρεῖται κατὰ τὸν Α.Κ. ἡ κάτωθι διαδικασία :

α) Αἱ ἀνωτάται τιμαὶ ἐκδίδονται παρὰ τοῦ Ὑπουργοῦ, κατόπιν ἐκτιμήσεως ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐνεργουμένης, ἥτις εἰς οὐδεμίαν νόμιμον κοστολογικὴν *formula* ὑπόκειται, διότι οὐδαμοῦ ἐν τῇ Ἀγορανομικῇ Νομοθεσίᾳ ὑπάρχει διάταξις ὑποχρεοῦσα τὸν Ὑπουργὸν ὅπως διὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς ἀνωτάτης τιμῆς λάβῃ ὑπ' ὄψει του ὠρισμένα στοιχεῖα. Εἰς τὴν πραγματικότητά αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ Ὑπουργείου Ἐμπορίου ζητοῦν κοστολόγια παρὰ τῶν ἐνδιαφερομένων ἐπιχειρήσεων, κατατοπίζονται ἐπὶ τοῦ περιπτώου κόστους μὲ διαθέσεις πάντοτε περικοπῶν καὶ εἰσηγοῦνται μίαν ἀνωτάτην τιμὴν, ἥτις πολλακίς συνδέεται πρὸς τὴν ἰσχύουσαν ἐν τῇ ἀγορᾷ κατὰ ὠρισμένον χρόνον (πάγωμα τιμῶν).

Αἱ προσωριναὶ ἢ ὀριστικαὶ τιμαὶ τῶν ὑποκειμένων εἰς ὑποχρεωτικὴν κοστολόγησιν εἰδῶν κατὰ τὴν Α.Δ. 128 ἐκδίδονται κατὰ τὴν κοστολογικὴν διαδικασίαν τὴν προβλεπομένην ὑπὸ τῆς ἐν λόγω διατάξεως.

γ. Ἡ διαδικασία τῆς ἐξακριβώσεως τοῦ ὑπερβολικοῦ κέρδους κινεῖται ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου κατόπιν ἐγκλήσεως ὑποβαλλομένης συνήθως ὑπὸ τῆς Ἐποπτείας τῆς ἀγορανομίας, ἐφαρμοζομένων τῶν διατάξεων τοῦ ἀρθρου 30 παρ. 1, αἵτινες περιέχουν τὰ στοιχεῖα τὰ ὅποια τὸ δικαστήριον ὑποχρεοῦται νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν διὰ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ κόστους.

δ. Ἡ ἀναγκαστικὴ εἰσφορά ἐπιβάλλεται ἐπὶ τῶν διατεθέντων προϊόντων ἐπὶ προσωρινῇ τιμῇ, ἐφ' ὅσον ἐξακριβωθῇ ὅτι κατὰ τὴν διαδικασίαν τῆς ὑπ' ἀριθ. 128 Α.Δ. ἡ ὀριστικὴ τοιαύτη εἶναι μικροτέρα τῆς προσωρινῆς.

Ἐπὶ τῶν ὡς ἄνω χρησιμοποιουμένων μέσων παρεμβάσεως θὰ ἦ δυνατόν νὰ γίνουσι αἱ κάτωθι κριτικαὶ παρατηρήσεις ἐν σχέσει μὲ τὰ ἐξ αὐτῶν παραγόμενα ἀποτελέσματα.

1) Ἡ ἀνωτάτη τιμὴ καὶ ἡ πρὸς αὐτὴν ἐξομοιουμένη διατίμησις ἀποτελοῦν μίαν τυχαίαν τιμὴν ἀπορρέουσαν ἀπὸ ἀσαφεῖς ἐκτιμήσεις καὶ συνεπῶς πάσχουν ἐξ ἀνεπαρκειᾶς, τόσον ὡς πρὸς τὴν πλευρὰν τῶν πωλητῶν ὅσον καὶ πρὸς τὴν πλευρὰν τῶν ἀγοραστῶν, δυνάμενα νὰ εἶναι ἀδικοὶ δι' ἐκάστην τῶν ὡς ἄνω κατηγοριῶν τῶν ἐνδιαφερομένων.

Πράγματι ἡ ἀνωτάτη τιμὴ, ὡς ἐν τῇ πράξει ἐκδίδεται, ἀποτελεῖ προσπάθειαν ἐκτιμήσεως τοῦ μέσου κλαδικοῦ κόστους, καὶ συνεπῶς εἰς ἄλλας ἐπιχειρήσεις δὲν καλύπτει κὰν τὸ κόστος, εἰς ἄλλας δὲ ἀφήνει περιθώρια μεγαλύτερα τῶν κρινομένων ὡς παραδεκτῶν λόγῳ τῆς κατὰ ἐπιχείρησιν διαφορᾶς τοῦ ὕψους τοῦ κόστους.

2) Ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἀνωτάτην τιμὴν τὸ ὑπερβολικὸν κέρδος καὶ ἡ ὀριστικὴ τιμὴ τῆς 128 Α. Δ. ἐξατομικεύονται κατὰ ἐπιχείρησιν, μὲ ἀποτέλεσμα δυνάμει τῆς δικαστικῆς ἀποφάσεως ἢ τῆς ἐπισήμου κοστολογήσεως νὰ ἀπαλλάσσεται τῆς κατηγορίας τοῦ ὑπερβολικοῦ κέρδους ἢ τῆς

υποχρεωτικής εισφοράς ή όριακή επιχείρησης, ή έχουσα δηλαδή τὸ ἀνώτατον κόστος, καὶ νὰ καταδικάζεται ἢ σύγχρονος, ἢ οὐσιαστικῶς ὠφέλιμος, ἢ πραγματοποιοῦσα τὸ μικρότερον κόστος ἐπιχειρήσεις.

Ἄπαντα τὰ ὡς ἄνω ἀντιφάσκοντα ἀποτελέσματα ἐκπηγάζουν ἐκ τῆς τυχαίας, προχείρου καὶ ἀψυχολογήτου ἀντιμετωπίσεως τοῦ προβλήματος τῶν τιμῶν ὡς καὶ τῆς ἐλλείψεως ἐνιαίου κοστολογικοῦ συστήματος, τὸ ὁποῖον νὰ ἐφορμάζεται ὅταν καὶ ὅπου ἀπαιτῆται κοστολόγησις.

3. Κοστολογικαὶ Διατάξεις

Ἐν τῇ Ἀγορονομικῇ νομοθεσίᾳ περιέχονται αἱ κάτωθι κοστολογικαὶ διατάξεις.

α) Ἀπλῆ ἐκτίμησις τῶν στοιχείων τοῦ κόστους ἦν ἐφαρμόζει ὁ Ὑπουργὸς κατὰ τὴν ἐκδοσιν τῶν ἀνωτάτων τιμῶν (*Ἄρθρα 1 καὶ 2).

β) Κοστολόγησις τοῦ ἀρθροῦ 30, ἣτις ἐφαρμόζεται ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου προκειμένου νὰ διαπιστωθῇ ἡ ὑπαρξις ὑπερβολικοῦ κέρδους. Κατ' αὐτὴν λαμβάνεται ὑπ' ὄψει «τὸ τίμημα τῆς ἀγορᾶς, αἱ ἐίδικαὶ δαπάναι τοῦ Ἐμπορίου Βιομηχανίας ἢ Βιοτεχνίας, ἀναλογίαι εἰς τὰς γενικὰς δαπάνας καὶ τὰς ἀποσβέσεις τῶν ἐπαγγελματικῶν ἐγκαταστάσεων, οἱ τόκοι τοῦ κεφαλαίου, τὸ ποσοστὸν τοῦ ἐμπορικοῦ κινδύνου, ἡ ἀμοιβὴ τῆς προσωπικῆς ἐργασίας τοῦ ἐπιχειρηματίου ἐν συνδυασμῶ πρὸς τὰς καταστάσεις καὶ τὴν ἐν γένει κατάστασιν τῆς ἀγορᾶς καὶ πᾶν ἕτερον συναφές πρὸς τὸ ἀσκούμενον ἐμπόριον, βιομηχανίαν ἢ βιοτεχνίαν στοιχεῖον, λαμβανομένης πάντοτε ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τοῦ Δικαστηρίου καὶ τῆς τιμῆς ἀντικαταστάσεως».

γ) Κοστολόγησις τῆς ὑπ' ἀριθμ. 128 Α. Δ. Αἱ τηρούμεναι κοστολογικαὶ ἀρχαὶ ὑπὸ τῆς ἐν λόγῳ Α. Δ. εἶναι στενότεραι ἐκείνων τοῦ ἀρθροῦ 30 τοῦ Α. Κ. Οὕτω :

1) Ὡς πρὸς τοὺς τόκους, δὲν κοστολογοῦνται κατὰ τὴν διάταξιν παρὰ μόνον οἱ ἀντίστοιχοι πρὸς τὸ ἀπασχολούμενον δανειακὸν κεφάλαιον ἐφ' ὅσον τοῦτο εἶναι ἴσον πρὸς τὰ ἴδια κεφάλαια τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ χρησιμοποιεῖται παραγωγικῶς (*Ἄρθρον 4).

2) Ὡς πρὸς τὰς ἀποσβέσεις, κοστολογοῦνται αὐταὶ μέχρι τοῦ νομίμου ποσοστοῦ, ἀλλὰ μόνον ἐφ' ὅσον ἔχουν λογιστικῶς καταχωρηθῇ (*Ἄρθρον 9).

3) Δὲν ὑπολογίζεται κέρδος ἐπὶ τῶν ἀποσβέσεων, τόκων, προμηθειῶν Ἀν/κῶν κλπ. (*Ἄρθρον 12).

4) Δὲν ἀναγνωρίζονται προμήθειαι πωλήσεων πέραν τοῦ 3% (*Ἄρθρον 10).

5) Ὡς ἐσωτερικὸς ἐπιμερισμὸς τῶν ἐμμέσων δαπανῶν ἐπὶ παραγωγῆς πλειόνων προϊόντων ἀναγνωρίζεται ὁ ἐνεργούμενος ὑπὸ τῶν ἐπιχειρήσεων ἐφ' ὅσον ἡ ἴδια μέθοδος ἐπιμερισμοῦ ἀκολουθεῖται παγίως, ἀλλὰ

προκειμένου περί κοστολογήσεως συμπαραγωγών ὁ τρόπος τῆς κατανομῆς ὑπόκειται εἰς τὴν κρίσιν τῆς ὑπηρεσίας (*Ἄρθρ. 11).

6) Διὰ τῶν ἄρθρων 5,7,8,20 καὶ 24 καταβάλλεται προσπάθεια περιορισμοῦ τῶν κοστολογησίων πραγματικῶν ἐξόδων.

7) Ἐπὶ στοιχείων κόστους ἐπὶ τῆς ἐγχωρίας παραγωγῆς ἀναγνωρίζεται πλήρως ἡ τιμὴ τῆς ἀντικαταστάσεως, ἐνῶ ἐπὶ στοιχείων κόστους ὡς π. χ. πρώτων ὑλῶν εἰσαγομένων ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἡ τιμὴ τῆς ἀντικαταστάσεως ἀναγνωρίζεται μόνον :

α. Ἐπὶ ποσότητος μέχρι ἴσης πρὸς τὴν κοστολογουμένην.

β. Ἐφ' ὅσον ἠνοιχθῆ πίστωσης.

γ. Ἐφ' ὅσον εἶναι βεβαία ἡ ἀνατίμησις.

δ. Ἐφ' ὅσον ἡ εἰσαγωγή χρηματοδοτεῖται ἐξ ὀλοκλήρου ὑπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως, ἄλλως μόνον καθ' ὃ ποσοστὸν χρηματοδοτεῖται ὑπ' αὐτῆς.

8) Δὲν ἀναγνωρίζεται ποσοστὸν τι διὰ ἐπιχειρηματικούς κινδύνους, οὔτε ἡ ἀμοιβὴ τῆς ἐργασίας τοῦ ἐνδιαφερομένου.

Ἐπὶ πασῶν τῶν περιπτώσεων κοστολογήσεως ποσοστὰ κέρδους ἀναγνωρίζονται :

8% ἐπὶ τοῦ κόστους τῶν εἰδῶν ἅτινα δὲν τυγχάνουν τρόφιμα.

6% » » » » ἅτινα ἀποτελοῦν τρόφιμα.

4. Κριτικὴ τῶν κοστολογικῶν διατάξεων καὶ ἡ ἐξ ἀντικειμένου ἀντίληψις τοῦ πραγματικοῦ κόστους

Ἐὰν ὑποθεθῆ, καὶ δὲν δύναται νὰ ἐκληφθῆ ἄλλως, ὅτι ἡ τιμορρυθμιστικὴ παρέμβασις τῆς ἀγορανομικῆς ἀρχῆς ἀσκεῖται διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν πραγματοποίησιν ὑπερβολικοῦ κέρδους τῶν παραγωγῶν καὶ ἐμπόρων, ὁ προσδιορισμὸς τοῦ κόστους ἀποτελεῖ τὸ βᾶθρον ἐπὶ τοῦ ὁποίου θὰ προσαρμοσθῆ τὸ νόμιμον κέρδος.

Ἐπὶ τὴν ἀντίληψιν ταύτην ἡ ἰσχύουσα νομοθεσία ἐν τῷ ἀνερματίστω ἔστω περιεχομένῳ αὐτῆς εἶναι ἐλλιπής, ἀτελής καὶ ἀντιφάσκουσα,

— Ἐλλιπής, διότι οὐδαμοῦ ἀναφέρει τὴν ἔννοιαν τοῦ κόστους.

— Ἀτελής, διότι ἐπὶ τῆς μεγαλύτερας κατηγορίας τῶν ἐλεγχομένων ἀγαθῶν διὰ τῆς ἐκδόσεως ἀνωτάτων τιμῶν δὲν ἀναφέρει καν, ἔστω καὶ προσανατολιστικῶς, τὰ ἐκτιμώμενα στοιχεῖα.

— Ἀντιφάσκουσα, διότι διάφορον ἀποδίδει ἔννοιαν εἰς τὸ κέρδος ὅπου ὑπαινίσσεται τοῦτο.

Ἐπιβάλλεται ὅθεν νὰ ἐκκαθαρισθοῦν κριτικῶς ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἰσχύοντα αἱ ἔννοιαι :

α. Τοῦ κόστους καὶ

β. τοῦ κέρδους,

ὥστε νὰ θεθοῦν αἱ ἀρχαὶ αἱ ὁποῖαι θὰ ἐφαρμοσθοῦν ὅπου ἐνδείκνυται ἡ ἀγορανομικὴ παρέμβασις.

5. Ἡ ἔννοια τοῦ κόστους

Τὸ κόστος, ὡς εἶναι γνωστόν, διακρίνεται εἰς διάφορα εἶδη, μεταξύ τῶν ὁποίων ἐξ ἀγορανομικῆς ἀπόψεως τὴν σπουδαιότεραν σημασίαν ἔχουν :

- τὸ πραγματικόν,
- τὸ κανονικόν - προϋπολογιστικόν,
- τὸ κλαδικόν - προϋπολογιστικόν.

Τὸ πραγματικόν κόστος εἶναι ἴδιον κατὰ ἐπιχείρησιν καὶ περιλαμβάνει τὸ σύνολον τῶν δαπανῶν αἱ ὁποῖαι ἐπραγματοποιήθησαν διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς παραγωγῆς, προσδιορίζεται δὲ ἀπολογιστικῶς.

Τὸ κανονικόν κόστος περιλαμβάνει τὸ σύνολον τῶν δαπανῶν αἱ ὁποῖαι ἀπαιτοῦνται βάσει τῶν ὑπαρχουσῶν τεχνικοοικονομικῶν συνθηκῶν τῆς ἐκμεταλλεύσεως καὶ τῆς συνήθους ἀποσχολήσεως διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς παραγωγῆς. Τὸ κανονικόν κόστος εἶναι ἴδιον κατὰ ἐπιχείρησιν καὶ προσδιορίζεται προϋπολογιστικῶς,

Τὸ κλαδικόν ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸ πραγματοποιηθέν μέσον κόστος τοῦ κλάδου καὶ ἐξάγεται ἐκ τῶν ἀπολογιστικῶν δεδομένων τῶν καθ' ἕκαστα ἐπιχειρήσεων, δύναται δὲ νὰ ἀποτελέσῃ στοιχεῖον ὑπολογισμοῦ τοῦ προϋπολογισμοῦ κλαδικοῦ κόστους.

Οἱ ὡς ἄνω ὀρίσμοι συμπλέκονται ὡς ἐξῆς μετὰ τὴν ὑπάρχουσαν ἀγορανομικὴν ἐπέμβασιν :

Τὸ πραγματικόν κόστος ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τοῦ ὑπολογισμοῦ τῆς εἰσφορᾶς κατὰ τὴν ἀγορανομικὴν διάταξιν 128 καὶ λαμβάνεται ὑπ' ὄψει ὑπὸ τοῦ Δικαστηρίου διὰ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ ὑπερβολικοῦ κέρδους.

Τὸ κανονικόν λαμβάνεται ὑπ' ὄψει κατὰ τὸν προσδιορισμὸν τῆς προσωρινῆς τιμῆς κατὰ τὴν ἴδιαν ὡς ἄνω διάταξιν.

Τὸ προϋπολογιστικόν κλαδικόν λαμβάνεται ὑπ' ὄψει περιπέπου διὰ τὸν καθορισμὸν τῶν ἀνωτάτων τιμῶν.

Ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω εἰδῶν κόστους μόνον τὸ πραγματικόν δύναται, κατὰ τὴν γνώμην μας, νὰ ἐπηρεάσῃ ἀγορανομικῶς :

α) Διότι ἡ ἀγορανομικὴ παρέμβασις ἀσκεῖται διὰ νὰ μειώσῃ τὸ κέρδος καὶ οὐχὶ τὸ κόστος, ἡ βελτίωσις τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ τὸ *ex officio* καθήκον τῆς ἐπιχειρήσεως, καὶ συνεπῶς τὰ ὑπόλοιπα εἶδη τοῦ κόστους ὡς παρεκκλίνοντα τοῦ πραγματικοῦ καθίστανται ἀπαράδεκτα ὡς βάσις τῆς ἀγορανομικῆς ἐπεμβάσεως.

β) Διότι ἡ τυχὸν λήψις ὡς βάσεως τοῦ κανονικοῦ κατὰ ἐπιχείρησιν κόστους θὰ συνεπήγετο ὅλας τὰς συνεπείας, θετικὰς ἢ ἀρνητικὰς, παντὸς προϋπολογιστικοῦ κόστους (ὑπερκοστολογήσεις καὶ ὑποκοστολογήσεις).

γ) Διότι ἡ λήψις ὑπ' ὄψει τοῦ κλαδικοῦ κόστους, ἰδίως κατὰ τὴν ἐκδοσιν τῶν ἀνωτάτων τιμῶν, θὰ ἐπέφερεν ὡς ἀποτέλεσμα ὑπέρμετρον ὠφέ-

λειαν τῶν ἐπιχειρήσεων τῶν ὁποίων τὸ πραγματικὸν κόστος εὐρίσκεται κάτω τοῦ ἄξονος τοῦ κλαδικοῦ, ζημίαν δὲ εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν ὁποίων τὸ κόστος διαμορφοῦται εἰς ἐπίπεδα ἀνώτερα τοῦ ἄξονος τούτου.

Ἄλλ' ἀκόμη καὶ τὸ πραγματικὸν κόστος ὑπείσυχόμενον ὡς στοιχεῖον ἀγορανομικῆς ρυθμίσεως γενεῶν ἀποτελέσματα ἀπὸ κοινωνικῆς ἀπόψεως ἀντιοικονομικά, διότι ἡ βάσει αὐτοῦ ἀσκουμένη ἀγωγή περὶ ὑπερβολικοῦ κέρδους, ἢ ἡ βάσει αὐτοῦ καταλογιζομένη εἰσφορά ἀποτελεῖ κώλυμα αὐτόχροημα ἀνατρεπτικὸν τῆς περὶ μειώσεως τοῦ κόστους καταβαλλομένης ὑπὸ τῶν ἐπιχειρήσεων προσπάθειας.

Πράγματι, ποῖαν ὠφέλειαν θὰ ἔχη ἡ μικρὸν ἐπιτυχάνουσα κόστος ἐπιχειρήσεις ἐν σχέσει πρὸς τὴν πραγματοποιοῦσαν ἠϋξημένον τοιοῦτον, ὅταν τὸ εἶδος ὑπόκειται εἰς ἀπολογιστικὴν κοστολόγησιν κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ὑπ' ἀριθ. 128 Α. Δ. καὶ περαιτέρω, ποῖαν ἐνθάρρυνσιν δι' ἐπενδύσεις θὰ ἔχουν αἱ ἐπιχειρήσεις ὅταν διὰ ἐπιδιωκομένης συμπίσεως τοῦ κόστους οὐδὲν ἔχουν νὰ ὠφεληθοῦν, ἐφ' ὅσον τὸ ἐκ τῆς μειώσεως κέρδος θὰ μηδενισθῇ ἐκ τῆς ἀγορανομικῆς ἀντιδράσεως;

Ὡπωσδήποτε, ἐπειδὴ τὸ πραγματικὸν κόστος ἀποτελεῖ τὸ μόνον παραδεκτὸν στοιχεῖον ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἰς τὰς ἀναφερθείσας προηγουμένως περιπτώσεις συγχωρεῖται ἡ ἀγορανομικὴ δρᾶσις, εἶναι ἀπαραίτητον τουλάχιστον νὰ εἶναι τοῦτο πλήρες ἐξ ἀπόψεως στοιχείων ἐκ τῶν ὁποίων ἀπαρτίζεται. Ἐντεῦθεν προκύπτει ὅτι πρέπει νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψει ὠρισμένα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται σήμερον ἐκτὸς τοῦ περιεχομένου τῆς ἐννοίας τοῦ κόστους καὶ δῆ:

α) **Ὁ τόκος τῶν ἰδίων κεφαλαίων**: Ὁ συνυπολογισμὸς τοῦ τόκου ἰδίων κεφαλαίων εἰς τὸ κόστος εὐρίσκεται εἰς τὸ κέντρον τῆς ἐπιχειρηματικῆς δράσεως. Ὁ ἐπιχειρηματίας διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ δημιουργουμένης οἰκονομικῆς μονάδος ἐπιδιώκει νὰ ἀποκερδίση ποσοστὸν τι πλέον τοῦ τόκου τῶν κεφαλαίων του, τὸ ὁποῖον ἔχει ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐξησφαλισμένον, ὡς γεννώμενον ἐξ αὐτοῦ ἄνευ οἰασδήποτε δράσεως. Ἡ ἐννοία ἄλλωστε τοῦ κέρδους τοῦ ἐπιχειρηματίου κατὰ τὴν ἐπιστήμην προϋποθέτει πλήρως ἐντοκὸν κόστος.

Ἀντίθετος ἄποψις, τῆς μὴ δηλαδὴ κοστολογήσεως τοῦ τόκου τῶν ἰδίων κεφαλαίων θὰ ἐσημαινεν ἀποθάρρυνσιν δι' ἐπενδύσεις καὶ δῆ εἰς σοβαρὰς οἰκονομικὰς μονάδας μικρᾶς κυκλοφοριακῆς ταχύτητος, τῶν ὁποίων τὸ ἀναγνωριζόμενον ἀγορανομικῶς κέρδος δὲν καλύπτει κἂν τὸν τόκον τοῦ κεφαλαίου. Τοιαύτη ὁμως σκέψις εἶναι ἀπαραδέκτος, τουλάχιστον διὰ τὴν οἰκονομίαν τῆς χώρας μας, ἢ ὁποῖα, κατὰ κυριολεξίαν, διψᾷ δι' ἐπενδύσεις.

Ὡς πρὸς τὸ ἐπιτόκιον τὸ ὁποῖον θὰ ἔδει νὰ ἐφαρμοσθῇ διὰ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ τόκου, νομίζομεν ὅτι ὀρθὸν εἶναι ν' ἀντιστοιχῇ πρὸς τὸ πραγματικὸν προεξοφλητικὸν τοιοῦτον, ὥστε νὰ εἶναι ἐπαρκὲς ἀφ' ἐνός; νὰ καλύπτῃ μὲν τὸ εἰσόδημα τὸ ὁποῖον θὰ πρὸέκυπτε ἐκ τοῦ ἐπιτο-

κίου τῶν καταθέσεων καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ προσφέρῃ ἓν ἀντάλλαγμα διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς ρενστότητος τὴν ὁποίαν ὑφίσταται ὁ ἐπιχειρηματίας ὁ ἐπενδύων τὰ χρήματά του εἰς ἐπιχειρήσεις.

β) **Οἱ Ἐπιχειρηματικοὶ κίνδυνοι.** Ὡς ἀκριβῶς ὁ τόκος τῶν ἰδίων κεφαλαίων συνιστᾷ στοιχεῖον τοῦ κόστους, οὕτω καὶ ὁ συνυπολογισμὸς τῶν ἐπιχειρηματικῶν κινδύνων βάσει ποσοστοῦ εἶναι ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης παραδεκτός, ἐν τῇ θεμελιώσει τῆς ἐννοίας τοῦ κέρδους τοῦ ἐπιχειρηματίου, τὸ ὁποῖον συνιστᾷ τὸ μόνον ἐξ ἰδιωτικοοικονομικῆς ἀπόψεως ἐλαττήριον τῆς ἐπιχειρηματικῆς δράσεως.

Ἡ ἀνάγκη συνυπολογισμοῦ ποσοστοῦ τινος ἐπιχειρηματικῶν κινδύνων πρὸς ὀλοκλήρωσιν τοῦ κόστους προκύπτει ἄλλωστε ἐκ τῆς καθημέραν ἀγορανομικῆς πράξεως, κατὰ τὴν ὁποίαν ζημίαι τοῦ παρελθόντος δὲν γίνονται δεκταὶ ἀγορανομικῶς εἰς συμψηφισμὸν κατὰ τὰς περιόδους κατὰ τὰς ὁποίας ἡ ἀγορὰ κατέλιπε περιθώρια κέρδους. Ἄλλ' ἂν τὸ κέρδος εἶναι ἐπιτρεπτόν καὶ ἡ ζημία δὲν γίνεται παραδεκτὴ, ἐνῶ εἶναι πάντως κοινωνικῶς ἀπευκτέα, τὰ δύο ταῦτα ἀντίθετα φαινόμενα γεφυροῦνται διὰ τοῦ ὑπολογισμοῦ ποσοστοῦ τινος δι' ἐπιχειρηματικούς κινδύνους.

Ὡς πρὸς τὸ ὕψος τοῦ ποσοστοῦ ἀκριβεῖς ἐνδείξεις θὰ ἀπέρρεον ἀπὸ μίαν κατὰ κλάδους ἔρευναν, ἣτις ὁμως καὶ ἐπίπνοος εἶναι καὶ πλείστων ὄσων στοιχείων ἀναμόρφωσιν ἀπαιτεῖ καὶ συνεπῶς τυγχάνει δυσχερестаτή, διὸ καὶ ὁ προσδιορισμὸς βάσει κριτηρίων ἀποτελεῖ τὴν κλειδα τῆς πρακτικῆς λύσεως τοῦ προβλήματος.

Οὕτω ἐὰν ὑποθέσωμεν τὴν πιθανότητα τοῦ κέρδους 3 καὶ τὴν πιθανότητα ζημίας 1 καὶ τὸ ποσοστὸν τοῦ κέρδους ἢ τῆς ζημίας 8%, θὰ ἔχωμεν διὰ τὰ τέσσαρα ἔτη κέρδη 24 καὶ ζημίαν 8 = κέρδος καθαρὸν 16%. Ἐπειδὴ ὁμως τοῦτο κατὰ τὴν ὑπόθεσίν μας πρέπει νὰ γίνῃ παραδεκτὸν διὰ τὴν τετραετίαν εἰς ποσοστὸν ἀνερχόμενον εἰς 32%, σημαίνει ὅτι κατ' ἔτος πρέπει νὰ ὑπολογισθῇ δι' ἐπιχειρηματικούς κινδύνους 5 1/3%, διότι κέρδος τριετίας $13 \frac{1}{3} \times 3 = 40$ μείον ζημία τετάρτου ἔτους $8\% = 32\%$ κέρδος τετραετίας, ἄρα ἐτήσιον 8%.

Ἐὰν τὸ ἐπιτρεπτόν κέρδος ὑποτεθῇ 6% καὶ αἱ πιθανότητες ὡς ἀναφέρονται ἀνωτέρω, τότε τὸ ποσοστὸν τῶν ἐπιχειρηματικῶν κινδύνων καθίσταται 4%.

Τέλος τὸ ὅλον θέμα τοῦ καθορισμοῦ ποσοστοῦ δι' ἐπιχειρηματικούς κινδύνους ἐλλείπει στοιχείων δύναται ν' ἀποτελέσῃ ἀντικείμενον ἰδίας συζητήσεως, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ ἐκτεθοῦν γινῶμαι εἰλημμένοι ἐκ τῆς πείρας τοῦ παρελθόντος.

γ) **Ἀμοιβὴ τοῦ ἐπιχειρηματίου ὡς λειτουργοῦ ἐν τῇ ἐπιχειρῆσει.** Ὁ συνυπολογισμὸς αὐτῆς εἰς τὸ κόστος εἶναι ἐπίσης ὡς καὶ διὰ τὰ προηγούμενα στοιχεῖα ἐπιβεβλημένος διὰ τὴν ὀλοκλήρωσιν τοῦ κόστους· ἔχει

γίνει άλλωστε τόση συζήτησις ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ὑπὸ τὸ πνεῦμα ὁμοφώνου κριτικῆς ἐπὶ τῶν ἰσχυροῦσῶν διατάξεων, ὥστε περιπτύει νομιζομεν πᾶσα περαιτέρω ἀνάλυσις.

Μετὰ τὴν κατὰ τ' ἀνωτέρω ὀλοκλήρωσιν τῶν στοιχείων τῶν διαμορφούντων τὸ κόστος ὁ προσδιορισμὸς αὐτοῦ διέρχεται διὰ δύο δυσχερειῶν, ἧτοι :

α) Ποία τιμὴ θὰ ἐφαρμοσθῆ ἐπὶ τῶν ποσοτικῶν ἀναλώσεων.

β) Πῶς θὰ γίνῃ ὁ ἐπιμερισμὸς τῶν ἐμμέσων δαπανῶν εἰς τὰς περιπτώσεις τῆς παραγωγῆς περισσοτέρων προϊόντων.

Ἐπὶ ἐκάστου τῶν ὡς ἄνω θεμάτων παρατηρητέα ἀναλυτικῶς τὰ ἑξῆς :

α) **Ἀποτίμησις τῶν στοιχείων τοῦ κόστους.** Ὡς ἐκ τῆς προηγηθείσης ἀναπτύξεως τοῦ περιεχομένου τῶν κοστολογικῶν διατάξεων τῆς Ἀγορανομικῆς Νομοθεσίας ἐξάγεται, ἡ τιμὴ τῆς ἀντικαταστάσεως λαμβάνεται ὑπ' ὄψει ἐξ ὀλοκλήρου μὲν κατὰ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ ὑπερβολικοῦ κέρδους, κατὰ τὸ ἄρθρον 30, περιοριστικῶς δὲ κατὰ τὴν ἀγορανομικὴν διάταξιν 128, ἐνῶ προκειμένου περὶ καθορισμοῦ τῶν ἀνωτάτων τιμῶν ὁ νόμος οὐδὲν προβλέπεται, τοῦ ὅλου θέματος παραμένοντος εἰς τὴν ἐξ ἐκτιμῆσεως κρίσιν τοῦ Ὑπουργοῦ.

Ἡ τιμὴ τῆς ἀντικαταστάσεως, ἀφ' οὔτου εἰσήχθη ἐν τῇ Ἀγορανομικῇ Νομοθεσίᾳ, ἔστω καὶ ἀτελῶς, ἐγένετο ἀποδεκτὴ μετ' ἀνακουφίσεως εἰς τὰς τάξεις τῶν ἐνδιαφερομένων ὡς ἐξουδετερώουσα τὰ ἄτοπα εἰς τὰ ὅποια ἡ διαρκὴς νομισματικὴ ὑποτίμησις ὠδήγει. Ἀντιθέτως σήμερον, ὁπότε διανύομεν ἐποχὴν μὲ ἐκδηλα τὰ σημεῖα τῆς σταθερότητος, μὲ ἀναμενομένην μάλιστα depression, ἡ τιμὴ τῆς ἀντικαταστάσεως ἐφαρμοζομένη δύναται νὰ ὀδηγήσῃ εἰς ἐκτεταμέναν ζημίαν εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν ὁποίων τὸ μέγεθος ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ποσοστοῦ συμμετοχῆς τῶν δανειακῶν κεφαλαίων ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν ἀπασχολουμένων τοιούτων. Πράγματι, ὡς κατὰ τὴν ἀνοδὸν τῶν τιμῶν, οὕτω καὶ κατὰ τὴν πτώσιν τὸ δανειακὸν κεφάλαιον διατηρεῖ τὴν ὀνομαστικὴν αὐτοῦ ἀξίαν, τὸ δὲ ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι ἡ τιμὴ τῆς ἀντικαταστάσεως ἐφαρμοζομένη κατὰ τὴν περίοδον πτώσεως τῶν τιμῶν ἐπιφέρει μίαν ἀνάλωσιν τῶν ἰδίων κεφαλαίων πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν δανειακῶν, τὰ ὅποια ἐμφανίζονται ὑπερτετιμημένα λόγῳ τῆς πτώσεως τῶν τιμῶν τῶν ἐμπορευμάτων εἰς τὰ ὅποια ἔχουν ἐπενδυθῆ.

Παρὰ τὰ μειονεκτήματά της ταῦτα καὶ τὴν γενικὴν ἀμφισβήτησιν τῶν βάσεων τῆς ὅλης σχετικῆς θεωρίας, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ τιμὴ τῆς ἀντικαταστάσεως, ὑποκαθιστῶσα τρόπον τινὰ τὴν τιμαριθμικὴν προσαρμογὴν κατὰ τὰς περιόδους κυμάνσεως τῶν τιμῶν, δεόν νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ ἄνευ περιορισμῶν, κατὰ τὴν ἀγορανομικὴν κοστολόγησιν, πολλῶ μᾶλλον καθ' ὅσον ἔχει γίνῃ πλέον συνείδησις ἐνδιαφερομένων καὶ ὑπηρεσιῶν.

Ἐπιμερισμός τῶν ἐμμέσων δαπανῶν : Ὁ ἐπιμερισμός τῶν ἐμμέσων δαπανῶν κατὰ τὴν θεωρίαν ἐνεργεῖται βάσει κριτηρίων τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς εἶναι ἀπεριόριστος. Οὕτω τὸ Handbook of Accountant's ἀταριθμῆ 15 κύρια κριτήρια, ἅτινα δύναται νὰ ἐφαρμοσθοῦν διαζευκτικῶς. Ἐκαστον κριτήριον ἐφαρμοζόμενον ἄγει καὶ εἰς ἴδιον ἀποτέλεσμα. Ἐξ αὐτοῦ προκύπτει ὅτι ἡ σχετικὴ κατανομὴ βάσει κριτηρίου τινὸς εἶναι τελείως ἐνδεικτικὴ, ὑποκειμενικὴ καὶ οὐχὶ ἀντικειμενικὴ. Ἡ μεταβολὴ συνεπῶς τοῦ ἐφαρμοζομένου κριτηρίου δύναται νὰ προκύψῃ ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐκ λόγων ἀναζητήσεως τοῦ ὀρθοτέρου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ λόγων μεταβολῆς τῶν συνθηκῶν τῆς ἐκμεταλλεύσεως. Παράδειγμα : Ὑποθέσωμεν ἐπιχειρήσιν παράγουσαν τρία προϊόντα διὰ ἰσαριθμῶν παραγωγικῶν τμημάτων, εὐρισκομένων ἐξ ἐπόψεως συγχρονισμοῦ εἰς τὸ αὐτὸ περίπου ἐπίπεδον καὶ λειτουργούντων ὑπὸ τὸν αὐτὸν βαθμὸν ἀπασχολήσεως. Ὑποθέσωμεν περαιτέρω ὅτι τὸ χρησιμοποιούμενον ἐν τῇ ἐπιχειρήσει κριτήριον ἐπιμερισμοῦ εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀμέσων ἡμερομισθίων. Καὶ ἐρωτᾶται : Ἐάν ἡ ἐπιχειρήσις ἀντικατέστησε τὰς ἐγκαταστάσεις τοῦ ἐνὸς τμήματος δι' ἄκρως συγχρονισμένων, ἐπιτυχοῦσα ἀφ' ἐνὸς μὲν ὑποβιβασμὸν τῆς ἀμέσου ἐργασίας εἰς τὸ 1/5 τῆς προηγουμένης ἀπαιτουμένης, παραγωγὴν δὲ καὶ διάθεσιν διπλασίαν λόγῳ π.χ. βελτιώσεως τῆς ποιότητος, πρέπει νὰ ὑποχρεωθῆ νὰ διατηρήσῃ τὸ κριτήριον τῆς ἀμέσου ἐργασίας; Ἡ ἀπάντησις εἶναι ἀβιάστως ἀρνητικὴ, διότι ἐάν ὑποτεθῆ ὅτι ὑπὸ τὸ προηγούμενον καθεστῶς τῶν ἐγκαταστάσεων καὶ παραγωγῆς ἡ ἄμεσος ἐργασία ἀποτελεῖ ἐν ὀρθῶν κριτηρίον, ὑπὸ τὰς νέας συνθήκας καθίσταται τοῦτο ἐσφαλμένον, διότι ἡ τυχὸν ἐφαρμογὴ του θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ὑπέρογκον ἐπιβάρυνσιν τοῦ κόστους τῶν δύο μὴ συγχρονισθέντων τμημάτων εἰς ὄφελος τοῦ νέου τοιοῦτου.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ὀθεν ἀναλύσεως προκύπτει ὅτι ἡ διάταξις τῆς 128 ΑΔ, δι' ἧς ὁ ὑπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως ἐνεργούμενος ἐπιμερισμός τῶν ἐμμέσων δαπανῶν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν μόνον ἐφ' ὅσον παγίως ἀκολουθεῖται, οὐδὲν ἔρεισμα ἔχει ἐφ' ὅσον ἀποβλέπωμεν εἰς τὸν προσδιορισμὸν τοῦ πραγματικοῦ κόστους ἢ δὲ ἐκλογὴ τοῦ κριτηρίου φυσιολογικῶς θὰ ἀσκηθῆ εἰς τὸ τέλος τῆς χρήσεως βάσει τῶν κατ' αὐτὴν διαμορφωθεισῶν συνθηκῶν τῆς ἐκμεταλλεύσεως.

6. **Ἡ ἔννοια τοῦ κέρδους.** Ἐπὶ τοῦ κέρδους δύο κατὰ τὴν γνώμην μας γεννῶνται ζητήματα ἐξ ἀγορανομικῆς ἀπόψεως.

α. Ποία ἡ ἔννοια τοῦ κέρδους ὡς στοιχείου ἀγορανομικῆς παρεμβάσεως.

β) Ποῖον τὸ ποσοστὸν κέρδους τὸ ὁποῖον δεόν νὰ ἐπιτραπῆ κατὰ περίπτωσιν ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων ἐφ' ὧν συγχωρεῖται ἀγορανομικὴ παρέμβασις.

Ἐπὶ ἑκάστου τῶν ὡς ἄνω θεμάτων παρατηρητέα ἀναλυτικῶς τὰ ἀκόλουθα:

1. Ἐφ' ὅσον ἀντικείμενον τῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι ἡ παραγωγή καὶ ἡ πώλησις ἐνὸς μόνου εἴδους, ἡ διαφορά μεταξὺ τῆς τιμῆς πωλήσεως καὶ τοῦ πραγματικοῦ κόστους ὑπὸ τὴν πλήρη αὐτοῦ μορφήν ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐξετέθη εἰς τὰ προηγούμενα δίδει τὸ μέγεθος τοῦ κέρδους.

Ἐπὶ τὴν ἔννοιαν τῆς ὡς ἄνω διαφορᾶς, τὸ κέρδος κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς χρήσεως ὑφίσταται μίαν διαρκῆ αὐξομείωσιν, ἀντίστοιχον πρὸς τὰς μειουμένας διακυμάνσεις τοῦ κόστους καὶ τῶν τιμῶν πωλήσεως, ἡ ὁποία θὰ ἐκκαθαρισθῆ εἰς τὸ τέλος τῆς χρήσεως ἀφ' ἐνὸς μὲν διὰ τῆς ὀριστικοποιήσεως τοῦ κόστους, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῆς ὀριστικοποιήσεως τῶν ἐκ τῶν πωλήσεων ἐσόδων, τὰ ὁποία ἐπίσης κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς χρήσεως διακυμαίνονται.

Τὸ συμπέρασμα συνεπῶς εἶναι ὅτι ὅπως τὸ κόστος δὲν δύναται νὰ προσδιορισθῆ ἐπακριβῶς διὰ παραγωγὴν ἀντίστοιχον πρὸς χρονικὸν κλάσμα τῆς χρήσεως, οὕτω καὶ τὸ κέρδος, καὶ μάλιστα κατὰ μείζονα λόγον τοῦτο, δὲν δύναται νὰ προσδιορισθῆ κατὰ χρονικὸν κλάσμα ἢ κατὰ μερίδα πρώτης ὕλης, διότι τοῦτο θὰ μεταβληθῆ καὶ ἐκ τῆς πλεονεξίας τιμῶν πωλήσεως.

2. Ἐάν ἀντικείμενον τῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι προϊόντα συνδεδεμένης παραγωγῆς, ὁ ἐτήσιος προσδιορισμὸς τοῦ κόστους τῶν συμπαραγῶγων, εἴτε ταῦτα ἔχουν τὴν μορφήν κυρίων προϊόντων εἴτε κυρίων προϊόντων καὶ ὑποπροϊόντων, δεόν νὰ λαμβάνη χώραν κατὰ τὴν μέθοδον τῶν ἀγοραίων τιμῶν ὥστε τὸ κέρδος νὰ ἐπιμερίζεται κατὰ τὴν φυσικὴν ἀναλογίαν μεταξὺ τῶν συμπαραγομένων προϊόντων.

Ἡ περίπτωσις τῶν συμπαραγῶγων ἀποτελεῖ ἓν εἰσέτι παράδειγμα ἀνεπιτυχοῦς κοστολογήσεως ὅταν αὕτη ἐπιχειρεῖται κατὰ μερίδα πρώτης ὕλης ἢ γενικῶς διὰ βραχὺ χρονικὸν διάστημα, διότι ἐνταῦθα τὸ κόστος ἑκάστου τῶν προϊόντων ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς τιμῆς πωλήσεων ἀπάντων τούτων, πράγμα τὸ ὁποῖον καθίσταται βέβαιον μόνον μὲ τὴν πώλησιν ἢ τὴν ὀριστικὴν ἀπογραφὴν καὶ ἀποτίμησιν κατὰ τὸ τέλος τῆς χρήσεως.

Ὅταν ἀντικείμενον τῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι ἡ παραγωγή καὶ πώλησις περισσοτέρων κυρίων προϊόντων, τὸ τελικὸν κατὰ χρῆσιν ἀποτέλεσμα κοστολογικῶς ἀπορρεῖ ὡς ἀλγεβρικὸν ἄθροισμα τῶν κατὰ προϊόν ἀποτελεσμάτων, τοῦτ' αὐτὸ δὲ βεβαίως συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς χρήσεως προσωρινούς προσδιορισμούς τῶν κερδῶν καὶ Ζημιῶν.

Ἐκ τῆς ἀναλυτικῆς ταύτης διαμορφώσεως τοῦ τελικοῦ ἀποτελέσματος προκύπτει τὸ θέμα: ἀντικείμενον τῆς ὄργανομικτῆς ρυθμίσεως εἶναι τὸ ὅλικον κέρδος ἢ τὸ ἐπὶ μέρους κατὰ προϊόν τοιοῦτον;

Κατ' ἀρχήν, ἐφόσον μέσον τῆς τιμορρυθμιστικῆς παρεμβάσεως τῆς ἀγορανομικῆς ἀρχῆς εἶναι ἡ συμπίεσις τοῦ κέρδους τοῦ παραγωγοῦ ἢ τοῦ μεσολαβητοῦ, δεόν νά ἀποδεχθῶμεν ὅτι τὸ ὅλικόν ἀποτέλεσμα ἀποτελεῖ τὸ σταθερὸν στοιχεῖον ἐπὶ τοῦ ὁποίου δύναται νά εὐσταθῆσῃ παρέμβασις καὶ ἔλεγχος. Ἀντίθετος ἀλλωστε ἀποφίσι θά ἦγεν εἰς τὸ ἀποτέλεσμα νά διώκεται ἡ ἐπιχείρησις ἐπὶ ὑπερβολικῶ κέρδει δι' ἐν ὠρισμένον εἶδος, ὅταν τὸ γενικόν ἀποτέλεσμα ἐκ τοῦ συνόλου τῶν παραγομένων προϊόντων ὑπῆρξε ζημιῶδες.

Παρά ταῦτα ὁμως δύναται νά ὑποστηριχθῆ ἡ ἀποφίσι ὅτι ὁ συμψηφισμὸς τῶν κατὰ προϊόν ἀποτελεσμάτων δύναται νά ὀδηγήσῃ ἐπιχειρήσεις τινὰς εἰς τὸ ἀτοπον τοῦ νά αὐξάνουν ἀνευ συνεπειῶν τὰς τιμὰς ἐνίων προϊόντων ὅταν αἱ συνθηκαὶ τῆς ἀγορᾶς τὸ ἐπιτρέπουν καὶ νά μειώνουν τὰς τιμὰς ἄλλων, διὰ νά προκαλέσουν ζημίαν εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις αἵτινες δὲν παράγουν παρά μόνον ἐν προϊόν.

Ἐπὶ πλέον, ἐφόσον ὑπεστηρίχθη ἐν τῇ προηγουμένη παραγράφῳ ὅτι πρέπει νά ἀναγνωρισθῆ ἐν ποσοστὸν δι' ἐπιχειρηματικούς κινδύνους καὶ οἱ κίνδυνοι ἀκριβῶς οὗτοι προέρχονται ἐκ τῶν κατὰ προϊόν ζημιῶν, ἡ ἀποφίσι τοῦ νά ληφθῆ ὡς βᾶσις ἀγορανομικῶν συνεπειῶν τὸ τελικόν ἀποτέλεσμα κλονίζεται, διότι ἂν ἐπιτραπῆ ἡ ζημία ἐνὸς προϊόντος νά συμψηφισθῆ μὲ ὑπερβολικόν κέρδος ἐπὶ ἑτέρου, τότε οἱ ἐπιχειρηματικοὶ κίνδυνοι περιορίζονται καὶ παρέλκει ἡ κοστολόγησις αὐτῶν.

Ἐπὶ τὰς προϋποθέσεις αὐτὰς τὸ ὀρθότερον νομίζομεν εἶναι ὅτι τὸ ἀντικείμενον τῆς ρυθμίσεως δεόν νά εἶναι τὸ κατὰ προϊόν κέρδος.

β) Τὸ ποσοστὸν τοῦ κέρδους πρέπει νά νοηθῆ ὡς μία ἀναγνωριζομένη θεμιτὴ ἀμοιβή τῆς ἐπιχειρηματικῆς προσπάθειας. Τοῦτο νοεῖται σήμερον ἀγορανομικῶς ὡς ἐν ποσοστὸν 6% ἢ 8% ἐπὶ τοῦ κόστους.

Ἡ ἐφαρμογὴ σταθερῶν ποσοστῶν κέρδους ἐπὶ τοῦ κόστους μεταφράζεται ἐν τέλει εἰς μίαν ἰσχυρῶς διάφορον κατὰ κλάδους ἀμοιβὴν τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κεφαλαίου, ἡ δὲ αἰτία εἶναι ἡ διαφορὰ εἰς τὴν κυκλοφορικὴν ταχύτητα. Δὲν εἶναι συνεπῶς τὸ κόστος ἡ σταθερὰ βᾶσις ἐπὶ τῆς ὁποίας δύναται νά θεμελιωθῆ τὸ ἐπιτρεπτόν κέρδος, ἀλλὰ τὰ ἴδια κεφάλαια τῆς ἐπιχειρήσεως.

Ἡ διακρίβωσις τῶν ἰδίων κεφαλαίων τῶν ἐπιχειρήσεων δὲν εἶναι εὐχερής, ἡ δὲ δυσχέρεια προκύπτει ἐκ τῆς ὑπάρξεως συνηθέστατα ἀφανῶν ἀποθεματικῶν δημιουργουμένων εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων ἐκ τῶν ἀνεπαρκῶν συντελεστῶν προσαρμογῆς τῶν κατὰ καιροῦς διατεθέντων κεφαλαίων δι' ἀκίνητοποιήσεως τῶν, κατὰ περίπτωσιν ὑπερβολικῶν ἀποσβέσεων ἢ τῶν πέραν τῶν κανονικῶν, συντηρήσεων τῶν ἐγκαταστάσεων.

Ἡ ἀπόδειξις ὁμως τῆς ὑπάρξεως τῶν ἀφανῶν τούτων ἀποθεματικῶν

είναι πρακτικῶς ἀδύνατος, διότι προϋποθέτει ἐκτιμήσεις αἰτινες οὔτε εὐχε-
ρεῖς εἶναι, οὔτε εἰς ἀναμφισβήτητον ἀποτέλεσμα ὀδηγοῦν πάντοτε.

Κατ' ἀνάγκην ὅθεν θὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψει τὰ ἐγγεγραμμένα εἰς τοὺς
ἴσολογισμοὺς κεφάλαια, προσηρμοσμένα βάσει πραγματικῶν συντελε-
στῶν, οἱ ὅποιοι ἔστω ἄς μὴ προκαλέσουν φορολογικὰς συνεπειάς, ὥστε
νὰ ἀποφευχθοῦν αἱ σχετικαὶ ἀντιδράσεις. Τοῦτο τεχνικῶς δύναται νὰ
ἐπιτευχθῆ διὰ δημιουργίας ἐνὸς λογαριασμοῦ ὑπερτιμήματος εἰς τὸ Ἐνεργ-
ητικὸν καὶ ἐνὸς εἰδικοῦ λογαριασμοῦ προσαρμογῆς τοῦ Κεφαλαίου.

Ὡς συντελεστὴν ἀμοιβῆς τῶν ἰδίων Κεφαλαίων τῆς Ἐπιχειρήσεως
προτείνομεν τὸ ποσοστὸν τοῦ 18 %—24 % πέραν τοῦ τόκου τῶν κεφα-
λαίων τούτων, ὅστις θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ κόστος ὡς στοιχεῖον αὐτοῦ.

Τὸ ποσοστὸν τοῦ 18 % — 24 % ἀντιστοιχεῖ εἰς μίαν κυκλοφοριακὴν
ταχύτητα 2 ἢ 3, ἧτις εἶναι μικρά, διότι πράγματι ὑπάρχουν περιπτώ-
σεις κατὰ τὰς ὁποίας αὕτη ἔχει συντελεστὴν 4 καὶ 5 ἐτησίως. Ἐπὶ πλεόν
τὸ ποσοστὸν τοῦ σταθεροῦ κέρδους προτείνεται ὅπως ἐφαρμοσθῆ ἐπὶ
τῶν ἰδίων κεφαλαίων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον μειώνει αἰσθητῶς τὸ ποσοστὸν
τοῦ 6 % ἢ 8 % τὸ ὁποῖον ἀναγνωρίζεται ἐπὶ τοῦ κόστους, ὅπερ ὡς
γνωστὸν σχηματίζεται ἐκ τῆς κυκλοφορίας ἀμφοτέρων τῶν κεφαλαίων,
τοῦ τε ἰδίου καὶ τοῦ δανειακοῦ τοιοῦτου.

Συμπεράσματα : Ἐκ τῆς προηγηθείσης ἀναπτύξεως προκύπτει :

1. Ὅτι ὁ ἰσχύων ἀγορανομικὸς κῶδιξ πρέπει νὰ καταργηθῆ καὶ νὰ
συνταχθῆ ἕτερος προσηρμοσμένος πρὸς τὰ σύγχρονα δεδομένα τῆς
οἰκονομίας.

2. Ὅτι ἐν τῷ νέῳ Κώδικι δέον νὰ ἀπαλειφθοῦν αἱ ὑπερβολικαὶ ἐξου-
σίαι τοῦ Ἐπιχειρηματικοῦ, αἰτινες ἐκτίθενται ἐν τῷ κειμένῳ.

3. Ὅτι πρέπει νὰ ἀφελθῆ, πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας,
πλήρης ἐλευθερία τιμῶν τῶν ὑπὸ συναγωνισμὸν διαβιουσῶν ἐπιχειρή-
σεων, διότι ἡ παρέμβασις, πλὴν τοῦ ὅτι ἀποτελεῖ τροχοπέδην εἰς τὴν
παραγωγήν, οὐδὲν ἀπολύτως κοινωνικοοικονομικὸν συμφέρον προάγει.

4. Ὅτι πρέπει νὰ θεσμοθετηθοῦν κοστολογικαὶ ἀρχαὶ ἐνιαῖαι, ὡς
αὗται ἐκτίθενται ἐν τῷ κειμένῳ, αἰτινες νὰ ἐφαρμόζονται ὅπου ἐπιχειρεῖ-
ται παρέμβασις.

5. Ὅτι πρέπει νὰ ἀσκηθῆ τιμορρυθμιστικὴ παρέμβασις εἰς τὰς μονο-
πωλιακὰς ἐπιχειρήσεις καὶ τὰς λειτουργούσας ὑπὸ προνόμια τοιαύτας
κατὰ τὰς ἐν τῷ κειμένῳ ἀρχάς.

6. Ὅτι πρέπει νὰ παρασχεθῆ εἰς τὸν Ἐπιχειρηματικὸν τὸ δικαίωμα νὰ
ἐπεκτείνῃ τὴν τιμορρυθμιστικὴν παρέμβασιν εἰς πᾶσαν περίπτωσιν οὐ-
σιαστικῶν μονοπωλίων.

Ἀθῆναι τῇ 15 Ἰουλίου 1958
ΔΗΜ. ΑΡ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΕΩΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ *

Υπό του κ. ΜΑΡΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ
Καθηγητού τῆς Ἀνωτάτης Βιομηχανικῆς Σχολῆς

§ 1. Ἡ σημασία τοῦ προβλήματος. § 2. Μῆσα χρηματοδοτήσεως — Μέγεθος χρηματοδοτήσεως. § 3. Βασικαὶ ἀρχαὶ τῆς βιομηχανικῆς χρηματοδοτήσεως. § 4. Πολιτικὴ τῆς χρηματοδοτήσεως εἰς τὰς βιομηχανίας. § 5. Προγραμματισμὸς τῆς βιομηχανικῆς χρηματοδοτήσεως.

§ 1. Ἡ σημασία τοῦ προβλήματος.

1. Τὴν βιομηχανικὴν ἐπιχείρησιν πλὴν τοῦ προβλήματος τῆς παραγωγῆς ἀπασχολοῦν καὶ τὰ προβλήματα τὰ ἀναγόμενα εἰς τὴν προμήθειαν τῶν ἐν γένει ὑλῶν, τὴν διάθεσιν τῶν προϊόντων, ὡς καὶ τὴν συγκρότησιν τῶν ἀπαραιτήτων ἀποθεμάτων.

Ἡ ὅλη ὁμως προσπάθεια τῆς προμηθείας, παραγωγῆς καὶ διαθέσεως κυριαρχεῖται ἐκ τῆς βασικῆς φροντίδος, τῆς ὀρθῆς ἐξευρέσεως καὶ χρησιμοποίησεως τῶν ἀπαραιτήτων πρὸς τοῦτο χρηματικῶν μέσων. Οὕτω, παραλλήλως πρὸς ἐν ἕκαστον τῶν ἀνωτέρω προβλημάτων, ἀνακλύπει καὶ δέον μετ' αὐτῶν νὰ συνεξετάζεται καὶ τὸ πρόβλημα τῆς χρηματοδοτήσεως.

2. Κατὰ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν, λόγῳ τῆς αὐξανομένης ἀνάγκης κεφαλαίων εἰς τὰς βιομηχανίας συνετεῖα τῆς ραγδαίας τεχνικῆς ἀναπτύξεως, τὸ πρόβλημα τῆς χρηματοδοτήσεως καθίσταται πρωταρχικὸν καὶ ἀποκτᾷ ὅλως ἰδιάζουσαν σημασίαν. Ὁ χρηματοοικονομικὸς λογισμὸς

* *Εἰδικὴ βιβλιογραφία* : De Fosse G. : La gestion financière des Entreprises. Paris 1957. Dewing A. : The Financial Policy of Corporations. N. York 1953. Jacoby/Sautnier : Business Finance and Banking. New York 1947. Gerstenberg Ch. : Financial Organisation and Management of Business. N. York 1951. Gsell E. : Rationalisierung in der Finanzierung. Zürich 1948. Leitner F. : Finanzierung der Unternehmungen. Berlin - Leipzig 1927. Mellerowicz Konrad : Betriebswirtschaftslehre der Industrie. Freiburg 1957. Potak N. : La circulation du capital dans l'Entreprise et la distribution du crédit. Paris 1935. Tondory-Gsell : Finanzierungen. Zürich 1948. Vaes Urbain : La technique du financement des Entreprises etc. Paris 1946. Zentner Gustav : Das liquiditätsproblem in der industriellen Unternehmung. Berlin-Wien 1932. Zunico Julio : Il Finanziamento dell' Impresa Manifatturiera. Milano 1940.

ἀποτελεί ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν ἀσκήσεως ὀρθῆς ἐπιχειρηματικῆς πολιτικῆς. Ἄν καὶ δὲν ὑφίστανται πάγιοι κανόνες χρηματοδοτήσεως — ἐὰν κρίνη τις ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁμοειδῆ καὶ πολλακίς ταυτόχρονα σχέδια ἐπενδύσεως χρηματοδοτοῦνται ποικιλοτρόπως καὶ ἀναλόγως τῶν ἀντιλήψεων τῆς χρηματοδοτοῦσης ἐπιχειρήσεως — διότι διὰ τὴν χρηματοδότησιν τὸ ἐκάστοτε πιστωτικὸν κλίμα ἐπιδρᾷ ἀποφασιστικῶς, ἐν τούτοις ἡ πολιτικὴ τῆς χρηματοδότησεως πρέπει ν' ἀσκήται κατόπιν σαφοῦς ἐποπτείας τῆς βιομηχανικῆς ἐκμεταλλεύσεως, προσεκτικῆς παρακολουθήσεως τῆς ἀγορᾶς χρήματος καὶ κεφαλαίου, ἀκριβοῦς ὑπολογισμοῦ τοῦ χρηματοοικονομικοῦ κόστους καὶ ὀρθολογικοῦ προγραμματισμοῦ καὶ διαχειρίσεως τῶν χρηματοοικονομικῶν μέσων.

Πράγματι τὰ ἐν γένει χρηματοοικονομικὰ μέσα συνεπάγονται ἔξοδα καὶ ὡς ἐκ τούτου δεόν νὰ τύχουν ἐπιμελελημένης διαχειρίσεως. Πρέπει νὰ προϋπολογισθοῦν καὶ νὰ κατανεμηθοῦν ὀρθολογικῶς, καθόσον δι' ἑκάστον σκοπὸν ἀντιστοιχεῖ καὶ ἰδιαιτέρον μέσον χρηματοδοτήσεως. Πρέπει νὰ ἀποκτηθοῦν εἰς τὸν κατάλληλον χρόνον, ἀναλόγως τῶν ἐκάστοτε συνθηκῶν τῆς ἀγορᾶς χρήματος καὶ κεφαλαίου. Πρέπει νὰ ἐλέγχωνται συνεχῶς πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς ἐπιτυγχανομένης ἀποδοτικότητος καὶ τοῦ βαθμοῦ ρευστότητος¹ τῶν μέσων τούτων πραγματοποιηθεισῶν ἐπενδύσεων.

Ἡ ὀρθὴ καὶ ἔγκαιρος ἀντιμετώπισις τῶν ἀνωτέρω θεμάτων ὀδηγεῖ γενικώτερον εἰς τὴν ἐπίτευξιν μείζονος οἰκονομικότητος — ὄχι μόνον διότι προκρίνεται ἐκάστοτε ἡ προσφορωτέρα καὶ εὐθηνότερα μορφή χρηματοδοτήσεως — ἀλλὰ καὶ διότι εὐρύτερον παρακολουθοῦνται καὶ ἐλέγχονται ἅπασαι αἱ ἐπενδύσεις.

3. Πάντα τὰ ἀνωτέρω ὀδηγοῦν εἰς τὴν σκέψιν ὅτι ἡ μέχρι σήμερον ἐμπειρικὴ ἀντιμετώπισις τῶν προβλημάτων τῆς χρηματοδοτήσεως πρέπει νὰ ἐγκαταλειφθῆ παραχωροῦσα τὴν θέσιν τῆς εἰς ἐπιστημονικὰς μεθόδους ἐρεύνης, ὡς τοῦτο ἄλλωστε ἔχει ἤδη πραγματοποιηθῆ, καὶ εἰς εὐρυτάτην μάλιστα ἔκτασιν, εἰς ἐτέρους τομεῖς τῆς βιομηχανικῆς ἐκμεταλλεύσεως, καὶ ἰδίᾳ εἰς τὸν τομέα τῆς παραγωγῆς.

Διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ὁμως ἐρευναν τῶν θεμάτων τῆς βιομηχανικῆς χρηματοδοτήσεως ἀπαραίτηταν εἶναι ὅπως ἐξετασθοῦν :

α) Τὰ μέσα τῆς βιομηχανικῆς χρηματοδοτήσεως καὶ ἡ διάρθρωσις τούτων.

β) Αἱ ἀρχαὶ τῆς βιομηχανικῆς χρηματοδοτήσεως.

γ) Ἡ πολιτικὴ τῆς βιομηχανικῆς χρηματοδοτήσεως.

1. Ἀναλυτικῶς περὶ τοῦ προβλήματος τῆς βιομηχανικῆς ρευστότητος βλέπε Μ. Γεωργιάδου : Τὸ πρόβλημα τῆς ρευστότητος εἰς τὰς Τραπεζικὰς καὶ Βιομηχανικὰς Ἐπιχειρήσεις. Ἀθῆναι 1950.

2. Μέσα χρηματοδοτήσεως — Μέγεθος χρηματοδοτήσεως.

ΜΕΣΑ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΕΩΣ

4. Τά μέσα χρηματοδοτήσεως ανάλογως τῆς πηγῆς προελεύσεώς των διακρίνονται :

α) Εἰς τὸ ἴδιον κεφάλαιον (ἴδια χρηματοδότησις).

β) Εἰς τὸ ξένον κεφάλαιον (ξένη χρηματοδότησις).

γ) Εἰς τὰ κεφαλαιοποιούμενα ἀδιανέμητα κέρδη (αὐτοχρηματοδότησις).

Κατὰ τινὰς¹, βάσει τοῦ ἀνωτέρω κριτηρίου τὰ μέσα χρηματοδοτήσεως προκύπτουν :

α) Ἐξ ἐσωτερικῆς χρηματοδοτήσεως (περιλαμβανούσης τὸ εἰς τὰς ἀτομικὰς ἐπιχειρήσεις κατατεθὲν ὑπὸ τοῦ ἐπιχειρηματίου κεφάλαιον καὶ τὴν αὐτοχρηματοδότησιν) καὶ

β) Ἐξ ἐξωτερικῆς χρηματοδοτήσεως (περιλαμβανούσης τὸ εἰς τὰς ἀνώνυμους ἐταιρίας σχηματιζόμενον ὑπὸ τῶν μετόχων μετοχικὸν κεφάλαιον καὶ τὸ σύνολον τῆς ξένης χρηματοδοτήσεως).

Ἀναλόγως τοῦ χρόνου παραμονῆς των εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τὰ χρηματικὰ μέσα διακρίνονται :

Εἰς τὰ μακροπρόθεσμα. Ταῦτα εἶναι :

— Τὸ ἴδιον κεφάλαιον.

— Τὸ μακροπρόθεσμον ξένον κεφάλαιον (ὁμολογιακὰ δάνεια, ὑποθηκικὰ κλπ).

Εἰς τὰ βραχυπρόθεσμα. Ταῦτα εἶναι :

— Αἱ πιστώσεις τῶν προμηθευτῶν.

— Αἱ πιστώσεις τῆς ἀγορᾶς χρήματος.

Μακροπρόθεσμα.

5. Τὸ ἴδιον κεφάλαιον εἶναι μακροπρόθεσμον, καθὼς παραμένει μόνιμως εἰς τὴν ἐπιχείρησιν, χωρὶς βεβαίως νὰ γεννᾷ ὑποχρεώσεις διατηρήσεως ὀρισμένου βαθμοῦ ρευστότητος. Φέρει πρῶτον τὸν κίνδυνον ἐξ οἰασθίποτε ζημίας, δι' ὃ πρὸς κατοχύρωσίν του δημιουργεῖ τὰ πάσης φύσεως ἀποθεματικά. Εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ ἰδίου κεφαλαίου περιλαμβάνεται καὶ τὸ φερόμενον εἰς νέον ὑπόλοιπον τῶν κερδῶν. Ἐξ ἄλλου τὸ ἴδιον κεφάλαιον, ὡς καὶ κατωτέρω θὰ τονισθῇ, τυγχάνει ἀκριβώτερον τοῦ ξένου κεφαλαίου λόγω τῆς φορολογίας τῶν καθαρῶν προσόδων.

Τὸ μακροπρόθεσμον ξένον κεφάλαιον προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀγορὰν κεφαλαίου καὶ χαρακτηρίζεται :

— Ἐκ τῆς βραδείας κυκλοφορίας τούτου (συνήθως ἐπενδύεται εἰς πάγια).

1. Mellerowicz K.: Betriebswirtschaftslehre der Industrie. Freiburg 1957, σελ. 53 ἑπ.

— Ἐκ τοῦ ἀναπτυσσομένου μονιμωτέρου καὶ στενωτέρου συνδέσμου μεταξύ ὀφειλέτου καὶ πιστωτοῦ, διότι αἱ λαμβανόμεναι ἐκ τῆς «ἀγορᾶς κεφαλαίων» μακροπρόθεσμοι πιστώσεις δυσχερῶς μεταβιβάζονται καὶ ἀποτελοῦν, τρόπον τινά, συμμετοχὴν εἰς τὸ κεφάλαιον ὑπὸ τύπον πιστώσεως. Αἱ πιστώσεις αὗται ἀποβλέπουν κυρίως εἰς τὴν χρηματοδότησιν τοῦ ἐξοπλισμοῦ τῆς παραγωγῆς καὶ τῶν παγίων μακρᾶς ζωῆς, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς βραχυπρόθεσμους πιστώσεις τῆς «ἀγορᾶς χρήματος», αἵτινες προορίζονται νὰ καλύψουν τὰς ἀνάγκας τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ἐν γένει εὐρύθμου κυκλοφορίας¹.

Ἡ «ἀγορὰ κεφαλαίων» περιλαμβάνει: ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν χρηματιστηριακὴν ἀγορὰν, διὰ τὴν ἔκδοσιν καὶ κυκλοφορίαν τῶν πάσης φύσεως χρεωγράφων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἐλευθέρην ἀγορὰν (Τράπεζαι - Ἰδιῶται), διὰ τὴν ἐνυπόθηκον πίστιν, διὰ τὰς συμμετοχὰς εἰς ἐπιχειρήσεις, διὰ βιομηχανικὰς μακροπρόθεσμους πιστώσεις κ.ο.κ.².

Ἡ «ἀγορὰ κεφαλαίων» διακρίνεται εἰς: ὠργανωμένην καὶ ἀνοργάνωτον. Εἰς μὲν τὴν ὠργανωμένην διενεργεῖται ἡ κυκλοφορία κεφαλαίων Τραπεζῶν καὶ χρηματιστηρίων³ μέσῳ συμβάσεων ἐπὶ χρεωγράφων

1. Βλ. *Hoffmann*: *Wirtschaftslehre*. Leipzig, σελ. 420 ἐπ. *Gerstenberg*: *Financial organisation and Management*, σελ. 168 ἐπ. *Couchman Ch.*: *The balance sheet*, σελ. 15 ἐπ. *Fischer*: *Allgemeine Betriebs-Wirtschaftslehre*, σελ. 221 ἐπ. *P. Andrews*: *Manufacturing Business*, σελ. 236 ἐπ.

2. Βλ. *W. Prion*: *Die Lehre vom Wirtschaftsbetrieb*. Berlin 1935, τ. II, σελ. 62 ἐπ. καὶ *Mellerowicz K.* ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 54.

3. Βασικαὶ προϋποθέσεις, αἵτινες ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι διαμόρφωσιν καὶ ἀνάπτυξιν ὠργανωμένης χρηματιστηριακῆς ἀγορᾶς, εἶναι: α) Ἡ διατήρησις ἐν τῇ ἀγορᾷ σταθεροῦ ἐπιπέδου τιμῶν. β) Ἡ παροχὴ εἰς τοὺς δανειστὰς ἠΰξημένου τόκου καὶ ἱκανοποιητικῆς ἐξασφαλίσεως προκειμένου περὶ ὁμολογιῶν, ὡς καὶ ἑλκυστικῶν μερισμάτων προκειμένου περὶ μετοχῶν εἰσαγομένων εἰς τὸ χρηματιστήριον. γ) Εὐρυτάτη διαφώτισις τῆς κοινῆς γνώμης ἐπὶ τῆς κοινωνικοοικονομικῆς σημασίας τῆς ἔγγραφῆς εἰς χρηματιστηριακοῦς τίτλους. δ) Ἡ εἰσαγωγὴ νέων μορφῶν ὁμολογιῶν (μετατρέψιμοι κλπ.) καὶ ἡ κατάρτισις λεπτομεροῦς βιομηχανικοῦ προγράμματος, ὅπερ θὰ ἐξυπηρετηθῇ διὰ τῶν χρηματιστηριακῶν τίτλων. ε) Ἡ διαρρύθμισις τοῦ θεσμοῦ τῶν ἀνωτύμων ἑταιριῶν, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν συμφερόντων τῆς μειοψηφίας.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἀπὸ τοῦ ἔτους 1955 παρατηρεῖται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἀγορᾷ σχετικὴ σταθερότης ἐπὶ τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τιμῶν, γεγονός τὸ ὅποσον εἶχεν εὐρυτέρας εὐμενεῖς συνεπεῖας δι' ὁλόκληρον τὴν Ἑλληνικὴν Οἰκονομίαν. τὸ ὅποσον εἶχεν εὐρυτέρας εὐμενεῖς συνεπεῖας δι' ὁλόκληρον τὴν Ἑλληνικὴν Οἰκονομίαν. τὸ ὅποσον εἶχεν εὐρυτέρας εὐμενεῖς συνεπεῖας δι' ὁλόκληρον τὴν Ἑλληνικὴν Οἰκονομίαν. τὸ ὅποσον εἶχεν εὐρυτέρας εὐμενεῖς συνεπεῖας δι' ὁλόκληρον τὴν Ἑλληνικὴν Οἰκονομίαν. Ἐπίσης διὰ τῶν Ν. Δ. 3745 «περὶ ἐντόκων γραμματίων τοῦ Δημοσίου» καὶ 3746/57 «περὶ προνομιῶν ὁμολογιῶν» παρεσχέθησαν λίαν ἱκανοποιητικὰ καὶ ἑλκυστικὰ κίνητρα ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀπόδοσιν καὶ ἀσφάλειαν τῶν τίτλων. Ἐκτενῶς ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω βλέπε: Στ. *Πουλόπουλος*: Ἡ νέα οἰκονομικὴ πολιτικὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀθῆναι 1958, σελ. 402-412. Μεγάλως θὰ συμβάλῃ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς παρ' ἡμῖν χρηματιστηριακῆς ἀγορᾶς κεφαλαίου ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ θεσμοῦ τῶν ἑταιριῶν ἐπενδύσεων ἢ ἑταιριῶν χαρτοφυλακίου.

Ἐπίσης ἡ ὑπὸ τῶν ἐμπορικῶν Τραπεζῶν ὑποχρέωσις ὅπως διαθέτουν τὸ 30% τῶν

και υποθηκών, εις δε την άνοργάνωτον, ητις τελει εκτός των Τραπεζών και του χρηματιστηρίου, συντελοϋνται αι συναλλαγαι μεταξϋ ιδιωτών, ειτε κατόπιν άγγελιών, ειτε τη βοηθειά μεσολαβούντων προσώπων.

6. Υπερ της χρησιμοποίησεως μακροπροθέσμου ξένου κεφαλαίου συνηγοροϋν: 'Αφ' ενός, οτι οι τόκοι αύτου, ως και δια κάθε ξένον κεφάλαιον, άποτελοϋν, φορολογικώς, δαπάνην εκπεστέαν εκ των κερδών (πλεονέκτημα εναντι των μετοχών) και αφ' έτέρου οτι τίθεται εις την διάθεσιν της βιομηχανικης εκμεταλλεύσεως μακροπροθέσμως, χωρίς να άπαιτηί ιδιαιτέραν μέριμναν διατηρήσεως ώρισμένης ρευστότητος.

Οϋτω το μακροπρόθεσμον ξένον κεφάλαιον από άπόψεως χρησιμοποίησεως του δύναται να παραβληθη προς το ίδιον κεφάλαιον.

Βραχυπρόθεσμα.

7. Αι πιστώσεις των προμηθευτών, αν και εκ πρώτης όψεως φαίνονται άτοκοι, εν τούτοις εν τη πραγματικότητι περιλαμβάνουν τόκον, οστις περιέχεται εντός της τιμης άγοράς. Δια να έξωθηται δε ο άγοραστής προς άμεσον πληρωμήν, ο προμηθευτής συνήθως χορηγει εις αύτον σχετικήν έκπτωσην επί καταβοληί τοίς μετρητοίς.

Αι πιστώσεις της «*άγοράς χρηματος*» χαρακτηρίζονται: α) 'Εκ του *βραχυπρόθεσμου* της διαρκείας των. β) 'Εκ της χορηγήσεως των δι' έκτέλεσιν *ώρισμένου σκοποϋ* (ητοι: άγοράς, κερδοσκοπίας, παραγωγής), μετά την πραγματοποίησιν του όποιου δέον να επιστρέφωνται, και γ) 'Εκ της *χαλαράς σχέσεως* μεταξϋ πιστωτοϋ και όφειλέτου. 'Ενταϋθα — εν αντιθέσει προς τον μακροπρόθεσμον δανεισμόν, ενθα λόγω της μακράς διαρκείας της σχέσεως ο πιστωτής ενδιαφέρεται δια την τύχην του όφειλέτου — ο δανειστής άρκείται μόνον εις την άπόληψιν του τόκου άδιαφορών, εν γένει, δια την έξέλιξιν των κερδών της επιχειρήσεως.

8. 'Η «*άγορά χρηματος*», ως και η άγορά κεφαλαίων, τυγχάνει ώργανωμένη και άνοργάνωτος. 'Η μόν *ώργανωμένη* περιλαμβάνει αφ' ενός την χρηματιστηριακήν άγοράν, ενθα κυρίως διενεργοϋνται αι πράξεις δανεισμοϋ επί χρεωγράφων, και αφ' έτέρου την άγοράν χρηματος των

άπό του 'Ιουνίου 1957 νεοσχηματιζόμενων παρ' αύταις πάσης φύσεως καταθέσεων εις βιομηχανικά δάνεια μέσης προθεσμίας (μέχρι 8 έτών) άσφαλώς συνέβαλεν εις την δημιουργίαν παρ' ημίν ώργανωμένης Τραπεζικης 'Αγοράς κεφαλαίου.

Τέλος, η δια του Ν.Δ. 2970/1954 ίδρυσιν Ιδιούτου τραπεζικού Ιδρύματος, του 'Οργανισμοϋ Χρηματοδοτήσεως Οικονομικης 'Αναπτύξεως (Ο.Χ.Ο.Α.), επιφορτισμένου με την χορήγησιν δανείων μέσης και μακράς διαρκείας η και την συμμετοχήν εις το μετοχικόν κεφάλαιον επιχειρήσεων δημοσίου η Ιδιωτικού δικαίου οιουδήποτε κλάδου παραγωγής συμβάλλοντος εις την οικονομικήν ανάπτυξιν της χώρας, άσφαλώς θα οδηγήση εις την περαιτέρω ανάπτυξιν της ώργανωμένης Τραπεζικης Κεφαλαιαγοράς, παρ' ημίν.

Τὰ ἐν λόγῳ κεφάλαια ὀφείλουν νὰ εἶναι ἐπι μεγαλύτερα εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ φύσις τῆς συντελουμένης παραγωγῆς καθιστᾷ ἀπαραίτητον τὴν διατήρησιν μονίμων ἀποθεμάτων ὑλῶν εἰς μεγάλας ποσότητες, διὰ λόγους τεχνικούς, καὶ δὴ ὡσάκις προηγείται τῆς ἐπεξεργασίας ὁ ἐξευγενισμὸς τούτων. Αἱ καπνοβιομηχανίαι, φέρ' εἰπεῖν, ἔχουν συμφέρον ὅπως ἀνεφοδιάζωνται μὲ πρῶτας ὑλας καθ' ὠρισμένην ἐποχὴν, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ διατηρῶσι σημαντικὰ ἀποθέματα καπνῶν ἐπὶ 6 - 12 μῆνας καὶ πλέον, χάριν τῆς ζυμώσεως αὐτῶν. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει διὰ τὴν βιομηχανίαν ξύλου, ἐνθα διὰ λόγους ξηράνσεως ἀπαιτεῖται ὠρισμένης διαρκείας ἀποθήκευσις τῆς ξυλείας. Ἐν γένει ἡ ἐξάρτησις ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἐφοδιασμῶ ποικίλλει ἀναλόγως τῆς ἡμερησίας ἀνάγκης καταναλώσεως εἰς πρῶτας καὶ βοηθητικὰς ὑλας, ὡς καὶ τοῦ ἀπαιτουμένου χρόνου διὰ τὸν ἐφοδιασμόν, ἦτοι τοῦ χρονικοῦ διαστήματος μεταξύ ἐκδηλώσεως τῆς ἀνάγκης καὶ παραλαβῆς τῶν ὑλῶν.

Ἄμφότεροι οἱ ἀνωτέρω παράγοντες προσδιορίζουν τὸ μέγεθος τοῦ ἀναγκαιοῦντος ἐλαχίστου ἢ σιδηροῦ ἀποθέματος τῶν ἐν γένει ὑλῶν, ὅπερ πρέπει ἢ ἐπιχειρήσιν νὰ διατηρῆ διὰ τὴν ὁμαλίην καὶ ἀνευ διακοπῶν διεξαγωγὴν τῆς παραγωγῆς τῆς. Ἡ δημιουργία ὁμως ἐλαχίστων ἀποθεμάτων ὑλῶν εἶναι δυνατὴ μόνον διὰ τὰς περιπτώσεις ἐκεῖνας καθ' ἃς ἡ βιομηχανικὴ ἐπιχείρησις δύναται ἀπροσκόπτως καὶ κατὰ βούλησιν νὰ προμηθεύεται ταύτας.

Εἰς τὴν πρᾶξιν ὁμως τοῦτο δὲν καθίσταται δυνατόν, καθόσον, πλὴν τοῦ ἐποχικοῦ χαρακτήρος τῶν ἐν γένει ὑλῶν, δὲν παρουσιάζονται πάντοτε εὐκαιρίαι ὁμαλοῦ ἐφοδιασμῶ τῶν ἐπιχειρήσεων, δι' ὃ καὶ αὗται ἀναγκάζονται πολλάκις νὰ ἀποθηκεύουν ἱκανὰς ποσότητας ἀπαιτούσας δέσμευσιν μεγάλων κεφαλαίων.

10. Ἡ *διάρκεια τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας* ἐπιδρᾷ καὶ αὐτὴ ἐπὶ τοῦ μεγέθους τῆς χρηματοδοτήσεως, ποικίλλει δὲ ἀναλόγως :

- Τῶν ἐφαρμοζομένων ἐκάστοτε τεχνικῶν μεθόδων.
- Τῶν ἐποχικῶν ἐπιδράσεων.

Αἱ ἐφαρμοζόμεναι ὁμως μέθοδοι τεχνικῆς εἶναι ἐντελῶς διαφόρου ἐπιδράσεως, ἀναλόγως τοῦ ἂν πρόκειται περὶ :

- α) Βιομηχανιῶν ἐντάσεως *πρώτων ὑλῶν* (Stoffintensive).
- β) » » *ἐργασίας* (Arbeitsintensive),
- γ) » » *κεφαλαίου* (Kapitalintensive).

Εἰς τὰς πρῶτας ἡ τεχνικὴ προσπάθεια τείνει εἰς τὸν περιορισμὸν τοῦ χρόνου τῆς βιομηχανοποιήσεως τῆς πρώτης ὑλης ὡς καὶ εἰς τὴν ἀποφυ-

1. Βλ. *Μ. Γεωργιάδη* : Τὸ πρόβλημα τῆς ρευστότητος εἰς τὰς τραπεζικὰς καὶ βιομηχανικὰς ἐπιχειρήσεις. Ἀθῆναι 1950, σελ. 61 ἐπ.

κρόν τὰ χρηματικά αὐτῶν μέσα εἰς πάγια, ἅτινα βραδέως μετατρέπονται εἰς χρῆμα.

Ὁ χρόνος ὁμῶς τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας, πλὴν τῆς ἐκ τῶν ἐφαρμοζομένων τεχνικῶν μεθόδων ἐπιδράσεως, ὑφίσταται πολλάκις καὶ τὴν ἐποχικὴν ἐπίδρασιν. Ἡ ἐπίδρασις αὕτη ἐμποδίζει ὅπωςδήποτε τὴν συνεχῆ παραγωγὴν (π.χ. ἡ οἰκοδομικὴ βιομηχανία κατὰ τοὺς χειμερινοὺς μῆνας χαλαροῦται ἢ καὶ διακόπτεται). Κατὰ κανόνα ὁμῶς ἡ ἐποχικὴ ἐπίδρασις εἰς τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν εἶναι ἔμμεσος. Οὕτω, βιομηχανίαί ἐπεξεργαζόμεναι γεωργικὰς πρώτας ὕλας εὐκόλως φθειρομένης εἶναι ὑποχρεωμέναι ὅπως συντονίζουσι τὴν παραγωγικὴν τῶν δραστηριότητά μετὰ τὴν ἐκάστοτε συγκομιδὴν (π.χ. κονσερβοποιία φρούτων κλπ.). Ἐπίσης, ἕτεροι ἐντείνουσι τὴν παραγωγὴν τῶν κατὰ τινα περιοδῶν τοῦ ἔτους, καθ' ἣν ὑπάρχει ἄφθονος προσφορά ἐργασίας καὶ κατὰ συνέπειαν εὐθηνὸν ἡμερομίσθιον (π.χ. εἰς τὴν Ἑλβετίαν κατὰ τὴν νεκρὰν περίοδον τοῦ τουρισμοῦ). Ἄλλαι πάλιν, τῶν ὁποίων τὰ προϊόντα δὲν ἐπιδέχονται ἀποθεματοποιήσιν, ὀφείλουσι νὰ προσαρμόζουσι, ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον, τὴν παραγωγὴν τῶν πρὸς τὴν ἐποχικὴν ζήτησιν (π.χ. παγοποιεῖα κλπ.).

11. Ἐπίσης τὸ μέγεθος τῆς χρηματοδοτήσεως ἐπηρεάζεται καὶ ἐκ τῶν *συνθηκῶν τῆς διαθέσεως* τοῦ προϊόντος, καὶ δὴ :

α) Ἐκ τῆς ἐφαρμοζομένης ὑπὸ τῆς βιομηχανικῆς ἐπιχειρήσεως τιμολογιακῆς πολιτικῆς.

β) Ἐκ τῆς φύσεως τοῦ παραγομένου προϊόντος.

γ) Ἐκ τῶν ἐποχικῶν ἐπιδράσεων.

Ἡ *τιμολογιακὴ πολιτικὴ* βασίζεται ἐπὶ τοῦ ἐκάστοτε ἐν τῇ ἐκμεταλλεύσει προκύπτοντος κόστους, καὶ μάλιστα ὡς τοῦτο διαμορφοῦται κατὰ διάφορα κλιμάκια παραγωγικῆς ἀπασχολήσεως. Ὡς ἐκ τούτου ἀντιλαμβάνεται τις ὅτι αὕτη διαφέρει : Ἐπὶ αὐξανομένου κόστους, ἐπὶ ἐλαττουμένου κόστους καὶ ἐπὶ σταθεροῦ κόστους !.

1. Εὐνόητον τυγχάνει ὅτι εἰς ἅς περιπτώσεις διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς προβλέπεται μείωσις τοῦ κόστους καὶ κατὰ συνέπειαν πτώσις τῶν τιμῶν. αἱ ἐν γένει ἐμπορικαὶ ἐπιχειρήσεις εἶναι λίαν ἐπιφυλακτικαί ὡς πρὸς τὴν δημιουργίαν ἀποθεμάτων καὶ προβαίνουν εἰς ἀγορὰς μικρῶν μόνον ποσοτήτων, ἀναλόγως τῶν ἐκάστοτε ὑπαρχουσῶν ἀναγκῶν τῶν. Δηλαδή, ἅπαντες οἱ ἐνδιάμεσοι ἀποφεύγουσι νὰ παραρῶσιν ἀποθέματα ἢ περιορίζονται μόνον εἰς τὴν συγκρότησιν μέχρι τοῦ μεγέθους ἐκείνου ὅπερ θὰ ἐδικαιολογεῖτο ἐκ τῶν συνθηκῶν τῆς ἀγορᾶς. Ἀντιθέτως, ἐάν πρόκειται περὶ ἀγαθοῦ παραγομένου μετὰ προοδευτικὸν κόστος καὶ ἐφ' ὅσον τὸ ἀγαθὸν τοῦτο συμπίπτει νὰ εἶναι μικρᾶς ἐλαστικότητος ζητήσεως—δηλαδή αὐξήσις τῆς τιμῆς αὐτοῦ ἐλάχιστα ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς καταναλώσεώς του—οἱ ἐν γένει ἐνδιάμεσοι (χονδρέμποροι—λιανοπωληταί) προβαίνουν εἰς ἀγορὰς πρὸς ἀποθεματοποιήσιν ἐπὶ τῇ προόψει μελλοντικῆς ὑψώσεως τῶν τιμῶν.

Ἄλλα καὶ αἱ ἐφαρμοζόμενα ἐκάστοτε μέθοδοι διαθέσεως τοῦ προϊόντος ἢ οἱ καθιερούμενοι τρόποι πληρωμῆς (μετρητοῖς ἢ ἐπὶ πιστώσει) ἢ τῆς ἀξίας αὐτοῦ ἐπιταχύνουσιν ἢ ἐπιβραδύνουσι τὸν ρυθμὸν τῆς καταναλώσεως του ἐν τῇ ἀγορᾷ. Ἡ τοιαύτη ἐπιτάχυνσις ἢ ἐπιβράδυνσις τοῦ ρυθμοῦ κυκλοφορίας συνεπάγεται τὴν βελτίωσιν ἢ μὴ τῶν συνθηκῶν χρηματοδοτήσεως.

Ἄλλα καὶ ἐκ τῆς φύσεως τοῦ παραγομένου προϊόντος ἐξαρτᾶται ἡ ταχύτης διαθέσεώς του. Οὕτω ἡ ἀπορροφητικὴ ἰκανότης τῆς ἀγορᾶς ἐπὶ τοσοῦτον καθίσταται μικροτέρα ὅσον τὸ προϊόν ἐξειδικεύεται κατὰ ποιότητα, ποικιλίαν κλπ., διότι, ὡς τυγχάνει εὐνόητον, περιορίζεται ὁ κύκλος τῶν καταναλωτῶν. Ὁ βάμβαξ, φέρ' εἰπεῖν, ἢ ὁ ἀκατέργαστος σίδηρος διατίθεται εὐκολώτερον παρά τὸ βιομηχανοποιηθὲν νῆμα ἢ τὸ ἐπεξεργασθὲν μέταλλευμα. Γενικῶς, ὅσον μεγαλυτέρα τυγχάνει ἡ πιθανότης μεταγενεστέρως χρησιμοποίησεως προϊόντος τινός, τόσο ἀσθενέστερος εἶναι ὁ κίνδυνος τῆς μὴ ταχείας διαθέσεώς του.

Τέλος, αὐτὴ αὐτὴ ἡ ἐποχικὴ ἐπίδρασις ἐπηρεάζει τὸν χρόνον διαθέσεως τοῦ προϊόντος, συνεπαγομένη ἄλλοτε μὲν ἐπιτάχυνσιν τούτου, ἄλλοτε δὲ ἀναστολὴν τῆς περαιτέρω κυκλοφορίας τοῦ προϊόντος, μέχρι τῆς ἐπελεύσεως τῆς καταλλήλου ἐποχῆς.

Τὸ γεγονός τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο ὅπερ διαφορίζει τὸν χρόνον μεταξὺ παραγωγῆς καὶ διαθέσεως τοῦ εἶδους καὶ δημιουργεῖ τὴν ἀνάγκην τῆς διατηρήσεως ἠϋξημένων ἀποθεμάτων ἐτοιμῶν προϊόντων, ὅτινα φυσικῶν εἶναι ν' ἀπαιτῶσι τὴν δέσμευσιν μεγάλων κεφαλαίων.

Οὐσιώδη προϋπόθεσιν εὐδοώσεως τῆς πολιτικῆς τῆς χρηματοδοτή-

1. Εἰς τὴν ἀπ' εὐθείας (ἀμεσον) πώλησιν ἀπαιτοῦνται μεγαλύτερα κεφάλαια, διότι ἐν προκειμένῳ ἡ βιομηχανικὴ ἐπιχείρησις χρηματοδοτεῖ τὸ σύνολον τῶν πωλήσεων, ὡς καὶ τὰ ἀπαιτούμενα ἀποθέματα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἔμμεσον πώλησιν, ἐνθα τὸ χονδρικὸν καὶ λιανικὸν ἐμπόριον ἀναλαμβάνουσι τὰ ἐξόδα ὀργανώσεως τῶν πωλήσεων, ὡς καὶ μέρος τουλάχιστον τῶν παρεχομένων πιστώσεων. Καὶ ἐνταῦθα, ὅπως καὶ εἰς τὸν τομέα τῆς παραγωγῆς, διὰ τὴν ὁμαλὴν διεξαγωγὴν τῶν πωλήσεων καθίσταται ἀπαραίτητος ἡ διατήρησις ἐνὸς κατωτάτου ὅριου χρεωστῶν, «σιδηροῦ, [τρόπον τινά, ἀποθέματος».

2. Παράγοντα ἐπίσης προσδιοριστικὸν τοῦ μεγέθους τῆς χρηματοδοτήσεως ἀποτελεῖ καὶ ἡ ὑπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως ἀσκουμένη ἐκάστοτε πιστωτικὴ πολιτικὴ. Κατὰ κανόνα ἡ βιομηχανικὴ ἐπιχείρησις παρέχει πιστώσεις αἰτινες προκειμένου περὶ ἐξαγωγῶν εἶναι συνήθως μακρῶς διαρκείας. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἔχει ἀνάγκην μεγάλων κεφαλαίων. Ἐπίσης ἡ αὐτὴ ἀνάγκη ἐμφανίζεται ὡσάκις προτίθεται νὰ χρηματοδοτήσῃ τὴν λαίω. Ἐπίσης ἡ αὐτὴ ἀνάγκη ἐμφανίζεται ὡσάκις ἐπιτίθεται νὰ χρηματοδοτήσῃ τὴν ἐσωτερικὴν κατανάλωσιν, πωλοῦσα ἐπὶ πιστώσει ἢ διὰ τοῦ γνωστοῦ συστήματος τῶν δόσεων. Εἰς τὴν περίπτωσιν ὁμοῦ ταύτην συνήθως παρεμβάλλεται μία ἐταιρία χρηματοδοτήσεως (Τράπεζα προεξοφλοῦσα τὰς εἰς χεῖρας τῆς συναλλαγματικῆς). Ἀναλόγως τοῦ τρόπου τῆς πωλήσεως, δηλαδὴ ἐὰν αὐτὴ διενεργῆται κατὰ τρόπον ἀμελόγως (ἀπ' εὐθείας) ἢ ἔμμεσον (τῇ παρεμβολῇ χονδρεμπόρων ἢ λιανοπωλητῶν) ἀπαιτοῦνται ἐκάστοτε καὶ διάφορα κεφάλαια.

σεως τῆς βιομηχανικῆς ἐπιχειρήσεως, ἀποτελεῖ ἡ ρυθμικὴ διαμόρφωσις τῆς διαδικασίας καταναλώσεως. Διότι εἰς τὴν βιομηχανίαν δὲν εἶναι ἀρκετὸν νὰ ἐπιτυχῶνεται ὁμαλὸς ρυθμὸς ἐν τῇ παραγωγικῇ διαδικασίᾳ ἀλλ' ἐπιβάλλεται καὶ κανονικὸς ρυθμὸς ἐναλλαγῆς μεταξύ προϊόντος καὶ χρήματος.

Ὁ συνδυασμὸς ὅμως τοῦ ὁμαλοῦ ρυθμοῦ τῆς παραγωγῆς πρὸς τὸν κανονικὸν ρυθμὸν τῆς διαθέσεως τῶν προϊόντων προσκόπτει εἰς τὰς ἐποχικὰς ἐπιδράσεις ἑ.

12. Τέλος, τὸ μέγεθος τῆς ἀπαραιτήτου ἐκάστοτε χρηματοδοτήσεως ἐπηρεάζεται καὶ ἐκ τῆς φροντίδος τῆς ἐπιχειρήσεως πρὸς *ἐξασφάλισιν τῆς θέσεώς της ἐν τῇ ἀγορᾷ*. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτου συχνάκις εἶναι ἀπαραίτητοι συνασπισμοὶ ἢ συμμετοχαὶ εἰς ἑτέρας ἐπιχειρήσεις⁹. Εἰς ἀμφότερας τὰς περιπτώσεις ἡ βιομηχανικὴ ἐπιχείρησις εὐρίσκειται πρὸ ἀνάγκης μεγάλων κεφαλαίων.

§ 3. Αἱ βασικαὶ ἀρχαὶ τῆς βιομηχανικῆς χρηματοδοτήσεως

13. Ἡ πολιτικὴ τῆς χρηματοδοτήσεως δεόν νὰ διενεργηθῆται βάσει ὀρθολογικῶν ἀρχῶν⁹. Εἰς τὴν πράξιν τοῦτο συνοψίζεται εἰς τὴν ὀρθήν

1. Ἀναλόγως τῆς τοιαύτης ἐποχικῆς ἐπιδράσεως, τόσον ἐπὶ τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας ὅσον καὶ ἐπὶ τῆς διαθέσεως τοῦ προϊόντος, αἱ βιομηχανίαι ταξινομοῦνται:

α) Εἰς ἐπιχειρήσεις μὲ κανονικὴν διαδοχὴν παραγωγικῆς διαδικασίας καὶ κανονικὴν διάθεσιν τῶν προϊόντων, ἀνεξαρτήτως ἐποχικῶν συνθηκῶν, π.χ. ἀρτοποιεῖα, μεταλλουργεῖα κλπ.

β) Εἰς ἐπιχειρήσεις μὲ κανονικὴν διαδοχὴν παραγωγικῆς διαδικασίας, ὧν ὅμως ἡ διάθεσις ποικίλλει ἐποχικῶς, π.χ. ζυθοποιεῖα, βιομηχανία ἀεριόφωτος κλπ.

γ) Εἰς ἐπιχειρήσεις μὲ κανονικὴν διαδοχὴν παραγωγικῆς διαδικασίας, ἀλλὰ μὲ κατανάλωσιν εἰς καθωρισμένην ἐποχὴν τοῦ ἔτους, π.χ. πιλοποιεῖα φαθίνων, γούνοι, τάπητες κλπ.

δ) Εἰς ἐπιχειρήσεις μὲ κανονικὴν διαδοχὴν παραγωγικῆς διαδικασίας, ὧν ἡ κατανάλωσις αὐξομειοῦται ἐπανειλημμένως κατὰ τὴν εἰδὴν τοῦ ἔτους, π.χ. βιομηχανία ἐνδυμάτων, ζαχαροπλαστικῆς κλπ.

ε) Εἰς ἐπιχειρήσεις μὲ παραγωγήν μόνου ἐντὸς ὠρισμένης ἐποχῆς τοῦ ἔτους, π.χ. βιομηχανία πάγου, ἀναψυκτικῶν, γεωργικῶν εἰδῶν κλπ.

στ) Εἰς ἐπιχειρήσεις μὲ παραγωγικὴν διαδοχὴν ἐντελῶς ἀκανόνιστον εἰς τὰ ἐπιμέρους στάδια τῆς διαδικασίας των, π.χ. βιομηχανία οἰκοδομῶν, ναυπηγικῆς κλπ.

Ἐκάστη τῶν ὡς ἄνω κατηγοριῶν ἐμφανίζει διάφορον τρόπον χρηματοδοτήσεως βλέπε: *N. Polak*: ἔνθ. ἄνωτ. σελ. 137, 138 καὶ *G. Champion*: *Traité des Entreprises rivées*, T. I, σελ. 350 ἐπ.

2. Εἴτε εἰς ὁμοειδεῖς, εἴτε εἰς παραγούσας πρώτας ὕλας ἢ περαιτέρω ἐπεξεργαζόμενας ταύτας, εἴτε εἰς ἐμπορικὰς, μεταφορικὰς, ἀσφαλιστικὰς κ.ο.κ., εἴτε τέλος εἰς νεοῖ-δρυσίμους πρὸς ἀσκήσιν ἐλέγχου ἢ συμμετοχὴν εἰς τὴν διοίκησιν των ἢ ἐξασφάλισιν ἐτέρας πλεονεκτημάτων.

3. Βλέπε, *Mellerowicz K.*, ἔνθ' ἄνωτ. σελ. 65 ἐπ. *U. Vaes*: ἔνθ' ἄνωτ. σ. 59 ἐπ.

έκλογήν μεταξύ *μακροπροθέσμου και βραχυπροθέσμου, έσωτερικής και έξω-
τερικής, Ιδίας και ξένης χρηματοδοτήσεως*. Ούτω :

α) Κατ' αρχήν, πρέπει να καθορισθῆ τὸ ἀναγκασιόυν κεφάλαιον ὡς
καὶ ὁ βαθμὸς τῆς ἀποδοτικότητός του. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν πρόκρισιν με-
ταξὺ βραχυπροθέσμου καὶ μακροπροθέσμου χρηματοδοτήσεως τονίζεται
ὅτι τὸ θέμα τοῦτο δέον νὰ ἐρευνᾶται βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς χρηματοοικο-
νομικῆς ἀντιστοιχίας, καθ' ἣν διὰ λόγους ρευστότητος ἢ χρησιμοποίησις
τῶν χρηματικῶν μέσων δέον ν' ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ εἶδος ἑνὸς ἐκά-
στου ἐκ τούτων '.

β) Τὸ εἶδος τῆς χρηματοδοτήσεως πρέπει ν' ἀνταποκρίνεται εἰς τὸν
κίνδυνον τῆς ἐπιχειρήσεως. Πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἀπαιτήσεως ταύτης
περὶ ἐπαρκoῦς καλύψεως τοῦ κινδύνου—γεγονὸς ὅπερ ἐξασφαλίζει τόσον
τὴν ἐπιχείρησιν ὅσον καὶ τὸν δανειστήν—ἐνδείκνυται ἡ προσφυγὴ εἰς τὴν
ἰδίαν χρηματοδότησιν προκειμένου περὶ ἐπισφαλῶν ἐπενδύσεων, ὡς ἐπὶ
παραδειγματι εἶναι ἡ διεξαγωγὴ πειραματικῶν ἐρευνῶν, ἢ ἡ δοκιμαστικὴ
ἀνάπτυξις τῆς ἐπιχειρήσεως κ.ο.κ. Ἡ χρησιμοποίησις ξένου κεφαλαίου
εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας αὐξάνει τὴν κρίσιμον εὐαισθησίαν τῆς ἐπι-
χειρήσεως, καθόσον τόκοι καὶ χρεωλύσια—ἀποτελοῦντα σταθερὰ ἔξοδα—
ἀποβαίνουν δυσβάστακτα βάρη ἐν περιπτώσει ἀποτυχίας τῶν ἐρευνῶν
ἢ κάμψεως τῆς ἀπασχολήσεως. Διὰ τὴν ἐκτίμησιν τῆς σχέσεως μεταξὺ
ἰδίου καὶ ξένου κεφαλαίου ἀπὸ ἀπόψεως κινδύνου πρέπει νὰ ἐξετασθῆ
καὶ ἡ διάρθρωσις τοῦ ἐνεργητικοῦ τῆς ἐπιχειρήσεως. Γενικῶς, ἡ διάρ-
θρωσις τῆς χρηματοοικονομικῆς καταστάσεως θεωρεῖται καλῶς θεμελιω-
μένη, ὅταν τὸ πάγιον ἐνεργητικὸν καλύπτεται ἐξ ὀλοκλήρου δι' ἰδίον
μέσων. Ἐπίσης κατὰ τὴν ἐκλογὴν μεταξὺ ἰδίας καὶ ξένης χρηματοδο-
τήσεως πρέπει νὰ ἐρευνᾶται προσεκτικῶς ἡ διανομὴ φάσις τῆς οἰκο-
νομικῆς συγκυρίας, καθόσον αὕτη ἐπιδρᾷ ἀποφασιστικῶς τόσον ἐπὶ τῆς
δυνατότητος τοποθετήσεως μετοχῶν ἢ ὁμολογιῶν εἰς τὴν ἀγορὰν κεφα-
λαίου, ὅσον καὶ ἐπὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀποδοτικότητος τοῦ ἀπασχολου-
μένου ἰδίου κεφαλαίου.

Οὔτω, ἐν περιπτώσει μειωμένης ἀποδοτικότητος τοῦ ἰδίου κεφαλαίου
καὶ ὑψηλοῦ τόκου τοῦ ξένου, θὰ προκριθῆ ἡ ἰδία χρηματοδότησις, ἐνῶ
ἐπὶ ὑψηλῆς ἀποδοτικότητος τοῦ ἰδίου καὶ χαμηλοῦ τόκου τοῦ ξένου κεφα-
λαίου, προτιμητέα καθίσταται ἡ ξένη χρηματοδότησις.

γ) Διὰ τὴν διενέργειαν νέων ἐπενδύσεων ἀποφασιστικῶς ἐπιδρᾷ
ἡ «ὀριακὴ ἀποδοτικότης τοῦ κεφαλαίου».

Οὔτω ἡ ἀποδοτικότης τοῦ νέου στρώματος τοῦ ἐπενδυομένου κεφα-
λαίου αὐξάνει ἢ μειώνει τὸν μέσον ὄρον τῆς ἀποδοτικότητος, ἀναλόγως

2. Βλέπε καὶ *Dufosse G.* : La gestion financière des Entreprises. Paris 1948,
σελὶς 57.

του αν η οριακή αποδοτικότητα είναι υψηλότερα η χαμηλότερα της μέχρι τουδε μέσης τοιαύτης.

Όπως το *οριακόν κόστος* αποτελεί ουσιασδες κριτήριον εις τον τομέα της παραγωγής, ούτω και η *οριακή αποδοτικότητα* αποτελεί αποφασιστικόν παράγοντα εις την σφαίραν της χρηματοδοτήσεως.

δ) Εις οιανδήποτε στιγμήν δέον να είναι εξησφαλισμένη η δυνατότης πληρωμής εκ μέρους της επιχειρήσεως χωρίς να διακινδυνεύουν αι επενδύσεις αυτής. Ούτω, προκειμένου περι χρηματοδοτήσεως δι' επέκτασιν παγίων πρέπει να καθορισθῆ τὸ πρόγραμμα της χρηματοδοτήσεως (ποσοτικῶς και χρονικῶς) διὰ τὴν ἐκτ. λεισιν τοῦ σχεδίου τῶν επενδύσεων και ἐπὶ πλέον να προκαθορισθῆ ἡ πρόσθετος *ἀνάγκη δημιουργίας κεφαλαίου κινήσεως*, καθ' ὅσον αὐξανομένης της παραγωγικῆς δυναμικότητος της επιχειρήσεως αὐξάνουν και αι ἀνάγκαι αυτής εις ρευστά μέσα. Εις τὴν πρᾶξιν δυστυχῶς παραμελεῖται τὸ γεγονός τοῦτο, ἡ δὲ προσοχή στρέφεται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς πρὸς τὴν χρηματοδότησιν τῶν εις πάγια επενδύσεων. Δὲν ἀποδίδεται, ἴσως, ἡ δέουσα σημασία εις τὸ γεγονός ὅτι διὰ τὴν αὐξησιν της παραγωγῆς δὲν ἄρκουν μόνον αι ἐγκαταστάσεις, ἀλλ' ἀπαιτοῦνται και ἠύξημένοι πρῶται ὕλαι, ἔργατικά χεῖρες, ὡς και ἡ αὐξησιν τῶν πωλήσεων, αἰτινες ὁμως πάλιν διὰ να πραγματοποιηθοῦν προϋποθέτουν τὴν παροχήν περισσοτέρων πιστώσεων και ὡς εκ τούτου αὐξησιν τοῦ ἀριθμοῦ και τοῦ ποσοῦ τῶν χρεωστῶν. Πάντα τ' ἀνωτέρω ὀδηγοῦν εις τὴν αὐξησιν τῶν *«αιδηρῶν ἀποθεμάτων»* (πρῶτων ὕλῶν, ἡμικατεργασμένων, ἐτοίμων, χρεωστῶν κλπ.), ἅτινα, ὡς γνωστὸν, ἀποτελοῦν ἀκίνητοποιημένον ἐνεργητικόν, χρῆζον, ὡς και πᾶν πάγιον, μακροπροθέσμου χρηματοδοτήσεως.

ε) Διὰ τὴν ἐκλογήν μεταξὺ ἰδίας και ξένης χρηματοδοτήσεως ἐξετάζεται ἡ *ἐπιτυγχανομένη οικονομικότης* μιᾶς ἐκάστης κατηγορίας εκ τούτων. Κατὰ κανόνα οικονομικότερα ἐμφανίζεται ἡ περίπτωση της ξένης χρηματοδοτήσεως, διότι, ἐνῶ ὁ εις τοὺς δανειστὰς παρεχόμενος τόκος ἀποτελεῖ δαπάνην φορολογικῶς ἐκπεστέαν εκ τῶν κερδῶν, τὸ εις τοὺς μετόχους παρεχόμενον μερίσμα παρέχεται εκ τῶν καθαρῶν κερδῶν, ἅτινα προηγουμένως ἔχουν ὑποστῆ τὴν φορολογικὴν ἐπιβάρυνσιν.

Βεβαίως ἡ ἀρχὴ αὕτη εις τὴν πρᾶξιν δὲν ἐμφανίζεται τόσο ἀπλή, δι' ὁ και πρέπει να λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν και ἕτεροι παράγοντες. Ἡ ἀνωτέρω ὁμως ἀρχὴ της οικονομικότητος πρέπει να συνδυάζεται με τὴν ἀρχὴν της *ἀρίστης ἀποδοτικότητος τοῦ ἰδίου κεφαλαίου*, ἥτις και τελικῶς ὑποδεικνύει ἐὰν και κατὰ πόσον τυγχάνει συμφέρουσα ἡ χρησιμοποίησιν τοῦ ξένου κεφαλαίου.

1. Βλ. και *Μ. Γεωργιάδη*: Ἡ πολιτικὴ τιμῶν εις τὰς βιομηχανικὰς επιχειρήσεις. Ἀθήναι 1947, σελ. 32 ἐπ.

14. Βάσει τῶν ἀνωτέρω ἐκθεισῶν γενικῶν ἀρχῶν θὰ ἔδει νὰ ρυθμίζονται τὰ θέματα τῆς χρηματοδοτήσεως τῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων. Αἱ κλασσικαί ὅμως αὐταὶ ἀρχαὶ εἰς τὴν πράξιν δὲν ἐμφανίζουσι ἀπεριόριστον δυνατότητα ἐφαρμογῆς, ἰδίᾳ ὁσάκις ἐν τῇ ἀγορᾷ παρουσιάζεται στενότης ἐξευρέσεως κεφαλαίων. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν πολλάκις παρατηρεῖται προσωρινὴ ἀπομάκρυνσις ἐκ τῶν ὡς ἄνω κανόνων, ἥτις ὅμως δὲν δύναται νὰ κρατήσῃ ἐπὶ μακρόν, καθόσον ἡ ἐπιχείρησις θάττον ἢ βράδιον θὰ εὐρεθῇ πρὸ ὀδισμοῦ, ἐάν, ἐπὶ παραδείγματι, ἡ χρηματοδοτήσις τῆς ἐπεκτάσεως τῶν παγίων διενεργῆται συνεχῶς διὰ βραχυπροθέσμου (βάσει συναλλαγματικῶν) δανεισμοῦ.

Αἱ ὀρθολογικαὶ ἀρχαὶ χρηματοδοτήσεως, αἱ ὁποῖαι κατ' οὐσίαν ἐξασφαλίζουν τὴν ἀποδοτικότητα, ρευστότητα καὶ σταθερότητα, παρέχουσι ἐπίσης τὴν δυνατότητα τῆς ἐπιλογῆς τοῦ μέσου τῆς χρηματοδοτήσεως. Πλήθος ὅμως παραγόντων ἐπιδρᾷ ἐκάστοτε κατὰ διάφορον βαθμόν. Οἱ παράγοντες οὗτοι συχνάκις ἀλληλοσυγκρούονται, εἰς τρόπον ὥστε νὰ καθίσταται λίαν δυσχερὴς ἡ ἐκλογή τοῦ μέσου τῆς χρηματοδοτήσεως.

Οὕτω τὸ ὕψος τοῦ ἀναγκαίου κεφαλαίου, ἡ ἀρχὴ τῆς καλύψεως τῶν κινδύνων, αἱ ἐξῶθεν ἐπιδράσεις ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τῆς διευθύνσεως τῆς ἐπιχειρήσεως, αἱ νομοθετικαὶ καὶ εἰδικώτερον αἱ φορολογικαὶ σταθμίσεις, ἐπιδρῶν ἐπὶ τῆς ἀποφάσεως τῆς χρηματοδοτήσεως καὶ καθιστοῦν προβληματικὴν τὴν σκόπιμον συγκρότησιν τοῦ κεφαλαίου τῆς ἐπιχειρήσεως.

§ 4. Ἡ πολιτικὴ τῆς χρηματοδοτήσεως εἰς τὰς βιομηχανίας.

15. Πᾶσα βιομηχανικὴ ἐπιχείρησις ἀντιμετωπίζει ἀφ' ἑνὸς μὲν προβλήματα ἐξευρέσεως μακροπροθέσμων κεφαλαίων προοριζομένων δι' ἐπενδύσεις εἰς πάγια καὶ ἀφ' ἑτέρου προβλήματα βραχυχρονίου προμηθείας χρηματικῶν μέσων διὰ τὴν κάλυψιν τῶν τρεχουσῶν αὐτῆς ἀναγκῶν.

Ἡ πρώτη περίπτωσις, ἀποτελοῦσα διαρκεστέραν χρησιμοποίησιν κεφαλαίων ἐντὸς τῆς ἐπιχειρήσεως, ἐπόμειον εἶναι νὰ δημιουργῆ, ἰδίᾳ ἐπὶ ξένης χρηματοδοτήσεως, παγίας ἐπιβαρύνσεις, αἰτινες τελικῶς ὀδηγοῦν εἰς ἀνελαστικότητα τοῦ κόστους, λόγῳ αὐξήσεως τῶν ἐν αὐτῷ περιλαμβανομένων σταθερῶν ἐξόδων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ περίπτωσις αὕτη εἶναι ἡ συχνότερον συναντωμένη ἐν γένει εἰς τὴν βιομηχανίαν, ἀλλὰ καὶ ἡ δημιουργοῦσα τὰς περισσοτέρας χρηματοοικονομικὰς περιπλοκάς, λόγῳ τῶν πολυαριθμῶν κινδύνων οὓς συνεπάγεται, νομίζομεν ὅτι μία ὀρθὴ πολιτικὴ χρηματοδοτήσεως δεόν, κατὰ κύριον λόγον, νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν τῆς πρὸς τὸν τομέα τῆς χρηματοδοτήσεως τῶν ἐν γένει ἐπενδύσεων¹.

1. Βλέπε σχετικῶς καὶ P. Andrews: Manufacturing business. London 1955, σελ. 230 ἐπ.

Ἐάν ἡ χρηματοδότησις τῶν τρεχουσῶν ἀναγκῶν ὡς πρόβλημα ρευστότητος ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὴν προμήθειαν καὶ ὀρθὴν κατανομὴν τῶν ἀπαραιτήτων χρηματικῶν μέσων, ἡ χρηματοδότησις τῶν ἐπενδύσεων ὡς πρόβλημα μακρᾶς προοπτικῆς ἔχει ἐξέχουσαν βαρύτητα, καθ' ὅσον ἀπτεται οὐ μόνον τῆς ρευστότητος ἀλλὰ καὶ τῆς ἀποδοτικότητος, ὡς καὶ τῆς διασφαλίσεως ἀρμονικῆς συνθέσεως τῆς περιουσίας.

Περαιτέρω ἐξετάζεται τόσον τὸ πρόβλημα τῆς χρηματοδοτήσεως τῶν ἐπενδύσεων, ὅσον καὶ τὸ πρόβλημα τῆς τρεχούσης χρηματοδοτήσεως.

Η ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΙΣ ΤΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ

16. Κατὰ τὴν χρηματοδότησιν τῶν ἐπενδύσεων δέον ταυτοχρόνως νὰ συνεξετάζωνται, ὡς ἀρρήκτως συνδεδεμένα μεταξύ των, τὰ θέματα :

α) *Τοῦ ὀρθοῦ ἐφοδιασμοῦ τοῦ ἀναγκαιοῦντος κεφαλαίου.*

β) *Τῆς λελογισμένης χρησιμοποίησεώς του ἐν τῇ ἐκμεταλλεύσει¹.*

Εἰς τὴν πρᾶξιν παραγνωρίζεται συχνὰ τὸ διφυῆς τοῦ ἀνωτέρω προβλήματος καὶ ἄλλοτε μὲν δίδεται ἰδιαιτέρα σημασία εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ κεφαλαίου — τεχνικὴ ἀποψις τοῦ προβλήματος — ἄλλοτε δὲ εἰς τὴν δυνατότητα ἐφοδιασμοῦ τοῦ κεφαλαίου — ἐμπορικὴ ἀποψις τοῦ προβλήματος. Μόνον ὁ διττὸς οὗτος προσανατολισμὸς δύναται νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ὀρθὴν συγκρότησιν τοῦ κεφαλαίου τῆς ἐπιχειρήσεως.

Ἄλλὰ θὰ πρέπει νὰ τονισθῇ ἀπὸ τοῦδε ὅτι οἰαδήποτε ἐπιμελὴς ἔρευνα τῶν ἀνωτέρω θεμάτων ἀπλῶς δύναται νὰ περιορίσῃ καὶ νὰ ἀποκλείσῃ τοὺς συμφύεις μὲ τὴν χρηματοδότησιν κινδύνους, καθόσον οὐδεὶς δύναται νὰ προβλέψῃ τὸ μέλλον. Ὁ κίνδυνος ἐκ τῆς ἐπενδύσεως θὰ ἐμειοῦτο σημαντικῶς ἐάν καθίστατο δυνατὴ ἡ ἐκτίμησις τῆς παλινδρομήσεως τῆς ἀπασχολήσεως. Ἐπίσης ἂς μὴ νομισθῇ ὅτι ὁ κίνδυνος τῶν ἐπενδύσεων ἐξαφανίζεται ὡσάκις διὰ τὴν χρηματοδότησιν τούτων χρησιμοποιεῖται ἀποκλειστικῶς ἴδιον κεφάλαιον. Βεβαίως ἡ χρησιμοποίησις ἴδιου κεφαλαίου δίδει τὴν δυνατότητα ἀνετωτέρων κερδοσκοπικῶν συνδασμῶν, ἀλλὰ δὲν θεραπεύει τὴν κατάστασιν, καθόσον ὁ κίνδυνος τῶν ἐπενδύσεων εἶναι κίνδυνος *οἰκονομικότητος*², ὅστις δὲν ἀποτρέπεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐσφαλμένα ἐπενδύσεις χρηματοδοτοῦνται ἔστω ὀλοσχῆρῶς ἐξ ἴδιου κεφαλαίου.

Κατὰ τὴν περαιτέρω ἔρευναν τοῦ προβλήματος τῆς χρηματοδοτήσεως τῶν ἐπενδύσεων ἐξετάζονται αἱ ἀρχαί, τόσον τοῦ ἐφοδιασμοῦ, ὅσον καὶ τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ κεφαλαίου ἐν τῇ βιομηχανικῇ ἐκμεταλλεύσει.

1. Βλ. καὶ *K. Mellorovicz* : ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 71 ἐπ.

2. Βλ. *E. Gsell* : *Rentabilité et Économicité*. Εἰς *Causes de déperditions dans l'Entreprise et l'Exploitation*. Neuchâtel 1947, σελ. 24.

1. Ὁ ἐφοδιασμός τοῦ κεφαλαίου.

17. Ἡ προμήθεια κεφαλαίου δὲν ἀποτελεῖ *πρόβλημα μερικόν* καὶ κεχωρισμένον, ἀλλὰ *πρόβλημα συνολικόν* συνεξεταζόμενον μετὰ τοῦ κόστους τῶν νέων κλιμακίων παραγωγῆς, ὡς καὶ τοῦ κόστους τοῦ ἐπενδυομένου νέου κεφαλαίου. Εἶναι, κατὰ ταῦτα, ἀποφασιστικῆς σημασίας διὰ μίαν τοιαύτην ἐπένδυσιν τὸ προβλεπόμενον ὕψος τοῦ κέρδους, αἱ καλυπτόμεναι ὑπὸ τοῦ κόστους ἀποσβέσεις καὶ ἐν γένει τὰ προσδοκώμενα—ἐκ τῆς ἐπενδύσεως—διαθέσιμα χρηματικά μέσα ἐσωτερικῆς χρηματοδοτήσεως. Ἀλλὰ καὶ ἡ μέχρι τοῦδε χρηματοοικονομικὴ διάρθρωσις τῆς ἐπιχειρήσεως ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς ἀποφάσεως διὰ νέας ἐπενδύσεις.

Οὕτω διὰ τὸν ἐφοδιασμόν κεφαλαίου δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐξετάζεται μεμονωμένως ἐκάστη περίπτωσις χρηματοδοτήσεως ἀλλὰ δεόν νὰ ἐρευνηῖται ἡ συνολικὴ κατάστασις χρηματοδοτήσεως τῆς βιομηχανικῆς ἐπιχειρήσεως, ὡς αὕτη διαμορφοῦται ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε χρηματοδοτήσεων.

Δηλαδή, ἐὰν μία νέα ἐγκατάστασις τυγχάνει οἰκονομικῶς συμφέρουσα δύναται νὰ κριθῆ κεχωρισμένως δι' ἐκάστην περίπτωσιν. Τὸ κατὰ πόσον ὅμως—ἐν ὄψει τοῦ ἀπαιτηθησομένου κεφαλαίου καὶ τῶν συνεπαγομένων κινδύνων—ἐπιτρέπεται αὕτη νὰ χρηματοδοτηθῆ, ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γενικωτέρων χρηματοοικονομικῶν ὑποχρεώσεων τῆς ἐπιχειρήσεως.

18. Ὁ ἐφοδιασμός τοῦ ἀπαιτουμένου δι' ἐπενδύσεις κεφαλαίου δυνατὸν νὰ γίνῃ : εἴτε δι' ἐσωτερικῆς, εἴτε δι' ἐξωτερικῆς χρηματοδοτήσεως.

Ἡ ἐσωτερικὴ χρηματοδότησις.

Αὕτη δυνατὸν πάλιν νὰ εἶναι :

—Εἴτε αὐτοχρηματοδότησις.

—Εἴτε ἐτέρας φύσεως ἐνδοεπιχειρηματικὴ χρηματοδότησις.

Γενικῶς, καὶ λόγῳ τῶν παρουσιαζομένων βιομηχανικῶν κινδύνων συνεπιεῖα τῆς διακυμάνσεως τῆς ἀπασχολήσεως, προτιμᾶται ἡ αὐτοχρηματοδότησις ἀντὶ τῆς ξηνῆς χρηματοδοτήσεως καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἀντὶ τῆς ἐξωτερικῆς τοιαύτης.

Πέραν τῆς γνησίας αὐτοχρηματοδοτήσεως ἐκ πραγματοποιηθέντων κερδῶν ὑπάρχουν καὶ ἕτεραι δυνατότητες χρηματοδοτήσεως ἐκ τῶν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν εἰσερχομένων καὶ προσωρινῶς ἀπελευθερουμένων μέσων, τὴν ἐπιχείρησιν πληρωμῶν νὰ διευθύνεται κατὰ τρόπον τοιοῦτον ὥστε ἀρκεῖ ἡ ροὴ τῶν πληρωμῶν νὰ διευθύνεται κατὰ τρόπον τοιοῦτον ὥστε ἐκ τῶν εἰσπράξεων νὰ προκύπτῃ τὸ μέγιστον δυνατὸν ὑπόλοιπον εἰς ἐλευθέρως διαθέσιμα μέσα. Ἐνταῦθα, γενικῶς, περιλαμβάνονται ἀπασαί αἱ δυνατότητες χρηματοδοτήσεως τῆς ἐπιχειρήσεως διὰ μέσων ἐξοικονομημένων ἐξ ἰδίων πηγῶν, χωρὶς ταῦτα νὰ ἀποτελοῦν κέρδη. Τὰ μέσα ταῦτα προκύπτουν :

α) Είτε ἐξ ἐκποίησης περιουσιακῶν στοιχείων.

β) Είτε ἐκ χρησιμοποίησεως τῶν ἐξ ἀποσβέσεων ποσῶν.

γ) Είτε ἐκ παρεχομένων ὑπὸ τοῦ κράτους φορολογικῶν διευκολύνσεων.

Ἡ ἐκποίησης περιουσιακῶν στοιχείων πρὸς ἐξεύρεσιν ρευστῶν μέσων δέον νὰ διενεργητῆται μόνου ὡσάκις δὲν ὑπάρχουν ἕτεροι δυνατότητες¹, καὶ ἐφ' ὅσον τὰ μηχανήματα, τὰ συγκροτήματα ἐγκαταστάσεων, ἢ καὶ ὀλόκληρα τμήματα τῆς ἐκμεταλλεύσεως κατέστησαν ἀχρηστα διότι ἔπαυσαν νὰ ἐργάζονται οἰκονομικῶς. Αἱ ἐπιχειρήσεις ὅμως, εἴτε ἐκ λόγων παραδόσεως, εἴτε διότι δὲν εἶναι πάντοτε εἰς θέσιν νὰ διαπιστώσουν ἐγκαίρως τὴν ἀντιοικονομικὴν λειτουργίαν των, δυσχερῶς ἀποχωρίζονται τούτων.

Ἡ ἐξ ἀποσβέσεων χρηματοδότησις.

Ἡ δυνατότης χρησιμοποίησεως τῶν ἐξ ἀποσβέσεων ποσῶν δι' ἐπενδύσεις ἀποτελεῖ οὐσιῶδες μέσον τῆς πολιτικῆς προμηθείας κεφαλαίων². Πλὴν τῆς περιπτώσεως τῆς μέσῳ τῶν ἀποσβέσεων γνησίας αὐτοχρηματοδοτήσεως —ὡς ἐπὶ παραδείγματι εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν, συνεπιεῖα ἐξαντλήσεως τοῦ ἐπιτρεπομένου ἀνωτάτου ὀρίου κρατήσεων, ἐν μηχανικὸν συγκρότημα ἀπεσβέσθη ὀλοσχερῶς, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι τοῦτο ἐξακολουθεῖ νὰ λειτουργῆ κανονικῶς— ὑπάρχουν καὶ τὰ κανονικά ποσὰ τῶν ἀποσβέσεων, ἅτινα ἀναμφισβητήτως ἀποτελοῦν πηγὰς ἐφοδιασμοῦ κεφαλαίου.

Διὰ τῶν ἐπενδύσεων μέσῳ τῆς ἐν λόγῳ χρηματοδοτήσεως δυνατόν νὰ ἐπιδιώκεται : *εἴτε ἡ διατήρησις τῆς ὑπαρχούσης δυναμικότητος, εἴτε ἡ ἐπέκτασις τῶν ἐγκαταστάσεων πρὸς αὔξησιν ταύτης.*

Διὰ νὰ ἀνταποκριθῆ ὅμως ἡ χρηματοδότησις ἐκ τρεχουσῶν κανονικῶν ἀποσβέσεων εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἀνανεώσεως τοῦ ἐξοπλισμοῦ πρὸς διατήρησιν τῆς ὑπαρχούσης δυναμικότητος, πρέπει νὰ συντρέχουν αἱ κάτωθι προϋποθέσεις :

—Νὰ εἰσπράττωνται πραγματικῶς τὰ ποσοστὰ τῶν ἀποσβέσεων τὰ ἐπιβαρύνοντα τὸ κόστος, τὸ δὲ προϊόν τούτων νὰ χρησιμοποιητῆται ὑπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως μόνου μέχρι τοῦ χρονικοῦ σημείου τῆς ἀνανεώσεως τῶν ἐγκαταστάσεων.

—Νὰ ὑπάρχη ἀντιστοιχία ἀφ' ἐνὸς μὲν οἰκονομική, μεταξύ τιμῆς κτήσεως καὶ τιμῆς ἀντικαταστάσεως τῶν παγίων, ἀφ' ἑτέρου δὲ χρονική, μεταξύ διάρκειας χρησιμοποίησεως τῆς ἐγκαταστάσεως καὶ διάρκειας τῶν ἀποσβέσεων.

Ἡ πείρα ἀπέδειξεν ὅτι ἡ χρησιμοποίησις τῶν ἐγκαταστάσεων διαρκεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πέραν τοῦ χρονικοῦ ὀρίου τῶν ἀποσβέσεων.

1. Ἰδίᾳ συμμετοχαὶ εἰς ἑτέρας ἐπιχειρήσεις.

2. Βλ. καὶ P. Toussaint : L'amortissement Industriel. Paris 1953, σελ. 23.

Ἡ ἔλλογος χρησιμοποίησις τῶν ἐτησίων ποσῶν ἀποσβέσεων ἀποτελεῖ θέμα συνυφασμένον μετὰ τὴν χρηματοδότησιν τοῦ εἴδους τούτου. Ἀσφαλῆ τοποθέτησις τῶν ἐκάστοτε εἰσπραττομένων ἀποσβέσεων, ὑπὸ ὁμαλῶς νομισματικῆς καὶ κοινωνικοπολιτικῆς συνθήκας, συνιστᾷ ἡ κατάθεσις τούτων εἰς Τράπεζαν, ἢ ἡ ἐπένδυσίς των εἰς κρατικὰ χρεώγραφα. Ἐὰν καὶ ἡ πρᾶξις αὕτη, ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω βεβαίως προϋποθέσεις, παρέχει ἡϋξημένον βαθμὸν ἀσφαλείας, ἐν τούτοις δὲν δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι ὁδηγεῖ εἰς ἡϋξημένον βαθμὸν ἀποδοτικότητος.

Περισσότερον συμφέρουσα ἀσφαλῶς τυγχάνει ἢ διὰ μικρὸν χρονικὸν διάστημα ἀποδοτικὴ τοποθέτησις τῶν ποσῶν τούτων ἐντὸς τῆς ἐπιχειρήσεως. Τὸ ὅτι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη — λόγῳ φορολογικῶν ἀπαλλαγῶν καὶ ὑψηλῶν ἀποδόσεων — αἱ τραπεζικαὶ καταθέσεις καὶ αἱ ἐπενδύσεις εἰς χρεώγραφα ἀπετέλουν ἐπωφελεῖς τοποθετήσεις δὲν σημαίνει ὅτι δύναται ν' ἀνατραπῆ ἡ ἀνωτέρω ἀρχή, καθ' ὅσον ἡ ἀνάγκη ἐξασφαλίσεως διὰ τῶν ποσῶν τῶν ἀποσβέσεων τοῦ ἀπαραιτήτου διὰ τὴν βιομηχανίαν κεφαλαίου κινήσεως τυγχάνει ἐπιτακτικώτερα.

Τὸ θέμα τῆς σκοπίμου χρησιμοποίησεως τῶν ἀποσβέσεων δέον νὰ ἀποτελέσῃ ἀντικείμενον ἰδιαίτερας ἐρεύνης, καθόσον ἐν μέρος τῶν ἐξ ἀποσβέσεων διαθεσίμων ποσῶν ἐπιβάλλεται νὰ παραμένῃ ὑπὸ μορφὴν ρευστῶν, ὥστε νὰ ἐξασφαλίζῃ τὴν ἐπιχείρησιν ἀπὸ οἰοδηήποτε ἐνδεχόμενον.

Ὅσακις πρόκειται διὰ τῶν ἐξ ἀποσβέσεων ἀπελευθερουμένων ποσῶν νὰ χρηματοδοτηθοῦν αἱ ἐπεκτάσεις ἐγκαταστάσεων, τὸ πρόβλημα παρουσιάζει περισσότερον ἐνδιαφέρον, καθ' ὅσον ἐνταῦθα πρέπει προηγουμένως νὰ διενεργηθοῦν αἱ ἀναγκαῖαι ἀντικαταστάσεις δι' ἀανεώσεως τοῦ ὑπάρχοντος ἐξοπλισμοῦ καί, ἐν συνεχείᾳ, αἱ ἐπεκτάσεις πρὸς αὔξησιν τῆς δυναμικότητος.

Ἐὰν αἱ ἀποσβέσεις ἐπενδύονται πάλιν ἀμέσως, τοῦτο, ὑπὸ ὠρισμένης προϋποθέσεως, ὁδηγεῖ εἰς μίαν περιορισμένην διεύρυνσιν τῆς δυναμικότητος ἀνεὺ τῆς ἔξωθεν εἰσροῆς νέων μέσων. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἡ ἐπιχείρησις δύναται νὰ φθάσῃ εἰς ἀνωτέραν δυναμικότητα ἐκείνης τὴν ὅποιαν τῆς ἐξασφαλίζει τὸ ἀρχικὸν αὐτῆς κεφάλαιον, ἐὰν τὰ τρέχοντα ποσὰ ἐξ ἀποσβέσεων χρησιμοποιοῦνται λελογισμένως δι' ἐπεκτάσεις, χωρὶς βεβαίως νὰ παραβλέπωνται αἱ ἀπαραίτητοι προμήθειαι δι' ἀανεώσεις πρὸς διατήρησιν τῆς ὑφισταμένης δυναμικότητος.

γ) Αἱ φορολογικαὶ διευκολύνσεις.

Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῶν διαφόρων φορολογικῶν διευκολύνσεων, αἵτινες ὁδηγοῦν εἰς ἀναστολὴν καὶ οὐχὶ ἀπαλλαγὴν ἐκ τῆς φορολογίας τῶν κερδῶν. Πολλάκις τὸ κράτος, ἵνα ἐνθαρρύνῃ τὰς ἐπιχειρήσεις, φορολογικῶς δίδει τὴν δυνατότητα τῆς προσωρινῆς χρησιμοποίησεως τῶν κερδῶν εἰς τὴν ἐκμετάλλευσίν των. Τοιοῦτοτρόπως, προσκαίρως σχη-

ματίζονται ύψηλά αποθεματικά και σημαντικῶς ἀνακουφίζονται αἱ ἐπιχειρήσεις ἀπὸ ἀπόψεως ρευστότητος. Τοιαῦται δυνατότητες ἐσωτερικῆς χρηματοδοτήσεως παρεσχέθησαν μεταπολεμικῶς εἰς πλείστας χώρας διὰ τῆς θεσπίσεως εἰδικῶν φορολογικῶν διατάξεων.

19. Ὡς πόρισμα τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι ἡ *πολιτικὴ προμηθείας κεφαλαίου* τῆς ἐπιχειρήσεως πρέπει, κατ' ἀρχήν, νὰ βασισθῆ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν χρηματοδότησιν, ἣτις ἐν τελικῇ ἀναλύσει ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς δημιουργίας ταμειακῶν πλεονασμάτων.

Εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς χρηματοδοτήσεως τῶν παγίων δι' ἰδίων δυνάμεων χρησιμοποιοῦνται ἅπασαι αἱ δυνατότητες διὰ τῶν ὁποίων δύναται νὰ αὐξηθῆ τὸ κονδύλιον τῶν ἐλευθέρων διαθεσίμων μέσων. Αἱ δυνατότητες αὗται πηγάζουν τόσον ἀπὸ γνησίαν χρηματοδότησιν ὅσον καὶ ἀπὸ οἰανδήποτε ἄλλην ἐσωτερικὴν χρηματοδότησιν. Τὸ ὄριον τῆς τῶν αὐτῆς αὐτάρκους πολιτικῆς προμηθείας κεφαλαίου ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ὕψους τῶν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ἀπομενόντων κερδῶν—ὄπερ, ὡς ἤδη ἐλέχθη, οὐσιωδῶς ἐπηρεάζεται ἐκ τῆς κειμένης φορολογικῆς νομοθεσίας— ὡς καὶ τῶν λοιπῶν ἀπελευθερουμένων μέσων.

Ἡ ἐξωτερικὴ χρηματοδότησις.

20. Ἐν ἣ περιπτώσει ἡ ἐπιχείρησις ἀναγκάζεται νὰ καταφύγῃ εἰς ἐξωτερικὴν χρηματοδότησιν, ἡ πολιτικὴ τῆς αὐτοχρηματοδοτήσεως πρέπει νὰ τροποποιηθῆ.

Ἐν προκειμένῳ διὰ τὴν διεύρυσιν τῆς πιστωτικῆς ἐπιφανείας τῆς ἐπιχειρήσεως ἐπιδροῦν βασικῶς: ἀφ' ἑνὸς ὁ τρόπος τοῦ «ἐξωραϊσμοῦ» (ἐντέχνου ἐμφανίσεως) τοῦ ἰσολογισμοῦ τῆς, καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ τρόπος διαθέσεως τῶν κερδῶν τῆς πρὸς σχηματισμὸν ἀποθεματικῶν.

Ἡ πολιτικὴ τοῦ ἰσολογισμοῦ μιᾶς βιομηχανίας προπαρασκευαζούσης τὴν ἔκδοσιν ὁμολογιακοῦ δανείου ἢ νέας σειρᾶς μετοχῶν πρέπει μέχρις ἑνὸς ὀρισμένου σημείου νὰ ἐπιτρέπῃ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν ἀποθεματικῶν τῆς.

Πλειστάκις μιὰ ἐπιχείρησις διὰ λόγους φορολογικοῦς εὐχαρίστως θὰ ἦτο διατεθειμένη νὰ ἐμφανίσῃ ζημίαν, ἐν τούτοις διὰ λόγους ἐπιτυχίας τῆς ἐκδόσεως ἑνὸς ὁμολογιακοῦ φέρ' εἰπεῖν δανείου, εἶναι ὑποχρεωμένη ὅπως ἐμφανίσῃ ὑψηλά κέρδη¹—ἔστω καὶ εἰκονικά— καὶ βάσει τού-

1. Ὁ προσδιορισμὸς καὶ ἡ χρησιμοποίησις τῶν κερδῶν συνιστᾷ πρόβλημα σημαντικὸν ἀλλὰ καὶ ἄκρως δυσχερές. Τὸ κέρδος δὲν ἀποτελεῖ μόνον τὸν κανόνα διὰ τὴν σύγχρονον συναλλακτικὴν οἰκονομίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ μέσον διὰ τὴν κατοχύρωσιν τῆς θέσεως τῆς ἐπιχειρήσεως εἰς τὴν ἀγοράν. Ἀποτελεῖ ὡσαύτως προϋπόθεσιν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς χρηματοδοτήσεως, εἴτε αὕτη διενεργεῖται κατὰ τρόπον ἐνδογενῆ (αὐτοχρηματοδότησις), εἴτε συντελεῖται μέσῳ τῆς ἀγορᾶς (ἐξωγενής). Ἐάν χορηγοῦνται ὑψηλά μερίσματα δημιουργοῦνται εὐνοϊκαὶ προϋποθέσεις ἐκδόσεως ὁμολογιακῶν δανείων καὶ ἐν γένει βελτιοῦται ἡ πιστωτικὴ θέσις τῆς ἐπιχειρήσεως ἐναντι τῶν Τραπεζῶν.

των φορολογηθῆ. Βεβαίως τοῦτο ἀποτελεῖ πρόσθετον θυσίαν, ὅπως ἐπίσης θυσίαν εἰς βᾶρος τῆς αὐτοχρηματοδοτήσεως ἀποτελεῖ καὶ ἡ κανονικὴ χορήγησις μερίσματος. Ἄλλὰ καὶ τὸ μέτρον τοῦτο καθίσταται ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἐπιτυχῆ προπαρασκευὴν μιᾶς μελλούσης ἐκδόσεως εἴτε δανείου, εἴτε νέας σειρᾶς μετοχῶν διὰ τὴν αὔξησιν τοῦ ἀρχικοῦ μετοχικοῦ κεφαλαίου.

Ἐπίσης ἡ ὀρθὴ τεχνικὴ τῆς ἐκδόσεως προεξοφλεῖ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς τοποθετήσεως τῶν ἐν γένει τίτλων εἰς τὴν ἀγοράν.

Πάντως δεόν νὰ ἐρευνᾶται μετὰ προσοχῆς ὁ τρόπος τῆς διαρθρώσεως τῶν τίτλων (κοινῶν - προνομιούχων), ὡς καὶ ἡ τιμὴ ἐκδόσεως τούτων (ὑπὲρ, ὑπὸ ἢ εἰς τὸ ἄριον).

Διὰ πάντα ταῦτα αἱ βιομηχαναί δεόν νὰ προσφεύγουν εἰς τὰς συμβουλὰς τῶν Τραπεζῶν, αἵτινες εἶναι εἰς θέσιν νὰ γνωρίζουν καλύτερον παντὸς ἄλλου τὰς ἐν γένει ἐπικρατούσας εἰς τὴν ἀγοράν συνθήκας.

21. Ἐνῶ ἡ ἐσωτερικὴ χρηματοδότησις δύναται, ὑπὸ τὰς ἐκτεθείσας προϋποθέσεις, νὰ διενεργηθῆ ἀπεριορίστως, ἡ ἐξωτερικὴ, ἀντιθέτως προσκρούει εἰς ὠρισμένα ὅρια ἐπιβαλλόμενα εἴτε *ἔξωθεν*, εἴτε καὶ *ἔσωθεν*.

Ὅρια ἐπιβαλλόμενα *ἔξωθεν* εἶναι οὐ μόνον ἡ ἐξέλιξις τῆς Οἰκονομίας—καὶ τῆς ἐκ ταύτης προσδοκωμένης διαθέσεως τῶν προϊόντων καὶ πορείας τῆς προόδου τῆς ἐπιχειρήσεως—ἀλλὰ καὶ ἡ διαμορφουμένη ἐκάστοτε ἐν τῇ ἀγορᾷ χρήματος καὶ κεφαλαίου γενικωτέρα ἢ ἐδικωτέρα ψυχολογία τῶν ἐν γένει κεφαλαιούχων. Διὰ τὴν ἐδραίωσιν εὐνοϊκοῦ πιστωτικοῦ κλίματος ἢ ψυχολογία αὕτη ἀποφασιστικῶς ἠπηρεάζεται ἐκ τῶν ὑπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως παρεχομένων ἐν γένει ἀσφαλειῶν, ἐνῶ ἡ ἐκτίμησις τῆς ἀναμενομένης μελλοντικῆς προσόδου δευτερευόντως μόνον ἐρευνᾶται.

Ὅρια ἐπιβαλλόμενα *ἔξωθεν* εἶναι καὶ αἱ ὑφιστάμενα διὰ τὴν ὑπὸ χρηματοδότησιν ἐπιχείρησιν εἰδικαί συνθήκαι συναγωνισμοῦ εἰς τὴν διεθνή ἀγοράν. Τοῦτο βεβαίως ἀφορᾷ τὰς ἐξαγωγικὰς βιομηχανίας, αἵτινες συναντοῦν ὀξύτατον ἀνταγωνισμόν ἐκ μέρους ὁμοειδῶν ἐπιχειρήσεων τῆς ἀλλοδαπῆς, λόγῳ παροχῆς ὑπὸ τούτων εὐρυτάτων διευκολύνσεων πληρωμῆς εἰς τοὺς ἀγοραστὰς.

Τυχόν ξένη χρηματοδότησις πρὸς ἀντιμετώπισιν τοιοῦτου ἀνταγωνισμοῦ θὰ ἀπέβαινε λίαν ἐπικίνδυνος¹, ἰδίᾳ μάλιστα ἐὰν αἱ συνθήκαι τῆς ἐσωτερικῆς χρηματαγορᾶς τυγχάνουσι δυσμενέστεραι τῆς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ τοιαύτης.

Πλὴν ὁμως τῶν *ἔξωθεν* ἐπιβαλλομένων ὀρίων ὑπάρχουν καὶ ὅρια

1. Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας πρὸς κατάκτησιν ἢ διατήρησιν τῆς ξένης ἀγορᾶς θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ υἱοθετηθῆ πολιτικὴ πωλήσεως βάσει διαφορικοῦ κόστους ἢ ἔστω καὶ ἀσκησις ἐμμέσων ντάμπινγκ. Τοιαύτη ὁμως πολιτικὴ ἐξαρτᾶται καὶ ἐκ τῶν περιθωρίων τοῦ δασμολογίου τῆς εἰσαγωγῆς ξένης χώρας.

έπιβαλλόμενα έξ αύτῆς ταύτης τῆς έσωτερικῆς πλευρᾶς τῆς έπιχειρήσεως. Τά όρια ταύτα ύπαγορεύονται κυρίως έκ τῶν άρχῶν τῆς πολιτικῆς τῆς χρηματοδοτήσεως, ώς αύται άνωτέρω άνεφέρθησαν (έντασις παγίων, συντελεστῆς δανεισμοῦ, Ιδιαίτεροι κίνδυνοι). Ούτω πρέπει ή παγία περιουσία νά χρηματοδοτῆται κυρίως μέ Ιδιον κεφάλαιον και νά ύπάρξη λελογισμένη σχέσηις μεταξύ Ιδίου και ξένου κεφαλαίου. Ἡ σχέσηις όμως αύτη φυσικά δέν δύναται νά καθορισθῆ έπακριβῶς και δι' όλας τās περιπτώσεις, καθ' όσον ποικίλλει κατά κλάδους έπιχειρήσεων.

Κανόνες Ισχύοντες γενικῶς ἢ έστω και κατά κλάδους έπιχειρήσεων, βάσει τῶν όποιων νά προσδιορίζεται ή όριακή σχέσηις μεταξύ Ιδίου και ξένου κεφαλαίου, δέν ύφίστανται, διότι εκάστη έπιχείρησις παρουσιάζει Ιδιαν άτομικότητα και πρέπει νά κρίνεται Ιδιαίτέρως όσον άφορᾷ τήν διάρθρωσιν τῆς χρηματοδοτήσεως τῆς, ἣτις έν πολλοῖς έξαρτᾶται έκ τῶν Ικανοτήτων και τῆς προσωπικότητος τοῦ έπιχειρηματιοῦ. Πάντως θεωρητικῶς τά όρια τῆς ξένης χρηματοδοτήσεως κείνται εις τό σημειον εκείνο εις ὃ συνδυάζονται ή *ρευστότης*, ή *ασφάλεια* και ή *άποδοτικότης*.

22. Ούτω, και έφόσον ειδικώτεροι λόγοι δέν άπαιτοῦν Ιδιαίτεραν ρύθμισιν, κατά τόν προσδιορισμόν τοῦ ύψους τῆς ξένης χρηματοδοτήσεως Ισχύουν αἱ κάτωθι άρχαι :

α) Ἡ ξένη χρηματοδότησις δέον νά άποφασίζεταί και νά χρησιμοποιεῖται μετά μεγάλης περισκέψεως.

β) Πρέπει νά διατηρῆται παρά τῆς έπιχειρήσεως διαρκῆς Ικανότης πληρωμῆς και δῆ πρὸς έξυπηρέτησιν τοῦ τόκου και χρεωλυσιου.

γ) Αἱ πωλήσεις δέον νά προγραμματίζωνται βάσει μειωμένου και οὐχι κανονικοῦ κύκλου εργασιῶν, ὥστε, έν περιπτώσει περιορισμοῦ τῆς καταναλώσεως και τῆς συνεπειᾶ τούτου μειώσεως τῆς άπασχολήσεως, νά περιορίζωνται οἱ κίνδυνοι τόσον τῆς ρευστότητος (Ιδίᾳ επί βραχυπροθέσμου δανεισμοῦ) όσον και τῆς άποδοτικότητος (λόγω τοῦ έκ τῶν τόκων δημιουργομένου σταθεροῦ κόστους).

Πρὸς έπιτυχή άντιμετώπισιν τοῦ προβλήματος και διὰ τόν καθορισμόν τοῦ έλαχίστου κύκλου εργασιῶν ὡς όρίου διὰ τήν άνάληψιν πιστώσεως άπαιτεῖται ή λεπτομερῆς έρευνα τῶν συνθηκῶν τῆς άγορᾶς (Marketing Research) ¹ ὡς και έντατική παρακολούθησις τοῦ ρυθμοῦ (trend) τῆς συγκυρίας.

δ) Εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν έξασφαλίζεται ύψηλόν έπίπεδον έλαχίστης

1. Βλ. *Mellerowicz K.* : ένθ' άνωτ. σελ. 81 έπ.

2. Βλ. *Défossé G.* : ένθ' άνωτ. σελ. 61 έπ. και *Schmaltz K.* : εις *Bilanz und Betriebsanalyse*. Stuttgart 1931, σελ. 209.

3. Λεπτομερῶς περί τοῦ τρόπου διενεργείας τῆς έρεῦνης τῆς άγορᾶς βλέπε : *Μ. Γεωργιάδη* : «Εισαγωγή εις τās Μεθόδους Έρεῦνης τῆς Άγορᾶς (Marketing Research)». Ἀθήναι 1958.

καταναλώσεως (κύκλου εργασιών), ο βραχυπρόθεσμος δανεισμός δεν συνεπάγεται κινδύνους, αλλά δύναται, κατ' εξαίρεσιν του κανόνος, να καλύψη και ανάγκας χρηματοδοτήσεως παγίων επενδύσεων.

ε) Δεδομένης επέκτασεως των επενδύσεων, ο προσδιορισμός του αναγκαίου κεφαλαίου δεν πρέπει να περιορισθῆ μόνον εἰς τὰς ἐγκαταστάσεις διότι, ὡς ἤδη ἀνωτέρω ἐτονίσθη, ἡ ἀνάγκη χρηματικῶν μέσων ἐκμεταλλεύσεως ἀναβιβάζεται καὶ ἐκ τοῦ λόγου αὐξήσεως τῶν ἡμερομισθίων, ἀποθεμάτων, ὡς καὶ τοῦ ὕψους τῶν πωλήσεων.

Ἡ χρηματοδότησις τῶν ἀνωτέρω δεόν να εἶναι ἐξησφαλισμένη πρὸς εὐρυθμον λειτουργίαν τῆς τε παραγωγῆς καὶ τῆς διαθέσεως.

Παρουσιασθησομένη τυχὸν διαφορὰ μεταξύ ἀναμενομένης αὐξήσεως τῶν πωλήσεων καὶ ἀνάγκης κεφαλαίου πρὸς κάλυψιν τῶν ἀνωτέρω ἠδηγημένων ἀπαιτήσεων δεόν να καλυφθῆ δι' ἰδίας χρηματοδοτήσεως.

στ) Ἀπαιτεῖται ὀρθολογικὴ ὀργάνωσις τῶν ἀποθεμάτων πρὸς περιορισμὸν τῶν πληρωμῶν. Πράγματι, διὰ τῆς λελογισμένης μειώσεως τῶν πάσης φύσεως ἀποθεμάτων ἀποφεύγεται ἡ ὑπέρμετρος δέσμευσις κεφαλαίου καὶ οὕτω ἀπελευθεροῦνται διαθέσιμα μέσα.

ζ) Τέλος πρέπει να τονισθῆ ὅτι, πλὴν τῶν προβλημάτων ρευστότητος καὶ τῶν κινδύνων τῶν προκαλουμένων ἐκ τῆς ξένης χρηματοδοτήσεως, δημιουργοῦνται καὶ προβλήματα κοστολογήσεως, ἥτοι ἀκριβοῦς λογισμοῦ τῶν ἐξόδων χρηματοδοτήσεως, ὡς καὶ ἀναλύσεως τόσον τῶν ἐν γένει ἐπιβαρύνσεων ὅσον καὶ τῆς ἐπιτυγχανομένης ἀποδοτικότητος, εἰς τοὺς διαφόρους βαθμοὺς τῆς ἀπασχολήσεως.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀρχῶν καταδεικνύεται ὅτι διὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἀντιμετώπισιν τῶν προβλημάτων τῆς ξένης χρηματοδοτήσεως δὲν ἀρκεῖ ἀπλῆ ἀνάλυσις τῆς καταστάσεως τοῦ ἰσολογισμοῦ, ἀλλ' ἀπαιτεῖται κατάρτισις λεπτομεροῦς χρηματοοικονομικοῦ προϋπολογισμοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου παρακολουθεῖται τὸ ὅλον ρεῦμα καὶ αἱ προθεσμιαὶ τῶν πληρωμῶν, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς πωλήσεις καὶ τὴν διακύμανσιν τῆς ἀπασχολήσεως.

2. Ἡ χρησιμοποίησις τοῦ κεφαλαίου.

23. Ἡ πολιτικὴ τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ κεφαλαίου ἀποβλέπει εἰς τὴν ὀρθολογικὴν καὶ ἀποδοτικὴν τοποθέτησιν τούτου ἐντὸς τῆς βιομηχανικῆς ἐκμεταλλεύσεως.

Ἡ ἐπένδυσις¹ οἰοῦδήποτε κεφαλαίου ἐν τῇ ἐκμεταλλεύσει γενικῶς ἐνδεικνύεται ἐφ' ὅσον ἐκ τῆς ἀναμενομένης ἐκ ταύτης ἀποδόσεως ἀφ' ἐνὸς μὲν καλύπτονται αἱ πραγματικαὶ ἀποσβέσεις, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπομένει καὶ ὑπόλοιπον.

Αἱ ἐπενδύσεις δυνατὸν ν' ἀφοροῦν εἴτε τὴν ἀνανέωσιν ἢ ὀρθολογικῶ-

1. Ὡς ἐπένδυσις νοεῖται ἐνταῦθα ἡ χρησιμοποίησις κεφαλαίου μὲ μακρὰν προοπτικὴν.

τέραν ὀργάνωσιν τῶν παγίων, πρὸς συνεχῆ διατήρησιν τῆς δυναμικότητος τῆς ἐπιχειρήσεως, εἴτε τὴν ἐπέκτασιν τούτων πρὸς ἐπαύξησιν τῆς ὑπαρχούσης παραγωγικῆς δυναμικότητος.

Ἡ ἀνάγκη τῆς τακτικῆς ἀνανεώσεως – βοηθοῦντος καὶ τοῦ ἐκάστοτε ἰσχύοντος φορολογικοῦ συστήματος – πρέπει ν' ἀντιμετωπίζεται ἐκ τῶν πραγματικῶν ἀποσβέσεων.

24. Ἰδιαιτέρως ἐπικίνδυνοι, λόγω πλείστων ἀσταθμῆτων παραγόντων οἵτινες ἐμφιλοχωροῦν, εἶναι αἱ ἐπενδύσεις αἱ ἀποβλέπουσαι εἰς ἐπεκτάσεις, διότι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ προσθήκης νέας παραγωγικῆς ἱκανότητος, ἀγνώστου μελλοντικῆς χρησιμοποίησεως.

Ἐὰν δὲ αἱ νέαι ἐπεκτάσεις ὑποαπασχολοῦνται λόγω εἰδικῶν συνθηκῶν ἀγορᾶς καθίστανται ἀντιοικονομικαί, ὅσονδῆποτε καὶ ἂν ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως πλεονεκτοῦν. Βασικὸν κριτήριον διὰ τὴν πρόκρισιν μιᾶς νέας ἐπεκτάσεως ἀποτελεῖ ἡ ἐπιτυχανομένη ἐκάστοτε *οἰκονομικότης*, ἣτις ἐξαρτᾶται οὐ μόνον ἐκ τῶν τεχνικῶν πλεονεκτημάτων τῆς νέας ἐγκαταστάσεως, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς δυνατότητος πλήρους ἀξιοποίησεως ταύτης.

Διὰ τὴν μέτρησιν τῆς ἐκ τῶν νέων ἐπενδύσεων ἐπιτυχανομένης οἰκονομικότητος ἀπαιτεῖται ὁ μεθοδικὸς προσδιορισμὸς τῶν ἀπαιτουμένων νέων δαπανῶν, ὡς καὶ τῶν ἐκ τούτων ἀναμενόμενων ἐσόδων.

Τὸ πρόβλημα δὲν πρέπει νὰ ἐξετάζεται βραχυχρονίως, ἀλλὰ μακροχρονίως καὶ ἐν συσχετίσει πρὸς τὴν ἐν γένει οἰκονομικὴν ἀνέλιξιν. Τοιοῦτοι μεθοδικοὶ ὑπολογισμοὶ εἶναι σπάνιοι ἐν τῇ πράξει¹.

26. Οἱ ὑπολογισμοὶ τῆς οἰκονομικότητος ἀκριβέστερον δύνανται νὰ διενεργηθοῦν ἐφαρμοζόμενου τοῦ ἐξῆς τύπου:

$$\frac{\text{Χρηματικὴ ἀξία ἐσόδων}}{\text{Χρηματικὴ ἀξία δαπανῶν} + \text{ἀξία κτήσεως}}$$

Ἐὰν τὸ κλάσμα διδῆ πηλίκον ἀνώτερον τῆς μονάδος, ἡ ἐπένδυσις τυγχάνει δικαιολογημένη λόγω ἱκανοποιητικῆς ἀποδόσεως. Βεβαίως ἡ ἀξιοπιστία τῶν ἀνωτέρω ὑπολογισμῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς δυνατότητος ἐκτιμήσεως τοῦ κόστους (δαπανῶν) καὶ τῶν ἐσόδων. Πρὸς ἐπίτευξιν μείζονος ἀκριβείας ἐνδείκνυται ἡ δημιουργία περιθωρίων ἀσφαλείας.

Τὸ κύριον ὅμως ὄργανον τῆς ὀρθῆς πολιτικῆς τῶν ἐπενδύσεων ἀποτελεῖ ὁ κατάλληλος χειρισμὸς τοῦ διὰ τὰς ἐπενδύσεις ὑπολογιζομένου

1. Ἡ πρῶξις συνήθως χρησιμοποιοῖ ὠρισμένους ἐμπειρικοὺς κανόνας. Οὕτω ἐπιτρέπεται ἡ νέα ἐπένδυσις ἐὰν ἡ ἀξία ταύτης εἶναι μικρότερα τοῦ 20πλάσιου τοῦ ἐξοικονομουμένου κόστους ἐκμεταλλεύσεως. Ἄλλοτε πάλιν συγκρίνεται ἡ ἀξία κτήσεως μιᾶς ἐγκαταστάσεως μὲ τὸ ἐτησίως ἐξοικονομούμενον ἐκ ταύτης κόστος καὶ ἂν τὸ πηλίκον τῶν δύο τούτων ἀξιών εἶναι μικρότερον τῆς ζωῆς τῆς νέας ἐγκαταστάσεως ἐγκρίνεται ἡ ἀγορά ταύτης. Οἱ κανόνες ὅμως οὗτοι τυγχάνουσιν ἀτελεῖς, διότι πλὴν τῶν ἄλλων δὲν λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ τόκου ἐπὶ τῆς ἀξίας τῆς ἐπενδύσεως.

παλαιότερων βραχυπροθέσμων υποχρεώσεων, όσον και διά την κάλυψιν τών αναγκών εις κεφάλαιον κινήσεως.

Ἡ βιομηχανική ἐπιχειρήσις ἀντιμετωπίζει κατ' ἀρχήν ἐν συνεχές ρεῦμα εἰσπράξεων καί πληρωμῶν. Καθ' ὠρισμένης ὁμως χρονικῆς περιόδου τόσον εἰς τόν τομέα τῶν πληρωμῶν ὅσον καί εἰς τόν τομέα τῶν εἰσπράξεων ἐμφανίζονται αἰχμαί. Καί ἐάν μὲν τὰ ἐκ διαφόρων πηγῶν διαθέσιμα ὑπερκαλύπτουν τὸ σκέλος τῶν πληρωμῶν, πρέπει τὰ τυχόν περισσεύματα νά τοποθετοῦνται ἀποδοτικῶς, ἀντιθέτως δέ, ἐν περιπτώσει ἐλλειμμάτων πρέπει νά ἐξευρίσκωνται τὰ ἐκάστοτε ἀπαραίτητα μέσα πληρωμῶν διά καταλλήλων πιστώσεων.

Ἐνδείκνυται νά τονισθῇ ὅτι, ἐνῶ τὰ ἐξοδα ἀποτελοῦν κονδύλια τὰ ὁποῖα ὅπωςδῆποτε πρέπει νά καταβληθοῦν καί μάλιστα ἀνά σταθερά χρονικά διαστήματα (ὡς π.χ. φόροι, τόκοι κλπ.), τὰ ἔσοδα ἀπλῶς προϋπολογίζονται, ἡ δὲ ἐπίτευξις τῶν τυγχάνει ἐν γένει ἀβεβαία.

Ἡ ἐκ μέρους τῆς ἐπιχειρήσεως κάλυψις ἀπάντων τῶν δημιουργομένων ἐξόδων ἐξ ἰδίων διαθέσιμων ἀποτελεῖ σπανίαν περίπτωσιν. Κατά κανόνα πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἀνωτέρω καταβολῶν αἱ ἐπιχειρήσις χρησιμοποιοῦν ξένα μέσα¹ πληρωμῶν, μεταξύ τῶν ὁποίων κυριώτερα εἶναι: αἱ πιστώσεις παρὰ προμηθευτῶν, αἱ προκαταβολαὶ πελατῶν, τὰ μὴ διατεθέντα μερίσματα, ἡ ἀναβολὴ καταβολῆς φόρων κ.ο.κ., ὡς καί αἱ πάσης φύσεως τραπεζικαὶ πιστώσεις (προεξοφλητικαί, ἐναντι τρεχομένων λογαριασμῶν, ἐξ ἀποδοχῶν κλπ.).

§ 5. Ὁ προγραμματισμὸς τῆς βιομηχανικῆς χρηματοδοτήσεως².

Ὁ προγραμματισμὸς τῆς χρηματοδοτήσεως ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότερον ὄργανον διά τὴν ἀσκησιν ὀρθῆς χρηματοοικονομικῆς πολιτικῆς. Οὗτος ὡς ἀντικείμενον ἔχει τὸν προϋπολογισμὸν τῶν ἐκ τῆς δράσεως τῆς

1. Πολλάκις τὰ χρησιμοποιούμενα ξένα μέσα καλύπτουν σχεδὸν ὀλοσχερῶς τὰ ἀπαιτούμενα ἐξοδα. Εἰς τὸν κλάδου, φέρ' εἰπεῖν, τῆς ἀρτοποιίας ἡ δαπάνη τῆς πρώτης ὕλης ἥτις ἀνέρχεται κατὰ μέσον ὄρον εἰς τὰ 75 % τῶν συνολικῶν δαπανῶν τῶν ἀρτοποιησῶν τὸ κόστος τοῦ ἄρτου, χρηματοδοτεῖται ὑπὸ τῆς ἀλευροβιομηχανίας δι' εἰκοσαήμερων καί ἄνω πιστώσεων, ἀναλόγως τῶν συνθηκῶν τοῦ ἀνταγωνισμοῦ. Ἐπίσης τὰ λοιπὰ ἐξοδα (ἐνοίκια, κινήσις, ὑδρευσις κ.ο.κ.), ἅτινα ὁμοῦ μετὰ τῶν ἐργατοῦπαλληλικῶν δαπανῶν συνιστοῦν τὸ ἔτερον 25 % τοῦ κόστους τοῦ ἄρτου, καταβάλλονται τὰ μὲν πρώτα εἰς τὸ τέλος ἐκάστου μηνὸς (30ήμερος πίστωσις), τὰ δὲ ἄλλα εἰς τὸ τέλος τῆς ἑβδομάδος (8ήμερος πίστωσις). Δεδομένου δὲ ὅτι τὸ παραγωγικὸν καί συναλλαγματικὸν κύκλωμα τοῦ ἄρτου οὐδέποτε ὑπερβαίνει τὸ 48ωρον καί ὅτι αἱ πιστώσεις εἶναι βραχυπροθέσμου διαρκείας (συνήθως εἰς τὰς ἐργατικὰς συνοικίας εἶναι ἐβδομαδιαῖαι), σαφῶς καταφαίνεται ὅτι τὰ ἐξοδα τοῦ ἀνωτέρω κλάδου ὀλοσχερῶς, σχεδόν, καλύπτονται διὰ ξένων μέσων.

2. Βλ. *U. Vaes*: ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 72.

βιομηχανικῆς ἐκμεταλλεύσεως προβλεπομένων πληρωμῶν καὶ τῶν διὰ τὴν κάλυψιν τούτων ἀναγκαιούτων μέσων.

Ὁ προγραμματισμὸς τῆς χρηματοδοτήσεως δυνατόν νὰ εἶναι τακτικὸς ἢ ἐκτακτος.

Ὁ πρῶτος ἐμφανίζει τὰς ἐκ τῆς κανονικῆς λειτουργίας τῆς ἐπιχειρήσεως δημιουργουμένας ἀπαιτήσεις, περιλαμβανομένων καὶ τῶν τρεχουσῶν ἐπενδύσεων· ὁ δεύτερος περιέχει τὰ ὑπὸ ἐξαιρετικῆς συνθήκας (ἱδρυσιν - ἐπέκτασιν) ἀπαιτούμενα χρηματοοικονομικὰ μέσα.

Ἀριθμητικὰς βάσεις τοῦ προγράμματος χρηματοδοτήσεως ἀποτελοῦν τὰ ἐπὶ μέρους σχέδια, μεταξὺ τῶν ὁποίων προέχουσιν θέσιν καταλαμβάνει τὸ σχέδιον κύκλου ἐργασιῶν, εἰς τὸ ὁποῖον περιέχεται καὶ τὸ σχέδιον δυναμικότητος τῆς βιομηχανικῆς ἐκμεταλλεύσεως. Κατὰ σειρὰν ἀκολουθοῦν: τὸ σχέδιον τῶν ἐπενδύσεων, τὸ σχέδιον προσωπικοῦ κ.ο.κ.

Ἐκτὸς τῆς ἐμπορικῆς καὶ βιομηχανικῆς λογιστικῆς, τῆς κοστολογίας, τῆς βιομηχανικῆς στατιστικῆς καὶ τοῦ βραχυπροθέσμου λογισμοῦ, ὁ εἰδικὸς λογισμὸς τῆς χρηματοδοτήσεως ἀποτελεῖ ἰδιαιτέρον ἀλλὰ καὶ ἀπαραίτητον μέσον τοῦ ὀρθοῦ «βιομηχανικοῦ λογισμοῦ».

31. Διὰ τὴν κατάρτισιν τοῦ προγράμματος χρηματοδοτήσεως συγκεντροῦνται ἐπιμελῶς καὶ ἐλέγχονται ὑπὸ τῆς προϊσταμένης ἀρχῆς αἱ ἐκθέσεις τῶν ἐπὶ μέρους τμημάτων, εἰς ἃς βάσει ἐκτιμήσεων ἀναγράφονται αἱ χρηματοοικονομικαὶ ἀνάγκαι ἑνὸς ἐκάστου τούτων. Μετὰ τὴν ἐπέξεργασίαν καταρτίζεται τὸ τελικὸν πρόγραμμα χρηματοδοτήσεως, τὸ ὁποῖον ὑποχρεωτικῶς διανέμεται εἰς τοὺς τομεῖς τῆς ἐπιχειρήσεως τοὺς ὁποίους ἀφορᾷ.

Τὸ σχέδιον τοῦτο παραμένει ἐλαστικόν, καθόσον δύναται νὰ μεταβληθῆ ἀναλόγως τῶν παρουσιαζομένων ἀποκλίσεων. Πάντως εὐθὺς ὡς παρατηρηθῶν ἀποκλίσεις ἐνδείκνυται ἡ ἀμεσὸς ἀναπροσαρμογὴ τῆς διαρθρώσεως τοῦ προγράμματος χρηματοδοτήσεως.

Ἐν τῇ πράξει τὸ τακτικὸν πρόγραμμα χρηματοδοτήσεως, ὅπερ ἀποβλέπει εἰς τὴν ποσοτικὴν καὶ χρονικὴν ἐναρμόνισιν τῶν χρηματικῶν εἰσροῶν καὶ ἐκροῶν, διαχωρίζεται εἰς δύο μερικὰ σχέδια, ἤτοι τὸ σχέδιον τῶν πληρωμῶν καὶ τὸ σχέδιον τῶν εἰσπράξεων.

Τὸ σχέδιον πληρωμῶν—ὅσον ἀφορᾷ τὸν χρόνον καὶ τὰ ποσά—εἶναι περισσότερο δεσμευμένον ἢ τὸ ἀντίστοιχον σχέδιον τῶν εἰσπράξεων. Αἱ πληρωμαὶ μισθῶν, ἡμερομισθίων, τόκων, φόρων κλπ. ἔχουσιν ὠρισμένην προθεσίαν. Διὰ τὴν κατάρτισιν τοῦ σχεδίου χρηματοδοτήσεως λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν μόνον αἱ πληρωμαὶ—οὐχὶ δὲ αἱ δαπάναι—ὡς καὶ αἱ εἰσπράξεις—οὐχὶ δὲ τὰ ἔσοδα.

Ἐνδεικτικῶς τὸ ἐτήσιον σχέδιον χρηματοδοτήσεως τῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων δύναται ν' ἀπεικονισθῆ ὡς ἀκολούθως¹.

1. Βλ. Κ. Mellerowicz: Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 2

Τὸ σχέδιον τῶν εἰσπράξεων στηρίζεται ἰδίᾳ ἐπὶ τοῦ προσδοκωμένου κύκλου ἐργασιῶν, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἑκτάκτων ἐσόδων ἐκ τόκων, μερισμάτων, ἐνοικίων κλπ.

32. Ἀπὸ ἀπόψεως πολιτικῆς τῆς χρηματοδοτήσεως ἰδιαίτερας σημασίας εἶναι ἡ ἐπίτευξις χρονικῆς συμφωνίας μεταξύ πληρωμῶν καὶ εἰσπράξεων. Διὰ τὴν προετοιμασίαν ὁμοῦ τῶν ἀπαραιτήτων μέσων πληρωμῆς ἀπαιτεῖται ὅπως διενεργηθῇ ἐπακριβής, ὅσον τὸ δυνατόν, χρονικὸς προ-καθορισμὸς τῶν τε εἰσπράξεων καὶ πληρωμῶν.

Ὅσον ὁμοῦ ἡ χρονικὴ διάρκεια τοῦ προϋπολογισμοῦ ἐπιμηκύνεται τόσον δυσκολωτέρα καθίσταται ἡ ἀνωτέρω ἐκτίμησις. Διὰ τοῦτο τὰ προ-γράμματα χρηματοδοτήσεως, τακτικὸν καὶ ἑκτακτον, δεόν νὰ εἶναι βραχυ-πρόθεσμα¹. Καὶ τὸ ἑκτακτον πρόγραμμα, ὅπερ ἀναφέρεται εἰς τὰς ἐπεν-δύσεις καὶ τὸ ὁποῖον ὡς ἐκ τῆς φύσεώς του εἶναι μακροπρόθεσμον, πρέπει νὰ κλιμακοῦται χρονικῶς, καὶ ἐν συνεχείᾳ νὰ ἐνσωματοῦται εἰς τὸ τακτικὸν πρόγραμμα τῶν πληρωμῶν. Ἐπειδὴ καὶ τὰ ἀνοίγματα τοῦ ἑκτάκτου σχε-δίου χρηματοδοτήσεως τελικῶς ἐπιπίπτουν εἰς τὸ τακτικὸν πρόγραμμα, διὰ τοῦτο ἀπαιτεῖται ὁ συντονισμὸς τῶν δύο τούτων προγραμμάτων. Τὰ ἐπὶ μέρος κονδύλια, τὰ ὁποῖα περιλαμβάνονται εἰς τὸ σκέλος εἰσπρά-ξεων καὶ πληρωμῶν τοῦ προγράμματος χρηματοδοτήσεως, πρέπει νὰ ἐρευ-νῶνται, τόσον ἀπὸ ἀπόψεως τοῦ σκοποῦ ὅσον καὶ ἀπὸ ἀπόψεως διαρ-κειάς τῆς χρησιμοποίησεώς των. Τέλος, δεόν νὰ ἐξετάζονται ἐν συναρ-κείᾳ πρὸς τὸν ἀναμενόμενον βαθμὸν ἀπασχολήσεως, ὅστις ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῶν πληρωμῶν ὅσον καὶ τῶν εἰσπράξεων. Ἐπομένως ἰδιαίτερα προσοχὴ δεόν νὰ δοθῇ ἐνταῦθα εἰς τὸν *λογισμὸν τῆς ρευστότητος*.

1. Ἡ περίοδος αὕτη συνήθως εἶναι μηνιαία, ἀλλὰ τὸ σχέδιον πρέπει νὰ καταρ-τίζεται δύο μῆνας προηγουμένως. Ἐπεκράτησε νὰ λαμβάνεται χρονικὸν διάστημα μηνὸς — παρὰ τὸ γεγονός ὅτι εἰς τὴν πράξιν δυνατόν νὰ καταρτισθοῦν σχέδια βραχύτερα — διότι αἱ πλείστα τῶν πληρωμῶν (τόκοι, φόροι, μισθοί, ἐνοίκια κ.ο.κ.) διενεργοῦνται κατὰ μῆνα. Ἐκτὸς ὁμοῦ τούτου, ὑπὲρ τοῦ μηνιαίου λογισμοῦ τῆς χρηματοδοτήσεως συνηγορεῖ καὶ τὸ γεγονός ὅτι πλείστα ὅσα ἀριθμητικὰ δεδομένα τῆς ἐπιχειρήσεως (κύκλος ἐργασιῶν, κόστος, ἀποδόσεις κλπ.) καταρτίζονται καὶ παρακολουθοῦνται βάσει μηνιαίων στοιχείων.

Η ΠΡΟΤΙΜΩΜΕΝΗ ΥΠΟΘΗΚΗ ΕΠΙ ΠΛΟΙΩΝ

Υπό ΦΩΚΙΩΝΟΣ ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ

1. Αι κατά τοῦ θεσμοῦ τῆς προτιμωμένης ὑποθήκης ἀπόψεις καὶ ἡ ὑπερνίκησις αὐτῶν

Ἐχει γραφῆ ὅτι εἰς τὸν κόσμον τοῦ δικαίου ἡ ὑποθήκη ἀποτελεῖ χῶρον τὸν ὁποῖον ὁ νομικὸς πλησιάζει με αἰσθημα σεβασμοῦ¹. Ἡ ρύθμισις τῆς ὑποθήκης ὄντως συνιστᾷ πρόβλημα κυρίως τεχνικόν, εἰς τρόπον ὥστε παραμένει αὐτὴ ἀνεπηρέαστος ἐκ τῶν μεταβολῶν τῶν ἀντιλήψεων αἰτινὲς ἀκολουθοῦν τὰς πολιτικὰς, κοινωνικὰς καὶ οἰκονομικὰς ἐξελίξεις. Παρέμεινεν οὕτω διὰ μέσου τοῦ χρόνου ἡ ὑποθήκη ἀναλλοίωτος, ταυτισθεῖσα σχεδὸν πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς παραδόσεως, ἡ ὁποία ἀποβαίνει φύλαξ ἀγρυπνος καὶ φρουρὸς κατὰ πάσης ἀλλαγῆς. Καὶ ὁμως τὸ νομοθετικὸν διάταγμα 3899/1958 ἀπετόλμησε τὴν ἀλλαγὴν ταύτην καὶ εἰσήχθη ἤδη καὶ παρ' ἡμῖν ἡ προτιμωμένη ὑποθήκη ἐπὶ πλοίων.

Τὸ mortgage, ἥτοι ἡ κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀπόδοσιν προτιμωμένη ὑποθήκη, ἐθεωρήθη ἀείποτε θεσμὸς ἀσυμβίβαστος πρὸς τὸ νομοθετικὸν σύστημα τῆς χώρας μας.

Ἐκτὸς ἄλλων ἐπιχειρημάτων τὰ ὁποῖα ἡ νομικὴ ἐφευρετικότης παρέταξεν εἰς ἀπώθησιν παρ' ἡμῖν τοῦ θεσμοῦ, ἐπεστρατεύθη καὶ ἡ ρητὴ διάταξις τοῦ ἀρθρ. 236 τοῦ προσφάτως καταργηθέντος μερικῶς Ἐμπορικοῦ Νόμου, καθ' ἣν ἐν ὑπερημερίᾳ τοῦ ὀφειλέτου ὁ ἐπὶ σκοπῷ ἐξασφαλίσεως τῆς ἀπαιτήσεως τοῦ γενόμενος κύριος τοῦ πλοίου δικαιούται εἰς τὴν δικαστικὴν ἐκποίησην τοῦ πλοίου, ἀποκλειομένης τῆς ἀντιθέτου συμφωνίας.

Τὸ ἀνεπίτρεπτον τῆς προτιμωμένης ὑποθηκείσεως τῶν ἑλληνικῶν πλοίων μέχρι καὶ πρὸ τοῦ τελευταίου πολέμου δὲν ἀπέτελε αἰσθητὸν κενὸν τῆς ναυτιλιακῆς πίστεώς μας. Ἐκ τῶν τριῶν μέσων δανεισμοῦ τὰ ὁποῖα προσέφερον ὁ Ἐμπορικὸς Νόμος, τὸ ναυτικὸν δάνειον (ἀρθρα 451-462), βεβαίως, εἶχε πρὸ πολλοῦ ἐκλείψει, ἡ δὲ μεταβίβασις πλοίου πρὸς ἐξασφάλισιν ἀπαιτήσεως ἐχρησιμοποιεῖτο εἰς λίαν περιορισμένην κλίμακα καὶ δὴ ἐπὶ μικρᾶς χωρητικότητος πλοίων. Παρέμεινεν ὁμως ἡ ἀπλή ναυτικὴ ὑποθήκη. Πλὴν νομισματικῆς φύσεως λόγοι, ὡς καὶ ἡ νοθευθεῖσα διαδικασία ἐκτελέ-

1. P. Durand, Les étranges innovations en droit hypothécaire (Daloz 1952. Chronique, p. 1).

σεως, συνετέλεσαν ὥστε ἀπὸ τοῦ πολέμου καὶ ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἀπλή ὑπόθηκη νὰ μὴ παρέχη πλέον τὴν ἐπιδιωκομένην διὰ τὰ δάνεια κεφάλαια διασφάλισιν καὶ οὕτω ἐδημιουργήθη πράγματι νομοθετικὸν κενὸν ἐπαυξάνον τὸ ἀνεπιθύμητον τῆς ἐλληνικῆς σημαίας.

Τὸ πρῶτον ρῆγμα εἰς τὸ ὄχυρὸν τῆς ἀπαγορεύσεως ἐγγραφῆς προτιμωμένης ὑποθήκης ἐπὶ ἐλληνικῶν πλοίων ἐγένετο διὰ τοῦ ἄρθρου 13 τοῦ ν. δ. 2687)1953 «περὶ ἐπενδύσεως καὶ προστασίας κεφαλαίων ἐξωτερικοῦ» ν. δ. 2928)1954. Ὡς γνωστόν, τὰ νομοθετικὰ τοῦ ἐρμηνεύσαντος τοῦτο ν. δ. 2928)1954. Ὡς γνωστόν, τὰ νομοθετικὰ ταῦτα ἐπέτρεψαν τὴν νηολόγησιν ὡς ἐλληνικῶν πλοίων χωρητικότητος ἀνωτέρας τῶν 1.500 κόρων ὑφ' οὗς ἡ Διοίκησις ἤθελεν ἐγκρίνει ὄρους «κατὰ παρέκκλισιν καὶ ἀπὸ δημοσίας τάξεως ἐτισχυουσῶν διατάξεων ἀστικοῦ, ἐμπορικοῦ καὶ δικονομικοῦ δικαίου». Κατ' ἐφαρμογὴν τούτου ὄλαι αἱ ἐγκριτικαὶ τῆς νηολογήσεως πλοίων ἐκδοθεῖσαι ἔκτοτε ὑπουργικαὶ πράξεις προβλέπουσιν, πλὴν ἄλλων, στερεοτύπως καὶ τὴν δυνατότητα ἐπιβαρύνσεως τούτων διὰ προτιμωμένης ὑποθήκης. Κατὰ ταῦτα ἐκ τῶν ἐλληνικῶν πλοίων ὀλικῆς χωρητικότητος μείζονος τῶν 1.500 κόρων, τὰ 186 σήμερον, ἀντιπροσωπεύοντα μάλιστα τὸ 56% περίπου τῆς συνολικῆς χωρητικότητος, βαρύνονται ἢ δύνανται, κατ' ἐφαρμογὴν τοῦ ὡς ἄνω ἐξαιρετικοῦ δικαίου, νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς προτιμωμένην ὑπόθηκην.

Τὴν ἐξέλιξιν ταύτην λαβοῦσα ὑπ' ὄψει καὶ ἡ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Κώδικος ἰδιωτικοῦ ναυτικοῦ δικαίου, κατὰ τὴν ἀναθεώρησιν αὐτοῦ, δὲν ἔφθασε μὲν μέχρι τῆς ἀποδοχῆς τῆς προτιμωμένης ὑποθήκης, πλὴν διὰ βραχυλόγου ἐδαφίου προσθεθέντος εἰς τὸ ἄρθρον 193 αὐτοῦ καὶ ἔχοντος οὕτω: «συμφωνία καθ' ἣν ὁ δανειστής δύναται ν' ἀναλάβῃ τὴν διαχείρισιν καὶ ἐκμετάλλευσιν τοῦ πλοίου εἶναι ἔγκυρος», ἐνομιμοποίησε μίαν τῶν κυριωτέρων ἐξουσιῶν δι' ὧν ἡ προτιμωμένη ὑπόθηκη ἐξοπλίζει τὸν πιστωτήν.

Κατόπιν τούτου μοιραίως ἐτέθη ἐπὶ τάπητος τὸ ζήτημα τῆς γενικεύσεως τῆς ἐφαρμογῆς τῆς προτιμωμένης ὑποθήκης, παρεχομένης τῆς δυνατότητος ἐφαρμογῆς ταύτης ἐφ' ὅλων τῶν ἐλληνικῶν πλοίων, δηλαδὴ καὶ ἐπὶ ἐκείνων ἅτινα ἔφερον τὴν ἐλληνικὴν σημαίαν πρὸ τῶν προρρηθέντων εἰδικῶν ἀπονομοθετικῶν διαταγμάτων, ὡς καὶ ἐπὶ ἐκείνων ἅτινα ἀπέκτησαν τὴν ἐλληνικὴν ἰθαγένειαν μεταγενεστέρως, οὐχὶ ὁμῶς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διαταγμάτων τούτων.

Εἰς δύο δύνανται νὰ συνοψισθῶσιν αἱ εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ θεσμοῦ τῆς προτιμωμένης ὑποθηκείσεως ἐπὶ πλοίων ἀντιταχθεῖσαι οὐσιαστικαὶ ἀντιρρήσεις.

α) Ὑπεστηρίχθη ὅτι ὁ θεσμὸς εἶναι τελείως ἀγνωστος παρ' ἡμῶν καὶ ξένος πρὸς τὴν καθ' ὅλου οἰκονομίαν τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου μας, εἰς τρόπον ὥστε ἡ εἰσαγωγὴ καὶ ἐφαρμογὴ τούτου ἐπὶ πλοίων θ' ἀπετέλει νομικὴν

άνωμαλιαν. Βεβαίως καί ἡ ἀπλή ὑποθήκη, ἄτε νοουμένη, κατὰ τὰς γενικὰς διατάξεις, μόνον ἐπὶ ἀκινήτων (1257 ΑΚ), ἐφαρμοζομένη καί ἐπὶ πλοίων ὄντων κινήτων (948 ΑΚ), συνιστᾷ παρέκβασιν ἀπὸ τῆς ὁμαλότητος, διὰ τοῦτο ἄλλωστε καί συγχωρεῖται αὕτη μόνον ἐφ' ὅσον πηγάζει ἐκ τῆς ἰδιωτικῆς βουλήσεως (195 Κινδ), ἀποκλειομένης τῆς ἐκ τοῦ νόμου ἢ τῆς ἐκ δικαστικῆς ἀποφάσεως ναυτικῆς ὑποθήκης. 'Αλλ' ἐπὶ τέλους ὡς νομικὴ κατάστασις ἡ ἀπλή ναυτικὴ ὑποθήκη διαμορφοῖ τὰς γνωστὰς ἐκ τοῦ κοινοῦ δικαίου σχέσεις. 'Ακριβῶς ὅπως καί εἰς τὰς ἀγγλοσαξονικὰς χώρας ἡ ἐπὶ πλοίων ἐφαρμογὴ τοῦ mortgage οὐδὲν ἄλλο συνιστᾷ ἢ τὴν κατ' ἐπέκτασιν ἐφαρμογὴν τοῦ ἰδίου θεσμοῦ ἰσχύοντος κατὰ τὸ ἀγγλοσαξονικὸν δίκαιον ἐπὶ κοινῶν πραγμάτων.

'Ἡ θεωρητικὴ αὕτη ἀντίρρησης δὲν ἐκράτησε τελικῶς, καί ὀρθῶς. 'Ανεξαρτήτως τοῦ ὅτι ἐφ' ὅσον ἐκ λόγων ἀληθῶς ὑπερέτερον ἔθνικοῦ συμφέροντος, ὡς εἶναι ἡ ἐνίσχυσις τῆς ἑλληνικῆς σημαίας, τὰ νεοηολογούμενα ἐν 'Ελλάδι πλοῖα ἀπολαύουσιν ἤδη, ὡς προερρήθη, τῆς ἐλευθερίας προτιμωμένης ὑποθηκείσεως, θ' ἀπετέλει δ' ἀντιθέτως διαιώνισιν τῆς ἀνωμαλίας ἢ διατήρησις τοῦ διαφορισμοῦ μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν πλοίων, ἤτοι ἡ ἀναγνώρισις τοῦ mortgage ἐπὶ τῶν νεοηολογούμενων πλοίων καί ἡ ἄρνησις ταύτης ἐπὶ τῶν λοιπῶν, τὰ πλοῖα γενικῶς εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐπισύρουν τὴν ἐφαρμογὴν ἰδιορρυθμῶν κανόνων, τοὺς ὁποίους πολλὰκις ἀγνοεῖ τὸ κοινὸν δίκαιον. 'Ἡ υἰοθέτησις κατὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ ναυτικοῦ δικαίου μας ἐνὸς ἐπὶ πλέον ἰδιορρυθμοῦ θεσμοῦ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἔξοδος ἐκ τῆς ὁμαλότητος. 'Επὶ τέλους τὸ ναυτικὸν δίκαιον ὅλων τῶν χωρῶν, ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, λόγῳ τῆς κατ' ἐξοχὴν ὑπερεθνοῦς δραστηριότητος τοῦ ἐπικέντρον τοῦ ἀντικειμένου αὐτοῦ, τοῦ πλοίου, χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἀλληλεπίδρασιν τῶν διαφόρων τοπικῶν δικαίων, εἰς τρόπον ὥστε καί πάλιν ἐκ τῆς φύσεως καί τῆς ἀνάγκης τῶν πραγμάτων ἡ προβαλλομένη ὡς ἄνω ἀντίρρησης δὲν δύναται νὰ εὐσταθήσῃ ἐν προκειμένῳ.

β) 'Ἡ ἑτέρα ἀντίρρησης ἔχει πρακτικώτερον χαρακτῆρα καί συνίσταται εἰς τὴν ἀντίθεσιν τὴν ὁποίαν ἐμφανίζει τὸ mortgage πρὸς τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ νομοθέτου ὅπως προστατεύῃ τὸ οἰκονομικῶς ἀσθενέστερον μέρος ἀκόμη καί παρὰ τὴν θέλησίν του.

'Ἡ διαμόρφωσις τῶν συμφωνιῶν τύπου mortgage ἀνεπτύχθη ἐν 'Αγγλίᾳ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐν τῷ ἀγγλοσαξονικῷ δικαίῳ κρατούσης ἀρχῆς *practa sunt servanda*, τῆς παντοδυναμίας τῆς ἰδιωτικῆς βουλήσεως, συναπαγομένης ἐλευθερίας τῶν συμβαλλομένων. Παρ' ἡμῖν ὁμως, ὅπου ἀκολουθεῖται ἡ ἡπειρωτικὴ ἀντίληψις, καθ' ἣν ὁ νόμος μεριμνᾷ ὅπως περιστέλλεται ἡ συμβατικὴ ἐλευθερία ὡσάκις ὑφίσταται κίνδυνος ὅτι αὕτη θὰ ὀδηγήσῃ εἰς ὑπερβολικὴν καταπίεσιν ἐνὸς τῶν συμβαλλομένων ὑπὸ τοῦ ἑτέρου τῶν μερῶν, ἡ υἰοθέτησις τοῦ mortgage σημαίνει ἐγκατάλειψιν ἢ τουλάχιστον νόθευσιν τοῦ θεμελιώδους τούτου κανόνος, δοθέντος ὅτι ἀναμφιβόλως

γματα τὰ ὁποῖα ἡ ἐκρηκτικὴ ἐποχὴ τὴν ὁποῖαν ζῶμεν ὑπόσχεται εἰς ὄσους τολμοῦν.

Ταῦτα πάντα ὠδήγησαν εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν διαταγῶν καὶ τὴν, ὡς ἀναφέρεται καὶ ἐν τῇ Εἰσηγητικῇ Ἐκθέσει τοῦ νεαροῦ ν.δ. περὶ προτιμωμένης ὑποθήκης ἐπὶ πλοίων, εὐθυγράμμισιν τῆς περὶ ναυτικῆς πίστεως νομοθεσίας μας πρὸς... τὰ διεθνή πρότυπα.

Θὰ ἦτο ἄτοπον, βεβαίως, νὰ νομισθῇ ὅτι ἡ προτιμωμένη ὑποθήκη περικλείει τὴν μαγικὴν δύναμιν πολλαπλασιασμοῦ τῶν πλοίων. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ναυτιλίας ὑπέκει εἰς προϋποθέσεις τὰς ὁποίας συνθέτει ἡ συνάρτησις πλήθους παραγόντων, προεχόντως ἀντικειμενικοῦ χαρακτήρος. Καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως εἶναι ἐνδεχόμενον ἢ ἀπὸ κακῆν στάθμισιν τῶν παραγόντων τούτων ὑποβολὴ ἐνὸς πλοίου εἰς προτιμωμένην ὑποθήκην ν' ἀποβῇ μέσον ἀφανισμοῦ του. Ἄλλὰ τοῦτο εἶναι θέμα πρωτοβουλίας τοῦ φέροντος τὴν εὐθύνην τῆς ἐργασίας του. Ὁ νομοθέτης οὐδὲν ἄλλο πράττει ἀπὸ τοῦ νὰ αἴρῃ ἕνα ὑπάρχοντα μέχρι σήμερον περιορισμόν. Ἀπόκειται εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους νὰ κάμουν πρόσφορον χρῆσιν τῆς παρεχομένης ἐλευθερίας. Ὁ ἀποδιδόμενος εἰς σοβαράν, ὡς ἡ ἐφοπλιστικὴ, ἐπιχείρησιν πρέπει νὰ λογίζεται ἐπαρκῶς γνωρίζων τὴν ἔννοιαν καὶ τὰς συνεπείας τῆς ἐκλογῆς του. Συνεπῶς ἂν ἀναδέχεται τὰς ἐκ τῆς προτιμωμένης ὑποθήκης ἀπορροούσας ὑποχρεώσεις, προδήλως πράττει τοῦτο ὡς πρᾶξιν συμφέρουσαν αὐτῷ ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει καὶ μετὰ στάθμισιν τῶν ὑπὲρ καὶ κατὰ παραγόντων. Δύναται τις μάλιστα νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι ἡ ὑπὸ τῆς προτιμωμένης ὑποθήκης ἐπιφυλασσομένη αὐστηροτέρα μεταχείρισις τοῦ ὀφειλέτου θὰ διεγείρῃ ἐντονωτέραν τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ὡς πρὸς τὴν σοβαρότητα τῆς ἐνεργείας του καὶ θὰ καταστήσῃ αὐτὸν προσεκτικώτερον εἰς τὴν λήψιν ἀποφάσεων, εἰς τὰς ὁποίας ὑπὸ καθεστῶς ἐπιεικοῦς μεταχειρίσεως ὁ ἐπιχειρηματίας ἀγεται ἐνίοτε ἐπιπολαίως, οὐχὶ σπανίως δὲ καὶ τρέφων κακοπίστους προθέσεις.

Ὅρθῶς λοιπὸν ὑπερεκεράσθησαν αἱ ἀπὸ πολλῶν πλευρῶν διατυπωθεῖσαι ἀντιρρήσεις καὶ κατενικήθησαν αἱ συναφεῖς ἐναντιώσεις.

Τὴν καθ' ὅλου οἰκονομίαν τοῦ θεσμοῦ, ὡς ἄλλωστε ἀποκαλύπτει καὶ ἡ Εἰσηγητικὴ Ἐκθεσις, ὁ νόμος ἐνεπνεύσθη ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ νόμου (ἄρθρα 31 - 38 τῆς Merchant Shipping Act τοῦ 1894) καὶ τοῦ τίτλου 30 τῆς ἀμερικανικῆς Merchant Shipping Act τῆς 5ης Ἰουνίου 1920, οἷτινες καὶ συνιστοῦν τὰ νομοθετήματα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων συνάπτονται διεθνῶς αἱ σχετικαὶ συμβάσεις. Ἐφ' ὅσον ὁμως ὑφίσταται παρ' ἡμῖν ἡ ἀπλή ναυτικὴ ὑποθήκη, τὴν ὁποῖαν οὐδόλως ἠθέλησε νὰ θίξῃ ὁ νομοθέτης, ἡ μεταφύτευσις παρ' ἡμῖν τοῦ θεσμοῦ τῆς προτιμωμένης ὑποθήκης ἐγένετο κατὰ τρόπον συμπολιτευόμενον πρὸς τὸν παλαιὸν θεσμόν. Κατὰ ταῦτα αἱ ἰσχύουσαι διατάξεις περὶ ναυτικῆς ὑποθήκης θὰ ἔχουσιν ἐφαρμογὴν καὶ ἐπὶ τῆς προτιμωμένης ὑποθήκης, ἐφ' ὅσον φυσικὰ ἄλλο τι δὲν ὀρίζεται ἐν τῷ νόμῳ.

Ἡ «προτιμωμένη ὑποθήκη», προκρίθεισα ὡς δοκιμώτερος ὅρος πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ «mortgage» ἀντὶ τοῦ ἀκαταλήπτου «νεκρὸν ἐνέχυρον», ὡς θ' ἀπήτει ἡ κυριολεκτικὴ μεταγλώττισις¹, δὲν πρέπει νὰ συγχέεται πρὸς τὸ «προτιμώμενον mortgage» (preferred mortgage) τῆς ἀμερικανικῆς νομοθεσίας, τὸ ὁποῖον ὑπερέχει καὶ αὐτοῦ τοῦ κοινοῦ mortgage, ἀποτελοῦν οἰονεὶ ὑπερ-προτιμωμένην ὑποθήκην. Ἡ εἰσαχθεῖσα διὰ τοῦ νεαροῦ ν.δ. 3899/1958 προτιμωμένη ὑποθήκη ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ κοινὸν mortgage, εὑρισκομένη εἰς θέσιν ὑπεροχῆς ἐναντι μόνον τῆς γνωστῆς ἡμῖν ἀπλῆς ὑποθήκης ἐπὶ πλοίων.

Μετὰ τὰς δίκην εἰσαγωγῆς γενικὰς ταύτας παρατηρήσεις, αἵτινες ἐκρίθησαν χρήσιμοι προκειμένου νὰ αἰτιολογηθῆ καὶ ἐξηγηθῆ ἡ υἰοθέτησις τοῦ θεσμοῦ τοῦ mortgage, ὅστις, ἀποτελῶν κοινὴν πρακτικὴν τῶν ναυτικῶν συναλλαγῶν εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ γεωγραφικὰ πλάτη, προεκάλει ἀείποτε παρ' ἡμῖν δέος, σχεδὸν ἀποτροπιασμόν, ἃς εἰσέλθωμεν νῦν εἰς τὴν μελέτην τῶν κατ' ἰδίαν διατάξεων τοῦ νεαροῦ νομοθετήματος.

2. Σχέσις ἀπλῆς καὶ προτιμωμένης ὑποθήκης

Διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς προτιμωμένης ὑποθήκης οὐδόλως θίγεται ἡ ἀπλῆ ὑποθήκη. Αὕτη οὐ μόνον διατηρεῖται ὡς θεσμὸς καὶ δὴ ρυθμιζόμενος ὑπὸ τῶν διατάξεων τοῦ ὀγδόου τίτλου τοῦ νεαροῦ Κώδικος ἰδιωτικοῦ ναυτικοῦ δικαίου, ἀλλ' ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν τῆς προτιμωμένης ὑποθήκης, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι προϋποθέτει αὕτη τὴν ὑπαρξιν τοῦ υποθηκικοῦ δικαίου. Διὰ τῆς ματος, ὡς τοῦτο τίκτεται διὰ τῆς συστάσεως τῆς ἀπλῆς ὑποθήκης. Διὰ τῆς συνομολογήσεως ὑπὲρ τοῦ ἐνυποθηκοῦ δανειστοῦ ἐξουσιῶν εὐρυτέρων ἐκείνων αἵτινες ἀπορρέουν ἐκ τῆς ἀπλῆς ὑποθήκης, μετατρέπεται αὕτη εἰς προτιμωμένην. Ἡ ἐνίσχυσις τῆς θέσεως τοῦ πιστωτοῦ δι' εἰδικῶν πλεονεκτημάτων, προστιθεμένων εἰς τὰ ἤδη διὰ τῆς ἀπλῆς ὑποθήκης ἀναγνωριζόμενα τοιαῦτα, χαρακτηρίζει τὴν σχέσιν μεταξὺ τῶν δύο τούτων εἰδῶν ναυτικῆς ὑποθήκης. Κατὰ ταῦτα, ἡ προτιμωμένη ὑποθήκη οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ μία ἐν ἰσχυμένῃ ἀπλῆ ὑποθήκη, μία ἀπλῆ ὑποθήκη ἀνωτέρου βαθμοῦ, τελοῦσα συνεπῶς ἐν συναρτήσει πρὸς τὴν ἀπλῆν ὑποθήκην. Πρὸς ἔντονον ἀπόδοσιν ἀκριβῶς τοῦ χαρακτήρος τῆς σχέσεως ταύτης, τὸ ἄρθρον 1 τοῦ νόμου προέκρινε διατύπωσιν τονίζουσαν τὴν δυνατότητα προαγωγῆς τῆς ἀπλῆς ὑποθήκης εἰς προτιμωμένην τοιαύτην, διὰ τῆς εἰς τὸ υποθηκικόν σύμφωνον συνομολογήσεως ρητρῶν παρεχουσῶν εἰς τὸν πιστωτὴν ἐπιθυμητά δικαιώματα. Ἡ ὑπὸ τοῦ νόμου υἰοθέτησις τοιούτου τρόπου διατυπώσεως τῆς ἐννοίας τῆς μεταξὺ ἀπλῆς καὶ προτιμωμένης ὑποθήκης σχέσεως ἐγένετο ἀναμφιβόλως καὶ ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν τῆς ἐπιθυμίας ν' ἀκολουθηθῆ κατὰ τὸ δυνατόν πιστῶς ἢ τεχνικῇ τοῦ νεαροῦ Κινδ, ὅστις ὁμοίως ἐν

1. Βλ. ἡμέτερον ἄρθρον εἰς «Ναυτικὰ Χρονικὰ» 1ης Ὀκτωβρίου 1957 καὶ ἀντίθετον ἄποψιν Γ. Κολύμβα ἐν ἰδίῳ περιοδικῷ 15ης Σεπτεμβρίου 1957.

άρθρω 193 επέτρεψεν, επί καταπιστευματικής μεταβιβάσεως πλοίου, τήν συνομολόγησιν ρήτρας περί αναλήψεως τῆς διαχειρίσεως καί ἐκμεταλλεύσεως τοῦ πλοίου ὑπό τοῦ δανειστοῦ, ἐνισχύων οὕτω τήν θέσιν τούτου ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς βασικῆς καταπιστευματικῆς συμβάσεως.

Ἐκ τῆς κατὰ τ' ἀνωτέρω ἀποσαφηνίσεως τῆς διεπούσης τήν προτιμωμένην πρὸς τήν ἀπλήν ὑποθήκην σχέσεως ἀπορρέει καί ἡ φύσις τῆς προτιμωμένης ὑποθήκης ὡς δικαιώματος τοῦτο μὲν ἐμπραγμάτου, παρακολουθοῦντος τὸ πλοῖον εἰς οὐτινος τὰς χεῖρας περιήλθε, τοῦτο δ' ὡς ἔχοντος παρεπόμενον χαρακτήρα, μὴ δυναμένου ν' ἀποκτηθῇ ἢ συντηρηθῇ ἑλλείψει ἐγκύρου ἀπαιτήσεως, τήν ἀσφάλειαν τῆς ὁποίας σκοπεῖ αὐτή, ὡς ἀκριβῶς συμβαίνει καί ἐπὶ ἀπλῆς ὑποθήκης. Ἐπὶ πᾶσι δέ, ὡς ὀρίζεται καί ἐν ἀρθρῷ 22 τοῦ ν. δ., ἐφαρμόζονται καθ' ἃ σημεῖα δὲν τροποποιοῦνται αὐταὶ αἱ ἐπὶ ἀπλῆς ἐπὶ πλοίων ὑποθήκης διατάξεις, καθὼς καί ἡ διάταξις τοῦ ἐδ. 2 ἀρθρ. 205 Κινδ, ἡ ὀρίζουσα τήν ὑπεροχὴν τῶν ναυτικῶν προνομίων ἔναντι τῆς ὑποθήκης'. Κατ' ἐφαρμογὴν τῶν ἀρχῶν τούτων, ὡς καί ἐπὶ ἀπλῆς, ἡ προτιμωμένη ὑποθήκη λαμβάνει ὑπαρξιν ἀπὸ τῆς προσηκούσης ἐγγραφῆς εἰς τὸ οἰκεῖον βιβλίον ὑποθηκῶν (ἄρθρον 197 Κινδ)· δὲν δύναται νὰ ἐγγραφῇ ἐγκύρως μετὰ τήν ἐγγραφὴν κατασχέσεως ἐπὶ τοῦ πλοίου (ἄρθρον 199)· κωλύει τήν μετανηολόγησιν, τήν μετονομασίαν ἢ τήν ἀπώλειαν τῆς ἑλληνικῆς ἰθαγενείας ἐπαγομένην ἐκποίησησιν τοῦ πλοίου ἀνευ συναινέσεως τοῦ δανειστοῦ (ἄρθρα 201 καὶ 202)· δεῖται δ' ἐγγραφῆς εἰς τὸ ἑλληνικὸν οἰκεῖον βιβλίον ἐντὸς ἐξήκοντα ἡμερῶν ἀφ' ἧς τὸ βαρυνόμενον δι' αὐτῆς ἄλλοδαπὸν πλοῖον προσήλθεν εἰς τὰ ἡμεδαπά νηολόγια (ἄρθρον 203). Περαιτέρω συγχωρεῖται, ἐκτὸς ἀντιθέτου συμφωνίας, ἡ παραχώρησις πλειόνων ὑποθηκῶν (ἄρθρ. 1290 ΑΚ)· τὰ ναυτικὰ προνόμια προηγοῦνται τῆς τε ἀπλῆς καί τῆς προτιμωμένης ὑποθήκης (ἄρθρ. 205, 2 Κινδ καὶ 23 ν. δ.). Ὁμοίως προβλέπεται ὅτι ἡ προτιμωμένη ὑποθήκη δύναται νὰ συσταθῇ καί ἐπὶ ναυπηγουμένου πλοίου (ἄρθρον 195, 2)· παρέχει δικαίωμα καί εἰς τὸν δανειστὴν ἀσφαλίσεως τοῦ τυχόν ἀνασφαλιστοῦ ἰκανῶς πλοίου (ἄρθρον 198)· ὡς καί ὅτι ἐν περιπτώσει ἀπωλείας ἢ μειώσεως τῆς ἀξίας τοῦ ἐνυποθηθῆκου πλοίου, ἡ ἀπαίτησις καθίσταται ληξιπρόθεσμος, περὶ ὧν τριῶν περιπτώσεων, ἄλλωστε, προβλέπει ρητῶς καί τὸ ν.δ. (ἄρθρον 4, 18 καὶ 19), ἐπαναλαμβάνον τὰς σχετικὰς διατάξεις τοῦ Κινδ. Ἡ ἐπανάληψις αὐτῆς τριῶν οὐσιωδῶν σημείων τῆς ρυθμίσεως τῆς ὑποθηκικῆς σχέσεως ἀνταποκρίνεται πρὸς τήν ἐπιθυμίαν τῆς αὐτοτελείας τοῦ περὶ προτιμωμένης ὑποθήκης νομοθετήματος, θεωρηθείσης χρησίμου πρὸς εὐχερεστέραν ἐνημέρωσιν τῆς ἄλλοδαπῆς χρηματαγορᾶς πρὸς ἣν καταφεύγει ἡ ἑλληνικὴ πλοιοκτησία.

Τὸ προμνησθὲν ἄρθρον 22 ν. δ. παραπέμπει πλὴν ἄλλων καί εἰς τὸ ἄρθρ.

1. Ἄμερ. ν. Section 30, subs. M. (a). Ὁμοίως κατὰ τὸ ἀγγλικὸν δίκαιον (Roscoe's, Admiralty Practice p. 55).

πλοίων (άρθρον 196,1 Κινδ). Περί του άπαραιτήτου του συμβολαιογραφικού έγγραφου προς συνομολόγησιν και έν άλλοδαπη ναυτικής ύποθήκης διελάμβανε ρητώς τó σχετικόν άρθρον 246 του καταργηθέντος προσφάτως ν. ΓΨΖ. 'Η παρέκκλισις αύτη έθεωρήθη έν τοσούτω άναγκαία έφ' όσον τó άγγλοσαξονικόν δίκαιον, τó όποϊόν διεμόρφωσε τόν εισαγόμενον θεσμόν του mortgage και εις την έδαφικήν περιοχήν του όποϊου προβλέπεται ότι θά δανειοδοτώνται τά πλοία μας, δέν άκολουθεί έν προκειμένω τόν τύπον του συμβολαιογραφικού έγγραφου, μολοντί έν τη πράξει αί ύπογραφαί των συμβαλλομένων έπικυροϋνται υπό του έγχωρίου συμβολαιογράφου και οϋτως εις την κατάρτισιν του έγγραφου μετέχει κατά τινά τρόπον οϋτος. 'Εκρίθη όρθώς ότι άνευ και της άποδοχής του έγχωρίου τύπου, εις όν είναι έξοικειωμένη ή διεθνής χρηματαγορά, θά ύπενομεϋετο ένδεχομένως ή άναμενομένη άπόδοσις αύτου τούτου του θεσμοϋ. 'Οπωσδήποτε συνεπεία της διασπάσεως της άρχης του άρθρου 12 ΑΚ παρέπεται τó έξης έπιφανειακώς παράδοξον. "Οτι ή άπλη ύποθήκη επί πλοίου δέον κατά πάσαν περίπτωσιν νά συνιστάται διά συμβολαιογραφικού έγγραφου (άρθρον 196,1 Κινδ), ένϋ ή σύστασις (έν άλλοδαπη) προτιμωμένης τοιαύτης, άν και άποτελούσης σοβαρωτέραν δικαιοπραξίαν, συγχωρείται και δι' ιδιωτικού έγγραφου. Τó παράδοξον τούτο δυνατόν νά έμφανισθ ή και υπό την μορφήν της, ως έξηγοϋμεν και άνωτέρω, μη άποκλειομένης περιπτώσεως ύποθήκης άπλης μετατρεπομένης βραδύτερον εις προτιμωμένην, διά της παροχής τῶ δανειστή των χαρακτηριζόντων ταύτην έπηυξημένων δικαιωμάτων, όποτε παρίσταται και ένταϋθα εύχέρεια τροποποιήσεως του συμβολαιογραφικού έγγραφου, άπαιτουμένου επί άπλης ύποθήκης, δι' ιδιωτικού έγγραφου, άρκοϋντος, έφ' όσον συντάσσεται έν χώρα έπιτρεπούση τούτο, επί προτιμωμένης ύποθήκης. 'Αλλ' ως προελέχθη, τó παράδοξον τούτο είναι μόνον φαινομενικόν και έξηγείται έκ του ότι δέν ύπήρχε λόγος νά ένδώση ό νόμος εις τόν ιδιωτικόν τύπον επί άπλης ύποθήκης, ήτις είναι άνεφάρμοστος εις ός χώρας ισχύει τó mortgage. 'Η περί ης ή συζήτησις διάσπασις έκρίθη άνεκτή μόνον εις οίαν έκτασιν επέβαλλε τούτο ή λειτουργία του θεσμοϋ της προτιμωμένης ύποθήκης.

'Ενϋ όμως έξ άπόψεως πάντοτε τύπου ό νόμος δείκνυται από της πλευράς ταύτης έπιεικέστερος, από άλλης πλευράς παρίσταται άπαιτητικώτερος. Τó άρθρον 2 του ν.δ. άξιοί όντως σ ύ μ β α σ ι ν προς άπόκτησιν προτιμωμένης ύποθήκης, μολοντί τó άρθρον 196,1 Κινδ έν εϋθυγραμμισει προς τó άρθρον 1266 ΑΚ άρκείται επί άπλης ύποθήκης εις μ ο ν ο μ ε ρ ή δ ή λ ω σ ι ν. 'Η αίτιολογία της τοιαύτης άπαιτήσεως του νόμου εύρηται εις τó ότι κατά την διεθνή πρακτικήν τó σύμφωνον τύπου mortgage καταρτίζεται συμπράξει άπάντων των ένδιαφερομένων μερών, ή τοιαύτη δέ συμπράξις, προκειμένου μάλιστα ιδιωτικού συμφώνου, διασφαλίζει μείζονας έγγυήσεις ή ή μονομερής δήλωσις.

Κατά ρητὴν διάταξιν τοῦ ἄρθρου 4 τοῦ ν.δ. ἡ προτιμωμένη ὑποθήκη δύναται νὰ συσταθῇ μόνον ἐφ' ὀλοκλήρου τοῦ πλοίου, συνεπῶς προτιμωμένη ὑποθήκευσις μέρους τοῦ πλοίου, δηλ. ἰδανικῶν ποσοστῶν αὐτοῦ, δὲν νοεῖται. Τοῦτο, ἰσχύον ἐν τῷ ἀμερικανικῷ¹ οὐχὶ ὁμως καὶ ἐν τῷ ἀγγλικῷ δικαίῳ², ἐξηγεῖται ἐκ τῆς εὐλόγου μερίμνης τοῦ νομοθέτου ὅπως ἡ συνεπαγομένη βαρυτέρας ἐνδεχομένως συνεπειᾶς δι' ὀλόκληρον τὸ πλοῖον, συγκεκριμένως ἀφαίρεσιν τῆς κατοχῆς αὐτοῦ, ἀνάληψιν τῆς διαχειρίσεως ὑπὸ τοῦ δανειστοῦ ἢ συμβατικῆν πώλησιν ὑπὸ τούτου, ἐκτέλεσις τοιοῦτου ὑποθηκικοῦ συμβολαίου μὴ παρασύρη καὶ τοὺς εἰς οὐδὲν συμπράξαντας ἐνδιαφερομένους ἐπὶ τῶν μὴ ὑποθηκευθειῶν μερίδων τοῦ πλοίου. Ὡς γνωστὸν ἐπὶ ἀπλῆς ὑποθήκης ἐπὶ πλοίων κρατεῖ ἀντίθετος ἀρχή, καθ' ἣν καὶ ἡ ὑποθήκευσις μερίδος πλοίου συγχωρεῖται, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι συναινοῦσιν οἱ τὰ δύο τρίτα τῆς ὅλης ἐπὶ τοῦ πλοίου κυριότητος ἔχοντες συμπλοιοκτῆται (ἄρθρον 30,2 Κινδ). Ἐς σημειωθῆ πρὸς τούτοις ἐνταῦθα ὅτι, οὐδὲν τὸ ἀντίθετον λέγοντος τοῦ ν. δ., θὰ ἰσχύσῃ καὶ ἐπὶ προτιμωμένης ὑποθήκης ἡ διάταξις τοῦ ἄρθρου 30,1 Κινδ ἡ ἐπιτρέπουσα τὴν ὑποθήκευσιν ὀλοκλήρου τοῦ ὑπὸ συμπλοιοκτησίαν πλοίου ἀποφάσει τῆς πλειοψηφίας τῶν τεσσάρων πέμπτων ἢ τῆς τοιαύτης τῶν δύο τρίτων μετ' ἄδειαν τοῦ δικαστηρίου. Ἡ ἐπέκτασις καὶ ἐπὶ τῆς προτιμωμένης ὑποθήκης τῆς διατάξεως ταύτης, ἣτις ἀποτελεῖ καινοτομίαν εἰς τὸ δίκαιον τῆς ναυτικῆς ὑποθήκης, δὲν πρέπει νὰ ἐμπνεύσῃ ἀνησυχίας. Τοῦτο μὲν διότι ἡ ἐξαιρετικὴ πλειοψηφία ἦν ἀπαιτεῖ ἀπὸ αὐτῆς ἀποτελεῖ ἐγγύησιν διὰ τὴν μειοψηφίαν τοῦ ἐνὸς πέμπτου, τοῦτο δὲ διότι ἤδη τὸ ἄρθρον 31,1 Κινδ ἐπιτρέπει εἰς τὴν ἰδίαν πλειοψηφίαν καὶ αὐτὴν τὴν πώλησιν ὀλοκλήρου τοῦ πλοίου. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ, τέλος, τὰ ναυπηγούμενα πλοῖα ρητῶς καὶ πάλιν ὀρίζεται ἐν ἄρθρῳ 4 τοῦ ν. δ. ὅτι ὑπόκεινται καὶ ταῦτα εἰς τὴν προτιμωμένην ὑποθήκευσιν, ὡς ἀκριβῶς τοῦτο συμβαίνει ὑποκειμένης ἀπλῆς ὑποθήκης (ἄρθρον 195,2 Κινδ)³.

Ἐνῶ ἡ προτιμωμένη ὑποθήκη συνιστᾶται μόνον ἐφ' ὀλοκλήρου πλοίου καὶ οὐχὶ ἐπὶ ἰδανικοῦ μέρους τούτου, ἡ σύστασις αὐτῆς ἀπεκλείσθη ἐντελῶς ἀπὸ ὠρισμένην κατηγορίαν πλοίων. Τῶ ὄντι, δοθέντος ὅτι ἡ εἰσαγωγή τοῦ θεσμοῦ ἐγένετο χάριν τῆς πιστοδοτήσεως τῶν μεγάλων πλοίων ὑπὲρ ὧν ἀποκλειστικῶς σχεδὸν ἐνδιαφέρεται ἡ διεθνὴς χρηματαγορά, ἐκρίθη ὅτι θὰ ἦτο ἄσκοπος ἡ δυνατότης ἐπεκτάσεως ταύτης καὶ ἐπὶ μικρῶν πλοίων. Τούτου ἕνεκα ὀρίζεται ἐν ἄρθρῳ 23 ν. δ. ὅτι ἀποκλείεται ἡ ἐπιβολὴ προτιμωμένης ὑποθήκης ἐπὶ πλοίων κάτω τῶν 500 κόρων ὀλικῆς χωρητικότητος⁴.

1. Ἄμερ. ν., Subsection D. (α).

2. Ἄγγλ. ν. ἄρθρον 31 (1).

3. Καὶ κατὰ τὸ ἀγγλικὸν δίκαιον ἐπιβάλλεται mortgage ἐπὶ ναυπηγούμενων πλοίων (Roscoe's, Admiralty Practice p. 55).

4. Ὁ Ἄμερ. ν. (Subsection D. [α]) θέτει ὡς ὄριον τοὺς 200 κόρους ὀλικῆς χωρητικότητος.

Ἐπ' αὐτῶν μόνη ἡ ἀπλή ὑπόθεσις χωρεῖ. Πάντως καὶ ἵνα μὴ δυσχερανόη ἡ λειτουργία τοῦ θεσμοῦ καὶ ἐπὶ μικροτέρων ἔτι πλοίων, ἂν ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ καὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν ναυτιλιακῶν συνθηκῶν καταφανῆ ἢ χρησιμότης αὐτοῦ, τὸ αὐτὸ ἄρθρον ἐν ἐδαφίῳ 2 προβλέπει τὴν δι' ἀπλοῦ βασιλικοῦ διατάγματος ἐπέκτασιν τῆς προτιμωμένης ὑποθήκης καὶ ἐπὶ τῶν πλοίων τούτων.

Διὰ τῆς ὑποθήκης βαρύνεται τὸ πλοῖον καὶ φυσικὰ καὶ τὰ παρακολουθήματα αὐτοῦ¹. Ρητὴ περὶ τούτου διάταξις δὲν ἀνευρίσκεται πλέον εἰς τὸν Κινδ, ὡς ἐν τῷ καταργηθέντι ἄρθρῳ 247 EN. Ἄλλ' ἐφ' ὅσον εἰς τὸ πλοῖον λογίζονται ἐνσωματούμενα τὰ παρακολουθήματα ἢ παραρτήματα αὐτοῦ, κατὰ τὰς σχετικὰς διατάξεις τῶν ἄρθρων 956 καὶ 957 AK, ὧν ἕνεκα ἐθεωρήθη περιττὴ ἢ ἐν τῷ Κινδ ἐπανάληψις διατάξεως παρομοίας πρὸς τὴν τοῦ καταργηθέντος ἄρθρου 227 EN, εἶνε φανερόν ὅτι ἡ ὑπόθεσις ἐπεκτείνεται καὶ ἐπ' αὐτῶν. Δι' οὗς λόγους ὁμοῦς ἐκτίθενται ἐν τῇ Εἰσηγητικῇ Ἐκθέσει τοῦ Κινδ ὁ ναῦλος δὲν καταλαμβάνεται πλέον ἀπὸ τὸ ἐνυπόθηκον βᾶρος, μὴ ἐξομοιούμενος πρὸς παρακολούθημα τοῦ πλοίου. Ἐπῆλθεν ἐν τούτῳ ἀξιόλογος μεταβολὴ ἐν σχέσει πρὸς τὸ προγενέστερον δίκαιον κατὰ τὸ ὁποῖον, ἐκτὸς ἀντιθέτου συμφωνίας τῶν μερῶν, ὁ ναῦλος περιλαμβάνετο εἰς τὴν ὑποθηκικὴν ἀσφάλειαν (ἄρθρον 247 EN). Ἀφοῦ δ' οὐδὲν τὸ διάφορον ὀρίζεται ἐν τῷ ν.δ. καὶ ἐπὶ προτιμωμένης ὑποθήκης δέον νὰ δεχθῶμεν ὅτι θὰ ἰσχύσῃ ὁ αὐτὸς ἀποκλεισμός τοῦ ναύλου, τοῦ ὑποθηκικοῦ βάρους περιοριζομένου εἰς τὸ πλοῖον μετὰ τῶν παρακολουθημάτων αὐτοῦ. Φυσικὰ δὲν ἐμποδίζονται οἱ ἐνδιαφερόμενοι ὅπως κατ' ἄλλον τρόπον καὶ δὴ ἐπὶ τῇ βᾶσει τοῦ ἄρθρου 5 τοῦ ν.δ., περὶ οὗ ἐν ἐκτάσει κατωτέρω, περιλάβωσι καὶ ναύλους εἰς τὴν παρεχομένην πρὸς τὸν δανειστὴν ἀσφάλειαν, συγκεκριμένως δι' ἐκχωρήσεως αὐτῶν.

Πρὸς ἀσφάλειαν τῆς αὐτῆς ἀπαιτήσεως εἶναι δυνατὴ ἡ ὑποθήκευσις πλειόνων τοῦ ἐνὸς πλοίων. Οὐδεμίαν διάταξιν νόμου ἀντιτίθεται εἰς τοῦτο. Τοῦτο προβλέπει ρητῶς ὁ ἀμερικανικὸς νόμος τοῦ 1920 ἐν Subsection D (f).

Τὰ τοῦ περιεχομένου τοῦ ὑποθηκικοῦ συμβολαίου ὀρίζονται λεπτομερῶς ἐν ἄρθρῳ 3 τοῦ ν.δ., τὸ ὁποῖον ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἄρθρον 196, 2 Κινδ. Τὰ στοιχεῖα ἅτινα συνθέτουν τὸ περιεχόμενον τοῦτο εἶνε ἀφ' ἐνὸς μὲν τὰ ἐν ἄρθρῳ 1306 AK ἀναφερόμενα, ἀξιούμενα καὶ ἐπὶ κοινῆς ὑποθήκης, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ περὶ ὧν ἡ μελετωμένη διάταξις χαρακτηριστικὰ τοῦ ὑποθηκευομένου πλοίου καὶ τῆς πλοιοκτησίας αὐτοῦ. Θὰ ἦτο ἴσως ἀπλοῦστερον ἂν τὸ ἄρθρον 3 ν.δ. ἤρκετο νὰ παραπέμψῃ εἰς τὸ ἄρθρον 196, 2 Κινδ. Πλὴν ἐθεωρήθη, χάριν τῆς πληρεστερας αὐτοτελείας τοῦ περὶ προτιμωμένης ὑποθήκης νομοθετήματος, ἀποβλέποντος εἰς διεθνή

1. Roscoe's, op. cit. p. 52.

κωτέραν θέσιν, συγκεκριμένως προτίμησιν ίκανοποιήσεως ίναντι τών κοι-
νών έγχειρογράφων δανειστών, ώς επίσης θεσπίζει μεταξύ πλειόνων
άκαταχωρήτων mortgages σειράν κατατάξεως κατά λόγον τής χρονολο-
γικής συνάψεως αύτών'. Η νομική αύτη κατασκευή του άγγλικού
δικαίου, έρειδομένη επί του ίδιου ρυθμού και άγνωστου εις τό ήπειρωτι-
κόν δίκαιον θεσμού τής equity, φυσικά δέν ήτο δυνατόν νά τύχη μιμή-
σεως παρ' ήμίν. Θεμελιώδεις άρχαί του δικαίου μας και ειδικώτερον τό
προδιαληφθέν άρθρον 197 Κινδ άποκλείουν άπολύτως τουτο. 'Εφ' όσον
δέν κατά τό άρθρον 9 Κινδ τά επί πλοίων έμπράγματα δικαιώματα ρυ-
θμίζονται υπό του δικαίου τής σημαίας, παρέπεται ότι όπουδήποτε έκτε-
λούμενον τό άκαταχώρητον ύποθηκικόν συμβόλαιον δέν προσπορίζει
ένώπιον του έλληνικού νόμου εις τόν δανειστήν πλεονεκτικήν μεταχεί-
ρησιν έναντι τών έγχειρογράφων πιστωτών, καν έτι ή lex fori προβλέ-
πει τό αντίθετον,

Η έγγραφή τής προτιμωμένης ύποθήκης άποτελεί και κατά τό άμε-
ρικανικόν δίκαιον προύπόθεσιν τής άποκτήσεως του έμπραγμάτου δι-
καιώματος (preferred status). Μάλιστα κατά την σχετικήν διάταξιν τής
Subsection D, (α) 1-3 του 'Αμερ. ν., προσ απαιτείται και ή περί ής κα-
τωτέρω σημείωσις εις τά ναυτιλιακά έγγραφα του πλοίου, ώς και δή-
λωσις του τε πλοιοκτήτου-όφειλέτου και του δανειστού ότι ή προτιμω-
μένη ύποθήκη δέν συνιστάται προς καταβολήν εις έν έτέρου δανειστού.

Όσακίς νηολογείται ώς έλληνικόν πλοϊον φέρον προτιμώμενον ύπο-
θηκικόν βάρος νομοτύπως κατακεχωρημένον κατά την νομοθεσίαν τής ίθα-
γενείας ήν πρότερον έκέκτητο, και πάλιν απαιτείται ή έγγραφή τής ύπο-
θήκης ταύτης εις τό ήμεδαπόν οικειόν βιβλίον. Τουτο ρητώς όρίζει τό
άρθρον 20 του ν.δ., μεταφέρου, διά τόν έξηγηθέντα λόγον τής κατά τό
δυνατόν αύτοτελείας του μελετωμένου νομοθετήματος, την έν άρθρω 203
Κινδ διάταξιν, ήτις έλήφθη εκ του άρθρου 1 τής «περί ναυτικών προνο-
μίων και ύποθηκών» διεθνούς συμβάσεως των Βρυξελλών του 1926. Ό
κανών ούτος ισχύων ήδη, ώς προελέχθη, άπαραλλάκτως και επί άπλής
ύποθήκης έναρμονίζεται προς την γενικήν μέριμναν του νομοθέτου περί
διασφαλίσεως τής δημοσιότητας των επί πλοίων ύποθηκικών βαρών.
Πρός έπίτευξιν δέν ταύτης τάσσεται προθεσμία εξήκοντα ήμερών από τής
νηολογήσεως ώς έλληνικού του πλοίου, έντός τής οποίας ή έγγραφή τής
ύποθήκης δέον νά συντελεσθή. Ποία ή συνέπεια τής άμελήσεως τής έγ-
γραφής έντός τής τασσομένης προθεσμίας; Έκ του ότι ή διάταξις άπαγ-
γέλλει την έξ ακολούθησιν τής Ισχύος τής ύποθήκης έγγραφο-
μένης έμπροθέσμως άγόμεθα εις τό συμπέρασμα ότι αύτη παύει ισχύουσα
και άτونهί άμα τή άπράκτω έκπνοή τής προθεσμίας και άρα ότι άποβαίνει
άνέφικτος ή έκπρόθεσμος έγγραφή ταύτης. Η πάροδος τής προθεσμίας

1. Roscoe's, op. cit. p. 54.

δέον να θεωρηθῆ ὡς ἐνεργοῦσα ἐκκαθαριστικῶς ἐναντι τῶν μήπω ἐγγρα-
φέντων βαρῶν, ἔστω καὶ ἂν τὸ πλοῖον παραμείνῃ ὑπὸ τὴν αὐτὴν ὡς
καὶ πρὸ τῆς νηολογήσεως πλοιοκτησίαν. Ὁ νόμος ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν
ἐντὸς εὐλόγου χρόνου παγίωσιν τῆς νομικῆς καταστάσεως τοῦ ἀποκτη-
σαντος τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν πλοίου, μὴ ἀνεχόμενος τὴν διαιώνισιν
ἐκκρεμοτήτων ἐκ σχέσεων δημιουργηθεισῶν ὑπὸ τὴν παλαιὰν ἰθαγένειαν
αὐτοῦ. Μόνον ἐφ' ὅσον καταστοῦν ἐμφανεῖς ἐντὸς τῆς ὠρισμένης προθε-
σμίας αἱ προγενέστεραι ἐμπράγματα ὑποχρεώσεις τοῦ πλοίου, διὰ τῆς
καταχωρίσεως των εἰς τὰ μόνα παρέχοντα ἐν Ἑλλάδι δημοσιότητα ἡμε-
δαπὰ ὑποθηκολόγια, νομιμοποιοῦνται αὐταὶ κατὰ τὸ ἐγχώριον δίκαιον.
Ἄλλως αὐταὶ παραλύουν καὶ ἀποβάλλουν τὴν ἰσχὺν αὐτῶν. Μετὰ τὴν
ἐκπνοὴν τῆς 60θήμερου προθεσμίας οὐ μόνον ὁ πλοιοκτήτης ἢ πᾶς ἔχων
ἐννομον συμφέρον δύναται νὰ ἐναντιωθῆ κατὰ τῆς ἐκπροθέσου ἐγγρα-
φῆς, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀρμόδιος φύλαξ τοῦ ὑποθηκολογίου ὑποχρεοῦται ν' ἀρ-
νηθῆ ταύτην. Ἄν δ' οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἐπιθυμοῦν τὴν ἐπιβίωσιν ἢ μάλ-
λον ἀναβίωσιν τοῦ ἐπὶ τοῦ πλοίου ὑποθηκικοῦ βάρους οὐτινος ἡμελήθη
ἢ ἐγγραφή, περίπτωσις δυναμένη νὰ ἐμφανισθῆ μόνον ἂν τὸ πλοῖον
παραμείνῃ ὑπὸ τὴν παλαιὰν πλοιοκτησίαν, δὲν ἔχουν παρά νὰ προ-
βοῦν εἰς σύναψιν νέου ὑποθηκικοῦ συμβολαίου, διότι τὸ παλαιὸν καὶ
μὴ ἐγγραφὲν προδήλως στερεῖται τῶν στοιχείων περὶ ὧν τὸ ἄρθρον 3
τοῦ ν.δ. (196 Κινδ) καὶ ἄρα δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις
τοῦ ἡμετέρου νόμου.

Ἡ ἐγγραφομένη ἐμπροθέσμως ὑποθήκη ἐξ α κ ο λ ο υ θ ε ἰ ἰ σ χ ὺ ο υ -
σ α. Ὁ βαθμὸς δὲ τῆς ἰσχύος ταύτης, δηλαδὴ ἡ σειρά κατατάξεώς της
ρυθμίζεται φυσικὰ ὑπὸ τοῦ δικαίου τῆς χώρας ἧς ἡ σημαία ἀποβάλλεται
διὰ τῆς ἑλληνικῆς νηολογήσεως. Ἐκ τούτου ἔπεται ὅτι ἐπὶ πλειόνων
προϋπαρχουσῶν, ἐμπροθέσμως δ' εἰς τὰ ἑλληνικὰ οἰκεία βιβλία ἐγγρα-
φομένων ὑποθηκῶν διατηρεῖται ἡ παλαιὰ ἱεραρχία αὐτῶν, κἂν ἔτι ἡ
παρ' ἡμῖν ἐγγραφή αὐτῶν ἐγένετο κατὰ διάφορον χρονολογικὴν σειράν.

Πέρα τῆς ἐξαιρέσεως ταύτης, ἰσχυοῦσι ἐπὶ μόνων τῶν προϋπαρχου-
σῶν τῆς νηολογήσεως ὡς ἑλληνικοῦ τοῦ πλοίου ὑποθηκῶν, ἐφαρμόζεται
ὡς πρὸς τὴν σειράν προτιμήσεως τῶν ὑποθηκῶν, ἀπλῶν τε καὶ προτι-
μωμένων ὁμοῦ, ἡ γενικὴ ἀρχὴ τῶν ἄρθρων 1272 καὶ 1300 ΑΚ, ἣν ἐπα-
ναλαμβάνει τὸ ἄρθρον 21 τοῦ ν.δ. περὶ τῆς χρονολογικῆς τάξεως τῆς
ἐγγραφῆς αὐτῶν. Αἱ δὲ τυχόν κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐγγραφεῖσαι
πλείονες ὑποθηκαὶ συμβαδίζουσιν (ἄρθρον 21, 2 ν.δ.).

Ἐκ τοῦ ὅτι ὁ τε ἀγγλικὸς (ἄρθρον 31, 2) καὶ ὁ ἀμερικανικὸς (Subse-
ction C. 3) νόμος ἀπαιτοῦσι καὶ τὴν μνεῖαν τῆς ὥρας τῆς καταχωρή-
σεως, προκύπτει ὅτι καὶ διὰ τὰς κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐγγεγραμμένας
ὑποθήκας τηρεῖται χρονολογικὴ σειρά προτιμήσεως.

Ἐν σχέσει πρὸς τὴν σειράν προτιμήσεως τῶν προτιμωμένων ὑποθη-

κῶν δέον νά ἀναφερθῆ ὅτι τὸ ἀγγλικὸν δίκαιον παρουσιάζει μίαν εἰσέτι ἰδιορρυθμίαν, συνισταμένην εἰς τὸ ὅτι, ὡσάκις τὸ mortgage παρέχεται πρὸς ἀσφάλειαν μελλούσης ἀπαιτήσεως, ὁ φορεὺς τούτου δὲν προηγείται ἐτέρου μεταγενεστέρου mortgage ἀσφαλίζοντος ποσὰ καταβληθέντα τῷ πλοιοκτῆτῃ πρὸ τῆς γενέσεως τῆς πρώτης ἀπαιτήσεως¹.

Ὁ νόμος, ἀκολουθῶν ἐν τούτῳ τὰ ἀλλοδαπὰ πρότυπα ἅτινα διεμόρφωσαν τὸν θεσμὸν τοῦ mortgage, ἀπαιτεῖ πέρα καὶ πλέον τῆς ἐγγραφῆς τοῦ ὑποθηκικοῦ τίτλου καὶ τὴν ἐπίσημον πιστοποίησιν τῆς συντελέσεως ταύτης διὰ σχετικῆς πράξεως καταχωρουμένης εἰς εἰδικὸν βιβλίον τηρούμενον ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου καὶ ἐν τῷ πλοίῳ². Ὁργανοῦται οὕτω διὰ τοῦ ἀρθροῦ 15 ν.δ., ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ ἀρθρον 17 ν.δ., ἐν εἰδικὸν σύστημα παραλλήλου δημοσιότητος τῶν ἐμπραγμάτων βαρῶν ἐπὶ πλοίων, καταλαμβάνον οὐ μόνον τὰς προτιμωμένας ἀλλὰ καὶ τὰς ἄλλας ὑποθήκας καὶ εἰς ὃ ἀναφέρεται ἡ διάταξις τοῦ ἀρθροῦ 42 Κινδ, καθ' ἣν ὁ πλοίαρχος ὀφείλει νά τηρῆ ἐπὶ τοῦ πλοίου μεταξὺ ἄλλων ναυτιλιακῶν ἐγγράφων καὶ πιστοποιητικῶν περὶ τῶν ἐπὶ τοῦ πλοίου ἐγγεγραμμένων ὑποθηκῶν καὶ κατασχέσεων. Τὸ σύστημα τοῦτο, ὅπερ καθιέρωσε καὶ ἡ διεθνὴς σύμβασις τῶν Βρυξελλῶν τοῦ 1926 περὶ ναυτικῶν προνομίων καὶ ὑποθηκῶν (διὰ τοῦ ἀρθροῦ 1 αὐτῆς), ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν ἰδιορρυθμὸν φύσιν τοῦ πλοίου ὡς πράγματος *in transitu*, τὸ ὁποῖον, καθιστάμενον ὑποκείμενον συναλλαγῶν συναπτομένων μακρὰν τοῦ τόπου νοηλογησεῶς του, εὐκταῖον εἶναι πρὸς ἐξυπηρέτησιν καὶ διευκόλυνσιν ἀκριβῶς τῶν συναλλαγῶν τούτων ὅπως προσφέρῃ ἀνά πᾶσαν στιγμὴν τὴν δυνατότητα ἐξακριβώσεως τῆς νομικῆς του θέσεως διὰ μιᾶς εὐχεροῦς ἐπ' αὐτοῦ ἐρεύνης, ἀνεξαρτήτου τῆς ἀναζητήσεως στοιχείων εἰς τὰ δημόσια βιβλία τοῦ τόπου νοηλογήσεως αὐτοῦ. Τὸ ἐν λόγῳ εἰδικὸν σύστημα δημοσιότητος συνίσταται ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὴν, ὡς προελέχθη, καταχώρισιν ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου φυλαττομένῳ καὶ ἐν τῷ πλοίῳ παραμένοντι εἰδικῷ βιβλίῳ ὑποθηκῶν πάσης πράξεως ἐγγραφῆς ἀπλῆς ἢ προτιμωμένης ὑποθήκης εἰς τὸ οἰκτεῖον ὑποθηκολόγιον πλοίων, ἀφ' ἐτέρου δ' εἰς τὴν παρά τοῦ ἰδίου πλοιάρχου φύλαξιν κεκρωμένου ἀντιγράφου τοῦ ὑποθηκικοῦ τίτλου ὁμοίως διὰ πᾶσαν ἀπλῆν ἢ προτιμωμένην ὑποθήκην, ἢ ἐγγραφῆ τῆς ὁποίας ἐσημειώθη εἰς τὸ εἰδικὸν βιβλίον ὑποθηκῶν τοῦ πλοίου (ἀρθρον 17, 1 ν.δ.). Ἀμφότερα ταῦτα, ἦτοι τὸ τε εἰδικὸν βιβλίον ὑποθηκῶν καὶ τὸ κεκρωμένον ἀντίγραφον τοῦ ὑποθηκικοῦ ἐγγράφου, ὀφείλει νά ἐπιδεικνύῃ ὁ πλοίαρχος εἰς πάντα ἐπικαλούμενον ἔννομον συμφέρον (ἀρθρον 17, 2 ν.δ.). Διὰ τῆς ἐπιδείξεως τούτων ἐπιτυγχάνεται εὐχερῶς καὶ ἀμέσως ἡ ἐνημερότης τῶν τρίτων ἐπὶ τῆς νομικῆς θέσεως τοῦ πλοίου, ἡ δὲ τυχὸν ἀρνησις ἐπιδείξεως τούτων ἐκ μέρους τοῦ πλοιάρχου

1. *Hopkinson v. Rolt* (1851), 9 H.L. Cas, 514.

2. Ἄμρ. ν. Subsection E.

θὰ διεγείρη φυσικά τὰς ὑπονοίας αὐτῶν, εἰς τρόπον ὥστε κατὰ πᾶσαν περίπτωσιν διὰ τοῦ συστήματος τούτου διασφαλίζονται τὰ νόμιμα συμφέροντα τῶν τρίτων, τοῦθ' ὅπερ ἀποτελεῖ τὸν σκοπὸν τῆς δημοσιότητος τῶν ἐμπραγμάτων βαρῶν.

Ἡ ἐν τῶν βιβλίων ὑποθηκῶν τοῦ πλοίου σημείωσις τῆς γενομένης ἐγγραφῆς τῆς ὑποθήκης εἰς τὸ ὑποθηκολόγιον, ὡς καὶ ἡ χορήγησις τοῦ κεκυρωμένου ἀντιγράφου τοῦ συστατικοῦ τῆς ὑποθήκης ἐγγράφου, γίνεται ὑπὸ τοῦ φύλακος τοῦ ὑποθηκολογίου λιμενικοῦ ἀξιωματικοῦ ὅστις ἐνῆργησε τὴν ἐγγραφὴν καὶ ὅστις ὀφείλει νὰ ἐνεργήσῃ τὰς πράξεις ταύτας ἀμειλιχί, ὡς ὀρίζει τὸ ἄρθρ. 15 ν.δ., πρὸς ἄμεσον ἐνημέρωσιν τοῦ ἐπι τοῦ πλοίου βιβλίου ὑποθηκῶν. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ εὑρίσκειται τὸ πλοῖον κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐγγραφῆς τῆς ὑποθήκης ἐν τῶν οἰκίῳ ὑποθηκοφυλακίῳ μακρὰν τῆς ἕδρας τούτου, τὸ ἄρθρον 15, 2 τοῦ ν.δ. προνοεῖ ὅπως ἡ περὶ ἐγγραφῆς σημείωσις ἐνεργῆται παρὰ τῆς λιμενικῆς ἢ προξενικῆς ἀρχῆς εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς ὁποίας εὑρίσκειται τὸ πλοῖον, εἰδοποιουμένης σχετικῶς ταύτης κατὰ πάντα πρόσφορον τρόπον ἀμέσως ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου φύλακος τοῦ ὑποθηκολογίου. Κατ' ἀναλογίαν ὁ αὐτὸς τρόπος θ' ἀκολουθηθῆ πρὸς ἐγχείρησιν τῶν πλοιαρχῶν τοῦ κεκυρωμένου ἀντιγράφου τοῦ ὑποθηκικοῦ τίτλου.

Ἡ παράλειψις ἢ ἡ ἀμέλεισις τῶν περὶ ὧν τὰ ἄρθρα 15 καὶ 17 τοῦ ν.δ. πράξεων, ἐκτὸς τῆς πειθαρχικῆς εὐθύνης τοῦ ἀρμοδίου δημοσίου ὀργάνου, ἐνδεχομένως δὲ καὶ τοῦ πλοιαρχοῦ, δύναται νὰ ἐπισύρῃ, βεβαίως, καὶ ἀστικὰς εὐθύναις αὐτῶν (ἄρθρον 1344 ΑΚ), ἃς δὲν ἀποκλείεται νὰ συμμερίζεται καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ πλοιοκτήτης ἐν περιπτώσει βλάβης εἰς συμφέροντα τρίτων. Ἀκυρότης ὁμοίως ἢ ἄλλη τις ἀποδυναμώσις τῆς ἐν τῶν ὑποθηκολογίῳ ἐγγραφείσης ὑποθήκης οὐδαμῶς ἐπέρχεται, διότι τοιοῦτον τι οὐδόλως ἀπαγγέλλεται ἐν τῶν νόμῳ. Ὁ ἀμερικανικὸς νόμος (subs. J. α) προβλέπει προσωρινὴν ἢ ὀριστικὴν στέρησιν τοῦ διπλώματος τοῦ πλοιαρχοῦ ἐν περιπτώσει παραβάσεως ὑπ' αὐτοῦ τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ὑποχρεώσεων.

Τί δέον ν' ἀναγράφῃ ἢ ἐν τῶν ἐπὶ τοῦ πλοίου βιβλίων ὑποθηκῶν σημείωσις ὀρίζεται ἐν ἄρθρῳ 19 τοῦ ν.δ., ἀντιστοιχοῦντι πρὸς τὸ ἄρθρον 1306 ΑΚ. Ἡ ἀνάλογος δὲ διαδικασία ἐνημερώσεως τοῦ βιβλίου τούτου ἀκολουθεῖται καὶ ἐπὶ τῆς περιπτώσεως τῆς καθ' οἰονδήποτε τρόπον ἐξαλείψεως τῆς ὑποθήκης (ἄρθρα 15 καὶ 16 ν.δ.).

Σημειωθῆτω, τέλος, ὅτι διὰ τῶν ἀνωτέρω κανόνων ἐφαρμοζομένων καὶ ἐπὶ ἀπλῆς ὑποθήκης ἐπὶ πλοίων ἐπέρχεται συμπλήρωσις τῶν σχετικῶν διατάξεων τοῦ Κινδ, διότι ναὶ μὲν τὸ ἄρθρον 42 τούτου προβλέπει, ὡς προερρήθη, περὶ τοῦ ἐν τῶν πλοίων πιστοποιητικοῦ ὑποθηκῶν καὶ κατασχέσεων, πλὴν διότι ἐθεωρήθη θέμα ἐμπύπτον εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ δημοσίου ναυτικοῦ δικαίου οὐδόλως ἀντιμετωπίζεται ἐν αὐτῶν ὁ τρό-

πος τῆς τηρήσεως τούτου, ὡς τοῦτο νῦν γίνεται διὰ τῶν ἄρθρων 15 καὶ 16 τοῦ ν.δ. Πρὸς τούτοις δὲ τὸ πρῶτον ἐπιβάλλεται ἡ ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου τήρησις κεκυρωμένου ἀντιγράφου τῶν ὑποθηκικῶν τίτλων.

Ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος σημείωσις, ὡς καὶ ἡ τήρησις ἐπὶ τοῦ πλοίου ἀντιγράφου τοῦ ὑποθηκικοῦ συμβολαίου δὲν δύνανται νὰ ἰσχύσουν ἐπὶ ὑποθηκείσεως πλοίου ὑπὸ κατασκευῆν. Εἶναι φανερὸν ὅτι ἡ ἀπουσία πλοιάρχου ἐπὶ ναυπηγουμένου πλοίου καὶ συνεπιῶς ἡ ἀδυναμία τηρήσεως ναυτιλιακῶν ἐγγράφων καθιστᾷ ἀνεφαρμόστους ἐν προκειμένῳ τὸς διατάξεις τῶν ἄρθρων 15-17 τοῦ ν.δ. Ἐξ ἄλλου καὶ ἡ ἀνωτέρω ἀναφερθεῖσα αἰτιολογία τῆς ἐπὶ τοῦ πλοίου εἰδικῆς δημοσιότητος τῶν ἐμπραγμάτων βαρῶν ἐλλείπει ἐπὶ ναυπηγουμένου πλοίου ὅτε τούτου, μὴ ὄντος εἰσέτι ἱκανοῦ νὰ κινῆται.

Ἡ ἐγγραφείσα προτιμωμένη ὑποθήκη δύναται νὰ ἐκχωρηθῆ ἡ ἐνεχυρασθῆ πρὸς οἰουδήποτε, ὡς περὶ τούτου ρητῶς προβλέπει ὁ ἀγγλικὸς νόμος (ἄρθρον 37). Ἡ τοιαύτη εὐχέρεια πηγάζει παρ' ἡμῖν ἐκ τῶν διατάξεων τῶν ἄρθρων 458 καὶ 1247 ΑΚ. Ἡ ἐκχώρησις ἢ ἡ ἐνεχύρασις ὑπόκειται εἰς καταχώρισιν εἰς τὰ ὑποθηκολόγια (ἄρθρ. 1312 ΑΚ). Ἐρωτᾶται: ἐπιβάλλεται καὶ ἡ σημείωσις τῆς τοιαύτης δικαιοπραξίας εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου φυλαττόμενον εἰδικὸν βιβλίον ὑποθηκῶν; Ἡ διάταξις τοῦ ἄρθρου 15 ν.δ. ὁμιλεῖ ρητῶς περὶ σημειώσεως μόνον τῆς ἐγγραφῆς ἢ τῆς ἐξαλείψεως προτιμωμένης ὑποθήκης. Οὐχ ἤττον, ἔχοντες ὑπ' ὄψει τὸν σκοπὸν τῆς σημειώσεως καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι πρέπει ἐκ τῆς σημειώσεως ταύτης νὰ προκύπτῃ τὸ ὄνομα τοῦ δανειστοῦ, ὅστις διὰ τῆς ἐκχωρήσεως ἢ ἐνεχυράσεως τῆς ὑποθήκης ἀλλάσσει, φρονοῦμεν ὅτι κατ' ἀναλογίαν προσήκει καταφατικὴ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα.

Προκειμένου περὶ τῆς συμβάσεως ἐκχωρήσεως προτιμωμένης ὑποθήκης καταρτιζομένης ἐν ἀλλοδαπῇ, δὲν γεννᾶται ἀμφιβολία ὅτι, κατὰ παρέκκλισιν τοῦ ἄρθρου 369 ΑΚ, ἀρκεῖ καὶ τὸ ἰδιωτικὸν ἐγγραφοῦν, ἂν τοῦτο συγχωρῆ ὁ ἐγχώριος νόμος, ἀφοῦ καὶ δι' αὐτὴν ταύτην τὴν σύστασιν τοῦ ἐμπραγμάτου δικαιώματος ἀρκεῖ τοῦτο (ἄρθρον 2 ν.δ.). Προκειμένης ἐνεχυράσεως ὁ ἰδιωτικὸς τύπος τοῦ ἐγγράφου προβλέπεται ρητῶς (ἄρθρα 1211 καὶ 1247 ΑΚ).

Πέρα τῶν διατυπώσεων τούτων ἐπὶ ἐκχωρήσεως τῆς ὑποθήκης ἀπαιτεῖται καὶ ἡ κατ' ἄρθρον 460 ΑΚ ἀναγγελία.

5. Αἱ ἐκ τῆς προτιμωμένης ὑποθήκης ἀπορρέουσαι ἐξουσίαι τοῦ δανειστοῦ

Ὡς ἐτονίσθη καὶ προλαβόντως, τὸ χαρακτηρίζον τὴν προτιμωμένην ὑποθήκην εἶναι ἡ παροχὴ εἰς τὸν δανειστὴν ἐπηυξημένων ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀπλὴν ὑποθήκην δικαιωμάτων. Ὅθεν ὁ προτιμώμενος ἐνυπόθηκος δανειστὴς ἀπολαύει ὄλων τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ ἀπλοῦ ἐνυποθήκου

δανειστοῦ καί ἐπὶ πλέον τούτων περιβάλλεται ὠρισμένα δικαιώματα, ἃτινα συνιστοῦν τὴν μείζονα ἀσφάλειαν τῆς ἀπαιτήσεώς του.

Ποῖα εἶναι τὰ δικαιώματα τοῦ ἀπλοῦ ἐνυποθήκου δανειστοῦ ἐπὶ πλοίου, κυρίως δὲ τὸ δικαίωμα τῆς ἀναγκαστικῆς πωλῆσεως τοῦ πλοίου (ἄρθρα 1291 καὶ 1292 ΑΚ)¹, εἶναι γνωστὰ ἐκ τοῦ κοινοῦ δικαίου καὶ (ἄρθρα 1291 καὶ 1292 ΑΚ)¹, εἶναι γνωστὰ ἐκ τοῦ κοινοῦ δικαίου καὶ τῶν διατάξεων τοῦ Κινδ, ὥστε παρέλκει ἡ ἐπ' αὐτῶν συζήτησις. Ἀναλυτικῆ ὁμως ἀνάπτυξις ἀπαιτεῖται τῆς διὰ τῆς προτιμωμένης ὑποθήκης ἐπιτυχανομένης μείζονος ἀσφαλείας, ἧτις συνίσταται ἐν τοῖς ἀκολουθοῦσι:

α) Ἀνάληψις τῆς διαχειρίσεως

Τὸ πρῶτον καὶ θεμελιῶδες δικαίωμα ὅπερ προσπορίζει εἰς τὸν δανειστήν ἡ προτιμωμένη ὑποθήκη εἶναι ἡ εὐχέρεια τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀναλήψεως τῆς διαχειρίσεως τοῦ πλοίου εἰς περίπτωσιν ἐπελεύσεως περιστατικοῦ ἐκ τῶν προβλεπομένων ἐν τῇ ὑποθηκικῇ συμβάσει. Κυριώτερον τῶν περιστατικῶν τούτων, εἰδικῶς δ' ἐν ἄρθρῳ 1 ἐδ. 1 τοῦ ν.δ. κατονομαζόμενον, εἶναι ἡ περιέλευσις τοῦ πλοιοκτῆτου ὀφειλέτου ἐν ὑπερμερίᾳ ὡς πρὸς τὴν πληρωμὴν τοῦ χρέους του. Ἡ ὑπερμερία αὕτη δύναται ν' ἀφορᾷ εἴτε τὸ ὅλον χρέος εἴτε μέρος αὐτοῦ κατὰ τὸ κεφάλαιον ἢ κατὰ τοὺς τόκους. Πλὴν ὁμως τῆς περιπτώσεως ταύτης ὑπερμερίας τοῦ ὀφειλέτου, τὸ δικαίωμα τοῦ δανειστοῦ πρὸς ἀνάληψιν τῆς διαχειρίσεως τοῦ πλοίου ἀνακύπτει, συνωδᾷ τῷ ἄρθρῳ 1, ἐδ. 2 ν.δ., καὶ κατὰ πᾶσαν ἑτέραν περίπτωσιν ἣτις ἤθελε συμφωνηθῆ μεταξύ τῶν μερῶν καὶ ἧτις συνιστᾷ παραβίασιν οἰασδήποτε συνομολογηθείσης ὑποχρεώσεως τοῦ ὀφειλέτου. Κατὰ ταῦτα οἱ συμβαλλόμενοι ἀφιένται ἐλεύθεροι νὰ ρυθμίσωσι κατὰ βούλησιν πότε καὶ ὑπὸ ποίας προϋποθέσεις θὰ δικαιουῦται ὁ δανειστής ν' ἀναλάβῃ τὴν διαχείρισιν τοῦ πλοίου.

Ἐλέχθη ἀνωτέρω ὅτι ἡ ἀνάληψις τῆς διαχειρίσεως τοῦ πλοίου συνιστᾷ τὸ βασικὸν δικαίωμα τοῦ προτιμωμένου δανειστοῦ. Πρέπει νὰ προστεθῇ ἀκόμη ὅτι αὕτη κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ ν.δ. συνιστᾷ καὶ τὸ ἀπαραίτητον χαρακτηριστικὸν ταύτης. Ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ὅτι ἄνευ τοῦ δικαιώματος τούτου, συμφωνουμένου ἐν τῷ ὑποθηκικῷ συμβολαίῳ, δὲν δημιουργεῖται προτιμωμένη ὑποθήκη. Δηλαδὴ τότε καὶ μόνον εὐρισκόμεθα πρὸς ἀπλήν ὑποθήκης ἀναγνωριζόμενων ὑπὲρ τοῦ δανειστοῦ δικαιωμάτων, ἀποκτᾷ οὗτος ἐν ὑπερμερίᾳ τοῦ ὀφειλέτου ἢ ἄλλῃ ὑπ' αὐτοῦ πραττομένη παραβίασει τοῦ ὑποθηκικοῦ συμφώνου τὴν ἐξουσίαν ἀναλήψεως τῆς διαχειρίσεως τοῦ πλοίου. Ἐκ τούτου παρέπεται ὅτι δὲν δύναται νὰ νοσηθῇ

1. Ἀνάλογος πρὸς τὴν προσωπικὴν ἢ ἐμπράγματον ἀγωγὴν, ἣν δίδουσιν εἰς τὸν ἐνυπόθηκον δανειστήν τὰ ἄρθρα 1291 καὶ 1292 ΑΚ, εἶναι καὶ ἡ *in personam* ἢ *in rem* *suii*, ἧτις παρέχεται ὑπὸ τοῦ ἀμερικανικοῦ νόμου (Subsection N(a) καὶ K), ἐν Ἀγγλίᾳ δὲ ὑπὸ τῆς Jurisdiction Act τοῦ 1925 s. 22 (1) (a) (ix).

προτιμωμένη ὑποθήκη ἄνευ τῆς ἐξουσίας ταύτης. Καί ὅτι ἂν καθ' ὑπόθεσιν συνεφωνήθησαν ὑπὲρ τοῦ δανειστοῦ πρόσθετα πλεονεκτήματα ἐξερχόμενα τοῦ πλαισίου τῆς ἀπλῆς ὑποθήκης, περὶ ὧν τὸ ἄρθρον 5 ν. δ., ἀποκλεισθέντος ὅμως τοῦ διαχειριστικοῦ δικαιώματος, δυοῖν θάτερον, ἢ τὰ πρόσθετα ταῦτα πλεονεκτήματα ἐναρμονίζονται πρὸς τὸ δίκαιον τῆς ἀπλῆς ὑποθήκης, ὁπότε θὰ ἰσχύσωσιν, ἢ ταῦτα τυγχάνουσιν ἀσυμβίβαστα πρὸς τοῦτο, ὁπότε δεόν νὰ θεωρηθοῦν ὡς περιαιρούμενα. Ὑποθεθῆσθω φέρ' εἰπεῖν ὅτι ἀναγνωρίζεται ἐν ὑποθητικῶ συμβολαίῳ μόνον τὸ δικαίωμα ὅπως ὁ ἐνυπόθηκος δανειστής προβῆ εἰς τὴν ἄνευ πλειστηριασμοῦ ἐκποίησην τοῦ πλοίου ἐν καθυστερήσει τῆς ὀφειλῆς, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ εὐχέρεια ἀναλήψεως ὑπ' αὐτοῦ τῆς διαχειρίσεως τοῦ πλοίου. Ἀποκλειομένης νόμῳ (ἄρθρῳ 1292 ΑΚ) τῆς συμφωνίας ταύτης εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἀπλῆς ὑποθήκης, ἐτέρωθεν δὲ μὴ ὑφισταμένης προτιμωμένης ὑποθήκης ἅτε ἑλλείποντος τοῦ δικαιώματος ἀναλήψεως τῆς διαχειρίσεως τοῦ πλοίου ὑπὸ τοῦ δανειστοῦ, ἢ περὶ τῆς ὁ λόγος συμφωνία δεόν νὰ θεωρητῆται ἀνίσχυρος, χωρὶς ἐκ τούτου νὰ θίγεται κατὰ τὰ λοιπὰ τὸ κῦρος τοῦ ὑποθητικοῦ συμφώνου.

Ἡ ὑποστηριζομένη ἐνταῦθα ἐρμηνεία αὕτη πηγάζει ἀβιάστως ἐκ τῶν διατάξεων τῶν ἄρθρων 1 καὶ 2 τοῦ ν. δ. Ἡ διατύπωσις τοῦ πρώτου ἄρθρου δὲν καταλείπει ἀμφιβολίαν ὅτι ἡ προαγωγή τῆς ἀπλῆς εἰς προτιμωμένην ὑποθήκην ταδτίζεται καὶ συνέχεται πρὸς τὴν συνομολόγησιν τοῦ πρὸς ἀνάληψιν τῆς διαχειρίσεως τοῦ πλοίου δικαιώματος τοῦ πιστωτοῦ. Τὸ δ' ἄρθρον 5 ν. δ. ὀρίζει ὅτι καὶ ἔτε ρα, πλὴν τοῦ διαχειριστικοῦ, δικαιώματα δύνανται νὰ προβλεφθοῦν ἐν τῇ περὶ προτιμωμένης ὑποθήκης συμβάσει ὑποδηλοῖ σαφῶς τοῦτο μὲν ὅτι τὰ ἔτερα ταῦτα δικαιώματα ἀναγνωρίζονται μόνον ἐν συνειρμῶ πρὸς τὸ βασικὸν τῆς διαχειρίσεως τοιοῦτον, τοῦτο δ' ὅτι ἡ συνομολόγησις αὐτῶν προϋποθέτει σύμβασιν περὶ προτιμωμένης ὑποθήκης, ἣτις διὰ τὴν ὑπάρξιν εἶναι ἀναγκαῖον κατ' ἄρθρον 1 ν. δ. νὰ περιέχη τὸν περὶ διαχειρίσεως ὄρον.

Ἴσως ἀντιλεχθῆ ὅτι καὶ ἐπὶ ἀπλῆς ὑποθήκης ἡ συναφὴς σχέσις δὲν ἀποκλείεται νὰ συνδεθῆ πρὸς ἀνάθεσιν τῆς διαχειρίσεως τοῦ πλοίου, καθ' ὅσον οὐδὲν κωλύει τὸν ὀφειλέτην νὰ ἐμπιστευθῆ τὴν διαχείρισιν ταύτην εἰς τὸν ἀπλοῦν ἐνυπόθηκον δανειστήν, καθ' ὃν ἀκριβῶς τρόπον δὲν ἐμποδίζεται νὰ ἀναθέσῃ ταύτην καὶ εἰς οἰονδήποτε τρίτον. Δὲν πρέπει νὰ λησμονῆται ὅμως ὅτι μεταξὺ τῆς τοιαύτης διαχειρίσεως καὶ ἐκείνης τὴν ὁποῖαν ἰδρύει ἡ προτιμωμένη ὑποθήκη ὑπάρχει οὐσιώδης διαφορά. Ἡ πρώτη ἀσκεῖται ὑπὸ τοῦ διαχειριστοῦ τοῦ πλοίου ἐνεργοῦντος ὡς ἐντολοδόχου τοῦ πλοιοκτῆτου καὶ ἄρα διὰ λογαριασμὸν τοῦ πλοιοκτῆτου. Εἰς τὴν δευτέραν, ὡς κατωτέρω ἐξηγεῖται, ὁ προτιμώμενος ἐνυπόθηκος δανειστής διαχειρίζεται τὸ πλοῖον δι' ἑαυτόν, δι' ἴδιον λογαριασμὸν, ὡς ὀρίζει ἡ σχετικὴ διάταξις (ἄρθρον 9 ν.δ.). Εἰς τὸ στοιχεῖον δηλαδὴ τῆς

διαχειρίσεως ἐνοῦται καὶ τὸ στοιχεῖον τῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ πλοίου. Ἡ διαχείρισις δὲν ἀσκεῖται ἐπὶ τῇ βάσει ἐντολῆς τοῦ πλοιοκτῆτου - ὀφειλέτου, ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει ἐπιταγῆς τοῦ νόμου ἀναγνωρίζοντος εἰς τὸν δανειστὴν τὸ συναφές δικαίωμα.

Ἡ ὑπὸ τοῦ δανειστοῦ ἀνάληψις τῆς διαχειρίσεως τοῦ πλοίου, ἣτις τὸ πρῶτον ἀνεγνωρίσθη καὶ ὑπὸ τοῦ νεαροῦ Κώδικος ἰδιωτικοῦ ναυτικοῦ δικαίου εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς καταπιστευματικῆς μεταβιβάσεως τοῦ πλοίου (ἄρθρον 193, 1), δέον νὰ γνωστοποιῆται ἀμελλητί ὑπὸ τοῦ δανειστοῦ πρὺς τὸν φύλακα τοῦ ὑποθηκολογίου τοῦ πλοίου λιμενικὸν ἀξιωματικόν, ἵνα προβῆ οὗτος εἰς τὴν ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ οἰκείαν σημείωσιν (ἄρθρον 7, 1 Κινδ). Ἡ ἀφαίρεσις τῆς διαχειρίσεως τοῦ πλοίου ἀπὸ τὸν ὀφειλέτην καὶ ἡ ἀνάληψις ταύτης ὑπὸ τοῦ δανειστοῦ ἀποτελεῖ μετὰ τῶν ἄλλων οὐσιώδους ἐπὶ τοῦ πλοίου ἐξουσίας ἐνδιαφέρουσας ἀμέσως τοὺς τρίτους, πρὸς προστασίαν τῶν ὁποίων καὶ πρὸς εὐχέρανσιν ἅμα τῶν μετ' αὐτῶν συναλλαγῶν θεσπίζεται διὰ τοῦ προρρηθέντος ἄρθρου ἡ δημοσιότης ταύτης. Σημείωσις τῆς ὑπὸ τοῦ δανειστοῦ ἀναλήψεως τῆς διαχειρίσεως καὶ ἐν τῷ βιβλίῳ ὑποθηκῶν τοῦ πλοίου δὲν ἀπαιτεῖται. Διότι ἡ ἐπὶ τοῦ πλοίου παρουσία πλοιάρχου ἐκπροσωποῦντος καὶ ἐνεργοῦντος διὰ λογαριασμὸν τοῦ νέου διαχειριστοῦ - πιστωτοῦ προδίδει τὴν ἐπελθοῦσαν μετὰ τῆς διαχειρίσεως καὶ καθιστᾷ περιττὴν τὴν ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ σημείωσιν.

Ἡ ἀνάληψις διαχειρίσεως τοῦ πλοίου συνιστᾷ ἐκτέλεσιν τῆς ὑποθηκικῆς συμβάσεως, ἀκολουθοῦσαν τὴν εἰδικὴν διαδικασίαν τοῦ ἄρθρου 6 τοῦ ν.δ., περὶ ἧς ἐν οἰκείῳ τόπῳ κατωτέρω. Δοθέντος δ' ὅτι τὸ ἄρθρον 7 ν.δ. ὁμιλεῖ περὶ γνωστοποιήσεως πρὸς τὸν φύλακα τοῦ ὑποθηκολογίου τῆς συντελεσθείσης ἀναλήψεως τῆς διαχειρίσεως, ἔπεται ὅτι οὗτος δὲν λαμβάνει γνῶσιν ἐπισήμως τῆς προηγουμένης ταύτης διαδικασίας ἐκτελέσεως. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἡ ἀνάληψις τῆς διαχειρίσεως ἐν τῇ πράξει συνδύαζεται καὶ ἄρα τυατίζεται χρονικῶς πρὸς τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ πλοιάρχου τοῦ πλοίου δι' ἑτέρου τῆς ἐκλογῆς τοῦ δανειστοῦ, ὅποτε ἡ ὑπὸ τοῦ φύλακος τοῦ ὑποθηκολογίου γνῶσις τῆς ἀναλήψεως τῆς διαχειρίσεως συμπίπτει πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐνεργείας ταύτης. Ἐν τοσοῦτῳ εἶναι δυνατὸν ἡ ἀντικατάστασις τοῦ πλοιάρχου νὰ γίνῃ ἐν τόπῳ διαφόρῳ τῆς ἔδρας τοῦ φύλακος τοῦ ὑποθηκολογίου, ἡ ἀκόμη ἡ μετὰ τῆς διαχειρίσεως νὰ λάβῃ χώραν ἐν πλῶ ἢ ἐν λιμένι ἄνευ ἀντικαταστάσεως τοῦ πλοιάρχου, διατηροῦντος τούτου τὴν πλοιαρχίαν κατ' ἐξουσιοδότησιν καὶ ἐντολὴν τοῦ νέου διαχειριστοῦ - πιστωτοῦ. Ἐν τοιαύταις περιπτώσεσιν ἡ ἐνημέρωσις τοῦ φύλακος τοῦ ὑποθηκολογίου καὶ διὰ τῆς κατ' ἄρθρον 7 ν.δ. γνωστοποιήσεως ἔπεται τῆς ἀναλήψεως τῆς διαχειρίσεως. Περὶ τοῦ τρόπου τῆς γνωστοποιήσεως οὐδὲν λέγει ἡ μελετωμένη διάταξις, πλὴν εἶναι φανερόν ὅτι αὕτη δὲν δύναται νὰ γίνῃ

ἄλλως ἢ δι' ἐγγράφου κοινοποιουμένου τῷ φύλακι, ἐξ οὗ θ' ἀντληθοῦν τὰ στοιχεῖα τῆς ἐν τῷ ὑποθηκολογίῳ σημειώσεως. Ἐς σημειωθῆ, τέλος, ὅτι ἡ ἐν τῷ ὑποθηκολογίῳ σημείωσις τῆς ἀναλήψεως τῆς διαχειρίσεως τοῦ πλοίου ἀναπληροῖ καὶ καθιστᾶ περιττὴν τὴν περὶ ἧς τὸ ἄρθρον 14 Κινδ ὁμοίαν σημείωσιν ἐν τῷ νηολογίῳ, ὡς ἂν τὸ ὑποθηκούμενον πλοῖον ἀνήκει εἰς συμπλοιοκτησίαν.

Ἡ ἀνάληψις τῆς διαχειρίσεως δυνατὸν ν' ἀποτελεῖ τὸ προτιμηθὲν ἐν τῶν ἐν τῷ ὑποθηκικῷ συμβολαίῳ συμφωνηθέντων πλειόνων μέσων ἐξαναγκασμοῦ τοῦ ὀφειλέτου. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἐτι αὕτη ἀποτελεῖ τὸ συνομολογηθὲν μοναδικὸν δικαίωμα τοῦ δανειστοῦ, παραμένει πάντοτε τὸ ἐκ τοῦ νόμου δικαίωμα τῆς ἀναγκαστικῆς πωλήσεως τοῦ πλοίου, τὸ ὁποῖον νοεῖται ἔχων ὁ δανειστής καὶ χωρὶς εἰδικῆν περὶ τούτου συμφωνίαν. Τοῦτο ἀκριβῶς διευκρινίζει τὸ ἄρθρον 8 τοῦ ν.δ. ὀρίζον ὅτι διὰ τῆς ἀναλήψεως τῆς διαχειρίσεως δὲν στερεῖται ὁ δανειστής τοῦ δικαίωματος ὅπως ἐπιδιώξῃ τὴν ἐξόφλησιν τοῦ χρέους ἐκ τῆς ἀναγκαστικῆς πωλήσεως τοῦ πλοίου. Κατὰ μείζονα λόγον δὲν στερεῖται ὁ δανειστής, διὰ τῆς ἀναλήψεως τῆς διαχειρίσεως, τοῦ δικαίωματος προσφυγῆς εἰς οἷον-δήποτε ἕτερον συμπεφωνημένον δικαίωμα, π.χ. τῆς ἐκποιήσεως τοῦ πλοίου ἄνευ πλειστηριασμοῦ (ἄρθρον 5 ν.δ.). Ὅθεν ὁ δανειστής εἶναι ἐλεύθερος νὰ κάμῃ χρῆσιν τῶν δικαιωμάτων του εἴτε ἀθροιστικῶς εἴτε κεχωρισμένως καὶ κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐπιλεγομένην ἐκάστοτε σειράν. Οὐδὲν ἐπίσης τὸ κωλύον ὅπως ἡ χρῆσις τῶν ἐν λόγῳ δικαιωμάτων γίνῃ ἐπαναληπτικῶς, ἐφ' ὅσον τοῦτο συνάδει πρὸς τὴν φύσιν αὐτῶν. Δύναται τις νὰ φαντασθῇ π.χ. ὅτι ἀναληφθεῖσα διαχειρίσις παύει μετὰ τινος χρόνου ἄνευ τερματισμοῦ τῆς ὑποθηκικῆς σχέσεως, συνετεῖα δὲ νεωτέρας παραβάσεως τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ ὀφειλέτου ἀνακύπτει καὶ πάλιν εὐχέρεια ἀναλήψεως τῆς διαχειρίσεως τοῦ πλοίου ὑπὸ τοῦ διαχειριστοῦ.

Διὰ τῆς ἀναλήψεως τῆς διαχειρίσεως ὑπὸ προτιμωμένου δανειστοῦ ἐπέρχεται, ὡς ἐλέχθη, κατάργησις πάσης διαχειριστικῆς ἐξουσίας τοῦ πλοιοκτῆτου-ὀφειλέτου, περιλαμβάνουσα στέρησιν οἰασδῆποτε ἀναμίξεως αὐτοῦ εἰς τὴν κίνησιν καὶ ἐκμετάλλευσιν τοῦ πλοίου του. Τοῦτο σημαίνει οὐσιώδη μεταβολὴν εἰς τὰς οἰκονομικὰς ιδιότητας τοῦ προσώπου τοῦ ὀφειλέτου καὶ τῆς ἐπιχειρήσεώς του ἐν γένει, εἰς ἃς ιδιότητας ἀναμφίβολως δεόν νὰ θεωρηθοῦν ἀποβλέψαντες οἱ ἐνυπόθηκοι πιστωταὶ ἧς ἔνεκα ἀποβαίνει ἀδύνατος πλὴν ἄλλων ἀπέναντι παντὸς ἐνυποθήκου δανειστοῦ ἢ ἐκπλήρωσις τῆς προσωπικῆς ὑποχρεώσεως τοῦ πλοιοκτῆτου περὶ ἐπιμελοῦς καὶ κατὰ τοὺς κανόνας τῆς τακτικῆς ἐκμεταλλεύσεως διαχειρίσεως τοῦ ἐνυποθήκου πλοίου (ἄρθρα 190, 3 καὶ 198, 4 Κινδ). Ἐν ὄψει τούτων ὁ νόμος (ἄρθρον 14 ν.δ.) παρέχει τὸ δικαίωμα εἰς τοὺς τυχόν λοιποὺς ἐνυποθήκους ἀπλοῦς ἢ προτιμωμένους πιστωτάς νὰ θεωρήσωσι τὴν ἀνάληψιν τῆς διαχειρίσεως ὡς παραβλάπτουσαν νόμιμα συμ-

φέροντά των καί συνεπῶς ν³ ἀξιῶσωσι τὴν ἄμεσον ἐξόφλησιν τῆς ἀπαι-
 τήσεώς των. Συμβαίνει καὶ ἐνταῦθα κάτι παρόμοιον πρὸς τὴν περίπτω-
 σιν τῆς οὐσιώδους μειώσεως τῆς ἀξίας τοῦ ἐνυποθήκου πλοίου (ἄρθρον
 194, 1 καὶ 198, 4 Κινδ ὡς καὶ ἄρθρον 19 ν.δ.), καθ' ἣν οἱ ἐνυπόθηκοι δα-
 νεισταὶ δύναιται νὰ θεωρήσωσι τὴν ἀπαιτήσιν των ἀμέσως λησιπρόθε-
 σμον. Φυσικά, ὡς ρητῶς ἀναφέρεται ἐν ἄρθρῳ 14 ν.δ., τὸ περὶ οὗ ὁ λό-
 γος δικαίωμα ἀναγνωρίζεται ὑπὲρ μόνων τῶν ὑποθηκῶν τῶν προηγου-
 μένων κατὰ τάξιν ἐκείνης εἰς ἐκτέλεσιν τῆς ὁποίας ἀναλαμβάνεται ἡ δια-
 χείρισις τοῦ πλοίου. Μόνον ὑπὲρ τῶν ὑποθηκῶν τούτων ἰσχύουν οἱ
 προαναφερθέντες λόγοι προστασίας αὐτῶν. Διότι καθ' ὅσον ἀφορᾶ τὰς
 ἐπομένας ὑποθήκας, αὗται συνεστήθησαν ἢ τοῦλάχιστον ἐνεγράφησαν ἐν
 γνώσει τῆς προϋπάρξεως τῆς διδούσης λαβῆν εἰς ἀνάληψιν τῆς διαχει-
 ρίσεως ὑποθήκης καὶ ἄρα τοῦ ἐνδεχομένου τῆς ἀναλήψεως ταύτης, ὥστε
 νὰ μὴ ὑφίσταται περίπτωσις ἀπροβλέπτου βλάβης αὐτῶν.

Σχετικῶς πρὸς τὸ ἐρευνώμενον, ἀνακῦπττον δ' ἐν περιπτώσει ἀναλή-
 ψεως τῆς διαχείρισεως τοῦ πλοίου δικαίωμα τῶν προεγγεγραμμένων
 ὑποθηκῶν θὰ ἠδύνατο νὰ παρατηρηθῆ ὅτι παρίσταται τοῦτο ἀδικοιο-
 λόγητον, ἀφοῦ καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν συμβατικῆς πωλήσεως τοῦ ἐνυ-
 ποθήκου πλοίου ὑπὸ τοῦ πλοιοκτῆτου-ὀφειλέτου, ὡς αὕτη δὲν συνι-
 στᾶ παράβασιν τῶν ὑποθηκικῶν συμφωνιῶν, ἐπέρχεται ἀλλαγὴ διαχει-
 ριστοῦ τοῦ πλοίου, τοῦ νέου πλοιοκτῆτου ὑπεισερχομένου εἰς τὴν θέσιν
 τοῦ παλαιοῦ πλοιοκτῆτου, χωρὶς νὰ τίκτεται ἐκ τούτου δικαίωμα τῶν
 ἐνυποθηκῶν δανειστῶν εἰς ἄμεσον ἀναζήτησιν τῆς ἀπαιτήσεώς των. Ἡ
 ἐνυποθήκων παρατήρησις δὲν θὰ ἠυστάθει. Διότι ἡ πώλησις τοῦ ἐνυποθή-
 τοιαύτη παρατήρησις δὲν θὰ ἠυστάθει. Διότι ἡ πώλησις τοῦ ἐνυποθή-
 κου πλοίου οὐδὲν τεκμηριοῖ οἰκονομικὴν δυσχέρειαν τοῦ ὀφειλέτου, ὡς
 ἀναμφιβόλως μαρτυρεῖ τοιαύτην ἡ ἀφαίρεσις ἀπ' αὐτοῦ τῆς διαχείρισεως
 τοῦ πλοίου του, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἐνδείκνυται ἡ ὑπὲρ τῶν προηγουμένων
 ὑποθηκῶν μέριμνα. Πλὴν τούτου δ' ἐπὶ πωλήσεως καὶ ὁ νέος πλοιοκτῆ-
 τὴς ὑπέχει ἀπέναντι τῶν ἐνυποθηκῶν δανειστῶν τὰς ἐκ τῶν προρρηθέν-
 των ἄρθρων 190, 3 καὶ 198, 4 Κινδ ὑποχρεώσεις, ἐνῶ ὁ διαχειριζόμενος
 τὸ πλοῖον προτιμώμενος δανειστής, ὡς μὴ συνδεόμενος πρὸς τοὺς λοιποὺς
 ἐνυποθήκους δανειστάς, δὲν βαρύνεται μὲ ταύτας.

Ἡ ἀνάληψις τῆς διαχείρισεως ἐνῶ ἀποστερεῖ τὸν πλοιοκτῆτην-ὀφει-
 λέτην τῆς κατοχῆς καὶ ἐκμεταλλεύσεως τοῦ πλοίου του, οὐδὲν φυσικά
 θίγει τὴν κυριότητά του ἐπ' αὐτοῦ. Τὸ πλοῖον παραμένει ὡς ἀγαθὸν εἰς
 τὴν περιουσίαν τοῦ πλοιοκτῆτου¹. *Ὅθεν πᾶς ἕτερος δανειστής τούτου,

1. *Ἄλλως κατὰ τὸ ἀγγλικὸν δίκαιον, καθ' ὃ ὁ πλοιοκτῆτης-ὀφειλέτης παύει νὰ
 εἶναι dominus τοῦ πλοίου, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀναλήψεως τῆς διαχείρισεως τοῦ πλοίου καὶ
 εἰς οἵαν ἕκτασιν εἶναι τοῦτο ἀναγκαῖον πρὸς προστασίαν τοῦ ἐνυποθήκου δανειστοῦ
 (mortgagee) (Keith v. Burrows (1878), 2 App. Cas. p. 645. Πρβλ. καὶ Ed. Jenks,
 English law, p. 276).

ίδια ύποθηκικός ή προνομιούχος, δύναται, συντρεχουσών τών άπαιτου-
μένων κατά περίπτωσιν προύποθέσεων, νά στραφή κατά τοϋ πλοίου,
πρός ίκανοποίησίν του.

Ώς διατηρών και μετά τήν άπώλειαν τής διαχειρίσεως ύπό τήν κυριό-
τητα αύτου το πλοϊον, ό πλοιοκτήτης-όφειλέτης διατηρεί και τήν εύχέρειαν
παραχωρήσεως αύτου προς άπαλλαγήν τών έναντι τών τρίτων ύποχρεώ-
σεών του κατά τά έν άρθροις 85 και έπ. Κινδ όριζόμενα. Φυσικά ή τοιαύτη
παραχώρησις ούδόλως θίγει τά συμφέροντα τών ένυποθήκων δανειστών,
οϊτινες δικαιούνται έν πάση περιπτώσει προνομιακής ίκανοποίησεως
(άρθρον 85, 3 Κινδ). Έπιφέρει όμως τήν ύπό τοϋ δανειστοϋ παϋσιν τής
διαχειρίσεως και έκμεταλλεύσεως τοϋ πλοίου, άρχομένης τής διαδικασίας
έκκαθαρίσεως τοϋ παραχωρουμένου πλοίου (άρθρον 90 και έπ. Κινδ).

Διάφορος τής παραχωρήσεως τοϋ ένυποθήκου πλοίου ύπό τοϋ πλοιο-
κτήτου - όφειλέτου είναι ή κατ' άρθρον 105, 4 Κινδ παραχώρησις ύπό
τοϋ δανειστοϋ ως διαχειριστοϋ και έκμεταλλευτοϋ τοϋ πλοίου, καθ' ά
θέλομεν ίδει κατωτέρω.

Άναλαμβάνων τήν διαχείρισιν τοϋ πλοίου ό προτιμώμενος δανειστής
καταλαμβάνει το πλοϊον και ύπεισέρχεται άποκλειστικώς οϋτος εις τήν
έκμετάλλευσιν αύτου επί σκοπῶ ίκανοποίησεως τής άπαιτήσεως του
(άρθρον 9 ν. δ.). Η έντεϋθεν έκτασις τής έξουσίας του ρυθμίζεται έκ τών
γενικῶν περί διαχειρίσεως άρχῶν και ειδικώτερον έκ τής διατάξεως τοϋ
άρθρου 10 ν. δ., το όποϊον όρίζει ότι ό δανειστής έχει έξουσίαν νά προ-
βαινη εις πᾶσαν ένέργειαν ως και εις πᾶσαν δικαιοπραξίαν συμφυή προς
τήν διαχείρισιν και έκμετάλλευσιν τοϋ πλοίου. Η διάταξις, ήτις κατά τήν
διατύπωσιν έλήφθη έκ τοϋ άρθρου 16, 1 Κινδ, όρθῶς έκφράζεται έν γενι-
κότητι και άποφεύγει τήν περιπτωσιολογίαν τών διαχειριστικῶν έξου-
σιῶν, καθ' όσον αύται διαγράφονται έκ τών όρίων τών δικαιωμάτων
παντός διαχειριστοϋ, ως αύται προβλέπονται έκ τών γενικῶν άρχῶν
και τών συμφωνιῶν τών μερῶν.

Ένδεικτικῶς θα ήδύνατο νά λεχθῆ ότι έντός τοϋ κύκλου τής διαχειρι-
στικῆς έξουσίας ταύτης έμπίπτει το δικαίωμα διορισμοϋ τοϋ πλοϊάρ-
χου (άρθρα 19 και 191 Κινδ), δικαίωμα άνήκον αύτῶ άλλωστε και έκ
τοϋ γεγονότος τής ύπ' αύτου έκμεταλλεύσεως τοϋ πλοίου (άρθρον 106, 1
Κινδ), ως κατωτέρω λεπτομερέστερον έξηγηθήσεται. Έπίσης το δικαίωμα
άσφαλίσεως τοϋ πλοίου. Ύπερ πᾶν δ' άλλο ή ναύλωσις και πᾶσα συνα-
φής προς ταύτην έξουσία, ως ή είσπραξις τών ναύλων κ.ο.κ., γενικῶς δέ
πᾶσα δικαιοπραξία τείνουσα εις τήν παραγωγικήν χρησιμοποίησιν τοϋ
πλοίου μεθ' όλων τών συμπαραμαρτουσῶν δικαιοπραξιῶν και ένεργειῶν.
Quid ως προς τās έπισκευάς τοϋ πλοίου; Δοθέντος τοϋ τελικοϋ σκοποϋ
εις ό άποβλέπει ή ύπό τοϋ δανειστοϋ διαχείρισις τοϋ πλοίου, όστις δέν
είναι άλλος άπό τήν διά τής οικονομικῆς άποδόσεως τοϋ πλοίου έξόφλη-

σιν τοῦ λαβεῖν αὐτοῦ, δέον νὰ δεχθῶμεν ὡς ἐπίπτουν εἰς τὰς ἐξουσίας τοῦ διαχειριστοῦ καὶ τὸ δικαίωμα ἐνεργείας τῶν ἀναγκαίων ἐπισκευῶν τοῦ πλοίου, ἰδίᾳ δὲ τῶν ἐπιβαλλομένων τοιούτων, ὡς εἶναι αἱ ἐτήσια ἢ περιοδικαὶ ἐπιθεωρήσεις τοῦ πλοίου, ἄνευ τῆς διενεργείας τῶν ὁποίων ἄλλως θὰ ἐκωλύετο ἡ κίνησις τούτου. Ἐπὶ πᾶσιν εἶναι ἀνάγκη νὰ τονισθῇ ὅτι τὴν ἀκριβῆ ἔννοαν καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν ἐξουσιῶν τοῦ δανειστοῦ-διαχειριστοῦ προσδιορίζει τὸ ὅτι οὗτος διαχειρίζεται τὸ πλοῖον οὐχὶ ὡς κοινὸς διαχειριστὴς, δηλαδὴ διὰ λογαριασμὸν καὶ ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ πλοιοκτῆτου - ὀφειλέτου, ἀλλὰ δι' ἴδιον λογαριασμόν, καθ' ἃ ρητῶς ὀρίζει τὸ ἄρθρον 9 τοῦ ν.δ., ἀσκῶν ἅμα καὶ τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ πλοίου δι' ἑαυτόν. Κατὰ ταῦτα ὁ διαχειριστὴς περιβάλλεται ἰδιότητα ἐφοπλιστοῦ, ὑπὸ τὴν ἐν ἄρθρῳ 105, 1 Κινδ διδομένην εἰς αὐτὸν ἔννοιαν, ἀντλῶν ὅλα τὰ ἐντεῦθεν δικαιώματα (διορισμὸς πλοιάρχου, παραχώρησις τοῦ πλοίου κ.λ.π.) καὶ ὑπέχων τὰς ἀντιστοίχους ὑποχρεώσεις. Τούτου ἔνεκα δέον νὰ θεωρηθῇ μερικῶς ἐφαρμοστέα ἐν προκειμένῳ καὶ ἡ διάταξις τοῦ ἄρθρου 105, 2 Κινδ ὡς πρὸς τὴν σημείωσιν ἐν τῷ ἐγγράφῳ ἐθνικότητος τοῦ πλοίου δηλώσεως περὶ ἐκμεταλλεύσεως τοῦ πλοίου ὑπὸ τοῦ δανειστοῦ, τῆς ἐν τῷ νηολογίῳ καταχωρίσεως ἀναπληρουμένης, ὡς ἐρρέθη, ὑπὸ τῆς ἐν ἄρθρῳ 15 ν.δ. σημειώσεως τοῦ ὑποθηκολογίου.

Ἐκ τῆς τοιαύτης ἰδιορρύθμου φύσεως τῆς διαχειρίσεως, ἀσκουμένης διὰ λογαριασμὸν αὐτοῦ τούτου τοῦ διαχειριστοῦ καὶ συνδυαζομένης πρὸς τὸν ἐφοπλισμὸν τοῦ ἐνυποθήκου πλοίου, ἀπορρέει ὅτι ὠρισμένα ἄρχαὶ κρατοῦσαι ἐπὶ κοινῆς διαχειρίσεως ὑποχωροῦσιν ἐν προκειμένῳ. Οὕτω δὲν δύναται νὰ γεννηθῇ ζήτημα ἀνακλήσεως τοῦ δανειστοῦ-διαχειριστοῦ. Δὲν δύναται ὁμοίως νὰ ἰσχύσῃ ἡ ἐν ἄρθρῳ 533 ΑΚ ἀπαγόρευσις ἀποκτήσεως τοῦ διαχειριζομένου πράγματος ὑπὸ τοῦ διαχειριστοῦ, τοσοῦτῳ μᾶλλον ὅσον ὡς ἐνυπόθηκος δανειστὴς τοῦ πλοίου δὲν δύναται νὰ στερηθῇ οὗτος τῆς ἐλευθερίας νὰ πλειοδοτήσῃ πρὸς ἀπόκτησιν αὐτοῦ. Ἐπίσης δὲν λογοδοτεῖ ὁ δανειστὴς-διαχειριστὴς, ἐκτὸς ἀντιθέτου συμφωνίας τῶν μερῶν (ἄρθρον 11 ν.δ.), μολοντί κατ' οὐσίαν ἢ ἀπόδοσις λογαριασμοῦ ὑπ' αὐτοῦ εἶναι ἀναπόφευκτος, προκειμένου ν' ἀποδείξῃ ἂν καὶ εἰς ποίαν ἔκτασιν ἡ ἐκμετάλλευσις τοῦ πλοίου ἐκάλυψε τὸ λαβεῖν του, καθ' ἃ προβλέπεται ἐν τῷ μνησθέντι ἄρθρῳ, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ ἄρθρον 13 ν.δ., διαλαμβάνον ὅτι ἀμφισβητουμένης τῆς ἐξοφλήσεως ὁ δανειστὴς ὑποχρεοῦται νὰ παράσχη στοιχεῖα περὶ τῆς διαχειρίσεώς του. Φέρει οὗτος, φυσικά, τὸ βᾶρος τῆς ἀποδείξεως, τοῦθ' ὅπερ οὐσιαστικῶς ὁδηγεῖ εἰς λογοδοσίαν.

Ἐπὶ τούτοις καὶ ἐφ' ὅσον ἡ διαχείρισις καὶ ἐκμετάλλευσις τοῦ πλοίου γίνεται διὰ λογαριασμὸν τοῦ διαχειριστοῦ, τὸ ἐκ ταύτης θετικὸν ἢ ἀρνητικὸν ἀποτέλεσμα ἐνδιαφέρει προσωπικῶς αὐτόν. Πλὴν, ἐπειδὴ ἡ διαχεί-

ρισίς ἀσκειῖται ὡς μέσον ἐκτελέσεως τείνον εἰς τὴν ἀπότισιν τοῦ ἐνυποθήκου χρέου, πᾶν ἐκ τῆς ἐκμεταλλεύσεως ὑπόλοιπον, μετ' ἀφαίρεσιν τῶν δαπανῶν, ἄγεται εἰς συμψηφισμόν τῆς ἀπαιτήσεως μέχρις ἐξοφλήσεως ταύτης (ἄρθρον 11 ν.δ.) καὶ δὲν παραμένει εἰς ὄφελος τοῦ διαχειριστοῦ. Ταῦτα πάντα ἐξηγοῦνται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ δανειστής-διαχειριστής, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν κοινὸν διαχειριστὴν, ἔχει προσωπικὸν συμφέρον ἐπὶ τοῦ πλοίου, ἐνσωματούμενον ἐν τῇ ἀπαιτήσει του.

Εἰς τὰς οὕτω διαγραφομένας ἐξουσίας τοῦ δανειστοῦ-διαχειριστοῦ ἐπιβάλλονται δύο εὐλογοὶ περιορισμοί, ἀμφότεροι ἀναφερόμενοι εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ πλοίου. Διὰ τοῦ πρώτου ὑποχρεοῦται ὁ δανειστής ἀναλαμβάνων τὴν διαχείρισιν τοῦ πλοίου νὰ σεβασθῆ καὶ μὴ παρακώλυσι τὴν ὑπὸ ἐκτέλεσιν ναύλωσιν, δηλαδὴ τὴν ναύλωσιν ἣτις συνήφθη καὶ ἤρξατο ἐκτελουμένη πρὸ τῆς τοιαύτης ἀναλήψεως τῆς διαχειρίσεως (ἄρθρον 9, 2 ν.δ.)¹. Διὰ δὲ τοῦ δευτέρου περιορισμοῦ ἀποκλείεται εἰς τὸν διαχειριστὴν νὰ δεσμεύσῃ τὸ πλοῖον διὰ διάστημα μεγαλύτερον τοῦ ἔτους ἀπὸ τοῦ συμπεφωνημένου χρόνου πληρωμῆς τοῦ χρέους (ἄρθρον 10 ν.δ.). Διὰ τοῦ πρώτου περιορισμοῦ σκοπεῖται ἡ προστασία τῶν συμφερόντων τῶν τρίτων οἵτινες ἐξαναύλωσαν τὸ πλοῖον καὶ οἵτινες θὰ ἐθίγοντο ἀδικαιολογήτως ἐκ τῆς τυχόν διακοπῆς τοῦ ἀναληφθέντος ταξιδίου. Δέον νὰ διευκρινισθῆ ὅτι ὁ νόμος ἀποκλείει τὴν παρακώλυσιν τοῦ πλοῦ, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν ἀνάληψιν τῆς διαχειρίσεως κατὰ τὴν διάρκειαν τούτου, ὁπότε ἀπὸ ταύτης ὁ πλοῦς λογίζεται συνεχιζόμενος διὰ λογαριασμόν τοῦ δανειστοῦ. Ὁ δεύτερος ἐξ ἄλλου περιορισμὸς συνιστᾷ μέριμναν ὑπὲρ τοῦ πλοιοκτήτου-ὀφειλέτου, ἵνα μὴ οὗτος εὐρεθῆ κατὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς κατοχῆς τοῦ πλοίου του ἅμα τῷ πέρατι τῆς διαχείρισεως πρὸ μακροχρονίου δεσμεύσεως τούτου, συγκεκριμένως πρὸ δεσμεύσεως ὑπερβαινούσης τὸ ἔτος ἀπὸ τοῦ συμπεφωνημένου χρόνου ἐξοφλήσεως τῆς ὀφειλῆς.

Ἐφ' ὅσον ἐκ τῆς διαχειρίσεως καὶ ἐκμεταλλεύσεως τοῦ πλοίου ἐπιτευχθῆ ἡ ἐξόφλησις τῆς ἀπαιτήσεως, ἡ διαχείρισις παύει καὶ ἡ κατοχὴ τοῦ πλοίου ἀποδίδεται εἰς τὸν πλοιοκτήτην. Ἡ παῦσις τῆς διαχείρισεως ἐπέρχεται καὶ κατὰ πᾶσαν ἑτέραν περίπτωσιν ἱκανοποιήσεως τῆς ὑποθηκικῆς ἀπαιτήσεως (ἄρθρον 13 ν.δ.) πλήρως ἢ μερικῶς, κατὰ τὰς σχετικὰς συμφωνίας τῶν μερῶν, ὡς ἐπίσης καὶ ὅταν τὸ πλοῖον ἀπαλλαγῆ τοῦ ὑποθηκικοῦ βάρους διὰ πλειστηριασμοῦ.

Περὶ τῆς παύσεως τῆς διαχειρίσεως γίνεται σημείωσις ἐν τῷ ὑποθηκολογίῳ (ἄρθρον 7,2 ν.δ.) κατ' ἀντιστοιχίαν πρὸς τὴν σημείωσιν ἣτις ἀπαιτεῖται κατὰ τὴν ἀνάληψιν ταύτης (ἄρθρον 7, 1).

1. Κατὰ τὸ ἀγγλικὸν δίκαιον ἡ συνέχισις τοῦ πλοῦ ἐπιτυγχάνεται διὰ δικαστικῆς ἀποφάσεως, ἣτις δύναται νὰ τάξῃ καὶ ὄρους ὑφ' οὓς παρέχεται ἡ ἀδεία συνεχίσεως τοῦ ταξιδίου (Roscoe's, op. cit. p. 52, 53). Κάτι ἀνάλογον γίνεται παρ' ἡμῶν ἐπὶ κατασχέσεως πλοίου (ἄρθρον 215, 3 Κινδ).

β) Διασφάλισης τόκων και εξόδων

Έτερον έπισημημένον δικαίωμα όπερ ή προτιμωμένη ύποθήκη προσπορίζει εις τόν δανειστήν είναι ότι αύτη διασφαλίζει πέρα του κεφαλαίου και όλους τους δεδουλευμένους τόκους τής άπαιτήσεως ώς και τά έξοδα (άρθρον 12 ν.δ.). Ό νέος Κώδιξ ούδέν διαλαμβάνει περί τόκων επί άπλής ναυτικής ύποθήκης. Συνεπώς επί αύτης θα τύχη εφαρμογής ή διάταξις του άρθρου 1289 ΑΚ ήτις, ώς γνωστόν, έντάσσει κατά την αύτην τάξιν ίκανοποίησεως τής κυρίας άπαιτήσεως τους τόκους ένός μόνου έτους πρό τής κατασχέσεως ώς και τους μετ' αύτην μέχρι τής έξοφλήσεως του χρέους ή μέχρις ου καταστή άμετάκλητος ό πίνας κατατάξεως. Κατ' εφαρμογήν τής διατάξεως ταύτης έπέρχεται σημαντικός περιορισμός ώς προς την προνομιακήν μεταχείρισιν τής τοκοληψίας επί άπλής ένυποθήκου άπαιτήσεως επί πλοίου έν σχέσει προς τό προγενέστερον δίκαιον, τό όποιον διησφάλιζε τους τόκους τριών έτών (248 ΕΝ). Έκ τούτου καταφαίνεται ή εύρύτης τής πλεονεκτικώτερας θέσεως του προτιμωμένου ένυποθήκου δανειστού, ή άπαιτήσεις του όποίου, ώς έλέχθη, διασφαλίζεται καθ' όλόκληρον τό ποσόν των δεδουλευμένων τόκων άνευ περιορισμού τινος μέχρι τής έξοφλήσεως ή τής κατατάξεως ταύτης.

Άς σημειωθή προς τούτοις ότι ή περί περιορισμού των τόκων επί άπλής ύποθήκης προμησθεισα και επί πλοίων εφαρμοζόμενη διάταξις του άρθρου 1289 ΑΚ δέν δύναται ν' ανατραπή δι' άντιθέτου συμφωνίας των μερών, ήτις θα ήτο άκυρος, ώς συνάγεται και εκ τής διατάξεως του άρθρου 1262, 7 ΑΚ, ήτις δια τους πέρα των διασφαλιζόμενων δια τής συμβατικής ύποθήκης ώς άνω τόκων δεδουλευμένους τοιούτους παρέχει τίτλον εκ του νόμου προς έγγραφην ύποθήκης. Συνεπώς μόνον δι' έτέρας αύτοτελώς έγγραφομένης εκ του νόμου ύποθήκης δύναται νά διασφαλισθή τοκοληψία και πέρα του έτους. Τής τοιαύτης πάντως εκ του νόμου εύχερείας δέν δύναται ν' άπολαύση ή ναυτική ύποθήκη, καθ' όσον αύτη πηγάζει μόνον εκ συμβάσεως (195, 1 Κινδ).

Καθ' όσον άφορά νυν τά έξοδα, δέον νά θεωρήσωμεν ώς τοιαύτα ου μόνον τά έξοδα τής έγγραφής τής προτιμωμένης ύποθήκης, άτινα, βαρύνοντα τόν όφειλέτην (άρθρον 1316 ΑΚ) κατά πᾶσαν περίπτωση ύποθηκέυσεως του πλοίου, δέν συμπεριλαμβάνονται εις την ύποθηκικήν διασφάλισιν επί άπλής ναυτικής ύποθήκης, αλλά και πᾶσαν δεδικοιολογημένην δαπάνην γενομένην ύπό του δανειστού έξ άφορμής τής άπαιτήσεως του ή προς ίκανοποίησιν ταύτης; κατά την διδομένην σχετικώς έρμηνείαν εις τας χώρας ένθα άνεπτύχθη ό θεσμός του mortgage και ώς άλλωστε προβλέπεται εις τὰ συναφή συμβόλαια του έν λόγω τύπου.

Μεταξύ άλλων δαπανών άσφαλιζόμενων ούτω δια τής προτιμωμένης ύποθήκης είναι και τ' άσφάλιστρα, άτινα δυνατόν ν' άναγκα-

σθή νά καταβάλῃ ὁ δανειστής. Ὡς εὐθύς ἐν τῇ κατωτέρω παραγράφῳ ἐξηγηθήσεται, τὸ ἄρθρον 18 τοῦ ν.δ. ἀναγνωρίζει εἰς τὸν προτιμώμενον ἐνυπόθηκον δανειστήν τὸ δικαίωμα ἀσφαλίσεως τοῦ ἐνυπόθηκου πλοίου, ἂν τοῦτο παραμείνῃ ἀσφαλιστικῶς ἀκάλυπτον ὑπὸ τοῦ πλοιοκτῆτου-ὀφειλέτου. Τὸ δικαίωμα τοῦτο ἔχει καὶ ὁ ἀπλοῦς ἐνυπόθηκος δανειστής (198, 1 Κινδ). Κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις, ὁ πλοιοκτῆτης ὑποχρεοῦται νά καταβάλῃ ἀπ' εὐθείας εἰς τοὺς ἀσφαλιστὰς τ' ἀσφάλιστρα, ἄλλως ν' ἀποκαταστήσῃ ταῦτα εἰς τὸν δανειστήν καταβαλόντα τυχόν ταῦτα, ἐπερχομένης, ἐν ἀρνήσει τοῦ ὀφειλέτου, καταπτώσεως τῆς ἀπαιτήσεως (ἄρθρον 198, 2 Κινδ, 18, 2 ν.δ.). Μεταξὺ ὁμως ἀπλῆς καὶ προτιμωμένης ὑποθήκης ἐν τῷ προκειμένῳ θέματι ὑφίσταται ἡ ἐξῆς σημαντικὴ διαφορὰ, ὅτι ἡ ἀπαιτήσις διὰ τὰ ἐν λόγω ἀσφάλιστρα, ὡς δαπάνη σχετικὴ πρὸς τὴν ὑποθηκικὴν σχέσιν γενομένη ὑπὸ τοῦ δανειστοῦ, καλύπτεται ἀπὸ τὴν προτιμωμένην ὑποθήκην καὶ ἐνσωματωμένη εἰς τὴν κυρίαν ἀπαιτήσιν κατατάσσεται προνομιακῶς, ἐνῶ ἐπὶ ἀπλῆς ὑποθήκης, ἀσφαλιζούσης μόνον κεφάλαιον καὶ τόκους οὐχὶ δὲ καὶ ἔξοδα, ἡ σχετικὴ ἐκ τούτων ἀπαιτήσις τοῦ ἀπλοῦ ἐνυπόθηκου πιστωτοῦ δὲν ἀπολαύει τῆς ὑποθηκικῆς ἐγγυήσεως.

γ) Ἀσφάλισις τοῦ πλοίου

Τὸ ἄρθρον 18 τοῦ ν.δ. ἀντιγράφον τὸ ἄρθρον 198 Κινδ ὀρίζει ὅτι, ἐφ' ὅσον τὸ πλοῖον εἶναι ἀνασφάλιστον, ὁ προτιμώμενος ἐνυπόθηκος δανειστής δικαιούται δαπάνη τοῦ ὀφειλέτου ν' ἀσφαλίζῃ τοῦτο καὶ διὰ ποσὸν οὐχὶ μείζον τῆς ἀπαιτήσεως, πλεον τριάκοντα τοῖς ἑκατόν. Ἀμφότεραι αἱ διατάξεις ὁμιλοῦσι περὶ ἀξίας ἴσης πρὸς τὸ ποσὸν τοῦ δανείου ἠϋξημένον κατὰ τριάκοντα ἐπὶ τοῖς ἑκατόν. Ἡ τοιαύτη διατύπωσις δὲν πρέπει νά ληφθῇ κατὰ κυριολεξίαν. Διότι ἂν ἐγένοντο ἐκ μέρους τοῦ ὀφειλέτου καταβολαὶ ἔναντι τοῦ δανείου, ὡς ἀσφαλιστέα ἀξία πρὸς προσδιορισμὸν τοῦ ποσοῦ μέχρι τοῦ ὁποῦ δικαιούται ν' ἀσφαλίζῃ τὸ πλοῖον ὁ δανειστής θά ληφθῇ οὐχὶ τὸ ποσὸν τοῦ δανείου ἀλλὰ τὸ ὀφειλόμενον ὑπόλοιπον αὐτοῦ. Ἀληθῶς οὐδὲν εὐλογον συμφέρον ἔχει ὁ δανειστής νά προβῇ εἰς ἀσφάλισιν μεγαλυτέρας ἀξίας, τοῦθ' ὅπερ θά ἐπεβάρυνε τὸν ὀφειλέτην ἀδικαιολογητῶς δι' ὑπερβολικῶν ἀσφαλιστρῶν.

Τὸ δικαίωμα τοῦ δανειστοῦ πρὸς ἀσφαλιστικὴν κάλυψιν τοῦ πλοίου ὑφίσταται τόσον ἐν ἀρχῇ τῆς ἰδρύσεως τῆς ὑποθηκικῆς σχέσεως ὅσον καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν ταύτης. Δηλαδή καθ' οἰονδήποτε χρόνον ἤθελε παραμείνῃ τὸ πλοῖον ἀνασφάλιστον, ἀνακύπτει τὸ δικαίωμα τοῦ δανειστοῦ νά παρέμβῃ πρὸς ἀσφάλισιν τούτου. Ἡ ἀσφαλιστικὴ κάλυψις ἀφορᾷ, κατὰ τὸ ἄρθρον 18 ν.δ., τοὺς τε θαλασσίους καὶ τοὺς πολεμικοὺς κινδύνους. Ἐνταῦθα δ' ἀκριβῶς ἔγκειται τὸ ἐπηυξημένον δικαίωμα τῆς προτιμωμένης ὑποθήκης ἔναντι τῆς ἀπλῆς τοιαύτης, ἧς ὁ δανειστής

μόνον κατά τῶν θαλασσίων κινδύνων δύναται ν' ἀσφάλιση τὸ πλοῖον οὐχὶ δὲ καὶ κατά τῶν κινδύνων πολέμου (ἄρθρον 198 Κινδ). Ἡ διαφορὰ αὕτη, εἶναι ἀληθές, θεωρητικὴν μόνον ἀξίαν ἔχει, διότι καὶ ἐπὶ ἀπλῆς ὑποθήκης οὐδὲν κωλύει τὴν συμφωνίαν, ἥτις καὶ περιέχεται ὄντως εἰς τὰ συναφῆ ἔγγραφα, καθ' ἣν ὁ ὀφειλέτης ὑποχρεοῦται ν' ἀσφάλιση τὸ πλοῖον καὶ κατά τῶν κινδύνων πολέμου, ἐν ἀμελήσει τῆς ὁποίας ἀσφαλίσεως δύναται νὰ προβῆ εἰς ταύτην ὁ δανειστής.

Τὸ συμφέρον τοῦ δανειστοῦ πρὸς ἀσφαλιστικὴν κάλυψιν τῶν κινδύνων εἰς τοὺς ὁποίους ἐκτίθεται τὸ πλοῖον εἶναι προφανές. Διότι κατά τὴν ρητὴν πλέον διάταξιν τοῦ ἄρθρου 198, 3 Κινδ, ἥτις εἶναι σύμφωνος πρὸς τὴν καὶ ἐπὶ ἀστικῆς ὑποθήκης ἰσχύουσαν ἀρχὴν (1287 ΑΚ), τὸ ὑποθηκικὸν δικαίωμα ἀσκεῖται καὶ ἐπὶ τῆς ἀσφαλιστικῆς ἀποζημιώσεως, ὑποκαθισταμένης ταύτης εἰς τὸ πλοῖον, πλήρως μὲν ἐν περιπτώσει ἀπωλείας αὐτοῦ, ἢ κατὰ τὸ ἀποβληθὲν μέρος τῆς ἀξίας τούτου ἐν περιπτώσει ἀβαρίας.

δ) Ἐμποίησις τοῦ πλοίου ἄνευ πλειστηριασμοῦ

Τὸ πλέον εὐρὺ δικαίωμα τὸ ὁποῖον περιβάλλεται ὁ προτιμώμενος ἐνυπόθηκος δανειστής καὶ τὸ ὁποῖον ἀντιστοίχως συνιστᾶ, ὡς εἰκός, διὰ τὸν ὀφειλέτην τὸ περισσότερον αἰσθητὸν βᾶρος, εἶναι τὸ τῆς συμβατικῆς, ἄνευ πλειστηριασμοῦ, πωλήσεως τοῦ πλοίου ὑπὸ τοῦ πρώτου ἐν περιπτώσει ὑπερημερίας τοῦ δευτέρου. Ἡ ἀναγνώρισις τοῦ δικαιώματος τούτου γίνεται διὰ τοῦ ἄρθρου 5 τοῦ ν. δ., τὸ ὁποῖον κηρύσσει σύννομον τὴν συμφωνίαν περὶ παροχῆς εἰς τὸν δανειστὴν παντὸς ἐτέρου δικαιώματος (ἐπὶ πλέον τῆς ἀναλήψεως τῆς διαχειρίσεως), *περιλαμβανομένης καὶ τῆς ἐκποιήσεως τοῦ πλοίου ἄνευ πλειστηριασμοῦ*. Δὲν ἀμφισβητεῖται ὅτι ὀπισθεν τῆς ἐξουσίας ταύτης τοῦ δανειστοῦ ὅπως πωλήσῃ τὸ ἐνυπόθηκον πλοῖον ἄνευ τῶν ἐγγυήσεων τῆς δημοσίας ἐκποιήσεως ἐμφωλεῖ σοβαρὸς κίνδυνος διὰ τὸν ὀφειλέτην καὶ ἐξ ἀφορμῆς κυρίως τούτου κατεπολεμήθη ἢ εἰσαγωγή παρ' ἡμῖν τοῦ θεσμοῦ τοῦ *mortgage*. Ἄλλ' ὡς ἐλέχθη καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς ἀνά χειρας μελέτης, ὁ πλοιοκτήτης τεκμαίρεται ἰκανῶς λογικὸς σταθμιστὴς τῶν ἑαυτοῦ συμφερόντων ὥστε νὰ μὴ δικαιολογήται ἡ ἀρνήσις τοῦ νομοθέτου νὰ συγχωρήσῃ τὴν σύμπραξιν αὐτοῦ εἰς συμφωνίαν τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος θεωρεῖ ἐν τῷ συνόλῳ ἐπωφελῆ. Ἐτέρωθεν προσδοκᾶται ὅτι κατὰ τὴν φυσιολογικὴν ροὴν τῶν πραγμάτων ὁ ἐνδιαφερόμενος πλοιοκτήτης - ὀφειλέτης θὰ λάβῃ πρόνοιαν ὥστε ὁ σχετικὸς περὶ τῆς τοιαύτης πωλήσεως τοῦ πλοίου ὅρος νὰ συνοδεύεται ὑπὸ προϋποθέσεων αἰτινες θὰ ἐξουδετερῶνουν ἢ τουλάχιστον θὰ μειῶνουν τὸν προκείμενον κίνδυνον. Καὶ πράγματι ἡ διεθνὴς πρακτικὴ, πρὸς τὴν ὁποίαν ἀναμφιβόλως θὰ προσαρμοσθῇ καὶ ἡ ἰδική μας τοιαύτη, διεμόρφωσαν ὠρισμένας προϋποθέσεις αἰτινες παρέχουν σχετικὴν ἐγγύησιν

ἀποτροπῆς καταχρήσεων. Οὕτως εἰς ὅλα τὰ σύμφωνα τύπου *mortgage* προβλέπεται ὅτι τῆς συμβατικῆς ἐκ μέρους τοῦ δανειστοῦ πωλήσεως τοῦ πλοίου δεόν νά προηγηθῆ ἀναγγελία δημοσιευομένη ἐπὶ ἀδιάκοπον σειράν ἡμερῶν εἰς τὸν ἡμερήσιον τύπον τῆς ἔδρας τοῦ δανειστοῦ ἢ τῆς τοιαύτης τοῦ ὀφειλέτου, ἣτις συνήθως εἶναι ἐν τῶν μεγάλων ναυτιλιακῶν κέντρων, ἢ, ἂν ἡ πώλησις τοῦ πλοίου πρόκειται νά λάβῃ χώραν εἰς τόπον διάφορον τοῦ κέντρου τούτου, καὶ εἰς τὸν ἡμερήσιον τύπον τοῦ ἐν λόγῳ τόπου, περὶ τῆς ἐπικειμένης πωλήσεως. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου δίδεται ἱκανὴ δημοσιότης εἰς τὴν μέλλουσαν νά χωρῆσιν ἐκτέλεσιν ἐπὶ τοῦ πλοίου διὰ συμβατικῆς ἐκποιήσεως τούτου, ἐγγυωμένη εἰς καθησυχαστικὸν βαθμὸν τὴν πρόκλησιν ἑνδιαφέροντος μεταξύ ὑποψηφίων ἀγοραστῶν καὶ ἐπίτευξιν οὕτω τιμῆς μὴ ἀφισταμένης τῆς ἀγοραίας τοιαύτης. Ἐτερος ὅρος, ἀπαντώμενος πάντοτε ἐπίσης εἰς τὰ ὑποθηκικά σύμφωνα περὶ ὧν ὁ λόγος, εἶναι καὶ ἡ πρό εὐλόγου χρόνου ἀνακοίνωσις εἰς τὸν ὀφειλέτην παρὰ τοῦ δανειστοῦ τῆς προθέσεως αὐτοῦ πρὸς πώλησιν τοῦ πλοίου, πρερχομένης οὕτω καὶ εἰς αὐτὸν τῆς «ὕχειας νά παρακολουθήσῃ τὰς ἐνεργείας τοῦ δανειστοῦ καὶ νά μεριμνήσῃ ἅμα οὐ μόνον διὰ τὴν πρὸς ἀποτροπὴν τῆς συμβατικῆς ἐκποιήσεως δυνατὴν ἱκανοποίησιν τοῦ δανειστοῦ ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς πωλήσεως ὑπὸ τοὺς εὐνοϊκωτέρους δι' αὐτὸν ὅρους. Ὑπὸ τοιούτων ἢ παρομοίων προϋποθέσεων περιβαλλομένη ἡ ἄσκησις τοῦ δικαιώματος τοῦ δανειστοῦ πρὸς πώλησιν τοῦ πλοίου ὁδηγεῖ εἰς σχετικὴν κατοχύρωσιν τῶν συμφερόντων τοῦ ὀφειλέτου, ὅταν μάλιστα ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ὑπὸ τὰς συγχρόνους συνθήκας εὐχέρεια ἐπικοινωνίας ὡς καὶ ἡ χάρις εἰς τὰ ὑπάρχοντα σήμερον ἐκπληκτικὰ ὄντως μέσα πληροφωριῶν ἐνημερότης τῆς ἀγορᾶς μετὰ τῆς συμπαρομαρτούσης διαμορφώσεως ἀντικειμενικῶν κριτηρίων καθορισμοῦ τῶν τιμῶν τῶν πλοίων καὶ δι' εἰς διεθνή κλίμακα ἀποτελοῦν παράγοντας προληπτικούς τῶν καταχρήσεων καὶ τῶν καταδολιεύσεων.

Συνήθως, ἂν ὄχι πάντοτε, ἡ συμβατικὴ πώλησις τοῦ πλοίου πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ δανειστοῦ συμφωνεῖται ὡς δεύτερον στάδιον ἐκτελέσεως, προηγουμένης τῆς ἀναλήψεως τῆς διαχειρίσεως τοῦ πλοίου, ἣτις ἄλλωστε, ὡς ἀσφαλίζουσα εἰς τὸν δανειστὴν τὴν κατοχὴν τοῦ πλοίου, διευκολύνει τὴν ἄσκησιν τοῦ δικαιώματος καὶ ἀποτρέπει δυσχερείας ἀναφερομένης εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ πλοίου εἰς τὸν ἀγοραστὴν κατ' ἀκολουθίαν τῆς πωλήσεως.

Ὁ τόπος τῆς πωλήσεως κατ' ἀρχὴν καὶ ἐν ἑλλείψει ἀντιθέτου συμφωνίας ἐπιλέγεται ὑπὸ τοῦ δανειστοῦ. Ὅπουδῆποτε ὁμως καὶ ἂν λαμβάνῃ χώραν ἡ πώλησις αὕτη, ὁ τύπος τῆς πωλήσεως ρυθμίζεται ὑπὸ τοῦ ἀρθροῦ 6 τοῦ Κινδ, δηλαδὴ ὑπὸ τοῦ δικαίου τῆς σημαίας τοῦ πλοίου καὶ οὐχὶ τοῦ δικαίου τοῦ τόπου τῆς πωλήσεως, ὡς ἐπὶ δημοσίου πλειστηριασμοῦ, ὁπότε κατ' ἀνάγκην ἐφαρμόζεται ἡ *lex fori*. Ἀληθῶς εἰς

τὴν περίπτωσίν μας ἢ πώλησις πραγματοποιεῖται, τοῦ δανειστοῦ ἐνεργουῦντος ὡς πληρεξουσίου καὶ ἐξουσιοδοτουμένου ἀντιπροσώπου τοῦ πλοιοκτῆτου - ὀφειλέτου, ὡς ἄλλωστε περὶ τούτου ρητῶς προβλέπουν τὰ σύμφωνα τύπου *portgage* καὶ ἡ πώλησις αὕτη, μολοντί συνιστᾷ ἐκτέλεσιν τοῦ ὑποθηκικοῦ τίτλου ὑπὸ τὴν ἔννοϊαν ὅτι ἐκβιάζεται δι' αὐτῆς ἡ ἱκανοποίησις τῆς ἀπαιτήσεως διὰ τρόπου συνομολογουμένου ἐν αὐτῷ, δὲν ἐπισύρει ἐν τοσοῦτῳ τὴν διαδικασίαν τῆς ἀναγκαστικῆς ἐκτελέσεως ἐνεργουμένην ὑπὸ τῶν ἐγγχωρίων ἀρχῶν καὶ ἔνεκα τούτου ἐφαρμοζουσῶν τὴν ἐγγχωρίον νομοθεσίαν. Διότι δ' ἀκριβῶς ἡ ἄνευ πλειστηριασμοῦ πώλησις τοῦ πλοίου ὑπὸ τοῦ δανειστοῦ δὲν συνιστᾷ ἀναγκαστικὴν ἐκτέλεσιν δὲν ἐπέρχεται ἡ ἀπαλλακτικὴ ἀπὸ τῶν λοιπῶν βαρῶν τοῦ πλοίου ἐνέργεια τῆς δημοσίας ἐκποιήσεως (ἄρθρα 1318 ΑΚ, 996, 2 Πολ. Δικ.)¹.

Τὸ συμβατικῶς πωληθὲν πλοῖον μεταβιβάζεται εἰς τὸν ἀγοραστήν μεθ' ὄλων τῶν τυχόν λοιπῶν ἐνυποθήκων βαρῶν ἅτινα ἐξακολουθοῦν ἀσφαλίζοντα τὰς ἀπαιτήσεις ἄλλων ἐνυποθήκων πιστωτῶν, κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς παρακολουθήσεως τοῦ ἐμπραγμάτου δικαιώματος (ἄρθρα 1257, 1294 ΑΚ). Ἄλλ' ἂν διὰ τῆς πωλήσεως ἀπόλλυται ἡ ἑλληνικὴ ἰθαγένεια τοῦ πλοίου, γεννᾶται ἐν σοβαρὸν πρόβλημα. Παλαιά, ὡς γνωστόν, διάταξις ἐπαναλαμβανομένη καὶ ἐν ἄρθρῳ 202 Κινδ ὀρίζει ὅτι δικαιοπραξία ἐκποιητικὴ ἐνυποθήκου πλοίου ἐπιφέρουσα ἀπώλειαν τῆς ἑλληνικῆς ἰθαγενείας, ἐφ' ὅσον ἐγένετο ἄνευ συναίνεσεως τοῦ ἐνυποθήκου δανειστοῦ, εἶναι ἄκυρος. Ὑποθεθῆσθω λοιπὸν ὅτι ἐπὶ τοῦ πωληθέντος ὑπὸ τοῦ δανειστοῦ καὶ ἀποβαλόντος συνεπείᾳ τῆς πωλήσεως τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν πλοίου ὑφίστανται καὶ ἄλλαι ὑποθήκαι τῶν ὁποίων οἱ δικαιούχοι δὲν συνήνεσαν εἰς τὴν πώλησιν. Θὰ εἶναι ἡ πώλησις τότε ἄκυρος ; Ἄν ναί, τότε τὸ πρὸς πώλησιν τοῦ πλοίου δικαίωμα τοῦ προτιμωμένου πιστωτοῦ οὐσιαστικῶς καταρρέει, ἀφοῦ καὶ ἡ πρὸς ἀποτροπὴν τῆς τοιαύτης τυχόν ἀκυρότητος συναίνεσις τῶν λοιπῶν ἐνυποθήκων δανειστῶν εἶναι λίαν ἀπίθανον ὅτι, ζητουμένη, ἤθελε δοθῆ. Ἐκ τοῦ ἄρθρου 22 ν.δ. παραπέμποντος συλλήβδην εἰς τ' ἄρθρα 195 μέχρι καὶ 205 Κινδ, θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποστηριχθῆ ἐκ πρώτης ὄψεως ὅτι ἡ διάταξις τοῦ ἄρθρου 202 Κινδ ἰσχύει καὶ ἐπὶ προτιμωμένης ὑποθήκης. Εἶναι φανερόν ὅμως ὅτι ἡ τοιαύτη ἐκδοχὴ θὰ ὠδήγει εἰς ἀπαράδεκτον παράλυσιν τοῦ δικαιώματος τοῦ δανειστοῦ πρὸς συμβατικὴν ἐκποίησιν τοῦ πλοίου, τοῦθ' ὅπερ ἀποτελεῖ θεμελιῶδες στοιχεῖον τοῦ ὅλου θεσμοῦ. Εἶναι φανερόν ὅτι μετὰ τὸ τοῦ δικαιώματος τούτου καὶ τῆς διατάξεως τοῦ ἄρθρου 202 Κινδ, ἐφαρμοζομένης ἐπὶ τῆς περιπτώσεως τῆς ὑπὸ τοῦ δανειστοῦ ἐκποιήσεως τοῦ πλοίου, ὑφίσταται ὀργανικὴ ἀντίθεσις. Ἡ ὀρθὴ ἔννοια συνεπῶς τῆς παραπομπῆς εἰς τὸ ἄρθρον 202 Κινδ εἶναι ὅτι ἰσχύει αὕτη

1. Ἄμερ. ν. Subs. Ο (c).

καί ἐπί προτιμωμένης ὑποθήκης καθ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἐκπονητικὴν δικαιοπραξίαν τὴν συναπτομένην ὑπὸ τοῦ πλοιοκτῆτου-ὀφειλέτου, τὴν ὁποίαν, ἄλλωστε, καί μόνον εἶχεν ἐν νῶ ὁ συντάκτης τοῦ Κώδικος, ἄτε μὴ ἰσχυούσης τότε τῆς προτιμωμένης ὑποθήκης, οὐχὶ δὲ καί ὅταν ἡ ἐκποίησης πραγματοποιεῖται ὑπὸ τοῦ δανειστοῦ καί παρὰ τὴν θέλησιν προφανῶς τοῦ πλοιοκτῆτου. Ἡ παραπομπή, ἄλλωστε, τοῦ ἀρθρ. 22 ν.δ. εἰς τῆς διατάξεις τοῦ Κώδικος, μεταξύ τῶν ὁποίων καί ἡ εἰς τὸ ἀρθρον 202 αὐτοῦ, γίνεται εἰς τὴν ἑκτασιν καθ' ἣν συμβιβάζεται αὕτη πρὸς τοὺς κανόνας τῆς προτιμωμένης ὑποθήκης, κατὰ τὰ λ ο ι π ἄ, ὡς ρητῶς λέγει ἡ διάταξις αὕτη. Ἡ δ' ἀπαγγελλομένη ὑπὸ τοῦ ἀρθρου 202 Κινδ ἀκυρότης εἶναι, ὡς ἐλέχθη, ἀσυμβίβαστος πρὸς τὸ θεμελιῶδες ἐκπονητικὸν δικαίωμα τοῦ δανειστοῦ, ἂν καί ἐφ' ὅσον βεβαίως συμφωνηθῇ τοῦτο.

Ὁ ἀποκλεισμός τῆς ἐν ἀρθρω 202 Κινδ ἀκυρότητος τῆς ἐκπονητικῆς συμβάσεως ἐπὶ προτιμωμένης ὑποθήκης φαίνεται καθιστῶν δυσμενῆ τὴν θέσιν τῶν λοιπῶν ἐνυποθήκων δανειστῶν, ἐξασφαλιζομένων πλέον ἐπὶ πλοίου διαφόρου ἰθαγενείας καί ἴσως διαφόρου νομοθεσίας. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι οἱ συναφεῖς φόβοι εἶναι μᾶλλον ἀδικοιολόγητοι. Πρῶτον διότι αἱ νομοθεσίαι ὄλων σχεδὸν τῶν χωρῶν, ἰδίᾳ μετὰ τὴν διεθνή σύμβασιν τῶν Βρυξελλῶν τοῦ 1926 «περὶ ναυτικῶν προνομίων καί ὑποθηκῶν», ἀναγνωρίζουν τὰ ὑφιστάμενα ἐμπράγματα βάρη τὰ κτηθέντα πρὸ τῆς περιελεύσεως πλοίου τινὸς εἰς τὴν δικαιοδοσίαν αὐτῶν κατ' ἀναλογίαν τῶν παρ' ἡμῖν ἰσχυόντων (ἀρθρον 9 καί 203 Κινδ), ὥστε δὲν ἀλλοιοῦται ἡ νομικὴ θέσις τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἐτέρων ἐνυποθήκων δανειστῶν διὰ τῆς ἀλλαγῆς τῆς ἰθαγενείας τοῦ πλοίου. Ἐτέρωθεν, ὡς καί ἀνωτέρω ἐλέχθη, ἡ ὑπὸ τοῦ δανειστοῦ συμβατικὴ πώλησις τοῦ ἐνυποθήκου πλοίου ἔπεται κατὰ κανόνα τῆς ἀναλήψεως τῆς διαχειρίσεως, ἣτις τίκει ὑπὲρ τῶν λοιπῶν ἐνυποθήκων δανειστῶν δικαίωμα ἀξιώσεως ἀμέσου ἐξοφλήσεως τῆς ἀπαιτήσεως καί συνεπῶς, ἐν ἀδυναμίᾳ τοῦ ὀφειλέτου νὰ καταβάλῃ, δικαίωμα ἀμέσου κατασχέσεως καί ἐκθέσεως τοῦ πλοίου εἰς δημόσιον πλειστηριασμόν, προλαμβανομένης οὕτω τῆς συμβατικῆς ἐκποίησεως τούτου.

Ἀνεξαρτήτως ὁμως τῶν ἀνωτέρω ποία εἶναι ἡ σημασία τῆς ἐν ἀρθρω 202 Κινδ ἀκυρότητος; Προστατεύει τῇ ἀληθείᾳ αὕτη τοὺς ἐνυποθήκους δανειστὰς ὅσον ἤθελε νομίσει τις ἐκ πρώτης ὄψεως; Πᾶν τουναντίον. Θεωρητικὴ μόνον εἶναι καθ' ἡμᾶς ἡ ἀξία τῆς ἐν λόγῳ διατάξεως καί σκιώδης ἡ προστασία ἣν παρέχει. Τοῦτο πηγάζει ἐκ τῆς φύσεως τοῦ πλοίου ὡς κινητοῦ δυναμένου νὰ διαφύγῃ πρὸς ἄλλην σημαίαν διὰ τῆς πωλήσεως, παρὰ πᾶσαν ἀπαγόρευσιν τοῦ νόμου¹. Αἱ διάφοροι νομοθεσίαι δύνανται νὰ ἀπαγγέλλουν τὴν ἀκυρότητα τῆς πωλήσεως, ἀλλὰ γί-

1. Ripert, Droit maritime II, § 1091.

νεται δεκτόν ὅτι ἡ ἀκυρότης αὕτη στερεῖται πρακτικῆς σημασίας¹. Διότι ἡ ἀπώλεια τῆς ἐθνικῆς ἰθαγενείας τοῦ πλοίου ὅπωςδήποτε ἐπέρχεται. Τοῦτο ἄλλωστε σιωπηρῶς ἀναγνωρίζει καί ἡ διάταξις τοῦ ἄρθρου 202 Κινδ, ὡς ἀνεγνώριζε καί ἡ παλαιὰ τοῦ ἄρθρου 251 ΕΝ, ὀμιλοῦσαι ἀμφότεραι περὶ ἐκπονητικῆς δικαιοπραξίας ἐπιφερούσης τὴν ἀπώλειαν τῆς ἑλληνικῆς ἰθαγενείας. Πρὸς τούτοις ἡ ἀκυρότης αὕτη, ὑφισταμένη μόνον ἐναντι τῶν ἐνυποθήκων δανειστῶν², ὀδηγεῖ εἰς ἀδιανόητον διὰ τὸ πλοῖον νομικὴν κατάστασιν, καθ' ὅσον πῶς εἶναι δυνατόν τὸ πλοῖον νὰ ἐπωλήθῃ ἀκύρως καὶ νὰ θεωρῆται διατηροῦν τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν ἐναντι τῶν ἐν λόγῳ δανειστῶν, νὰ μετεβιβάσῃ δ' ἐγκύρως καὶ νὰ λογίζεται καλῶς ἀποκτῆσαν τὴν ξενικὴν ἰθαγένειαν ἐναντι τῶν συμβαλλομένων καὶ παντὸς ἐτέρου τρίτου; Ἡ κυριότης εἶναι δικαίωμα ἀπόλυτον ὑφιστάμενον *erga omnes*. Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἀκριβῶς τῆς πρακτικῆς ἀδυναμίας παρεμποδίσεως τῆς ἐκπονητικῆς συμβάσεως ἡ διάταξις τοῦ ἄρθρου 202 Κινδ ἀπήλειψε τὰς ποινικὰς συνεπειὰς τῆς παραβάσεως τῆς ἀπαγορεύσεως περὶ ὧν προέβλεπε τὸ παλαιὸν ἄρθρον 251 ΕΝ, ἀρκεσθεῖσα ν' ἀπαγγείλῃ τὴν περὶ ἧς ἡ συζήτησις ἀκυρότητα, ἵνα προσφέρῃ εἰς τοὺς τυχόν βλαπτομένους ἐκ τῆς ἀλλαγῆς ἰθαγενείας τοῦ πλοίου τὴν δυνατότητα νὰ στραφῶσιν ἐπὶ ἀποζημιώσει κατὰ τοῦ παρὰ τὴν ἀπαγόρευσιν μεταβιβάσαντος τὸ πλοῖον, ἐφ' ὅσον συντρέχουν βεβαίως, κατὰ τὰς γενικὰς ἀρχάς, αἱ πρὸς τοῦτο προϋποθέσεις.

ε) Ἔτερα δικαιώματα

Ὁ νόμος ἀφοῦ καθώρισε καὶ ρητῶς ἐπέτρεψε τὰς δύο βασικὰς προνομίας τοῦ προτιμωμένου δανειστοῦ, ἤτοι τὸ δικαίωμα ἀναλήψεως τῆς διαχειρίσεως τοῦ πλοίου καὶ τὸ τῆς συμβατικῆς πωλήσεως τούτου, ἠθέλησε νὰ καταστήσῃ σαφές ὅτι ἀφίεται ἐλευθερία εἰς τοὺς συμβαλλομένους νὰ συμφωνήσωσι καὶ περὶ πάσης ἐτέρας ρήτρας τὴν ὅποιαν θὰ ἐπεθύμουν νὰ περιλάβωσιν εἰς τὴν σύμβασίν των, τείνουσαν δ' εἰς μείζονα διασφάλισιν τῆς ἀπαιτήσεως.

Ποῖαι ἔσονται αἱ ρήτραι αὗται, ὀρθῶς τὸ ἄρθρον 5 ν.δ. ἀπέφυγε νὰ καθορίσῃ, οὐδ' ἦτο ἄλλωστε δυνατόν νὰ καθορισθῇ ἐνώπιον τῆς ποικίλης πλοκῆς τῶν θεμάτων τῶν προσαρμοζομένων εἰς τὰς περιπτώσεις. Ὅπωςδὴποτε ὡς τοιαῦται ρήτραι ἀπαντῶμεναι εἰς τὰ, ὡς διημορφώθησαν ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε πρακτικῆς, σύμφωνα τύπου *mortgage* δύνανται ν' ἀναφερθῶσιν αἱ ἀκόλουθοι:

Ρήτρα περὶ μὴ χρησιμοποίησεως ὑπὸ τοῦ ὀφειλέτου τοῦ πλοίου πρὸς μεταφορὰν ἀπηγορευμένων φορτίων· ρήτρα περὶ κανονικῆς ἐκ μέρους τοῦ πλοιοκτήκτου καταβολῆς τῶν φόρων καὶ λοιπῶν ὑποχρεώσεων δυνα-

1. Ἀναστασιάδης, § 320 σημ. 38.

2. Ἀναστασιάδης, § 320, σημ. 38.

μένων νά δημιουργήσωσιν ἐπί τοῦ πλοίου προνόμια μειοῦντα τήν ἀσφάλισιν τῆς προτιμωμένης ὑποθήκης· ρήτρα ἀπαγορεύουσα τήν σύστασιν ἑτέρου ἐμπραγμάτου βάρους ἐπί τοῦ πλοίου· ρήτρα ἐπιβάλλουσα τήν διατήρησιν τῆς κλάσεως τοῦ πλοίου· ρήτρα ὑποχρεοῦσα τόν πλοιοκτήτην-ὀφειλέτην νά αἰτῆται τήν συναίνεσιν τοῦ δανειστοῦ πρὸ πάσης ναυλώσεως, πολλῶ μᾶλλον πωλήσεως τοῦ πλοίου· ρήτρα ἐκχωροῦσα εἰς τὸν δανειστήν ἀποκλειστικῶς τὸ δικαίωμα ἀσφαλίσεως τοῦ πλοίου ἢ τῆς ναυλώσεως ἢ τῆς προμηθείας καυσίμων τοῦ πλοίου· ρήτρα περὶ παρακολουθήσεως τῶν περιοδικῶν ἐπιθεωρήσεων τοῦ πλοίου ὑπὸ τοῦ δανειστοῦ· ρήτρα περὶ κανονισμοῦ ὄβριων ἐπιμελεῖα τοῦ δανειστοῦ κ.ο.κ.

Αἱ τοιαῦται ρήτραι ἐν τῇ ὑποθηκικῇ συμβάσει ἐνεργοῦσι κατὰ τρόπον ὥστε ἡ τυχὸν παραβίασις των ὑπὸ τοῦ πλοιοκτήτου-ὀφειλέτου ὀτέ μὲν καθιστᾷ τοῦτον ὑπερήμερον ἄνευ ἑτέρας ἀνακοινώσεως ὀτέ δὲ παρέχει ἀπλῶς τὸ δικαίωμα εἰς τὸν δανειστήν ν' ἀξιώσῃ ἀπὸ τὸν ὀφειλέτην τήν ἐντὸς ὠρισμένης προθεσμίας ἄρσιν τῆς παραβιάσεως ἢ ἀποκατάστασιν τῶν ἐνδεχομένων συνεπειῶν ταύτης. Πότε συμβαίνει τοῦτο ἢ ἐκεῖνο εἶναι θέμα συμφωνίας τῶν μερῶν.

Ἡ κλίμαξ τῶν ἀναγνωριζομένων ὑπὸ τοῦ ἀρθροῦ 5 ν.δ. δικαιωμάτων τοῦ δανειστοῦ ἔχει ὡς ἀνωτάτην βαθμίδα τήν ἐκποίησην τοῦ πλοίου ἄνευ πλειστηριασμοῦ, τήν ὁποῖαν βαθμίδα δὲν δύναται νά ὑπερβῇ. Τοῦτο σαφῶς συναγεται ἐκ τῆς διατυπώσεως τῆς μελετωμένης διατάξεως, καθ' ἣν ὁ κύκλος τῶν παρεχομένων ὑπὲρ τοῦ δανειστοῦ δικαιωμάτων δύναται νά περιλάβῃ καὶ τήν ἐκποίησην τοῦ πλοίου. Πᾶν ὑπερακοντίζον τήν ἐξουσίαν ταύτην δικαίωμα δὲν περιλαμβάνεται εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου ἀνεκτὰ ὄρια καὶ ἐμπίπτει ἐκτὸς τοῦ πλαισίου τῶν δυναμένων νά ἀναγνωρισθῶσι νόμῳ σχέσεων. Ὡς τοιαύτη ὑπερβαίνουσα τὰ νόμιμα ὄρια τυχὸν συμφωνία θὰ πρέπει νά θεωρῆται ἐκεῖνη καθ' ἣν τὸ πλοῖον ἐν ὑπερημερίᾳ τοῦ ὀφειλέτου περιέρχεται εἰς τὸν δανειστήν. Τὸ ἐπιτρεπόμενον μεῖζον εἶναι ἡ συμβατικὴ πώλησις τοῦ πλοίου, δηλαδὴ ἡ πρὸς τρίτον ἄνευ πλειστηριασμοῦ μεταβίβασις τοῦ πλοίου ὑπὸ τοῦ ἐκτελοῦντος τὸν ὑποθηκικὸν τίτλον δανειστοῦ, κατὰ τ' ἀνωτέρω ἀναλυτικῶς ἐκτεθέντα. Τοῦτο ἀποκλείει τήν *lex commissoria*. Αὕτη εἶναι ἀπηγορευμένη διὰ λόγους δημοσίας τάξεως ἐκ γενικῶν ἀρχῶν τοῦ δικαίου (1239 ΑΚ καὶ 193, 2 Κινδ). Ἐφ' ὅσον δ' ὁ εἰδικὸς περὶ προτιμωμένης ὑποθήκης νόμος δὲν ὀρίζει ρητῶς τι τὸ ἀντίθετον, διατηρεῖται ἀδιάσπαστος ἢ περὶ ἧς ὁ λόγος ἀπαγόρευσις.

6. Ἐκτέλεισις τοῦ ὑποθηκικοῦ τίτλου

Τὸ δυσχερέστερον ἴσως ζήτημα τὸ ὁποῖον θέτει ἡ παρ' ἡμῖν εἰσαγωγή τοῦ θεσμοῦ τοῦ *mortgage* εἶναι ἡ διαδικασία ἐκτελέσεως τῶν ὑποθηκικῶν τίτλων ἐπὶ προτιμωμένης ὑποθήκης. Κατὰ τὰς ἀγγλοσαξονικὰς

νομοθεσίας ὁ δικαιούχος δύναται νὰ προβῆ, συμφώνως καὶ πρὸς τὰς εἰδικωτέρας καὶ ἐν τῷ ὑποθηκικῷ ἔγγραφῳ ἀποτυπωμένας συμφωνίας τῶν μερῶν, εἰς ἐκτέλεσιν αὐτογνωμόνως, ἂνε ἐπικλήσεως ἢ παρεμβάσεως τῆς δικαστικῆς ἀρχῆς. Συνεπῶς δύναται ν' ἀναλάβῃ τὴν διαχείρισιν τοῦ πλοίου ἐπιτάσσειν τὸν πλοίαρχον τοῦ πλοίου νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτὸν τὴν κατοχὴν αὐτοῦ, εἰδοποιῶν σχετικῶς τὴν λιμενικὴν ἀρχὴν κ.ο.κ. Τοιοῦτον σύστημα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ υἰοθετηθῇ παρ' ἡμῖν, ὡς ἀντιτιθέμενον ριζικῶς εἰς τὰς βασικὰς ἀρχὰς τοῦ δικαίου μας, ἀπαιτοῦντος τὴν περιαφὴν τοῦ ἐκτελεστικοῦ τύπου. Ἐτέρωθεν ἦτο ἀνάγκη ν' ἀπομακρυνθῶμεν κατὰ τὸ δυνατόν τῆς δυσκινήτου καὶ μακρᾶς ἡμετέρας ἐκτελεστικῆς διαδικασίας ἐπὶ τῷ τέλει ταχείας ἱκανοποιήσεως τοῦ δανειστοῦ. Αἱ ναυτικαὶ συναλλαγαὶ δὲν ἀνέχονται βραδύτητας, καὶ ἄλλωστε ἡ καθ' ὅλου ναυτικὴ νομοθεσία εἶναι ἐμπλεως τοῦ πνεύματος ἐπιστεύσεως τῆς ἐκκαθαρίσεως τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων καὶ τερματισμοῦ τῶν ἐκκρεμοτήτων. Παράδειγμα αἱ σύντομοι παραγραφαί. Κατὰ ταῦτα ὁ νομοθέτης κατέληξεν εἰς μίαν μέσσην λύσιν, διὰ τῆς υἰοθετήσεως ἑνὸς συστήματος ἀπλουστευμένης διαδικασίας διατηρούσης ὡς πρότυπον τὰς σχετικὰς διατάξεις τῆς δικονομίας μας. Ἄς σημειωθῇ ὅτι ἡ ἀνάγκη τῆς ἀπλουστεύσεως τῆς διαδικασίας ἐνεφανίζετο μόνον εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἀποφάσεων ἀλλοδαπῶν δικαστηρίων ἢ τῶν ἐν ἀλλοδαπῇ συντεταγμένων ἔγγραφων. Διότι, τοῦτο μὲν ἡ ἐκτέλεσις ἡμεδαπῶν ἀποφάσεων καὶ συμβολαιογραφικῶν ἔγγραφων (ἀπαιτουμένων ἐφ' ὅσον ἡ προτιμωμένη ὑπόθηκη συνιστᾶται ἐν Ἑλλάδι) ὡς ἀποτελούντων ἀφ' ἑαυτῶν ἐκτελεστοὺς τίτλους (856 Πολ. Δικ.) προβαίνει εὐχερῶς καὶ ταχέως, τοῦτο δὲ ἐνδιέφερε κυρίως νὰ παρασχεθῶσιν αἱ περὶ ἀνεμποδίστου ἱκανοποιήσεως τῆς ἀπαιτήσεώς των ἐγγυήσεις πρὸς τοὺς ἀλλοδαποὺς πιστωτάς, οἵτινες καὶ θὰ ἐπικαλοῦνται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἀλλοδαποὺς τίτλους. Οὕτως ἐξηγεῖται διατί τὸ πραγματευόμενον τὴν ἐκτέλεσιν τίτλου προτιμωμένης ὑποθήκης ἄρθρον 6 τοῦ ν.δ. σιωπᾶ ὡς πρὸς τοὺς ἡμεδαποὺς τίτλους, ἀσχολούμενον μόνον μὲ τὰς ἀποφάσεις ἀλλοδαπῶν δικαστηρίων καὶ τὰ ἐν ἀλλοδαπῇ συνταγέντα ἔγγραφα. Συνεπῶς, ὡσάκις προβάλλεται πρὸς ἐκτέλεσιν ἡμεδαπῶς τίτλος, π.χ. πρὸς ἀνάληψιν τῆς διαχείρισεως ἢ πρὸς συμβατικὴν ἐκποίησην, πολλῶ μᾶλλον πρὸς ἐν πλειστηριασμῶ πώλησιν τοῦ πλοίου, ἐφαρμογὴν ἀναλλοιώτως ἔχουσι τὰ ἐν ἄρθρῳ 856 Πολ. Δικ. ὀριζόμενα. Ἐναντιθέτως, ὡσάκις εὐρισκόμεθα πρὸ τίτλου ἀλλοδαποῦ θὰ ἰσχύσῃ ἡ ἀπλουστευμένη διαδικασία τοῦ ἄρθρου 6 ν.δ.

Ὡς καταφαίνεται ἐκ τῆς παραβολῆς τοῦ ἐν λόγῳ ἄρθρου πρὸς τὰ ἄρθρα 858 καὶ 859 Πολ. Δικ. τὰ ὁποῖα ἐν προκειμένῳ τροποποιοῦνται, ἡ ἀπλουστεύσις τῆς διαδικασίας συνίσταται εἰς τὸ ὅτι κατὰ πᾶσαν περίπτωσιν ἐκτελέσεως, δηλαδὴ εἴτε αὕτη στρέφεται κατ' ἀλλοδαποῦ εἴτε κατ' ἡμεδαποῦ : α) δὲν συγχωρεῖται ἔρευνα τοῦ περιεχομένου τοῦ τίτλου

καί β) ἡ πρὸς ἐκτέλεσιν ἐντολή δίδεται ὑπὸ τοῦ Προέδρου Πρωτοδικῶν. Δοθέντος ὅτι ἀμφότερα ταῦτα ἰσχύουν ἐπὶ ἐκτελέσεως ἐν Ἑλλάδι κατ' ἄλλοδαποῦ (ἄρθρον 859, 1 Πολ. Δικ.), ἡ μεταβολὴ ἐπέρχεται μόνον καθ' ὅσον ἡ ἐκτέλεσις ἐνεργεῖται καθ' ἡμεδαποῦ, τοῦθ' ὅπερ εἶναι καὶ τὸ ἐπιδικώμενον πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς πρὸς ἑλληνικὰ πλοῖα ξένης χρηματοδοτήσεως.

Μὴ ἔχων νὰ ἐρευνησῆ τὸ περιεχόμενον τοῦ ὑποθηκικοῦ τίτλου ὁ Πρόεδρος θὰ περιορισθῆ εἰς τὴν διαπίστωσιν τῆς νομίμου υπάρξεως, ὡς καὶ τῆς ἐκτελεστότητος αὐτοῦ ἐν ᾧ τόπῳ ἐξεδόθη. Διώκων πάντοτε ὁ νόμος τὸν αὐτὸν σκοπὸν τῆς ἐπισπεύσεως τῆς ἐκτελέσεως ἀποκλείει ἀπὸ τὸν ἀρμόδιον Πρόεδρον τὸ δικαίωμα παραπομπῆς τῆς ὑποθέσεως εἰς τὸ Δικαστήριον, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἀσκησιν οἰουδήποτε ἐνδίκου μέσου κατὰ τῆς προεδρικῆς ἀποφάσεως, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ρυθμίσεως τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ ὀφειλέτου ἔστω καὶ κατὰ τὴν ὑστάτην στιγμὴν, ὁπότε ματαιοῦται ἡ ἐκτέλεσις.

Εἶναι περιττὸν νὰ λεχθῆ ὅτι τὸ ἄρθρον 6 τοῦ ν.δ. ἀναφέρεται εἰς μόνην τὴν παροχὴν ἀδείας ἐκτελέσεως τῶν ἄλλοδαπῶν ὑποθηκικῶν τίτλων, δηλ. τὴν περιαφὴν τοῦ τύπου ἐκτελέσεως. Δὲν θίγεται συνεπῶς ἡ λοιπὴ δικονομία τῆς ἐκτελέσεως καὶ δὴ ἡ δι' ἀνακοπῆς, κατ' ἄρθρον 871 Πολ. Δικ. προσβολὴ τῆς ἀρξαμένης ἐκτελέσεως. Ἐννοεῖται ἐπίσης ὅτι ἡ ἀνωτέρω διαδικασία ἰσχύει ἐφ' ὅσον ἡ ἐκτέλεσις τοῦ ὑποθηκικοῦ τίτλου διώκεται ἐν Ἑλλάδι. Διότι ἂν αὕτη ἐπιχειρῆται ἐν ἄλλοδαπῇ, θ' ἀκολουθηθῆ ἡ διαδικασία ἣν προβλέπει ὁ νόμος τοῦ τόπου τῆς ἐκτελέσεως, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου καὶ θὰ κριθῆ ἡ ἐκτελεστότης ἢ μὴ τόσον τοῦ ἄλλοδαποῦ ὅσον καὶ τοῦ ἡμεδαποῦ τίτλου.

7. Ἐξάλειψις τῆς προτιμωμένης ὑποθήκης

Καθὼς ἡ σύστασις τῆς προτιμωμένης ὑποθήκης ἀπαιτεῖ εἰδικὴν δημοσιότητα, οὕτω καὶ ἡ μετὰ τὴν καθ' οἰουδήποτε τρόπον ἰκανοποίησιν τῆς ἐνυποθήκου ἀπαιτήσεως ἢ τὴν κατὰ νόμον (ἄρθρα 1317 καὶ ἐπ. ΑΚ) ἀπόσβεσιν τῆς προτιμωμένης ὑποθήκης ἀκολουθοῦσα ἐξάλειψις ταύτης δεῖται τῆς περὶ ἧς τὸ ἄρθρον 15 ν.δ. σημειώσεως ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ πλοιαρχοῦ φυλαττομένῳ βιβλίῳ βαρῶν τοῦ πλοίου. Αὕτη ἐνεργεῖται εἴτε ὑπὸ τοῦ φύλακος τοῦ ὑποθηκολογίου εἴτε, μετ' εἰδοποίησιν τούτου, ὑπὸ τῆς λιμενικῆς ἢ προξενικῆς ἀρχῆς εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς ὁποίας εὐρίσκεται τὸ πλοῖον (ἄρθρον 15, 2 ν.δ.).

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΑΥΤΕΡΓΑΤΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΧΡΙΣΤΟΥ Ν. ΑΓΑΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

1. Καίτοι ὑπάρχει πλῆθος κανόνων οἵτινες ρυθμίζουν τὴν σχέσιν τῆς ἐξηρητημένης ἐργασίας, ἐν τούτοις παραλλήλως ἰσχύουν καὶ ἰδιαίτεροι κανόνες ρυθμίζοντες εἰδικῶς τὴν σχέσιν τῆς ναυτικῆς ἐργασίας· οἱ τελευταῖοι μάλιστα προηγοῦνται χρονολογικῶς κατὰ πολὺ τῶν πρώτων καὶ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι οὗτοι ἀπετέλεσαν τὴν ἀφετηρίαν τῆς σημερινῆς κοινωνικῆς νομοθεσίας. Πράγματι συναντῶμεν ἀπὸ τοῦ 12ου ἡμερινῆς κοινωνικῆς νομοθεσίας. Πράγματι συναντῶμεν ἀπὸ τοῦ 12ου αἰῶνος σημαντικὰς διατάξεις περὶ ναυτικῆς ἐργασίας, αἵτινες συμπίπτουν χρονικῶς μὲ τὴν σημειωθεῖσαν κοινωνιολογικὴν μεταβολὴν εἰς τὰς σχέσεις τῶν ἐπὶ τοῦ πλοίου ἐργαζομένων, μὲ τὴν ὑποχώρησιν δηλ. τοῦ συνεταιρικοῦ τύπου καὶ τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἐργατικῆς συμβάσεως. Τοιαῦται διατάξεις προβλέπουσαι περὶ τῆς στοιχειώδους προστασίας τῶν ἐπὶ τῶν πλοίων ἐργαζομένων ἀνευρίσκονται εἰς πολλὰς συλλογὰς διατάξεων, αἵτινες ἀπηχοῦν τὸ κρατοῦν ἐθιμικὸν δίκαιον, κυρίως δὲ ἐν τῷ Μεσογειακῷ χώρῳ. Οὕτως ἀναφέρεται ἡ συλλογὴ τῶν *Rooles ou Jugemens d'Oléron*, συλλογὴ πιθανῶς τοῦ 12ου ἢ 13ου αἰῶνος εἰς τὰς σπουδαιότερων ἀποφάσεων τῆς νήσου *Oléron* καὶ τὸ *Consolato del mar*, συλλογὴ τοῦ 14ου αἰῶνος τῶν ἐθίμων τῶν ἐφαρμοζομένων ὑπὸ τῶν δικαστηρίων τῆς Μεσογείου. Αἱ συλλογαὶ αὗται, αἵτινες ἀπετέλεσαν τὸ ὑπόδειγμα διὰ σειρὰν συλλογῶν τόσον τῶν Βορείων θαλασσῶν, ὅσον καὶ τῆς Μεσογείου, καθώριζον τὰς ἀμοιβαίας ὑποχρεώσεις τοῦ ἐργοδότη καὶ ναυτικοῦ (τρόπος προσλήψεως ναύτου, ἀπαγόρευσις φορτώσεως ἐκ μέρους τοῦ ναύτου πραγμάτων διὰ λογαριασμόν του ἀνευ ἀδείας τοῦ πλοιάρχου, προσαύξησις τοῦ μισθοῦ ἐν περιπτώσει ἐπιμηκύνσεως τοῦ πλοῦ, νοσηλεία τοῦ ναύτου, ὑποχρεώσεις προσλήψεως «χειρουργοῦ» ἐπὶ τοῦ πλοίου κλπ. (*Jugemens de Damme, Lois de Wisby, Statut maritime d'Andone* τοῦ 1395, *Ordonnance de l'Aragon* τοῦ 1258, *Recès de la ligue Anséatique* τοῦ 1591, Ὁλλανδικὴ *Ordonnance* τοῦ 1591 κλπ.). Αἱ αὗται διατάξεις περιλαμβάνονται βραδύτερον καὶ εἰς τὰς ἐθνικὰς κωδικοποιήσεις. Ἡ πρώτη μεγάλη ἐθνικὴ κωδικοποίησις, ἡ *Ordonnance sur la marine* τοῦ 1681 ἐπὶ Λουδοβίκου τοῦ 14ου ἐμπνέεται κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τῶν *Rooles d'Oléron* καὶ τοῦ *Consolato del mar* καὶ

ἀποτελεῖ πλήρη κατὰστρωσιν τῶν ἰσχυόντων σχετικῶν γραπτῶν καὶ ἀγράφων κανόνων. Αὕτη ἀπετέλεσε τὴν βάσιν τοῦ γαλλ. ναυτ. ἐμπορικῶν κώδικος καὶ ἐκεῖθεν μετεφυτεύθη εἰς ὅλους τοὺς νεωτέρους κώδικας, μετὰξὺ τῶν ὁποίων καὶ εἰς τὸν ἑλλην. ἐμπ. κώδ. τῆς 11/28.5.835, ὅστις ὡς γνωστὸν ἀποτελεῖ μετάφρασιν τοῦ γαλλ. ἐμπ. κώδικος. Πρὸ αὐτοῦ εἶχεν ἐπηρεασθῆ ἕκ ταύτης καὶ ὁ νόμος τῆς *Υδρας τοῦ 1818¹.

2. Ἡ ἀπὸ τόσο μακροῦ χρόνου ρύθμισις τῶν θεμάτων τῆς ναυτικῆς ἐργασίας καὶ δὴ μὲ πνεῦμα προστασίας τοῦ ναυτικοῦ ὀφείλεται εἰς τὴν ἰδιορρυθμίαν τὴν ὁποίαν ἐμφανίζει ἡ ναυτικὴ ἐργασία ἐν σχέσει μὲ τὴν χερσαίαν τοιαύτην.

Πράγματι ἡ ναυτικὴ ἐργασία ἐμφανίζει ἰδιορρυθμίαν, λόγῳ τῶν κινδύνων τοὺς ὁποίους ἀντιμετωπίζει τὸ πλοῖον καὶ οἱ ἐπ' αὐτοῦ ἐπιβαίνοντες. Ἡ ἐπίπνοος ἐπὶ τοῦ πλοίου ἐργασία συνδεομένη μὲ συνεχεῖς κλιματολογικὰς μεταβολὰς, ἡ συνεχῆ παραμονὴ τοῦ ναυτικοῦ ἐν τῷ πλοίῳ καὶ δὴ ἐν καταστάσει ἐτοιμότητος πρὸς ἐργασίαν, μακρὰν τῆς οἰκογενείας του, ἡ ἀδυναμία ἐγκαταλείψεως τῆς ἐργασίας ὅποτεδῆποτε, ἡ λύσις τῆς συμβάσεως πολλὰκις μακρὰν τῆς πατρίδος τοῦ ναυτικοῦ συναπαγομένη ὑποχρέωσιν παλινοστήσεως καὶ ἡ ἀνάγκη τέλος μίᾳ αὐστηροτέρας πειθαρχίας καὶ τάξεως ἐν τῷ πλοίῳ, δίδουν εἰς τὴν ναυτικὴν ἐργασίαν ἐν ἰδιαιτέρον χρῶμα καὶ ἐπιβάλλουν ἰδιάζουσας ρυθμίσις ἀνάλογον πρὸς τὰς συνθήκας αὐτῆς.

3. Ἡ μορφολογία τῆς ναυτεργατικῆς νομοθεσίας συνδέεται στενῶς καὶ μὲ τὴν κοινωνιολογικὴν θέσιν τῶν ναυτικῶν. Πράγματι εἰς ταύτην ἐσημειώθησαν βαθεῖαι μεταλλαγαί, συνδεόμεναι ἀφ' ἑνὸς μὲν μὲ τὴν συνεχῆ πρόοδον τῆς τεχνικῆς ἐν τῇ ναυτιλίᾳ καὶ τὴν ἐφαρμογὴν εἰς αὐτὴν νέων οἰκονομικῶν μεθόδων, ἀφ' ἑτέρου δὲ μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν περὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ ἐργαζομένου ἀντιλήψεων.

Ἡ ἐξαφάνισις τῆς ἱστιοφόρου ναυτιλίας καὶ ἡ ἀντικατάστασις αὐτῆς διὰ μεγάλων μηχανοκινήτων πλοίων μὲ τὸν μέγαν ἀριθμὸν πληρώματος ἐδημιούργησαν ἕνα νέον τύπον «ναυτεργάτου», ὁ ὁποῖος εἶναι πλέον πολὺ πλησιέστερον πρὸς τὸν ἐργάτην ἐργοστασίου, παρά πρὸς τὸν παλαιὸν ναύτην τῶν ἱστιοφόρων. Ἡ μικροκοινωνία τοῦ πληρώματος ἔχασε τὸν οἰκογενειακὸν της χαρακτῆρα, διὰ νὰ λάβῃ τὸν χαρακτῆρα μίᾳ «πολιτικῆς κοινωνίας» μὲ γραπτὸν σύνταγμα².

1. Πρβ. τοῦτον ἐν Μανιατοπούλου, Τὸ ναυτικὸν δίκαιον τῆς *Υδρας, 1939, σ. 101 ἐπ. Τὰ κείμενα τῶν διατάξεων πρβλ. ἐν J. M. Pardessus, Collection de lois maritimes antérieures au XVIII siècle, I. I-VI, 1828 ἐπ.

2. Ripert. Droit maritime, I, 1950, σ. 492.

Είναι πλέον εύλογος ή άπορία, διατί πρέπει οϋτος νά τελή υπό συνθήκας διαφόρους από εκείνας υπό τās όποιās τελεί ό χερσαίος εργάτης. Νοηταί είναι μόνον αί διακρίσεις εκείναι αΐτινες συνδέονται άμέσως μέ τήν ιδιορρυθμίαν τής ναυτικής σχέσεως, ως είναι ή ρύθμισις τής ήμερησίας εργασίας, ή εβδομαδιαία άνάπαυσις, ή άπεργία, ή αύστηροτέρα έν τή εργασία πειθαρχία, ή ύποχρέωσις παλινοστήσεως κλπ. Άκόμη και ό έντονος διεθνής συναγωνισμός έν τή ναυτιλία και ή άνάγκη αντιμετώπισεως αύτου θέτουν εις τήν εθνικήν προστατευτικήν νομοθεσίαν τών ναυτικών πολυ μεγαλυτέρους περιορισμούς παρά εις τήν χερσαίαν εργασία¹. Άντιθέτως οϋδεις λόγος ύφίσταται δια τήν μη επέκτασιν εις τήν ναυτικήν εργασίαν του συνδικαλιστικού δικαιώματος, του θεσμου τών συλλογικών συμβάσεων και τής έπιλύσεως τών συλλογικών διαφορών, τής πλήρους κοινωνικής ασφαλίσσεως, τών άδειών μετ' άποδοχών ως και άκόμη τής εγκαταλείψεως τής άρχής τής καθ' οίονδήποτε τρόπου οίκου. συμμετοχής του ναυτικού εις τούς κινδύνους τής επιχειρήσεως.

Σημειώτέον ότι ήδη, υπό τó κράτος τών νεωτέρων κατακτήσεων τής τεχνικής, μεταβάλλεται ριζικώς ή μορφή τής έπί τών πλοίων εργασίας, ως άλλως τε και τής χερσαίας τοιαύτης. Η ραγδαία έξέλιξις τής τεχνικής και οικονομικής προόδου έπέφερεν, όπως και εις τούς άλλους τομεις τής ανθρωπίνης δραστηριότητας, σημαντικές βελτιώσεις εις τούς όρους διαβιώσεως και εργασίας έν τή ναυτιλία. Κατ' ακολουθίαν τών μεταβολών τούτων οί ναυτικοί ζώσιν σήμερα υπό συνθήκας καλλιτέρας ή άλλοτε. Νέα όμως σημαντικά προβλήματα θα γεννηθούν εκ τών νέων τούτων προόδων, ως θα είναι ή χρησιμοποίησις τής ατομικής ενεργείας, ό αυτοματισμός και άλλαι τεχνικαί πρόοδοι, αΐτινες μεταμορφώνουν τα μέσα τών διεθνών μεταφορών και τούς οργανισμούς, οΐτινες τα εκμεταλλεύονται². Ταϋτα τροποποιούν υπό πολλās σοβαράς άπόψεις τούς όρους και τās συνθήκας τής πραγματοποιήσεως τών ναυτικών μεταφορών και ως προσφυνώς παρετηρήθη, βαίνομεν προς δημιουργίαν ενός νέου εργατικού δικαιου.

4. Έτι βαθυτέρας μεταβολās ύπέστη και ό πλοίαρχος έν τή κοινωνιολογική του θέσει· μετά τήν ύπερπήδησιν τών συνεταιριστικών μεσαιωνικών μορφών εκμεταλλεύσεως του πλοίου, ό πλοίαρχος ήτο και πλοιοκτήτης ή συμπλοιοκτήτης κατά σημαντικόν ποσοστόν, ενεργών παραλλήλως και έμπόριον. Είχε τó δικαίωμα να λαμβάνη μεθ' έαυτου ώρισμένα έμπορεύματα, δια τών όποιων έπέδιδκε κερδοσκοπίαν. Παραλλήλως ήτο και ό έμπορικός

1. Γεωργαντοπούλου, Αί διεθνείς θαλάσσιαι μεταφοραί, 1953, σ. 145 έπ.

2. Rapport du Directeur Général du B.I.T. à la 41 Conf. inter. du travail, 1957, σελ. 59 έπ. Πρβλ. και σχετικήν άπόφασιν τής 41ης δ. διασκ. εργασίας (1958), άφορώσης «L'énergie nucléaire et les transports maritimes» έν Bull. officiel του B.I.T. 1958, σ. 145 έπ.

άντιπρόσωπος του έφοπλιστού εις μεμακρυσμένους λιμένας έπιτυγχάνων ούτω και άλλα πρόσθετα κέρδη κατά την συνήθη δι' ανταλλαγής έκποίησην των έμπορευμάτων. Βαθμηδόν ή κατάσταση μετεβλήθη· ο πλοίαρχος έγινε άπλοϋς μισθωτός, ο τεχνικός διευθυντής τής έπιχειρήσεως, άνευ ουσιώδους ή ούδεμιās συμμετοχής εις τό κεφάλαιον ή τά κέρδη, όπως και εις την παλαιάν εκείνην έποχήν, ότε επέβαινε του πλοίου παρά τον πορτερ — τον πλοίαρχον — και ο *senyor de la nau*. Ο τύπος τής συμπλοιοκτησίας, όστις διηκόλυνε την συμμετοχήν του πλοίαρχου εις την έπιχείρησιν, ύποχωρεί πρό του νέου τύπου των μεγάλων κεφαλαιουχικών έπιχειρήσεων, των άνωσύμων εταιριών, όπως ύποχωρεί ακόμη και ή έμπορική δραστηριότης του πλοίαρχου πρό τής ώργανωμένης πρακτορειακής δράσεως. Ούτως, ο πλοίαρχος αντί και τής έμπορικής συμμετοχής περιωρίσθη εις την ναυτικήν διοίκησιν, ήτις παρέχει αύτῳ εύρύτατα δικαιώματα¹, και αντί τής συμμετοχής εις τά κέρδη περιωρίσθη εις τον έργατικόν μισθόν. Άντιθέτως όμως άνυψώθη ή κοινωνική θέσις του πλοίαρχου· δέν είναι πλέον ο έκ ναυτών έξελισσόμενος διά τής έμπειρίας εις πλοίαρχον, άλλ' ο έπιστημονικῶς εις ειδικάς σχολάς μορφωνόμενος κυβερνήτης, ο κατευθύνων ναυτικούς κολοσσούς μέ πλήθος πολυπλόκων μηχανημάτων και πολυάριθμον προσωπικόν. Επίσης εις τās άρμοδιότητας του πλοίαρχου επήλθεν υπό τό κράτος των νεωτέρων κοινωνικών άντιλήψεων περιορισμός· αντί του πρότερον Ισχύοντος άπολυταρχικού χαρακτήρος, επικρατεί βαθμηδόν ο άριστοκρατικός χαρακτήρ μέ την παρεμβολήν των άξιωματικών, των όποιων αι ιδιαίτεροι γνώσεις και τά διπλώματα τά όποια έχουν, ως και ή κοινωνική θέσις εις την όποίαν άνήκουν, τούς διαχωρίζουν έκ του λοιπού πληρώματος.

5. Ός είναι φυσικόν, αι βαθεΐαι αύται μεταβολαι επέφερον σημαντικάς αλλαγάς και εις τό ναυτεργατικόν δίκαιον.

Ούτω σημειούται:

α. συνεχής προσέγγισις τής ναυτικής και χερσαίας έργατικής σχέσεως μέ μετάγγισιν θεσμών έκ τής μιās εις την άλλην και άντιστρόφως². 'Η έντονος κρατική έποπτεία επί τής έργατικής σχέσεως, ή ύποχρέωσις περιθάψεως λόγω άσθενείας κλπ. επεκτείνονται και εις την χερσαίαν έργασίαν.'

1. W ü s t e n d ö r f e r, *Schiffahrtsrecht*, 1923, σ. 536 έπ. C h a u v e a u, *Tr. du droit maritime*, 1958, σ. 242. 'Η άσκησις του διευθυντικού δικαιώματος εν τή ναυτ. έργασία γίνεται υπό του πλοίαρχου και ούχι του έργοδότη, και άν είναι ακόμη ούτος παρών επί του πλοίου. D e L i t a l a, εν Borsi-Pergolesi, *Tratt. di diritto del lavoro*, τ. I, 1953, σ. 434.

2. Σ π η λ ι ο π ο ύ λ ο υ, 'Ελλην. ναυτ. δίκαιον, 1948, σ. 46 έπ. 'Επί του γενικωτέρου προβλήματος τής άυτονομίας ή ιδιορρυθμίας του ναυτικού δικαίου, πρβλ. B o n n e c a s e, *Le particularisme du droit commerc. maritime*, 1931, R i p e r t, ένθ' άνωτ. σ. 51 έπ., ίδίε σ. 55, C h a u v e a u, ένθ' άνωτ. σ. 11 έπ.

ὁ περιορισμὸς τοῦ χρόνου ἐργασίας, αἱ ἄδειαι μετ' ἀποδοχῶν κλπ. ἐπεκτείνονται καὶ εἰς τὸ ναυτεργ. δίκαιον· γενικὸς κανὼν τείνει νὰ ἐπικρατήσῃ, ὅτι τὰ κενὰ τοῦ ναυτεργατικοῦ δικαίου θὰ συμπληρώνωνται διὰ διατάξεις τοῦ χερσαίου ἐργατικοῦ δικαίου. Παρὰλλήλως ἀρχίζει τὸ ναυτεργατικὸν δίκαιον νὰ ἐμφανίζῃ τάσιν ἀνεξαρτησίας ἐναντι τοῦ λοιποῦ ναυτικοῦ δικαίου, ρυθμιζόμενον δι' εἰδικῶν νόμων ἢ καὶ ἐρευνώμενον ἐπιστημονικῶς ἐντὸς τῶν πλαισίων τοῦ γενικοῦ ἐργατικοῦ δικαίου ¹.

β. ἡ νομικὴ ρύθμισις τῆς θέσεως τοῦ πλοιάρχου προσεγγίζει πρὸς τὴν τοῦ κοινοῦ ναυτεργάτου, περιορισθεισῶν εἰς τὸ ἐλάχιστον τῶν ἀποκλίσεων, εἰς ἐκείνας δηλ. μόνον τὰς ἐκ τῆς φύσεως τῆς ἐργασίας του ἐπιβαλλομένας·

γ. ἡ προστασία τοῦ μισθοῦ καθίσταται πληρεστέρα διότι δὲν σχετίζεται οὔτε μὲ τὴν τύχην τοῦ ταξειδίου, οὔτε τῶν ἐξ αὐτοῦ κερδῶν. Ἡ μορφή τῆς ἀμοιβῆς διὰ συμμετοχῆς εἰς τὰ κέρδη συνεχῶς παραμερίζεται·

δ. ἡ ἐξασφάλισις τῆς σταθερότητος τῆς θέσεως τοῦ ναυτεργάτου γίνεται πληρεστέρα, ρυθμιζόμενου κατὰ τὸ δυνατὸν καλλίτερον τρόπον τοῦ θέματος τῆς λύσεως τῆς σχέσεως·

ε. τὸ πειθαρχικὸν δίκαιον προσαρμύζεται πρὸς τὰς νεωτέρας κοινωνικὰς ἀντιλήψεις, διὰ τοῦ περιορισμοῦ ἀφ' ἑνὸς τῶν ποινῶν καὶ ἀποκλεισμοῦ τῶν προτέρων βαρβάρων τοιούτων καὶ διὰ τῆς ἐντόνου κρατικῆς ἐπ' αὐτῶν ἐποπτείας, καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ γενικοῦ ἀδικήματος τῆς λιποταξίας, διὰ τὴν κατάργησιν τοῦ ὁποίου μακροὶ διεξήχθησαν ἀγῶνες τῶν ναυτεργατῶν διὰ τοῦ τῆς ἐγκαταλείψεως τῆς θέσεως ἢ δραπετεύσεως ². Αἱ ποινικαὶ κυρώσεις κατὰ τῶν ναυτεργατῶν περιορίζονται διὰ τὰς παραβάσεις τὰς ἐχούσας γενικώτερον κοινωνικὸν χαρακτῆρα·

στ. ἡ προστασία τοῦ ναυτεργάτου γίνεται πληρεστέρα διὰ τῆς λεπτομεροῦς ρυθμίσεως τῶν τῆς τροφοδοσίας, ἐνδικοιτήσεως τοῦ πληρώματος, συνθέσεως αὐτοῦ, καθορισμοῦ τῶν εἰδικωτέρων καθηκόντων αὐτοῦ, τῆς ἐπὶ τοῦ πλοίου παροχῆς περιθάλψεως κλπ.

1. Οὕτω De Litala, ἐνθ' ἄνωτ. τ. I, 1953, σ. 429 ἐπ. καὶ εἰς β' ἔκδ. ἐν I. De Litala, *Contratti speciali di lavoro*, 1958, σ. 174-219, Brun-Galland, *Droit du travail*, 1958. Ὡς εἰδικὸς νόμος ρυθμιζὼν τὸσον τὸ ἰδιωτικόν, ὅσον καὶ τὸ δημόσιον ναυτεργατ. δίκαιον δέον νὰ μνημονευθῇ μεταξὺ ἄλλων καὶ ὁ νεώτατος γερμανικὸς τῆς 26 Ἰουλίου 1957 (*Seemannsgesetz*) ἐξ 147 ἄρθρων.

2. Σ. Ζάρκου, Τὸ πρόβλημα τῆς λιποταξίας ἐν τῷ ἐμπορ. ναυτικῷ, ἐν Ἐπ. Ἐμπ. Ναυτικοῦ 1930, σ. 21 ἐπ., 118 ἐπ., 647 ἐπ. Πρβλ. καὶ εἰσηγ. ἐκθ. σχεδίου κώδ. δημ. ναυτ. δικ. 1956, σ. 30 ἐπ. «ἐκεῖνο, ὅπερ δέον νὰ τιμωρῆται σήμερον εἶναι οὐχὶ ἡ διάρρηξις τῆς συμβάσεως, ἀλλ' αἱ ἐκ τοῦ κινδύνου, τὸν ὁποῖον διατρέχει τὸ πλοῖον μὲ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς θέσεως δυνάμεναι νὰ προκύψουν ζημίαι». R i p e r t, ἐνθ' ἄνωτ., τ. I, σ. 534.

6. Ὡς γενικά χαρακτηριστικά τῆς συγχρόνου ναυτεργατικῆς νομοθεσίας θὰ ἠδύνατό τις νὰ σημειώσῃ τὰ ἑξῆς:

α. τὴν ἔντονον *δημοσιοποίησιν* αὐτῆς διὰ τῆς διαρκῶς αὐξανομένης ἐπεμβάσεως τοῦ κράτους εἰς τὴν σχέσιν τῆς ναυτεργατικῆς ἐργασίας. Ἐκ τῆς *Ordonnance* τῆς 22 Σεπτεμβρίου 1668 περὶ ναυτικῆς ἀπογραφῆς (*systeme des classes*) ὡς καὶ τὸ *Edit du Roi* τοῦ Ἰουλίου 1720 (ἀρθρ. 8) περὶ δηλώσεως εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν συμβάσεων ναυτολογίας ἐδημιουργήθη ἐν εὐρύτατον δημόσιον ναυτεργατικὸν δίκαιον, ὅπερ ἐπιβάλλει τὸ ἀνώτερον κοινωνικὸν συμφέρον, δηλ. ἡ ἀνάγκη τῆς διατηρήσεως καὶ αὐξήσεως τῆς ἐργατικῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἀποδόσεως αὐτῆς ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν ἀνάγκην τῆς ἰδιαζούσης προστασίας τῶν ναυτικῶν. Οὕτω σημειοῦται μίᾳ συνεχῶς αὐξοῦσα ἐπέμβασις τοῦ κράτους εἰς τὴν ναυτικὴν σχέσιν διὰ τῆς δημιουργίας δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων τοῦ ἐφοπλιστοῦ καὶ τοῦ ναυτικοῦ ἕναντι αὐτοῦ. Αὕτη ἐκδηλοῦται διὰ τῆς συστάσεως ἰδίων κρατικῶν ὑπηρεσιῶν, τῶν ὁποίων συνεχῶς ἐπεκτείνονται αἱ ἀρμοδιότητες. Πρὸς τοῦτο λειτουργοῦν εἰδικαὶ ναυτικαὶ ἀρχαὶ καὶ ἄλλα αὐτοδιοίκητα ὄργανα μὲ ἐπικεφαλῆς τὸ Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας, ὅπερ ἔχει εὐρυτάτην ἀρμοδιότητα ἐπὶ τῆς ναυτικῆς ἐργασίας καλύπτον ὁλόκληρον τὸ πεδίου αὐτῆς. Τὸ κράτος ἐπεμβαίνει: αα) κατὰ τὴν προπαρασκευὴν—ἀπογραφὴν, ἐκπαίδευσιν, διπλώματα ἢ πτυχία, μεσολάβησις—, κατάρτισιν καὶ λύσιν τῆς ναυτεργ. σχέσεως, ββ) κατὰ τὴν διαμόρφωσιν τῶν ὄρων αὐτῆς—ἀνάμιξις εἰς τὰς συλλ. συμβάσεις ἐργασίας καὶ συμβιβαστικὴ ἢ διαιτητικὴ ἐπίλυσις συλλογικῶν διαφορῶν, γγ) κατὰ τὴν ἀσκήσιν τῆς πειθαρχικῆς ἐξουσίας—πειθαρχικὰ παραπτώματα πλοιάρχων, προσφυγὴ κατὰ πειθαρχικῆς ἀποφάσεως τοῦ πλοιάρχου—, δδ) διὰ τῆς συστάσεως αὐτοδιοικουμένων ὀργάνων εἰς τὰ ὁποῖα ἀνατίθεται ἡ ἐπιμέλεια τῆς ναυτεργατικῆς προνοίας ἐπὶ τῇ βάρῃ τῆς ἀρχῆς τῆς συλλογικῆς εὐθύνης, εε) διὰ τῆς ποινικοποιήσεως τῶν κανόνων τοῦ ναυτεργατικοῦ δικαίου, δι' ὧν θεμελιοῦνται ὑποχρεώσεις τῶν μετεχόντων τῆς ναυτεργατικῆς σχέσεως προσώπων καὶ ἕναντι τῆς πολιτείας. Εἰς τὴν ποινικοποίησιν μάλιστα περιελήφθησαν καὶ οἱ κανόνες τῶν συλλογικῶν συμβάσεων ἐργασίας. Οὕτως ἐδόθη εἰς τὴν κρατικὴν ἐξουσίαν ἐν δραστικὸν ὄπλον διὰ νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ σύμμορφωσις πρὸς ὅλας τὰς διατάξεις, αἵτινες σκοποῦν τὴν προστασίαν τῆς ὑγείας καὶ ἀποδόσεως τοῦ μισθωτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ὁμαλῆς καὶ ἀκινδύνου λειτουργίας τῆς ἐπιχειρήσεως.

β. τὴν προϊοῦσαν προσπάθειαν *διεθνοποίησης* τῶν κανόνων τῶν ρυθμιζόντων τὴν ναυτικὴν ἐργασίαν, ἐμφανισθεῖσαν μάλιστα εἰς τὸ ναυτικὸν δίκαιον πολὺ ἐνωρίτερον ἢ εἰς τὸ λοιπὸν ἐργατικὸν δίκαιον. Αὕτη ὀφείλεται εἰς τὴν ὁμοιότητα τῶν ρυθμιστέων σχέσεων τῶν ναυτεργατῶν, ἀπηλλαγμένων κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοπικῶν, κοινωνικῶν ἢ φυλετικῶν παραγόντων, προήχθη δὲ ἔτι μᾶλλον διὰ τῆς συνεχοῦς διὰ θαλάσσης ἐπικοινωνίας μεταξὺ τῶν διαφόρων λαῶν. Ὅχι μόνον λόγοι

ἀπλῆς εὐκολίας τῶν ναυτικῶν, οἵτινες ὑπηρετοῦντες ἐπὶ διαφόρων πλοίων εὐρίσκονται ὑπὸ τὸ κράτος διαφόρων νόμων, ἀλλὰ πρὸ παντὸς λόγοι οἰκονομικοῦ ἀνταγωνισμοῦ—ἐξίσωσις κοινων. βαρῶν— καθιστῶσιν ἀναγκαίαν τὴν διεθνοποίησιν. Οἱ λόγοι οὗτοι ὑπεβोधήθησαν καὶ τὴν γενικωτέραν ὁμοιομορφίαν τοῦ ναυτικοῦ δικαίου δι' ἣν ἐργάζεται πλῆθος σχετικῶν διεθνῶν ὀργανισμῶν¹. Οὕτως ἀρχικῶς ἐθιμικῶς, βραδύτερον διὰ τῆς ἀποδοχῆς ξένων κωδικοποιήσεων ἐπετεύχθη κατὰ μέγα μέρος ἡ ὁμοιομορφία τῶν κανόνων τῆς ναυτικῆς σχέσεως. Εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς ἐνοποιήσεως τοῦ ναυτεργατικοῦ δικαίου ἔδωκε ταχύτερον καὶ συστηματικώτερον ρυθμὸν ἡ διεθνὴς ὀργανώσις ἐργασίας². Μέχρι σήμερον ἔχουν γίνεαι δεκταὶ 27 διεθνεῖς συμβάσεις καὶ 15 διεθνεῖς συστάσεις διὰ τῶν ὁποίων ρυθμίζεται σχεδὸν ὁλόκληρος ἡ ὕλη τοῦ ναυτεργατικοῦ δικαίου συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς συμβάσεως ναυτολογίας, ἐξαιρουμένων μόνον τῶν περὶ πειθαρχίας διατάξεων³. Ἡ ρύθμισις εἶναι πολὺ λεπτομερῆς εἰσδύουσα καὶ εἰς ἐπουσιώδεις λεπτομερείας· εἶναι ὁμως ἄξιον ἀπορίας πῶς, ἐνῶ παρατηρεῖται τοσαύτη λεπτομερεια· εἶναι ὁμως ἄξιον ἀπορίας πῶς, ἐνῶ παρατηρεῖται τοσαύτη προθυμία πρὸς κατάρτισιν διεθνῶν συμβάσεων, δὲν ἀκολουθεῖται καὶ ἀπὸ τοιαύτην πρὸς ἐπικύρωσιν, ἐνῶ μάλιστα αἱ ἐθνικαὶ νομοθεσίαι τῶν πλείστων χωρῶν οὐδαμῶς ὑπολείπονται τῆς διεθνοῦς ρυθμίσεως ἢ καὶ παρ' αὐτῆς ἐμπνέονται⁴. Παρ' ἡμῖν ἔχουν ἐπικυρωθῆ μόνον 5. Τοῦτο δέον ν' ἀποδοθῆ εἰς τὴν ὑπὲρ τὸ δέον ἐξουχιστικὴν ρύθμισιν τῶν θεμάτων τούτων, ἥτις στερεῖ τὰς χώρας τῆς εὐχερείας προσαρμογῆς τῆς νομοθεσίας εἰς περιόδους κρίσεων. Σημειωτέον πάντως ὅτι καὶ αἱ μὴ κυρωθεῖσαι διεθνεῖς συμβάσεις ἐργασίας καίπερ μὴ κυρωθεῖσαι δὲν στεροῦνται νομικῆς σημασίας, διότι δι' αὐτῶν δημιουργοῦνται διεθνῶς ἀνεγνωρισμέναι ἀρχαὶ τοῦ ναυτεργατικοῦ δικαίου, δι' ὧν δύνανται νὰ συμπληρωθῶσιν ἡ ἐρμηνευθῶσι κανόνες τοῦ ἰσχύοντος ναυτεργατικοῦ δικαίου⁵, ὡς π.χ. προκειμένου περὶ ἀδειῶν μετ' ἀποδοχῶν ἢ παλινოსτήσεως·

1. Β. Χανίδη, Διεθνεῖς συμβάσεις εἰς τὴν ναυτιλίαν, 1952, σ. 3 ἐπ.

2. Χ. Ἀγαλλοπούλου, Ἡ διεθνοποίησις τοῦ ναυτ. ἐργ. δικαίου ἐν Ἑπ. Ἑμπ. Ναυτ., Δεκέμβριος 1925.—Χ. Ἀγαλλοπούλου, Ἡ διεθνὴς διάσκεψις τῆς ναυτ. ἐργασίας, ἐν Ἑπ. Ἑμπ. Ναυτ., Ἰούλιος 1926.—Σ. Ζάρκου, Ἡ διεθνὴς ἐπίλυσις τῶν ναυτ. ζητημάτων, Ἑπ. Ἑμπ. Ναυτ. 1929, σ. 11 ἐπ., 97 ἐπ. Ν. Κομνηνοῦ, ἐν Ἑπ. Ἑμπ. Ναυτ., τ. Β' σ. 197 ἐπ. Ἡλ. Κρίσπη, Περίληψις ὁμιλίας «Ἡ δ. ὀργ. ἐργ. καὶ ἡ ναυτικὴ ἐργασία», ἐν Ἑπ. Ἑργ. Δικ. τ. 13, σ. 336.

3. Γενικὴν ἐπισκόπησιν τοῦ ἔργου τῆς Διεθνούς Ὀργ. Ἐργασίας ἐπὶ τοῦ ναυτεργ. πεδίου, ὄρα *Revue Intern. du Travail*, Νοέμβριος 1958, σ. 477-511 (*Bilan de sept sessions maritimes de la Conférence Intern. du Travail*). Τὰ κείμενα τῶν διεθνῶν συμβάσεων καὶ συστάσεων πρβλ. ἐν *Code Intern. du Travail*, (ἔκδ. Β.Ι.Τ.), τ. Ι, 1953, σ. 855-1042.

4. Περὶ τῶν δυσχερειῶν γενικώτερον τῆς ἐπικυρώσεως τῶν διεθνῶν συμβάσεων πρβ. *Scelle, L'organisation intern. du Travail et le B.I.T.*, 1930, σ. 215 ἐπ.

5. Χ. Ἀγαλλοπούλου, Εἰσαγωγή εἰς τὸ ἐργ. δίκαιον, 1958, σ. 100 ἐπ.

γ. τὴν συλλογικὴν ρύθμισιν τῶν θεμάτων τῆς ναυτ. ἐργασίας ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν αὐτονομίαν, τὴν ἀνάθεσιν δηλ. εἰς τὰς δημιουργουμένας κοινωνικὰς δυνάμεις τῆς ρυθμίσεως τῶν ἐνδιαφερόντων αὐτὰς θεμάτων. Οὕτω τουνώνεται ἡ δημοκρατικὴ ἀρχὴ καὶ καθίσταται ἡ ρύθμισις τῆς ναυτεργ. σχέσεως περισσότερον ἀντικειμενικὴ καὶ εὐπροσάρμοστος¹. Ἡ συλλογικὴ ρύθμισις ἐπιτυγχάνεται διὰ τῶν συλλογικῶν συμβάσεων καὶ τῶν ἀποφάσεων διαιτητ. ἐπιλύσεως τῶν συλλογικῶν διαφορῶν. Ἡ τάσις αὕτη παρουσιάζεται περισσότερον ἔντονος εἰς τὴν ναυτεργατικὴν νομοθεσίαν, διότι παρέχει μεγαλύτεραν εὐχέρειαν ρυθμίσεως, ἰδίως ἐν ὄψει διεθνοῦς συναγωγισμοῦ ἢ κρίσεων.

δ. τὸν ἀναγκαστικὸν χαρακτήρα τῶν κανόνων τοῦ ναυτεργ. δικαίου, μὴ παρεχομένου περιθωρίου ἰδιαιτέρας ρυθμίσεως εἰς τὴν ἀτομικὴν σύμβασιν. Τὸ φαινόμενον τῆς «παρακμῆς» τῆς συμβάσεως εἶναι ἔντονώτερον εἰς τὸ ναυτεργατικὸν δίκαιον.

ε. τὴν τάσιν ὅπως ἐφαρμόζεται οὐχὶ μόνον ἐπὶ πλοίων ἐπὶ κέρδει ἐνεργούντων ναυτιλ. ἐργασίας, ἀλλ' ἐπὶ παντὸς πλοίου.

7. Ἐν ὄψει τῶν ἀνωτέρω χαρακτηριστικῶν τῆς συγχόνου ναυτεργατικῆς νομοθεσίας ἐρωτᾶται πῶς θὰ κριθῆ ἡ ἑλληνικὴ ναυτεργατικὴ νομοθεσία καὶ ἰδιαιτέρως ἡ ρύθμισις τῆς συμβάσεως ναυτολογίας ἐν τῷ νεωτάτῳ κώδικι τοῦ ἰδιωτικοῦ ναυτικοῦ δικαίου.

Τὸ ἑλληνικὸν ναυτεργατικὸν μὲ ἐλάχιστα συνταγματικὰ ἐρείσματα, τὰ περιλαμβανόμενα εἰς τὰ ἄρθρα 3,4, 11, 13, 32, 57, 89 * εἶναι πλήρες καὶ ρυθμίζει κατὰ προοδευτικὸν τρόπον τὰ προβλήματα, μὴ ὑστεροῦν τῆς διὰ διεθνῶν συμβάσεων ρυθμίσεως αὐτῶν. Ὑπάρχει πλήρης ρύθμισις τῆς ναυτεργατικῆς προστασίας (τροφοδοσία, σύνθεσις πληρωμάτων, κανονισμὸς ἔσωτερ. ὑπηρεσίας, ὄροι ὑγιεινῆς καὶ ἀσφαλείας, ναυτικὴ ἀπογραφή, προστασία ἀνηλίκων, εὗρεσις ἐργασίας κλπ.). Πλὴν ὁμως ἡ νομοθεσία—ἣτις ἀποτελεῖ καὶ τὴν κυρίαν πηγὴν αὐτοῦ—εἶναι πολύπλοκος, κατατεμημένη εἰς ἀπειρίαν νόμων μὲ διατύπωσιν ἐνίοτε λεπτομερειακὴν καὶ οὐχὶ ἀκριβολόγον, ἀκόμη δὲ μὲ ὑπεραιωνοβίους διατάξεις, προσοριζούσας εἰς τὴν Ἰστιοφ. ναυτιλίαν, διὸ καὶ ἔχει ἀνάγκην ἀναχωνεύσεως, δι' ἣν ἄλλωστε ἐργάζεται ἡ διὰ τοῦ ν. 755)48 συσταθεῖσα ἐπιτροπὴ, ἣτις καὶ κατήρτισε ἐν πλήρει σχέδιον κώδικος δημ.ναυτ.δικαίου ἐκ 307 ἄρθρων². Παρὰ τὴν ἀπαιτείαν

1. Σ. Ζάρκου, Αἱ ὁμαδικαὶ συμβάσεις ἐν τῇ ναυτ. ἐργασίᾳ, ἐν Ἐπ. Ἐμπ. Ναυτ. 1930, σ. 567-602.

2. Χ. Ἀγαλλοπούλου, Εἰσαγωγή εἰς τὸ ἐργ. δίκαιον, 1958, σ. 19 ἐπ.

3. Κατὰ τῆς νομοθεσίας ἔχουν διατυπωθῆ πολλὰ ἐπικρίσεις ἐκ μέρους κυρίως ἐφοπλιστικῶν κύκλων. Ἐπικρίνονται αἱ περὶ προσόντων καὶ συνθέσεως τῶν πληρωμάτων διατάξεις, αἵτινες ἐδημιούργησαν κατ' αὐτοὺς πολλὰ ἐμπόδια εἰς τὴν ἔθν. ναυτιλίαν καὶ ἐπέδρασαν δυσμενῶς ἐπὶ τῆς ἐπαγγελμ. ποιότητος τῶν ναυτικῶν. Εἰς τοῦτο συνε-

μῆς μισθῶν, παροχῆς κλινοσκευῆς καὶ ἐπιτραπεζίων σκευῶν κλπ.¹, τὰ τῆς ἐπιλύσεως συλλογικῶν διαφορῶν κλπ. Παρὰλλήλως καὶ ἡ κοινωνικὴ πρόνοια, χρονολογουμένη ἀπὸ μιᾶς σχεδὸν ἑκατονταετίας, εὐρίσκεται εἰς ἀξιοζήλευτον σημεῖον^{2,3}. Ἐν τέλει ἐν διαρκῶς συμπληρούμενον καὶ βελτιούμενον διοικητικὸν ναυτεργατικὸν δίκαιον ὀλοκληρῶνει τὴν προστασίαν τῶν ναυτικῶν.

8. Εἰδικώτερον ἢ σύμβασιν ναυτολογίας, διεπομένη μέχρι τοῦ 1951 ὑπὸ τοῦ ἐμπορ. κώδικος (ν. ΓΥΖ' τοῦ 1910), ἀπὸ τοῦ 1951 μέχρι τοῦ 1958 ὑπὸ τοῦ ν. 1752/51, σήμερον ρυθμίζεται ὑπὸ τοῦ κώδικος ἰδιωτ. ναυτικοῦ δικαίου (ἄρθρ. 21, 37 - 83, 87, 205, 249, 251, 289, 295 κλπ.), συμπληρουμένου ἐπικουρικῶς ὑπὸ τῶν διατάξεων τῆς λοιπῆς ἐργατικῆς νομοθεσίας. Ὁ κώδιξ εἶναι προῖον μακρᾶς καὶ ἐπιμελοῦς ἐργασίας ἐπιτροπῆς ἐξ εἰδικῶν ἐπιστημόνων⁴. «Εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν ἀρθρῶν περὶ πληρώματος, ὡς παρα-

1. Τὸ θέμα τῶν συλλογικῶν συμβάσεων καὶ τῆς ἐπιλύσεως τῶν συλλογικῶν διαφορῶν δὲν ἀναφέρεται οὔτε εἰς τὸν κώδικα τοῦ ἰδιωτ. ναυτ. δικαίου, οὔτε εἰς τὸ σχέδιον τοῦ κώδικος δημοσίου ναυτ. δικαίου, καὶ ἐν τούτοις ἔχει ἀπόλυτον ἀνάγκην ἀναχωνεύσεως. Ὁ ν. 3276/45 «περὶ συλλ. συμβάσεων», συνταχθεὶς ἀρχικῶς ὑπὸ τῆς ἑλλην. κυβερνήσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἀντιμετώπιζε τὰς ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἥδη ἐμφανίζι σημαντικὰ κενά. Πολλῶ μᾶλλον ἀνάγκην ἀναρρυθμίσεως ἔχει ὁ ν. 299/36 «περὶ συλλογ. διαφορῶν». Συνταχθεὶς κατ' ἀπομίμησιν τοῦ διὰ τὴν χερσαίαν ἐργασίαν ἰσχύοντος μὲ μίαν ἀτελεῖ ἔννοιαν τῶν συλλογ. διαφορῶν, ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς ἀμιγροῦς ἀρχῆς τῆς διαιτητικῆς ἐπιλύσεως τῶν συλλ. διαφορῶν ἥδη ὑπερφαλαγγίσθη διὰ τῆς «διαιτητικῆς ρήτηρας» τῶν συλλογ. συμβάσεων, ἣτις προσεγγίζει πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς συνδιαλλαγῆς καὶ δὴ κατὰ τρόπον «μὴ ἀπομακρυνόμενον τοῦ κειμένου τῶν ἰσχυουσῶν συλλογ. συμβάσεων». Ἐπὶ τόσον σοβαρῶν θεμάτων δεῖον νὰ ὑπάρξουν σαφεῖς καὶ ὀλοκληρωμέναι διατάξεις. Σημειώτεον ὅτι ἥδη διὰ τῆς σχεδὸν ὁμοιοτύπου ἐπαναλήψεως τῶν διατάξεων ὑφ' ὧν τῶν ἰσχυουσῶν συλλογικῶν συμβάσεων ἐργασίας τείνει νὰ δημιουργηθῇ ἐν π α ρ ἄ λ λ η λ ο ν αὐτόνομον ναυτεργ. δίκαιον.

2. Πέραν τῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἐπαναστάσεως ληφθέντων ὑπὲρ τῶν ἀπομάχων μέτρων, ἥδη ἀπὸ τοῦ 1847 εἶχε καταρτισθῆ σχέδιον νόμου περὶ ναυτ. ἀπομαχταμείου, ὅπερ ἐψηφίσθη τὸ 1861. Ἐξόχως ὁμως ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι, διὰ τοῦ Β Δ. τῆς 10-3-1869, ἐπετράπη «τοῖς διοικοῦσι τὸ Ν.Α.Τ. νὰ συστήσωσιν ἐν Ἀθήναις ἄ σ υ λ ο ν ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἀγαπητοῦ Ἡμῶν Κωνσταντίνου», ὅπερ σκοπὸν θὰ εἶχεν ὅπως π ε ρ ι θ ἄ λ π ω ν τ α ἰ «οἱ ἐκ τῶν ἀπογεγραμμένων θαλάσσης ἐργατῶν νοσοῦντες ἢ κἀμνοντες ἢ γεγρακότες, ὁ πάσης ἀνθρωπίνης προστασίας ἕρημοι, οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ πορισθῶσι τὸν ἐπιούσιον αὐτῶν ἄρτον κόποις ἰδίοις». Πρβλ. σχετικὴν ἱστορίαν, ἀντιδράσεις, ἀγῶνας Γ. Ζ ω χ ι ο ῦ ἐν Ἐπ. Ἐμπ. Ναυτ. 1938, σ. 1036 ἑπ. 1213 ἑπ., 1939 σ. 41 ἑπ., 167 ἑπ.

3. Ἐπισκόπησιν τῆς κοινων. προνοίας εἰς τὸ ἐμπορ. ναυτικὸν πρβλ. Τ σ ι κ ρ ἰ κ η, ἐν Ναυτ. Χρονικά 1.1.58, σ. 63 ἑπ. Π. Θ ε ο χ ἄ ρ η, αὐτόθι σ. 45. Εἰ δ ι κ ο ῦ, αὐτόθι 15.1.55, σ. 11 ἑπ.

4. Πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς ἦτο ὁ καθηγητῆς Γ. Μ α ρ ι δ ἄ κ η ς καὶ εισηγητῆς τοῦ τμήματος περὶ ναυτικῆς ἐργασίας ὁ ἀντιναύαρχος Β. Σ κ α ρ π ἔ τ η ς. Πολλὰ ἀμφιβολία ἐγεννήθησαν εἰς τὸ ἐάν θὰ ἔπρεπε νὰ διατηρηθῇ ἐν ἰσχύϊ ὁ ν. 1752/52,

τηρεί ή εισηγ. έκθεσις του κώδικος, ή 'Επιτροπή έλαβεν ύπ' όψιν και τās διατάξεις τής γαλλικής, βελγικής και ίταλικής νομοθεσίας, κυρίως όμως έβασίσθη εις τās συνθήκας ύπό τās όποιās διεμορφώθη κατά τούς τελευταίους χρόνους ή κινήσις και ή έργασία τής έλληνικής έμπορικής ναυτιλίας και εις τήν πείραν εκ τής μέχρι τουδε έφαρμογής του έμπορικου νόμου.

Πράγματι δε ήτο ανάγκη αντικαταστάσεως τής παλαιās νομοθεσίας, ήτις περιείχε διατάξεις, άλλας μόν πολύ προοδευτικές, άλλας δε καθυστερημένες, μη προσαρμοζόμενες πρὸς τήν σύγχρονον ναυτιλιακήν τεχνικήν, γενικῶς δε ήτο συρραφή διαφόρων ξενικής προελεύσεως διατάξεων χωρίς ένότητα και συνοχήν '.

Τὰ χαρακτηριστικά τής νέας ρυθμίσεως είναι τὰ εξής:

α) έρρυθμίσθησαν πληρέστερον αί ύποχρεώσεις του ναυτικού και του έργοδότη (άρθρ. 57 κωδ.)

β) άπηλλάγη του φόρτου τών μεσαιωνικών διακρίσεων και άπέβαλε διατάξεις πρὸ πολλοῦ καταστάσας άχρήστους

γ) έπεξετάθη επί πάντων τών πλοίων, διαγραφέντος του ίσχύοντος κριτηρίου τής «επί κέρδει» έπιχειρήσεως ναυτιλιακών εργασιών

δ) προσήγγισε τήν ρύθμισιν τής ναυτικής πρὸς τήν χερσαίαν έργασίας, ήτις κατέστη εύχερης μετά τήν σύνταξιν του Α.Κ. Είναι δε ήδη εύρυτέρα ή έπικουρική έφαρμογή οῦ μόνον του Α.Κ., αλλά και τών άλλων εργατ. νόμων, έφ' όσον δέν άποκλείεται είτε ρητῶς, είτε εκ τής φύσεως των ή έφαρμογή των εις τήν ναυτ. έργασίαν * ή και άκόμη είναι ω λ ο κ λ η-

ό όποιος είχε καταρτισθί ύπό τής αύτης έπιτροπής και έφ' οῦ είχαν συμφωνήσει ναυτεργατικά και έργοδοτικά όργανώσεις (πρβλ. κείμενον εις Ναυτ. Χρονικά 15.3.51, σ. 7) και ό όποιος εν τή πράξει είχαν έπιτύχει. Πρβλ. Τ σ ά γ κ α ρ ι, 'Ερμ. κωδ. ιδιωτ. ναυτ. δικαίου 1958, σ. 143, Γ. Κ ο λ ύ μ β α, Ναυτ. Χρον. 1.7.58, σ. 16 έπ. Τās επί του θέματος άντιρρήσεις τής συντακτικής έπιτροπής πρβλ. εν Συμπ. Εισηγ. έκθ. (έπίσημος έκδοσις σ. 173 έπ.). Σύντομον έπισκόπησιν τών διαφορών του κώδικος και του ν. 1752/52 πρβλ. Κ α ρ α β ά, 'Ελλ. Ιδιωτ. ναυτ. δικαίον, 1956, σ. 196.

1. Φ. Πο τ α μ ι ά ν ο υ, 'Επ. 'Εμπ. δικ., τ. Ι, σ. 207. 'Ηδη ειδικοί έπιστήμονες είχαν έπισημάνει τήν ανάγκην αντικαταστάσεως τών πεπαλαιωμένων διατάξεων. Ούτως ό Σ π. Ζ ά ρ κ ο ς είχε καταρτίσει σχέδιον διατάξεων έξ 135 άρθρων εν 'Επιθ. 'Εμπ. Ναυτ. 1932, σ. 8 έπ. 112 έπ., 357 έπ. Πρβλ. και Κ. Κ α τ σ α μ π η, εν 'Επ. 'Εμπ. Ναυτ. 1932, σ. 419 - 430.

2. 'Η λύσις αύτη δέον να γίνη δεκτή, παρά τήν διά του ν. δ. 20/21.9.26 κατάργησιν του ν. δ. 17/18.10.23, άναφέρεται δε εις γενικήν συμπληρωματικήν έφαρμογήν τής άστικής νομοθεσίας επί του ναυτ. δικαίου. R i p e r t, ενθ' άνωτ., σ. 497. Σ ο ὕ ρ λ ο ς εν Lyon-Caen et Renault-Amiaud, Συστ. έμπ. δικαίου, τ. 5, 1936, σ. 325 σημ. Πρβλ. και Κ α π ο δ ί σ τ ρ ι α, 'Ερμ. Α. Κ., Εισαγ. άρθρ. 648-680, άριθ. 62, όστις περιορίζει τήν έπικουρικήν έφαρμογήν μόνον εις τās διατάξεις του Α. Κ.

3. Α. Π. 193/47 ΕΕΝ, ιδ' σ. 379.

ρ ω μ έ ν η ή υπό τών κανόνων του ναυτεργατικού δικαίου ρύθμισις¹. Πέραν τούτων ένδεικνυται και ή μεταφορά έρμηνευτικών λύσεων έκ του Α.Κ. εις αντίστοιχους διατάξεις τής ναυτ. έργασίας². Ούτω τά θέματα τής «άνα-νεώσεως» τής συμβάσεως, τής συμπληρωματικής άμοιβής, τά τής μεταβολής του προσώπου του πλοιοκτήτου ή του πλοιάρχου, τά τής υποχρεώσεως προνοίας του έργοδότη, τά τής συμμετοχής του ναυτικού εις τά κέρδη τής έπιχειρήσεως — μορφή άγνωσμένη υπό του νέου κώδικος — ή προστασία τών έφευρέσεων του ναυτικού, αι άδειαι μετ' άποδοχών, τό έλάχιστον όριον τής προστασίας τών συλλογικών συμβάσεων, ή ύπερημερία του έργοδότη, τά περι συμψηφισμού, κατασχέσεως ή έκχωρήσεως του μισθοϋ, τό περιεχόμενον του πιστοποιητικού έργασίας, ή παροχή έλευθέρου χρόνου προς εύρεσιν έργασίας, κλπ. ως και γενικώτερον ή καλόπιστος έκτέλεσις τής συμβάσεως, ή άπαγόρευσις έκμεταλλεύσεως (άρθρ. 179 Α.Κ.), ή άπαγόρευσις τής καταχρηστικής άσκήσεως του δικαιώματος τής καταγγελίας, τό έφαρμοστέον δίκαιον (άρθρ. 25 Α.Κ.) κλπ. διέπονται υπό του Α.Κ. και ειδικών νόμων³.

ε) ή νομική θέσις του πλοιάρχου έρρυθμίσθη επί τή βάσει τών νεωτέρων αντίλήψεων περί τής θέσεως αυτού έν τή ναυτιλιακή οικονομία — παύει νά έχη τās έκτεταμένες έμπορικές άρμοδιότητας και νά εμφανίζεται ως συμβαλλόμενος επί τών θαλασσιών μεταφορών —. Αύτη τόν προσήγγισε πλησιέστερον προς τήν θέσιν του λοιπού πληρώματος (άρθρ. 52 κωδ.)⁴.

στ) δέν συνδέει τόν μισθόν με τήν τύχην του πλοϋ, ως έπραττον π.χ. τά άρθρ. 348-350 του 'Εμπ. Νόμου' επίσης άποσαφηνίζει έν τινι μέτρω τήν έννοιαν αυτού, έφ' ης είχε διχασθη ή νομολογία μας, με τήν μη έπανάληψιν εις τόν Κώδικα τής διατάξεως του άρθρου 4 του ν. 1752)51⁵. 'Επίσης ρυθμίζει τό θέμα τής προκαταβολής, ως και τής έξα-

1. Τό θέμα, πότε ή ρύθμισις του ναυτ. κώδικος είναι ώ λ ο κ λ η ρ ω μ έ ν η είναι δυνατόν νά γενήση πολλά ζητήματα. Εις τινα θέματα, ως π.χ. εις τήν καταγγελίαν τής συμβάσεως ναυτ. έργασίας είναι όπωσδήποτε εύχερης ή λύσις και συνεπώς επί' αυτών δέν ύπάρχει πεδίο εφαρμογής τών ειδικών διατάξεων του Α.Κ. Εις άλλα όμως, όπως π.χ. εις τό θέμα τών έπιτρεπομένων μορφών μισθοϋ, γεννώνται σοβαρά άμφιβολια έν έπιτρέπεται π.χ. ή συμφωνία περί συμμετοχής εις τά κέρδη κλπ.

2. Παράδειγμα τιαύτης μεταφορής λύσεως είναι επί του άρθρ. 67 κώδ. έκ του άρθρ. 660 § 2 Α.Κ. ως προς τήν έννοιαν τής υπαιτιότητας. Κ α π ο δ ί σ τ ρ ι α, 'Επ. 'Εμπ. δικ., τ. Ι, σ. 460 έπ.

3. Ούτω π.χ. του νόμου 4694/30 «περί άπαγορεύσεως τής κατασχέσεως τών ήμερομισθίων έργατών» ή άκόμη του ν. 3248/55 περί κυρώσεως τής ύπ' αριθ 95/49 δ. συμβ. έργασίας «περί προστασίας του ήμερομισθίου» κλπ. Πρβλ. και Τ σ ά γ κ α ρ ι, 'Η σύμβασις ναυτ. έργασίας 1953, 33.

4. Ρ ο τ α μ ι α ν ο ς, Le nouveau droit maritime grec, 1958, σ. 17.

5. Κ α ρ α β α, 'Ελλ. Ιδιωτ. ναυτ. δίκαιον, 1956, σ. 192, σημ 18. 'Αλλως Τ σ ά γ κ α ρ ι, 'Ερμ. κωδ. Ιδιωτ. ναυτ. δικαίου, 1958 σ. 169 έπ.

σφαλίσεως ἑνὸς τουλάχιστον μισθοῦ ἐν περιπτώσει ἀπολύσεως πρὸ τῆς λήξεως τοῦ πρώτου μηνός.

ζ) περιελήφθη ὑποχρέωσις πρὸς ἀποζημίωσιν διὰ τὰ ἀπολεσθέντα ἐν ναυαγίῳ ἀντικείμενα τοῦ ναυτικοῦ (ἄρθρ. 63 κωδ.).

η) ἐρρυθμίσθησαν ἐπὶ τὸ κοινωνικώτερον τὰ τῆς περιθάλψεως τῆς ἀσθενείας τῶν ναυτικῶν, εὐρυνθείσης τόσον τῆς διαρκείας τῆς προστασίας ὅσον καὶ τῆς ἐννοίας αὐτῆς διὰ τῆς συμπεριλήψεως ἐν τινι μέτρῳ καὶ τῶν πταίσματι τοῦ ναυτικοῦ προκαλουμένων ἀσθενειῶν.

θ) ἐρρυθμίσθησαν πληρέστερον καὶ κοινωνικῶς ἱκανοποιητικῶς τὰ τῆς παλιννοστήσεως τῶν ναυτικῶν (ἄρθρ. 78-80 κωδ.), ἐφ' ἧς προηγουμένως ἀγωνιώδης κατεβάλλετο προσπάθεια διὰ νὰ δοθῇ κοινωνικὴ πνοὴ εἰς τὰς ἑλλιπείς διατάξεις¹.

ι) ἐπεμηκύνθη τὸ προνόμιον ἐπὶ τοῦ πλοίου καὶ τοῦ ναύλου καὶ διηρυνήθη τοῦτο· οὕτω δὲν περιορίζεται πλέον εἰς μόνους τοὺς μισθοὺς, ἀλλ' ἐπεκτείνεται εἰς πάσας τὰς ἐκ τῆς συμβάσεως ἐργασίας πηγαζούσας ἀπαιτήσεις τοῦ πλοιάρχου καὶ τοῦ πληρώματος², χωρὶς ὅμως νὰ ἐπεκτείνεται αὐτὸ καὶ εἰς τὰς ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἀσφαλ. ὀργανισμῶν ἐκτὸς τοῦ Ν.Α.Τ. ἀπαιτήσεις (ἄρθ. 205 β κωδ.). Ἀνάλογος περιορισμὸς ἐγένετο καὶ εἰς τὴν δυνατότητα τῆς διὰ παραχωρήσεως τοῦ πλοίου καὶ τοῦ ναύλου ἀπαλλαγῆς τῆς εὐθύνης τοῦ πλοιοκτῆτου. Ἐπὶ τῶν ἐργατικῶν ἀτυχημάτων, ἐφ' ὧν ζωηρὰ διχογνωμία ἐκράτει παρ' ἡμῖν ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ παλαιότερου δικαίου³, θὰ δύναται νὰ ἰσχύσῃ ἡ διάταξις τοῦ ἄρθρ. 85 ἐδ. β' τοῦ κώδ., καθ' ἣν ἡ παραχώρησις τοῦ πλοίου καὶ τοῦ ναύλου περιλαμβάνει καὶ τὸ ἀσφάλισμα.

Ἐξ ἐτέρου ὡς **μ ε ι ο ν ε κ τ ἧ μ α τ α** τῆς ρυθμίσεως θὰ ἠδύναντο νὰ καταλογισθοῦν τὰ ἑξῆς:

α) Ἡ οὐχὶ πάντοτε σαφῆς διατύπωσις καὶ οὐχὶ πλήρης ἀποσαφήνις νομικῶν τινῶν ἐννοιῶν, ὡς καὶ κακὴ χρῆσις νομικῶν τινῶν ὄρων, ὡς π.χ. ἡ εἰς δύο ἄρθρα (69, 73 κωδ.) διάσπασις τοῦ αὐτοῦ θέματος ἢ εἰς ἄρθρ. 69 χρησιμοποίησις τοῦ ὄρου «ὑπαναχώρησις», ἢ ὁ μὴ συνδυασμὸς τοῦ ἄρθρ. 60 § 1 ἐδ. α' μὲ τὴν ἀποζημίωσιν τῆς καταγγελίας τῆς συμβάσεως ναυτολογήσεως, ἢ ἀκόμη παρὰ τὴν ὑπαρξιν δύο ἄρθρων (57 καὶ 59) περὶ εὐθύνης τοῦ πληρώματος ἀνάγκη τῆς προσφυγῆς εἰς τὸ ἄρθρ. 652 Α.Κ.

1. Φ. Ποταμιάνου, Ἐπ. Ἐμπ. Δίκ. Ι, σ. 193 ἐπ., 292 ἐπ.

2. Αἱ τροποποιήσεις ἐμπνεόνται, ὡς σημειοῖ ἡ εἰσηγ. ἐκθ. τοῦ κώδικος (ἐπίσ. ἐκδ. σ. 114), ἐκ τῆς δ. συμβ. τοῦ 1926. Πρβλ. Γ. Μ α ὕ ρ ο υ, Τὰ ναυτικὰ προνόμια εἰς τὸ διεθνὲς ναυτ. δίκαιον 1939.

3. Φ. Ποταμιάνου, Ἐπ. Κοιν. Πολιτ. καὶ Νομοθ. 1942, σ. 76 ἐπ. Δ. Παπαμιχαλοπούλου, Ἀρχ. Ἰδιωτ. Δικ., τ. Η' (ἀναστ.). Σ π η λ ι ο π ο ὕ λ ο υ, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 445.

β) Ἡ ἀγνοία τῶν ἀδειῶν μετ' ἀποδοχῶν, τῶν ὁποίων ἡ ρύθμιση γίνεται διὰ τῶν συλλογικῶν συμβάσεων, ἐνῶ ἐν τῇ χερσαίᾳ ἐργασίᾳ τὸ θέμα ρυθμίζεται ὑπὸ τοῦ Α.Κ. καὶ εἰδικῶν νόμων. Ἡ παράλειψις τῆς εἰδικῆς ρυθμίσεως συνεπάγεται λόγῳ τῆς ἐπικουρικῆς ἰσχύος τοῦ Α.Κ. τὴν ἐπὶ τῆς ναυτ. ἐργασίας ἰσχύν τῶν ἀρθρ. 666 - 667, ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι εὐνοϊκώτεροι αἱ διατάξεις τῶν συλλ. συμβάσεων.

γ) Δὲν περιέλαβε ρητὴν διάταξιν περὶ τοῦ ἀναγκαστ. χαρακτῆρος τῶν διατάξεων τῶν ἀφορώσων τὴν μισθοδοσίαν, τὴν παλινόσθησιν καὶ τὴν νοσηλείαν, ὡς ἐπραττεν ὁ ἐμπ. κώδιξ (ἀρθ. 366), καὶ διὰ τῆς παραπομπῆς εἰς τὰς ἀντιστοίχους διατάξεις τοῦ Α.Κ., ὡς ἀναφέρει ἡ εἰσηγ. ἐκθέσις τοῦ Κώδικος, δὲν λύεται τὸ θέμα, ὅπερ ἐν τῇ πράξει εἶναι προωρισμένον νὰ προκαλέσῃ πολλὰς ἀμφισβητήσεις. Πράγματι ἡ ὑπὸ τῆς εἰσηγ. ἐκθέσεως ἐπικαλουμένη ἐφαρμογὴ τοῦ ἀρθρ. 679 Α.Κ. — τὸ ὁμοίως ἐπικαλούμενον ἀρθρ. 3 Α.Κ. οὐδόλως βοηθεῖ, διότι αὐτὸ ἀπλῶς θέτει γενικὸν κανόνα, χωρὶς νὰ προσδιορίζη ποῖοι εἶναι οἱ κανόνες δημοσίας τάξεως — δὲν εἶναι ἀρκετὴ, διότι τοῦτο προσδιορίζει ρητῶς τὰς διατάξεις, ἐφ' ὧν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ συμφωνία περιορίζουσα τὸ δικαίωμα τοῦ μισθωτοῦ. Ἀσχέτως τοῦ ἐὰν εἶναι δυνατὴ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἐξαιρετικῆς ταύτης διατάξεως καὶ ἐπὶ κανόνων μὴ συμπιπτόντων ἀπολύτως πρὸς τοὺς εἰς οὓς αὕτη παραπέμπει τοιοῦτους, ἀλλ' ἀπλῶς ταυτιζομένων εἰς τὰς γενικὰς γραμμάς, δὲν καλύπτεται οὔτε ὀλόκληρον τὸ τὸ περὶ μισθοῦ κεφάλαιον, οὔτε ὁ ἰδιάζων εἰς τὴν ναυτικὴν ἐργασίαν θεσμὸς τῆς παλινοσθήσεως.

Συνεπῶς ὁ καθορισμὸς τῶν ἀναγκ. δικαίου διατάξεων θὰ γίνῃ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γενικῶν ἐρμ. μεθόδων, πρᾶγμα ὅπερ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπολύτως ἀσφαλὲς διὰ τὸν ναυτικόν¹.

δ) Ἡ προστασία τῆς σταθερότητος τῆς θέσεως τοῦ ναυτικοῦ ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ ἐν τῷ νέῳ κώδικι ἐλλιπής, μὴ ἀνταποκρινόμενη πλέον πρὸς τὰς μεταβληθείσας κοινωνικὰς καὶ οἰκονομικὰς συνθήκας ἐν τῇ ναυτιλίᾳ. Ἐν τῇ εἰσηγ. ἐκθέσει «ἐξαίρεται ἡ διάταξις τοῦ ἀρθρ. 77, καθ' ἣν «ὁ πλοίαρχος δύναται κατὰ πάντα χρόνον νὰ καταγγεῖλῃ τὴν σύμβασιν καὶ ν' ἀπολύσῃ τὸν ναυτικόν, μὴ ὑποχρεούμενος νὰ τηρήσῃ οὔτε προθεσμίαν καταγγελίας, ὅπως ὑποχρεοῦται ὁ ναυτικός, οὔτε νὰ ἐπικαλεσθῇ λόγον τινὰ δικαιολογοῦντα τὴν ἀπόλυσιν». Ἡ ρύθμισις αὕτη εἶναι ἀντικοινωνικὴ, παραγνωρίζουσα οὐ μόνον τὰς διαμορφωθείσας νέας συνθήκας ἐργασίας ἐν τῇ ναυτιλίᾳ, ἀλλὰ καὶ τὴν ὅλην κίνησιν πρὸς ἐξα-

1. Πάντως αἱ διατάξεις αὗται δυνατὸν νὰ χάσουν τὸν χαρακτῆρα τῶν ὡς «δημοσίας τάξεως» προκειμένου περὶ πλοίων νηολογημένων ὑπὸ ἑλλήν. σημαίαν κατὰ τὸ ν.δ. 2687)53, ὡς ἤρμην. διὰ τοῦ ν.δ. 2928)53.

σφάλισιν τῆς σταθερότητος τῆς θέσεως τοῦ μισθωτοῦ¹. Ἡδη ἔχει ἐπικριθῆ² καὶ ἡ διάταξις ἢ ἐπιτρέπουσα τὴν ὁποτεδήποτε ἀπόλυσιν τοῦ πλοιάρχου, διὰ τὸν ὁποῖον ὑπάρχουν ἀναμφισβητήτως σοβαρώτεροι λόγοι δικαιολογοῦντες τὸ δικαίωμα τῆς ἀμέσου ἀπολύσεως, πολλῶ μᾶλλον δέον νὰ ἰσχύσῃ ἢ ἐπικρίσις αὕτη διὰ τοὺς λοιποὺς ναυτικούς. Ἡ θεσπιζομένη ἐξ ἄλλου μικρὰ ἀποζημίωσις ἐν περιπτώσει λύσεως τῆς σχέσεως — μειωθείσα ἤδη σημαντικῶς εἰς τὸν νέον κώδικα ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν καθοριζομένην ὑπὸ τοῦ ἄρθρ. 361 τοῦ παλαιοῦ Ἑμπ. Κώδικος— δὲν δύναται νὰ ἐνεργήσῃ ὡς ἀποτρεπτικὴ τοιαύτη διὰ τὸν ἐργοδότην, οὔτε νὰ θεωρηθῆ ἰκανοποιητικὴ διὰ τὸν μισθωτόν³. Μόνον ἡ ἐφαρμογὴ τῶν περὶ καταχρηστικῆς ἀσκήσεως τοῦ δικαιώματος διατάξεων τοῦ Α.Κ. (ἄρθρ. 281) θὰ ἦτο δυνατόν νὰ θέσῃ λογικούς περιορισμούς εἰς τὴν αὐθαίρετον ἄσκησιν τοῦ δικαιώματος τῆς καταγγελίας³.

Γενικῶς κρινομένη ἡ ναυτεργατικὴ μας νομοθεσία, ἰδιαίτερός δὲ ἡ τοῦ κώδικος ἰδιωτ. ναυτ. δικαίου, παρὰ τὰ ἐκτεθέντα μειονεκτήματα δέον νὰ θεωρηθῆ ὡς ἔργον κοινωνικῆς προόδου, ἀποτελοῦν σταθμὸν εἰς τὴν παγκόσμιον ναυτεργ. νομοθεσίαν διὰ τὴν ἀρτιότητα καὶ λιτότητα τῆς διατυπώσεως καὶ τὴν κατὰ τὸ δυνατόν προσαρμογὴν αὐτῆς πρὸς τὰς νεωτέρας τεχνικὰς, κοινωνικὰς καὶ οἰκονομικὰς συνθήκας.

1. Περὶ τῶν τάσεων πρὸς σταθερότητα τῆς θέσεως τοῦ μισθωτοῦ πρβλ. ἀποφάσεις V Congrès de l'Académie intern. de droit comparé (Bruxelles, 4 - 9 Aùg. 1958) ἐν Rev. Intern. de droit comparé, ἔτος 10, σ. 789 ἐπ.

2. Wüstendorfer, Neuzeitl. Seehandelsrecht 1947 σ. 188. Πρβλ. καὶ Potamianos, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 18, ὅστις θεωρεῖ τὴν διατήρησιν τῆς ἰδιορρυθμίας τῆς ἀπολύσεως τοῦ πλοιάρχου ὡς ὑπόλειμμα ἀπλῶς παραδόσεως.

3. Ripert, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 540 σημ. 2. C. Chauveau, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 282. Περὶπτωσιν καταχρηστικῆς καταγγελίας τῆς συμβάσεως ναυτολογήσεως προέβλεπε τὸ Consolato del mar (ch. LXXXI), ἐν Pardessus, Collection de lois maritimes antérieures au XVIII siècle, τ. II, σ. 123, τὴν τῆς ἀπολύσεως τοῦ ναυτικοῦ διὰ νὰ προσληθῆ ἄλλος μὲ μικρότερον μισθόν.

Περὶπτωσιν ἐξασφαλίσεως τῆς σταθερότητος τῆς θέσεως τοῦ ναυτικοῦ ἀποτελοῦν αἱ διατάξεις τοῦ ν. 6059/34 «περὶ ἀκτοπλοικῶν συγκοινωνιῶν καὶ μεταφορῶν», ἄρθρ. 8 §§ 4 καὶ 6 περὶ ἐπανδρώσεως καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς χειμερινῆς περιόδου καὶ μισθοδοσίας ἀνεξαρτήτως ἐκτελέσεως ἢ μὴ πλόων τῶν κατὰ τὸ θέρος δρομολογουμένων ἐπιβατηγῶν πλοίων.

ΧΗΜΕΙΑ ΤΡΟΦΙΜΩΝ

Ἀντιδράσεις διὰ τὴν ἀνίχνευσιν κεκαθαρισμένων ἐλαίων (σπορευλαίων, πυρηνελαίου καὶ ραφινέ ἐλαιολάδου) ἐν φυσικῷ ἐλαιολάδῳ.

ὑπὸ ΕΛΕΥΘ. Ε. ΣΥΝΟΔΙΝΟΥ, Γεν. Δ' τοῦ Γ.Χ.Κ., Καθηγητοῦ Α.Β.Σ.
καὶ ΖΗΣΙΜΟΥ Ε. ΚΩΝΣΤΑ, Χημικοῦ, Τμηματάρχου Γ.Χ.Κ.

Ι. ΓΕΝΙΚΟΝ ΜΕΡΟΣ

Ἐκ τῶν ἑκατοντάδων ἐξετάσεων ἐλαιολάδων τῶν ἐξεταζομένων ἐν τῷ Γ.Χ.Κ., προερχομένων ἐξ ὄλων τῶν περιφερειῶν τῆς χώρας, παρατηρήθησαν κατὰ καιροὺς, ἰδίᾳ ὅμως τελευταίως, ἀνωμαλίας μεταξύ τῶν σταθερῶν τῆς φυσικοχημικῆς ἀναλύσεως καὶ χρωστικῶν τινῶν ἀντιδράσεων.

Ἀνωμαλίας ἰδίᾳ παρατηρήθησαν εἰς τὰς χρωστικὰς ἀντιδράσεις Bellier καὶ νιτρικοῦ ὀξέος, ὡς αὐταὶ διαλαμβάνονται εἰς τὰ σχετικὰ εἰδικὰ συγγράμματα καὶ δὴ εἰς τὸν Ἑλβετικὸν Κώδικα Τροφίμων.

Καὶ εἶναι βεβαίως γνωστὴ ἡ συμπεριφορὰ φυσικῶν τινῶν ἑλληνικῶν ἐλαιολάδων ἐκ πίεσεως προερχομένων ὡς πρὸς τὸ ἀντιδραστήριον Bellier, ἔστω καὶ πρόσφατον.

Οὕτω ἐλαιολάδα φυσικά, πρόσφατου ἐκθλίψεως, πολλῶν περιφερειῶν, κυρίως ὅμως τὰ τῆς περιφέρειας Λέσβου ἔδιδον τὴν ἀντίδρασιν Bellier κατὰ τὸ πλεῖστον θετικὴν καὶ μικρὸν μόνον ποσοστὸν ἔδιδον ταύτην ἀσθενῶς θετικὴν καὶ τὴν τοῦ νιτρικοῦ ὀξέος ἀσαφῆ, ἐν ᾧ αἱ ἕτεραι φυσικοχημικαὶ αὐτῶν σταθεραὶ ἦσαν κανονικαί.

Ἀφ' ἑτέρου ὅμως — ὅπερ καὶ τὸ πλεόν ἐνδιαφέρον — σοβαραὶ κατεβάλοντο προσπάθειαι, παρὰ διαφόρων νοθευτῶν, ἐξαφανίσεως τῆς ἀντιδράσεως Bellier ἀπὸ τὰ διάφορα σπορέλαια, διὰ κατεργασίας τούτων δι' ὀξειδωτικῶν ἢ ἀποχρωστικῶν μέσων, οὕτως ὥστε ν' ἀποβαίη δυσχερὴς ἢ γνωμάτευσις ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν παρουσίαν σπορευλαίου εἰς τὸ ἐξεταζόμενον ἐλαιολάδον καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἐν τοιοῦτον νοθευμένον ἐλαιολάδον εἶναι δυνατὸν νὰ κρίνεται εἴτε ὡς κανονικὸν εἴτε ὡς ἀνεκτῶς κανονικόν.

Ὡς ἐκ τούτου ἡ προσπάθεια ἡμῶν ἐστράφη εἰς τὴν εὐρεσιν ἀντιδράσεως μετὰ βεβαιότητος διαπιστώσεως τόσον τὴν παρουσίαν σπορευλαίων

El. E. Synodinos - Zis. Konsta: Reaktion zum Nachweis gereinigten Ölen (Samenöl, Kernöl und raffiniertes Olivenöl) in natürlichen Olivenöl.

Ἀνακοίνωσις ἐκ τοῦ Γενικοῦ Χημείου τοῦ Κράτους (Mitteilung aus Allg. Chemisch-Staatslaboratorium, Athen-Griechenland).

Ἡ ἀνωτέρω ἐργασία ἀνεκοινώθη εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν τῇ 28/11/1957 ὑπὸ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Γ. Ἰωκείμογλου καὶ ἐνεκρίθη ὡς μέθοδος ἐλέγχου ὑπὸ τοῦ Ἀνωτάτου Χημικοῦ Συμβουλίου διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 1698/1957 ἀποφάσεώς αὐτοῦ.

ὄσον καὶ τὴν ἀγνότητά ἐνός ἐλαιολάδου πράγματι μὲν ἀγνοῦ, δίδοντος ὁμως τὴν ἀντίδρασιν Bellier θετικὴν ἕως ἀσθενῶς θετικὴν ὡς ἀνωτέρω, τὰς ἑτέρας ὁμως σταθερὰς κανονικὰς.

Τὸ ὅτι εἰς τὰ τοιαῦτα ἀγνὰ πράγματι φυσικὰ ἐλαιόλαδα Λέσβου, καὶ δὴ προσφάτου ἐκθλίψεως, ὑπάρχουν οὐσίαι αἰτινὲς ἀλλοιοῦσι τὸ ἀποτέλεσμα κατὰ τὴν ἀντίδρασιν Bellier δίδοντα ταύτην θετικὴν, καταδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ γενομένη αὕτη ἀντίδρασις Bellier ἐπὶ τῶν λιπαρῶν ὀξέων τῶν ἐλαιολάδων τούτων παρέχεται ἀρνητικὴ.

Εἰς τὴν πρᾶξιν ὁμως δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ τοιαύτη ἐφαρμογή, ἦτοι σαπωνοποιήσις τῶν δειγμάτων ἐλαιολάδου καὶ διάσπασις τοῦ ληφθέντος σάπωνος κλπ., λόγῳ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν καθ' ἡμέραν ἐξεταζομένων δειγμάτων, ἀλλὰ καὶ διότι δὲν ἐξασφαλίζεται ὁ ἐπιδιωκόμενος σκοπός.

Πρὸς τοῦτο κατόπιν πολλαπλῶν ἐρευνῶν καὶ ἀναζητήσεων ἐστράφημεν πρὸς τὴν μὲ βάσιν τὸ νιτρικὸν ὀξύ δοκιμασίαν, μὲ νέαν ὁμως τεχνικὴν τῆς ἐν λόγῳ ἀντιδράσεως, ὡς κατωτέρω.

Πρὸς τοῦτο ἐξασφαλίσαμεν ὑπηρεσιακῶς διὰ τῶν Χημικῶν Παραρτημάτων ἡμῶν αὐθεντικὰ δείγματα ἐλαιολάδου ἐκ τῶν πλείστων ἐλαιοπαραγωγικῶν μερῶν τῆς χώρας, προσφάτου δὲ παραγωγῆς 1956 - 1957, ἅτινα ἐλήφθησαν ἐξ ἐλαιοτριβείων, ὥστε ἡ αὐθεντικότης αὐτῶν νὰ εἶναι ἐξασφαλισμένη.

Ἐπὶ τῶν ἐν λόγῳ δειγμάτων, ὡς ἐκ τῶν συνημμένων πινάκων καταφαίνεται, ἐγένετο πλήρης ἡ φυσικὴ καὶ χημικὴ ἐξέτασις, ὡς καὶ αἱ χρωστικαὶ αὐτῶν ἀντιδράσεις καὶ δὴ ἡ κατὰ Bellier.

Οἱ πειραματισμοὶ ἐγένοντο διὰ τῆς μεθόδου ἡμῶν, τόσον εἰς τὰ ἀγνὰ ἐλαιόλαδα ὅσον καὶ εἰς πειραματικὰ μίγματα, ἐξ ὧν προέκυψαν λίαν ἱκανοποιητικὰ τὰ ἀποτελέσματα ὡς πρὸς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν, διότι ἡ τεχνικὴ τῆς μεθόδου ἡμῶν εἶναι ἀπλή — καὶ αὐτὸ ἐνδιαφέρει τὰς ὑπηρεσίας τοῦ Γ.Χ.Κ. — πρὸς δὲ ἄγει εἰς θετικά, ἀσφαλῆ καὶ σαφῆ συμπεράσματα.

Ἡ μέθοδος ἔγκειται εἰς τὴν κατεργασίαν δι' ὠρισμένου εἴδους καὶ ποσοῦ ἀποχρωστικῆς γῆς τοῦ ὑπὸ ἐλεγχον ἐλαιολάδου, πρὸς ἀποχρωματισμὸν τούτου καὶ ἀκολουθῶς ἀνατάραξιν τοῦ οὕτω ἀποχρωσθέντος ἐλαίου μετὰ νιτρικοῦ ὀξέος ὠρισμένης πυκνότητος, ἐν ὑαλίνῳ κυλίνδρῳ, ἐπὶ ὠρισμένον χρόνον καὶ εἶτα παρατήρησις τῆς ἀντιδράσεως.

Ἐλαχίστη ποσότης σπορελαίου — καὶ μέχρι 5% — ἐν τῷ κρινομένῳ δείγματι ἐλαιολάδου χρωματίζει ἀμέσως ἢ μετὰ πάροδον δύο ἕως πέντε λεπτῶν τὴν ἀνωτέραν ἐλαιώδη στιβάδα δι' εἶδους χρώματος καὶ τόνου, ἀναλόγου τοῦ σπορελαίου τὸ ὁποῖον περιέχεται καὶ τῆς ποσότητος αὐτοῦ.

Ἡ χρῶσις εἶναι ἰδία, σαφὴς καὶ χαρακτηριστικὴ δι' ἕκαστον εἶδος σπορελαίου, ὃ δὲ τόνος αὐτῆς ἀνάλογος τῆς ποσότητος ὑφ' ἣν περιέχεται τοῦτο ἐν τῷ ἐξεταζομένῳ δείγματι ἐλαιολάδου.

Ἄφ' ἐτέρου ἐλαιόλαδα ἀγνά, παρέχοντα ὁμως τὴν ἀντίδρασιν Bellier θετικὴν, δίδουν τὴν ἀντίδρασιν ἡμῶν ἢ ἀρνητικὴν (οὐδεμία χρώσις) ἢ δίδουν ἀχυρόχροα τὴν ἐλαιώδη στιβάδα, ἀνευ δηλαδὴ χαρακτηριστικῆς χροιάς, ὡς κατωτέρω.

Προσέτι ἐπὶ δειγμάτων σπορελαίων ἄτινα ἔδιδον τὴν ἀντίδρασιν Bellier θετικὴν ἐγένετο κατεργασία τούτων δι' ὀξειδωτικῶν καὶ ἀποχρωστικῶν μέσων (βενζουλοῦπεροξειδίου, Perhydrol, ζωικοῦ ἀνθρακος, ἀποχρωστικῆς γῆς).

Ἐπὶ τῶν οὕτω κατεργασθέντων σπορελαίων, ἐν ᾧ ἡ ἀντίδρασις Bellier ἐδόθη ἀρνητικὴ, ἡ ἀντίδρασις ἡμῶν ἀπέβη θετικὴ καθ' ἀπάσας τὰς περιπτώσεις ἀναμίξεως μετὰ φυσικῶν ἐλαιολάδων.

Μετὰ τὴν παρ' ἡμῶν μελέτην τοῦ θέματος καὶ ἐξαγωγήν τῶν ὡς κατωτέρω συμπερασμάτων, συνεστήθη Ἐπιτροπὴ ἐξ ἀνωτέρων Χημικῶν, τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Γενικοῦ Χημείου τοῦ Κράτους, ὅπως πειραματισθῆ καὶ ἐλέγξῃ τὴν μέθοδον ἡμῶν ταύτην.

Εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν σημειωτέον εἶχε δοθῆ σαφὴς ἐντολὴ νὰ τεθῆ ἡ μέθοδος ὑπὸ αὐστηρὰν δοκιμὴν ὡς καὶ πλήρη ἔρευνα καὶ βάσανον ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχῃ κανεὶς ἐνδοιασμός.

II. ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟΝ ΜΕΡΟΣ

Ἡ εἰς τὸν Ἑλβετικὸν Κώδικα (ἐκδοσις 1939 σελ. 86) ἀναγραφομένη μέθοδος ἀντιδράσεως τοῦ νιτρικοῦ ὀξέος καθορίζει χρόνον κατεργασίας τοῦ ἐξεταζομένου ἐλαίου μετὰ νιτρικοῦ ὀξέος 1 λεπτόν καὶ ἀφῆσιν ἀκολούθως ἐν ἡμερίᾳ ἐπὶ 15 λεπτά πρὸς παρατήρησιν.

Ἡ μέθοδος ἡμῶν τροποποιεῖ βασικῶς τὴν ἀνωτέρω ἀντίδρασιν ὡς πρὸς τὰ ἐξῆς:

1) Γίνεται προκατεργασία τοῦ δείγματος τοῦ ἐλαίου δι' ἐιδικῆς ἀποχρωστικῆς γῆς (tonsil τοῦ γερμανικοῦ ἐργοστασίου Sud-Chemie).

2) Ὁ χρόνος ἀναταράξεως μειοῦται εἰς ἡμισυ λεπτῶν.

3) Ὁ χρόνος παρατηρήσεως γίνεται ἀμέσως ἢ μετὰ παραμονὴν 2 ἕως 5 λεπτῶν.

3) Ἡ ἀντίδρασις γίνεται διὰ 10 ccm ἐλαίου καὶ 10 ccm νιτρικοῦ ὀξέος πυκνότητος 1.40.

Ἡ μέθοδος ἡμῶν ἔχει ὡς ἀκολούθως:

ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ

Ἐν ὑαλίνῳ κυλίνδρῳ 50 ccm μετὰ ὑαλίνου πώματος φέρονται 30 ccm τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν ἐλαίου, προστίθενται 2 γραμ. ἀποχρωστικῆς γῆς tonsil (τοῦ Γερμανικοῦ Οἴκου Sud-Chemie), ἀναδεύονται καλῶς εἰς τὴν θερμοκρασίαν τοῦ περιβάλλοντος καὶ διηθοῦνται διὰ πτυχωτοῦ ἡθμοῦ.

Ἐκ τοῦ οὕτως ἀποχρωσθέντος δείγματος ἐλαίου φέρονται 10 ccm ἐντὸς ὑαλίνου κυλίνδρου χωρητικότητος 50 ccm φέροντος ἐσμυρισμένον

πῶμα, προστίθενται 10 ccπν νιτρικοῦ ὀξέος εἰδ. βάρ. 1.40 καὶ ἀναδεύεται τὸ ὅλον καλῶς δι' ἀναταράξεως ἐπὶ 30 δευτερόλεπτα.

Ἐκτουστὸς παρατηρεῖται ἡ στιβάς τοῦ ἐλαίου ἀμέσως ὡς καὶ μετὰ πάροδον 2—5 λεπτῶν.

Εἰς τὸ ἀγνὸν ἐλαιόλαδον ἡ στιβάς χρῶννυται ἀχυροκιτρίνη ἀνοικτοτέρα τοῦ λεμονοχρόου.

Εἰς τὸ βαμβακέλαιον καστανοῖώδης.

Εἰς τὸ ἐλαιον σόγιας βαθέως πορτοκαλέρυθρος.

Εἰς τὸ σησαμέλαιον ἀνοικτοκαστανόχρους, ἡ δὲ στιβάς τοῦ νιτρικοῦ ὀξέος πρασίνη.

Εἰς τὸ καπνέλαιον βαθέως καστανοῖώδης.

Εἰς τὸ πυρηνέλαιον κιτρινοκαστανόχρους.

Εἰς τὸ ἀραβοσιτέλαιον καστανόχρους.

Εἰς τὸ μηκωνέλαιον καστανόχρους.

Εἰς τὸ ἠλιέλαιον βαθέως καστανόχρους.

Ἐκτουστὸς ἐγένοντο παρατηρήσεις τῆς ἀντιδράσεως διὰ προσθήκης διαφόρων σπορελαίων εἰς ἐλαιόλαδα ὑπὸ διαφόρους ἀναλογίας.

Οὕτω ἡ παρατήρησις αὕτη τῆς στιβάδος τοῦ ἐλαίου μετὰ πάροδον 2—5 λεπτῶν δίδει:

Διὰ προσθήκην 5 % βαμβακελαίου χροιάν κιτρινοπορτοκαλόχρου, ἥτις εἶναι ἐκδήλως σαφής.

Διὰ προσθήκην 10 % βαμβακελαίου ἡ χροιά εἶναι ἀνοικτοκαστανόχρους λίαν σαφής.

Διὰ προσθήκην 5 % ἐλαίου σόγιας ἡ χροιά τῆς ἐλαιοστιβάδος δίδεται κιτρινοπορτοκαλόχρους καὶ διὰ προσθήκην 10 % ἀνοικτῶς καστανῆ.

Ἐκτουστὸς καὶ δι' ἕτερα σπορέλαια ὡς π.χ.:

Διὰ προσθήκην 10 % σησαμέλαίου ἡ χροιά τῆς ἐλαιοστιβάδος εἶναι φωτεινῶς ἀνοικτοκαστανόχρους.

Διὰ προσθήκην 10 % ἠλιελαίου δίδεται ἰωδοκαστανόχρους καὶ εἰς ποσοστὸν 5 % ἀνοικτῶς ἰωδοκαστανόχρους.

Ἐκτουστὸς ἀφ' ἑτέρου κεκαθαρμένα (ἐξουδετερωμένα ἢ ραφινέ) εἴτε αὐτούσια εἴτε ἐν ἀναμίξει μετὰ φυσικοῦ ἀγνοῦ ἐλαιολάδου ὑποβληθέντα εἰς τὴν ἀντίδρασιν ἡμῶν ἔδωκαν ταύτην θετικὴν, διὰ χροιάς τῆς ἐλαιοχου στιβάδος μετὰ πάροδον 5 λεπτῶν ἀνοικτῶς καστανῆς.

Ἐκτουστὸς προεῖπομεν καὶ πυρηνέλαιον κεκαθαρμένον, αὐτούσιον ἢ ἐν ἀναμίξει μετὰ φυσικῶν ἐλαιολάδων, ὑποβληθέν εἰς τὴν ἀντίδρασιν ἡμῶν ἔδωκε ταύτην θετικὴν διὰ χροιάς κιτρινοκαστανόχρου.

Ἐκτουστὸς καὶ ἐπὶ πειραματικῶν δειγμάτων, ἥτοι δειγμάτων παρασκευασθέντων καὶ ἐξετασθέντων ἀνευ γνώσεως τῆς συνθέσεως τῶν εἰς τὸν ἐκτελέσαντα ἐξ ἡμῶν τὴν ἀντίδρασιν, τὰ ἀποτελέσματα καὶ ἡ ἐπ' αὐτῶν γνωμάτευσις ὑπῆρξεν ἀπολύτως ἐπιτυχής.

Εἰς ἅπαντα τὰ ἐξετασθέντα δείγματα ὡς καὶ πειραματικά τοιαῦτα ἡ ἀντίδρασις ἡμῶν ἀπέβη ὀμαλή, ἀναλόγως τῆς συνθέσεως ὡς καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὰς φυσικοχημικὰ αὐτοῦ σταθεράς.

Τοῦτο διεπιστώθη τόσον παρ' ἡμῶν κατὰ τὴν μακρὰν (ἐπὶ ἔτος καὶ πλέον) μελέτην τοῦ ζητήματος, ὅσον καὶ ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς Ἐλέγχου.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

1. Ἄπαντα τὰ φυσικὰ ἀγνὰ ἐλαιόλαδα ἅτινα δίδουν τὴν ἀντίδρασιν Bellier θετικὴν ἢ ἀρνητικὴν ἔδωκαν τὴν ἡμετέραν ἀντίδρασιν ἅπαντα ἀρνητικῆν.

Καὶ ἡ σημασία ἔγκειται ἐδῶ εἰς τὸ ὅτι διαστέλλεται τὸ φυσικὸν ἀγνὸν ἐλαιόλαδον ἀπὸ τὸ κεκαθαρμένον ἐξουδετερωμένον (ἢ ραφινὲ) ἢ τὸ κουπέ (μίγμα ραφινὲ μετὰ φυσικοῦ τοιοῦτου).

2. Ὄταν ἡ ἀντίδρασις ἡμῶν ἀποβῇ θετικὴ, τότε θὰ πρόκειται ἢ περὶ κεκαθαρμένων, σπορελαίου ἢ ἐλαιολάδου, ἢ πυρηνελαίου ἢ μιγμάτων ἐκ τούτων μετὰ φυσικοῦ ἐλαιολάδου.

Ὁ καθορισμὸς τοῦ εἴδους τοῦ ἐλαίου γίνεται τότε ἐκ τῆς χαρακτηριστικῆς χρώσεως τῆς ἐλαιούχου στιβάδος κατὰ τὴν ἀντίδρασιν ἡμῶν, ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῶν φυσικοχημικῶν σταθερῶν (ἀριθμοῦ βουτυροδιαθλασιμέτρου, ἀριθμοῦ ἰωδίου, ἀντιδράσεως Caroizzi - Biucci καὶ Dorta, ἐλέγχου εἰς ὑπεριώδεις ἀκτίνας), ὅτε χαρακτηρίζεται τὸ εἶδος τοῦ ἐνεχομένου κεκαθαρμένου ἐλαίου (σπορελαίου, ἢ ἐλαιολάδου, ἢ πυρηνελαίου).

Οὕτω:

α) Ἡὕξημένος ἀριθμὸς βουτυροδιαθλασιμέτρου καὶ ἰωδίου δηλοῖ τὴν παρουσίαν κεκαθαρμένου σπορελαίου.

β) Θετικὴ ἀντίδρασις Caroizzi - Biucci, Dorta ἢ νιτρικοῦ ἀργύρου (καθηγητοῦ κ. Π. Χριστοπούλου) δηλοῖ κεκαθαρμένον πυρηνελαίον.

γ) Ἄπασαι αἱ σταθεραὶ εὐρισκόμεναι ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ ἐλαιολάδου καὶ ἡ χρωστικὴ ἀντίδρασις κατὰ τὰ ἀνωτέρω, χαρακτηριστικὴ τοῦ κεκαθαρμένου τοιοῦτου, δηλοῦν κεκαθαρμένον ἐλαιόλαδον.

Σημεῖωσις. Ἡ ὑπ' ἀριθ. (γ) περίπτωσις διαστέλλει τὰ κεκαθαρμένα ἐλαιόλαδα ἀπὸ τὰ φυσικὰ τοιαῦτα.

Καθ' ὅσον δὲ γνωρίζομεν, μέθοδος ὡς ἡ ἡμετέρα, καὶ δὴ ταχυτάτη, σαφοῦς καὶ θετικῆς ἀνιχνεύσεως σπορελαίων, πυρηνελαίου καὶ ραφινὲ ἐλαιολάδου ἐν φυσικῷ ἐλαιολάδῳ εἰς οὐδὲν τῶν γνωστῶν συγγραμμάτων καὶ περιοδικῶν ἀναφέρεται.

Ἐκτὸς ἀπόψεως δὲ πρακτικῆς ἐφαρμογῆς ἔχει νὰ ὠφελήσῃ οὐ μόνον τὸν Ἀγορανομικὸν ἐν γένει ἔλεγχον τοῦ πωλουμένου ἐλαιολάδου, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἐθνικὴν Οἰκονομίαν, διότι θὰ δύναται νὰ διασφαλίσῃ τὸ ἐξαγόμενον ἐλαιόλαδον εἰς τὴν ἀλλοδαπήν ἀπὸ τῆς νοθείας καὶ συνεπῶς τῆς δυσφημῆσεως εἰς τὴν ξένην τοῦ σπουδαίου αὐτοῦ ἑλληνικοῦ προϊόντος.

ΤΙΝΑΞ ΕΛΑΙΟΛΑΔΩΝ ΕΚ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΕΛΑΙΟΤΡΙΒΕΙΩΝ
(Δ/γῆς Ε. 175/19-11-56)

Περιφέρεια Χημικού Παραρτήματος Μυτιλήνης								
αύξ. αριθ.	Ένδειξεις Έλαιοτριβείων	Ημερομηνία άποστολής	Οργανολη- πτικός	Αριθ. Β/ρου εις 40° Κ	Όξυτης εις ελαϊκόν οξύ τοίς %	Αντίθρασις Μπελλιέ	Αντίθρασις Ε.Σ.-Ζ.Κ. (Ετέρον Ελαιών έν φυσικώ ελαϊκόβω)	Αριθ. Ιωδίου (Hanus)
1.	Σ.Χ. Ίππείου	18-4-57	κανο- νικόν	54	3,38	θετική	άρνητική	86,7
2.	Σ.Χ. Μόριας	17-4-57	»	53,9	3,10	»	»	85,8
3.	Συν.σμου Ίαγιάσσου	26-4-57	»	54	1,13	»	»	85,1
4.	Σ.Χ. Μόριας	17-4-57	»	54	2,26	»	»	84,5
5.	Σ.Χ. Λουτρών	18-4-57	»	53,9	4,51	»	»	83,5
6.	Ε. Μαλογιάννη Ίαγιάσ.	26-4-57	»	53,9	3,27	»	»	85,2
7.	Σ.Χ. Λουτρών	18-4-57	»	54	1,92	»	»	86,2
8.	Δήμου Ίαγιάσσου	26-4-57	»	54	1,97	»	»	85,5
9.	Ίαφών Μοσχόβη	26-4-57	»	54	1,41	»	»	84,4
10.	ΊΑλ. Σάλτα Παμφύλλων	18-4-57	»	53,6	3,67	»	»	87,6
11.	Σ.Χ. Πολυχίτου	18-4-57	»	54,1	1,13	»	»	87,6
12.	Ίερόν Νοσοκομείου	26-4-57	»	54	1,97	»	»	84,4
13.	Ε.Π.Σ. Παμφύλλων	18-4-57	»	53,9	2,54	»	»	87,6
14.	Α.Ε. Καφιμάλλη	18-4-57	»	53,9	3,38	»	»	86,2
15.	Σ.Χ. Λουτρών	18-4-57	»	54	1,00	»	»	85,6
16.	Σ.Χ. Μόριας	17-4-57	»	54	1,80	»	»	88,0
17.	Σ.Χ. Καλλονής	17-4-57	»	53,4	3,33	»	»	84,0
18.	Σ.Χ. Ίππείου	17-4-57	»	53,9	3,55	άσαφής θετική	»	81,9
19.	Σ.Χ. Καλλονής	17-4-57	»	53,9	1,97	»	»	86,1
20.	Σ.Χ. Ίππείου	18-4-57	»	54,0	3,67	»	»	84,1
21.	Σ.Χ. Καλλονής	17-4-57	»	53,7	3,95	»	»	86,2
22.	Σ.Χ. Μολύβου	30-4-57	»	53,1	4,46	»	»	82,5
23.	Σ.Χ. Πολυχίτου	16-4-57	»	53,9	1,92	»	»	83,3
24.	»	16-4-57	»	54	2,31	»	»	85,0
25.	»	17-4-57	»	53,8	3,38	»	»	82,7
26.	»	16-4-57	»	53,7	2,43	»	»	85,4
27.	»	18-4-57	»	54	3,21	»	»	87,2
28.	Σ.Χ. Λουτρών	18-4-57	»	53,2	2,26	»	»	88,1
29.	Σ.Χ. Ίππείου	18-4-57	»	52,2	5,64	άσαφής θετική	»	88,0
30.	»	12-4-57	»	53,7	1,13	»	»	86,7
31.	»	26-4-57	»	53,6	2,26	»	»	83,8
32.	Χατζημανώλη	»	»	53,7	0,73	»	»	87,4
33.	Σκορδά Κουνέλη	26-4-57	»	53,5	3,84	»	»	81,0
34.	Συνεταιρ. Σκοπέλου	»	»	53,3	1,24	»	»	86,8
35.	» Καλλονής	25-4-57	»	53,3	0,96	»	»	86,5
36.	Μανδαμάδου	19-4-57	»	53,1	4,51	άρνητ. θετική	»	86,0
37.	Κατσικαδέλλη	24-4-57	»	53,8	4,06	»	»	82,6
38.	Μανδαμάδου	19-4-57	»	53,3	2,71	άρνητ. θετική	»	86,2
39.	Μουφουζέλλη	16-4-57	»	53,6	2,37	»	»	84,3
40.	Γεωργ. Παπουτσάκη	18-4-57	»	53,4	3,27	»	»	86,1
41.	Ε.Π.Σ. Πλαγιῶς	17-4-57	»	53,6	3,1	»	»	86,8
42.	Γρ. Γιαννάρου	17-4-57	»	53,4	4,96	»	»	87,1
43.	Β.Α. Μουζάλα	15-4-57	»	53,5	1,52	»	»	86,8
44.	Ε.Π.Σ. Παλαιοχωρίου	18-4-57	»	53,4	2,59	»	»	84,5
45.	Πλωμαρίου «Έληά»	17-4-57	»	53,4	4,91	»	»	85,7
46.	Παπαδοπούλου	15-4-57	»	53,7	1,13	»	»	83,2
47.	Ε.Π.Σ. Πλωμαρίου	17-4-57	»	53,6	2,76	»	»	84,6
48.	» Μανδαμάδου	19-4-57	»	53,2	6,42	άρνητ.	»	87,3

ZUSAMMENFASSUNG

Die bis heute verwendeten Farbenreaktionen zum Nachweis von fremden Ölen im Olivenöle (Bellier-Halphen-Baudouin u.s.w.) sind jetzt unverbrauchbar geworden, da sie keine positive Ergebnisse geben und negativ reagieren, enn man Samenöle mit oxydierenden oder Entfärbungsmitteln verarbeitet.

Deshalb, in dieser Hinsicht, wollten wir eine deutliche und sichere Prüfung zur Verfügung stellen, um die Anwesenheit von gereinigten Ölen (Samenöl oder Kernöl oder raffiniertes Olivenöl) in natürlichen Olivenöl nachzuweisen.

Die Untersuchung fand auf natürlichen, sicher reinen Olivenölen sowohl auf verschiedenen raffinierten Samen oder Kernölen statt.

Die Methode erfolgt durch Verarbeitung des zu untersuchen Öles mit Entfärbungs erde Tonsil (30 gr. Öl. + 2 gr. Tonsil) und Filtriren des Verarbeitens.

10 ccm des so verarbeiteten Öles bringt man in einem mit eingeschliffenem Stopfen versehenen Glasszylinder, fügt 10 ccm. Salpetersäure von Sp. Gew 1,40 hinzu und schüttelt gut durch Rühren 30 Sek. lang.

Dan bemerkt man sogleich und nach 1-2 Minuten die Ölschicht.

Des reine Olivenöl gibt eine hellgelbe Färbung, klarer als Zitronenfärbung.

Baumwollsamensöl	- braunviolett
Soyaöl	- tief orangerot
Sonnenblumenöl	- tief braun
Sesamöl	- klar braun, die Salpetersäureschicht grün
Tabaköl	- gelb bis hellbraun
Mohnöl	- braun
Raffiniertes Olivenöl	- hellbraun

Diese Reaktionen sind sehr deutlich und lassen durch ihre Farbenempfindlichkeit einen Inhalt bis 5% des in dem natürlichen Olivenöle beigemengten fremden Öles nachweisen.

Die natürlichen Olivenöle geben diese unsere Reaktion negativ.

Ist unsere Reaktion positiv, so wird Anwesenheit von gereinigtem Öle (Samenöl oder Kernöl oder raffiniertes Olivenöl) bedeutet.

In disem Falle wird die Bestimmung des im natürlichen Ölen beigemengten fremden Öles durch seine physikalische Konstanten vollendet.

**ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΔΑΣΜΩΝ ΚΑΙ ΦΟΡΩΝ
ΕΠΙ ΕΠΑΝΕΞΑΓΟΜΕΝΩΝ ΕΜΠΟΡΕΥΜΑΤΩΝ**

Τοῦ κ. Ι. Α. ΦΡΑΓΚΟΥ

Ἀπὸ τῆς δημιουργίας τοῦ διεθνoῦς ὀργανισμοῦ τοῦ καλουμένου «Συμβούλιον Τελωνειακῆς Συνεργασίας» πολλὰ ζητήματα τελωνειακῆς καὶ δασμολογικῆς φύσεως, ἐνδιαφέροντα ἀμεσώτατα, κυρίως, τὸ διεθνὲς ἐμπόριον, ἐμελετήθησαν, καὶ ὡς πρὸς πολλὰ ἐκ τούτων ἐδόθησαν συγκεκριμένα λύσεις ἐξυπηρετικαὶ καὶ τῶν ἀναγκῶν τοῦ Διεθνoῦς Ἐμπορίου καὶ τῶν Τελωνειακῶν Διοικήσεων. Τὰ ἐπιτευχθέντα ἀποτελέσματα εἶναι σοβάρωτα καὶ ἡ προοπτικὴ διὰ τὰς μελλοντικὰς ἐργασίας εἶναι ἐξαιρετικὰ αισιόδοξος.

Ἡ μέχρι σήμερον συντελεσθεῖσα ἐργασία εἶναι ἤδη γνωστὴ καὶ εἰς τὰ Κράτη μὴ μέλη τούτου. Εἰς τὸν διεθνή τύπον δημοσιεύονται κατὰ καιροὺς πληροφορίαι ἐπὶ τῆς ἀκριβοῦς θέσεως τοῦ ὀργανισμοῦ τούτου ἐν σχέσει μὲ τοὺς ἄλλους διεθνεῖς ὀργανισμοὺς, τοὺς ἀπασχολουμένους μὲ ζητήματα παρουσιάζοντα ἐνδιαφέρον καὶ ἀπὸ ἀπόψεως τελωνειακῆς τεχνικῆς. Ἐπιδιώκονται πάντως ὑπὸ τοῦ ὀργανισμοῦ τούτου περιοδικαὶ ἐπαφαὶ καὶ σχέσεις τῶν Τελωνειακῶν Διοικήσεων τῶν διαφόρων χωρῶν, ἐξυπηρετικαὶ μιᾶς ἀμοιβαίας κατανοήσεως, μόνης ἰκανῆς νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν μεταξὺ τῶν Τελωνειακῶν Διοικήσεων μιᾶς καρποφόρου συνεργασίας καὶ διὰ τὸ Διεθνὲς Ἐμπόριον καὶ διὰ τὰς Τελωνειακὰς Διοικήσεις.

Ἐν ἐκ τῶν πολλῶν ζητημάτων τὰ ὁποῖα ἠρέυνησεν ἡ τεχνικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ Συμβουλίου Τελωνειακῆς Συνεργασίας εἶναι καὶ τὸ ἂν πρέπει νὰ ἐπιστρέφονται οἱ καταβαλλόμενοι ἐπὶ τῶν εἰσαγομένων ἐμπορευμάτων δασμοὶ καὶ πάσης φύσεως φόροι καὶ τέλη εἰς περίπτωσιν ἐπανεξαγωγῆς των, ἐπιστροφῆς των δηλονότι εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ δὴ εἰς τὴν χώραν καταγωγῆς καὶ προελεύσεώς των, δι' οἰονδήποτε λόγον. Ἐπιδιώκεται οὕτω ἡ λήψις μέτρων ἀποφυγῆς τῆς διπλῆς φορολογίας ἐπὶ ἐμπορευμάτων ἐπανεξαγομένων ὡς ἀκαταλλήλων πρὸς ἀντικατάστασιν ὑπὸ τοῦ ἀποστολέως οἴκου.

Ἡ σχετικὴ ἔρευνα μεταξὺ τῶν Κρατῶν ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1944 καὶ διεξήχθη ἐπὶ τῇ βάσει ἐρωτηματολογίου, τὸ ὁποῖον ὁ ἐν λόγω ὀργανισμὸς ἀπέστειλεν εἰς τὰ διάφορα Κράτη. Τὰς ἀπαντήσεις τῶν Τελω-

νειακῶν Διοικήσεων τῶν Κρατῶν - μελῶν ἐπεξεργάσθη ἡ ἀρμοδία ὑπερ-
ρεσία τοῦ ὀργανισμοῦ, ἐκθεσις τῆς ὁποίας ἐξητάσθη ὑπὸ τῆς τεχνικῆς
ἐπιτροπῆς τούτου, ἰδίως πρὸς καθορισμὸν τῶν περιπτώσεων διὰ τὰς
ὁποίας θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιστρέφονται οἱ δασμοὶ καὶ φόροι.

Ἀποτέλεσμα τῆς ὅλης ἐργασίας ἦτο ἡ κατάρτισις συστάσεως πρὸς
ἀποστολὴν εἰς τὰ Κράτη - μέλη, τὴν ὁποίαν τελικῶς υἰοθέτησε καὶ τὸ Συμ-
βούλιον Τελωνειακῆς Συνεργασίας κατὰ τὴν 11ην σύνοδόν του κατὰ Νοέμ-
βριον τοῦ 1957¹.

Ἡ καταρτισθεῖσα σύστασις εἶναι περιορισμένης ἐκτάσεως καὶ ἀφορᾷ
τὴν ἐπιστροφὴν τῶν δασμῶν καὶ πάσης φύσεως φόρων καὶ τελῶν, ὡς
καὶ τῶν εἰδικῶν φόρων τῶν εἰσπραττομένων κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν
ἐμπορευμάτων, ἐξαιρέσει τῶν τελῶν καὶ ἐπιβαρύνσεων δι' εἰδικὰ ὑπερ-
ρεσίας, αἵτινες δὲν παρέχουν ἔμμεσον προστασίαν εἰς τὰ ἔθνικὰ προϊόντα
ἢ δὲν εἶναι τέλη φορολογικοῦ χαρακτῆρος, εἰσπραττόμενα κατὰ τὴν εἰσα-
γωγὴν. Ἡ ἐπιστροφή αὕτη συνιστᾶται ἀποκλειστικῶς ἐπὶ ἐμπορευμάτων
εἰσαχθέντων εἰς ἐκτέλεσιν συμβολαίου ἀγοραπωλησίας, ἅτινα εὐρέθησαν
ἐλαττωματικὰ ἢ μὴ σύμφωνα πρὸς τὰ παραγγελθέντα, δι' οἰανδήποτε
ἄλλην αἰτίαν καὶ ἂν ἐπιστρέφονται τῇ συγκαταθέσει τοῦ προμηθευτοῦ
εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἢ καταστρέφονται, συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τῆς
νομοθεσίας ἐκάστης χώρας καθ' ὠρισμένας διατυπώσεις, καταλλήλως δια-
πιστουμένας.

Διὰ τῆς συστάσεως ταύτης ἀναγνωρίζεται ὡς δίκαιον ἓνα παλαιὸν
αἴτημα τῶν διεθνῶν ἐμπορικῶν κύκλων, τὸ ὁποῖον ὠρισμένοι νομοθεταὶ
εἶχον ἱκανοποιήσει διὰ λήψεως μέτρων ἐλευθεριωτέρων, ἐξυτηρητικῶν
τῶν τοιούτων ἀναγκῶν τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου.

Τελευταίως μάλιστα τὸ Διεθνὲς Ἐμπορικὸν Ἐπιμελητήριον ἐκηρύχθη
δι' ἀποφάσεώς του, ληφθείσης τὴν 20/2/1957, ὑπὲρ μιᾶς ὁμοιομόρφου διε-
θνοῦς ρυθμίσεως τοῦ ζητήματος δι' ὑπογραφῆς μιᾶς εἰδικῆς συμβάσεως.
Εἰς τὴν σύμβασιν ταύτην θὰ ἔπρεπε νὰ περιλαμβάνωνται οἱ ἐξῆς ὅροι
διὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς ἐπιστροφῆς τῶν δασμῶν καὶ φόρων :

1. Ὅτι ἡ ἐπιστροφή δι' ἐπιστραφέντα ἢ καταστραφέντα ὑπὸ τελων-
ειακῆν ἐπίβλεψιν ἐμπορεύματα θὰ γίνεται ἐφ' ὅσον τὸν κίνδυνον τῆς ἐπι-
στροφῆς τῆς ἀξίας ἢ τῆς ἀντικαταστάσεως φέρει ὁ πωλητής.
2. Ὅτι ὁ εἰσαγωγεὺς φέρει τὸ βᾶρος τῆς ἀποδείξεως τῆς ταυτότητος.
3. Ὅτι ἡ προθεσμία ἐπιστροφῆς δὲν θὰ εἶναι μακρά.

1. Ὅρα Δελτίον Διευθύνσεως Τελωνείων, ἀριθ. 32, σελ. 118, ἀριθ. 34, σελ. 169, ὡς
καὶ ὑπ' ἀριθ. 4, σελ. 18, διὰ τὰ ἐν Βελγίῳ ἰσχύοντα πρὸ πολλοῦ. Ὡσαύτως τὸ Bul-
letin τοῦ Conseil de Coopération Douanière, No 1, σελ. 10, No 3, σελ. 22 καὶ No 4,
σελ. 23.

4. Ότι ἡ Τελωνειακὴ Ὑπηρεσία θὰ διευκολύνῃ τὴν δειγματοληψίαν πρὸς μείωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν αἰτήσεων ἐπιστροφῆς¹.

Τὸ συμβούλιον εἰς τὴν ἀπευθυνθεῖσαν σύστασίν του (recommendation) δέχεται ὅτι τοιαύτη ἐπιστροφή δύναται νὰ χωρήσῃ ὑπὸ τὰς ἑξῆς προϋποθέσεις :

1. Ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ διαπίστωσις τῆς ταυτότητος τοῦ ἐμπορεύματος, δι' ὃ ζητεῖται ἡ ἐπιστροφή.

2. Ὅτι ἡ αἴτησις τοῦ εἰσαγωγέως θέλει γίνεαι ἐντὸς εὐλόγου χρονικοῦ διαστήματος καὶ πρὸ τῆς ἐπιστροφῆς ἢ τῆς καταστροφῆς τοῦ ἐμπορεύματος, δι' ἐπισυνάψεως εἰς τὴν αἴτησιν ἀπάντων τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἐπιστροφῆς ἐγγράφων.

3 Ὅτι τὸ ἐμπόρευμα εἰσήχθη ἐπὶ τῇ βάσει συμβολαίου πωλήσεως ὀριστικῆς, δηλαδὴ μὴ παρέχοντος εὐχέρειαν ἐπαναποστολῆς ἢ ἐπιστροφῆς εἰς τὸν πωλητὴν ἢ πωλήσεως ἐπὶ παρακαταθήκῃ ἢ κατ' ἄλλον παρόμοιον ὅρον.

4. Ὅτι τὸ ἐμπόρευμα κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν δὲν ἦτο σύμφωνον πρὸς τοὺς ὅρους τοῦ συμβολαίου, τόσοσ ἀπὸ ἀπόψεως ποιότητος ὅσον καὶ φύσεως, χαρακτηριστικῶν του καὶ καταστάσεώς του, ὡς καὶ ὅτι ὑπέστη ζημίαν.

5. Ὅτι τὸ ἐμπόρευμα δὲν προσεφέρθη πρὸς πώλησιν ὑπὸ τοῦ εἰσαγωγέως μετὰ τὴν διαπίστωσιν τοῦ ἐλαττώματος.

6. Ὅτι τὸ ἐμπόρευμα δὲν ἐχρησιμοποιήθη, ἐξαιρέσει τῆς περιωρισμένης χρησιμοποίησεως τῆς ἀπαιτουμένης πρὸς διαπίστωσιν τῶν ἐλαττωμάτων καὶ τοῦ μὴ συμφώνου πρὸς τὸ συμβόλιον.

7. Ὅτι εἰς περίπτωσιν ἐπιστροφῆς τοῦτο θὰ σταλῇ μὲ προορισμὸν τὸν προμηθευτὴν.

8. Ὅτι ὁ προμηθευτὴς ἐπέστρεψεν ἢ θὰ ἐπιστρέψῃ τὸ πληρωθὲν ποσὸν διὰ τὴν ἀξίαν τῶν ἐπιστραφέντων ἐμπορευμάτων ἢ ὅτι δὲν θὰ ἀπαιτήσῃ πληρωμὴν ἢ ὅτι θὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ ἐμπόρευμα δωρεάν.

Διὰ τῆς αὐτῆς συστάσεως προτείνεται καθιέρωσις διαδικασίας ἐπιστροφῆς ὅσον τὸ δυνατόν ἀπλήρῃς, ἥτις νὰ διεξάγεται ἐντὸς ἐλαχίστων προθεσμιῶν.

Αἱ διατάξεις τῆς συστάσεως ἀφοροῦν παραχωρήσεις καὶ εὐκολίας δυναμένας νὰ παρασχεθοῦν, αἱ ὁποῖαι καὶ κρίνονται ὡς αἱ ἐλάχισται. Τὰ ἐνδιαφερόμενα κράτη, ἐπομένως, διατηροῦν τὸ δικαίωμα ἐπεκτάσεως τῶν εὐκολιῶν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, εἴτε διὰ τῆς αὐτονόμου νομοθεσίας των, εἴτε δι' ὑπογραφῆς συμβάσεων πολυμερῶν ἢ διμερῶν.

1. Ὅρα : Διεθνὴς Οἰκονομία, μηνιαῖον δελτίον τῆς Ε.Ε.Σ. Διεθνούς Ἐμπορικοῦ Ἐπιμελητηρίου, Ἰανουάριος 1957. Ἀποφάσεις σχετικῶς μὲ τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν θέμα τῆς Ἐπιστροφῆς Τελωνειακῶν Διατυπώσεων τοῦ Διεθνούς Ἐμπορικοῦ Ἐπιμελητηρίου. Ἐπίσης Δελτίον Διευθύνσεως Τελωνείων ὑπ' ἀριθ. 32, σελ. 118.

Τὸ Συμβούλιον Τελωνειακῆς Συνεργασίας ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν τῆς παροχῆς πληροφοριῶν εἰς τὰς διαφόρους Τελωνειακὰς Διοικήσεις ἐπὶ τῇ βάσει ἀναγγελιῶν ἐκ μέρους τῶν ἀνωτέρω Κρατῶν περὶ τῆς χρονολογίας καὶ τῶν ὄρων θέσεως εἰς ἐφαρμογὴν τῆς συστάσεως¹. Προϋποτίθεται ὅτι ἡ σύστασις θὰ ἐφαρμόζεται κατὰ διαδικασίαν παρέχουσαν τὸ δικαίωμα εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους εἰσαγωγεῖς τῆς προσφυγῆς εἰς ἀρμόδιον ὄργανον κατὰ τῆς ἀποφάσεως τῆς Διοικήσεως εἰς περίπτωση ἀρνήσεως παροχῆς τοῦ καθιερουμένου εὐεργετήματος.

Μέχρι σήμερον υἰοθέτησαν ἀνευ ἐπιφυλάξεων τὴν σύστασιν αὐτὴν τὰ ἑξῆς Κράτη: Ἡ Ἰρλανδία, ἡ Αὐστρία, ἡ Ἰσπανία, ἡ Γαλλία, ἡ Δανία καὶ ἡ Δυτικὴ Γερμανία². Ἡ Ἀγγλία δέχεται αὐτὴν καὶ ἀνευ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 5 ὄρου³. Ἡ Ἑλβετία δέχεται αὐτὴν διότι αἱ παρεχόμενα ὑπὸ τῆς αὐτονόμου νομοθεσίας εὐκόλως εἶναι περισσότερα. Ὡς πρὸς τὴν καταστροφὴν τῶν ἐμπορευμάτων ἡ Ἑλβετία δέχεται αὐτὴν, ἐφόσον τὸ ἐμπόρευμα εὐρίσκεται ὑπὸ τὸν ἑλεγχον ἢ τὴν παραφυλακὴν τῆς Τελωνειακῆς, τῆς Ταχυδρομικῆς ἢ τῆς Σιδηροδρομικῆς ὑπηρεσίας, ἢ ἐφόσον κατεστράφη ἐξ ἀνωτέρας βίας, ἢ ἂν αὐτὴ διετάχθη ὑπὸ δημοσίας ἀρχῆς⁴. Τὸ Βέλγιον καὶ τὸ Λουξεμβούργον ἐδέχθησαν αὐτὴν ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ἡ καταστροφὴ τῶν ἐμπορευμάτων θὰ γίνεταί ἐφ' ὅσον ἡ ἐπανεξαγωγή εἶναι ἀντιοικονομικὴ λόγῳ τῶν ἀπαιτουμένων ἐξόδων ἐπανεξαγωγῆς⁵. Τὸ Πακιστάν ἐδήλωσεν ὅτι ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν δύναται νὰ υἰοθετήσῃ τὴν σύστασιν διότι ἤδη διὰ τῆς αὐτονόμου νομοθεσίας τοῦ ἐπιτρέπεται ἡ ἐπιστροφὴ τῶν 7/8 τῶν δασμῶν καὶ φόρων ἐπὶ ἐπανεξαγομένων ἐμπορευμάτων ὑπὸ ὠρισμένας προϋποθέσεις καὶ μετὰ διαπίστωσιν τῆς ταυτότητός των⁶.

Ἡ Σουηδία ἀνεκοίνωσεν ὅτι ἀποδέχεται αὐτὴν, διότι διὰ τῆς ἰσχυροῦς νομοθεσίας τῆς παρέχονται περισσότερα πλεονεκτήματα, καὶ μόνον ὡς πρὸς τὴν ἐπιστροφὴν τῶν λοιπῶν φόρων, ἐκτὸς δηλαδὴ τῶν δασμῶν, διέτύπωσεν ὠρισμένας ἐπιφυλάξεις. Ὡς πρὸς τὴν ἐπιστροφὴν τούτων ὑπάρχουν ὠρισμένοι περιορισμοί, ἢ δὲ λήψις νομοθετικῶν μέτρων σχε-

1. Ὅρα κείμενον συστάσεως—document 5796)57—εἰς Bulletin τοῦ C.C.D. No 4 σελὶς 29.

2. Documents 6027)58, 6028)58, 6033)58, 6075)58, 5951)58 καὶ 6381)58. Μετάφρασιν τῆς ὑπ' ἀριθ. 1072)58 ἐγκυκλίου τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Τελωνείων Γαλλίας, δι' ἧς ἐδόθησαν σχετικαὶ ὁδηγίαι πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς ἐν λόγῳ συστάσεως, ὄρα: Τελωνειακὴ Ἐπιθεώρησις, Σεπτέμβρ., Ὀκτώβρ., Νοέμβρ. 1958. Ὁσαύτως: Tendances libérales. Revue des Douanes 29)11)1958,

3. Document 6031)58.

4. » 5988)58.

5. » 5911)58, 5907)58, 6352)58.

6. » 6111)58.

τικῶς συνδέεται μὲ τὴν γενικωτέραν πολιτικὴν τὴν ἀκολουθουμένην ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς εὐρυτέρας οἰκονομικῆς συνεργασίας τῶν Σκανδιναυικῶν χωρῶν¹.

Ἡ Νορβηγία ἀπεδέχθη ταύτην ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι θὰ ζητηθῆ ἐντὸς ἔτους ἀπὸ τοῦ ἐκτελωνισμοῦ τοῦ ἐμπορεύματος καὶ ὅτι τὸ ποσοῦν τῶν δασμῶν εἶναι ἀνώτερον τῶν 30 Νορβηγικῶν κορωνῶν².

Ἡ Αἴγυπτος (Ἑνωμένη Ἀραβικὴ Δημοκρατία—Τελωνειακὸν ἔδαφος Αἰγύπτου) δὲν ἀπεδέχθη ταύτην, καίτοι ἡ ἰσχύουσα νομοθεσία τῆς προβλέπει μερικὴν ἱκανοποίησιν ὠρισμένων περιπτώσεων ἐκ τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν σύστασιν³.

Ἡ Ἑλλάς ἐδήλωσεν ὅτι δὲν δύναται ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ δεχθῆ τὴν σύστασιν⁴.

Οἱ ἐνδοιασμοὶ τοὺς ὁποίους διετύπωσεν ἡ Ἑλλάς εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς συστάσεως εἶναι ἀντίθετοι πρὸς τὰς διὰ τοῦ καθημερινοῦ τύπου διατυπωθείσας κατ' ἐπανάληψιν ἐπιθυμίας ἐκπροσώπων τοῦ εἰσαγωγικοῦ μαρτυροῦ, ὡς καὶ εἰς ληφθέντα νομοθετικὰ μέτρα ἐξυπηρετικὰ ὠρισμένων περιπτώσεων. Ἐχομεν ὑπ' ὄψιν μας περίπτωσιν παροχῆς τοῦ εὐεργετήματος τούτου εἰς τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος δι' ἐπανεξαγωγὴν, λόγῳ ἀκαταλληλότητος, ὠρισμένων φαρμάκων εἰσαχθέντων παρ' αὐτῆς⁵.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου Τελωνειακῆς Συνεργασίας υἱοθετηθεῖσα σύστασις εἶναι περιορισμένης ἐφαρμογῆς, δι' ὠρισμένας καὶ μόνον περιπτώσεις, ἀκριβῶς διὰ τὸν λόγον ὅτι τὸ περιεχόμενον τῆς συστάσεως ταύτης θὰ ἔδει νὰ γίνῃ ἀποδεκτὸν ὑπὸ ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρων Κρατῶν.

Πολλὰ Κράτη ἐπρότειναν διέυρυνσιν τοῦ περιεχομένου τῆς συστάσεως πρὸς ἐξυπηρέτησιν καὶ ἄλλων περιπτώσεων καὶ πολλῶν ἄλλων ἀναγκῶν τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου. Ἡ πλειοψηφία ὅμως παρεδέχθη τὸν περιορισμὸν τοῦ περιεχομένου ἵνα τύχη αὕτη γενικῆς ἐφαρμογῆς⁶.

Εὐκταίον ἐπομένως θὰ ἦτο ὅπως καὶ ἡ Ἑλλάς προβῆ εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς συστάσεως καὶ λῆψιν τῶν ἀναγκαίων νομοθετικῶν μέτρων, ἵνα διὰ τοῦ τρόπου τούτου καταστῆ δυνατόν νὰ ἱκανοποιῶνται αἰτήματα πάσης ἐπιχειρήσεως καὶ παντὸς εἰσαγωγῆς, διότι τὰ εἰδικὰ νομοθετικὰ μέτρα πρὸς ἐξυπηρέτησιν ὠρισμένων περιπτώσεων θὰ ληφθοῦν ὅπωςδῆποτε καὶ εἰς τὸ μέλλον.

1. Document 6275)58.

2. » 6174)58.

3. » 6428)58.

4. » 5952)58.

5. Ἄρθρ. 17 Ν. 3686)57. ΦΕΚ 64)1957. ΕΔΥΟ 62)1957.

6. Δελτίον Διευθύνσεως Τελωνείων, ἀριθ. 34, σελ. 169.

Τὸ θέμα τῆς ἐπιστροφῆς τῶν δασμῶν καὶ λοιπῶν φόρων ἐπιβαρυνόντων ἐμπορεύματα ἐπιστρεφόμενα δι' οἰονδήποτε λόγον, καὶ οὐχὶ μόνον ὡς μὴ συμφώνων πρὸς τὸ συμβόλαιον ἀγοραπωλησίας, ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἀντικείμενον ἐρεύνης τοῦ Συμβουλίου Τελωνειακῆς Συνεργασίας. Περαιτέρω ἔρευνα διεξάγεται κατόπιν ἐνδιαφέροντος ἐκδηλωθέντος ἐκ μέρους πολλῶν Κρατῶν, τὰ ὁποῖα ἐπιθυμοῦν νὰ ἐνημερωθοῦν ὄχι μόνον ἐπὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐφαρμογῆς παρά τῶν διαφόρων Κρατῶν-μελῶν τῆς υἱοθετηθείσης παρ' αὐτῶν συστάσεως καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐρμηνείας τῶν διατάξεων ταύτης παρά τούτων, ἀλλὰ καὶ ἂν ὑπάρχη δυνατότης διευρύνσεως τοῦ περιεχομένου ταύτης. Ἐπιθυμία τῶν ἐν λόγω Κρατῶν-μελῶν εἶναι ὅπως ἡ σύστασις τύχῃ ἐφαρμογῆς καὶ ἐπὶ ἄλλων περιπτώσεων ἐπιστροφῆς ἐμπορευμάτων, τὰς ὁποίας δὲν καλύπτει ἡ ἐγκριθεῖσα ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου σύστασις. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀπαντήσεων τῶν Κρατῶν-μελῶν εἰς νέον ἐρωτηματολόγιον συνετάγη ἤδη ὑπὸ τῆς Γραμματείας τοῦ Συμβουλίου σχετικὴ ἔκθεσις¹ ἀναλύουσα τὴν θέσιν τοῦ ζητήματος εἰς τὰ διάφορα κράτη, προβλέπεται δὲ ὅτι αἱ διεξαγόμεναι συζητήσεις θὰ ἀπολήξουν εἰς διατύπωσιν νέας συστάσεως ἱκανοποιούσης εὐρύτερον τὸ διεθνὲς ἐμπόριον.

1. Document 6294)58. Remboursement ou remise des droits sur les marchandises reexportées ou détruites parce que l'importateur les refuse ou n'en a pas l'usage.

Η ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΤΗΣ ΜΗΧΑΝΟΓΡΑΦΙΑΣ

Υπό ΚΛΑΥΔΙΟΥ Β. ΜΠΑΝΤΑΛΟΥΚΑ

1. ΕΝΝΟΙΑΙ, ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΜΗΧΑΝΟΓΡΑΦΙΑΣ

α) "Εννοιαί

Ο τόπος εις τὸν ὅποιον αἱ οἰκονομικαὶ μονάδες συνήθως συλλέγουν, ταξινομοῦν, ἐρμηνεύουν καὶ μεταδίδουν στοιχεῖα καὶ γενικῶς πληροφορίας ἐνδιαφερούσας αὐτὰς ἢ ἐτέρας μονάδας καὶ εἰς τὸν ὅποιον κατὰ κανόνα διαμένουν διὰ νὰ διοικήσουν τοὺς εἰς τὴν διάθεσίν των συντελεστὰς ἐπιτεύξεως τοῦ σκοποῦ των ὀνομάζεται «γραφεῖον». Συνεπῶς ἡ ἐργασία τοῦ γραφείου τῶν οἰκονομικῶν μονάδων εἶναι ἐν πολλοῖς κατευθυντήριος καὶ συντελεῖ σοβαρῶς εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῆς ὀργανωτικῆς προσπάθειας, ἤτοι εἰς τὴν ὅσον τὸ δυνατόν ἐκάστοτε μεγιστοποιήσιν καὶ ἀριστοποίησιν τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἀποτελεσματικότητος τῆς οἰκονομίας.

Καθὸσον διογκοῦνται αἱ οἰκονομικαὶ μονάδες καὶ καθίσταται πλέον περίπλοκος ἡ δραστηριότης των, ἐπὶ τοσοῦτον αὐξάνει ἡ σπουδαιότης τοῦ γραφείου. Ἡ τάσις αὕτη συντελεῖ εἰς τὴν βαθμιαίαν προέκτασιν τῶν φυσικῶν ἰκανοτήτων τῶν ἐργαζομένων εἰς τὰ γραφεῖα ὑπαλλήλων, ἥτις ἀπὸ τινος σημείου καὶ πέραν πραγματοποιεῖται διὰ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ χρήσεως ὀλονὲν καὶ πλέον τελειοποιημένων μηχανικῶν μέσων καὶ ἰδίᾳ τῶν μηχανῶν γραφείου.

Αἱ μηχαναὶ γραφείου, συσσωρεύουσαι ἐπὶ τοῦ χάρτου γράμματα, ἀριθμούς, ἐνδείξεις καὶ σύμβολα, ὑποβοηθοῦν σημαντικῶς τὴν σκέψιν καὶ τὴν μνήμην τοῦ ἀνθρώπου, ὑποκαθιστῶσαι οὕτω μέγα μέρος τῆς πνευματικῆς καὶ χειρωνακτικῆς αὐτοῦ ἀπασχολήσεως. Κατ' ἀκολουθίαν, αἱ μηχαναὶ γραφείου χρησιμοποιούμεναι ἐξασφαλίζουν εὐνοϊκωτέρους ὄρους ἐργασίας, ἐνῶ συγχρόνως παρέχουν ἀποτελέσματα ταχύτερα καὶ ἀσφαλέστερα ἐκείνων ἅτινα θὰ παρεῖχοντο ἄνευ αὐτῶν.

Ἡ ἐν λόγῳ ἀντικατάστασις τῆς πνευματικῆς καὶ χειρωνακτικῆς ἐργασίας τῶν ὑπαλλήλων τοῦ γραφείου διὰ μηχανικῶν μέσων καὶ ἡ χρῆσις αὐτῶν ὀνομάζεται «μηχανογραφία» (mechanisation, mécano-graphie).

β) Ξελέξεις

Ἡ σύγχρονος μορφή τῆς μηχανογραφίας εἶναι ἀποτέλεσμα μακρᾶς ἐξελέξεως τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς ὀργανωτικῆς. Ἡ σύντομος δὲ ἀναδρομὴ εἰς αὐτὴν συντελεῖ εἰς τὴν πληρεστέραν ἀντίληψιν τῆς συμβολῆς τῆς εἰς τὰς οἰκονομικὰς μονάδας.

Προβλήματα γραπτοῦ λόγου καὶ ὑπολογισμῶν, ὡς καὶ συλλογῆς πληροφοριῶν καὶ στοιχείων ὑφίσταντο καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἀλλὰ ταῦτα ἦσαν μᾶλλον ἀπλᾶ. Ἡ ἀνάγκη ὑπολογισμῶν καὶ τηρήσεως λογιστικῶν καὶ στατιστικῶν πινάκων ἐκδηλοῦται εἰς τινὰς τραπεζίτας, ἐμπόρους, εἰσπράκτορας φόρων καὶ ἄλλους, οἵτινες κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ἐχρησιμοποιοῦν συνήθως ἄβακας. Ἔτερα βοθητικά μέσα προσετέθησαν ἀργότερον, ὡς τὰ ἀβάκια, οἱ ψῆφοι καὶ οἱ πίνακες τοῦ Πυθαγόρα, οἱ Νεπέριοι κανόνες κλπ., τινὰ τῶν ὁποίων ἀκόμη καὶ σήμερον διατηροῦνται ἐν χρήσει.

Ἡ πρώτη πάντως ἐμφάνισις τῆς μηχανογραφίας παρατηρεῖται κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα, διὰ τῆς ἐν ἔτει 1642 κατασκευῆς ὑπὸ τοῦ Blaise Pascal ὑπολογιστικῆς μηχανῆς. Οὗτος, ἡλικίας μόλις 19 ἐτῶν, κατεσκεύασε τότε τὴν πρώτην ἀθροιστικὴν καὶ ἀφαιρετικὴν μηχανὴν διὰ νὰ βοηθήσῃ τὸν πατέρα του εἰς τὸ ἔργον τοῦ τῆς ἐποπτείας τῶν φορολογικῶν εἰσπράξεων εἰς τὴν γαλλικὴν περιοχὴν τῆς ἄνω Νορμανδίας. Ἡ χρῆσις ὁμοῦ τῆς μηχανῆς ταύτης δὲν ἐγενικεύθη, καθόσον ἡ κατασκευὴ τῆς ἦτο λίαν δαπανηρὰ καὶ τὰ ἀποτελέσματά της οὐχὶ ἀκριβῆ. Μετὰ 31 ἔτη, ὁ γερμανὸς Gottfried Leibnitz προσεπάθησε νὰ βελτιώσῃ τὴν μηχανὴν τοῦ Pascal καὶ συνάμα νὰ καταστήσῃ ταύτην ἱκανὴν διενεργεῖν πολλαπλασιασμῶν καὶ διαιρέσεων. Ἀλλὰ καὶ ὁ βελτιωμένος οὗτος τύπος ὑπολογιστικῆς μηχανῆς ἐμειονέκτει ἀπὸ ἀπόψεως δαπανῶν κατασκευῆς καὶ ἀκριβείας ἀποτελεσμάτων, δι' ὃ καὶ ἠκολούθησε τὴν τύχην τοῦ ἀρχικοῦ.

Κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα σημειοῦται ἀξιόλογος πρόοδος εἰς τὴν μηχανογραφίαν, κατόπιν τῆς ἐν ἔτει 1725 ἐπινοήσεως καὶ χρησιμοποίησεως ὑπὸ τοῦ Β. Boucheon χειροκινήτου μηχανῆς διατρήτων δελτίων πρὸς παρακολούθησιν τοῦ εἰς Λυὸν ἔργου τῶν ὑφαντουργῶν, καὶ τῆς ἐν ἔτει 1788 χρησιμοποίησεως ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ James Watt συστήματος ἐλέγχου καὶ ταχύτητος μηχανῶν.

Ὁ ρυθμὸς τῆς ὡς ἄνω προόδου ἐνετάθη σημαντικῶς κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα. Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεώς του σχεδόν, ἦτοι κατὰ τὸ 1801, ὁ Γάλλος J. M. Jacquard ἐφεῦρεν ἐργαλεῖα ἅτινα κατέστησαν αὐτόματον τὴν λειτουργίαν τῆς μηχανῆς διατρήτων δελτίων τοῦ Boucheon. Μετὰ δεκαετίαν ὁ Ἀγγλὸς George Boole συνέλαβε σύστημα ἀλγεβρικῆς λογικῆς, ἐφ' οὗ σήμερον στηρίζεται κατὰ μέγα μέρος ἡ λειτουργία τῶν ἠλεκτρονικῶν μηχανῶν. Κατὰ τὸ 1820 ὁ Γάλλος Charles Thomas κατεσκεύασε νέον τύπον

υπολογιστικής μηχανής, πλέον βελτιωμένων τῶν τύπων Pascal και Leibnitz, οὐχὶ ὁμως πλήρως ἐπιτυχή. Ἡ πρώτη αὐτόματος υπολογιστική μηχανή διατρήτων δελτίων ἦτις ἔτυχεν εὐρείας χρήσεως ὑπῆρξεν ἢ σχεδιασθεῖσα τὸ 1829 ὑπὸ τοῦ Charles Babbage, καθηγητοῦ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Καίμπριτζ. Εἰς τὸ ἐμπόριον ὁμως εἰσῆχθησαν τὸ πρῶτον γραφομηχαναὶ καὶ υπολογιστικαὶ μηχαναὶ μόλις κατὰ τὸ ἔτος 1873, ὅτε οἱ Ἀμερικανοὶ E. Remington, διὰ τὰς γραφομηχανάς, καὶ Frank Baldwin, διὰ τὰς υπολογιστικὰς μηχανάς, ἤρχισαν νὰ παράγουν καὶ διαθέτουν ταύτας εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, ἐνῶ εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Εὐρώπης αἱ μηχαναὶ αὗται γραφείου ἐνεφανίσθησαν ἀπὸ τοῦ 1885.

Ἀπὸ τοῦ 1890 καὶ ἐντεῦθεν ἐμφανίζονται εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν Η.Π.Α. καὶ οἱ σήμερον χρησιμοποιούμενοι τύποι τὸσον ἀριθμομηχανῶν ὅσον καὶ συγκροτήματος ἠλεκτροκινήτων μηχανῶν διατρήτων δελτίων. Αἱ ἀριθμομηχαναὶ αὗται κατεσκευάσθησαν τὸ 1886 ὑπὸ τοῦ Burroughs, ἐνῶ τὸ συγκρότημα μηχανῶν διατρήτων δελτίων ὑπὸ τῶν H Hollerith καὶ J. Powers τὸ 1889, ἐν τῇ προσπάθειά των νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἐγκαιρον ἐμφάνισιν τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἀπογραφῶν τοῦ ἀμερικανικοῦ πληθυσμοῦ, δι' ἃς ἦσαν ἐπιφορτισμένοι.

Ἐκτοτε καὶ μέχρι τοῦ 1939 οἱ ὡς ἄνω τύποι μηχανῶν γραφείου βελτιοῦνται βαθμῶδ' καὶ ἐπὶ πλέον ἐφευρίσκονται καὶ χρησιμοποιοῦνται διεθνῶς καὶ νέοι τύποι ἐξ αὐτῶν, μὲ ἀκριβέστερα, ταχύτερα καὶ μεγαλύτερα ἀποτελέσματα. Ἀπὸ τοῦ δευτέρου ὁμως παγκοσμίου πολέμου καὶ ἐντεῦθεν ἐμφανίζεται νέα σοβαρὰ πρόοδος εἰς τὴν ἐφεύρεσιν καὶ χρῆσιν μηχανῶν γραφείου. Ἡ ἐπιστράτευσις τῶν Ἀμερικανῶν προεκάλεσεν ἔλλειψιν εἰς τὸ προσωπικὸν τῶν γραφείων καὶ γενικῶς τῶν οἰκονομικῶν μονάδων, ἐνῶ συγχρόνως διωγκώθη ἡ οἰκονομικὴ δραστηριότης τῆς χώρας. Οὕτω ἐγεννήθη μέγα πρόβλημα ὑποκαταστάσεως τοῦ ἀνθρωπίνου παραγόντος, πρὸς ἀποφυγὴν παραγωγικῆς κάμψεως καὶ δυσχερειῶν ἐφοδιασμοῦ τῶν συμμάχων. Αἱ τότε ὑποβληθεῖσαι εἰς τὴν κυβέρνησιν τῶν Η.Π.Α. προτάσεις μεθόδων αὐτομάτου ρυθμίσεως καὶ ἐλέγχου τῆς παραγωγῆς ὑπὸ τοῦ Vannevar Bush ἐνεκρίθησαν, θεωρηθεῖσαι ὡς αἱ καλύτεραι πρὸς ἐπίλυσιν τοῦ προμνησθέντος προβλήματος. Αἱ μέθοδοι δὲ αὗται ἔτυχον ἀργότερον ἐφαρμογῆς, χάρις εἰς τὰς κατασκευασθεῖσας σχετικὰς μηχανὰς ὑπὸ τοῦ Norbert Wiener, καθηγητοῦ τοῦ Ἰνστιτούτου Τεχνολογίας τῆς Μασσαχουσέτης, τὰς ὁποίας οὗτος ἐπιτιλοφόρησε «κυβερνητικὰς» (cybernetics). Τὰς πρώτας ἐφαρμογὰς τῶν ἠλεκτρονικῶν αὐτῶν μηχανῶν ἐπραγματοποίησαν τὸσον ὁ John Diebold, καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Χάρβαρντ, ὅστις καὶ ἐπέβαλεν ἀπὸ τοῦ 1947 τὸν ὄρον «αὐτοματισμός» (automation), ὅσον καὶ ὁ Dell Harder, ἀντιπρόεδρος τῆς βιομηχανίας αὐτοκινήτων Ford, ὁ ὁποῖος ἔκαμεν ἐπίσης χρῆσιν τοῦ ὄρου «αὐτο-

ματισμός» και ἐφήρμοσε μεθόδους ἐλέγχου τῆς παραγωγῆς ἀνταλλακτικῶν αὐτοκινήτων εἰς τὰ εἰς Νητηρόιτ ἐργοστάσια Ford.

γ) Μέσα.

Ἡ κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐξελικτικὴ πορεία τῆς μηχανογραφίας συνετέλεσεν ὥστε σήμερον νὰ χρησιμοποιοῦνται διεθνῶς ὑπὸ τῶν ἀνεπτυγμένων οἰκονομικῶν μονάδων διάφοροι τύποι μηχανῶν γραφείου, χαρακτηριζομένων ὡς φορητῶν, ἡμιφορητῶν ἢ ἐπιτραπέζιων, ὡς ἀθιούρων ἢ μὴ, ὡς χειροκινήτων, ἠλεκτροκινήτων ἢ ἠλεκτρονικῶν, ὡς καταγραφουσῶν ἢ διατρητικῶν κλπ. Ἀναλόγως δὲ τοῦ προορισμοῦ τῶν κατατάσσονται εἰς πέντε βασικὰς κατηγορίας, ὡς ἑξῆς:

I. Εἰς μηχανὰς ἐπικοινωνίας, ὡς ἀποστολῆς καὶ παραλαβῆς ταχυδρομικῶν ἐγγράφων (διπλώσεως, συνδέσεως, σφραγίσεως, ἀποσφραγίσεως, διαλογῆς, γραμματοσημάνσεως κλπ.), τηλεπικοινωνίας (τηλεφῶνων, ραδιοτηλεφῶνων, μεταφορικῶν μέσων, τηλεγραφικῶν συσκευῶν, τηλετογράφων, τηλετύπων, μηχανῶν τηλεοράσεως δι' ὀπτικές ἐπιθεωρήσεις κλπ.) καὶ μεταβιβάσεως προφορικῶν καὶ γραπτῶν εἰδήσεων ἐντὸς τοῦ χώρου τῆς οἰκονομικῆς μονάδος (ἐνδοφῶνων συνδυαζόντων μικρόφωνα καὶ μεγάφωνα, τροχαλιῶν, κινουμένων ταινιῶν, ἀεροσωλήνων μεταβιβάσεως ἐγγράφων κλπ.).

II. Εἰς μηχανὰς ἐλέγχου καὶ ἀσφαλείας, ὡς ὠρολόγια παρουσίας καὶ ἀποχωρήσεως προσωπικοῦ, μηχαναὶ γραφῆς σταθερῶν κειμένων (διευθύνσεων, ἀτομικῶν στοιχείων, εἰδοποιήσεων, δελτίων παρουσίας κλπ.), μηχαναὶ ἀναγραφῆς ἀναγλύφων ἢ διατρητῶν γραμμάτων καὶ ἀριθμῶν ἐπὶ πιστωτικῶν τίτλων, μετρογράφοι, μηχανήματα καταχωρήσεως αὐξοντος ἀριθμοῦ, συρραφῆς ἢ διατρήσεως ἐγγράφων κλπ.

III. Εἰς μηχανὰς ἀρχειοθετήσεως, ὡς ἀρχειοθηκαὶ, δελτιοθηκαὶ, ὄργανα εὐρετηριάσεως κλπ.

IV. Εἰς μηχανὰς καταρτίσεως καὶ πολλαπλασιασμοῦ ἐγγράφων, ὡς γραφομηχαναὶ, πολὺγραφοὶ, ἀριθμομηχαναὶ εἰσπράξεων, μηχανήματα ὑπαγορεύσεως, στενογραφήσεως, ἐκδόσεως φωτοτυπιῶν κλπ.

V. Εἰς λογιστικὰς καὶ στατιστικὰς μηχανὰς, ἐπιτυχανούσας συνθέτους καταχωρήσεις λέξεων καὶ ἀριθμῶν, ἐπαναλαμβάνούσας δι' ἐνιαίας ἐκτυπώσεως (ἤτοι ἀνευ μεταφορῶν) ἐγγραφὰς, ἐκτελούσας ἀπλᾶς καὶ πολλαπλᾶς πράξεις τῆς ἀριθμητικῆς, ἀκόμη δὲ καὶ ἀναγωγὰς εἰς δυνάμεις (διὰ σειρᾶς πολλαπλασιασμῶν), ἐξαγωγὰς ριζῶν (διὰ σειρᾶς διαιρέσεων), ὡς καὶ πράξεις ἀνωτέρων μαθηματικῶν. Αἱ μηχαναὶ αὗται ὅσον τελειότεραι εἶναι, τόσοσιν περισσότερον ἀποδίδουν εἰς χρόνον, εἰς ὄγκον, εἰς ἀκρίβειαν καὶ ἐνημερότητα. Οἱ πλέον συγχρονι-

σμένοι και αξιόλογοι τύποι τῶν λογιστικῶν και στατιστικῶν μηχανῶν εἶναι τὰ συγκροτήματα ἠλεκτροκινήτων μηχανῶν διατρήτων δελτίων και ἠλεκτρομαγνητικῶν ἢ ἠλεκτρονικῶν μηχανῶν. Διὰ τοὺς τύπους αὐτοὺς ἀφιερῶνται τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον¹.

2. ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΜΗΧΑΝΩΝ ΓΡΑΦΕΙΟΥ

α) Ἡλεκτροκίνητοι μηχαναὶ διατρήτων δελτίων.

Αἱ μηχαναὶ αὗται διακρίνονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς διατρητικές (punching machines, machines à perforer), εἰς διαλογικὰς (sorting machines, trieuses) και εἰς πινακογραφικὰς (tabulating machines, tabulators, tabulatrices). Ἐνίοτε αἱ βασικαὶ αὗται μηχαναὶ πλαισιοῦνται και παρ' ἐτέρων βοηθητικῶν τοιούτων, ὡς ἐπαληθευτικῶν ἢ πολλαπλοῦ ἐλέγχου (ὁμοιότητος, σειρᾶς, διαχωρισμοῦ, συζεύξεως, παρεμβολῆς ἢ ἀνα- παραγωγῆς) δελτίων ἢ κινητῶν φύλλων ἀπαικονίσεως λογιστικῶν και στατιστικῶν ἐγγραφῶν, ἀνακεφαλαιωτικῶν καταχωρήσεων και ἀποτελε- σμάτων ἀριθμητικῶν πράξεων, ἐρμηνευτικῶν κωδικῶν ἀριθμῶν, μεταφορᾶς ἐρμηνειῶν εἰς ἕτερα δελτία ἢ κινητὰ φύλλα κλπ. Τὰ ἐν λόγῳ δελτία συνί- στανται ἐκ λεπτοῦ παραλληλογράμμου χαρτονίου, μὲ μονωτικὰς ἰδιότητας, και εἶναι, ἀναλόγως τοῦ προορισμοῦ των, διαφόρων διαστάσεων, φέρουν

1. Πλ. εἰς Ch. Billard: Les travaux de bureaux et leur outillage. Paris, Cours d'École d'Organisation Scientifique du Travail, 1943. C. Brunet: Conseils pratiques pour l'organisation du travail comptable. Paris, Delmas, 1953. L. Brunshvieg: Le génie de Pascal. Paris, Hachette, 1925. B. F. Burch and Others: The impact of computers on office management. New York, American Management Association, 1954. P. E. Cleator: The robot era. London, Allen and Unwin, 1955. H. G. Conway: The origins of mechanical servomechanisms. London, Newcomen Society, 1954. R. Gaudriault: L'organisation des travaux administratifs. Paris, Delmas, 1949. D. R. Hartree: Calculating instruments and machines. Cambridge, at the University Press, 1950. M. Ponthière: Τὸ γραφεῖον, ὁ ἐγκέφαλος τῆς ἐπιχειρήσεως. Μετάφρ. Ἄλ. Στάθη. Ἀθῆναι, Γραφεῖον Ἐρευνῶν Ἀνωτάτης Βιομηχανικῆς Σχολῆς, 1953. R. Taton: Histoire du Calcul. Paris, Presses Universitaires de France, 1958. N. Wiener: Cybernetique et Société. Paris, Deux Rives, 1952.

Βλ. και Ν. Δελάκη: Σύγχρονες κατευθύνσεις στὸν ἐξοπλισμὸ τῶν γραφείων. Εἰς Σπουδᾶς, 1957-8, τ. 4-5, σ. 95. Ἄ. Ζάνου: Αἱ λογιστικαὶ μηχαναὶ και ἡ συμβολὴ των εἰς τὴν σύγχρονον ἀνάπτυξιν τῆς οἰκονομίας. Εἰς Λογιστικὴν Ἐπιθεώρησιν, 1952, τ. 170-3. Τ. Μπάφη: Ἡ μηχανογραφία. Ἀθῆναι, 1956. Ἰ. Λ. Χρυσόχοῦ: Ὅργανωσις τῶν ἐπιχειρήσεων. Στοιχεῖα ὀργανώσεως γραφείου. Ἀθῆναι, Ἄ. Παπαζήσης, 1951. Τοῦ αὐτοῦ: Ὅργανωτικὰ ἀνάλεκτα. Ἀθῆναι, Κέντρον Ὅργανώσεως και Διοικήσεως τῆς Ἀνωτάτης Βιομηχανικῆς Σχολῆς, 1958.

δὲ ἐντύπους ἠριθμημένας περὶ τὰς δέκα σειρὰς καὶ περὶ τὰς ἐνεήκοντα στήλας δι' ἕκαστον στοιχείου τῶν κωδικῶν ἀριθμῶν ἢ γραμμάτων.

Τὸ ὡς ἄνω συγκρότημα μηχανῶν λειτουργεῖ βάσει προγραμματισμένης διαδικασίας, ἢ ὅποια ἀκολουθεῖ τὰ στάδια τῆς συγκεντρώσεως παραστατικῶν ἐγγράφων ἢ ἀπαντήσεων ἐπὶ γενομένων ἐρωτημάτων, τῆς κωδικογραφίσεως τῶν αἰτουμένων στοιχείων ἢ πληροφοριῶν, τῆς καταχωρήσεως τῶν κωδικῶν ἀριθμῶν διὰ διατρήσεων ἐπὶ δελτίων, τῆς ἐπαληθεύσεως τῶν διατρήσεων, τῆς ταξινομήσεως τῶν δελτίων κατὰ διαφόρους διασταυρώσεις καὶ τῆς πινακογραφίσεως τῶν στοιχείων.

Πρὸ πάσης χρήσεως τοῦ συγκροτήματος αὐτοῦ ἢ καὶ τοῦ ἐπομένου τῶν ἠλεκτρομαγνητικῶν ἢ ἠλεκτρονικῶν μηχανῶν, διενεργεῖται ἡ συγκέντρωσις τῶν ἀναγκαίων ἀτομικῶν πληροφοριῶν καὶ στοιχείων ἐπὶ εἰδικῶν παραστατικῶν ἐγγράφων. Τὰ ἐγγραφα ταῦτα δεόν νὰ χαρακτηρίζονται δι' ἀπλότητα, σαφήνειαν, τυποποιημένην ὁρολογίαν, συντομωτάτην διατύπωσιν καὶ ἀκρίβειαν. Τὰ, εἰς τὰ παραστατικά ταῦτα ἐγγραφα, αἰτούμενα στοιχεῖα κωδικοποιοῦνται, ἐπὶ τῇ βάσει ὀνοματολογίου ἀνταποκρινόμενου εἰς ἐνιαῖον σύστημα κατατάξεως καὶ ἀριθμήσεως, λαμβάνοντα κωδικούς ἀριθμούς ἢ γράμματα κωδικῶν συνήθως δεκαδικοῦ τύπου. Οἱ κωδικοὶ ἀριθμοὶ προσδιορίζουν κατὰ κανόνα μεγέθη ὄγκου, ἀξίας, χρόνου κλπ., ἐνῶ τὰ κωδικὰ γράμματα παρουσιάζουν ἐνδείξεις, σύμβολα ἢ ὀνομασίας φαινομένων, γεγονότων, προσώπων, πραγμάτων κλπ.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς κωδικοποιήσεως ταύτης εἶναι πλέον δυνατὴ ἡ διάτρησις (σπανιώτερον δὲ ἀντὶ διατρήσεως ἢ ἐγκοπῆ ἢ ἡ δημιουργία προεξοχῶν εἰς τὰ περιθώρια), διὰ μικρᾶς κυκλικῆς ἢ ὀρθογωνίου παραλληλογράμμου ὅπως ἐπὶ τοῦ δελτίου, τοῦ ἀντιστοίχου κωδικικοῦ ἀριθμοῦ ἐπὶ τῆς οικείας σειρᾶς καὶ στήλης. Ἡ ἀνωτέρω διάτρησις πραγματοποιεῖται ὑπὸ τῶν «διατρητικῶν» μηχανῶν, αἱ ὅποια ὁμοιάζουν πρὸς γραφομηχανὰς καὶ ἀποτελοῦνται ἐξ ἐπιπέδου πλακός, ἐφ' ἧς μετατοπίζεται τὸ δελτίου μεθ' ἑκάστην διάτρησιν καὶ ἐκ πληκτρολογίου περιέχοντος ἀριθμούς 0-9 καὶ γράμματα Α-Ω. Διὰ νὰ πιστοποιηθῇ ἡ ἀκρίβεια τῶν γενομένων διατρήσεων ἐπακολουθεῖ ἐπαλήθευσις αὐτῶν δι' ἐπαναλήψεως τῶν διατρήσεων, ἢ μὲ ὅπως ὀλίγον διαφόρους τῶν ἀρχικῶν (ἢτοι ἀντὶ κυκλικῶν ὠσειδῶν, ἢ ἐν περιπτώσει ἀσυμφωνίας τῆς ἐπαληθευτικῆς διατρήσεως πρὸς τὴν ἀρχικὴν δι' «ἐνδείξεως» ἐκ μέρους τῆς μηχανῆς δι' ἧς ἐκτελεῖται ἡ ἐπαλήθευσις). Ἡ μέση ἀπόδοσις τῶν διατρητικῶν μηχανῶν κυμαίνεται μετὰ 8-15 χιλιάδων διατρήσεων ὥριαίως, ἀναλόγως τῶν ἱκανοτήτων τῶν χειριστῶν αὐτῶν.

Διὰ νὰ ἐλεγχθῇ ἡ ἐν λόγῳ ἐπαλήθευσις τῶν δελτίων, τοποθετοῦνται ταῦτα κατόπιν, κατὰ ἐν τούλάχιστον σύστημα μηχανογραφικῶν μηχανῶν, εἰς τὰς «ἐξελεγκτικὰς» μηχανὰς, αἵτινες ἀνιχνεύουν τὰς ὅπως καὶ ἐπισημαίνουν τὰς τυχόν παραμενούσας ἀρχικὰς, ὅποτε πρόκειται περὶ λαν-

θασμένων διατρήσεων, διορθουμένων διά τῆς διατρήσεως νέων ἐπὶ τούτω δελτίων. Τὰ οὕτω ἠλεγμένα δελτία ταξινομοῦνται ἐν συνεχείᾳ, ἀναλόγως πρὸς τὰς ὁμάδας τῶν προγραμματισθεισῶν πληροφοριῶν, μέσῳ τῆς «διαλογικῆς» μηχανῆς. Αὕτη ἀνιχνεύει τὰς ὅπας καὶ αὐτομάτως διαχωρίζει τὰ δελτία καὶ τὰ κατατάσσει εἰς ὁμοειδεῖς κατηγορίας, κατ' αὐξοῦσαν ἢ φθίνουσαν σειρὰν, ἐνεργοῦσα συνάμα καταμέτρησιν αὐτῶν. Συνήθως ἡ διαλογικὴ μηχανὴ σύγκειται ἐκ κιβωτίου «τροφοδοτήσεως», εἰς τὸ ὁποῖον τίθενται τὰ πρὸς διαλογὴν δελτία, καὶ ἐκ θηκῶν ἴσων πρὸς τὰς κατὰ στήλην δυνατὰς διατρήσεις, πλέον μιᾶς δεχομένης τὰ ἄνευ διατρήσεων ἐπὶ τῆς συγκεκριμένης στήλης δελτία. Ἡ ἐπιλογή τῆς στήλης ταύτης πραγματοποιεῖται δι' ἠλεκτρικῶν ψηκτρῶν ἢ συστήματος κινουμένων βελονῶν, ἐνῶ μεταλλικὴ ἄλυσις παρασύρει τὰ δελτία εἰς τὰς ἀντιστοιχοῦς θήκας τῶν. Κατὰ τὴν πτώσιν τῶν δελτίων εἰς ἐκάστην θήκην εἰδικοί μετρηταὶ καταμετροῦν αὐτὰ κατὰ θήκην καὶ συνολικῶς. Ἡ ταχύτης διαλογῆς τῶν ἐν προκειμένῳ μηχανῶν κυμαίνεται μεταξύ 16.000 ἕως 35.000 δελτίων ὥριαίως. Ὁ τύπος ὁμῶς οὗτος ἔχει τελευταίως ἀντικατασταθῆ διὰ νεωτέρου, ὁ ὁποῖος λειτουργεῖ διὰ φωτοκυφελῶν καὶ ἔχει ταχύτητα περίπου διπλασίαν τοῦ προηγουμένου.

Ἐπιλείπεται ἤδη τὸ στάδιον τῆς καταχωρήσεως εἰς πίνακας καὶ τῆς ἀναπαραγωγῆς αὐτῶν. Ἐνταῦθα χρησιμοποιεῖται ἡ «πινακογραφικὴ» μηχανή, ἡ ὁποία δέχεται τὰ δελτία, καταμετρεῖ ταῦτα καὶ συγχρόνως καταγράφει τὰ στοιχεῖα ἐφ' ἅπαξ, ἐνῶ παραλλήλως καὶ τὰ ἀθροίζει. Ἡ διὰ τῆς ἐφ' ἅπαξ καταγραφῆς ἀποτυπώσιμος κατάστασις δυνατὸν ἀκολούθως νὰ ἀναπαραχθῆ εἰς πολλαπλᾶ ἀντίτυπα ἀπεριορίστως διὰ φωτοτυπικῶν καὶ λοιπῶν μεθόδων. Τὰ μηχανικὰ ἐξαρτήματα τῆς πινακογραφικῆς μηχανῆς εἶναι συνήθως τρία, τὸ τῆς τροφοδοτήσεως, τὸ τῆς ἐκτυπώσεως καὶ τὸ τῆς ἀθροίσεως ἢ ἀφαιρέσεως. Ἡ καταχωρητικὴ καὶ ἀθροιστικὴ ἰκανότης τῆς μηχανῆς ταύτης φθάνει τὰ 600.000 ψηφία ἢ τὰ 7.500 δελτία ὥριαίως.

Μετὰ τὴν πινακογράφισιν τὰ δελτία ἀρχειοθετοῦνται εἰς εἰδικὰς δελτιοθήκας, διὰ τυχόν μελλοντικὴν ἐκ νέου χρῆσιν αὐτῶν.

β) Ἡλεκτρομαγνητικαὶ καὶ ἠλεκτρονικαὶ μηχαναί.

Ἐξειλιγμένην μορφήν τοῦ συγκροτήματος ἠλεκτροκινήτων μηχανῶν διατρήτων δελτίων ἀποτελοῦν τὰ συστήματα ἠλεκτρομαγνητικῶν καὶ ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν (electromagnetic and electronic computers), τὰ κοινῶς καλούμενα «ἠλεκτρονικοὶ ἐγκέφαλοι», ἀποτελούμενα συνήθως ἐκ πέντε μονάδων μηχανῶν. Ὁ πρῶτος τύπος τοῦ συστήματος τούτου κατεσκευάσθη τὸ 1944 εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Χάρβαρντ, ὑπὸ τὸ ὄνομα «Harvard mark I computer». Ὁ τύπος οὗτος συνίστατο ἐκ μηχανικῶν

υπολογιστών, λειτουργούντων δι' ηλεκτρομαγνητικών λαβών και έπανατοποθετητών προς έλεγχο του αποτελέσματος. Ταυτοχρόνως οι καθηγηταί του Πανεπιστημίου της Πενσυλβανίας Eckert και Maucley κατεσκεύασαν την πρώτην έμπορικώς εκμεταλλεύσιμον και αυτόελεγχόμενην ηλεκτρονικήν μηχανήν. Μετά διετίαν ό έν λόγω τύπος αντικατεστάθη διά βελτιωμένου ηλεκτρονικού, κατασκευασθέντος έν Φιλαδελφεία και κληθέντος «electronic numerical integrator and calculator» (Επία). Ό βελτιωμένος ούτος τύπος περιείχε 18.000 βαλβίδας δυνάμεως 100 χιλιοβατωρών και είχε την δυνατότητα διενεργείας 5.000 προσθέσεων ή 40 πολλαπλασιασμών ανά δευτερόλεπτον τής ώρας.

Τό 1947 τό Πανεπιστήμιον του Χάρβαρντ κατεσκεύασε νέον τύπον, τόν «Harvard mark II computer», λειτουργούντα έξ ολοκλήρου διά 13.000 περίπου ηλεκτρομαγνητικών λαβών. Άλλ' έν έτει 1949 τό Πανεπιστήμιον του Καίμπριτζ κατεσκεύασε πλήρες ηλεκτρονικόν σύστημα μέ 3.000 βαλβίδας. Τό σύστημα τούτο, όνομασθέν «electronic delay-storage automatic computer», έξτελεί έργον έξαπλάσιον του τής Φιλαδελφείας ανά δευτερόλεπτον τής ώρας.

Μεγάλης κλίμακος ηλεκτρονική μηχανή κατεσκευάσθη μόλις τό 1952 υπό του Ίνστιτούτου Τεχνολογίας τής Μασσαχουσέτης, τιτλοφορηθείσα «Whirlwind» και περιέχουσα 6.000 βαλβίδας. Η μηχανή αύτη έξτελεί ανά δευτερόλεπτον τής ώρας 200.000 προσθέσεις ή 25.000 πολλαπλασιούς. Ύπεσκελίσθη έν τούτοις και ή ταχύτης αύτη διά του τύπου «Maniac» (μανιακού), τόν όποιον κατεσκεύασε τό 1957 τό Πανεπιστήμιον του Πρίνσετον, μέ δυνατότητα μάλιστα προσθέσεων τών επί μέρους άθροίσεων εις έντελώς ύψηλήν ταχύτητα, φθάνουσαν ανά δευτερόλεπτον τας 360.000 προσθέσεις.

Έπί τή βάσει τών προσφάτων αύτών τύπων κατασκευάζονται πλέον συστήματα ηλεκτρονικών μηχανών, τόσοι εις τας Ήνωμένες Πολιτείας τής Άμερικης όσον και εις την Εύρώπην, άτινα αγοράζονται μόνον παρά μεγάλων οικονομικών μονάδων (ώς τραπεζών, έπιχειρήσεων κοινής ώφελείας, ασφαλιστικών όργανισμών, μεγάλων βιομηχανικών έπιχειρήσεων, δημοσίων ύπηρεσιών κλπ.), λόγω τής έξαιρετικώς ύψηλής αύτων τιμής, αντί τής αγοράς ηλεκτροκινήτων μηχανών διατρήτων δελτίων, δοθέντος ότι μειώνουν πέραν του πέμπτου τόν χρόνον διεξαγωγής του έργου των. Συνήθως όμως έγκαθίστανται τοιαύται μηχαναί μεγάλων άποδόσεων υπό τών έργοστασίων παραγωγής των εις «ηλεκτρονικά κέντρα», έδρεύοντα εις τινας τών μεγαλυτέρων πόλεων, διά να παρέχουν τας ύπηρεσίας αύτων (έπί ώριαία άμοιβή κυμαινομένη περί τας 250.000 γαλλικών φράγκων) εις προσφευγούσας εις αυτά οικονομικές μονάδας. Δι' αύτων έπιλύονται ταχύτατα και μέ άκρίβειαν τά πλέον δυσχερή λογιστικά, στατιστικά, οικονομομετρικά, μαθηματικά και λοιπά προβλήματα.

Ἡ διαδικασία λειτουργίας των δύναται νὰ περιγραφῆ συντόμως ὡς ἐξῆς: Διὰ καταλλήλων συνδέσεων καταστρώνεται πρόγραμμα ἐντολῶν ἐκτελέσεως ἔργου τινός (plug board) καὶ τοιοῦτον διαδοχικῶν φάσεων αὐτοῦ (flow chart). Αἱ κυριώτεροι τῶν ἐν λόγῳ φάσεων εἶναι πρῶτον ἡ τῆς κωδικογραφίσεως καὶ διατρήσεως τῶν οἰκείων δελτίων, τὰ ὅποια ἐνίοτε ὑποκαθίστανται διὰ χαρτοταινιῶν ἢ μαγνητικῶν ταινιῶν. Ἀκολουθεῖ αὐτόματος ἐπαλήθευσις καὶ διαλογή τῶν δελτίων (ὡς ἀκριβῶς καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἠλεκτροκινήτων μηχανῶν διατρήτων δελτίων) καὶ τελικῶς πραγματοποιεῖται ἡ πινακογράφησις ἢ γενικῶς ἡ ἐξαγωγή τῶν αἰτηθέντων στοιχείων. Ἐὰν πρόκειται μόνον περὶ ὑπολογισμῶν, οὗτοι ἐκτελοῦνται, ὅσον σύνθετοι καὶ πολὺπλοκοὶ καὶ ἂν εἶναι, ἐλεγχόμενοι αὐτομάτως, διότι πᾶσα ἐκτροπὴ κινητοποιεῖ «διορθωτικὴν» λειτουργίαν ἐξαλείψεως ἢ ἀντικαταστάσεως τῶν σφαλμάτων. Τὰ τελικὰ τῶν ὑπολογισμῶν ἐξαγόμενα συσσωρεύονται αὐτομάτως καὶ ἐπ' ἀόριστον εἰς τυμπανοειδεῖς «μνήμονας», διὰ νὰ παρασχεθοῦν ἐν καιρῷ ὑπὸ μορφήν ἀναγνωσίμων στοιχείων, μέσῳ εἰδικῶν ἐρμηνευτικῶν καὶ ἐκτυπωτικῶν μονάδων τοῦ συστήματος, καθ' ὃν τρόπον ζητηθοῦν, μὲ ταχύτητα ἐκτυπώσεως περίπου 1.300 χαρακτήρων ἀνὰ δευτερόλεπτον τῆς ὥρας.

γ) Προϋποθέσεις προμηθείας καὶ χρήσεως συγκροτημάτων μηχανῶν γραφείου.

Ὅσοι τῶν οἰκονομικῶν μονάδων, δημοσίων ἢ ἰδιωτικῶν, προτίθενται νὰ προμηθευθοῦν καὶ χρησιμοποιήσουν μηχανὰς γραφείου καὶ πρὸ παντὸς συγκροτήματα ἐξ αὐτῶν, λαμβάνουν ἀρχικῶς ὑπ' ὄψιν των τὴν καταλληλότητα τῶν μονάδων αὐτῶν μηχανογραφίας διὰ τὸν ὑπ' αὐτῶν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν καὶ τὸν ὄγκον τοῦ προβλεπόμενου ἔργου, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ κόστος τῶν μηχανῶν καὶ τὰ ἐπιτευχθησόμενα δι' αὐτῶν εὐνοϊκὰ οἰκονομικὰ καὶ τεχνικὰ ἀποτελέσματα. Ἡ ἐν λόγῳ προκαταρκτικὴ μελέτη ἀποτελεῖ τὴν λεγομένην «Feasibility study». Τὰ ἀποτελέσματα ταῦτα γενικῶς περιλαμβάνουν ἐξοικονόμησιν συντελεστῶν παραγωγῆς (προσωπικοῦ, χώρου, ὑλικῶν κλπ.) καὶ χρόνου, ἐνῶ συνάμα συντελοῦν εἰς συνεχῆ, ἔγκαιρον, ἀκριβῆ, σαφῆ καὶ ὁμοιογενῆ ἐνημερότητα, ἀναλυτικὴν τε καὶ συνθετικὴν. Θὰ ἡδύνατό τις, ἐν τέλει, ν' ἀποφανθῆ ὅτι αὗται ἐκτελοῦν ἔργα ἄτινα ἄλλως δὲν θὰ ἐπραγματοποιούντο.

Ἀναλόγως τοῦ τύπου τῶν μηχανῶν καὶ τῶν οἰκονομικῶν μονάδων εἰς ἃς πρόκειται αὗται νὰ χρησιμοποιηθοῦν, ὑφίστανται τυποποιημένα προγράμματα λειτουργίας των, πρὸς εἰδικωτέραν ἐκτίμησιν τῆς προσδοκωμένης ἀποτελεσματικότητος τῶν οἰκείων μονάδων μηχανογραφίας. Ὑφίστανται ἐπίσης ἀναλυτικὰ στοιχεῖα ὑπολογισμοῦ τοῦ κόστους προμηθείας, ἐγκαταστάσεως, δοκιμῶν, ἐξασκήσεως τοῦ προσωπικοῦ εἰς αὐ-

τάς, λειτουργίας και συντηρήσεώς των. Όμοίως διατίθενται πληροφορία επί της καλυφθησομένης δια τών μονάδων αὐτῶν ἐπιφανείας καὶ τοῦ κυβισμού των, ἐπὶ τοῦ βαθμοῦ ἀσφαλείας των καὶ τῶν παρενοχλήσεων των λόγω κραδασμῶν, θορύβου κλπ.

Πάντα τὰ στοιχεῖα ταῦτα λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν καὶ ἐπὶ πλέον δι' εἰδικοῦ πειραματισμοῦ εἰς τὰ ἐργαστήρια ἐρευνῶν προσδιορίζεται ἡ συχνότης βλαβῶν ἐκάστης μονάδος, αἰτίνας ἐξουδετεροῦνται μέχρι σημείου ὥστε νὰ καθιστοῦν τὴν λειτουργίαν κανονικὴν, χωρὶς νὰ προκαλοῦν ἀξιολόγους ἀνωμαλίας ἢ ἀποκλίσεις εἰς τὴν προγραμματισμένην λειτουργίαν τῶν συγκροτημάτων, αἰτίνας εἶναι δυνατόν νὰ προκαλίσουν ἀκίνητοποίησιν τῶν μηχανῶν διὰ τὴν ἐπισκευήν, ἀκόμη δὲ καὶ ἀπώλειαν πολυτίμων στοιχείων ἐκ τῶν μνημόνων κατὰ τὴν ἐπισκευήν. Ἀπὸ τὸν ρυθμὸν, πάλιν, τροφοδοτήσεως μιᾶς καταχωρητικῆς ἢ πινακογραφικῆς μηχανῆς εἶναι ἐφικτὸς ὁ προσδιορισμὸς τοῦ πιθανοῦ ὄγκου τῶν μηχανογραφικῶν ἐργασιῶν, ὡς καὶ τοῦ βαθμοῦ καὶ τοῦ χρόνου ἀπασχολήσεως ἐκάστης μονάδος δεδομένου συγκροτήματος.

Ἐν τέλει λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν αἱ δυνατότητες προσαρμογῆς τῶν ἐν λόγω μονάδων μηχανογραφίας πρὸς ἕτερα εἶδη ἐργασίας καὶ αἱ πιθανότητες συντόμου ἢ μὴ ἐμφανίσεως εἰς τὴν ἀγορὰν νέων βελτιωμένων τύπων, ἐν συνδυασμῶ πρὸς τὴν χρονικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἀκαμψίαν ἀντικαταστάσεως τοῦ ἤδη ὑπὸ προμήθειαν συγκροτήματος, ἢ ὅποια ἐξαρτᾶται ἐν πολλοῖς ἀπὸ τὴν δυνατότητα ταχέως σχηματισμοῦ εἰδικοῦ ἀποθεματικοῦ ἐξ ἀποσβέσεων αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς τεχνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀποτελεσματικότητός του.

Ἐφ' ὅσον αἱ προϋποθέσεις πληροῦνται, τότε δικαιολογεῖται ἡ προμήθεια τύπου τινὸς τῶν ἐν προκειμένῳ μηχανῶν γραφείου. Τὴν προμήθειαν ἐπακολουθεῖ κατάρτισις προγραμμάτων καὶ πραγματοποίησις ἐγκαταστάσεως καὶ πειραματισμοῦ τῆς λειτουργίας τῆς ἐργασίας εἰς ὅλα αὐτῆς τὰ στάδια, μετὰ προβλέψεων ἀντιμετωπίσεως ἐνδεχομένων ἀνωμαλιῶν. Τέλος, καταβάλλεται προσπάθεια ἐπιλογῆς τοῦ καταλλήλου εἰς τὴν συγκεκριμένην μηχανογραφίαν προσωπικοῦ (διότι ἄλλως εἶναι δυνατόν νὰ ἰσχύσῃ ὁ ἀφορισμὸς ὅτι «καὶ ὁ τελειότερος μηχανικὸς ἐξοπλισμὸς, ἄνευ καταλλήλου προσωπικοῦ, ἀποτελεῖ ἀχρηστον, ἂν ὄχι καὶ ἐπιζήμιον ὄγκον σιδηρικῶν»), μετὰ καθορισμοῦ προγράμματος εἰδικεύσεως αὐτοῦ.

Ἡ ἐκπλήρωσις τῶν προϋποθέσεων αὐτῶν ἐξασφαλίζει τοὺς ὀργανωτικῶς ἀναγκαίους ὅρους πρὸς συμφέρουσαν πραγματοποίησιν τοῦ ἐπιδιωκομένου ἀποτελέσματος¹.

1. Πλ. εἰς R. N. Anthony (Editor): Proceedings; automatic data processing conference. Boston, Harvard University Graduate School of Business Administration, 1956. R. W. Appel and Others: Electronic Business Ma-

3. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΜΗΧΑΝΟΓΡΑΦΙΑΣ

α) Ἀπόψεις επικριτῶν

Ὅς εἶναι φυσικόν, ἡ ἐφαρμογὴ τῆς μηχανογραφίας προκαλεῖ καὶ κοινωνικο-οικονομικὰς ἐπιδράσεις πέραν τῶν ἰδιωτικο-οικονομικῶν τοιοῦτων. Αἱ ἐν λόγῳ ἐπιδράσεις διακρίνονται εἰς δυσμενεῖς καὶ εὐμενεῖς ἔναντι τοῦ ἀνθρωπίνου ἰδίᾳ παράγοντος. Αὗται ἔδωσαν ἐπιχειρηματολογία εἰς τοὺς ἐπικριτὰς καὶ τοὺς ὑποστηρικτὰς τῆς μηχανογραφίας, ἡ ὁποία ἐν τούτοις δὲν θεωρεῖται ὡς καθαρῶς ἀντικειμενική, διότι ἐπηρεάζεται ἐξ ὑποκειμενικῶν καὶ αἰσθηματικῶν κριτηρίων καὶ ἐκ τῶν βραχυχρονίων μόνον ἀποτελεσμάτων τῆς μηχανογραφίας.

Τὰ κυριώτερα τῶν ἐπιχειρημάτων ἐκείνων οἵτινες ἀντιτίθενται εἰς τὴν εἰσαγωγὴν καὶ ἐπέκτασιν τῆς μηχανογραφίας δύνανται νὰ συνοψισθοῦν ὡς ἀκολούθως.

chines. Boston, Harvard University Graduate School of Business Administration, 1953. R. Bendinek: The age of the thinking robot and what it will mean to us. *Eis Reporter*, 1955, σ. 12-8. M. Bøll: Les étapes des mathématiques. Paris, Presses Universitaires de France, 1948. B. V. Bowden: Faster than thought. London, Pitman, 1953. F. P. Campos: Applications mécano-comptables d'exploitation des machines à totalisateurs multiples. Paris, 1947. H. F. Craig: Administering a conversion to electronic accounting; a case study in a large office. Boston, Harvard University, Graduate School of Business Administration, 1955. R. W. Fairbanks: Successful office automation. Englewood Cliffs, N. J. Prentice-Hall, 1956. J. Javiera et R. Thomeilin: La mécanographie; machines à calculer, machines comptables, machines à cartes perforées. Paris, Montligeon, 1951. R. Gaudriault: Les ensembles mécanographiques à cartes perforées. *Eis Revue Internationale des Sciences Administratives*, 1951, σσ. 711-20. R. Glendinning: Electronic accounting. *Eis Accountant*, 1955, σσ. 148-50. J. M. Hammersley: The computation of sums of squares and products on a desk calculator. *Eis Biometrics*, 1952, σσ. 156-68. H. F. Klingman: Electronics in business; a case study in planning. New York, Controllershship Foundation, 1956. G. Kozmetsky and P. Kircher: Electronic computers and management control. New York, Mc Craw-Hill, 1950. A. M. Lester: The edge marking of statistical cards. *Eis Journal of the American Statistical Association*, 1949, σσ. 293-4. H. S. Levin: Office work and automation. New York, J. Willey, 1956. B. B. Swann: Electronic computation; its uses and implications for management. *Eis Management Review*, 1955, σσ. 595-601. R. Taton: Le calcul mécanique. Paris, Presses Universitaire, de France, 1949. P. Vienot: Mécanographie. Paris, Institut National de la Statistique et des Études Économiques, 1949.

Βλ. ἐπίσης Ἀ. Μ. Σουλτάνη: Μηχανογραφία καὶ διοικήσις. *Eis Ἐπιθεώρησιν Ἑλληνικῆς Οἰκονομίας*, 1952, σσ. 40, 82, 133, 228 καὶ 497. Ἐ. Σταυρίδου: Τὸ μηχανικὸν σύστημα διατρήτων δελτίων Remington-Rand. *Eis Ἐπιτυχίαν διὰ τῆς Ὀργανώσεως*, 1953-4, τεύχη 7-10 καὶ 2. Δ. Χωραφᾶ: Ὁ ρόλος τῶν ἠλεκτρονικῶν καὶ ὑπολογιστικῶν μηχανῶν. *Eis Βιομηχανικὴν Ἐπιθεώρησιν*, 1957-8, σσ. 787-8 καὶ 45-8.

Ἡ μηχανογραφία καθιστᾷ δυσμενεστέρους τοὺς ὄρους ἐργασίας, λόγω τῆς συνεχοῦς ἐκτελέσεως ὠρισμένων, ὁμοιομόρφων καὶ ἀμεταβλήτων κινήσεων ὑπὸ τῶν ἐργαζομένων, λόγω τῆς ἐπιταχύνσεως τοῦ ρυθμοῦ τῆς ἀπασχολήσεως καὶ λόγω δημιουργίας ὑπ' αὐτῆς θορύβου. Οὕτω προκαλοῦνται ὀργανικαὶ καὶ ψυχικαὶ βλάβαι εἰς τὸν ἀνθρώπινον παράγοντα, αἵτινες κατὰ κανόνα μειώνουν τὴν διάθεσίν του πρὸς ἐργασίαν, καθιστοῦν αὐτὸν εὐερέθιστον, προκαλοῦν ὑπερκόπωσην καὶ ὑποβιβάζουν τὸ διανοητικόν του ἐπίπεδον, πολλακίς μάλιστα μέχρις ἀποχαυνώσεως. Ἐπακόλουθα τῆς καταστάσεως ταύτης εἶναι ἡ δημιουργία εἰς αὐτὸν αἰσθημάτων κατωτερότητος, μονοτονίας καὶ ὀλοκληρωτικῆς ἐξαρτήσεως ἐκ τοῦ ἐργοδότη, διότι οὗτος καθίσταται μηχανικὸν αὐτόματον (robot), ἄχρηστον δι' ἄσκησιν μετὰ τινος πρωτοβουλίας ἑτέρου ἐργου, ἀκόμη δὲ διότι συχνάκις ὑποπίπτει εἰς σφάλματα ἐν τῇ ἐνασκήσει τῶν καθηκόντων του.

Ἐπὶ πλέον ὑποστηρίζεται ὅτι ἡ διὰ τῆς μηχανογραφίας ἐπέκτασις τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ποιοτικῶς κατωτέρων ἐργῶν συντελεῖ εἰς τὴν μείωσιν τῶν πραγματικῶν ἀμοιβῶν τῶν ἐργαζομένων καὶ τὸν περιορισμὸν τοῦ ρόλου ἐκάστου ἐξ αὐτῶν εἰς στενώτερον κύκλον δράσεως. Συνάμα ἡ μηχανογραφία συντελεῖ εἰς τὸν ὑποβιβασμὸν τῆς μέσης ἡλικίας τῶν ἀπασχολουμένων, ἔνεκα τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν ἡλικιωμένων διὰ νέων, δημιουργοῦσα οὕτω καὶ προβλήματα ἀνευρέσεως ἐργασίας καὶ ἐπαγγελματικῆς ἐπιλογῆς εἰς τοὺς συνήθως χαρακτηριζομένους ὑπὸ τῶν νέων ἐργοδοτῶν ὡς «πολὺ γέρων» διὰ νέας εἰδικεύσεις.

Ἡ κυριώτερα πάντως τῶν δυσμενῶν ἐπιδράσεων τῆς μηχανογραφίας εἶναι ἐκείνη τὴν ὁποίαν προκαλεῖ πᾶσα ὑποκατάστασις τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος διὰ μηχανικοῦ ἐξοπλισμοῦ, ἥτοι ἡ τεχνολογικὴ ἀνεργία.

Αὕτη, ὡς γνωστόν, περιορίζει σημαντικῶς τὸ ἐπίπεδον διαβιώσεως τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ, συντελοῦσα ἀκόμη καὶ εἰς τὴν ἐξαθλίωσιν μεγάλου μέρους τοῦ διαθεσίμου ἐργατικοῦ δυναμικοῦ.

β) Ἀπόψεις ὑποστηρικτῶν.

Ἐπὶ τῆς ἀνωτέρω ἐπιχειρηματολογίας δίδεται ἀπάντησις ἐκ μέρους τῶν θιασωτῶν τῆς μηχανογραφίας, ἡ ὁποία κατὰ τὴν αὐτὴν σειράν εἶναι ἡ ἐπομένη.

Ὡς γνωστόν, αἱ μηχαναὶ γραφείου χρησιμοποιοῦνται διὰ νὰ ἐνισχύσουν τὴν πνευματικὴν καὶ μυϊκὴν ἰκανότητα τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ εὐκολύνουν αὐτὸν ὥστε νὰ ἐκτελέσῃ τὸ εἰδικὸν τοῦ γραφείου ἔργον εὐκολώτερον, ταχύτερον καὶ ἀκριβέστερον. Τὸ αἶσθημα τῆς προσωπικῆς ἐξαρτήσεως τῶν μισθωτῶν ἐνυπάρχει σταθερῶς ἐντὸς αὐτῆς τῆς ἐννοίας τῆς ἐξηρητημένης ἐργασίας. Ἡ ἐπιτάχυνσις τοῦ ρυθμοῦ τῆς ἐργασίας διέπεται πάντοτε εἰς τὴν μηχανογραφίαν ἀπὸ τὰς ὀρθολογικὰς ἀρχὰς τῆς Ὄργαν-

νωτικῆς καὶ συνεπῶς αὕτη δὲν εἶναι ἐξαντλητικῶς ἐντατική, ὥστε νὰ καταπονῆ τὸν ἐργαζόμενον. Ἡ Ὄργανωτικὴ ἐπίσης ὑποδεικνύει τρόπους τείνοντας εἰς τὴν ἐξάλειψιν τοῦ θορύβου, δι' ὃ καὶ αἱ νεώτεροι μονάδες μηχανογραφίας καθίστανται ὁλονὲν καὶ περισσότερον ἀθόρυβοι. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ αἶσθημα τῆς μονοτονίας, δὲν εἶναι δυνατὸν τοῦτο νὰ ἀναπτυχθῆ ὅταν ἡ αὐτομάτως λειτουργοῦσα μηχανὴ τοῦ γραφείου βοηθεῖ εἰς τὴν μείωσιν τῆς πνευματικῆς προσπάθειας κατὰ τὸν χρόνον τῆς λειτουργίας της, ἐπιτρέπουσα τοιοῦτοτρόπως εἰς τὸν χειριστὴν αὐτῆς ὅπως ἀποσπᾷ τὴν σκέψιν του ἐκ τοῦ συντελουμένου ἔργου. Ἄλλωστε, εἰς τὰς μηχανογραφικὰς ὑπηρεσίας ἔχει γενικῶς καθιερωθῆ σύστημα συχινῶν διαλειμμάτων ἀναπαύσεως, τοποθετήσεως τοῦ προσωπικοῦ εἰς ἕτερα εἶδη ἐργασίας μετὰ παρέλευσιν ὠρισμένου χρονικοῦ διαστήματος καὶ αὐξήσεως τοῦ ἐλευθέρου χρόνου του, λόγῳ ὀλιγωτέρων ὥρῶν ἡμερησίας ἀπασχολήσεώς του. Ὁ ἐλεύθερος δὲ αὐτὸς χρόνος διατίθεται ἀπὸ τὸν ἐργαζόμενον ἐκεῖ ἔνθα εὕρισκε ἐνδιαφέρον, ὡς εἰς προσθέτους ἀπασχολήσεις πρὸς αὐξήσιν τοῦ εἰσοδήματός του ἢ εἰδικευσί του, εἰς ἀνάπαυσιν, ψυχαγωγίαν, ἢ καὶ ἄσκησιν τῶν καθηκόντων του ὡς οἰκογενειάρχου καὶ πολίτου.

Συνήθως ἡ ἀμοιβὴ τῶν ἐργαζομένων εἰς μηχανὰς γραφείου εἶναι δυνατὸν νὰ προσδιορισθῆ ἀναλόγως πρὸς τὴν ἀποτελεσματικότητά των καὶ οὐχὶ ἀναλόγως τῆς προσφορᾶς καὶ ζητήσεώς των ἢ τοῦ ἐργασίμου χρόνου. Χρησιμοποιοῦνται σήμερον εἰς τινὰς χώρας εἰδικοί ἄβακες μετρήσεως καὶ ἀξιολογήσεως τῆς συμβολῆς ἐκάστου εἰς τὴν μηχανογραφικὴν ἐργασίαν, βάσει τῶν εἰς αὐτοὺς ἀναγραφομένων στοιχείων ἐπὶ τῶν ὥρῶν ἀπασχολήσεως, τοῦ ἀριθμοῦ σφαλμάτων, τῶν ἀχρηστευθέντων δελτίων, τῶν διατρήσεων καὶ τῶν ἐπαληθεύσεων δελτίων κλπ., μετὰ τῶν προτύπων ἀντιστοίχων ἀριθμῶν, πρὸς ὑπολογισμὸν τῶν ἀποκλίσεων καὶ τῶν ἀμοιβῶν.

Ὡς πρὸς τὴν ἀντικατάστασιν τῶν ἡλικιωμένων διὰ νέων, ὑποστηρίζεται ὅτι αὕτη πραγματοποιεῖται διότι οἱ νέοι διαθέτουν συνήθως μεγαλύτεραν ζωτικότητα καὶ πνευματικὴν συγκέντρωσιν, ἐπιτρέπουσαν ταχύτερας καὶ εὐσταθεστέρας κινήσεις. Διὰ τὴν μηχανογραφίαν μάλιστα κρίνονται ἀρκούντως ἀποδοτικαὶ καὶ αἱ νεαραὶ γυναῖκες, αἵτινες οὕτω ἀπέκτησαν εὐρείας ἐκτάσεως εἰδικὸν ἐπάγγελμα. Ἀνεξαρτήτως ὅμως αὐτῶν, εἶναι γενικῶς παραδεδεγμένον ὅτι ἡ προσαρμογὴ τοῦ ἀνθρώπου εἰς δεδομένην ἀπασχόλησιν ἀποτελεῖ συνάρτησιν τόσοσιν τῆς ὅλης αὐτοῦ προσωπικότητος καὶ καταρτίσεως, ὅσον καὶ τῆς ἐκάστοτε πορείας τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς τεχνικῆς. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον προσαρμόζεται κατὰ τὸ δυνατὸν «ὁ κατάλληλος ἄνθρωπος εἰς τὴν κατάλληλον θέσιν». Ἡ σαφὴς δὲ διάκρισις τῆς ἐργασίας εἰς διευθύνουσας καὶ ἐκτελεστικὴν ὀφείλεται ἐν πολλοῖς καὶ εἰς τὴν ὀργανωτικὴν τῆς μηχανογραφίας, καθόσον αὕτη

συνετέλεσεν ὥστε νά ἀπαλλάσσεται τὸ ἐπιτελικῆς ἱκανότητος προσωπικὸν δευτερευουσῶν ἀπασχολήσεων, αἱ ὅποια εἶναι δυνατόν νά ἐκτελεσθοῦν ἐπιτυχῶς διὰ προσωπικοῦ ἡσσονος ἱκανότητος, καταλλήλου ὁμῶς εἰς τὸν χειρισμὸν μηχανικῶν μέσων.

Ἡ ἐπίκρισις, τέλος, τῆς δημιουργίας τεχνολογικῆς ἀνεργίας χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς βιομηχανικῆς ἐπαναστάσεως, ὅτε ἐσημειώθη ἀθρόα εἰσαγωγή καὶ χρῆσις μηχανικοῦ ἐξοπλισμοῦ, ἰδίᾳ εἰς τὴν διαδικασίαν παραγωγῆς ἀγαθῶν, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν μαζικὴν ἐκτόπισιν ἐργαζομένων. Τὸ ἀποτέλεσμα ὁμῶς αὐτὸ ἦτο βραχυχρόνιον, διότι μακροχρονίως ἐδημιουργήθησαν νέαι ἀπασχολήσεις, αἵτινες ὄχι μόνον ἀπερρόφησαν τὸ διαθεσίμον ἐργατικὸν δυναμικόν, ἀλλὰ (βοηθούσης καὶ τῆς ἀνόδου τοῦ βαθμοῦ ἀποτελεσματικότητος τῶν οἰκονομικῶν μονάδων, ὡς καὶ ἐτέρων κοινωνικο-οἰκονομικῶν παραγόντων) συνετέλεσαν εἰς ἀξίολογον ἀνοδὸν τῶν πραγματικῶν ἀμοιβῶν τοῦ συντελεστοῦ τῆς ἐργασίας. Τὰ γεγονότα ταῦτα ἀπεδείχθησαν καὶ στατιστικῶς εἰς τὰς πλέον ἀνεπτυγμένας χώρας, τὰς τηρούσας ἔκτοτε στατιστικὰ στοιχεῖα. Οὕτω διεπιστώθη ὅτι αἱ πραγματικοὶ μισθοὶ τῶν ἐργαζομένων τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ὑπερεδιπλασιάσθησαν διαρκούσης τῆς ἑκατονταετίας 1840-1939, ἐνῶ συγχρόνως ἡ διάρκεια τῆς ἡμερησίας ἐργασίας των ἐμειώθη ἀπὸ 12 εἰς 8-7 ὥρας. Ἡ ἔκτοτε, πάλιν, παρατηρηθεῖσα σοβαρὰ ἀνοδος καὶ δικαιότερα κατανομή τοῦ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος εἰς τὰς χώρας τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης συνέβαλεν εἰς τὴν κατὰ τὸ τέταρτον περίπου ὑψώσιν τῶν πραγματικῶν μισθῶν μεταξύ τῶν ἐτῶν 1939 καὶ 1951. Εἰδικώτερον διεπιστώθη ὅτι οἱ ἀπασχοληθέντες εἰς γραφεῖα ὑπάλληλοι εἰς τὰς ἠνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς ἀπετέλουν τὸ 1930 τὰ 3,8 % τοῦ συνόλου τῶν ἐργαζομένων, ἐνῶ τὸ 1940 ἀνῆλθον εἰς 10 % καὶ τὸ 1956 ἔφθασαν τὰ 17 %, λόγῳ συνεχοῦς αὐξήσεως τῆς σημασίας τοῦ γραφείου καὶ τοῦ ρυθμοῦ χρήσεως μηχανῶν γραφείου. Ἀκόμη εἰδικώτερον παρετηρήθη εἰς τὴν χώραν ταύτην ὅτι, παραλλήλως πρὸς τὴν ἐξαιρετικὴν ἐπέκτασιν τῆς μηχανογραφίας εἰς τὰς τηλεφωνικὰς ἐπιχειρήσεις κατὰ τὴν δεκαετίαν 1941-1950, τὸ ὑπαλληλικὸν αὐτῶν προσωπικὸν ἠϋξήθη κατὰ 17 %. Ἡ ἐπίδρασις, τέλος, τῆς ὀρθολογικῆς μηχανοποιήσεως ἐπὶ τῆς ἀπασχολήσεως εἰς τὴν αὐτὴν χώραν δύναται νά κριθῆ καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι κατὰ τὴν ἑκατονταετίαν 1855-1954 ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπασχολουμένων ἀνῆλθεν ἀπὸ 7 εἰς 67 ἑκατομμύρια, ἦτοι κατὰ ρυθμὸν ταχύτερον καὶ αὐτῆς τῆς αὐξήσεως τοῦ ἀμερικανικοῦ πληθυσμοῦ.

γ) Συμπέρασμα.

Ἐκ τῶν προηγηθέντων καθίσταται σαφές ὅτι ἡ ὀργανωτικὴ τῆς μηχανογραφίας ἐπέδρασε μέχρι τοῦδε μακροχρονίως μᾶλλον εὐνοϊκῶς, ὄχι μόνον ἀπὸ καθαρῶς οἰκονομικῆς ἀπόψεως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κοινωνικῆς τοιαύ-

της. Ἐκεῖ ἔνθα αἱ ἐπιδράσεις της ἦσαν δυσμενεῖς, δὲν ἐπρόκειτο εἰμὴ περὶ ψευδο-ὀργανωτικῆς ἢ ὑπερ-ὀργανωτικῆς προσπάθειας. Εἶναι ὁμως παραδεγεμένον ὅτι, ὅταν ὑφίσταται μέτρον καὶ ἰσορροπῆσις κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν ὀργανωτικῶν συστημάτων, τότε πράγματι πρόκειται περὶ ἀληθοῦς ὀρθολογικῆς ἢ ἐπιστημονικῆς ὀργανώσεως, ἐπιδιωκούσης τὴν ἀριστοποίησιν καὶ μεγιστοποίησιν τῆς ἀποτελεσματικότητος δεδομένης οἰκονομίας, παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῆς ὀλότητος ¹.

1. Πλ. εἰς F. Bello: Fitting the machine to the man. Εἰς Fortune, 1954, σσ. 134-7. V. Brozen: The economics of automation. Εἰς American Economic Review, 1957, σσ. 339-50. R. F. Clippinger: Economics of the digital computer. Εἰς Harvard Business Review, 1955, σσ. 77-88. J. Dumontier: Observation économique. Paris, Presses Universitaires de France, 1950. F. Harbison: Entrepreneurial organisation, as a factor in economic development. Εἰς Quarterly Journal of Economics, 1956, σσ. 14-6. G. L. Littlefield and R. L. Peterson: Modern office management. Englewood Cliffs, N. J., Prentice-Hall, 1954. R. H. Macmillan: An introduction to the theory of control. Cambridge at the University Press, 1955. R. H. Macmillan: Automation: friend or foe? Cambridge, at the University Press, 1956. A. Mass: Μηχανογραφία. Αἱ τεχνικαί, οικονομικαὶ καὶ κοινωνικαὶ ἀπόψεις τῆς Περὶληψις Ἰ. Α. Χρυσοχοῦ. Ἀθήναι, Ἀ. Παπαζήσης διὰ τὸ Κέντρον Στατιστικῆς Ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἀνωτάτης Βιομηχανικῆς Σχολῆς, 1954. A. Peters: Pushbutton control cuts production costs. Εἰς Business, 1954, σσ. 74-7. C. R. Walker and R. H. Guest: The man on the assembly line. Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1952. N. Wiener: The human-use of human-beings. Houghton, Mifflin and Co., 1950. F. G. Woollard: The Principles of mass and flow production. Cliffe, 1954.

Βλ. καὶ Κλ. Β. Μπανταλούκα: Ἡ τύχη τῆς κεφαλαιοκρατίας κατὰ τοὺς Marx καὶ Schumpeter. Ἀθήναι, Ἀ. Παπαζήσης, 1953. Τοῦ αὐτοῦ: Ἡ ὀργανωτικὴ τῆς οἰκονομίας. Ἀθήναι, Γραφεῖον Ἐρευνῶν Ἀνωτάτης Βιομηχανικῆς Σχολῆς, 1955.

Η ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΩΝ ΕΙΡΗΝΙΚΩΝ ΜΕΣΩΝ ΕΠΙΛΥΣΕΩΣ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ

Τοῦ κ. Σ. ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ - ΣΤΡΑΤΗ

Ἡ μελέτη τῶν διεθνῶν διαφορῶν καὶ διενέξεων, περιλαμβάνουσα τὸν ὀρισμὸν καὶ τὴν κατάταξιν τῶν πάσης φύσεως διαφορῶν, τὴν ἔρευναν τῶν ποικίλων παραγόντων οἱ ὅποιοι προκαλοῦν αὐτάς, τὸν μηχανισμόν τῆς ἐξελίξεώς των ὡς καὶ τὰ εἰρηνικὰ μέσα τὰ ὅποια ἀποβλέπουν εἰς τὴν ἐπίλυσιν αὐτῶν, παρουσιάζει ἐνδιαφέρον τόσον θεωρητικὸν ὅσον καὶ πρακτικόν, διότι διὰ τῆς ὀρθῆς ἀντιμετωπίσεως τοῦ προβλήματος τούτου διασφαλίζεται ἡ ὁμαλὴ συμβίωσις τῶν μελῶν τῆς διακρατικῆς κοινότητος καὶ συγχρόνως ὀλοκληροῦται ἡ ὀργάνωσις αὐτῆς.

Ὁ σκοπὸς τῆς παρούσης μελέτης περιορίζεται εἰς τὴν ἔρευναν τῶν εἰρηνικῶν μέσων ἐπιλύσεως τῶν μεταξύ κρατῶν διαφορῶν ὡς ταῦτα μέχρι σήμερον ἐφαρμόζονται, ὡς καὶ ἡ ὑπογράμμισις τῶν νέων μορφῶν τὰς ὁποίας ἐσχάτως τείνουν νὰ προσλάβουν, καὶ τοῦτο διὰ νὰ ἀνταποκρίνωνται εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς συγχρόνου διεθνοῦς ζωῆς.

Εἰς πᾶσαν κοινωνίαν ἡ κοινὴ συμβίωσις δημιουργεῖ προστριβὰς καὶ διαφορὰς μεταξύ τῶν μελῶν αὐτῆς, αἱ ὅποια δύνανται νὰ ἐπιλυθῶν διὰ δύο μέσων, εἴτε διὰ τῆς προσφυγῆς εἰς τὴν βίαν, εἴτε διὰ τῆς προσφυγῆς εἰς εἰρηνικὰ μέσα. Τοῦτο εἶναι ἀληθὲς διὰ πάντα κοινωνικὸν ὀργανισμόν, καθίσταται δὲ ἐπι ἀληθέστερον διὰ τὴν διεθνήν κοινωνίαν.

Συνεπῶς ἡ εἰρηνικὴ ἐπίλυσις τῶν διεθνῶν διαφορῶν εἶναι ἀναγκαστικῶς συνυφασμένη μετὰ τὸ πρόβλημα τοῦ περιορισμοῦ ἢ τῆς ἀποκηρύξεως τῆς προσφυγῆς εἰς τὴν βίαν, ὡς καὶ μετὰ τὸ γενικώτερον ζήτημα τῆς διατηρήσεως τῆς διεθνοῦς εἰρήνης καὶ ἀσφαλείας.

Τὰ δύο ὡς ἄνω μνημονευθέντα μέσα παρουσιάζουν μεταξύ των λογικὴν ἀλληλεξάρτησιν. Ἡ χρῆσις των ἐθεμελιούτο ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπὶ τοῦ δόγματος τῆς κυριαρχίας ἐκάστου κράτους ἔναντι τῆς πραγματικότητος τῆς ἀλληλεγγύης τῶν μελῶν τῆς διεθνοῦς κοινωνίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπὶ τῆς ἰσορροπίας μεταξύ τῆς ἐννοίας τοῦ «ἐθνικοῦ συμφέροντος» καὶ τοῦ «γενικώτερου συμφέροντος τοῦ συνόλου».

Τὸ δόγμα τῆς κυριαρχίας ὑπὸ τὴν κλασσικὴν αὐτοῦ ἐννοίαν εἶχεν ὡς φυσικὴν συνέπειαν τὸ ἀπόλυτον δικαίωμα τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον ἀπεριορίστως καὶ ἀνεξελέγκτως. Τὸ δικαίωμα τῆς προσφυγῆς

εις τὴν βίαν — πάσης φύσεως — ἀνεγνωρίζετο ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν γνώρισμα τῆς κυριαρχίας, ἡ δὲ χρῆσις καὶ ἔκτασις αὐτῆς ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως ἐκάστου κράτους. Συνεπῶς ἡ χρῆσις τῆς βίας, διὰ τὴν ἐπίλυσιν διεθνῶν διαφορᾶς, ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς θελήσεως ἐνὸς μόνου κράτους, ἐνῶς ἡ προσφυγὴ εἰς τὰ εἰρηνικὰ μέσα ἀπῆτει τὴν συγκατάθεσιν ὄλων τῶν ἐνδιαφερομένων.

Ἡ ἔννοια τῆς κυριαρχίας, ὡς δικαίωμα ἀπόλυτον καὶ ἀνεξέλεγκτον, ὑποχωρήσασα εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἔννομον τάξιν, δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ ἄθικτος εἰς τὰ πλαίσια τῶν διεθνῶν σχέσεων. Ὑπὸ τὴν κλασσικὴν τῆς μορφῆς ἡ κυριαρχία ὑπῆρξεν ἀντικείμενον βιαίας κριτικῆς, ἐνῶς συγχρόνως ἐν τῇ πράξει ἐδέχθη σοβαροὺς περιορισμοὺς διὰ τῆς ἐπεκτάσεως καὶ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν διεθνῶν σχέσεων καὶ διὰ τῆς ἀποδοχῆς κανόνων ὑποχρεωτικοῦ χαρακτῆρος, οἱ ὅποιοι εἶναι ἀναγκαῖοι διὰ τὴν εὐρυθμὴν λειτουργίαν τῆς διεθνῶς κοινότητος¹.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἐξέλιξιν ταύτην τῆς ἐννοίας τῆς κυριαρχίας, τὸ δικαίωμα τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον ὑπέστη βιαίας ἐπικρίσεις τῆς ἐπιστήμης, ἐνῶς συγχρόνως τὸ θετικὸν δίκαιον ἐθέσπιζε σοβαροὺς περιορισμοὺς ὑπαγορευομένους ὑπὸ τῆς διεθνῶς πραγματικότητος.

Ἡ κατάχρησις τῆς προσφυγῆς εἰς τὴν βίαν δημιουργεῖ κοινωνικὴν ἀναταραχὴν, ἡ ὅποια θέτει εἰς κίνδυνον καὶ αὐτὰ ταῦτα τὰ ἔθνικα συμφέροντα τῶν κρατῶν.

Συνεπεία τῆς καταχρήσεως τῆς προσφυγῆς εἰς τὴν βίαν, ἡ ὅποια προκαλεῖ σοβαρὰς ζημίαν εἰς τὴν ὀλότητα, αἱ ἀνάγκαι τῆς ζωῆς ἀντέδρασαν συγχρόνως καὶ εἰς τοὺς τρεῖς τομεῖς, ἦτοι εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς βίας καὶ τοῦ πολέμου, εἰς τὰ μέσα εἰρηνικοῦ διακανονισμοῦ τῶν διαφορῶν καὶ εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς διεθνῶς εἰρήνης καὶ ἀσφαλείας.

Καθ' ὃν χρόνον ἡ ἔννοια τῆς κυριαρχίας ἐξελίσσεται ὡς πρὸς τὸ περιοχόμενον αὐτῆς διὰ νὰ συνδιαλαγῇ μετὰ τὸ «κοινὸν συμφέρον», τὸ δικαίωμα τοῦ πολέμου ὑφίσταται σοβαροὺς περιορισμοὺς μέχρις ἀμφισβητήσεως καὶ αὐτῆς ἔτι τῆς νομιμότητος αὐτοῦ. Παραλλήλως παρατηρεῖται πολλαπλασιασμὸς καὶ τελειοποιήσις τῶν εἰρηνικῶν μέσων καὶ διαδικασιῶν ἐπίλυσεως τῶν διεθνῶν διαφορῶν, ἰδίως διὰ τῶν δύο διασκέψεων τῆς Χάγης, τὸ ἔργον τῶν ὁποίων ἀπέβλεπεν ἐμμέσως καὶ εἰς τὸν περιορισμὸν τοῦ δικαιώματος τῆς προσφυγῆς εἰς τὸν πόλεμον. Ὁ προαιρετικὸς ὁμως χαρακτῆρ τῶν διαδικασιῶν τῆς Χάγης, παρὰ τὰς μεγάλας ὑπηρεσίας τὰς ὁποίας προσέφερον εἰς τὴν ἐπιστήμην, δὲν ἀπέδωσε σοβαρὰ ἀποτελέσματα ἐν τῇ πράξει, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον εἰς τὸ θέμα τοῦ περιορισμοῦ τοῦ πολέμου. Δύο ἐξαιρέσεις παρὰ ταῦτα δέον ν' ἀναφερθοῦν : 1) ἡ ἀπαγόρευσις

1. N. Politis, Le problème des limitations de la souveraineté etc. R.C.A. D.I.H. t. 6, 1925.

τῆς προσφυγῆς εἰς τὴν βίαν διὰ τὴν εἰσπραξιν τῶν συμβατικῶν χρεῶν ἐφ' ὅσον ἐγένετο ἀποδεκτὴ ἢ προσφυγὴ εἰς τὴν διαιτησίαν καὶ 2) αἱ συνθήκαι Bryan, αἱ ὁποῖαι προέβλεπον ὑποχρεωτικὴν προσφυγὴν εἰς ἐξεταστικὰς ἐπιτροπὰς, κατὰ τὸ διάστημα τῶν ἐργασιῶν τῶν ὁποίων ἢ προσφυγὴ εἰς τὸν πόλεμον ἀπηγορεύετο.

Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ συμφώνου τῆς Κ.Τ.Ε., ὁ πόλεμος παρέμεινε κατ' ἐξαιρέσιν θεμιτός, ἀλλ' ἀφοῦ ἤθελον περαιωθῆ αἱ προβλεπόμεναι εἰρηνικαὶ διαδικασίαι. Ἡ χρησιμοποίησις τῶν διαδικασιῶν προβλεπόμετο ὑποχρεωτικὴ, δὲν ἠδύναντο δὲ αἱ τελευταῖαι νὰ παραμερισθοῦν πρὶν ἢ δοκιμασθοῦν. Τὰ κράτη μέλη τῆς Κ.Τ.Ε. εἶχον ἀναλάβει τὴν διαζευκτικὴν ὑποχρέωσιν διὰ πᾶσαν μεταξὺ αὐτῶν διαφορὰν νὰ προσφύγουν εἴτε εἰς τὴν διαιτησίαν ἢ δικαστικὸν διακανονισμόν (νομικὸς τρόπος), εἴτε ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῆς Κ.Τ.Ε. (πολιτικὸς τρόπος) ¹.

Εἰς τὰ πλαίσια τοῦ Ο.Η.Ε. παρατηρεῖται ἀξιοσημείωτος ἀντίθεσις ὡς πρὸς τὴν ἰσορροπίαν τῶν δύο τρόπων ἐπιλύσεως τῶν διεθνῶν διαφορῶν, ἢτοι τῆς βίας καὶ τοῦ εἰρητικοῦ μέσου. Ἐνῶ ἡ προσφυγὴ εἰς τὸν πόλεμον ἀπαγορεύεται, ὡς καὶ ἡ ἀσκησις πάσης βίας ἢ ἀκόμη καὶ ἡ ἀπειλὴ βίας—πλὴν τῆς περιπτώσεως καθ' ἣν ἡ βία ἀσκεῖται διὰ τὸ κοινὸν συμφέρον—οὐδεμία συγκεκριμένη διαδικασία προβλέπεται, τὴν ὁποῖαν τὰ κράτη μέλη ἀναλαμβάνουν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἀκολουθήσουν. Τὸ ἄρθρον 33 τοῦ Χάρτου τοῦ Ο.Η.Ε. περιορίζεται ν' ἀναφέρῃ τὰς ἤδη γνωστὰς διαδικασίας καὶ προσκαλεῖ τὰ κράτη μέλη ὅπως χρησιμοποιήσουν αὐτάς, κατὰ τὴν ἰδικὴν των κρίσιν καὶ ἐπιλογὴν. Τοῦτο ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ Χάρτης κυριαρχεῖται ὑπὸ πνεύματος καθαρῶς πολιτικοῦ καὶ ὑπὸ τῆς ἐμόνου ἰδέας νὰ διατηρηθῆ κατὰ κύριον λόγον καὶ πάση θυσίᾳ ἡ διεθνὴς εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, θέτων εἰς ἥσσανα μοῖραν τὸ ζήτημα τῆς ἐπιλύσεως τῶν διεθνῶν διαφορῶν, ἀκόμη δὲ καὶ τῆς ἐπιβολῆς τῆς δικαιοσύνης.

Ἡ ἀποτυχία τοῦ νέου τούτου συστήματος τοῦ Χάρτου καὶ ἰδίως ἡ ἐφαρμογὴ αὐτοῦ ἐπὶ δεκαετίαν δὲν ἀπέδωκεν ἐνθαρρυντικὰ ἀποτελέσματα. Διεπιστώθη δὲ ὅτι ἡ ἐκκρεμότης τῶν διεθνῶν διαφορῶν δὲν συμβάλλει εἰς τὴν διατήρησιν τῆς διεθνοῦς εἰρήνης καὶ ἀσφαλείας καὶ ὅτι ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ πολέμου δέον νὰ συμπληροῦται διὰ τῆς ἀποδοχῆς εἰρηνικῶν διαδικασιῶν πρὸς ἐπίλυσιν τῶν μεταξὺ κρατῶν διαφορῶν.

* * *

¹ Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος αἱ διεθνεῖς διαφοραὶ καὶ τὰ μέσα ἐπιλύσεως αὐτῶν διεκρίνοντο εἰς δύο κατηγορίας, εἰς διαφορὰς καὶ μέσα πολιτικῆς φύσεως καὶ εἰς διαφορὰς καὶ μέσα νομικῆς φύ-

1. Σ. Καλογερόπουλος—Στράτης, *Jus ad Bellum*, Ἀθήναι, (1950).

σεως. Ὁ νομικὸς διακανονισμὸς τῶν διαφορῶν ἐξεδηλοῦτο διὰ τῆς προσφυγῆς εἰς τὴν διαιτησίαν, ἐσχάτως δὲ καὶ εἰς τὴν δικαιοσύνην, αἱ ἀποφάσεις τῶν ὁποίων ἐστηρίζοντο ἐπὶ τῶν ἐκάστοτε ἰσχυόντων κανόνων τοῦ δικαίου, ὁ δὲ πολιτικὸς διακανονισμὸς, διὰ τῆς χρησιμοποίησεως διαφορῶν μέσων χαρακτηῖρος πολιτικοῦ, τὰ ὅποια ἐν τέλει κατέληγον εἰς συμβιβασμὸν.

Αἱ νομικαὶ διαφοραὶ ἀναφέρονται εἰς τὴν διαπίστωσιν καὶ τὴν ἔρμηνείαν τῶν ἐν ἰσχύϊ ἐκάστοτε κανόνων δικαίου, ἐνῶ αἱ πολιτικαὶ διαφοραὶ, προερχόμεναι ἐκ συγκρούσεως συμφερόντων, ἀφοροῦν διεκδικήσεις ἔξω τῆς νομιμότητος ἢ ἀντιθέτου πρὸς αὐτήν, ἥτις θεωρεῖται ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων ἢ καὶ ἐνὸς ἐξ αὐτῶν ἢ ἀτελής, ἢ ἀδικος, ἢ ἀντίθετος πρὸς τὰ ἄμεσα αὐτῶν συμφέροντα ἢ τὴν διεθνήν πραγματικότητα. Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς ἐκδηλοῦται ἐντόνως ἡ θέλησις λύσεως ὑπεράνω τῆς νομιμότητος καὶ ἐνδεχομένως ἡ δημιουργία νέων κανόνων. Οὕτω ὁ πολιτικὸς συμβιβασμὸς καθίστατο μοιραῖος, διὰ τῆς προσφυγῆς εἰς τὰς φιλικὰς ἐνεργείας τρίτου, τὴν μεσολάβησιν, τὴν προσφυγὴν εἰς διεθνεῖς ἐξεταστικὰς ἐπιτροπὰς ἢ τὴν συνδιαλλαγὴν, ὡς καὶ πᾶν μέσον πολιτικὸν κρινόμενον ὡς σκόπιμον.

Τὸ ἔργον τῶν δύο Συνδιασκέψεων τῆς Χάγης στηρίζεται ἐπὶ τῆς διακρίσεως τῶν διαφορῶν εἰς πολιτικὰς καὶ νομικὰς, ἀνταποκρινομένης εἰς ἀντίστοιχα μέσα ἐπιλύσεως αὐτῶν. Τὰ πρακτικὰ ὅμως ἀποτελέσματα τῶν ὡς ἄνω Συνδιασκέψεων ἀπεδείχθησαν μέτρια διὰ τοὺς κάτωθι λόγους:

1. Ἡ προσφυγὴ εἰς εἰρηνικὸν διακανονισμὸν, νομικὸν ἢ πολιτικὸν, παρέμεινε πάντοτε προαιρετικὴ, καὶ συνεπῶς ἡ συγκατάθεσις τῶν ἐνδιαφερομένων κρατῶν καθίστατο ἀπαραίτητος.

2. Ἡ προσφυγὴ εἰς τὴν διαιτησίαν δὲν προεδίκαζε πάντοτε τὴν ἔκδοσιν ἀποφάσεως στηριζομένης αὐστηρῶς ἐπὶ τοῦ δικαίου, καὶ τοῦτο διότι οἱ κανόνες αὐτοῦ παρέμενον ἀτελεῖς καὶ μὴ κωδικοποιημένοι, μὴ δυνάμενοι ν' ἀνταποκριθῶν εἰς ὅλας τὰς ἀναφυσόμενας ἐκάστοτε μεταξύ κρατῶν διαφορὰς ἢ ἀντιθέσεις, αἱ ὁποῖαι ἦγοντο ἐνώπιον τοῦ Δικαστηρίου.

3. Τὰ ὑπὸ τῶν συνδιασκέψεων τῆς Χάγης προβλεπόμενα δικαστήρια δὲν ἐλειτούργησαν ἢ ἐλειτούργησαν πλημμελῶς, εἴτε διότι ἡ συγκρότησις αὐτῶν ἀπέβη ἀδύνατος, εἴτε διότι ἡ φύσις αὐτῶν δὲν ἀνταπεκρίνετο πρὸς τὰς ἀνάγκας τῶν νομικῆς φύσεως διαφορῶν.

4. Ἡ χρῆσις καὶ ἡ ἀποτελεσματικότης τῶν πολιτικῶν μέσων ἐξηρτάτο κατὰ βᾶθος ἐκ τοῦ συσχετισμοῦ τῶν ἀντιτιθεμένων δυνάμεων. Ἡ μεταξύ τούτων ἀντίθεσις συχνάκις μετέβαλλε τὴν φύσιν τοῦ εἰρηνικοῦ μέσου. Οὕτω ἡ μεσολάβησις ἐκινδύνευε νὰ μεταβληθῇ εἰς ἐπέμβασις, ἢ δὲ προτεινομένη πολιτικὴ λύσις νὰ ὑπακούῃ εἰς λόγους γενικωτέρας σκοπιμότητος, πέραν τῶν συμφερόντων τῶν ἐνδιαφερομένων κρατῶν.

5. Εἰς ὅλας τὰς διαδικασίας ταύτας, ἡ θέλησις ἐνὸς ἐκ τῶν ἐνδιαφερο-

μένων ἦτο ἄρκετὴ εἰς πᾶσαν στιγμὴν νὰ παραλύσῃ ἢ νὰ ματαιώσῃ τὸν εἰρηνικὸν διακανονισμὸν τῆς διαφορᾶς ¹.

Ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν ἐπέφερε ἀξιόλογον πρόοδον, ὡς πρὸς τὴν προσφυγὴν εἰς εἰρηνικά μέσα. Τὸ ἄρθρ. 12 τοῦ συμφώνου αὐτῆς ὑποχρεοῖ τὰ κράτη μέλη εἴτε νὰ προσφύγουν εἰς τὴν διαιτησίαν ἢ τὴν διεθνή δικαιοσύνην, εἴτε ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῆς Κ.Τ.Ε. Διὰ τὴν πρῶτην περίπτωσιν προαπητεῖτο συμφωνία τῶν ἐνδιαφερομένων, ὡς πρὸς τὸν νομικὸν χαρακτηρισμὸν τῆς διαφορᾶς καὶ τὴν βούλησιν τῆς νομικῆς ἐπιλύσεως ταύτης, διὰ τὴν δευτέραν, ἡ βούλησις ἐνὸς ἐκ τῶν ἐνδιαφερομένων ἦτο ἄρκετὴ. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ὑπῆρχεν ἀνειλημμένη ὑποχρέωσις προσφυγῆς εἰς εἰρηνικὸν διακανονισμὸν. Ἐλλείπει συμφωνίας, ἡ διαφορὰ ἤγετο ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου ἢ τῆς Συνελεύσεως τῆς Κ.Τ.Ε. Ἡ ἐπιτυχία ὁμῶς τῆς προσφυγῆς ἦτο ἐξησφαλισμένη μόνον ἐὰν ἡ διαφορὰ ἐφέρετο ἐνώπιον τῆς διαιτησίας ἢ τῆς διεθνoῦς δικαιοσύνης, ἐνῶ ἀντιθέτως καθίστατο προβληματικὴ ἐὰν ἐφέρετο ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου ἢ τῆς Συνελεύσεως. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην μόνον ἐὰν ὑπῆρχε ὁμοφωνία τοῦ Συμβουλίου, τῆς ψήφου τῶν ἐνδιαφερομένων κρατῶν μὴ λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν, ἡ εἰδικὴ καὶ ἐπηυξημένη πλειοψηφία τῆς Γ. Συνελεύσεως, θὰ ἦτο δυνατὴ ἡ λήψις ἀποφάσεως. Ἐν ἐναντίῳ περιπτώσει, ἡ ἐὰν διεπιστοῦτο ὅτι ἡ διαφορὰ ἀφεῶρα θέμα ἀναγόμενον εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν ἀρμοδιότητα κράτους μέλους, οὐδεμίαν πρότασιν πρὸς λύσιν ἦτο δυνατὴ εἰς τὰ πλαίσια τῆς Κ.Τ.Ε. Αἱ δὲ καταβληθεῖσαι προσπάθειαι ἀπὸ τῆς ἰσχύος τοῦ συμφώνου τῆς Κ.Τ.Ε. καὶ ἐντεῦθεν ἀπέβησαν μάταιαι, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Πρωτοκόλλου τῆς Γενεύης, τοῦ μόνου διεθνoῦς σχεδίου προβλέποντος τὴν ὀπωσδήποτε ἐπίλυσιν ὄλων τῶν διαφορῶν πάσης φύσεως, διὰ τῆς προσφυγῆς ἐν τέλει εἰς τὴν διαιτησίαν ².

Σοβαρὰ μελέτη τῆς θεωρίας καὶ θεώρησις τῆς πράξεως ἐπὶ τῆς φύσεως τῶν διεθνῶν διαφορῶν καὶ τῶν εἰρηνικῶν μέσων ἐπιλύσεως αὐτῶν ἀποδεικνύει ὅτι ἡ διαίρεσις μεταξύ πολιτικῶν καὶ νομικῶν διαφορῶν δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν φύσιν τῶν διεθνῶν διαφορῶν, ὡς αὐταὶ ἐμφανίζονται εἰς τὰ πλαίσια τῆς διεθνoῦς ζωῆς. Αἱ διαφοραὶ κατὰ μέγιστον ποσοστὸν ἐξωτερικεύονται ὑπὸ μικτὴν φύσιν, δηλ. νομικὴν καὶ πολιτικὴν συγχρόνως. Εἶναι δυνατὸν ὑπὸ τὴν ἐπίφασιν τῆς ἐρμηνείας ἐνὸς κανόνος νὰ ὑποκρύπτεται πρόβλημα πολιτικοῦ χαρακτῆρος, ἐνῶ ὠρισμένη σχέσις ἢ κατάστασις νὰ μὴ ρυθμίζεται ὑπὸ τοῦ δικαίου, διότι τὸ διεθνὲς δίκαιον

1. Lapradelle, La conference de la Paix R.G.D.I.P. σελ. 657 (1899). En commémoration du 50ème de la 2ème Conference de la Paix, voir Revue de M.M.M. Hüber, J. Kunz et G. Salvioi.

2. Rauchberg, Les obligations juridiques des membres de la S.d.N. R.C.A.D.I.P. 37-1931.

έξακολουθεῖ νά εἶναι, λόγω τοῦ ἀκαθορίστου τῆς ἐνότητος τῆς διεθνοῦς κοινότητος, ρευστόν καί ἀτελές ἐμφανίζον οὕτω χαρακτηῖρα μεταβατικόν. Ἐλλά καί κατά τήν ἐρμηνείαν ἡ ἐφαρμογήν ἑνός κανόνος δικαίου τὸ Διεθνές Δικαστήριον δέν εἶναι εὐχερές νά παραγνωρίσῃ τελείως καί εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις πᾶν πολιτικόν κριτήριον, χωρὶς ἡ ἀπόφασις αὐτοῦ νά κινδυνεύῃ νά εὐρεθῇ εἰς τὸ κενόν, ὡς ἐπίσης κατὰ τὸν πολιτικόν διακανονισμόν ἡ ἰδέα τοῦ δικαίου καί τῆς δικαιοσύνης δέν δύναται νά παραμερισθῇ ὀλοσχερῶς, χωρὶς νά ὑπάρξῃ κίνδυνος ἡ ἀπόφασις νά χαρακτηρισθῇ ὡς ἀντίθετος πρὸς τὸ δημόσιον αἶσθημα καί πρὸς τὸ γενικόν συμφέρον¹.

Ἐκ τῆς ἀπόψεως ταύτης ὑπάρχουν παραδείγματα εἰς τὴν διεθνή πρακτικὴν περιπτώσεων διαιτησίας, αἱ ὁποῖαι ἐξελίχθησαν εἰς μεσολάβησιν καί διαιτητικῶν ἢ δικαστικῶν ἀποφάσεων, αἵτινες ἀπεμακρύνθησαν τῶν κανόνων τοῦ θετικοῦ δικαίου, ὡς καί ἀποφάσεις τῶν πολιτικῶν ὀργάνων, αἱ ὁποῖαι θεμελιοῦνται ἐπὶ νομικῶν ἐννοιῶν.

Ἡ μνεῖα τριῶν εἰδικῶν περιπτώσεων τυγχάνει ἐν προκειμένῳ ἐποικοδομητικὴ : 1) Τὸ ἄρθρ. 38 τοῦ καταστατικοῦ τοῦ Διεθνοῦς Δικαστηρίου τῆς Χάγης ἐξουσιοδοτεῖ τοὺς δικαστὰς νά δικάσουν *ex equo e bono*. Ἡ διαδικασία αὕτη ἀναπτύσσεται ἔξω τῶν πλαισίων τοῦ δικαίου καί καταλήγει εἰς ἐνέργειαν πολιτικῆς φύσεως, ἐφ' ὅσον ἡ ἐφαρμογὴ αὕτη ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ρητῆς βουλήσεως τῶν διαδίκων, διότι ἡ ἀποστολὴ τοῦ δικαστοῦ, καλουμένου νά δικάσῃ πέραν τῶν κανόνων τοῦ θετικοῦ δικαίου, μετατρέπεται εἰς ἀποστολὴν *quasi* νομοθετικὴν, ἄρα πολιτικὴν. 2) Τὸ ἄρθρ. 36 τοῦ ἴδιου ὀργανισμοῦ προβλέπει τὴν προσχώρησιν τῶν κρατῶν εἰς τὴν προαιρετικὴν ρήτηραν περὶ ὑποχρεωτικῆς δικαιοσύνης. Ἡ προσχώρησις εἰς τὴν ρήτηραν αὐτὴν ἐπηρεάζεται ἀπὸ καθαρῶς πολιτικά κριτήρια, διὰ τοῦτο ἡ προσχώρησις δύναται νά γίνῃ ὑπὸ διαφόρους ἐπιφυλάξεις ἀναφερομένης εἴτε εἰς τὴν φύσιν τῆς διαφορᾶς, εἴτε εἰς τὴν γεωγραφικὴν ἔκτασιν τῆς ἀναληφθησομένης ὑποχρέωσης, εἴτε ὑπὸ ὅρους ἢ προθεσμίας ὑπαγορευομένης ἀπὸ πολιτικά ἐλατήρια καί 3) Ἡ γνωμοδοτικὴ ἀρμοδιότης τοῦ Διεθνοῦς Δικαστηρίου, ἡ ὁποία, ἂν καί μὴ ἔχουσα τὸν ὑποχρεωτικόν χαρακτηῖρα τῶν ἀποφάσεων αὐτοῦ, παρὰ ταῦτα εἰς τὴν πράξιν παραμένει σεβαστὴ καί τοῦτο διὰ λόγους πολιτικῆς σκοπιμότητος. Οἱ ἴδιοι λόγοι ἐπηρεάζουν καί τὴν αἴτησιν πρὸς γνωμοδότησιν.

Οἱ ἀνωτέρω κυρίως λόγοι ὠδήγησαν εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς διαιρέσεως τῶν διαφορῶν εἰς νομικὰς καί πολιτικὰς. Ὁ καθηγητὴς Charles de Visscher γράφει ὅτι «δέν ὑπάρχει ζήτημα τὸ ὁποῖον *a priori* νά δύναται νά καταταχθῇ εἰς τὴν κατηγορίαν καλουμένην πολιτικὰ δια-

1. A. Decencière-Ferrandière, *Quelques réflexions touchant le règlement des conflits Internationaux*, R.G.D.I.P. 1929 p. 416.

φοραί, όπως είναι αδύνατος ή κατάρταξις άλλων διαφορών εις την κατηγορίαν των μη πολιτικών διαφορών». Δύναται ίσως να υποστηριχθή ότι ώρισμένα ζητήματα ή θέματα προσλαμβάνουν πολιτικόν χαρακτήρα εις μίαν εποχήν, ενώ άλλα έχουν κατ' εξαίρεσιν πολιτικήν χροιάν. Αι έννοιαι του πολιτικού και του νομικού δέν αποτελοῦν ἀναγκαστικῶς ἀντιτιθεμένας έννοιαις¹.

Μετά την ἐγκατάλειψιν τῆς διαφορᾶς αὐτῆς διαπιστοῦται ὅτι τὰ νομικά μέσα ἐπιλύσεως τῶν διαφορῶν σημειώνουν ἐμφανῆ ὀπισθοδρομήσιν, ὡς καὶ γενικώτερον τὸ ὅλον ζήτημα τοῦ εἰρηνικοῦ διακανονισμοῦ τῶν διαφορῶν. Τὰ πολιτικά μέσα, ἐπισύρουν τὴν προτίμησιν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ νομικά μέσα καὶ ἡ φροντίς τῆς πάσῃ θυσίᾳ διατηρήσεως τῆς διεθνοῦς εἰρήνης καὶ ἀσφαλείας κυριαρχεῖ πᾶσαν ἄλλην ἰδέαν ὡς καὶ τὴν ἰδέαν τοῦ εἰρηνικοῦ διακανονισμοῦ τῶν διαφορῶν. Ἡδη πρὸ ἐτῶν ὁ Πολίτης ἔγραφεν ὅτι διὰ τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης ὁ συμβιβασμὸς ἔχει μεγαλύτεραν ἀξίαν ἀπὸ τὴν δικαστικὴν ἀπόφασιν².

Τὸ σύστημα τοῦ Χάρτου τοῦ Ο.Η.Ε. υἱοθετεῖ τὴν ἀποψιν ταύτην. Τὸ ἄρθρον 33 τοῦ Χάρτου ὑποχρεοῖ τὰ μέλη τοῦ Ὄργανισμοῦ νὰ ἐπιδιώκουν τὴν ἐπίλυσιν πάσης διαφορᾶς, ἡ ὁποία δύναται νὰ θέσῃ ἐν κινδύνῳ τὴν διεθνήν εἰρήνην καὶ ἀσφάλειαν, διὰ διαπραγματεύσεων, ἐρεύνης, μεσολαβήσεως, διαιτησίας, δικαστικοῦ διακανονισμοῦ, προσφυγῆς εἰς περιφερειακοὺς ὀργανισμοὺς ἢ διευθετήσεως ἢ ἄλλων εἰρηνικῶν μέσων τῆς ἐκλογῆς των. Τὸ Συμβούλιον καλεῖ τὰ διαφωνοῦντα μέρη, ὁπότεν κρίνη τοῦτο ἀναγκαῖον, νὰ λύσῃ τὴν διαφορὰν των διὰ τοιοῦτων μέσων.

Ἄξιον παρατηρήσεως τυγχάνει ὅτι ὁ Χάρτης υἱοθετεῖ σύστημα ἀντίθετον τοῦ συμφώνου τῆς Κ.Τ.Ε., ὡς πρὸς τὸν διακανονισμὸν τῶν διαφορῶν. Τὸ συμφώνον καθώριζε νομικοὺς τρόπους καὶ εἰδικὴν διαδικασίαν προκαθοριζομένην ἐκ τῶν προτέρων καὶ τὴν ὁποίαν ὠφείλουν τὰ μέλη νὰ ἀκολουθήσουν μέχρι τέλους, ἀνεξαρτήτως τῆς ἐκβάσεως αὐτῆς. Ἐπίσης διέκρινε δύο κατηγορίας διεθνῶν διαφορῶν, τὰς νομικὰς καὶ τὰς πολιτικὰς, καὶ δι' ἐκάστην προέβλεπεν ἀναλόγους διαδικασίας.

Ἀντιθέτως ὁ Χάρτης τοῦ Ο.Η.Ε. ἀπομακρύνεται τῆς νομικῆς ταύτης ἀντιλήψεως καὶ ἐνισχύει τὸν πολιτικὸν χαρακτήρα εἰς τὸν τρόπον ἐπιλύσεως τῶν διεθνῶν διαφορῶν.

Οὕτω ὁ Χάρτης κατονομάζει ὅλα τὰ ἤδη γνωστὰ μέσα εἰρηνικῆς ἐπιλογῆς, ὡς καὶ πᾶν ἄλλο τὸ ὁποῖον ἤθελεν ἐπιλεγθῆ ἐκ μέρους τῶν ἐν-

1. C. de Visscher, *Théories et réalités en Droit International Public* (1955).

2. N. Politis, *Nouvelles tendances du Droit International* (1927).

διαφερομένων, χωρίς να καθορίση καμίαν προτίμησιν ἢ προτεραιότητα μεταξύ αὐτῶν. Τὰ μέλη ἔχουν ἀπόλυτον δικαίωμα ἐπιλογῆς μεταξύ τῶν μέσων πρὸς ἐπίλυσιν τῆς μεταξύ αὐτῶν διαφορᾶς. Εἰς περίπτωσιν διαφορίας μεταξύ τῶν ἐνδιαφερομένων κρατῶν, τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας δύναται νὰ προβῆ εἰς συστάσεις, ἐὰν κρίνη τοῦτο σκόπιμον. Ἡ σύστασις αὕτη—ἀσχέτως ἂν εἶναι διὰ τὰ μέλη ὑποχρεωτικὴ ἢ προαιρετικὴ, καὶ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου δὲν ὑπάρχει ὁμοφωνία—δύναται νὰ λάβῃ χώραν εἰς οἵανδήποτε φάσιν τῆς διαφορᾶς ὑπὲρ ὠρισμένου εἰρηνικοῦ μέσου. Ἐπίσης τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας δύναται νὰ προβῆ εἰς ἔρευναν ἐπὶ πάσης διαφορᾶς ἢ καταστάσεως «ἐὰν ἡ παράτασις τῆς διαφορᾶς ἢ τῆς καταστάσεως φαίνεται ν' ἀπειλῇ τὴν διατήρησιν τῆς διεθνoῦς εἰρήνης καὶ ἀσφαλείας» (ἄρθρ. 34) ¹.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας δύναται νὰ ἐπέμβῃ εἰς πᾶσαν στιγμὴν καὶ εἰς τὸ μέσον ἀκόμη μιᾶς διαδικασίας ἢ ὅποια ἤρχισεν ἤδη, διὰ νὰ ἀναστῆλῃ, νὰ σταματήσῃ ἢ ν' ἀντικαταστήσῃ αὐτήν, ἐφ' ὅσον βέβαια ἀπειλεῖται ἡ διεθνὴς εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια. Ὅλαι αἱ διαφοραὶ πάσης φύσεως εἶναι ἐπιδικτικαὶ νὰ ἔλθουν ἐν τέλει ἐνώπιον τοῦ Σ.Α., ἐξ οὗ ἀποδεικνύεται ἡ ὑπεροχὴ τοῦ πολιτικοῦ χαρακτῆρος καὶ ὁ κίνδυνος μὴ ἐξευρέσεως λύσεως ἐνδεχομένως ἐκ τῆς μὴ ὁμοφωνίας τῶν μονίμων μελῶν τοῦ Σ.Α. ἢ τῆς ἐλλείψεως τῆς ἀπαιτουμένης πλειοψηφίας.

Ἐπίσης δεόν νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ἡ ὅλη οἰκονομία τοῦ Χάρτου ἀποβλέπει μετὰ δυσπιστίας εἰς τὴν διαιτησίαν καὶ εἰς τὸν δικαστικὸν διαδικαστικὸν τῶν διαφορῶν παρὰ τὴν παρ. 3 τοῦ ἄρθρ. 36 : «Τὸ Σ.Α. δεόν νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι αἱ νομικαὶ διαφοραὶ δεόν νὰ ὑποβάλλωνται ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων μελῶν εἰς τὸ δικαστήριον τῆς Χάγης συμφώνως πρὸς τὸν ὄργανισμόν αὐτοῦ» Ἡ διάταξις αὕτη οὐδεμίαν νομικὴν ὑποχρέωσιν ἐπιβάλλει, ἀπλῶς προβαίνει εἰς ἀπλὴν σύστασιν.

Ἡ ὑπεροχὴ τοῦ πολιτικοῦ χαρακτῆρος εἶναι ἐμφανὴς ὄχι μόνον ἐπὶ τῆς μεσολαβήσεως ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ἐκτελέσεως τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων ἐφ' ὅσον τὸ Σ.Α. καλεῖται ἐν τέλει νὰ προβῆ εἰς συστάσεις ἢ ν' ἀποφασίσῃ ἐπὶ τῶν ληπτέων μέτρων πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων (ἄρθρ. 94).

Ἡ ὑπεροχὴ ὁμως τοῦ πολιτικοῦ χαρακτῆρος προεκάλεσεν εἰς τὴν πρᾶξιν δυσαρέστους συνεπειάς :

α) Αἱ ἐνώπιον τοῦ Σ.Α. διαφοραὶ διαιωνίζονται χωρὶς νὰ δύναται νὰ ἐπιλυθoῦν, καὶ τοῦτο εἰς βάρος τῶν καλῶν σχέσεων μεταξύ τῶν κρατῶν μελῶν. Τὸ Σ.Α. διστάζει νὰ ἐπιλέξῃ ὠρισμένην διαδικασίαν, ἢ ὅποια

1. Goodrich et Hambro, *Commentaire de la Charte de l' O.N.U.* Kelsen, *The Law of Nations* (1950).

θά κατέληγεν εἰς λύσιν τῆς διαφορᾶς καὶ ἀποφεύγει νὰ λαμβάνη ἀποφάσεις ὑποχρεωτικὰς.

β) Ἡ διεθνὴς δικαιοσύνη εὐρίσκεται ἐν ὀπισθοδρομήσει. Ἡ δρᾶσις τῆς ἐμφανῶς περιωρίσθη ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν δρᾶσιν τοῦ Διεθνoῦς Δικαστηρίου κατὰ τὴν περίοδον τῆς Κ.Τ.Ε. Ἀκόμη καὶ ἡ γνωμοδοτικὴ αὐτοῦ ἀρμοδιότης δυσχεραίνεται ἐκ τῆς προβολῆς τοῦ veto.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν διαιτησίαν, εἰς τὸ μέσον τοῦτο δὲν ἀρέσκονται νὰ καταφεύγουν κατὰ κανόνα οὔτε οἱ ἐνδιαφερόμενοι, οὔτε τὸ Σ. Ἀσφαλείας.

Οὕτω τὰ μέσα εἰρηνικῆς ἐπιλύσεως τῶν διεθνῶν διαφορῶν διέρχονται ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας σοβαρὰν κρίσιν.

Ἐνώπιον τῆς καταστάσεως ταύτης παρετηρήθησαν ὠρισμένοι ἀντιδράσεις μᾶλλον θεωρητικῆς χαρακτῆρος καὶ ἄνευ πρακτικοῦ μέχρι σήμερον ἀποτελέσματος: α) ἡ ἀπόφασις τῆς Γεν. Συνελεύσεως τοῦ 1948 διὰ τὴν θέσιν ἐν ἰσχύϊ τῆς Γενικῆς πράξεως Διαιτησίας τῆς Γενεύης τοῦ 1928, β) ἡ προνομιακὴ μεταχείρισις τοῦ νομικοῦ διακανονισμοῦ τῶν διαφορῶν εἰς τὸ Σύμφωνον τῶν Βρυξελλῶν, γ) ἡ ἐπέκτασις τῆς ἀρμοδιότητος τοῦ Διεθνoῦς Δικαστηρίου διὰ τοῦ Συμφώνου τῆς Βογότα, δ) ἡ πρᾶξις μεσολαβήσεως τοῦ Ο.Η.Ε καὶ ε) τὸ σχέδιον τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συμβουλίου.

* *

Αἱ ἀνωτέρω διαπιστώσεις ἀποδεικνύουν ὅτι τὰ εἰρηνικὰ μέσα ἐπιλύσεως τῶν διεθνῶν διαφορῶν, παρὰ τὴν ἐπὶ αἰῶνας ἐφαρμογὴν αὐτῶν, φανερῶνουν μεταπολεμικῶς στασιμότητα εἰς τὴν ἐξέλιξιν αὐτῶν ἢ μᾶλλον ὀπισθοδρομήσιν τόσοσιν εἰς τὴν θεωρίαν ὅσον καὶ εἰς τὴν πρᾶξιν. Καὶ ἡ ὀπισθοδρομήσις αὕτη εὐρίσκεται εἰς ριζικὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν σημειωθεῖσαν πρόοδον ὡς πρὸς τὴν ὀργάνωσιν τῆς εἰρήνης καὶ εἰδικώτερον τὸν περιορισμὸν τῆς χρήσεως τῆς βίας. Τοῦτο φαίνεται παράλογον, διότι πᾶς περιορισμὸς τῆς χρήσεως τῆς βίας δέον νὰ συνεπάγεται ὡς συμπλήρωμα τὴν προσφορὰν μέσων καὶ διαδικασιῶν εἰρηνικῆς ἐπιλύσεως τῶν διαφορῶν.

Εἰς τὴν διεθνῇ δικαιοσύνῃ οὐδεμία πρόοδος ἔχει σημειωθῆ ὡς πρὸς τὸν ὑποχρεωτικὸν χαρακτῆρα τῆς προσφυγῆς εἰς αὐτήν. Αἱ συστάσεις τοῦ Σ.Α. διατηροῦν κατ' ἀρχὴν προαιρετικὸν χαρακτῆρα. Τὸ μόνον σημεῖον προόδου ἔγκειται εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Χάρτου προβλεπομένας κυρώσεις διὰ τὴν ἐκτέλεσιν δικαστικῶν ἀποφάσεων. Ἀλλὰ ἡ ἀποτελεσματικότης τοῦ μέτρου τούτου ἐξαρτᾶται καὶ πάλιν ἐκ τοῦ «πολιτικοῦ», λόγῳ τῆς συνθέσεως τοῦ Σ.Α. καὶ τῆς διεξαγωγῆς τῆς ψηφοφορίας.

Ἀντιθέτως, αἱ πολιτικῆς φύσεως διαφοραὶ πολλαπλασιάζονται καθὼς καὶ ἡ ἔννοια τοῦ πολιτικοῦ διευρύνεται. Ὁ Χάρτης παραλλήλως μὲ τὰ κλασσικὰ δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις τῶν κρατῶν ἀναγνωρίζει νέα δι-

καιώματα και υποχρεώσεις τῶν κρατῶν, ἄγνωστα μέχρι χθὲς εἰς τὰ πλαί-
σια τῆς διεθνοῦς ἐνόμου τάξεως, ὡς τ' ἀνθρώπινα δικαιώματα, τὰ οἰκο-
νομικά, πνευματικά κλπ. Ὁ Χάρτης διακηρύσσει ἐπίσης τὸ δικαίωμα τῆς
αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν. Ἐκ τῆς διακηρύξεως τῶν νέων αὐτῶν δικαιω-
μάτων προκαλοῦνται νέα συγκρούσεις καὶ διενέξεις, αἱ ὁποῖαι ἔχουν καὶ
αὐταὶ ἀνάγκην ἐπιλύσεως.

Ἐνῶ λοιπὸν τὸ πεδῖον τῶν πολιτικῶν ἀντιθέσεων διευρύνεται, ὁ Χάρ-
της οὐδεμίαν ὑποχρεωτικὴν ἢ νέαν διαδικασίαν προσφέρει. Τὰ πάντα
ἀναθέτει κατ' οὐσίαν εἰς τὸ Σ.Α. Ἄλλ' ἢ παρέμβασις τοῦ τελευταίου δὲν
νομιμοποιεῖται παρὰ μόνον ἐφ' ὅσον ὑπάρχη κίνδυνος διαταράξεως τῆς
εἰρήνης καὶ τῆς ἀσφαλείας καὶ δὲν δύναται νὰ λάβῃ ἀποφάσεις παρὰ ἐφ'
ὅσον αἱ Μ. δυνάμεις εἶναι ὁμόφωνοι. Οὕτω τὸ θέμα καταλήγει εἰς τὸ πο-
λιτικὸν πεδῖον.

Διὰ ν' ἀποφενχθῇ τὸ ἀδιέξοδον τοῦ Σ.Α. καὶ τὸ veto, γίνεται ἤδη
ἀπὸ ἐτῶν εὐρυτάτη χρῆσις τῆς προσφυγῆς εἰς τὴν Γ. Συνέλευσιν, τῆς
ὁποίας ὅμως αἱ ἀποφάσεις ἔχουν τὴν μορφήν τῶν συστάσεων, ἢ εἰς τοὺς
περιφερειακοὺς ὀργανισμοὺς, ἐνθα ἡ ἔννοια τῆς συλλογικῆς ἀμύνης ἀντι-
καθιστᾷ τὴν συλλογικὴν ἀσφάλειαν τοῦ Σ. Ἀσφαλείας.

Τέλος παρατηρεῖται ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ὁμόφωνος σχεδὸν ἐγκατάλει-
ψις τῆς διαιτησίας.

Ὡς γενικὸν συμπέρασμα προκύπτει ἡ ἀνάγκη καὶ ἡ χρησιμότης νέας
γενικῆς μελέτης καὶ ἐρεῦνης τῶν εἰρηρικῶν μέσων ἐπιλύσεως τῶν διεθνῶν
διαφορῶν, ἢ ὁποῖα θὰ ἠδύνατο νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἀναθεώρησιν ὠρι-
σμένων ἐννοιῶν τοῦ παρελθόντος, ὡς καὶ τὴν ἀναπροσαρμογὴν τῶν εἰρη-
νικῶν διαδικασιῶν πρὸς τὰς διαφορὰς μικτοῦ χαρακτῆρος, συμφώνως
πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Χάρτου Ο.Η.Ε. καὶ τὴν πραγματικότητα τῆς διε-
θνοῦς ζωῆς.

ΤΕΧΝΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Υπό του Καθηγητού κ. Σ. ΑΓΑΠΗΤΙΑΝ

Α'. ΓΕΝΙΚΑΙ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ

Με τὸν ὄρον «τεχνική» ἐννοοῦμεν ἀφ' ἑνὸς τὸν τρόπον ἐπιτεύξεως ὠρισμένου ἀποτελέσματος καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν ἐμπειρίαν καὶ τὴν ἱκανότητα χρησιμοποίησεως τοῦ τρόπου τούτου. Ἡ τεχνική ἀναφέρεται εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς δράσεως. Τὴν παροῦσαν μελέτην ὁμως ἐνδιαφέρει κατὰ βάσιν μόνον ἡ «οἰκονομική τεχνική», τῆς ὁποίας ἀντικείμενον εἶναι αἱ μέθοδοι παραγωγῆς τῶν ἀγαθῶν. Διὰ τῆς τεχνικῆς ἐξυπηρετεῖται ὁ ὑπὸ τῆς οἰκονομίας τιθέμενος σκοπὸς τῆς ἐπιδιώξεως τοῦ μεγαλυτέρου ἀποτέλεσματος διὰ τῆς μικροτέρας δυνατῆς προσπάθειας. Δεδομένου ὁμως, ὅτι καὶ ἡ τεχνική ἔχει πεπερασμένας δυνατότητες, ἐφαρμόζεται καὶ εἰς αὐτὴν ἡ βασική ἀρχὴ τοῦ μικροτέρου μέσου.

Ἡ τεχνική ἀποτελεῖ βασικὸν παράγοντα τῆς οἰκονομικῆς προόδου. Διὰ τῶν μέσων τῶν τιθεμένων ὑπ' αὐτῆς εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς συμμόρφου πρὸς αὐτὰ εἰδικέσεως καὶ προσαρμογῆς τῆς ἐργασίας προωθείται ὁλονὲν ἀποτελεσματικώτερον ἢ οἰκονομική δραστηριότης.

Κατὰ κανόνα, ἡ ἐνδιαφέρουσα τὴν οἰκονομίαν χρησιμότης (οἰκονομική παραγωγή) βασίζεται εἰς τὸ τεχνικὸν κατασκευάσμα, τὸ ὁποῖον προηγείται (τεχνική παραγωγή). Οἱ παραγωγοὶ ὁμως τῶν τεχνικῶν κατασκευασμάτων, πρὶν ἢ ἐπιληφθοῦν τοῦ ἔργου των, προβαίνουν εἰς οἰκονομικοὺς ὑπολογισμοὺς, εἰς τοὺς ὁποίους στηρίζουν τὴν δραστηριότητά των¹. Οὕτω, ἡ τεχνική ἐκτέλεσις καὶ ἡ οἰκονομική σκέψις συνδέονται στενῶς, ἐκ τούτου δὲ εἴθισται νὰ ὑπογραμμίζεται συχνότατα, ὅτι πλεῖστα προβλήματα τῆς κοινωνίας δὲν εἶναι μόνον οἰκονομικά ἢ μόνον τεχνικά ἀλλὰ μικτά, συγχρόνως τεχνικά καὶ οἰκονομικά, τεχνικοοικονομικά.

Αἱ ἐπιδράσεις τῆς τεχνικῆς ἀναλύονται εἰς τὰς εὐμενεῖς καὶ τὰς δυσμενεῖς συνεπείας αὐτῆς ἐπὶ τῆς οἰκονομίας. Εἰς ταύτας θὰ περιστραφῇ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ θέματος. Πρὸ τῆς ἀναλύσεως ὁμως τῶν πλεονεκτημάτων καὶ

1. Ἰδε Σπ. Κορώνη: Πολιτική Οἰκονομία καὶ Τεχνικαὶ Ἐπιστήμαι. Ἀθῆναι 1918, σ. 11 κ. ἑ. καὶ Π. Κανελλόπουλος: Ἡ πρόοδος τῆς τεχνικῆς καὶ ἡ οἰκονομία, εἰς Ἐπιθεώρησιν Κοινωνικῆς καὶ Δημοσίας Οἰκονομικῆς, 1933, σελ. 37-70 καὶ 185-235.

τῶν μειονεκτημάτων τῆς τεχνικῆς ὡς πρὸς τὴν οἰκονομίαν, χρήσιμοι, νομίζομεν, εἶναι εἰσαγωγικαί τινες διαπιστώσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὴν τεχνικὴν πρόοδον.

α) *Ἡ τεχνικὴ χαράσσει σταθμοὺς ἐξελίξεως εἰς τὴν οἰκονομίαν καὶ τὸν πολιτισμόν.* Τόση εἶναι ἡ ἐπίδρασις τῶν τεχνικῶν μέσων ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς καὶ τῆς πολιτιστικῆς ἐξελίξεως, ὥστε, ἀσχέτως ἰδεολογικῶν ἐπιπρασμῶν, πολλοὶ προβαίνουν εἰς διαχωρισμὸν τῶν περιόδων ἐξελίξεως τῆς οἰκονομίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, μὲ κριτήριον τὰ σημαντικώτερα ἐπιτεύγματα τῆς τεχνικῆς, ὡς εἶναι τὸ ἄροτρον, τὰ ἔργαλεῖα, αἱ μηχαναί, ὁ ἀτμός, ὁ ἠλεκτρισμός, ἡ ἀτομικὴ ἐνέργεια. Μολονότι ἡ τεχνικὴ ἐξελίξις προχωρεῖ μὲ ποικίλλοντα ρυθμὸν, ἐσημείωσε δὲ εἰς τὸ παρελθὸν διακοπὰς καὶ ὀπισθοδρομήσεις, αὕτη θεωρεῖται ὡς ὁ ἀσφαλέστερος δείκτης προόδου τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως.

β) *Διὰ τῆς τεχνικῆς ἐπετεύχθη ἡ ἀξιοποιήσις τῶν δυνάμεων καὶ τῶν ὑλῶν τῆς φύσεως πρὸς τὸ συμφέρον τῆς οἰκονομίας.* Κατέστη, δηλαδὴ, ἐφικτὴ ἡ παραγωγή ἐνεργείας ἐκ τῶν φυσικῶν δυνάμεων (ὑδάτος, ἀνέμου, ἡλίου κλπ.) καὶ τῶν ὑλῶν τοῦ ὑπεδάφους (στερεῶν καὶ ὑγρῶν καυσίμων), ἐνῶ, ἐξ ἄλλου, ἐτέθησαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς παραγωγῆς αἱ ὕλαι τοῦ ζωικοῦ (π.χ. ἔριον), τοῦ φυτικοῦ (π.χ. βάμβαξ) καὶ τοῦ ὄρυκτοῦ βασιλείου (π.χ. πετρέλαιον, μέταλλα). Ὡσαύτως διὰ τῆς τεχνικῆς ἐγένοντο αἱ διάφοροι ἐφηρμοσμένοι ἐπινοήσεις, ἤτοι αἱ ἀνακαλύψεις (ἐξακρίβωσις ὑφισταμένων πραγμάτων, ἀγνώστων ὅμως πρότερον) καὶ αἱ ἐφευρέσεις (ἐξευρέσεις νέων μεθόδων, ἀντικειμενικῶς ἀνυπάρχων πρότερον). Αἱ ἐπινοήσεις προωθοῦνται μάλιστα ἐκ μέρους τῶν κυβερνήσεων καὶ τῶν μεγάλων οἰκονομικῶν μονάδων διὰ τῆς συστάσεως πειραματικῶν ἐργαστηρίων καὶ εἰδικῶν γραφείων ἐρεῦνης, προστατεύονταὶ δὲ διὰ τῆς κατοχυρώσεως τῆς εὐρεσιτεχνίας. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, τέλος, προάγεται μὲ τὴν βοήθειαν τῶν τεχνικῶν μέσων.

γ) *Ἡ τεχνικὴ εἰσέδυσεν εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς οἰκονομικῆς καὶ πάσης ἄλλης δράσεως.* Ἐτελειοποίησε τὰς μεθόδους ἐνεργείας, ριζικῶς ἀλλοιώσασα πολλάκις αὐτὴν ταύτην τὴν μορφήν τῶν καθ' ἕκαστα δραστηριοτήτων. Οἱ πρωτογενεῖς κλάδοι τῆς παραγωγῆς δὲν βασίζονται εἰς πρωτογόνους μεθόδους, ἀλλὰ συγχρονίζονται τεχνικῶς καὶ καθίστανται μηχανοποιημένοι (γεωργία, μεταλλία κλπ.). Ἡ μεταποίησις μετέβαλε φυσιογνωμίαν καὶ ἀπὸ βιοτεχνίας ἐξελίχθη εἰς βιομηχανίαν. Αἱ μεταφοραὶ καὶ αἱ ἐπικοινωναὶ ἐκτελοῦνται τεχνικῶς μὲ τελειότατα μέσα. Ἡ ἐκπαίδευσις, ὁ στρατός, αἱ δημόσια ὑπηρεσίαι χρησιμοποιοῦν τεχνικὰ μέσα, χάρις εἰς τὰ ὁποῖα ἡ δράσις των ἀποβαίνει περισσότερον ἀποτελεσματικὴ.

δ) *Ἡ τεχνικὴ ἐπέφερε σοβαρὰς ἀλλοιώσεις εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς ἀπασχολήσεως κατὰ τομεῖς παραγωγῆς.* Ὁ ἐνεργὸς πληθυσμὸς τῆς ὑπαίθρου ἔπαυσε νὰ καταλαμβάνη εἰς τὰς προηγμένας χώρας τὴν πρῶτην

θέσιν. Ἡ γεωργία, ὑπὸ τὴν εὐρείαν ἔννοιαν, ὑπεχώρησε πρὸ τῆς βιομηχανίας καὶ τῶν τριτογενῶν δραστηριοτήτων (μεταφοραί, ἐμπόριον, ὑπηρεσίαι), ὅπου συγκεντρῶνται τὸ μεγαλύτερον τμῆμα τῶν ἀπασχολουμένων.

Διὰ τὰ περιορισθῶμεν εἰς μερικά παραδείγματα, ἀναφέρομεν ὅτι: εἰς τὰς ΗΠΑ, τὸ ποσοστὸν τῶν ἀπασχολουμένων εἰς τὴν γεωργίαν κατῆλθεν ἀπὸ 23 % τὸ 1930 εἰς 13 % τὸ 1950. Εἰς τὴν Γαλλίαν, τὸ ποσοστὸν τοῦτο κατῆλθεν ἀπὸ 41 % τὸ 1921 εἰς 28 % τὸ 1954. Εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀπὸ 51 % τὸ 1931 εἰς 41 % τὸ 1954 καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ 60 % τὸ 1928 εἰς 51,6 % τὸ 1951. Ἀντιθέτως, εἰς ὅλας τὰς χώρας ταύτας ἐντὸς τοῦ ἰδίου χρονικοῦ διαστήματος ἠυξήθησαν τὰ ποσοστὰ τῶν ἀπασχολουμένων εἰς τὴν βιομηχανίαν (κατὰ 3-6 %) καὶ ἐτι πλείον τῶν ἀπασχολουμένων εἰς τὰς ὑπηρεσίας τῶν τριτογενῶν δραστηριοτήτων (κατὰ 5-7 %). Χαρακτηριστικὸν τῆς μεγαλυτέρας διευρύνσεως τοῦ ὄγκου τῶν ἀπασχολουμένων εἰς τὸν τριτογενῆ τομέα τῶν περισσότερων προηγμένων χωρῶν εἶναι τὸ γεγονός τῆς αὐξήσεως τῶν ποσοστῶν τοῦ τομέως τούτου καὶ εἰς περιπτώσεις στασιμότητος τῶν ποσοστῶν τοῦ βιομηχανικοῦ τομέως (π.χ. Γερμανία, Ἀγγλία). Προβλέπεται ὅτι, ἐντὸς τῶν προσεχῶν 50 ἐτῶν, τὰ 80 % τῆς δραστηριότητος τῶν προηγμένων χωρῶν θὰ συγκεντρωθῶν εἰς τὸν τριτογενῆ τομέα, οἱ δὲ λοιποὶ δύο τομῆες — ἡ γεωργία καὶ ἡ βιομηχανία — θὰ περιορισθῶν εἰς τὸ ὑπόλοιπον 20 %.

ε) **Ἡ τεχνικὴ προκαλεῖ ὀλονὲν μεγαλυτέραν συμμετοχὴν εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν εἰδικευμένων καὶ τῶν τεχνικῶς μορφωμένων.** Ἡ ἀναλογία τῶν εἰδικευμένων ἐργατοτεχνιτῶν ἐναντι τῶν ἀνειδικεύτων συνεχῶς αὐξάνεται, προβλέπεται δὲ ὅτι συντόμως θὰ ἐκλείψῃ σχεδὸν ἡ ἀνάγκη χρησιμοποίησεως ἀνειδικεύτων. Ἀκόμη καὶ εἰς τὴν γεωργίαν, ἡ τεχνικὴ προεκάλεσεν αὐξησιν τῶν ἀπαιτουμένων προσόντων διὰ τὴν ἀσκήσιν τῶν καθ' ἕκαστα ἐργασιῶν. Ἡδη, κριτήριον τῆς τεχνικῆς ἐξελίξεως θεωρεῖται τὸ ποσοστὸν τῶν εἰδικευμένων ἐργατοτεχνιτῶν ἐπὶ τοῦ συνολικοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ. Εἰδικώτερον, ἡ θέσις τῶν τεχνικῶν ἐπιστημόνων καθίσταται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐξέχουσα. Ἐντὸς χρονικῆς περιόδου σχετικῶς βραχείας ἠυξήθη σημαντικῶς τὸ ποσοστὸν τοῦ τεχνικο-ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ ἐπὶ τοῦ συνολικοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ τῶν προηγμένων χωρῶν. Οὕτω, εἰς τὰς Η.Π.Α. τὸ ποσοστὸν τοῦτο ἐντὸς 16 ἐτῶν σχεδὸν ἐδιπλασιάσθη, ἀφοῦ ἀπὸ 0,69 % κατὰ τὸ 1940 ἀνῆλθεν εἰς 1,36 % τὸ 1956. Εἰς τὸν Καναδᾶν ἐσημειώθη αὐξησις τῆς ἀναλογίας τῶν τεχνικῶν-ἐπιστημόνων μείζων τοῦ 50 % (0,48 τὸ 1931 καὶ 0,77 τὸ 1951). Ἀνάλογος αὐξησις παρετηρήθη εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, ὅπου τὸ ποσοστὸν ἀπὸ 0,20 % κατὰ τὸ 1930 ἀνῆλθεν εἰς 0,31 % τὸ 1947. Ὁ ρυθμὸς δηλαδὴ τῆς πυκνώσεως τῶν τεχνικῶν ἐπιστημόνων τῶν χρησιμοποιουμένων εἰς τὴν οἰκονομίαν εἶναι ταχύς, ἐντονώτερος δὲ εἰς τὰς περισσότερας προηγμένας χώρας.

δράσεως, απαραίτητος ένιστε αλλά και επικίνδυνος εις χείρας ιδιωτών, ώθουν πρὸς τὴν δημιουργίαν δημοσίων ἐπιχειρήσεων.

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως καὶ ἡ διαμόρφωσις εὐρείας ἐργατικῆς τάξεως ἐδημιούργησαν τὸ «κοινωνικὸν ζήτημα», τοῦ ὁποίου τὴν λύσιν ριζοσπαστικῶς μὲν ἐπιδιώκει ὁ σοσιαλισμὸς, διορθωτικῶς δὲ ἡ διευθυνομένη οἰκονομία. Ἡ σχεδιασμένη οἰκονομία καὶ ὁ προγραμματισμὸς, κοινὰ ἤδη γνωρίσματα τῶν συστημάτων τούτων, ὑπεγορεύθησαν ἀπὸ τὴν ἀνάγκην ρυθμίσεως καὶ κλιμακώσεως, εἰς τὸν χρόνον καὶ εἰς τὸν χώρον, τῶν ἐπιθυμητῶν οἰκονομικῶν ἐξελίξεων, τὰς ὁποίας ἐπιτρέπει ἡ τεχνικὴ πρόοδος.

θ) *Ἡ τεχνικὴ ἐξέλιξις καθιστᾷ ἐνδεδειγμένην τὴν διαμόρφωσιν εὐρύτερων οἰκονομικῶν χώρων.* Μόνον εἰς εὐρὺ οἰκονομικὸν πλαίσιον εἶναι δυνατὴ ἡ ἐξεύρεσις τῶν ἀπαραιτήτων κεφαλαίων διὰ τὴν διενέργειαν τῶν πολυδαπάνων ἐρευνῶν καὶ ἐφαρμογῶν τὰς ὁποίας ἀπαιτεῖ ἡ σύγχρονος τεχνικὴ. Ἡ ἀξιοποίησις τῆς τεχνικῆς προόδου, ἡ εἰδίκευσις καὶ ὁ καταμερισμὸς, ἡ μαζικὴ παραγωγή κλπ. παρεμποδίζονται—κατὰ τὴν κρατοῦσαν ἀποψιν—εἰς τὴν Εὐρώπην, λόγῳ κατανομῆς τῆς εἰς πολλὰ Κράτη, ἐφαρμόζοντα μάλιστα προστατευτικὸν σύστημα δασμολογικῆς πολιτικῆς¹. Ἡ οἰκονομικὴ ἐνοποίηση τοῦ εὐρωπαϊκοῦ χώρου θεωρεῖται πλέον ὅτι ἀποτελεῖ τὴν ἐνδεδειγμένην λύσιν.

ι) *Ἡ τεχνικὴ πρόοδος συνετέλεσεν εἰς τὴν δημιουργίαν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν πολλῶν νέων ἐπιστημονικῶν κλάδων.* Ἡ κοινωνικὴ πολιτικὴ, τὸ ἐργατικὸν καὶ τὸ βιομηχανικὸν δίκαιον, ἡ ἐπιστημονικὴ ὀργάνωσις, ἡ ὑγιεινὴ καὶ ἡ ἱατρικὴ τῆς ἐργασίας, αἱ ἀνθρώπιναι σχέσεις εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις, ἡ σπουδὴ τῆς ἀγορᾶς, ἡ διεύθυνσις τῶν ἐπιχειρήσεων, ἡ κυβερνητικὴ καὶ ἄλλοι ἐπιστημονικοὶ κλάδοι ὀφείλουσιν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τὴν ὑπαρξίν των εἰς τὴν οἰκονομοτεχνικὴν πρόοδον. Παράλλῃως, ἡ τεχνικὴ ἐπηρέασε τὴν ἐξέλιξιν τῶν καθιερωμένων ἐπιστημῶν καὶ δὴ τῆς κοινωνικῆς οἰκονομικῆς².

Διὰ τῶν νεωτέρων τούτων ἐπιστημονικῶν ἐξελίξεων ἐπιδιώκεται ὁ «ἐξανθρωπισμὸς» τῆς τεχνικῆς προόδου³, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι δι' αὐτῶν ἐπιζητεῖται ἡ μεγαλύτερα δυνατὴ ἐξυπηρέτησις τοῦ ἀνθρώπου, ἥτις ἀποτελεῖ τὸν ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τῆς τεχνικῆς προόδου.

Ὁ ἀνθρώπος τελικῶς ἐπιβάλλεται ἐπὶ τῶν μηχανῶν, δεσπόζων αὐ-

1. Ἴδε δημοσίευμα Εὐρωπαϊκοῦ Μορφωτικοῦ Κέντρου ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Εὐρώπη ὑπαγορεύεται ἀπὸ τὰ γεγονότα».

2. UNESCO: Bulletin international des sciences sociales, Vol. IV, No 2 (1952) σ. 326 κ. ε.

3. Ἴδε Παπαῖω ἀννοῦ Στράτου: Νέα ἐποχὴ - Νέα Ἐκπαιδευτικά Ἰδανικά. Ἐκδοσις Ἀνωτάτης Βιομηχανικῆς Σχολῆς. 1958, σ. 168.

τῶν καὶ καθιστάμενος κύριος τῆς ἐξελίξεως. Χαρακτηριστική εἶναι καὶ ἡ ὀνομασία τῶν νέων ἐπιστημονικῶν κλάδων ἐν τῷ συνόλῳ των ὡς ἐπισημῶν τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος¹.

Β'. ΤΑ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΙΚΗΣ

Μετὰ τὰς γενομένας διαπιστώσεις εἰσερχόμεθα εἰς τὸ κύριον ἀντικείμενον τῆς μελέτης μας, εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν πλεονεκτημάτων καὶ τῶν μειονεκτημάτων τῆς τεχνικῆς ἐν σχέσει πρὸς τὴν οἰκονομίαν, ἀρχόμενοι ἀπὸ τὰ πλεονεκτήματα. Αἱ κυριώτεραι εὐνοϊκαὶ ἐπιδράσεις τῆς τεχνικῆς ἐπὶ τῆς οἰκονομίας εἶναι: ἡ αὔξησις τῆς παραγωγικότητος, ἡ ἀνοδος τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου, οἱ εὐμενεῖς δημογραφικοὶ ἐπηρεασμοί, ἡ μείωσις τοῦ κόπου, ἡ αὔξησις τῶν ἀνέσεων, ἡ ἐλάττωσις τῆς ἐξαρτήσεως ἀπὸ τὴν φύσιν, ἡ τελειότης εἰς τὴν παραγωγὴν καὶ ἡ διάδοσις τῶν ἐπιτευγμάτων τοῦ πολιτισμοῦ.

1. Η ΑΥΞΗΣΙΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΟΣ

Ἡ τεχνικὴ ἔχει ὡς πρῶτον ἀποτέλεσμα τὴν ποσοτικὴν αὔξησιν τῆς παραγωγῆς. Ὁ ρυθμὸς τῆς αὔξησεως ταύτης εἶναι ταχύτερος τοῦ ρυθμοῦ αὔξησεως τῶν διατιθεμένων μέσων. Εἰς κάθε μονάδα συντελεστοῦ παραγωγῆς ἀντιστοιχεῖ συνεχῶς ἠὺξημένον προϊόν. Εἰς μίαν ὥραν ἐργασίας ἐργάτου π.χ. ἀντιστοιχεῖ ὄλονεν μεγαλύτερος ὄγκος παραγωγῆς. Τοῦτο καλεῖται εἰς τὴν σύγχρονον ὀρολογίαν αὔξησις τῆς παραγωγικότητος, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ, τρόπον τινά, τὸ μέτρον τῆς τεχνικῆς προόδου². Ἡ τοιαύτη ἐξέλιξις ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν τεχνικὴν, ἡ ὁποία διαθέτει μέσα συνεχῶς ἀποτελεσματικώτερα. Ταῦτα, τιθέμενα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν οἰκονομικῶν δραστηριοτήτων, προκαλοῦν ἠὺξημένην παραγωγὴν πέραν τοῦ μεγέθους τῆς δαπάνης τῆς γενομένης διὰ τὴν ἀποκτησιν καὶ τὴν θέσιν εἰς λειτουργίαν τῶν μέσων τούτων. Ἐφαρμόζεται, δηλαδή, ὁ τεχνολογικὸς νόμος τῆς αὐξούσης ἀποδόσεως, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ καταβολὴ μεγαλυτέρας δαπάνης διὰ πληρωμὴν συντελεστοῦ παραγωγῆς (ἐνταῦθα μηχανικῶν μέσων) ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα μέγεθος παραγωγῆς μεγαλύτερον τῆς δαπάνης. Εἰς δαπάνην π.χ. διπλασίαν (2δ) ἀντιστοιχεῖ προϊόν ὑπερδιπλασίον (2π+χ), εἰς δαπάνην τριπλασίαν (3δ) ἀντιστοιχεῖ προϊόν ὑπερτριπλασίον (3π+χ) κ.ο.κ. Συνήθως μάλιστα ἡ ὑπέρβασις ἐκάστοτε εἰς τὸ πολλαπλάσιον μέγεθος τῆς παραγωγῆς εἶναι μεγαλυτέρα ἢ πρότερον. Τοῦτο βεβαίως συμβαίνει μέχρι ἐνὸς ὀρίου,

1. Βλέπε πλείονα εἰς: Girardeau Émile: *Le progrès technique et la personnalité humaine*, Paris 1955 καὶ Allen Francis R. and others: *Technologie and social change*, New York, Appleton-Century-Crofts, 1957.

2. J. Fourastié: *Le grand essor du XX siècle*, Paris 1952, XIX-XX.

καθόσον, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἔχει ἐφαρμογὴν περαιτέρω καὶ ὁ τεχνολογικὸς νόμος τῆς φθινοῦσης ἀποδόσεως.

Ἡ ἀναλογικῶς ἠϋξημένη παραγωγὴ διευκολύνεται ἀπὸ τοὺς ἑξῆς παράγοντας :

α) *Τὴν αὔξησιν τοῦ μέσου μεγέθους τῶν οἰκονομικῶν μονάδων.*

Ἡ τεχνικὴ, συνεπαγομένη δέσμευσιν κεφαλαίων διὰ τὴν συγκρότησιν ἐγκαταστάσεων, ὀδηγεῖ εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ μεγέθους τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ δὴ εἰς τοὺς τομεῖς τοὺς περισσότερον ἐπηρεαζομένους παρ' αὐτῆς, δηλαδὴ τὴν βιομηχανίαν καὶ τὰς συγκοινωνίας. Γενικὸν φαινόμενον πλέον ἀποτελεῖ ἡ συνεχῆς αὔξησις τῶν ἀπασχολουμένων κεφαλαίων καὶ ἐργατῶν κατὰ ἐπιχειρήσιν εἰς ὅλας τὰς χώρας. Καὶ περαιτέρω ὁμως, οἱ συνασπισμοὶ τῶν ἐπιχειρήσεων (καρτέλ, τράστ κλπ.) καὶ ἡ μέθοδος τῆς ὀλοκληρώσεως (ὀριζοντίαι καὶ κάθετοι) διαμορφώνουν μεγάλα μεγέθη ἐπιχειρήσεων μὲ πρόδηλον εὐμενῆ ἀντίκτυπον ἐπὶ τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς παραγωγικότητος. Ἡ αὔξησις τοῦ μεγέθους τῶν οἰκονομικῶν μονάδων ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν αὔξησιν τῆς ἀναλογίας τῶν προσφερόντων ἐξηρητημένην ἐργασίαν προσώπων ἐντὸς τοῦ συνόλου τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ. Εἰς τὴν Ἑλβετίαν π.χ., ἐνῶ κατὰ τὸ 1888 οἱ μισθωτοὶ ἀπέτελουν τὰ 57% τοῦ συνόλου τῶν ἀπασχολουμένων, κατὰ τὸ 1950 οὗτοι ἀπέτελουν τὰ 75% αὐτῶν. Εἰς τὴν Μεγ. Βρεταννίαν, οἱ μισθωτοὶ σήμερον ὑπερβαίνουν τὰ 90% τοῦ συνόλου τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας.

β) *Τὴν τυποποίησιν τῶν προϊόντων.* Εἰς τὰς μεγάλας ἐπιχειρήσεις αἱ μηχαναὶ κατευθύνονται πρὸς τὴν παραγωγὴν περιορισμένων ποικιλιῶν ἀγαθῶν, ὥστε νὰ ἐπιτυγχάνεται εὐκολώτερον ἡ ἠϋξημένη παραγωγή. Ἐπιδιώκεται δηλαδὴ ἡ πληθοπαραγωγὴ ἢ παραγωγή κατὰ μάζας βάσει προτύπων καλῶς μελετημένων, ἵνα καὶ ἡ χρησιμοποίησις τῶν προϊόντων ὑπὸ τῆς καταναλώσεως καθίσταται ἀπλουστέρα.

γ) *Τὴν τεχνικὴν εἰδίκευσιν.* Δι' αὐτῆς οἱ ἀπασχολούμενοι μὲ τὰς μηχανὰς ἀποκτοῦν γνώσεις ἀπαραιτήτους διὰ τὴν ἀποτελεσματικώτεραν ἀξιοποίησίν των. Ἡ ἐπιδιωκομένη ἐν συνεχείᾳ κατάλληλος προσαρμογὴ τῶν εἰδικευμένων ἐργατοτεχνιτῶν πρὸς τὰ τεχνικὰ μέσα ἀποτελεῖ παράγοντα συντελεστικὸν τῆς αὔξησεως τῆς παραγωγικότητος.

Ἡ αὔξησις τῆς παραγωγικότητος ἔχει ὡς συνέπειαν τὴν πτώσιν τοῦ κόστους παραγωγῆς. Ὅτι ἡ πτώσις τοῦ κόστους παραγωγῆς τελεῖ εἰς ἀμεσον συνάρτησιν μὲ τὴν τεχνικὴν πρόοδον ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὴν σύγκρισιν τῶν πραγματικῶν τιμῶν (ἀντιστοιχία εἰς χρόνον ἐργασίας) μεταξύ προϊόντων ἐξειλιγμένης τεχνικῆς παραγωγῆς καὶ ἐτέρων, τῶν ὁποίων ἡ παραγωγικὴ διαδικασία δὲν ἐσημείωσεν ἀξιόλογον τεχνικὴν πρόοδον. Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν ἀνήκουν τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα,

εις δὲ τὴν δευτέραν ἢ παραγωγή τῆς χειροτεχνίας καὶ πλείστων ὑπηρεσιῶν, ὡς τῆς ἐκπαιδεύσεως, τοῦ θεάτρου, τοῦ τουρισμοῦ καὶ τῶν προσωπικῶν ἐκδουλεύσεων. Τὰ προϊόντα τῆς γεωργίας ἐσημείωσαν ποικίλην ἐξέλιξιν ἐξ ἀπόψεως πραγματικῶν τιμῶν. Ἐντὸς 75 ἐτῶν, ἀπὸ τοῦ 1880 μέχρι τοῦ 1955, ἡ πραγματικὴ τιμὴ τοῦ σίτου ὑπερβίασθη εἰς τὰ 10%, ἐνῶ ἡ πραγματικὴ τιμὴ τῶν γεωμῆλων εἰς τὰ 40%. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν, δηλαδή, τὰ τεχνικὰ μέσα ἐχρησιμοποιήθησαν εὐρύτερον ἢ εἰς τὴν δευτέραν, καὶ οὕτω ὁ μισθωτὸς χρειάζεται νὰ ἐργασθῇ τὸ δέκατον τοῦ χρόνου ὃν δίδετον ἄλλοτε διὰ τὴν προμήθειαν τῆς αὐτῆς ποσότητος σίτου, τὰ 40% ὁμῶς τοῦ προτέρου χρόνου προκειμένου περὶ γεωμῆλων.

Τὰ προκύπτοντα ὠφελήματα λογικόν εἶναι νὰ μὴ ἰδιοποιῦνται ἀποκλειστικῶς οἱ ἐπιχειρηματῆαι, ἀλλὰ νὰ κατανέμονται ταῦτα μεταξὺ ὅλων τῶν παραγόντων, οἱ ὅποιοι ἀμέσως ἢ ἐμμέσως συνετέλεσαν εἰς τὸ ἀποτέλεσμα. Διὰ τοῦτο, ἡ σύγχρονος τάσις εἶναι νὰ ὠφελοῦνται ἐκ τῆς ἠύξημένης παραγωγικότητος, πλὴν τῶν ἐπιχειρηματιῶν, οἱ ἐργάται (αὐξησις μισθοῦ, μείωσις ὥρων ἐργασίας), ἡ κατανάλωσις (ἐλάττωσις τιμῶν) καὶ τὸ κράτος (φορολογία). Τὴν τάσιν ταύτην προωθοῦν ἡ πολιτικὴ τῶν διαφόρων κρατῶν καὶ δὴ τῶν προηγμένων οἰκονομικῶς, αἱ διδόμεναι κατευθύνσεις ἐκ μέρους διεθνῶν Ὄργανισμῶν, ὡς τοῦ Ὄργανισμοῦ Ἠνωμένων Ἐθνῶν καὶ τῆς Διεθνοῦς Ὄργανώσεως Ἐργασίας, αἱ ἐπαγγελματικαὶ ὀργανώσεις τῶν ἐργαζομένων κλπ. Εἰς τὴν οὐσίαν, ἡ ἀνωτέρω ἐπιζητούμενη κατανομή τῶν ὠφελημάτων ἀποβαίνει τελικῶς ὑπὲρ τῆς μεγάλης μάξης τοῦ λαοῦ, καθ' ὅσον αὕτη ἀπολαμβάνει τῶν πλεονεκτημάτων τῆς ἠύξημένης παραγωγικότητος πολλαπλῶς: ὑπὸ μορφήν αὐξήσεως τῶν μισθῶν, ὑπὸ μορφήν ἐλαττώσεως τοῦ χρόνου ἐργασίας, ὑπὸ μορφήν πτώσεως τῶν τιμῶν τῶν ἀγαθῶν (ἠτις ἰσοδυναμεῖ μὲ αὐξησιν τῶν πραγματικῶν μισθῶν) καὶ τέλος ὑπὸ μορφήν δημοσίων ἔργων οἰκονομικοῦ ἢ κοινωνικοῦ ἐνδιαφέροντος χρηματοδοτουμένων διὰ τῆς ἠύξημένης φορολογίας, ἤτοι τῆς μερίδος τοῦ Κράτους εἰς τὴν ἠύξημένην παραγωγικότητα.

Αἱ τελευταῖαι ἔρευναι ἀπέδειξαν ὅτι συνεχῶς βελτιοῦνται οἱ πραγματικοὶ μισθοὶ τῶν ἐργατῶν καὶ ὁλονὲν αὐξάνει ἡ συμμετοχὴ τῶν μισθωτῶν εἰς τὴν διανομὴν τοῦ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος τῶν διαφόρων χωρῶν, καὶ δὴ ἐν συναρτήσει πρὸς τὸν βαθμὸν τῆς τεχνικῆς ἐξελίξεως¹.

Ὡς εἶναι φυσικόν, ἡ παραγωγικότης διαφέρει ἀπὸ χώρας εἰς χώραν, ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τεχνικῆς ἐξελίξεως (τεχνικὰ μέσα, τεχνικὴ ἐκπαί-

1. ¹Ide: L'évolution récente des salaires dans l'industrie, εἰς Revue Internationale du Travail, vol. LXXXVI (1957β), σ. 220-227 καὶ Nations Unies: Études sur la situation économique de l'Europe en 1956, chapitre VIII, La part des facteurs dans le revenu, Genève 1957.

δευσις). Εἰς τὴν χώραν μας ἡ παραγωγικότης εἶναι χαμηλή, ὑπολειπομένη σημαντικῶς τῆς στάθμης τῶν χωρῶν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Ἀλλὰ καὶ τῶν χωρῶν τῆς Δ. Εὐρώπης ἡ παραγωγικότης, ὑψηλὴ ἔναντι τῆς Ἑλλάδος, ὑπολείπεται ἐκείνης τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, ὅπου ἡ λίαν ὑψηλὴ παραγωγικότης ἐπιτρέπει μεγάλους μισθοὺς καὶ καλλιτέραν γενικῶς κατανομήν τοῦ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος.

Ἡ αὐξήσις τῆς παραγωγικότητος δὲν ἀκολουθεῖ τὸν αὐτὸν ρυθμὸν εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς οἰκονομίας. Εἰς τὴν δευτερογενῆ παραγωγὴν, ὅπου αἱ τεχνικαὶ ἐπινοήσεις ἐφαρμόζονται εὐρύτερον, ἡ παραγωγικότης προωθεῖται περισσότερο ἢ εἰς τὴν πρωτογενῆ¹. Εἰς τὴν τριτογενῆ παραγωγὴν ἡ ἀνοδος τῆς παραγωγικότητος προχωρεῖ μὲ ἐτι βραδύτερον ρυθμὸν, ἀλλ' ἡ προοπτικὴ εἶναι εὐοίωνος μὲ τὴν βαθμιαίαν ἐφαρμογὴν τῶν αὐτομάτων καὶ ἠλεκτρονικῶν μηχανῶν εἰς τὸν τομέα τῆς κυκλοφορίας καὶ τῶν ὑπηρεσιῶν¹.

Ἡ αὐξήσις τῆς παραγωγικότητος ἀποτελεῖ σήμερον κύριον μέλημα ὄλων τῶν χωρῶν, ἀνεξαρτήτως συστήματος κοινωνικῆς ὀργανώσεως καὶ βαθμοῦ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ὅχι μόνον αἱ ὑποανάπτυκτοι χῶραι, ἀντιλαμβάνονται τὴν σημασίαν καὶ τοὺς ἀντικτύπους τῆς ὑψηλῆς παραγωγικότητος, φροντίζουν νὰ δημιουργήσουν τὰς προϋποθέσεις προωθήσεως, ἀλλὰ καὶ αἱ προηγμένα χῶραι ἐντείνουν τὰς προσπάθειάς των διὰ τὴν ἐπίτευξιν ἀνωτέρας τοῦ τρέχοντος ἐπιπέδου παραγωγικότητος, δεδομένου ὅτι καὶ δι' αὐτὰς ὑφίστανται εὐρύτατα περιθώρια ἐν προκειμένῳ. Ἀσφαλῶς ὅμως διὰ τὰς καθυστερημένας οἰκονομικῶς χώρας ἡ ἐπιδίωξις μεγαλυτέρας παραγωγικότητος ἔχει πρωταρχικὴν σπουδαιότητα, ἀφοῦ εἰς αὐτὴν στηρίζουν τὴν οἰκονομικὴν των ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ἐξασφάλισιν ἀνωτέρου βιοτικοῦ ἐπιπέδου. Εἰς τὴν προσπάθειαν ταύτην τῶν πτωχῶν χωρῶν ἐπιδεικνύεται διεθνῆς κατανόησις καὶ ἀλληλεγγύη, ἐκδηλούμενη διὰ τῆς παροχῆς συνδρομῆς πρὸς αὐτὰς ἐκ μέρους προηγμένων χωρῶν καὶ τῶν ἰδρυθέντων εἰς πολλὰ κράτη Κέντρων Παραγωγικότητος, λειτουργούντων μὲ τὴν ὑλικὴν ἐνίσχυσιν ἰδίως τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, τὴν τεχνικὴν βοήθειαν τῶν Διεθνῶν Ὄργανισμῶν κλπ.

2. Η ΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΒΙΟΤΙΚΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ

Ἡ διὰ τῆς τεχνικῆς ἐπιτυγχανομένη αὐξήσις τῆς παραγωγῆς βαίνει μὲ ρυθμὸν ταχύτερον τοῦ τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ τεχνικὴ διέψευσε τὴν ἀπαισιόδοξον ἄποψιν, καθ' ἣν τὰ μέσα ἱκανοποιήσεως τῶν ἀναγ-

1. Ἐν τούτοις, ἡ ἐντατικὴ καλλιέργεια ἀνεβίβασε τὴν παραγωγικότητα τῆς γεωργίας εἰς λίαν ὑψηλὴν στάθμην εἰς μερικὰς χώρας, ὡς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας, ὅπου ἐσημειώθη σχεδὸν τετραπλασιασμὸς μεταξύ 1900 καὶ 1953. Ἴδε Colin Clark: *The conditions of the economic progress*, 3η ἔκδοσις 1957, σ. 272.

κῶν καὶ δὴ τῶν στοιχειωδῶν (διατροφή) αὐξάνονται μὲ ταχύτητα πολὺ μικροτέραν ἐκείνης, μὲ τὴν ὁποίαν αὐξάνεται ὁ πληθυσμός. Εἶναι γνωστὴ ἡ σχετικὴ θεωρία περὶ πληθυσμοῦ τοῦ *Αγγλοῦ θεολόγου Malthus, διατυπωθεῖσα εἰς εἰδικὸν σύγγραμμά του πρὸ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος αἰῶνος. Ὁ ἐπιστήμων οὗτος ἐβλεπε κινούμενον τὸ μὲν μέγεθος τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ γεωμετρικὴν πρόοδον, τὸ δὲ μέγεθος τῶν παραγομένων μέσων διατροφῆς κατ' ἀριθμητικὴν πρόοδον. Οὕτω, συνεπέρανεν ὅτι, σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου, ὁ ὄγκος τῶν μέσων διατροφῆς θὰ ὑπολείπεται ὀλονέν περισσότερον τοῦ ὄγκου τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ὅτι, ἐὰν δὲν ληφθῇ πρόνοιά τις, θὰ προέλθουν ὡς μοιραῖον ἀποτέλεσμα αἱ σιτοδεῖαι, αἱ ἀσθένειαι, οἱ πόλεμοι κλπ. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν συνεβούλευσε τὴν ἠθικὴν ἀποχὴν, δηλαδὴ τὴν ἀναβολὴν τῶν γάμων ἐκ μέρους τῶν μὴ δυναμένων νὰ συντηρήσουν οἰκογένειαν. Οὕτω, ἐνόμισεν ὅτι θὰ προληφθοῦν τὰ μοιραῖα δεινά, τὰ ὁποῖα προέβλεπεν. Εἰς τὴν πράξιν ἐξελίχθησαν ὅλως διαφορετικὰ τὰ πράγματα. Αἱ μὲν μεγάλαι μᾶζαι τοῦ λαοῦ, πρὸς τὰς ὁποίας οὐσιαστικῶς ἀπηυθύνετο τὸ κήρυγμα τῆς ἠθικῆς ἀποχῆς, δὲν ἐπειθάρχησαν εἰς τὰς συστάσεις τοῦ Malthus καὶ ἐσυνέχισαν νὰ συνάπτουν ἔνωρὶς γάμους ὡς καὶ νὰ ἀποκοτῶν πολλὰ τέκνα, χωρὶς νὰ θέτουν ὡς κριτήριον τὴν κατοχὴν οἰκονομικῶν μέσων, ὁ δὲ ὄγκος τῶν μέσων διατροφῆς ἠύξηθη μὲ ρυθμὸν κατὰ πολὺ ταχύτερον τοῦ ὄγκου τοῦ πληθυσμοῦ, καίτοι οὗτος ἀκολουθεῖ ἀνοδικὴν πορείαν ἐντονωτέραν ἐκείνης, τὴν ὁποίαν προέβλεπεν ὁ Μάλθος. Ἡ διαπιστωθεῖσα διάφορος ἐξέλιξις εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν ἀγαθῶν ἐφείλεται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν τεχνικὴν καὶ τὰ μέσα τὰ ὁποῖα αὕτη, διαρκῶς ἀφθονώτερα καὶ τελειότερα, θέτει εἰς τὴν διάθεσιν τῆς οἰκονομίας.

Ἡ ἐπιτυχανομένη διὰ τῆς τεχνικῆς ἠύξημένη παραγωγή δὲν ἔχει ἀντικείμενον μόνον μέσα διατροφῆς ἀλλὰ καὶ πάσης ἄλλης φύσεως ἀγαθὰ χρησιμοποίησιμα ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου. Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην μάλιστα τῆς παραγωγῆς ἀγαθῶν, πέραν τῆς διατροφῆς, τὰ ἐπιτεύγματα τῆς τεχνικῆς εἶναι σπουδαιότατα. Διὰ τοῦτο λέγομεν, ὅτι ἡ τεχνικὴ δὲν ἀνέτρεπεν ἀπλῶς τὰς προβλέψεις τῶν ἀπαισιόδοξων, ἀλλὰ καὶ ὑπερηκόντισε κάθε αἰσιόδοξον παλαιότεραν προοπτικὴν. Διὰ τῆς ταχύτερας παραγωγῆς τῶν ἀγαθῶν ἔναντι τῆς πληθυσμιακῆς ἀναπτύξεως δὲν ἐπετεύχθη μόνον αὔξεις τοῦ κατὰ κεφαλὴν ἀντιστοιχοῦντος ὄγκου εἰδῶν διατροφῆς ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων εἰδῶν διαβιώσεως, εἰς τὰ ὁποῖα προσετέθησαν πάμπολλα ἀγαθὰ, ἄγνωστα πρότερον. Συντελέσθη δηλονότι ἄνοδος τῆς στάθμης ζωῆς ὑπὸ τὴν πλέον εὐρείαν ἔνοιαν ¹.

1. Τὸ Συνέδριον τῶν Ἑργατικῶν Συνδικάτων εἰς τὴν Ἀγγλίαν διεκήρυξε, κατὰ τὴν 87ην σύνοδόν του (1955), ὅτι ἡ τεχνικὴ πρόοδος ἀνεβίβασε τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον τοῦ λαοῦ. Εἰς τὰς ΗΠΑ, τὰ 65¹/₁₀ τῶν μισθωτῶν ἔχουν ἰδιόκτητον κατοικίαν καὶ τὰ 90¹/₁₀ ἔχουν ἰδιόκτητον αὐτοκίνητον.

Τὴν ἀπόκτησιν τῶν παραγομένων ἀγαθῶν ἐκ μέρους τῆς μεγάλης μά-
ζης τοῦ λαοῦ διευκολύνει ἡ συνεχῆς πτώσις τοῦ κόστους καὶ τῶν τιμῶν
διαθέσεως, ἡ δὲ ἠύξημένη ζήτησις πάλιν ὀδηγεῖ εἰς ἐνίσχυσιν τῆς πα-
ραγωγῆς.

Ἐξετάζοντες τὴν ἐξέλιξιν τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος—καὶ συνε-
πῶς τῶν καταναλωτικῶν δυνατοτήτων—εἰς διαφόρους χώρας, διαπιστοῦ-
μεν ἀνιοῦσαν πορείαν καὶ δὴ μὲ συνεχῶς αὐξανόμενον ρυθμόν. Ἐνῶ
π.χ. ἐντὸς τῶν τελευταίων 20 ἐτῶν ἐδιπλασιάσθη τὸ κατὰ κεφαλὴν
εἰσόδημα τῶν Η.Π.Α. εἰς δολλάρια σταθερᾶς ἀγοραστικῆς δυνάμεως,
κατὰ τὴν ἀμέσως προηγουμένην περίοδον ἀπητήθησαν ὑπὲρ τὰ 50 ἔτη
πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ διπλασιασμοῦ εἰς τὸ ὕψος τοῦ μέσου ἀτομικοῦ εἰσο-
δήματος. Εἰς τὴν Εὐρώπην, παρὰ τὰς πολεμικὰς περιπετείας, τὰς ὑλικὰς
φθορὰς καὶ τὰς δυσχερείας τῆς ἀνασυγκροτήσεως, ἐπετεύχθη σημαντικὴ
ἀνοδος τοῦ εἰσοδήματος μεταπολεμικῶς. Συμφώνως πρὸς μίαν πρόσφα-
τον ἔρευναν τοῦ Ὁργανισμοῦ Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Συνεργασίας, ἐντὸς
διαστήματος 17 ἐτῶν (ἀπὸ τοῦ 1938 μέχρι τοῦ 1955) τὸ κατὰ κεφαλὴν
μέσον εἰσόδημα τοῦ συνόλου τῶν χωρῶν-μελῶν ἠύξθη κατὰ 31,5%.

3. ΟΙ ΕΥΜΕΝΕΙΣ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟΙ ΕΠΗΡΕΑΣΜΟΙ

Ἡ τεχνικὴ ἔχει καὶ ἰδίας ἐπιδράσεις ἐπὶ τῆς φυσικῆς κινήσεως τοῦ
πληθυσμοῦ, ὡς καὶ τῶν κινήσεων τοῦ ἐν τῷ χώρῳ. Εἰς τὸν τομέα τῶν
γεννήσεων, ἡ ἐπίδρασις εἶναι πτωτικὴ, λόγῳ τῶν ὑπὸ τῆς τεχνικῆς
ἐπινοουμένων μέσων προλήψεως καὶ τῆς συναφοῦς μὲ τὴν οἰκονομικὴν
πρόοδον μειώσεως τῆς γεννητικότητος. Εἰς τὸν τομέα τῶν θανάτων, ἡ
ἐπίδρασις τῆς τεχνικῆς εἶναι ἐπίσης πτωτικὴ—καὶ δὴ εἰς μεγαλύτερον
βαθμόν—λόγῳ τῶν τεθέντων εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ἀνθρωπότητος μέσων
προλήψεως καὶ καταστολῆς τῶν ἀσθενειῶν. Ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρωμεν τὴν
ἀποτροπὴν τῆς διαδόσεως τῶν ἐπιδημιῶν διὰ νὰ καταφανῆ ἡ ἐπωφελεῖς
ἐπίδρασις τῆς τεχνικῆς ἐπὶ τῆς θνησιμότητος.

Ἡ γεννητικότης ἐμειώθη σοβαρῶς μεταξὺ 1900 καὶ 1955 εἰς τὰς δια-
φόρους χώρας, τόσοσιν τὰς προηγμένας, ὅσον καὶ τὰς μὴ ἀνεπτυγμένας
(π.χ. Ἡνωμένον Βασίλειον ἀπὸ 26% εἰς 16%, Ἰταλία ἀπὸ 31% εἰς 18%,
Ἑλλὰς ἀπὸ 28,5% εἰς 18,7%, Ἰνδία ἀπὸ 48% εἰς 27%). Ἡ θνησιμότης
ὁμως ἐντὸς τῆς αὐτῆς περιόδου ἐσημείωσε μεγαλυτέραν
ὑφῆσιν καὶ δὴ εἰς τὰς καθυστερημένας χώρας (π.χ. Ἰνδία ἀπὸ 42%
εἰς 14%). Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν διαφόρου ἐντάσεως πτωτικῶν τούτων
κινήσεων εἶναι ἡ αὐξήσις τοῦ καθαροῦ ποσοστοῦ ἀναπαραγωγῆς, τοῦ
ὁποίου ὁ παγκόσμιος μέσος ὅρος κατὰ τὸ 1956 ἦτο 1,7%.

Εἰς τὰς καθυστερημένας χώρας καὶ κυρίως τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Νοτίου
Ἀμερικῆς, τὸ ποσοστὸν τοῦτο εἶναι 2,5%, συνεχῶς δὲ διογκοῦται ἡ
ἀναλογία τῶν νέων ἐπὶ τοῦ συνόλου. Διὰ πρώτην φοράν ἐπραγματο-

ποιήθησαν εις τόν κόσμον τόσον ὑψηλά ποσοστά φυσικῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ. Σημειώτεον ὅμως, ὅτι εἶναι μὲν ἐνδεχόμενον νά αὐξηθῆ ἔτι περαιτέρω τὸ καθαρὸν ποσοστὸν ἀναπαραγωγῆς λόγῳ μειώσεως τῶν θανάτων εις τὰς ὑποανεπτυγμένας χώρας, ἀλλ' ἐν συνεχείᾳ θά ἀκολουθήσῃ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα στασιμότης ἢ καὶ πτώσις, εις τὸν ρυθμὸν τῆς φυσικῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ, λόγῳ τῆς μελλοντικῶς ἀναμενομένης μεγαλυτέρας ὑφέσεως τῆς γεννητικότητος.

Πλέον αἰσθητὴ εἶναι ἡ συντελεσθεῖσα πρόοδος ὡς πρὸς τὴν βρεφικὴν θνησιμότητα καὶ τὴν μέσην ζωὴν. Οἱ θάνατοι τῶν κάτω τοῦ ἐνὸς ἔτους βρεφῶν ἔχουν σημειώσει ραγδαίαν πτώσιν. Εἰς πολλὰς χώρας, ὡς ἡ Ἑλλάς, ἐντὸς τῶν τελευταίων εἴκοσι ἐτῶν ἡ βρεφικὴ θνησιμότης ἐμειώθη εἰς τὸ τρίτον. Ἡ μέση ζωὴ ηὔξηθη ἐπίσης ἀλματωδῶς κατὰ τὴν τελευταίαν εικοσαετίαν τόσον εις τὰς προηγμένας ὅσον καὶ εις τὰς καθυστερημένας χώρας. Ὅπωςδὴποτε ὅμως, ὑπάρχει καὶ σήμερον εἰσέτι μεγάλη ἀπόστασις εις τὴν μέσην ζωὴν μεταξύ τῶν διαφόρων χωρῶν. Εἰς τὰς οἰκονομικῶς προηγμένας χώρας, ἡ μέση ζωὴ εἶναι 60-73 ἔτη, εις τὰς ἡμιανεπτυγμένας 50-60 καὶ εις τὰς καθυστερημένας 30-50 ἔτη.

Ἡ τεχνικὴ ἐπιδρᾶ καὶ ἐπὶ τῶν μετακινήσεων τῶν πληθυσμιακῶν μαζῶν εις τὸν χῶρον. Τόσον αἱ ἐσωτερικαὶ ὅσον καὶ αἱ ἐξωτερικαὶ μετατοπίσεις πληθυσμῶν ἐπηρεάζονται ἐκ τῆς τεχνικῆς ἐξελίξεως. Ἐκεῖ ὅπου ἡ τεχνικὴ ἐπεμβαίνει περισσότερο εις τὴν οἰκονομίαν (βιομηχανικαὶ περιοχαί, βιομηχανικαὶ χῶραι) δημιουργεῖται ἔλξις πρὸς συγκέντρωσιν πληθυσμοῦ διὰ λόγους οἰκονομικοῦς (ὑψηλότεροι μισθοὶ ἐκ τῆς ηὔξημένης παραγωγικότητος) καὶ κοινωνικοῦς (καλύτεροι ὅροι ζωῆς λόγῳ τῶν προσφερομένων ὑπὸ τῆς τεχνικῆς ἀνέσεων). Οὕτω, εις τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς, ἐντὸς τῆς ἑκατονταετίας 1850-1950, οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων ἀπὸ 20 % ἐφθασαν εἰς τὰ 80 % τοῦ συνόλου. Εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ 18 % τὸ 1879 ἐφθασαν εἰς 30,6 % τὸ 1928 καὶ εἰς 36,8 % τὸ 1951.

Τέλος, ἡ τεχνικὴ συντελεῖ εις τὴν μετάθεσιν τοῦ ἀρίστου ὀρίου τοῦ πληθυσμοῦ (*optimum*), ἀφοῦ διὰ τῆς ἐντατικωτέρας ἐκμεταλλεύσεως τῶν πόρων καὶ τῆς ηὔξημένης παραγωγικῆς δραστηριότητος διαμορφώνει ὄρους εὐνοοῦντας τὴν ἀπασχόλησιν καὶ τὴν διαβίωσιν ὑπὸ βελτιωμένας συνθήκας μεγαλυτέρου ὄγκου πληθυσμοῦ.

4. Η ΜΕΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΚΟΠΟΥ

Ἡ τεχνικὴ εἶχεν ἐπωφελεῖ ἐπίδρασιν καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου μόχθου, τὸν ὁποῖον ἀνεκούφισε πολλαπλῶς. Δὲν ἀμφισβητεῖται βεβαίως πλέον τὸ ὅτι ἡ ἐργασία, ἡ καταβολὴ δηλαδὴ δυνάμεως σωματικῆς ἢ πνευματικῆς, προκαλεῖ κόπωσην εις τὸν ἄνθρωπον. Ὑπεστηρίχθη παλαιότερον ὑπὸ μερικῶν οὐτοπιστῶν, ὅτι ὁ κόπος ἔχει τὴν προέλευσίν του εἰς ψυχολογικὰ αἰτία, ὅτι δηλ. ὁ ἐργαζόμενος αἰσθάνεται κόπον διότι δὲν ἀπολαμ-

βάνει ολοκλήρου τοῦ προϊόντος τῆς ἐργασίας του καὶ εἶναι θῦμα ἐκμεταλλεύσεως τῆς ἀτομιστικῆς κεφαλαιοκρατίας. Ἡ παλαιὰ αὕτη ἀποψις δὲν προβάλλεται πλέον καὶ ἀναγνωρίζεται γενικῶς, ὅτι ἡ ἐργασία ἔχει αὐτὴν τὴν δυσάρεστον συνέπειαν νὰ προκαλῆ κόπον. Ἀπόδειξις εἶναι ἡ ἀνυπομονησία τοῦ ἐργαζομένου νὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα καὶ ἔτι περισσότερο ἢ ἡμέρα τῆς ἀναπαύσεώς του καὶ ἡ μειωμένη προσοχή κατὰ τὰς τελευταίας ὥρας τῆς ἡμερησίας ἐργασίας, λόγῳ τῆς ὁποίας προκαλεῖται ἠϋξημένος ἀριθμὸς ἐργατικῶν ἀτυχημάτων.

Ἀσφαλῶς, ὅταν ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται μικρὰν (ὑψηλὸς μισθὸς) ἢ οὐδεμίαν ἐκμετάλλευσιν (αὐτοτελὴς βιοτέχνης) καθίσταται περισσότερο δραστήριος καὶ ἀποδοτικὸς, εὐρίσκεται δὲ εἰς ψυχολογικὴν κατάστασιν ἀμβλύνουσαν τὸ αἰσθημα τοῦ κόπου ἐν τινι μέτρῳ καὶ ἐντὸς περιωρισμένου χρόνου, ἀλλ' ἡ κόπωσις δὲν ἐκμηδενίζεται διὰ λόγους φυσιολογικούς. Ἡ τεχνικὴ ὁμῶς συνετέλεσεν, ὥστε ἡ οὕτω προκαλουμένη ἐκ τῆς ἐργασίας φυσικὴ, τρόπον τινά, κόπωσις νὰ μειωθῇ σοβαρῶς:

α) *Μὲ τὴν ἀντικατάστασιν τῶν βαρυτέρων καὶ μονοτόνων ἐργασιῶν διὰ μηχανῶν.* Πρὸ τῆς εἰσόδου τῶν μηχανῶν, ὁ ἄνθρωπος ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ καταπονῆ τὸ σῶμα του διὰ τὴν ἐκτέλεσιν βαρειῶν ἐργασιῶν, ἢ δὲ καταπόνησις αὕτη συνεπήγετο ἠϋξημένην νοσηρότητα καὶ χαμηλὴν μέσθην ζωὴν. Σήμερον, ἡ μηχανικὴ ἐνέργεια ὑποκατέστησε πλείστας ὄσας ἐκ τῶν βαρυτέρων σωματικῶν ἐργασιῶν καὶ μετέβαλε τὸν ἄνθρωπον εἰς βοηθὸν τῆς μηχανικῆς δυνάμεως. Αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ ἐμφύχου συντελεστοῦ τῆς ἐργασίας (προσωπικαὶ ὑπηρεσίαι) ἀντικατεστάθησαν εὐρέως ὑπὸ τῶν ὑπηρεσιῶν τῶν ἀψύχων μέσων (ὑπηρεσίαι ὑλικῶν ἀγαθῶν). Ἡ ὑποκατάστασις ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὰς μονοτόνους πνευματικὰς ἐργασίας, ὡς π.χ. τὰς ἀριθμητικὰς πράξεις, αἱ ὁποῖαι γίνονται διὰ τῶν ὑπολογιστικῶν μηχανῶν. Ἡ πρόοδος εἰς τὸν τομέα τοῦτον εἶναι ἐξαιρετικὴ μὲ τὰ γνωστὰ ἠλεκτρονικὰ μηχανήματα.

β) *Μὲ τὴν ἐλάττωσιν τοῦ χρόνου ἐργασίας.* Ἡ τεχνικὴ ἐπέτρεψεν, ὡς ἐλέχθη, νὰ παράγωνται τὰ ἀγαθὰ εἰς χρόνον κατὰ πολὺ μικρότερον ἢ ἄλλοτε. Ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος τούτου ἐπεζητήθη νὰ ὠφεληθῇ ὁ ἐργατικὸς παράγων, ἀφ' ἐνὸς διὰ τῆς λήψεως μεγαλύτερας ἀμοιβῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ τῆς μειώσεως τοῦ χρόνου ἐργασίας. Περὶ τοῦ πρώτου εὐνοϊκοῦ ἀποτελέσματος γίνεται λόγος εἰς ἄλλο σημεῖον τοῦ παρόντος. Ὡς πρὸς τὸν χρόνον ἐργασίας, παρατηροῦμεν ὅτι ἡ τάσις παντοῦ εἶναι πτωτικὴ. Ἐμειώθη σημαντικῶς ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ὁ ἐργάσιμος χρόνος εἰς τὴν ἡμερησίαν καὶ ἐβδομαδιαίαν ἀπασχόλησιν, διαρκῶς δὲ ἐπιτυγχάνονται βραχύτερα χρονικὰ ὅρια ἐργασίας¹. Ἡ ὀκτώωρος ἡμερησία

1. Ἰδε: L'évolution récente de la réduction de la durée du travail en Europe εἰς τὴν Revue Internationale du Travail. Vol. LXXV (1957 α), σ. 514-525.

καί ἡ τεσσαρακονταοκτάωρος ἑβδομαδιαία ἐργασία, αἱ ὁποῖαι πρὸ 30-40 ἔτων ἔθεωροῦντο συνέπειαι πολὺ προοδευτικῶν ἰδεῶν, κρίνονται σήμερον ὡς ὑπολείμματα παλαιῶν ἀντιλήψεων, ἐνῶ εἰς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν κατέστησαν συνθήματα ἢ ἡμερησία ἐργασία τῶν 6 ἢ τὸ πολὺ 7 ὥρῶν, ἢ ἑβδομαδιαία ἀνάπαυσις τῶν δύο ἡμερῶν καὶ ἡ ἔτησία ἀδεια μετὰ πλήρων ἀποδοχῶν ἐπὶ 20-30 ἡμέρας.

Πάντα ταῦτα δὲν θὰ ἦσαν ἐφικτὰ ἄνευ τῆς τεχνικῆς προόδου. Εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπου ἐφαρμόζονται προοδευτικαὶ ἀντιλήψεις εἰς τὸ θέμα τοῦτο—ἑβδομὰς 40 ὥρῶν, ἔτησια ἀδεια μετ' ἀποδοχῶν, καθορισμὸς ὀρίου ἡλικίας διὰ τὴν εἰσοδὸν εἰς τὸ ἐπάγγελμα καὶ τὴν ἔξοδον ἐξ αὐτοῦ—ὑπολογίζεται ὅτι κατὰ μέσον ὄρον οἱ μισθωτοὶ κατὰ τὸ 1900 ἀπησχολοῦντο ὑπερδιπλάσιας ὥρας ἔτησίως ἐν σχέσει πρὸς τὰ τελευταῖα ἔτη, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ μέση ζωὴ παρετάθη.

γ) *Μὲ τὴν μεθοδικὴν προσαρμογὴν τοῦ ἐργαζομένου πρὸς τὴν μηχανήν.* Ἡ μηχανὴ καθίσταται εἰς τὸν προσήκοντα βαθμὸν ἀποδοτικῆ καὶ ὁ ἐργάτης αἰσθάνεται ἀρκούντως μειωμένον τὸν κόπον του, ἐφόσον συντελεσθῇ ἡ δέουσα προσαρμογὴ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν μηχανήν. Διεπιστώθη, ὅτι συνήθως ὑπάρχουν πολλὰ περιθώρια ἐξοικονομήσεως κόπου καὶ χρόνου, ἐὰν γίνουσι οἱ κατάλληλοι χειρισμοί. Οὕτω, προέκυψεν ἡ ἐπιστημονικὴ ὀργάνωσις τῆς ἐργασίας, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπιδιώκεται ἡ κατόπιν ἐπισταμένης μελέτης ὑπόδειξις τῶν ἐνεργειῶν, αἵτινες πρέπει νὰ καταβάλλωνται ἐκ μέρους τῶν χρησιμοποιούντων μηχανάς, ἵνα εἰς τὸν μικρότερον χρόνον καὶ μὲ τὸν ὀλιγώτερον κόπον ἐπιτευχθοῦν τὰ μεγαλύτερα δυνατὰ ἀποτελέσματα. Ὁ ἐμπνευστὴς καὶ πρῶτος ἐφαρμόσας τὴν ἐπιστημονικὴν ὀργάνωσιν Ἰάγλιος εὔρε πολλοὺς ὁπαδοὺς, οἱ ὁποῖοι προσέφερον διὰ μελετῶν καὶ ἐφαρμογῶν μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν παγκόσμιον οἰκονομίαν καὶ τὴν ἀνθρωπότητα γενικώτερον.

5. Η ΑΥΞΗΣΙΣ ΤΩΝ ΑΝΕΣΕΩΝ

Ἡ ἐπίδρασις τῆς τεχνικῆς ἐπὶ τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου δὲν συνίσταται ἀπλῶς εἰς τὴν παροχὴν περισσοτέρων εἰς ὄγκον ἀγαθῶν ἐν σχέσει πρὸς τὸ παρελθόν. Σημασίαν ἔχει καὶ ἡ ποιοτικὴ σύνθεσις τῶν καταναλωτικῶν μέσων, τὰ ὁποῖα προσφέρει εἰς τὸν ἄνθρωπον ὁ σύγχρονος τεχνικὸς πολιτισμὸς. Πέραν τῶν ἀγαθῶν διατροφῆς καὶ στοιχειώδους διαβιώσεως, ἡ σύγχρονος τεχνικὴ θέτει εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἀνθρώπου μέσα ἀνέσεως καὶ γενικώτερον ἀγαθὰ καὶ ὑπηρεσίας ἀνωτέρας πολιτιστικῆς στάθμης, τὰ ὁποῖα ἐξυψώνουν τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον. Τὰ ἠλεκτρικὰ σκευὴ οἰκιακῆς χρήσεως π.χ., τὸ ραδιόφωνον, τὸ τηλέφωνον, τὸ αὐτοκίνητον, τὰ ταξίδια κλπ. ἀναβιβάζουν καταφανῶς τὴν στάθμην τῆς ζωῆς.

Τὰ οὕτω τιθέμενα εἰς τὴν διάθεσίν του μέσα ἀνέσεως ὁ μέσος ἄνθρωπος ἔχει σήμερον ὀλονέν μεγαλυτέραν δυνατότητα νὰ ἀποκτήσῃ καὶ

νά ἀπολαύση. Ἡ ἐλάττωσις τοῦ κόπου καὶ ἡ ἐπιβράχυνσις τοῦ χρόνου ἐργασίας διευκολύνουν τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἀνέσεων. Ἀσχέτως τοῦ θέματος τῆς δαπάνης, ὁ καταβάλλων ἐπὶ συνεχῆς 12ωρον μεγάλην σωματικὴν προσπάθειαν δὲν εἶχεν οὔτε τὸν χρόνον οὔτε τὴν διάθεσιν νά ἀσχοληθῆ μὲ ἱκανοποιήσεις ἀναγκῶν ἀνωτέρας στάθμης. Ἀντιθέτως, ὁ ἀπασχολούμενος ἐπὶ 7-8 ὥρας μὲ τὴν παρακολούθησιν τῆς λειτουργίας τῶν μηχανῶν διαθέτει καὶ χρόνον καὶ ζῆλον διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ὡς ἄνω ἀναγκῶν. Ἐπὶ πλεόν, ἐὰν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἡ ὑπαρξίς συνεχοῦς χρόνου μὴ παροχῆς ἐργασίας, τὸ μὲν παροδικῶς (ἐβδομαδιαία ἀνάπαυσις, ἐτήσια ἀδεια μετ' ἀποδοχῶν), τὸ δὲ ὀριστικῶς (ἐξοδος ἐκ τῆς ἐνεργοῦ ἀπασχολήσεως ἐν συνδυασμῶ μὲ συνταξιοδότησιν ἐπὶ μακρὸν χρόνον, λόγω καὶ τῆς παρατάσεως τῆς μέσης ζωῆς), αἱ δυνατότητες ἀπολαύσεως τῶν ἀγαθῶν ἀνέσεως διευρύνονται.

Ἡ διάθεσις ὁμοῦ χρόνου καὶ ἐπιθυμίας πρὸς ἱκανοποίησιν ἀναγκῶν ἀνωτέρας στάθμης δὲν θά ἤρκει, ἀν δὲν ὑπῆρχε καὶ ἡ ἀπαιτουμένη ἀγοραστικὴ δύναμις πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ἀντιστοίχων ἀγαθῶν. Αὕτη περιέρεται εἰς χεῖρας τοῦ ἀτόμου κατὰ δύο τρόπους, ἀμέσως καὶ ἐμμέσως. Ἀμέσως μὲν διὰ τῆς συνεχοῦς αὐξήσεως τῶν μισθῶν, ἐπιτυγχανομένης διὰ τῆς συμμετοχῆς τῶν ἐργαζομένων εἰς τὰ ὠφελήματα τὰ προκύπτοντα ἐκ τῆς ἠύξημένης παραγωγικότητος, ἐμμέσως δὲ διὰ τῆς συμπίεσεως τοῦ κόστους καὶ τῶν τιμῶν τῶν εἰδῶν στοιχειώδους διαβιώσεως. Ἡ συνέπειά τῶν δύο τούτων ἐπιδράσεων εἶναι, ὅτι τὸ τμήμα τοῦ εἰσοδήματος τὸ διατιθέμενον διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῶν εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης συνεχῶς μειοῦται καὶ ἐλευθεροῦται ὅλον ἐν μεγαλύτερον μέρος, δυνάμενον νά κατευθυνθῆ πρὸς ἀπόκτησιν ἀγαθῶν μέσης ἢ ἀνωτέρας στάθμης. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον παρατηρεῖται, ὅτι αἱ εὐπορώτεροι οἰκογένειαι, διαθέτουσαι μικρὸν μᾶλλον τμήμα τοῦ δαπανωμένου εἰσοδήματός των διὰ τὰς ἀνάγκας διατροφῆς, ἔχουν συνεχῶς εὐρυνόμενα περιθώρια διὰ τὴν κάλυψιν δευτερευουσῶν ἀναγκῶν, μεταξύ τῶν ὁποίων εἶναι αἱ ἀνάγκαι ἀνέσεως.

Ἄλλὰ καὶ ἡ διατροφή τείνει νά γίνῃ βιομηχανοποιημένη. Χαρακτηριστικὴ εἶναι π.χ. ἐν Γαλλίᾳ ἡ ραγδαία αὐξήσις τῆς καταναλώσεως συμπεπυκνωμένου γάλακτος (+83%), εἰδῶν ζαχαροπλαστικῆς (+128%) καὶ διατετηρημένων λαχανικῶν (+75%) ἐντὸς τῆς περιόδου 1950-1957, ἐνῶ ἡ κατανάλωσις ἀντιστοίχων εἰδῶν «μὴ βιομηχανοποιημένων» ἐσημείωσεν ἐλαφρὰν ἄνοδον (νωποῦ γάλακτος +10%, νωπῶν λαχανικῶν +4%) ἢ καὶ πτώσιν (ἄρτου -5%)¹.

Γενικώτερον διαπιστοῦται, ὅτι εἰς τὰς πλουσίας χώρας ἡ διατροφή τοῦ πληθυσμοῦ ἀπορροφᾷ πολὺ μικρὸν ποσοστὸν (περὶ τὸ 1/3 τοῦ

1. Ἴδε: S a u v y A. Quelques vues sur l'économie et la population dans le monde, εἰς τὸ περιοδικὸν «Population» 1958, τεύχος 3ον, σ. 369.

συνόλου) της καταναλωτικής δαπάνης, ἐνῶ διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν λοιπῶν ἀναγκῶν διατίθεται τὸ πλεῖστον μέρος αὐτῆς (περὶ τὰ 2/3 τοῦ συνόλου)¹. Ἀπέβη μάλιστα κριτήριον τῶν εὐπόρων οἰκογενειῶν καὶ τῶν πλουσιῶν λαῶν ἢ ὡς ἄνω σύνθεσις τῆς καταναλωτικῆς δαπάνης. Γεγονὸς ὁμως εἶναι, ὅτι καὶ αἱ κατωτέρου εἰσοδήματος τάξεις, ἔνεκα τῶν ἐκτεθέντων λόγων, διαθέτουν συνεχῶς μικρότερον ποσοστὸν τοῦ εἰσοδήμα-θέντων λόγων, διαθέτουν συνεχῶς μικρότερον ποσοστὸν τοῦ εἰσοδήμα-τός των διὰ τὰς ἀνάγκας διατροφῆς, ὥστε διευρύνονται, σὺν τῇ πα-ρόδῳ τοῦ χρόνου, τὰ περιθώρια διὰ τὴν κάλυψιν δευτερευουσῶν ἀναγ-κῶν, ἐν αἷς αἱ ἀνάγκαι ἀνέσεως.

Ἐνδειξιν τῆς τεχνικῆς προόδου καὶ τῆς ηὔξημένης στροφῆς πρὸς ἀγαθὰ καλύπτοντα δευτερευούσας ἀνάγκας, λόγῳ τῆς σχετικῆς ἀνελα-στικότητος τῆς ζητήσεως εἰδῶν μεγαλύτερας ἐπιτακτικότητος, ἀποτελεῖ ἡ συνεχῶς φθίνουσα ἀναλογία ἐπὶ τοῦ συνόλου τῆς βιομηχανικῆς δρα-στηριότητος τῶν κλωστοῦφαντουργικῶν βιομηχανιῶν καὶ τῶν βιομηχα-νιῶν διατροφῆς. Τοῦτο συμβαίνει ὄχι μόνον εἰς τὰς προηγμένας χώρας τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς μὴ ἐπαρ-κῶς ἀνεπτυγμένας, ὡς ἡ Ἀργεντινὴ καὶ ἡ Ἰνδία. Εἰς τὴν τελευταίαν χώραν, ἐντὸς μιᾶς δεκαεπταετίας (ἀπὸ 1938 μέχρι 1955), τὸ ποσοστὸν τῆς κλωστοῦφαντουργίας καὶ τῆς βιομηχανίας διατροφῆς ἀπὸ 71,7 % κατῆλθεν εἰς 62,2 %, ἐνῶ τὸ ποσοστὸν τῶν μεταλλουργικῶν καὶ μηχανο-λογικῶν βιομηχανιῶν ἀνῆλθεν ἀπὸ 16,5 % εἰς 24,2 %.

Ἐντὸς ὁμως τῶν καθ' ἕκαστα χωρῶν, ὁ διαφορισμὸς τῶν τάξεων ἀπὸ ἀπόψεως κατανομῆς τοῦ δαπανωμένου εἰσοδήματος ποικίλλει. Οὐ-τω, εἰς τὰς προηγμένας χώρας ἢ συμπέσεις τοῦ ποσοστοῦ τῆς δαπάνης διὰ τὰς ἀνάγκας διατροφῆς καὶ ἡ ὑπαρξίς περιθωρίων δι' ἄλλας ἀνάγκας εἶναι γενικώτεραι, ἐνῶ εἰς τὰς καθυστερημένας ἢ ἑκατοστιαία πτώσις τῶν δαπανῶν διατροφῆς εἶναι μεγάλη διὰ τὰς εὐπόρους τάξεις καὶ πολὺ μικρὰ διὰ τὰς πτωχάς, αἵτινες βλέπουν τὰς δυνατότητας δι' ἱκανοποίη-σιν ἄλλων ἀναγκῶν ἀναπτυσσομένης μὲ βραδύτερον ρυθμὸν. Τοῦτο συμ-βαίνει, καθόσον εἰς μὲν τὰς προηγμένας ἢ τεχνικῆ, προκαλέσασα μεγάλην αὐξήσιν τῆς παραγωγῆς, καθιστᾷ δυνατὴν καὶ τὴν καλυτέραν κατανο-μὴν τοῦ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος, ἐνῶ εἰς τὰς καθυστερημένας οἱ ἰσχυροὶ οἰ-κονομικῶς ἰδιοποιοῦνται τὴν μεγάλην ἀναλογίαν τοῦ παραγομένου χα-μηλοῦ εἰσοδήματος.

Εἶναι χαρακτηριστικὸν τὸ γεγονός, ὅτι ἡ διάθεσις τοῦ δαπανωμένου εἰσοδήματος τελεῖ ἐν συναρτήσει πρὸς τὴν βαθμίδα οἰκονομικῆς ἐξελί-

1. Ἴδε *Revue Internationale du Travail* (1956), σ. 642-666: *Enquêtes sur les dépenses familiales*. Ἐν σχέσει μὲ τὴν στροφὴν τῆς ἑλληνικῆς καταναλώσεως πρὸς ἄνωτέρου ἐπιπέδου ἀγαθὰ, βλέπε ἀνακοίνωσιν Σ. Ἀ γ α π η τ ῖ δ η εἰς τὸ 17ον Συνέδριον τοῦ Διεθνoῦς Ἰνστιτούτου Κοινωνιολογίας (Βηρυττὸς 1957), εἰς *Actes du XVII Congrès International de Sociologie*. Vol. I, σ. 357-362.

ξεως. Εις τούς καθυστερημένους λαούς, τὸ πλείστον τοῦ εἰσοδήματος δαπανᾶται εἰς εἶδη διατροφῆς, εἰς δὲ τούς ἀνεπτυγμένους εἰς εἶδη βιομηχανικὰ καὶ ὑπηρεσίας, μὲ τάσιν μάλιστα νὰ καταλαμβάνη ὁ τομεὺς τῆς καταναλώσεως τῶν ὑπηρεσιῶν ὄλονέν αὐξοῦσαν σημασίαν σὺν τῇ προόδῳ τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως ¹.

6. Η ΕΛΑΤΤΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΞΑΡΤΗΣΕΩΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΥΣΙΝ

Ὅταν ἡ οἰκονομία δὲν βασιζέται ἐπὶ τῆς τεχνικῆς, ἡ ἐξάρτησις ἀπὸ τὴν φύσιν εἶναι πολὺ μεγάλη. Ὅσον προχωρεῖ ἡ οἰκονομικὴ ἐξέλιξις, τόσον ἡ ἐξάρτησις αὐτὴ ἐλαττώνεται. Ἡ μείωσις τῆς ἐξαρτήσεως σημειοῦται πρὸς δύο πλευράς: τὸ μὲν ἀπὸ ἀπόψεως ἐκτάσεως τοῦ χώρου ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀναπτύσσεται ἡ οἰκονομικὴ δραστηριότης, τὸ δὲ ἀπὸ ἀπόψεως τῆς φύσεως τῶν ὑλῶν τὰς ὁποίας χρησιμοποιοῦν οἱ ἀναπτυσσόμενοι παραγωγικοὶ κλάδοι.

Ἐν πρώτοις, ἀπὸ ἀπόψεως χώρου παρατηροῦμεν, ὅτι αἱ πρωτόγονοι κοινωνίαι χρειάζονται μεγάλας ἐδαφικὰς ἐκτάσεις, καθόσον αἱ παραγωγικαὶ δραστηριότητές των συνίστανται εἰς τὴν συλλογὴν ἐτοιμῶν φυσικῶν ἀγαθῶν (π.χ. θήρα), ἢ τὸ πολὺ εἰς συνεργασίαν μὲ τὴν φύσιν διὰ τὴν κατεύθυνσιν τῶν ἱκανοτήτων τῆς πρὸς συγκεκριμένην παραγωγὴν (π.χ. γεωργία). Εἶναι προφανές, ὅτι εἰς τὰς πρωτογόνους οἰκονομίας ἔχει σοβαρὰν σημασίαν ἡ ἔκτασις τοῦ διαθέσιμου ἐδαφικοῦ χώρου, ἀφοῦ ἡ μεγάλη πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ σημαίνει μικρὰν ἀναλογίαν κλήρου, κατὰ κεφαλὴν ἢ κατὰ οἰκογένειαν, πρὸς καλλιέργειαν κλπ. Στοιχεῖον τῆς εὐημερίας ἐκεῖ εἶναι ἡ χαμηλὴ πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ διάθεσις δηλαδὴ ἐπαρκοῦς χώρου. Τούναντίον, ὅταν ἐξελιχθῇ ἡ οἰκονομία χάρις εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἄλλων δραστηριοτήτων καὶ δὴ τῆς βιομηχανίας καὶ τῶν ὑπηρεσιῶν (κλάδοι δευτερογενοῦς καὶ τριτογενοῦς παραγωγῆς), ἡ παραγωγή ἀγαθῶν στηρίζεται περισσότερο εἰς στοιχεῖα ἄσχετα μὲ τὴν ἐδαφικὴν ἔκτασιν. Ἐξηγεῖται, ὅθεν, διατὶ αἱ σύγχρονοι προηγμένοι χώροι, αἱ ὁποῖαι βασιζοῦν τὴν οἰκονομίαν των εἰς τούς κλάδους τούτους, δὲν ἐνδιαφέρονται πολὺ διὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ μεγέθους τοῦ πληθυσμοῦ των πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους τὸ ὁποῖον διαθέτουν, ἀφοῦ συνήθως ἡ μεγάλη πυκνότης συμβαδίζει πρὸς τὴν εὐημερίαν καὶ μάλιστα συνιστᾷ παράγοντα συντελοῦντα εἰς τὴν οἰκονομικὴν πρόοδον. Οὕτω, π.χ., αἱ Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς καὶ τὸ Βέλγιον βλέπουν ἀναπτυσσόμενον τὸ ἐθνικὸν των εἰσόδημα καὶ τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον τοῦ λαοῦ των σὺν τῇ γοργῇ αὐξήσει τοῦ πληθυσμοῦ των. Συγκριτικῶς διαπιστοῦμεν, ὅτι ἡ Τουρκία π.χ. μὲ χαμηλὴν πυκνότητα πληθυσμοῦ (31

1. Ἰδε Σ. Ἀγαπητίδης: Μεταβολαὶ εἰς τὴν διάρθρωσιν τῶν οἰκονομιῶν κατὰ τομεῖς παραγωγῆς, εἰς περιοδικὸν «Παραγωγικότης», τεῦχος 9 (1955).

κάτοικοι κατά τετραγ. χιλιόμετρον) εξασφαλίζει πολύ χαμηλότερον βιοτικόν επίπεδον εις τούς κατοίκους της από την 'Ολλανδίαν, ή όποία άνήκει εις τήν κατηγορίαν τών πλέον πυκνοκατοικημένων χωρών (338 κάτοικοι κατά τ χιλ.).

Από άπόψεως ύλων χρησιμοποιουμένων υπό τών παραγωγικών δραστηριοτήτων, διαπιστουμέν ότι, ένῶ άλλοτε μόνον εις τās φυσικάς ύλας έστηρίζετο ή παραγωγή, όχι μόνον ή πρωτογενής, ή όποία αύτάς είχεν άντικείμενον (συλλεκτική και γεωργική παραγωγή), αλλά και ή δευτερογενής, ήτις αύτάς έπεξεργάζετο, και ή τριτογενής και δη ή κυκλοφορία (μεταφοραί και έμπορίον), ή όποία με αύτάς άπησχολείτο, σήμερον, χρησιμοποιούνται εύρύτατα αί συνθετικά ύλαι, ή δέ χρήσις αύτών καθιστᾷ τήν βιομηχανίαν, εις τήν όποίαν στηρίζονται αί πλείστοι τών άλλων δραστηριοτήτων, άνεξάρτητον όχι άπλῶς τών τοπικών συνθηκών αλλά και τών έν γένει—εις τό παγκόσμιον πλαίσιον—φυσικών συνθηκών. Έξ άλλου, αί σύγχρονοι μέθοδοι του διεθνούς έμπορίου επιτρέπουν άνετον έφοδιασμόν εις πρώτας ύλας. Ούτω έξηγείται πῶς συμβαίνει χῶραι, ὡς ή Έλβετία, μη διαθέτουσαι πρώτας ύλας, νά αναπτύσσουν βιομηχανικήν δραστηριότητα μεγαλυτέραν εκείνης τών χωρών, αί όποιαί είναι προικισμένα με φυσικάς πρώτας ύλας. Εις τήν σοβαρωτάτην ταύτην πρόοδον τής οικονομίας συνέβαλεν ή τεχνική, δώσασα διά τών νέων μεθόδων της τās ύλας αί όποιαί ύποκατέστησαν τās φυσικάς. Με τήν χρήσιν τών ύλων τούτων, ένῶ συνθηέστατα παράγονται αγαθά έφάμιλλα τών παραγομένων με φυσικάς πρώτας ύλας, ένιote δέ και νέα έντελῶς, επιτυγχάνεται κόστος παραγωγής χαμηλότερον έπ' ὠφελεία και τής καταναλώσεως, ήτις τοιουτοτρόπως άπορροφᾷ εύκολώτερον τά προϊόντα ίκανοποιούσα τās άνάγκας της.

7. Η ΤΕΛΕΙΟΤΗΣ ΚΑΙ Η ΥΠΕΡΟΧΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Η τεχνική, έξ άλλου, επιτυγχάνει άφ' ένός ποιοτικήν άνωτερότητα τών παραγομένων αγαθών και άφ' έτέρου έκτέλεσιν εργασιών, αί όποιαί λόγω τής φύσεως των θα ήτο αδύνατον νά εκτελεσθοϋν υπό μόνου του ανθρώπου.

Έν πρώτοις, ὡς πρὸς τήν ποιότητα τών προϊόντων τής τεχνικής, είναι γεγονός ότι ή μηχανή έχει τήν δυνατότητα νά παράγη ποιοτικῶς άνωτερα προϊόντα εις πολλούς τομείς. Αναφέρομεν π.χ. τά μηχανήματα ακριβείας και γενικῶς τά τεχνικά μέσα έρεϋνης. Αλλά και εις τό πλαίσιον τών ειδῶν κοινής χρήσεως, ή ποιότης τών προϊόντων είναι συχνότατα άνωτέρα εκείνης, τήν όποίαν εμφανίζει ή αντίστοιχος βιοτεχνία. Τά προϊόντα τής σιγαρεττοποιητικής μηχανής π.χ. είναι άνωτερα κατά πολύ τών σιγαρέπτων τών προερχομένων από τήν τέχνην τών σιγαρεττοποιῶν. Είναι άλλθές βεβαίως, ότι εις αρκετάς περιπτώσεις τά προϊ-

όντα τῆς ἀνθρωπίνης χειρὸς, ἐνισχυομένης ἀπὸ τὸ ἐργαλεῖον καὶ τὴν τέχνην, εἶναι ποιοτικῶς ἀνώτερα καὶ πλέον εὐπρόσδεκτα ἀπὸ τὴν κατανά-
λωσιν, ὡς συμβαίνει π.χ. μὲ τὰ χειροποίητα ὑποδήματα καὶ τὰ ἐπὶ πα-
ραγγελίᾳ ἐνδύματα. Ἄλλ' αἱ περιπτώσεις τῆς ποιοτικῶς καλλιτέρας μη-
χανικῆς παραγωγῆς, ὡς αὕτη συνεχῶς ἐξελίσσεται, εἶναι τόσαι, ὥστε
δικαίως ἐξαίρεται τὸ πλεονέκτημα τοῦτο τῆς τεχνικῆς.

Ἐκτὸς τῆς ποιοτικῆς ὁμοιομορφίας τῶν προϊόντων τῶν μηχανῶν,
ἀξιόλογον πλεονέκτημα ἀποτελεῖ ἡ δι' αὐτῶν ἀπόδοσις ἔργου χρονικῶς
ὁμοιομόρφου. Τοιουτοτρόπως, οἱ ὑπολογισμοὶ τοῦ ὄγκου τῶν παραγο-
μένων ἀγαθῶν, τοῦ κόστους παραγωγῆς καὶ τῆς τιμῆς μονάδος εἶναι
πολύ περισσότερον ἀκριβεῖς ἢ προκειμένου περὶ ἔργων τῆς χειρὸς ἢ τῆς
τέχνης.

Ὡς πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν ἐργασιῶν αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι δυνατόν, λόγῳ
τῆς φύσεώς των, νὰ γίνουσι διὰ τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως, ἔστω καὶ ἐνι-
σχυομένης δι' ἐργαλείων, εἶναι περιττόν νὰ γίνῃ εὐρύς λόγος, καθόσον εἶναι
ἄφθονα τὰ παραδείγματα τοιούτων ἔργων. Περιοριζόμεθα νὰ μνημονεύ-
σωμεν τὰς ὑπογείους κατασκευὰς τῶν μεταλλείων καὶ τὰ ἔργα γεφυ-
ροποιίας καὶ σηράγγων, τὰ ὁποῖα δὲν θὰ ἠδύνατο, πρὸ τῶν τεχνικῶν
προόδων, νὰ προβλέψῃ οὔτε ὁ πλέον εὐφάνταστος ἀνθρώπος.

Ἀξιοσημείωτον ἐπίσης ἐπίτευγμα τῆς τεχνικῆς εἶναι ἡ διὰ τῶν νεω-
τέρων συγκοινωνιακῶν καὶ ἄλλων τεχνικῶν μέσων προσπέλασις καὶ
ἀξιοποίησις πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν, αἱ ὁποῖαι πρότερον δὲν ἤξιο-
ποιοῦντο λόγῳ τοῦ ἀπρὸς τούτων.

8. Η ΔΙΑΔΟΣΙΣ ΤΩΝ ΕΠΙΤΕΥΓΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Ἡ τεχνικὴ ἐπεκτείνει πολυπλεύρως τὴν πολιτιστικὴν ἀνάπτυξιν καὶ
τὴν οἰκονομικὴν πρόοδον. Συντελεῖ ἀκόμη εἰς τὴν διαμόρφωσιν τάσεων
ἐξομοιώσεως τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς διαφόρων λαῶν.

Ἀφετηρίαν πρὸς διάδοσιν τῶν ἐπιτευγμάτων τοῦ πολιτισμοῦ παρέ-
χουν τὰ σύγχρονα συγκοινωνιακὰ μέσα, τὰ ὁποῖα, τέλειοποιηθέντα διὰ
τῆς τεχνικῆς, ἐξεμηδένισαν τὰς ἀποστάσεις καὶ κατέστησαν πολὺ εὐκο-
λωτέραν τὴν ἐπικοινωνίαν τῶν λαῶν. Διὰ τῶν μεταφορικῶν καὶ τῶν
ἐπικοινωνιακῶν μέσων μετακινοῦνται ταχέως οἱ ἀνθρώποι, αἱ ἰδέαι, τὰ
κεφάλαια καὶ τὰ ἐμπορεύματα καὶ τίθενται ἀμοιβαίως εἰς τὴν διάθεσιν
τῶν μὲν αἱ γνώσεις καὶ τὰ προϊόντα τῶν δέ. Αἱ τεχνικαὶ γνώσεις καθί-
στανται κοινὸν ἀγαθόν, τὰ προϊόντα γίνονται ἀντικείμενα γενικῆς ἀπο-
λαύσεως. Ὁ τουρισμὸς, ἔχων βᾶσιν τὰ συγκοινωνιακὰ μέσα, προάγεται
τεραστίως, ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς ἀμοιβαίας κατανοήσεως τῶν λαῶν καὶ τῆς
διαμορφώσεως κοινῆς τρόπου ζωῆς. Τὸ ραδιόφωνον καὶ ἡ τηλεόρασις
συντελοῦν εἰς τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν ὁμοιομορφίαν ζωῆς
τῶν λαῶν.

Περαιτέρω, και κατά τας μεταξύ των κρατών σχέσεις επιζητείται ή εξυπηρέτησις εις τον τεχνικόν τομέα. Εις τό παρελθόν επεκράτει ή αντίληψις ότι αι ύποαναπτυγμέναι χώραι πρέπει νά είναι εξαρτήματα προηγμένων. Αί τελευταίαι, κατέχουσαι τας πρώτας ως άποικίας, έθώρουσαν αυτάς ως πηγάς άντλήσεως πρώτων ύλών και γεωργικών προϊόντων και δέν έδιδον εις αυτάς την δυνατότητα νά εκβιομηχανισθούν. Κατά την σύγχρονον εποχήν, αι παλαιαι αντίληψεις υπεχώρησαν πρό τής σκοπιμότητος και έν πολλοίς πρό τής ανάγκης των πραγμάτων. 'Ο αριθμός των άποικιών συνεχώς έλαττοϋται, αι δέ ύποαναπτυγμέναι χώραι γενικώς τυγχάνουσι διαφορετικής πλέον μεταχειρίσεως εκ μέρους των προηγμένων. 'Αναγνωρίζεται, ότι ένδείκνυται ή προώθησις τής οικονομικής ανάπτυξεως των καθυστερημένων χωρών, όχι άπλώς κατ' άνοχήν αλλά και μέ την πρωτοβουλίαν των προηγμένων, αι όποια διαθέτουσι πρός τον σκοπόν τουτον κεφάλαια, τεχνικά μέσα και την πείραν των. Τήν πολιτικήν ταύτην έχουν χαράξει οι Διεθνείς 'Οργανισμοί, οι όποιοι διά τής παροχής κεφαλαιακής και τεχνικής βοήθειας επιζητοϋν νά επιτύχουσι την ανάπτυξιν τής οικονομίας των καθυστερημένων χωρών. 'Η τακτική αύτη θεωρείται όχι μόνον ήθικώς επιβαλλομένη αλλά και οικονομικώς συμφέρουσα, διότι αναγνωρίζεται ότι ή οικονομική πρόοδος των καθυστερημένων χωρών άποτελεί παράγοντα διευρύνσεως των διεθνών οικονομικών σχέσεων.

'Από γενικωτέρας σκοπιᾶς, ή οικονομική ανάπτυξις των καθυστερημένων χωρών, επιφέρουσα αύξησιν τής συνολικής ενεργού ζητήσεως, είναι ένδεδειγμένη διά την διατήρησιν ύψηλου επιπέδου άπασχολήσεως και εισοδήματος εις τας προηγμένας χώρας και την ίσορροπίαν και σταθερότητα τής παγκοσμίου οικονομίας.

'Εξ άλλου, είναι αναμφισβήτητον ότι ή προώθησις τής τεχνικής και οικονομικής στάθμης των ύποαναπτύκτων χωρών, οδηγούσα εις άμβλυνσιν των διαφορών από άπόψεως επιπέδου διαβιώσεως μεταξύ των λαών, άποτελεί συντελεστήν ειρηνοφίλου ψυχολογίας.

'Η επιδίωξις όμως πρός ανάπτυξιν των καθυστερημένων περιοχών είναι έτι περισσότερο έντονος έντός των καθ' έκαστα χωρών. 'Επιζητείται ή ταχύτερα προαγωγή τής οικονομίας των χαμηλού εισοδήματος περιοχών πρός μείωσιν των διαφορών εις την στάθμην τής ζωής και επιβράδυνσιν του ρεύματος τής άστυφιλίας. Τουτο γίνεται δι' εκτελέσεως ειδικών προγραμμάτων περιφερειακής ή τοπικής ανάπτυξεως (π.χ. πρόγραμμα ανάπτυξεως νοτίου και νησιωτικής 'Ιταλίας, τά προγράμματα μικρών έργων έν 'Ελλάδι). 'Εχει αναγνωρισθῆ πλέον, ότι διατήρησις περιοχών άνεπαρκώς εξειλιγμένων, παραπλεύρως άλλων περισσότερο άνεπτυγμένων, άποτελεί κίνδυνον όχι μόνον διά τας πρώτας, αλλά και διά τας δευτέρας (βάρος, εμπόδιον εξελίξεως, κίνδυνος κοινωνικής ειρήνης κλπ.). 'Η σύγχρονος τεχνική επιτρέπει την εξουδετέρωσιν των δυσ-

μενῶν φυσικῶν συνθηκῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὀφείλεται ἡ χαμηλὴ οἰκονομικὴ στάθμη. Αἱ ἀρδεύσεις καὶ τὰ ἔργα ἐγγείου βελτιώσεως ἐν γένει, τὰ χημικὰ λιπάσματα, ἡ μηχανικὴ καλλιέργεια, ἡ μεταφορὰ τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας, αἱ συνθετικαὶ πρῶται ὕλαι κλπ., πάντα ἀποτελέσματα τῆς τεχνικῆς, ὑποβοηθοῦν εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ αἰτήματος τῆς ταχυτέρας προωθήσεως τῶν μειονεκτουσῶν περιοχῶν. Κλασσικὸν παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ διευθέτησις τῆς κοιλάδος τοῦ Τέννεσσ, ἣτις μετέβαλε μίαν πτωχὴν περιοχὴν τῶν Η.Π.Α. εἰς εὐημεροῦσαν. Αἱ σημεριναὶ δυνατότητες προσφέρονται ὥστε καὶ ἔρημοι ἀκόμη νὰ μεταβληθοῦν εἰς σφριγώσας οἰκονομικὰς ζώνας (π.χ. πρόγραμμα Σαχάρας).

Γ'. ΤΑ ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΙΚΗΣ

Μετά τὴν ἀνάπτυξιν τῶν εὐμενῶν συνεπειῶν τῆς τεχνικῆς ἐπὶ τῆς οἰκονομίας ἐρχόμεθα ἤδη εἰς τὴν ἐκθεσιν τῶν δυσμενῶν ἐπιδράσεων. Τὰ σπουδαιότερα μειονεκτήματα, τὰ ὁποῖα ἐθεωρήθησαν συνδεδεμένα μετὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς τεχνικῆς εἰς τὴν σφαῖραν τῆς οἰκονομίας εἶναι: ἡ τεχνολογικὴ ἀνεργία, ἡ ἀστυφιλία, ἡ μονοτονία τῶν ἐπαγγελματικῶν ἐπιδόσεων, ἡ αὐξήσις τῶν μὴ ἱκανοποιουμένων ἀναγκῶν, αἱ προκαλούμεναι ἀβεβαιότητες, ἡ πρόκλησις σωματικῶν βλαβῶν, ἡ πτώσις τῆς πνευματικότητος καὶ ἡ διεύρυνσις τῶν διαφορῶν μεταξὺ πλουσιῶν καὶ πτωχῶν χωρῶν.

1. Η ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΕΡΓΙΑ

Ὑπὸ τὸν ὄρον τεχνολογικὴ ἀνεργία ἐννοοῦμεν τὸν ἐκτοπισμὸν ἐργατῶν, τὸν ὁποῖον προκαλεῖ ἡ εἰσαγωγὴ μηχανῶν εἰς τὰ ἐργοστάσια καὶ τὰς ἄλλας οἰκονομικὰς μονάδας. Ἡ τεχνολογικὴ ἀνεργία εἶναι μία μορφή τῆς καλουμένης παροδικῆς ἀνεργίας, τῆς ἐχούσης δηλ. συνεπείας οὐχὶ μονίμου φύσεως. Πράγματι, ὁ προκαλούμενος διὰ τῶν μηχανῶν ἐκτοπισμὸς ἐργατῶν δημιουργεῖ μὲν ἄμεσα προβλήματα, ἀλλ' αἱ συνέπειαι τοῦ εἶναι συνήθως τοπικῶς καὶ χρονικῶς περιορισμένοι. Εἰς τὸ παρελθὸν ἐπιστεύετο, ὅτι ἡ εἰσοδος τῆς μηχανῆς σημαίνει ὀριστικὴν μείωσιν τῆς ἀπασχολήσεως καὶ διὰ τοῦτο ὄχι μόνον οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἐργάται ἀντετάχθησαν κατὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν εἰς τὰ ἐργοστάσια ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἐπιστήμονες. Τινὲς ἐξ αὐτῶν, οἱ μετριοπαθέστεροι, ἐζήτησαν νὰ ἐπιτρέπεται μὲν ἡ εἰσαγωγὴ μηχανημάτων, ἀλλ' ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ἐξυερέθη προηγουμένως ἀπασχόλησις εἰς τοὺς ἐκτοπισθησομένους διὰ τῆς μηχανῆς ἐργάτας.

Αἱ ἀντιλήψεις σήμερον εἶναι ὅλως διάφοροι. Ἐν πρώτοις, γίνεται διάκρισις μεταξὺ τεχνικῆς προόδου προκαλούσης διεύρυνσιν τῶν πλαισίων τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἀπασχολήσεως καὶ τεχνικῆς προόδου ἐξοικονομούσης ἐργατικὴν δύναμιν. Τὸ πρῶτον θὰ συμβῇ π.χ. εἰς τὴν περιπτώσιν αὐξήσεως τῶν φυσικῶν πόρων, κατασκευῆς νέων ὑλῶν, ἐπινοή-

σεως νέων προϊόντων κλπ., όποτε επεκτείνεται ή ζήτησις αγαθών και έργατων. Εις τήν δευτέραν περίπτωσην, αντιθέτως, γεννᾶται ζήτημα έκτοπίσεως εργασίας και ζητούνται νά ληφθοῦν μέτρα προστατευτικά τῶν μισθωτῶν, ὡς εἶναι αἱ ἀποζημιώσεις, τὰ ἐπιδόματα και ή καθιέρωσις τοῦ ήγγυημένου ἔτησιου μισθοῦ, ήτις ἐζητήθη ἐσχάτως πρὸς ἀποσόβησιν τῶν ἀβεβαιοτήτων, τὰς ὁποίας προκαλεῖ ή ἀστάθεια τῆς παραγωγῆς και τῶν χρησιμοποιουμένων μέσων, λόγω τοῦ επεκτεινομένου αὐτοματισμοῦ. Καί ἐν προκειμένῳ ὁμως ή κατάσταση αντιμετωπίζεται κατὰ διάφορον ή ἄλλοτε τρόπον. Ἀναγνωρίζεται μὲν ή ἀνάγκη λήψεως μέτρων ὑπὲρ τῶν θυμάτων τῆς τεχνολογικῆς ἀνεργίας, ἀλλ' ὁμολογεῖται ὅτι αἱ μηχαναὶ μακροχρονίως και εἰς εὐρύτερα χωρικά πλαίσια γίνονται αἰτία ἀναπτύξεως τῆς παραγωγῆς και τῆς ἀπασχολήσεως.

Πρέπει ἐνταῦθα νά σημειωθῆ, ὅτι ή ἔκτασις τῆς τεχνολογικῆς ἀνεργίας ποικίλλει ἀναλόγως ἀφ' ἑνὸς τοῦ βαθμοῦ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως και ἀφ' ἑτέρου τοῦ ἰσχύοντος κοινωνικο-οἰκονομικοῦ συστήματος. Ὅσον ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένη εἶναι μία χώρα και ὅσον περισσότερο βασιζεται εἰς τὸ φιλελεύθερον καθεστῶς, τόσο ἐντονώτερον ἐκδηλοῦται εἰς αὐτὴν ή τεχνολογική ἀνεργία.

Διὰ νά περιορισθῶμεν εἰς τὰς ἐξελίξεις τῶν τελευταίων δεκαετιῶν, ἀναφέρομεν, ὅτι ὁ ἐνεργὸς πληθυσμὸς ηὔξηθη σοβαρῶς παραλλήλως πρὸς τὸν ἐντονον ρυθμὸν τῆς τεχνικῆς προόδου. Οὕτω, εἰς τήν Ἰταλίαν ὁ ἐνεργὸς πληθυσμὸς ἀπὸ 18.341.000 κατὰ τὸ 1931 ἀνῆλθεν εἰς 20.537.000 τὸ 1952. Εἰς τὸ Ἡνωμένον Βασίλειον, ἀπὸ 18.759.000 τὸ 1929 εἰς 22.482.000 τὸ 1952. Εἰς τὰς Η.Π.Α. ἀπὸ 47.492.000 τὸ 1930 εἰς 58.442.000 τὸ 1950. Εἰς τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσιν ἐντὸς τῶν ἐτῶν 1951-1955 τὸ ἐργατικὸν δυναμικὸν ηὔξηθη κατὰ 9,5 ἑκατομ. ἄτομα¹.

Ἡ ἐπέκτασις τῆς ἀπασχολήσεως, κατὰ πολὺ μεγαλυτέρα τῆς περιστολῆς ἐκ τῆς τεχνολογικῆς προόδου, ἐκδηλοῦται πρὸς τὰς ἐξῆς κατευθύνσεις :

α) *Πρὸς τὴν παραγωγὴν τῶν μηχανῶν, αἱ ὁποῖαι ἐκτοπίζουν τοὺς εργατάς.* Αἱ μηχαναὶ αὗται κατασκευάζονται εἰς ἐργοστάσια, τὰ ὁποῖα ζητοῦν ἐργασίαν, κυρίως εἰδικευμένων ἀλλὰ και ἀνειδικεύτων. Βεβαίως δὲν εἶναι διόλου εὐκόλον νά ἐξατομικευθῆ ή νέα ἀπασχόλησις πρὸς τοὺς φορεῖς τῆς ἐκτοπισθείσης. Εἰς εὐρύτερον ὁμως πλαίσιον ή ἐν προκειμένῳ ζήτησις ἐργασίας εἶναι μία μορφή ἀντισταθμίσεως τῆς τεχνολογικῆς ἀνεργίας.

β) *Πρὸς τὴν ἀντικαταστήσασαν τὴν προτέραν ἀπασχόλησιν δραστηριότητα.* Πολλάκις ή μηχανή δὲν ἐκτοπίζει ἀπλῶς τὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ διομορφώνει ἐντελῶς διάφορον μονάδα πρὸς ἐκτέλεσιν παρεμφεροῦς—πλέον τελειοποιημένου—ἐργου, μὲ κύκλον δράσεως κατὰ πολὺ εὐρύτερον. Εἰς τὴν

1. Ἴδε Rapport du Directeur Général τοῦ B.I.T. πρὸς τὴν Conférence Internationale du Travail τοῦ 1957, Μέρος I, ὑπὸ τὸν τίτλον: L'automation et les autres progrès de la technique. Leurs conséquences sociales, σ.σ 33 κα. 141.

περίπτωσιν ούτην, ἢ προκαλουμένη ζήτησις ἐργασίας εἶναι ἀφ' ἐνὸς μεγαλυτέρα τῆς ἐκτοπισθείσης καὶ ἀφ' ἑτέρου συγγενῆς πρὸς αὐτήν, ὥστε οἱ ἐκτοπιζόμενοι νὰ δύνανται εὐχερῶς νὰ στραφοῦν πρὸς τὴν νέαν ἀπασχόλησιν, ἀφοῦ ὑποβληθοῦν ἐνδεχομένως εἰς ποῖαν τινα ἐπαγγελματικὴν ἀναπροσαρμογὴν. Οὕτω π.χ. μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν αὐτοκινήτων-ταξί, πολλοὶ ἐκ τῶν ἐκτοπισθέντων ἀμαξηλατῶν, ἀποκτήσαντες τὰ πρόσοντα ὄδηγοῦ τοῦ νέου μεταφορικοῦ μέσου, ἀπερροφήθησαν εἰς τὸ νέον ἐπάγγελμα εὐκολώτατα. Ἀριθμητικῶς δὲ οἱ νέοι εἶναι πολλαπλάσιοι τῶν παλαιῶν.

γ) *Πρὸς ἄλλας παραγωγικὰς δραστηριότητας, αἱ ὁποῖαι ἐνισχύονται ἐμμέσως ἐκ τῶν συνεπειῶν τῆς τεχνικῆς προόδου.* Ἡ ἀντικατάστασις τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως διὰ μηχανικῆς ἐνεργείας ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα—καὶ ὡς λόγον—τὴν ἐλάττωσιν τοῦ κόστους παραγωγῆς. Ἡ ἄμεσος συνέπεια τῆς πτώσεως τοῦ κόστους εἶναι ἡ μείωσις τῆς τιμῆς διαθέσεως. Τοῦτο θὰ συμβῆ ὅπωςδῆποτε εἰς μίαν ἀνταγωνιστικὴν οἰκονομίαν, συνηθέστατα δὲ καὶ ἐπὶ μονοπωλίου. Εἰς καθεστῶς ἀνταγωνισμοῦ, οἱ ἀσκοῦντες τὴν αὐτὴν παραγωγικὴν δραστηριότητα κατ' ἀνάγκην θὰ ἐπιδείξουν σπουδὴν διὰ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ τεχνικοῦ μέσου, ἵνα συγχρονίσουν τὴν παραγωγὴν των, μειώσουν τὸ κόστος των καὶ μὴ ὑστερήσουν τυχὸν ἔναντι τοῦ συναδέλφου, ὅστις εἰσήγαγε πρῶτος τὴν μηχανὴν εἰς τὸ ἐργοστάσιον, μὲ ἀναπόφευκτα δυσμενῆ ἐπακόλουθα ἐπὶ τῆς διαθέσεως τῶν προϊόντων των. Ἡ γενικωτέρα ὁμως πτώσις τοῦ κόστους παραγωγῆς συνεπάγεται πτώσιν τῶν τιμῶν λόγῳ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ ὁ μονοπωλητῆς, ὁ εἰσάγων μηχανὰς διὰ τὴν ἐπιτεῦξιν χαμηλοτέρου κόστους, εἶναι λίαν πιθανόν, ὅτι θὰ ὑποβιβάσῃ τὰς τιμὰς τῶν προϊόντων του πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ προσελκύσῃ νέους καταναλωτὰς αὐτῶν. Καίτοι ἡ ἀρχὴ «ἐν τῇ καταναλώσει τὸ κέρδος» ἐφαρμόζεται, κατὰ κανόνα, εἰς τὸν ἐλεύθερον ἀνταγωνισμόν, πολλάκις καὶ ὁ μονοπωλητῆς εὐρίσκει συμφέρον νὰ τὴν ἐφαρμόσῃ, ἐφ' ὅσον προβλέπει ὅτι ἡ προσέλκυσις νέων πελατῶν θὰ προσπορίσῃ εἰς αὐτὸν πρόσθετα κέρδη.

Ἡ κατὰ τὰ ἄνω ἐπιτυγχανομένη μείωσις τῆς τιμῆς ἔχει ἐπακόλουθον τὴν ἐξοικονόμησιν ἀγοραστικῆς δυνάμεως ἐκ μέρους τῶν καταναλωτῶν, οἱ ὁποῖοι τοιοῦτοτρόπως ἀναπτύσσουν πρόσθετον ζήτησιν πρὸς ἄλλους τομείς. Ἡ ἀντικατάστασις π.χ. τῶν ἐργαλείων τῆς τέχνης τῶν σιγαρεττοποιῶν διὰ τῆς σιγαρεττοποιητικῆς μηχανῆς συντελεῖ εἰς τὴν μείωσιν τοῦ κόστους καὶ τῆς τιμῆς τῶν σιγαρέττων μὲ συνέπειαν τὴν ἐλάττωσιν τῆς δαπάνης τῶν καπνιστῶν διὰ τὴν προμήθειαν τοῦ εἶδους αὐτοῦ. Ἐνῶ φέρ' εἰπεῖν ἡ ἀναλογία τῆς δαπάνης διὰ σιγαρέττα ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος ἦτο 10%, αὕτη, λόγῳ τῆς μηχανικῆς παραγωγῆς, κατέρχεται εἰς 7%. Ἡ ἐξοικονομουμένη ἀγοραστικὴ δύναμις 3% ἐπὶ τοῦ δαπανωμένου εἰσοδήματος κατευθύνεται πρὸς ἄλλας πλευράς, ὅπου ἀναπτύσσεται πρόσθε-

τος ζήτησις (π.χ. πρὸς τὸν ἱματισμὸν, τὰς ἀνέσεις, τὰ μεταφορικὰ μέσα κλπ.). Ἡ τοιαύτη αὐξησις τῆς ζητήσεως ἔχει ὡς συνέπειαν τὴν αὐξησιν τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἀπασχολήσεως, ἤτοι τὴν ζήτησιν ἐργατικῆς δυνάμεως. Ἐχει δὲ παρατηρηθῆ, ὅτι μόνον ἡ οὕτω προκαλουμένη ἀνάπτυξις τῆς ζητήσεως ὑπερκαλύπτει τὴν μείωσιν τῆς ἀπασχολήσεως, τὴν ὁποίαν συνεπάγεται ἡ εἰσοδος τῆς μηχανῆς.

Ὡς ὀρθῶς ὁμως τονίζεται, ἡ μεγαλύτερα συμβολὴ τῆς ἐκβιομηχανίσεως εἰς τὴν ἀπασχόλησιν εἶναι ἔμμεσος. Αὕτη ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς διευρύνσεως τοῦ τομέως τῶν ὑπηρεσιῶν, πρὸς τὰς ὁποίας κατευθύνεται συνεχῶς μεγαλύτερον ποσοστὸν τοῦ εἰσοδήματος λόγῳ τῆς πτώσεως τῶν τιμῶν καὶ τῆς μικρᾶς ἐλαστικότητος τῆς ζητήσεως τῶν ἀγαθῶν τῆς πρωτογενοῦς καὶ πλείστων εἰδῶν τῆς δευτερογενοῦς παραγωγῆς.

δ) *Πρὸς δημιουργουμένης νέας δραστηριότητος, λόγῳ τῆς τεχνικῆς προόδου.* Πολλάκις ἡ συγχρονισμένη τεχνικὴ παραγωγὴ δημιουργεῖ προσθέτους εἰδικὰς εὐκαιρίας ἀπασχολήσεως, ἀπαραιτήτους διὰ τὴν ἐπισκευὴν π.χ. τῶν προϊόντων. Οὕτω, ἡ παραγωγὴ καὶ ἡ χρῆσις τῶν ἀνελκυστήρων δίδει λαβὴν εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ βιοτεχνικοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ συντηρητοῦ καὶ ἡ παραγωγὴ καλτσῶν γυναικείων εἰς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ ἔχοντος ἀντικείμενον τὸ «μαντάρισμα» τῶν καλτσῶν.

Αἱ ἀνωτέρω ἀναπτυχθεῖσαι διέξοδοι ὡς πρὸς τὴν ἀπασχόλησιν ἔχουν, ὡς εἶπομεν, σημασίαν μακροχρονίως καὶ εἰς εὐρύτερα χωρικά πλάισια. Τὴν ἐκτοπισθεῖσαν ὁμως ἐργασίαν ἐνδιαφέρει ἡ ἄμεσος λύσις τῶν ζωτικῶν δι' αὐτὴν προβλημάτων, τῆς συντηρήσεως καὶ τῆς ἀπασχολήσεως. Πρὸς τὰς δύο αὐτὰς κατευθύνσεις λαμβάνονται μέτρα ὑπὸ τῶν συγχρόνων κρατῶν. Ἄφ' ἑνὸς παρέχονται ἐπιδόματα ἀνεργίας ἢ ἀποζημιώσεις, ἀφ' ἑτέρου δὲ καταβάλλεται προσπάθεια πρὸς ἀναπροσαρμογὴν εἰς ἐπαγγέλματα παρουσιάζοντα ζήτησιν ἐργασίας. Ἡ Ἑλλάς, εὐρεθεῖσα πρὸ ἀναλόγων προβλημάτων, δὲν ἤσκησε μὲν πολιτικὴν ἐπαγγελματικῆς ἀναπροσαρμογῆς τῶν πληγέντων ἐκ τῶν τεχνικῶν προόδων, προέβη ὁμως εἰς παροχὴν ἀποζημιώσεων πρὸς διαφόρους κατηγορίας ἐκτοπισθέντων ἐκ τῆς ἐξελίξεως ἐπαγγελματιῶν, ὡς π.χ. πρὸς τοὺς ἀμαξηλάτας, τοὺς ὕδροπωλητὰς, τοὺς σιγαρεττοποιοὺς, τοὺς λεμβούχους κλπ.

Ἡ τεχνολογικὴ ἀνεργία ἐμφανίζεται εἰς τὴν σύγχρονον ἐποχὴν μὲ ρυθμὸν γοργότερον, λόγῳ τῶν ἐπαναστατικῶν ἐξελίξεων, τὰς ὁποίας προκαλοῦν ὁ αὐτοματισμὸς, ἡ ἀτομικὴ ἐνέργεια κλπ. Τὰ δημιουργούμενα προβλήματα καθίστανται ἐτι πλεον ὀξύτερα εἰς τὰς ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένας χώρας λόγῳ τοῦ περισσότερον ἀποτόμου χαρακτήρος τῶν ἐπερχομένων μεταβολῶν. Ἡ γοργὴ τεχνικὴ πρόοδος, θέτουσα εἰς τὴν διάθε-

1. Ὁρα Fourastié J. καὶ Laleuf A.: *Revolution à l'Ouest*. Paris, Presses Universitaires 1958, σ. 24.

σιν τῆς οἰκονομίας συνεχῶς νέας μηχανάς, πλήττει πολλάκις καὶ τοὺς ἀνωτέρας στάθμης εἰδικευμένους, ἀκόμη καὶ τοὺς τεχνικούς ἐπιστήμονας, διὰ τοὺς ὁποίους ἡ ἀναπροσαρμογὴ εἰς νέας εἰδικότητας εἶναι, ὡς γνωστόν, δυσχερεστέρα. Ὁ σχετικὸς κίνδυνος ἀντιμετωπίζεται ἐν μέρει διὰ προσφόρων προγραμμάτων ἐκπαιδεύσεως, κατ' ἐφαρμογὴν τῶν ὁποίων παρέχεται γενικωτέρα τεχνικὴ κατάρτισις εἰς ἡϋξημένον βαθμόν, εἰς τρόπον ὥστε, ὅταν ἐκτοπισθῇ ἐν συγκεκριμένον ἐπάγγελμα νὰ καθίσταται εὐχερεστέρα ἢ διὰ συμπληρωματικῆς ἐκπαιδεύσεως ἀπόκτησις νέας, συγ-γενοῦς εἰδικότητος, ἐμφανιζούσης ζήτησιν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐργασίας.

2. Η ΑΣΤΥΦΙΛΙΑ

Ἡ ἔξοδος ἐκ τῆς ὑπαίθρου καὶ ἡ εἰσροὴ ἀγροτῶν εἰς τὰ ἀστικά κέντρα ὀφείλονται ἀσφαλῶς ἐν πολλοῖς εἰς τὰς προόδους τῆς τεχνικῆς, ἢ ὅποια ἐπιηρεάζει ταχύτερον καὶ ἐντονώτερον τὴν ζωὴν καὶ τὴν οἰκονομίαν τῶν πόλεων, διευρύνουσα οὕτω τὰς διαφορὰς — μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν χωρίων— εἰς τὸ ἐπίπεδον διαβιώσεως. Πράγματι, αἱ οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς φύσεως ἔλξεις τῶν ἀστικῶν κέντρων προέρχονται ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῆς τεχνικῆς, ἢ ὅποια εἰς μὲν τοὺς οἰκονομικοὺς κλάδους, καὶ δὴ τὴν μεταποίησιν, προκαλεῖ μεγαλυτέραν παραγωγικότητα, καθιστῶσα δυνατὴν τὴν καταβολὴν ὑψηλοτέρων ἢ εἰς τὴν ὑπαίθρου ἡμερομισθίων, εἰς δὲ τὰς συνθήκας διαβιώσεως αἰσθητὴν ἄνοδον διὰ τῆς διευρύνσεως τῆς μορφώσεως, τῶν ἀνέσεων κλπ.

Ἡ συγκέντρωσις ὁμως πληθυσμοῦ εἰς τὰ ἀστικά κέντρα, ἐκτὸς τῶν ἀμέσων δυσμενῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν συνεπειῶν —αἵτινες συχνὰ ἐκδηλοῦνται μὲ τὴν διακοπὴν τῆς καλλιέργειας ἐδαφικῶν ἐκτάσεων καὶ τὴν ὑποαπασχόλησιν τῶν ἀστυφιλοῦντων— δημιουργεῖ τεράστια προβλήματα εἰς τοὺς τομεῖς ἰδίως τῆς κατοικίας, τῆς δημοσίας ὑγείας, τῆς συγκοινωνίας καὶ τῶν κοινωνικῶν ὑπηρεσιῶν ἐν γένει (σχολείων, ἠλεκτροφωτισμοῦ, ἀεριοφωτος, ὑδρεύσεως, ἀποχετεύσεως κλπ.). Αἱ κακαὶ συν-θῆκαι διαβιώσεως συνεπάγονται ἡϋξημένην νοσηρότητα καὶ θνησιμότητα, ἄνοδον τῆς ἐγκληματικότητος, ἀποσύνθεσιν τῆς οἰκογενείας κλπ.

Τὰ ἀναμφισβήτητα αὐτὰ τρωτὰ τῆς ἀστυφιλίας ἀντιμετωπίζονται βεβαίως ἀπὸ τὸ Κράτος κατὰ τὸ δυνατόν. Αἱ δημόσιαι ὁμως ὑπηρεσίαι, ἐν τῇ ὀργανώσει τοῦ ἀγῶνος πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν αἰτίων καὶ τῶν συνεπειῶν τῆς ἀστυφιλίας, εἰς τὴν τεχνικὴν κατὰ βᾶσιν στηρίζονται. Μὲ τὴν βοήθειαν τῆς τεχνικῆς ἐπιχειρεῖται ἡ διευρύνσις τῶν παραγωγικῶν πλαισίων τῆς ὑπαίθρου καὶ ἡ βελτίωσις τῶν ὄρων ζωῆς τῶν ἀγροτῶν διὰ νὰ ἀναχαιτισθῇ τὸ ρεῦμα τῆς ἀστυφιλίας. Μὲ τὴν χρῆσιν τῶν νεωτέρων τεχνικῶν μέσων ἐπιταχύνεται ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἔργων, διὰ τῶν ὁποίων θὰ καλυφθοῦν αἱ πρόσθετοι ἀστικάι ἀνάγκαι, αἱ ἀνακύπτουσαι ἐκ τῆς συρροῆς ἀγροτῶν εἰς τὰς πόλεις (κατοικίαι, ἔργα ὑδρεύσεως καὶ ἀπο-

χετεύσεως, συγκοινωνιακά μέσα κλπ.). Τὰ σύγχρονα γενικά καί τοπικά προγράμματα ἀναπτύξεως ἰδιαιτέρως ἐπιλαμβάνονται τοῦ θέματος τούτου, μεριμνῶντα διὰ τὴν προώθησιν τῆς οἰκονομικῆς καί κοινωνικῆς ζωῆς τῶν μικρῶν οἰκισμῶν καί τὸν ἔγκαιρον ἐφοδιασμόν τῶν ἀστικῶν κέντρων μὲ τὰ ἀπαραίτητα μέσα διὰ τὴν καλὴν ἐγκατάστασιν τῶν ἀστυφυλόντων, τῶν ὁποίων πρὸς τούτοις ἐπιδιώκεται ἡ κατὰ τὸ δυνατόν χρονικὴ κλιμάκωσις τῆς μετατοπίσεως.

3. Η ΜΟΝΟΤΟΝΙΑ

Ἡ καταβολὴ τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, κατὰ τὴν ἀσκησιν δραστηριοτήτων στηριζομένων εἰς μηχανικά μέσα, συντελεῖται συνηθέστατα ὑπὸ μορφήν μονοτόνων χειρισμῶν, συνισταμένων εἰς συνεχῆ ἐπανάληψιν τῶν αὐτῶν κινήσεων. Ἡ τοιαύτη διαμόρφωσις τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας δημιουργεῖ μίαν ὑπερκόπωσιν εἰδικῆς νευρικῆς φύσεως ἐπὶ βλάβῃ τῆς ψυχικῆς ἡρεμίας τοῦ φορέως. Τὸ μειονέκτημα τοῦτο, ὑφιστάμενον πράγματι εἰς πολλὰς περιπτώσεις συνεργασίας τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν μηχανήν, δὲν ἐξουδετερῶναι τὰ πλεονεκτήματα τῆς τεχνικῆς. Ἐξ ἄλλου ἐπενοήθησαν πολλοὶ μέθοδοι ἀμβλύνσεως τῶν ἐπιζημιῶν ἐπιδράσεων ἐπὶ τοῦ νευρικοῦ συστήματος. Διὰ νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὰς σπουδαιότερας, ἀναφέρομεν :

α) *Τὸν ἐπαγγελματικὸν προσανατολισμόν.* Δι' αὐτοῦ ὁ ἀνθρώπος κατευθύνεται πρὸς τὴν ἐπαγγελματικὴν ἐπίδοσιν, εἰς τὴν ὁποίαν προσιδιάζουσι αἱ προσωπικαὶ του ἰκανότητες. Ἀποφεύγεται, οὕτω, ἡ ἀπασχόλησις εἰς ἐπαγγέλματα ξένα πρὸς αὐτάς, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ ἡ ἐκπαίδευσις θὰ ἦτο δυσχερὴς καὶ ἡ ἀσκήσις κοπιώδης, καὶ καλλιεργοῦνται αἱ εὐμενεῖς ὑποκειμενικαὶ προϋποθέσεις κατὰ τρόπον ὥστε νὰ ἀποβῆναι ἡ ἐπίδοσις εἰς τὸ συγκεκριμένον ἐπάγγελμα φυσικὴ ἐκδήλωσις τῶν προσωπικῶν ἰδιοτήτων. Εἶναι δὲ εὐνόητον, ὅτι εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἡ μονοτονία τῶν κινήσεων εἶναι ψυχολογικῶς περισσότερον ἀνεκτὴ. Τὴν διάγνωσιν τῶν προσωπικῶν ἰκανοτήτων ἐνεργοῦν εἰδικοί διὰ τῆς ἐφηρμοσμένης εἰς τὴν οἰκονομίαν ψυχολογίας, τῆς καλουμένης ψυχοτεχνικῆς, καθ' ἣν ἐπιζητεῖται νὰ εὐρεθῆ ἅφ' ἑνὸς διὰ ποῖα ἐπαγγέλματα εἶναι ἀκατάλληλον τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν ἄτομον καὶ ἅφ' ἑτέρου διὰ ποῖα ἐμφανίζει προσόντα καὶ καλλιεργησίμους ἐν γένει ὑποκειμενικὰς προϋποθέσεις.

β) *Τὴν ἀντικατάστασιν τῶν ἐντελῶς μονοτόνων ἐργασιῶν διὰ μηχανῶν.* Ὡς εἶναι γνωστόν, διὰ τῆς μηχανῆς ὑποκαθίστανται πολλοὶ βαρεῖαι σωματικαὶ ἐργασίαι. Πέραν ὁμως τούτου, ἔθεωρήθη σκόπιμον νὰ ἀντικαθίστανται καὶ αἱ πνευματικῶς κοπιώδεις ἐργασίαι διὰ μηχανικῶν μέσων, καθόσον καὶ αὐταὶ καταπονοῦν τὸν ἀνθρώπον νευροψυχικῶς. Ἡ διεξαγωγή π. χ. σειρᾶς ἀριθμητικῶν πράξεων διὰ μηχανῆς ὑπολογιστικῆς προσφέρει μεγάλην ἐξυπηρέτησιν, ὄχι μόνον λόγῳ τῆς κατὰ πολὺ ταχυτέρας διεξαγωγῆς τῆς ἐργασίας ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῆς ἀπαλλαγῆς

τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν μονότονον καταβολὴν δυνάμεων. Σημειωτέον ὅτι οἱ μονότονοι χειρισμοὶ εὐκόλως ἀντικαθίστανται ἀπὸ αὐτομάτους μηχανάς, ὡς ἀπέδειξεν ἡ πρᾶξις τῶν τεχνικῶς προηγμένων χωρῶν.

γ) *Τὴν ἀποφυγὴν συνεχοῦς καταβολῆς ἐνεργείας.* Ἡ μονότονος ἀπασχόλησις καθίσταται πλέον κοπιώδης, ὅταν παρατείνεται ἐπὶ πολλὰς ὥρας. Ἡ συνεχὴς ἐπανάληψις αὐτῶν τῶν κινήσεων, παρατεινομένη ἐπὶ μακρόν, προκαλεῖ νευρικότητα καὶ ἀμβλύνει τὴν προσοχὴν μὲ κίνδυνον τὴν ἐπέλευσιν ἀτυχημάτων. Πρὸς ἀποφυγὴν τῶν δυσaráστων τούτων συνεπειῶν ἐφηρμόσθη εἰς πολλὰ ἐπαγγέλματα τῆς κατηγορίας αὐτῆς τὸ σύστημα τῆς διακεκομμένης ἐργασίας. Οἱ ρυθμίζοντες π.χ. τὴν κυκλοφορίαν τῶν τροχοφόρων ἀστυνομικοὶ λειτουργοὶ ἐναλλάσσονται ἀνὰ τετράωρον ἢ καὶ ἀνὰ δίδωρον, καθ' ὅσον παρατηρήθη ὅτι ἡ ἐπὶ πολλὰς ὥρας μονότονος ἐπανάληψις τῶν αὐτῶν κινήσεων ἐπιδρᾷ δυσμενέστατα ἐπὶ τοῦ νευρικοῦ τῶν συστήματος καὶ ἡ προσοχὴ τῶν ἐξασθενεῖ εἰς βαθμόν, ὥστε ἐκ τῆς περαιτέρω ἐκτελέσεως ὑπηρεσίας εἶναι λίαν πιθανὸν νὰ προκληθῇ μᾶλλον κακόν, ἢτοι ὑπαιτιότης εἰς συγκρούσεις καὶ ἀτυχήματα, ἀντὶ τοῦ τεταγμένου σκοποῦ τῆς ἀποτροπῆς τῶν.

δ) *Τὴν δημιουργίαν εὐχαρίστου περιβάλλοντος εἰς τὸν τόπον τῆς ἐργασίας.* Ἡ νευρικὴ κόπωσις ἀντιμετωπίζεται μερικῶς καὶ διὰ τῆς παρενθέσεως διαφόρων εὐχαρίστων ἐκδηλώσεων (μουσικῆς, παραστάσεων κλπ.), συντελουσῶν εἰς τὴν δημιουργίαν καλῆς ψυχολογίας τῶν καταβαλλόντων τὴν ἐργατικὴν τῶν δυνάμιν. Ἄλλοτε μὲν ἡ ψυχαγωγία παρέχεται ἐν συνδυασμῷ πρὸς βραχείαν διακοπὴν τῆς ἐργασίας, ἄλλοτε δὲ συνδυάζεται ἡ παρεχομένη εὐχαρίστησις μὲ τὴν ἐργασίαν, ὥστε, χωρὶς διακοπὴν ἀλλὰ καὶ χωρὶς παρεμπόδισιν ἢ μείωσιν τῆς ἀποδόσεως, νὰ τέρπεται ὁ ἐργαζόμενος. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ συνδυασμὸς δέον νὰ γίνεταί κατὰ τὸν προσήκοντα τρόπον καὶ νὰ ἐπιζητῆται ἐθισμὸς εἰς τὴν ταυτόχρονον καταβολὴν τῆς ἐνεργείας καὶ τὴν ἀπόλαυσιν ἐκ τῆς τέρψεως τῆς ἀκοῆς ἢ τῆς ὁράσεως.

4. Η ΑΥΞΗΣΙΣ ΤΩΝ ΜΗ ΙΚΑΝΟΠΟΙΟΥΜΕΝΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ

Ἡ τεχνικὸς πολιτισμὸς συντελεῖ ἀναμφισβητήτως εἰς τὴν δημιουργίαν ἀναγκῶν. Ἡ παραγωγή νέων ἀγαθῶν ἢ νέων ποικιλιῶν μέσῳ ὑποκινεῖ τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς ἀπόκτησίν των, ἀναπτύσσει δηλονότι ἀνάγκας. Αἱ ἀνάγκαι αὗται, ἐκδηλούμεναι ἀρχικῶς ὑπὸ περιορισμένης κατηγορίας ἀτόμων, διευρύνονται συνεχῶς, ἐφόσον καθίστανται γνωστὰ τὰ ἀγαθὰ καὶ ἡ δι' αὐτῶν ἐξυπηρέτησις, συντελούσης καὶ τῆς μιμήσεως εἰς τὸν τρόπον συμπεριφορᾶς ἐντὸς μιᾶς κοινωνίας. Τοιοῦτοτρόπως, ἐναντὶ τῶν συνεχῶς αὐξανομένων ποικιλιῶν ἀγαθῶν, ἔχομεν αὐξανόμενας ἀνάγκας. Ἄυτὸς εἶναι ὁ λόγος, διὰ τὸν ὅποιον ἀπεκρούσθη ἡ ἀποψις τῶν τεχνοκρατῶν, καθ' ἣν ἡ τεχνικὴ λύει τὸ οἰκονομικὸν πρόβλημα διὰ τῆς

παραγωγής ηύξημένου όγκου αγαθών. Οί τεχνοκράται, πράγματι, δέν έλαβον ύπ' όψιν ότι ή τεχνική επίδρα αύξητικώς όχι μόνον επί του ένός σκέλους, τών αγαθών, αλλά και επί του άλλου, τών αναγκών, εις τρόπον μάλιστα ώστε νά καθίσταται άδύνατος ή ικανοποίησησ πασών τών αναφαινομένων αναγκών. 'Η έπινόησις και έν συνεχεία παραγωγή μιās νέας ποικιλίας αγαθών, ένῶ ικανοποιεί έν μικρόν ποσοστόν του πληθυσμοῦ, γεννά έπιθυμίας εις πολύ εύρύτερον μέγεθος αύτου, τό όποιον βαθμιαίως ικανοποιείται διά τής αύξήσεως τής παραγωγής. "Άλλωστε, τό ζήτημα τής παραγωγής αναλύεται πάντοτε εις ζήτημα συντελεστών τής παραγωγής (έργασία, κεφάλαιον, έδαφος), οί όποιοι εύρίσκονται έν στενότητι και συνεπώς έν άδυναμία νά δώσουν πάσαν έπιθυμητήν ποσότητα αγαθών.

Διά τών άνωτέρω δέν θέλομεν νά παραγνωρίσωμεν τήν μεγάλην συμβολήν τής τεχνικής εις τήν ικανοποίησιν τών αναγκών. 'Ός ήδη άνεπτύξαμεν, ή τεχνική συντελεί εις τήν αύξησιν τών αγαθών μέ ρυθμόν ταχύτερον εκείνου τής αύξήσεως του πληθυσμοῦ και μέ άποτέλεσμα τήν άνοδον του βιοτικού έπιπέδου, ώς έκ τής άντιστοιχίας εις κάθε άνθρωπον όλονέν περισσοτέρων ή πρότερον αγαθών. Παραλλήλως όμως, λόγω τής συνεχούς παραγωγής διά μέσου τής τεχνικής νέων αγαθών και τής συναφούς δημιουργίας νέων αναγκών, μή δυναμένων νά ικανοποιηθοῦν άμέσως, έχομεν μεγαλυτέραν δυσαναλογίαν μεταξύ ύφισταμένων και ικανοποιουμένων αναγκών. Ούτω έμφανίζεται τό έκ πρώτης όψεως παράδοξον φαινόμενον τής μεγαλυτέρας διαφορās μεταξύ έπιθυμιών και ικανοποιήσεων σήμερον, όποτε αι ικανοποιημένοι άνάγκαι, άπολύτως κρινόμεναι, είναι κατά πολύ περισσότεραι. 'Ενῶ π.χ. εις τό παρελθόν ό μέσος άνθρωπος έπεδίωκε νά ικανοποιήση 40 άνάγκας και είχε τήν δυνατότητα νά άποκτήση μόνον 30 άντίστοιχα αγαθά, σήμερον αισθάνεται 100 άνάγκας και έχει τήν ικανότητα νά προμηθευθῆ μόνον 50 αγαθά. 'Ενῶ, δηλαδή, αι ικανοποιήσεις ηύξήθησαν άπολύτως (άπό 30 έγέγοντο 50), εις βαθμόν ώστε νά καλύπτωνται και άνάγκαι μη έκδηλωθεΐσαι οὐδέ καν ως έπιθυμίας κατά τό παρελθόν, λόγω μη ύπάρξεως άντιστοιχων αγαθών, ή αναλογία μεταξύ ύφισταμένων και ικανοποιουμένων αναγκών είναι σήμερον δυσμενεστέρα ($\frac{50}{100}$ εναντι $\frac{30}{40}$), λόγω τής παραγωγής πολλών νέων αγαθών και τής μη άμέσου ικανοποιήσεως τών άντιστοιχως δημιουργηθεισών αναγκών.

'Η ύστέρησις του μεγέθους τών αναγκών εναντι του μεγέθους τών αγαθών αύξάνεται και δι' ένα πρόσθετον λόγον, ήτοι ένεκα τών επίδρασεων του τεχνολογικού νόμου τής φθινούσης άποδόσεως. Κατ' αυτόν, ή παραγωγή δέν άκολουθεΐ διαρκώς αύξουσαν πορείαν, καθόσον διά διαφόρους λόγους κάμπτεται ό ρυθμός της, ή καθίσταται άσύμφορος ή διάθεσις

δαπάνης διά τήν ανάπτυξιν περαιτέρω παραγωγικῆς δραστηριότητος. Ἡ ἔλλειψις προσωπικῶν ἱκανοτήτων, ἡ ἀνεπάρκεια καταναλωτικῆς ἀγορᾶς, ἡ σπάνις κεφαλαίων καί πρό παντός λόγοι ἀναγόμενοι εἰς τήν τεχνικήν τῆς παραγωγῆς, ὑπαγορεύουσιν πολλάκις τήν μὴ ανάπτυξιν μεγαλύτερας τῆς συνήθους δραστηριότητος ὡς ἀσυμφόρου. Εἰς τήν περίπτωσιν αὐτήν, ἡ δυσαναλογία μεταξύ ὑφισταμένων καί ἱκανοποιουμένων ἀναγκῶν μεγεθύνεται, καθόσον, ἐνῶ τὸ μέγεθος τῆς παραγωγῆς καί συνεπιῶς τῶν μέσων τῶν καλυπτόντων ἀνάγκας παραμένει στάσιμον, τὸ μέγεθος τῶν ἀναγκῶν δὲν παύει νὰ διογκοῦται.

Εἰς τὸ ἐρώτημα, ἐάν εἶναι δυνατὴ εἰς τὸ μέλλον ἡ ἐπίτευξις ὄγκου καί συνθέσεως παραγωγῆς, ἱκανῶν νὰ καλύψουσιν πάσας τὰς ἀνάγκας, ἐδόθη ὑπὸ τινων συγγραφέων ἡ ἐξῆς ἀπάντησις : Προκειμένου περὶ γεωργικῶν εἰδῶν, εἶναι συντομώτερον ἐφικτὴ ἢ ποσοτικὴ ἱκανοποίησις, μελλοντικῶς ὁμως θεωρεῖται κατορθωτὴ καί ἡ ποιοτικὴ ἱκανοποίησις (σύνθεσις εἰς θρεπτικὰς οὐσίας). Προκειμένου περὶ βιομηχανικῶν προϊόντων, τὸ μὲν πρόβλημα τῶν ποσοτήτων εἶναι δυνατόν νὰ ἀντιμετωπισθῇ, τὸ θέμα ὁμως τῶν ποικιλιῶν (ποιοτικόν), ἀποτελοῦν συνάρτησιν τῶν τεχνικῶν ἐξελίξεων, δὲν εἶναι πιθανόν οὐδὲ εἰς τὸ μέλλον νὰ λυθῇ. Τέλος, ὡς πρὸς τὰς ὑπηρεσίας τοῦ τριτογενοῦς τομέως, καί ποσοτικῶς καί ποιοτικῶς ἡ ζήτησις φαίνεται ὅτι θὰ προτρέχη τῆς προσφορᾶς, καθόσον ἡ μὲν αὔξησις τοῦ εἰσοδήματος πρὸς αὐτὰς κυρίως θὰ κατευθύνεται, ὁ δὲ βαθμὸς μηχανοποιήσεώς των εἶναι καί ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων περιωρισμένος¹.

5. ΑΙ ΑΒΕΒΑΙΟΤΗΤΕΣ

Ἡ εἴσοδος τῆς μηχανῆς εἰς τὸ ἐργοστάσιον προκαλεῖ, ὡς ἐλέχθη, ἐκτοπισμὸν ἐργατῶν. Οὗτοι ὁμως καί πρὸ ταύτης ἔχουσιν αἴσθημα ἀβεβαιότητος ὡς πρὸς τὴν σταθερότητα τῆς σχέσεώς των εἰς τὴν μονάδα ὅπου ἀπασχολοῦνται ἢ καί γενικώτερον εἰς τὸν τομέα τῆς δραστηριότητός των. Τὸ ἐνδεχόμενον νέας τεχνικῆς ἐπινοήσεως, μὲ ἐπακόλουθον τὸν ἐκτοπισμὸν των, δημιουργεῖ εἰς αὐτοὺς συνεχεῖς ἀνησυχίας.

Ἄλλ' αἱ ἀβεβαιότητες δὲν περιορίζονται εἰς τοὺς μισθωτοὺς. Ἐκδηλοῦνται καί ὡς πρὸς τοὺς ἐπιχειρηματίας. Ἐκάστη νέα ἐπινοήσις, ἡ ὅποια θὰ ἠδύνατο νὰ τύχη ἐφαρμογῆς εἰς μίαν οικονομικὴν μονάδα, θέτει τὸν φορέα τῆς πρὸ διλήματος, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξέρχεται βεβαίως, ἐφόσον ἡ εἰσαγωγή τοῦ νέου μέσου συντελεῖ εἰς μείωσιν τοῦ κόστους ἢ βελτίωσιν τῆς ποιότητος. Δεδομένου ὁμως, ὅτι τὰ νέα τεχνικὰ ἐπιτεύγματα ἐμφανίζονται ἀκανονίστως, ἀνατρέπονται οἱ ὑπολογισμοὶ καί δὴ οἱ μακρο-

1. Jean Fourastié - Claude Vimon, Histoire du demain, Collection «Presses Universitaires de France», Paris 1955, σ. 80 - 92.

χρόνιοι, οί σχετικοί με τὰς ἀποσβέσεις, τὸ μέγεθος τῆς παραγωγῆς, τὸ κόστος κλπ.

Τέλος, ἀβεβαιότητες δημιουργοῦνται καὶ διὰ τὴν ὄλην ἔθνικὴν οἰκονομίαν, ἀφοῦ τὰ νέα μέσα, ἀτάκτως ἐμφανιζόμενα, εἶναι πιθανόν νὰ προκαλέσουν ἀρρυθμίας καὶ ἀναταραχάς, ὀδηγούσας εἰς πληθωρισμὸν καὶ οἰκονομικὰς διακυμάνσεις.

Αἱ ἀβεβαιότητες διὰ τοὺς ἐργάτας, τοὺς ἐπιχειρηματίας καὶ τὴν κοινωνίαν καθίστανται ὅλον ἐντονώτεραι, λόγῳ τοῦ συνεχῶς ἐπιταχυνόμενου ρυθμοῦ ἐμφανίσεως τῶν τεχνικῶν ἐπινοήσεων, πρὸ τῶν ὁποίων ἀτονοῦν αἱ προβλέψεις.

Ὡς πρὸς τοὺς ἐργάτας, τὸ μειονέκτημα τοῦτο τῆς τεχνικῆς ἀντιμετωπίζεται με ποικίλα μέσα καὶ δὴ με τὰς μεθόδους, τὰς ὁποίας ἀναφέρομεν εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς τεχνολογικῆς ἀνεργίας. Ὡς πρὸς τοὺς ἐπιχειρηματίας, με τὴν ἐγκαιρὸν ἀντλησὶν πληροφοριῶν ἐπὶ τῶν ἐξελίξεων καὶ τὴν συστηματικὴν μελέτην τῆς εἰσαγωγῆς τῶν νέων μέσων καὶ τῶν συνεπειῶν των. Ὡς πρὸς τὴν ἔθνικὴν οἰκονομίαν, με τὸν προγραμματισμὸν καὶ τὴν προσφορὸν χρονικὴν κλιμάκωσιν τῶν ἐπενδύσεων.

Δέον ἐπίσης νὰ σημειωθῆ, ὅτι ὑφίστανται καὶ διάφοροι ἄλλοι λόγοι, οἱ ὁποῖοι ἐμποδίζουν τὴν ἄμεσον ἐφαρμογὴν τῶν νέων τεχνικῶν μεθόδων καὶ μέσων, ὡς εἶναι ἡ παγιοποίησις μεγάλων κεφαλαίων διὰ τὰς προτέρας ἐγκαταστάσεις, ἡ ἀδυναμία ταχείας ἐξευρέσεως μεγάλων χρηματικῶν ποσῶν διὰ τὴν προμήθειαν νέων μηχανῶν, τὸ ἀσύμφορον τῆς ἀντικαταστάσεως εὐθηνῆς ἐργατικῆς δυνάμεως διὰ δαπανηρῶν μηχανικῶν συγκροτημάτων κλπ.¹

6. Η ΠΡΟΚΛΗΣΙΣ ΣΩΜΑΤΙΚΩΝ ΒΛΑΒΩΝ

Ἡ χρησιμοποίησις τῶν μηχανικῶν μέσων καὶ τῶν ἄλλων ἐπινοήσεων τῆς τεχνικῆς ἔχει ὡς ἀναπόφευκτον συνέπειαν τὴν πρόκλησιν ἀτυχημάτων καὶ ἄλλων σωματικῶν βλαβῶν εἰς τοὺς ἐργαζομένους. Ἡ δυσμενὴς αὕτη ἐπίδρασις ἔχει ἀποτέλεσμα ἀφ' ἐνὸς τὴν ἀνθρωπίνην δυστυχίαν καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν ζημίαν τῆς οἰκονομίας. Ἡ ἐπέλευσις τῶν βλαβῶν συνεπάγεται αὔξησιν τῆς νοσηρότητος καὶ τῆς θνησιμότητος τῶν ἐργατοτεχνιτῶν καὶ γενικώτερον τῶν ἐν συγχρονισμένῃ κοινωνίᾳ βιούντων (π.χ. ἐκ τῶν αὐτοκινητιστικῶν ἀτυχημάτων). Τὰ ἀτυχήματα, πράγματι, σήμερον ἀποτελοῦν, ὡς συνέπεια τῆς τεχνικῆς, ἓνα τῶν τριῶν κυριωτέρων αἰτίων θανάτου, ἐνῶ καὶ αἱ ἄλλαι δύο βασικαὶ αἰτίαι θανάτων, αἱ καρδιακαὶ παθήσεις καὶ ὁ καρκίνος, δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ἄσχετοι με τὸ περιβάλλον, τὸ ὁποῖον διαμορφώνει ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς. Ἡ μείωσις, ἐξ

1. C. F. Carter καὶ Br. Williams: Industry and technical progress, London 1957, σ. 11.

άλλου, τῆς παραγωγῆς καὶ τοῦ εἰσοδήματος, λόγω τῶν ἀτυχημάτων εἶναι πρόδηλος.

Ἡ πεπολιτισμένη ἀνθρωπότης καταβάλλει συντόνους προσπάθειάς πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ πλήγματος τῶν ἀτυχημάτων. Ἡ ἐπιστήμη ὑποδεικνύει συνεχῶς πλέον τελειοποιημένας μεθόδους προλήψεως καὶ μέσα καταστολῆς. Ἡ τεχνική, ἡ ὁποία προκαλεῖ τὰ ἀτυχήματα, θέτει εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἀνθρώπων καὶ μέσα ἀντιμετωπίσεως. Αἱ ἀρμόδιαι κρατικαὶ ὑπηρεσίαι, ἐπηρεαζόμεναι μὲ εἰδικευμένον προσωπικόν, ἐκπονοῦν σχετικὸς κανονισμούς, περιλαμβάνοντας σειρὰν μέτρων προλήψεως καὶ καταστολῆς, ἐνεργοῦν ἐλέγχους διὰ τὴν συμμόρφωσιν πρὸς τὰ κεκανονισμένα καὶ ἐπιβάλλουν τὰς δεούσας κυρώσεις εἰς τὰς περιπτώσεις παραβάσεων. Πέραν ὅμως τῶν μέτρων τούτων, αἱ σύγχρονοι νομοθεσίαι θεσπίζουν ἐιδικὴν ἀσφαλιστικὴν προστασίαν ὑπὲρ τῶν ἀτυχοῦντων, πρὸς τοὺς ὁποίους παρέχονται ἐπιδόματα, ἔτι δὲ καὶ συντάξεις ἐάν τὸ ἀτύχημα καταλήξῃ εἰς ἀναπηρίαν.

Ἄξια ἰδιαίτερας μνείας εἶναι ἡ καταβαλλομένη εἰς πολλὰ προηγμένα Κράτη μέριμνα διὰ τὴν διαφώτισιν τῶν ἀτόμων καὶ τὴν καλλιέργειαν τῆς ψυχολογίας των πρὸς καταβολὴν τῆς δεούσης προσοχῆς, καθόσον ἀναγνωρίζεται, ὅτι ἡ ἐπέλευσις τῶν ἀτυχημάτων ὀφείλεται, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, εἰς τὴν ἀπροσεξίαν, τὴν ἀπρονοησίαν, τὴν σπουδὴν καὶ ἐν γένει εἰς ὑπαιτιότητα τῶν ἐνδιαφερομένων, οἱ ὁποῖοι χρειάζεται εἰδικῶς νὰ διαπαιδαγωγοῦνται. Αὐτὴν τὴν ἀποστολὴν ἐξυπηρετοῦν οἱ λειτουργοῦντες εἰς διαφόρους χώρας καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐσχάτως Ὁργανισμοὶ προλήψεως ἀτυχημάτων.

7. Η ΠΤΩΣΙΣ ΤΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΤΗΤΟΣ

Ἡ παραγωγή πολλῶν κατηγοριῶν ἀγαθῶν ἢ ὑπηρεσιῶν, ἥτις ἀπετέλει ἄλλοτε ἐκδήλωσιν τοῦ ἔργου τῶν χειρῶν ἢ τοῦ πνεύματος εἰδικευμένων καὶ ἐπιδεξίων δημιουργῶν, συντελουμένη ἤδη διὰ μηχανικῆς δυνάμεως, δρᾷ ἀνασχετικῶς ὡς πρὸς τὰς ἐπιδόσεις ἀνωτέρου πνευματικοῦ καὶ καλλιτεχνικοῦ περιεχομένου. Τὸ ραδιογραμμόφωνον π.χ. ἀχρηστεύει, πλήρως ἢ μερικῶς, τὸν μουσικόν καὶ ἀποθαρρύνει τὸν αἰσθανόμενον φυσικὴν προδιάθεσιν νὰ ἐπιδοθῇ εἰς μουσικὰς σπουδάς. Ἐξ ἄλλου, ἡ εὐκολος διὰ μηχανῶν ἐξυπηρέτησις εἰς πλείστους τομεῖς, συντελεῖ εἰς τὴν ἐξασθένησιν τῶν φυσικῶν ἰδιοτήτων καὶ τὴν ἀποφυγὴν φυσιολογικῶν προσαρμογῶν ἐπὶ βλάβη τῆς κανονικῆς ἐπαφῆς μὲ τὸ περιβάλλον. Τέλος, ἡ καταπόνησις τῶν συγχρόνων ἀνθρώπων ἐκ τῆς μονοτονίας τοῦ μηχανικοῦ ἔργου των τοὺς καθιστᾷ πολλάκις ἀπροθύμους πρὸς ἐπιδόσεις ἀνωτέρας πνευματικῆς ὑφῆς.

Παρατηρεῖται ἰδιαίτερος εἰς τὰς τεχνικῶς προηγμένας χώρας μίᾳ ὑπερεκτίμησις τοῦ ποσοτικοῦ στοιχείου ἐναντι τοῦ ποιοτικοῦ καὶ ὑπερβολικῆ

προσήλωσις εἰς τὴν ὕλικὴν πλευρὰν τῆς ζωῆς, ἐνῶ ἡ ἀρτία ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρώπου ὑπαγορεύει τὴν παράλληλον ἐνίσχυσιν τῶν ἠθικῶν καὶ πνευματικῶν του δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι μάλιστα πρέπει νὰ δεσπόζουν τε-
λικῶς τοῦ ὕλικου στοιχείου.

Ἐπιπλέον ὁμοίως καὶ ἐν προκειμένῳ ἡ ἀντίθετος ἄποψις. Ὁ εἰδικευθεὶς εἰς τὸ θέμα τῶν ἐπιδράσεων τῆς μηχανῆς ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου Γάλλος Jean Fourastié παραδέχεται, ὅτι ἡ τεχνικὴ πρόοδος, ἀπαλλάσσουσα τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆν βαρεῖαν ἐργασίαν κατ' ἀρχὰς καὶ τὴν προλεταρια-
κὴν κατάστασιν τελικῶς, τὸν ὠθεῖ εἰς πνευματικὴν ἀπασχόλησιν.

Τὸ ἀληθές εἶναι πάντως, ὅτι αἱ ἀνωτέρω σημειωθείσαι δυσμενεῖς ἐπι-
δράσεις ἐπὶ τῆς πνευματικότητος ἀποτελοῦν ἀναμφισβήτητον γεγονός
ἀλλ' ὄχι καὶ ἀθεράπευτον κατάστασιν, ἐὰν καταβληθῇ ἡ δέουσα μέρι-
μνα, τόσοσιν κατὰ τὸ στάδιον τῆς ἐκπαιδεύσεως, ὅσον καὶ κατὰ τὴν διάρ-
κειαν τῆς ἐπαγγελματικῆς σταδιοδρομίας. Οὕτω, σήμερον, συμφώνως
πρὸς τὰς νεωτέρας κατευθύνσεις τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως, τὰ
προγράμματα τῶν εἰδικῶν Σχολῶν περιλαμβάνουν, παραλλήλως πρὸς τὰ
τεχνικὰ μαθήματα, καὶ ἄλλα γενικωτέρου μορφωτικοῦ περιεχομένου, συν-
τελοῦντα εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ πνεύματος καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ
ἐνδιαφέροντος διὰ τὰ κοινωνικὰ προβλήματα. Ἀνάλογος τακτικὴ ἀκο-
λουθεῖται καὶ κατόπιν, διὰ τῆς προσφόρου χρησιμοποίησεως τοῦ ἐλευ-
θέρου χρόνου τῶν ἐργαζομένων πρὸς ἀνύψωσιν τοῦ μορφωτικοῦ καὶ
τοῦ γενικωτέρου πνευματικοῦ των ἐπιπέδου.

8. Η ΔΙΕΥΡΥΝΣΙΣ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΠΛΟΥΣΙΩΝ ΚΑΙ ΠΤΩΧΩΝ ΧΩΡΩΝ

Τὰ τεχνικὰ μέσα εὐρίσκονται μὲν θεωρητικῶς εἰς τὴν διάθεσιν ὅλων
τῶν χωρῶν, ἀλλ' εἰς τὴν πραγματικότητα χρησιμοποιοῦνται ἀνίσως
παρ' αὐτῶν. Ὁ βαθμὸς χρησιμοποίησεως ποικίλλει συνήθως ἀναλόγως
τῆς ἐξελίξεως ἐκάστης χώρας. Ὅσον περισσότερον προηγμένη εἶναι μία
χώρα, τόσοσιν εὐκολώτερον προσαρμόζεται πρὸς τὴν τεχνικὴν πρόοδον,
ἐπωφελεῖται αὐτῆς καὶ τὴν προωθεῖ. Αἱ καθυστερημένοι χώροι, ἐλλείπει
τεχνικῆς παραδόσεως καὶ χρηματικῶν μέσων, ἀδυνατοῦν νὰ ὀργανώσουν
καὶ νὰ ἐπιβάλουν ἀποδοτικὸν σύστημα ἐκπαιδεύσεως, νὰ ἐφαρμόσουν
εἰς τὴν οἰκονομίαν των τὰς τεχνικὰς ἐπιτεύξεις ἢ τὰς ἐφαρμόζουν ἀνε-
παρκῶς, μὲ συνέπειαν τὴν βραδύτητα τοῦ ρυθμοῦ τῆς οἰκονομικῆς ἐξε-
λίξεως. Τοιοῦτοτρόπως, τὰ τεχνικὰ μέσα ἀξιοποιούμενα κατὰ βαθμὸν
ἀντίστροφον πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς οἰκονομίας τῶν διαφόρων χωρῶν,
ὀδηγοῦν εἰς διαμόρφωσιν μεγεθῶν εἰσοδήματος, καθ' ἣν αἱ πτωχαὶ χώ-
ραι ὑπολείπονται συνεχῶς περισσότερον τῶν πλουσίων.

Ἐξ ἄλλου, καὶ τὰ πληθυσμιακὰ μεγέθη κινοῦνται ἀνομοιομόρφως, τα-
χύτερον εἰς τὰς πτωχὰς χώρας καὶ ἀσθενέστερον εἰς τὰς πλουσίας. Τὰ
δεδομένα τῶν τελευταίων ἐτῶν ἀποδεικνύουν, ὅτι, ἐνῶ οἱ πλούσιοι λαοὶ

έχουν καθαρὸν ποσοστὸν ἑτησίας φυσικῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ των 0,5-1,7 %¹, οἱ πτωχοὶ ἔχουν 2-3 %¹, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι ἡ λόγῳ τῆς ἀνίσου ἐφαρμογῆς τῆς τεχνικῆς προκαλουμένη διεύρυνσις εἰς τὴν ἀπόστασιν τῶν μεγεθῶν τῶν εἰσοδημάτων καθίσταται ἔτι ἐντονωτέρα ὡς πρὸς τὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα. Οὕτω, τὸ κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα ἐντὸς τῆς δεκαετίας 1945-1955 ἠυξήθη εἰς τὰς προηγμένας χώρας—αἱ ὁποῖαι συγκεντρώνουν τὸ 1/3 τοῦ παγκοσμίου πληθυσμοῦ—κατὰ 45 %¹, εἰς δὲ τὰς καθυστερημένας—ὅπου τὰ 2/3 τοῦ πληθυσμοῦ ἔχουν εἰς τὴν διάθεσίν των μόνον τὰ 20-25 %¹ τοῦ συνολικοῦ εἰσοδήματος τοῦ κόσμου—ἢ κατὰ κάτοικον μερὶς ἀνῆλθε μόνον κατὰ 5 %¹.

Ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας, εἶναι δυσχερὴς ἡ συμπίεσις τῆς καταναλώσεως εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους χώρας πρὸς αὐξήσιν τῶν δυνατοτήτων εἰς παραγωγικὰς ἐπενδύσεις. Εἰς τὰς χώρας ταύτας, ἡ ὑπάρχουσα κατ' ἀρχὴν ὑψηλὴ ροπὴ πρὸς κατανάλωσιν ἐνισχύεται ἀπὸ τὴν τάσιν τοῦ λαοῦ πρὸς μίμησιν τῶν ἀνωτέρων εἰσοδηματικῶν τάξεων. Αὗται, ἐπηρεαζόμεναι ἀπὸ τὸν τρόπον ζωῆς τῶν πλουσίων τάξεων τῶν προηγμένων χωρῶν, παρέχουν παράδειγμα πρὸς μίμησιν εἰς τοὺς ὀλιγώτερον εὐπόρους, τῶν ὁποίων οὕτω τὸ εἰσόδημα δὲν ἔχει ἀξιόλογα περιθώρια πρὸς ἀποταμίευσιν, ἀφοῦ μάλιστα τμῆμα αὐτοῦ καταναλίσκεται διὰ τὴν ἀπόκτησιν εἰδῶν εἰσαγομένων ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Συνέπεια τῆς ἀνίσου ταύτης ἐξελίξεως εἶναι ἡ αὐξήσις τῆς πικρίας τῶν πτωχῶν λαῶν καὶ ἡ ἀπειλὴ κοινωνικῶν διαταραχῶν εἰς τὸ ἐθνικὸν καὶ τὸ διεθνὲς πλαίσιον. Καταβάλλονται βεβαίως προσπάθειαι διὰ τὸν ταχύν τεχνικὸν ἐκσυγχρονισμόν καὶ τὴν γοργὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῶν καθυστερημένων χωρῶν καὶ συντάσσονται πρὸς τοῦτο μακροπρόθεσμα προγράμματα, ἐνισχυόμενα κατὰ τὴν ἐκτέλεσίν των δι' ὑλικῆς καὶ τεχνικῆς βοήθειας ἐκ μέρους τῶν προηγμένων χωρῶν. Ἡ ἐκτέλεσις ὁμως τῶν προγραμμάτων καὶ γενικώτερον ἡ ἐπιδίωξις πρὸς ταχύν τεχνικὸν ἐκσυγχρονισμόν προσκόπτει ὄχι τόσο εἰς τὴν ἔλλειψιν τῶν κεφαλαίων ὅσον καὶ εἰς τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς τεχνικῆς ὀργανώσεως¹. Ἐλλείπουν τὰ τεχνικὰ μέσα, ἡ τεχνικὴ εἰδίκευσις, ἡ τεχνικὴ νοοτροπία καὶ κυριαρχοῦν ἀντιλήψεις πολὺ δυσχερῶς ἐπιτρέπουσαι τὴν ἀποδοχὴν τῶν νέων μεθόδων. Χρειαζέται πρὸς τοῦτο καλλιέργεια πνευμάτων, διαφῶτισις εἰς τὰ σχολεῖα καὶ πειθῶ διὰ καταλλήλων ὀργάνων στρατολογουμένων ἐπὶ τούτῳ. Τοιαύτη τακτικὴ ἐχρειάσθη π.χ. κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ προγράμματος ἀναπτύξεως τῆς Νοτίου καὶ νησιωτικῆς Ἰταλίας, διατεθέντων εἰδικῶν προσώπων διὰ τὴν ψυχολογικὴν προπαρασκευὴν τῶν χωρικῶν πρὸς ἀποδοχὴν τῶν συγχρόνων μεθόδων. Ἀνάλογα ζητήματα δὲν γεν-

1. Ἴδε Πίντου Ἰ., Τρία σχετικὰ ἄρθρα εἰς τὴν ἐφημερίδα «Τὸ Βῆμα» τῆς 11ης, 13ης καὶ 14ης Ἰανουαρίου 1959.

νώνται εις τὰς κομμουνιστικὰς χώρας, ὅπου τὸ σύστημα ἐπιτρέπει τὴν χρησιμοποίησιν πλέον ἀποτελεσματικῶν μέσων πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς τεχνικῆς προόδου.

Εἰς τὰς καθυστερημένας χώρας ἐνδείκνυται πολλάκις ἡ κατεύθυνσις τῶν ἐπενδύσεων πρὸς τομεῖς ἀπαιτοῦντας μεγαλυτέρας ποσότητος ἐργασίας καὶ μικροτέρας ποσότητος κεφαλαίου, κύριον τμῆμα τῶν ὁποίων εἶναι τὰ τεχνικὰ μέσα. Ἡ τοιαύτη στροφή τῶν ἐπενδύσεων συντελεῖ εἰς τὴν διαμόρφωσιν χαμηλοτέρου κόστους παραγωγῆς, ἀφοῦ εἰς τὰς χώρας ταύτας ἡ ἐργασία εἶναι εὐθηνὴ καὶ τὸ κεφάλαιον ἀκριβόν. Τὸ ἀντίθετον συμβαίνει εἰς τὰς βιομηχανικῶς ἀνεπτυγμένας χώρας, ὅπου ἐπὶ πλέον τὸ ὑψηλὸν κόστος τῆς ἐργασίας ὁδηγεῖ εἰς ἐπίσπευσιν ἀντικαταστάσεως ἐργασίας διὰ τεχνικῶν μέσων, δι' ὃ καὶ παρατηρεῖται εἰς αὐτὰς συνεχῶς πτωσίς τῆς ποσοτικῆς συμβολῆς τοῦ ἀνθρώπινου παράγοντος ἔναντι τοῦ κεφαλαιακοῦ (τεχνικῶν μέσων). Ἀλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει, ὅτι αὐξάνεται ἡ ἀναλογία τοῦ κεφαλαίου ἐν σχέσει πρὸς τὸν ὄγκον τῆς παραγωγῆς. Τούναντίον, αἱ γενόμεναι ἔρευναι ἀπέδειξαν, ὅτι σημειοῦται συνεχῶς πτωτικὴ τάσις τῆς σχέσεως κεφαλαίων πρὸς παραγωγήν, λόγῳ τῆς κατευθύνσεως τῶν οἰκονομικῶς ἀνεπτυγμένων χωρῶν πρὸς ἐφευρέσεις ἐξοικονομούσας καὶ κεφάλαιον. Τὴν τάσιν ταύτην ἔχουν ἤδη καὶ αἱ καθυστερημένας χώραι, αἱ ὁποῖαι στερούμεναι κεφαλαίων προβαίνουν εἰς συνδασμούς συντελοῦντας εἰς μείωσιν τῶν χρηματικῶν ἀναγκῶν διὰ κεφαλαιακὸν ἐξοπλισμόν¹.

Ὡς διαπιστοῦται, αἱ δυσμενεῖς ἐπιδράσεις τῆς τεχνικῆς ἐπὶ τῆς οἰκονομίας δὲν εἶναι φύσεως τοιαύτης, ὥστε νὰ θέτουν τὸν σύγχρονον ἀνθρώπον πρὸ τοῦ διλήμματος τῆς χρησιμοποίησεως ἢ μὴ τῶν μηχανῶν, ἀφοῦ μάλιστα ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ πράξις διαθέτουν ἀξιόλογα ἀντίδοτα ἔναντι τῶν ἀδυναμιῶν, μὲ τὰς ὁποίας εἶναι συνυφασμένη, κατ' ἀρχήν, ἡ χρῆσις τῶν τεχνικῶν μέσων. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἐξέλιξις τῶν δύο τελευταίων αἰῶνων ὠδήγησεν εἰς τὴν τεχνικὴν πρόοδον, ἡ ὁποία εἰσδύσασα εἰς τὴν οἰκονομίαν προεκάλεσε τὴν οἰκονομικὴν πρόοδον, αὐτὴ δὲ περαιτέρω ἀπέτελεσε κύριον συντελεστὴν τῆς κοινωνικῆς προόδου².

1. Ἰβὲ Χ α λ ι κ ι ᾶ Δ η μ., Ἡ ἐκβιομηχάνισις τῆς Ἑλλάδος. Ἐκδοσις Τραπέζης Ἑλλάδος. Ἀθήναι 1958, σ. 23-38.

2. Ἐπὶ τῆς ἐνοίας τῆς κοινωνικῆς προόδου βλέπε: Γενικὴν εἰσήγησιν εἰς τὸ Συνέδριον τῆς Association Internationale pour le progrès social (Λιέγη-Βρυξέλλαι, Σεπτέμβριος 1958) τοῦ Ὁλλανδοῦ καθηγητοῦ κ. Joseph Van der Ven ὑπὸ τὸν τίτλον: L'évolution de la notion du progrès social.

Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΙΣΤΙΣ

Υπό τοῦ κ. ΚΩΝ. ΛΕΟΝΤΙΑΔΗ

Ἡ ἑλληνικὴ γεωργία ἠδυνήθη νὰ ἀνασυγκροτηθῆ, μετὰ τὰς καταστροφὰς τοῦ τελευταίου πολέμου, μὲ γοργὸν ρυθμὸν, ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον μαρτυρεῖ περιτράνωσιν περὶ τῆς ἐσωτερικῆς δυνάμεώς της, ἀλλὰ καὶ μᾶς παρέχει συγχρόνως πολλὰς καλὰς ἐλπίδας διὰ τὸ οἰκονομικὸν μέλλον τῆς χώρας. Εἰς τὰς περαιτέρω προσπάθειαις τῆς γεωργίας, ἐν συνδυασμῷ καὶ μὲ τὴν προώθησιν τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος, ὑπολογίζομεν διὰ τὸ τόσον ἐπιγεῖγον ἔργον τῆς αὐξήσεως τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας μας καὶ ἰδίᾳ διὰ τὴν ἐπὶ ὑψηλοτέρου ἐπιπέδου πραγματοποίησιν τῆς ἰσορροπίας τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν οἰκονομίας.

Δὲν πρέπει ἐν τούτοις, κατεχόμενοι ἀπὸ μίαν ἀπλοϊκὴν καὶ μακαρίαν αἰσιοδοξίαν, νὰ ἐφησυχάζωμεν ἐπὶ τῆς ἰδέας ὅτι οἱ ἀγρόται μας θὰ ἐκπληρώσουν εὐχερῶς τὸ καθήκον τὸ ὁποῖον καλοῦνται νὰ ἐπιτελέσουν. Ἐπωμίζονται οὗτοι τὴν ἐπίλυσιν ἑνὸς πρακτικοῦ προβλήματος, δυσχεροῦς καὶ ἀκανθώδους, συνοψιζομένου εἰς τὴν ἐπιτυχίαν μεγαλυτέρων ἐσοδειῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ὅσον τὸ δυνατόν μὲ μικρότερον κόστος ἐπιτευξίν αὐτῶν. Δὲν πρέπει ἰδίως νὰ ἀναμένωμεν τὴν αὐξήσιν τοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος μόνον ἀπὸ μίαν προστατευτικὴν πολιτικὴν τῶν τιμῶν τῶν γεωργικῶν προϊόντων, ἣτις ἄλλως τε δὲν προσφέρεται, παρ' ἡμῖν, εἰ μὴ διὰ περιωρισμένον πεδίου ἐφαρμογῆς. Ἡ αὐξήσις τοῦ εἰσοδήματος τῶν ἀγροτῶν πρέπει νὰ ἐπιδιώκεται πρωτίστως διὰ τῆς ἐφαρμογῆς ἑνὸς γενναίου προγράμματος μειώσεως τοῦ κόστους τῆς παραγωγῆς καὶ διαθέσεως τῶν προϊόντων των.

Ὅθεν, τὸ ζήτημα τὸ γεωργικὸν εἶναι κατ' ἀρχὴν ζήτημα μειώσεως τοῦ κόστους, τὸ ὁποῖον μεταφράζεται εἰς ἕνα ἄλλο πρόβλημα, εἰς τὸ πρόβλημα τῆς ἀγροτικῆς πίστεως. Ἡ γεωργία τῆς Ἑλλάδος, διὰ τὴν προαγωγὴν τῆς παραγωγικότητός της, ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ κεφάλαια πολλὰ. Τὰ κεφάλαια ὅμως ταῦτα πρέπει νὰ χορηγοῦνται μὲ ὅσον τὸ δυνατόν μικρότερον ἐπιτόκιον, διότι ὁ τόκος συνιστᾷ τὸ σπουδαιότερον στοιχεῖον τοῦ κόστους παραγωγῆς τῶν ἀγροτικῶν ἐκμεταλλεύσεων. Ἡ παροχὴ εἰς τοὺς ἀγρότας ἐπαρκῶν καὶ ἐπὶ μετρίῳ ἐπιτοκίῳ πιστώσεων, καὶ ἰδίως πιστώσεων μέσης καὶ μακρᾶς προθεσμίας, ἀποτελεῖ τὴν πρῶτην καὶ κυρίαν λύσιν, ἣτις θὰ ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτοὺς τὴν ἐνέργειαν τῶν ἀπαραιτήτων ἔργων βελτιώσεως ἐπὶ τῶν γαιῶν των, τὴν συμπλήρωσιν

καὶ τὸν συγχρονισμόν τοῦ τεχνικοῦ τῶν ἐξοπλισμοῦ καὶ τὴν εὐρυτέραν χρησιμοποίησιν χημικῶν λιπασμάτων, ἐκλεκτῶν σπόρων, βελτιωμένων ζώων κτλ., ἐπι δὲ καὶ τὴν ἐμπορικὴν ὀργάνωσιν τῆς διαθέσεως τῶν προϊόντων τῶν.

Εἶναι δὲ ἡ ἀγροτικὴ πίστις μία εἰδικευμένη μορφή τῆς πίστεως. Ἐκφράζει αὕτη τὴν ὄψιν τῆς πίστεως ἡ ὁποία προσαρμόζεται εἰς τὰς εἰδικὰς συνθήκας τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς. Ἡ γεωργία παρουσιάζει, ὡς γνωστόν, μίαν εἰδικῆς φύσεως δραστηριότητα, ἣτις δὲν δύναται, κατὰ κανένα τρόπον, νὰ παραβάλλεται πρὸς τὴν δραστηριότητα τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ἀφ' ἑνὸς μὲν λόγῳ τῆς διαρκείας τῶν ἐργασιῶν τῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου λόγῳ τοῦ μικροτέρου ὕψους τοῦ εἰσοδήματος τῶν ἐπενδεδυμένων εἰς ταύτην κεφαλαίων. Ἀκριβῶς δὲ ἐκ τῆς ἰδιοτυτίας τῆς ταύτης ἀπορρέει ἡ ἀνάγκη τῆς κατ' εἰδικὸν τρόπον χρηματοδοτήσεώς τῆς. Πράγματι, μέσῳ τῆς ἀγροτικῆς πίστεως, τὰ δάνεια χορηγοῦνται διὰ χρήσεις σαφῶς καθωρισμένας, ἐπὶ τῇ βάσει εἰδικῶν ἐγγυήσεων, διὰ χρονικὸν διάστημα ἐνίοτε μακρὸν καὶ κατὰ κανόνα μὲ ἐξαιρετικὰς εὐκολίας πληρωμῆς.

Ἡ ἀγροτικὴ πίστις, λόγῳ τῆς ἰδιομορφίας τῆς ταύτης, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τοῦ ὅτι τὸ κεφάλαιον ἀποφεύγει γενικῶς τὰς γεωργικὰς τοποθετήσεις, ἐξ αἰτίας τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων κινδύνων εἰς τοὺς ὁποίους εἶναι ἐκτεθειμένη ἡ γεωργικὴ παραγωγή, ὡς δημόσιον καὶ συνεργατικὸν κυρίως φαινόμενον, ἠδυνήθη νὰ καταστῇ ὠφέλιμος διὰ τὴν γεωργίαν θεσμός. Ἀνεπτύχθη ὄντως ἡ ἀγροτικὴ πίστις, κατὰ κύριον λόγον, ὡς δημοσία καὶ συνεργατικὴ ἐπιχειρήσις.

1. Παρ' ἡμῖν, εἰδικῶς, ἡ ἀγροτικὴ πίστις ὀργανώθη καὶ προήχθη ὡς δημοσία ἰδίως ἐπιχειρήσις, περιβληθεῖσα, κατὰ καιροῦς, ὅλας σχεδὸν τὰς μορφὰς τῆς δημοσίας ἐπιχειρήσεως. Καὶ πράγματι:

Τὸ ἔτος 1915, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἀνανεώσεως τοῦ ἐκδοτικοῦ προνομίου τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, τὸ Κράτος ὑπεχρέωσε τὴν Τράπεζαν ταύτην ὅπως ἀσκήσῃ εὐρυτέραν καὶ εὐνοικωτέραν, διὰ τοὺς ἀγρότας, πίστιν. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ἐκλογή τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, διὰ τὸ γεωργικὸν πιστωτικὸν ἔργον, ὑπῆρξεν ἐπιτυχῆς, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἡ Τράπεζα αὕτη ἦτο ἡ μόνη ἡ ὁποία ἠδύνατο νὰ ἐργασθῇ ἐπὶ τῇ βάσει τεχνικῶν ἀρχῶν δεδοκιμασμένων καὶ ὑπὸ τῆς πείρας κεκρωμένων.

Ἐπενέβη κατόπιν τὸ κράτος ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς ἀγροτικῆς πίστεως ἐξ αἰτίας τῆς ἀγροτικῆς μεταρρυθμίσεως. Ἡ μεταρρυθμίσις αὕτη ἐγέννησε διὰ τὸ κράτος τὴν ὑποχρέωσιν ὅπως βοηθήσῃ τοὺς ἀκτήμονας ἀγρότας εἰς τὴν πληρωμὴν τῆς ἀξίας τῆς γῆς, τὴν ὁποίαν, διὰ τῆς ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως τῶν μεγάλων ἀγροκτημάτων, ἀπέκτησαν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ὑποκατεστάθη τοῦτο προσωρινῶς εἰς τὰς ὑποχρεώσεις

τῶν κληρῶν, ἀναλαβὸν αὐτὸ ἀντὶ ἐκείνων τὴν εὐθύνην τῆς ἀποζημιώσεως τῶν ὑποστάντων τὴν ἀπαλλοτριώσιν ἰδιοκτητῶν. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἠδύνατο νὰ βασισθῆ εἰς τοὺς πόρους τοῦ Προϋπολογισμοῦ, διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ὑποχρεώσεώς του πρὸς τοὺς ἰδιοκτῆτας, ἐστράφη πρὸς τὰ διαθέσιμα κεφάλαια τῆς χώρας, ὀργανώσαν, πρὸς τοῦτο, πλήρες σύστημα κτηματικῆς πίστεως. Ἐξέδωκεν οὕτω καὶ παρέδωκεν εἰς τοὺς ἰδιοκτῆτας τῶν ἀπαλλοτριωθέντων κτημάτων ὁμολογίας, αἵτινες πωλούμεναι εἰς τὸ Χρηματιστήριον ἤντλουν ἐκ τῆς ἐθνικῆς ἀποταμιεύσεως τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὴν ἀποζημίωσιν τῶν ἰδιοκτητῶν ποσά. Ἐνέγραψε δὲ ταύτοχρόνως ὑποθήκην ἐπὶ τῶν διανεμηθεισῶν εἰς τοὺς ἀκτῆμονας γαιῶν, ἵνα παρασχεθῆ εἰς τοὺς ὁμολογιούχους ἢ διαβεβαίωσις ὅτι ἡ τοποθέτησις τῶν κεφαλαίων τῶν ἤτο ἠγγυημένη δι' ἐμπραγμάτου ἀσφαλείας. Ἦσκησε δὲ τὴν πίστιν ταύτην τὸ κράτος διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ὀργάνων — τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ ὑπουργείου Γεωργίας — κατὰ τὸ σύστημα τῆς ἀπ' εὐθείας διαχειρίσεως (régie directe), ἐκδὸν ὁμολογίας διὰ τὸ ποσὸν τοῦ 1.200.000.000 δραχμῶν περίπου.

Τὸ κράτος ἐξεδήλωσεν ὡσαύτως τὸ ἐνδιαφέρον του διὰ τὴν ἀγροτικὴν πίστιν ὅταν ἀντιμετώπιζε τὸ πρόβλημα τῶν ἀγροτῶν προσφύγων μετὰ τὴν μικρασιατικὴν καταστροφὴν. Ἐφήρμοσε καὶ διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν προσφύγων τούτων σύστημα γεωργικῆς πίστεως, τοῦ ὁποίου ὁ μηχανισμὸς ὑπῆρξεν ὁ ἀκόλουθος: τὸ κράτος παρεχώρησεν εἰς τοὺς ἀγρότας πρόσφυγας γαῖας, ζῶα, ἐργαλεῖα καὶ τὰ ἐξοδα ἐκμεταλλεύσεως, ἐνῶ ἀντιστοιχῶς οἱ πρόσφυγες ἀγρόται ἐχρεώθησαν μὲ τὴν ἀξίαν τῶν γενομένων πρὸς αὐτοὺς χορηγήσεων. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰ χρηματικὰ μέσα τὰ ὁποῖα ἐχρειάζοντο διὰ τὴν ἄσκησιν τῆς πίστεως ταύτης, τὸ κράτος τὰ ἀνεζήτησε κατὰ μικρὸν μὲν μέρος ἐντὸς τοῦ προϋπολογισμοῦ του, κατὰ τὸ μεγαλύτερον δὲ μέρος εἰς τὸ ξένον κεφάλαιον. Συνῆψεν ἐξωτερικὰ δάνεια. Τὴν πίστιν ὁμως ταύτην τὸ κράτος τὴν ἤσκησεν οὐχὶ ἀπ' εὐθείας αὐτό, ἀλλ' ὁ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Ἐπιτροπὴ Ἀποκαταστάσεως Προσφύγων» ἰδρυθεὶς ἐν Ἑλλάδι αὐτόνομος διεθνῆς ὀργανισμὸς.

Παρενέβη κατόπιν ἡ Πολιτεία διὰ τὴν ἐν τῇ νήσῳ Κερκύρα στερέωσιν τῆς ἀγροτικῆς πίστεως, ἡ ὁποία εἶχε κλονισθῆ σοβαρῶς ἐξ ἀτυχοῦς τινος διαχειρίσεως ὠρισμένων πιστώσεων τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν γεωργικῶν συνεταιρικῶν ὀργανώσεων. Συνεστήθη πρὸς τοῦτο, ἐν ἔτει 1929, δι' εἰδικοῦ νόμου, ὁ Αὐτόνομος Ὄργανισμὸς Ἀγροτικῆς Πίστεως Κερκύρας, ὁ ὁποῖος, περιβληθεὶς νομικὴν προσωπικότητα δημοσίου δικαίου, ἤσκησε τὴν ἀγροτικὴν πίστιν ἐπιτυχῶς μέχρι τοῦ 1935, ὅτε συνεχωνεῦθη μετὰ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος.

Ἐγένετο, ὅθεν, εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην σύστασις δημοσίας ἐπιχειρήσεως ἀγροτικῆς πίστεως ὑπὸ μορφήν ὀργανισμοῦ διὰ δημοσιονομικῆς καὶ διαχειριστικῆς αὐτονομίας πεπροικισμένου.

Κρατική τέλος παρέμβασις, εἰς τὴν ἀγροτικὴν πίστιν, καὶ δὴ εἰς ἀνώτατον βαθμὸν, ἔλαβε χώραν τὸ ἔτος 1929, ὅτε ἰδρύθη ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία μέχρι τότε ἦσκει γενικῶς τὴν ἀγροτικὴν πίστιν, προσέφερεν εἰς τὴν γεωργίαν πολὺ ὀλίγα κεφάλαια, ἐν σχέσει μὲ τὰς ἀνάγκας αὐτῆς. Προσέφερεν εἰς αὐτὴν κεφάλαια, κατὰ κανόνα βραχυπρόθεσμα. Ἐπεβάλλετο, ὅθεν, νὰ παρέμβῃ καὶ πάλιν τὸ Κράτος, ἵνα ἡ ἀγροτικὴ πίστις καταστῇ ἱκανὴ νὰ ἀναποκρίνεται εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας τῆς χώρας, διὰ τῆς ἐξασφαλίσεως μεγαλυτέρων πιστώσεων ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ δὴ πιστώσεων ὄχι μόνον βραχυπρόθεσμων, ἀλλὰ καὶ μεσοπρόθεσμων καὶ μακροπρόθεσμων. Ἐπρεπε, κυρίως εἰπεῖν, νὰ ἀποκτήσῃ ἡ γεωργία εἰδικόν, διὰ τὴν χρηματοδότησιν τῆς, πιστωτικὸν ἴδρυμα. Τοῦτ' ὅπερ καὶ ἐγένετο. Ἰδρύθη ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος, ἥτις, ὑποκατασταθεῖσα εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος, ἐγένετο ὁ νέος φορεὺς τῆς δημοσίας ἀγροτικῆς πίστεως. Προέλαβε δὲ καὶ τὴν φορὰν ταύτην ἡ δημοσία ἀγροτικὴ πίστις τὴν μορφήν τοῦ αὐτονομοῦ ὀργανισμοῦ, τοῦ ἀπολαύοντος δημοσιονομικῆς καὶ διαχειριστικῆς αὐτονομίας.

2. Ἡ ἀγροτικὴ πίστις οὐχ ἦττον ἀποτελεῖ καὶ λίαν ἀξιόλογον συνεργατικὸν φαινόμενον. Σπουδαιότατος πράγματι καὶ λυσιτελέστατος εἶναι ὁ ρόλος τὸν ὁποῖον διαδραματίζουσι, ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς ἀγροτικῆς πίστεως, οἱ γεωργικοὶ πιστωτικοὶ συνεταιρισμοὶ τοὺς ὁποίους συνιστοῦν αὐτόνομοι παραγωγοὶ μὴ ἱκανοποιούμενοι ἀπὸ τὸ κοινὸν τραπεζικὸν σύστημα. Αἱ ἐμπορικαὶ καὶ βιομηχανικαὶ Τράπεζαι ζητοῦν ἀπὸ τοὺς πελάτας τῶν ὠρισμένας ἐγγυήσεις, τὰς ὁποίας οἱ ἀγρόται λόγῳ τῆς ταπεινῆς οἰκονομικῆς καταστάσεώς των εὐρίσκονται ἐν ἀδυναμίᾳ νὰ παρέχουν. Ἐκτὸς τούτου, ἡ τρίμηνος προθεσμία τὴν ὁποίαν αἱ Τράπεζαι αὐταὶ ὀρίζουσι συνήθως διὰ τὴν ἀπόδοσιν τῶν δανείων των, εἶναι πολὺ βραχεῖα διὰ τοὺς ἀγρότας, ὄντας ὑποχρεωμένους νὰ ἀναμείνουν τὴν πώλησιν τῶν προϊόντων των διὰ τὴν ἐξόφλησιν τῶν χρεῶν των.

Εἶναι δὲ οἱ κυριώτεροι τύποι συνεργατικῶν πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν δύο, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν εἰς φέρει τὸ ὄνομα τοῦ Raiffeisen ὁ δὲ ἕτερος τὸ ὄνομα τοῦ Schulze-Delitzsch. Στηρίζονται δὲ οἱ συνεταιρισμοὶ ἀμφοτέρων τῶν τύπων τούτων ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ὅτι τροφοδότης τῆς πίστεως πρέπει νὰ εἶναι ἡ λαϊκὴ ἀποταμίευσις.

Διαφέρουν οὐχ ἦττον οἱ ἀνωτέρω συνεταιρισμοὶ ὡς πρὸς τοὺς βασικοὺς χαρακτῆρας αὐτῶν. Οἱ συνεταιρισμοὶ τοῦ τύπου Raiffeisen καθιεροῦν τὴν ἀπεριόριστον εὐθύνην τῶν συνεταιρῶν, δὲν ἔχουν ἑταιρικὸν κεφάλαιον, ἢ ἀποκτοῦν μικρὸν τοιοῦτο, δὲν διανέμουν μερίσματα εἰς τοὺς συνεταιροὺς, ἔχουν στενὴν περιφέρειαν δράσεως καὶ δὲν ἀμείβουν τὰς ὑπηρεσίας τῶν διοικούντων αὐτοὺς προσώπων. Ἀντιθέτως, οἱ συνεταιρισμοὶ τοῦ τύπου Schulze-Delitzsch ἀποκτοῦν κεφάλαιον, δέχονται τὴν περιω-

ρισμένην εϋθύνην τῶν συνεταίρων καὶ δὲν ἀποκλείουν τὴν διανομὴν κερδῶν ἢ τὴν παροχὴν ἀμοιβῶν εἰς τὰ μέλη τῆς διοικήσεως αὐτῶν.

Εἰς τὴν Εὐρώπῃ, ἡ συνεργατικὴ πίστις συνιστᾷ, διὰ τὴν γεωργίαν, μίαν τῶν σπουδαιοτέρων πηγῶν πορισμοῦ κεφαλαίων. Ἐχει δὲ ἡ πίστις αὕτη ὡς βάσιν αὐτῆς τοὺς τοπικοὺς συνεταιρισμοὺς, ἢ τὰ τοπικὰ ταμεῖα. Τὰ ταμεῖα ταῦτα συνενοῦνται εἰς περιφερειακὰ ταμεῖα καὶ ταῦτα εἰς ὁμοσπονδίαν.

Εἰς τὴν Αὐστρίαν, τὴν Γερμανίαν, τὴν Ὀλλανδίαν καὶ τὸ Βέλγιον λειτουργοῦν τοπικὰ ταμεῖα τοῦ τύπου Raiffeisen. Ἄλλ' ἐνῶ τὰ τοπικὰ ταμεῖα τῶν τριῶν πρώτων ἐκ τῶν ἀνωτέρω χωρῶν καθιεροῦν τὴν ἀπεριόριστον εϋθύνην τῶν μελῶν των, εἰς τὸ Βέλγιον τὰ τοπικὰ ταμεῖα ἐφαρμόζουν τὴν ἀρχὴν τῆς περιωρισμένης εϋθύνης τῶν συνεταίρων.

Ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ εἰς τὸ Βέλγιον καὶ συγκεκριμένως εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Φλάνδρας ἀσκουμένη ἀγροτικὴ πίστις, ἣτις διαρθροῦται κατὰ πρῶτον μὲν βαθμὸν εἰς τοπικὰ γεωργικὰ Ταμεῖα, κατὰ δεῦτερον δὲ βαθμὸν εἰς τὸ Κεντρικὸν Ταμεῖον Γεωργικῆς Πίστεως.

Τὰ Γεωργικὰ Ταμεῖα τοῦ Βελγίου, λειτουργοῦντα εἰς τοὺς κόλπους τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν καὶ ἀποτελοῦντα εἰδικευμένα εἰς τὴν πίστιν τμήματα αὐτῶν, προσφέρουν ἐξαιρετικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὰ μέλη των. Χάρις εἰς αὐτὰ, ἡ ἀποταμίευσις καὶ ἡ πίστις ἔγιγαν προσιταὶ εἰς ὅλον τὸν ἀγροτικὸν κόσμον. Γενικώτερον, ὁ μηχανισμὸς τῆς ἀγροτικῆς πίστεως ἐσημείωσεν ἐξέλιξιν ἐντελῶς ξεχωριστήν. Ἡ χορήγησις τῶν πιστώσεων πραγματοποιεῖται μὲ βάσιν τὴν προσωπικὴν ἀσφάλειαν, μὲ μικροτέραν προθεσίαν ἀποδόσεως, μὲ ὀλιγωτέρας διατυπώσεις, μὲ ὀλιγώτερα ἐξόδα, μὲ ἐπιτόκιον λίαν εὐνοϊκὸν καὶ ἐπὶ πλεον μὲ ἐξοφλήσεις προσαρμοζομένας εἰς τὸ εἰσόδημα τῶν ἀγροτικῶν ἐκμεταλλεύσεων. Εἶναι δὲ οἱ σκοποὶ τῶν Ταμείων: α) ἡ παροχὴ εἰς τὰ μέλη τῶν ἀναγκαίων διὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν κτημάτων των χρηματικῶν ποσῶν, β) ἡ λήψις χρηματικῶν καταθέσεων καὶ γ) ἡ διευκόλυνσις τῶν μελῶν εἰς ὅλας τὰς πράξεις πίστεως καὶ ἀποταμιεύσεως, αἵτινες ἐνεργοῦνται διὰ λογαριασμὸν των.

Τὸ Κεντρικὸν Ταμεῖον Γεωργικῆς Πίστεως ἐδρεύει εἰς τὸ Λουναίη καὶ εἶναι ἐγκατεστημένον εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Boerenbond, ἥτοι τῆς μεγάλης συνεταιρικῆς Ἐνώσεως τῶν Βέλγων Χωρικῶν, ἀποτελοῦν εἰδικὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ. Μέλη αὐτοῦ εἶναι τὰ τοπικὰ γεωργικὰ ταμεῖα καὶ γεωργικοὶ συνεταιρισμοί, κυρία δὲ ἀποστολὴ του: α) νὰ δίδῃ κατευθύνσεις εἰς τὰ Γεωργικὰ Ταμεῖα καὶ νὰ ἐλέγχῃ τὴν πορείαν τῆς δραστηριότητος αὐτῶν, β) νὰ χρησιμεύῃ ὡς ὄργανισμὸς συμφηφισμῶν ὡς πρὸς τὰ Γεωργικὰ Ταμεῖα. Νὰ δέχεται δηλαδή, εἰς τρεχούμενον λογαριασμὸν, τὰ ἀποταμιευμένα κεφάλαια τὰ ὁποῖα τὰ Γεωργικὰ Ταμεῖα δὲν κατῴρθωσαν νὰ ἐπενδύσουν εἰς δάνεια καὶ νὰ χορηγῇ πιστώσεις εἰς τὰ ταμεῖα

ταῦτα, ὅταν τὸ ποσὸν τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ διαθέσουν διὰ δάνεια ὑπερβαίνῃ τὸ ποσὸν τῶν ὑπαρχουσῶν εἰς αὐτὰ καταθέσεων καὶ γ) νὰ ἐνεργῇ πιστωτικὰς πράξεις διὰ τὰς ὁποίας τὰ Γεωργικὰ Ταμεῖα εἶναι ἀναρμόδια.

Σημειωτέον ὅτι οὐδεὶς δύναται νὰ λάβῃ δάνειον ἀπὸ τὸ Γεωργικὸν Ταμεῖον ἐὰν δὲ εἶναι μέλος του καὶ ἐὰν δὲν καταθέτῃ εἰς αὐτὸ τὴν ἀποταμίευσίν του. Συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχὴν τὴν ὁποῖαν ἀκολουθεῖ ἡ Ὁρνωσις Raiffeisen, ἐκεῖνος μόνον βοηθεῖται ὑπ' αὐτῆς, ὅστις εἶναι συγχρόνως καὶ καταθέτης εἰς αὐτήν. Κριτήρια ἐξ ἄλλου διὰ τὴν παροχὴν τῶν πιστώσεων εἶναι, κατὰ πρῶτον λόγον, οἱ προσωπικοὶ παράγοντες, ἦτοι αἱ ἠθικαὶ καὶ ἐπαγγελματικαὶ ιδιότητες ἐκείνων οἵτινες τὰς ζητοῦν. Λαμβάνονται ἐπίσης ὑπ' ὄψιν: α) ἡ φερεγγυότης, ἦτοι αἱ ἀσφάλεια, αἵτινες προσφέρονται ὑπὸ τοῦ αἰτούντος τὸ δάνειον καὶ β) ἡ οικονομικὴ ἀπόδοσις τῆς ἐκμεταλλεύσεως ὑπὲρ ἧς ζητεῖται τὸ δάνειον. Τὸ εἰσόδημα τὸ ὁποῖον δίδει ἡ ἐκμετάλλευσις, ἀναλόγως τῆς φύσεως καὶ τῆς ἐκτάσεώς της, πρέπει νὰ ἐπιτρέπη εἰς τὸν δανεισθέντα ἀνετον σχετικῶς ἐκπλήρωσιν ὅλων τῶν ὑποχρεώσεών του, αἵτινες ἀπορρέουν ἐκ τοῦ δανεισμοῦ.

Παρ' ἡμῖν, σήμερον, οἱ γεωργικοὶ πιστωτικοὶ συνεταιρισμοί, στερούμενοι ἰδίων κεφαλαίων, δὲν ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν ἰδίαν πιστωτικὴν δρασίαν. Δὲν ἀντιπροσωπεύουν οὔτοι ὄργανα αὐτοχρηματοδοτήσεως τῆς γεωργίας. Αἰτία δὲ τοῦ φαινομένου τούτου εἶναι τὸ γλίσχρον εἰσόδημα τῶν μελῶν αὐτῶν, τὸ ὁποῖον ἢ δὲν ἐπιτρέπει καμμίαν ἀποταμίευσιν ἢ ἐξαρκεῖ μόνον δι' ἀσήμαντον τοιαύτην.

Δυνάμεθα οὐχ ἤττον νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι αἱ συνθήκαι, διὰ τὴν αὐτοχρηματοδότησιν τῆς γεωργίας, θὰ καταστοῦν ἐν τῷ προσεχεῖ μέλλοντι περισσότερον εὐνοϊκαί, ὅτι διὰ τῆς συμπίσεως τοῦ κόστους παραγωγῆς καὶ τῆς ἐπιτυχίας δικαιωτέρων καὶ λογικωτέρων τιμῶν ὑπὲρ τῶν γεωργικῶν προϊόντων θὰ βελτιωθῇ τὸ γεωργικὸν εἰσόδημα εἰς βαθμὸν, ὁ ὁποῖος θὰ συγχωρῇ τὴν δημιουργίαν ἱκανοῦ, διὰ τὴν ἀποταμίευσιν, περιθωρίου.

Ἐννοεῖται βεβαίως ὅτι ἡ ἀποταμίευσις προϋποθέτει τὴν ὑπαρξιν πνεύματος ἀποταμιεύσεως. Προϋποθέτει πρωτίστως ἀνεπτυγμένα αἰσθήματα προνοίας, ἐπίσης ποῖαν τινα θυσίαν τοῦ παρόντος εἰς τὸ μέλλον. Χρειαζόνται δηλονότι ὠρισμένοι ἀρεταί, αἱ ὁποῖαι εὐτυχῶς ὑπάρχουν ἐν τῇ πληρότητι αὐτῶν εἰς τοὺς Ἑλληνας ἀγρότας. Οἱ ἀγρόται μας, ὅταν δὲν ἠμποροῦν νὰ ἀποταμιεύσουν ἐκ τοῦ πλεονάσματος τοῦ εἰσοδήματός των, διότι δὲν ὑπάρχει τοιοῦτο, ἐπιζητοῦν πολλάκις τὴν δημιουργίαν ἀποταμιεύσεως εἰς βάρους καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀναγκαίου διὰ τὴν συντήρησιν των μέρους τοῦ εἰσοδήματός των.

Σημειοῦμεν ὅτι τῆς ἀγροτικῆς ἀποταμιεύσεως ἐκδηλώσεις—μικρᾶς ἀκτίνος βεβαίως—μᾶς παρεῖχεν ἡ προπολεμικὴ περίοδος. Ὑπῆρχον, κατὰ τὴν

περίοδον ταύτην, καταθέσεις τῶν ἀγροτῶν εἰς τοὺς συνεταιρισμούς των καὶ εἰς τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος, ἴσως δὲ καὶ εἰς τινα ἄλλα πιστωτικὰ ἰδρύματα. Αἱ εἰς τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμούς καταθέσεις εἰδικῶς ἐνεφάνιζον, προϊόντος τοῦ χρόνου, μικρὰν μὲν, ἀλλὰ σταθερὰν αὐξησιν. Οὕτω, ἐνῶ τὸ ἔτος 1934 ἤγγιζον αὐταὶ τὸ ποσὸν τῶν 30.725.000 δραχμῶν, τὸ ἔτος 1938 εἶχον ἀνέλθει εἰς τὸ ποσὸν τῶν 39.923.000 δραχμῶν, ἥτοι εἶχον αὐξηθῆ κατὰ 23 %/». Ἀνάλογος ἦτο ἡ αὐξησης αὐτῶν μέχρι τοῦ 1941, ὅτε ἐπῆλθεν ἡ ἐχθρική κατοχή. Μεταπολεμικῶς, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, καταθέσεις τῶν ἀγροτῶν μας εἰς τοὺς συνεταιρισμούς των δὲν γίνονται. Ὑπάρχουν ὁμως καταθέσεις αὐτῶν ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν, αἵτινες ὁμως μικρὰ ἀκόμη ἀντιπροσωπεύουν ποσά.

Δύνανται ἐν τούτοις οἱ γεωργικοὶ πιστωτικοὶ συνεταιρισμοὶ μας νὰ ἀποκτήσουν ἀρμοδιότητα ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς πίστεως, ἐὰν γίνῃ ἐφαρμογὴ τοῦ συστήματος τοῦ «συλλογικοῦ δανεισμοῦ», ἥτοι τοῦ συστήματος τὸ ὁποῖον συνίσταται εἰς τὴν ὑπὸ τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, διὰ λογαριασμὸν τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς, ἄσκησιν τῆς ἀγροτικῆς πίστεως.

Ἐφαρμοζομένου τοῦ «συλλογικοῦ δανεισμοῦ», ἡ ἀγροτικὴ πίστις θὰ παρέχεται μὲ ὀλιγώτερα ἔξοδα. Χάρις, πρὸς τούτοις, εἰς τὴν ἀλληλογνωριμίαν τῶν συνεταίρων, τὴν ὁποῖαν ἐξασφαλίζει ὁ στενὸς χῶρος ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ἐκτυλίσσεται ἡ τῶν συνεταιρισμῶν δραστηριότης, αἱ πιστώσεις θὰ κατανέμονται κατὰ τρόπον ἀνταποκρινόμενον περισσότερον πρὸς τὰς ἀνάγκας τῶν ἐκμεταλλεύσεων τῶν συνεταίρων, ἢ δὲ παρακολούθησις τῆς χρησιμοποίησεως καὶ τῆς ρευστοποιήσεως αὐτῶν μὲ μεγαλυτέραν καὶ ἀσφαλεστέραν ἀποτελεσματικότητα θὰ διεξάγεται.

Ἡ χρησιμότης τοῦ «συλλογικοῦ δανεισμοῦ» ἔχει ἤδη, ἀπὸ ἐτῶν, ἀναγνωρισθῆ παρ' ἡμῖν. Ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα ἐν τούτοις ἔκρινεν ὅτι ἔπρεπε νὰ προχωρήσῃ ἐν προκειμένῳ μὲ προσοχὴν καὶ σύνεσιν, λίαν δεδικοιολογημένως ἄλλως τε. Ἐπρεπε νὰ ἀποφευχθοῦν αἱ ἀποτυχία, κατὰ τὴν πρώτην ἐφαρμογὴν τοῦ μέτρου, διότι αὐταὶ σημειούμεναι θὰ ἦγον εἰς τὴν ὀριστικὴν καὶ τελειωτικὴν καταδίκην αὐτοῦ. Ἀπεφάσισε διὰ τοῦτο ἡ Τράπεζα νὰ ἐφαρμόσῃ δοκιμαστικῶς τὸ σύστημα τοῦ «συλλογικοῦ δανεισμοῦ», ἀρχίζουσα ἀπὸ τοὺς πλέον ἐκλεκτοὺς, τοὺς πλέον δεδοκιμασμένους συνεταιρισμούς, τοὺς διοικουμένους ἀπὸ ὁμολογουμένως σῶφρονας διοικήσεις καὶ τοὺς ἔχοντας παράδοσιν ἐπιτυχοῦς καὶ ἀδιαβλήτου διεξαγωγῆς ἐτέρων σημαντικῶν ἐργασιῶν.

Τὸ πείραμα ἤρchiσεν ἀπὸ τὴν βραχυπρόθεσμον πίστιν. Μέχρι τοῦ τελους τοῦ ἔτους 1957 ἀνελήφθη ἡ δοκιμαστικὴ, διὰ λογαριασμὸν τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς, ἄσκησις τῆς βραχυπρόθεσμου πίστεως ἀπὸ 29 ἐν συνόλῳ συνεταιρισμούς, οἱ ὁποῖοι, κατὰ τὰς πληροφορίας τὰς ὁποίας

οί επιθεωρηταί τῶν συνεταιρισμῶν παρέχουν εἰς τήν Ἀγροτικήν Τράπεζαν, ἐκπληροῦν λίαν ἐπιτυχῶς τήν ἀνατεθεισάν εἰς αὐτούς ἐργασίαν. Ἀπεφάσισε, διὰ τοῦτο, ἡ Τράπεζα ὅπως προχωρήσῃ εἰς μίαν εὐρυτέραν ἐφαρμογήν τοῦ μέτρου τοῦ «συλλογικοῦ δανεισμοῦ».

3. Θέμα ὁμως λίαν σοβαρόν, χρήζον ἰδιαιτέρας προσοχῆς καί ἀντιμετώπισεως εἶναι τὸ σχετικόν πρὸς τὰς ἀδυναμίας τὰς ὁποίας παρουσιάζουν γενικῶς τὰ πιστωτικὰ ἰδρύματα τῆς Εὐρώπης.

Ἡ βασικὴ ἀδυναμία τῶν ἰδρυμάτων ἀγροτικῆς πίστεως τῆς Εὐρώπης, καί ἰδίᾳ τῶν χωρῶν αἵτινες δὲν ἔχουν προηγμένην οικονομικὴν ἀνάπτυξιν, εἶναι ὅτι δὲν διαθέτουν ἐπαρκῆ διὰ τὴν χορήγησιν δανείων κεφάλαια.

Πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς καταστάσεως ταύτης ἐξετάζεται ἤδη, ἀπὸ τινῶν ἐτῶν, ἡ λύσις τῆς προσφυγῆς τῶν ἐνδιαφερομένων ἰδρυμάτων ἀγροτικῆς πίστεως τῆς Εὐρώπης εἰς τὰς διεθνεῖς ἀγορὰς κεφαλαίων, καί κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὴν Διεθνή Τράπεζαν Ἀνασυγκροτήσεως καί Ἀναπτύξεως. Ἡ Τράπεζα ὁμως αὕτη, συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχὴν τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ, χορηγεῖ δάνεια οὐχὶ εἰς τὸ νόμισμα τῆς δανειζομένης χώρας, ἀλλ' εἰς ἄλλα νομίσματα, δυνάμενα νὰ χρησιμοποιηθοῦν εἰς τὸ ἐξωτερικόν διὰ τὴν ἀγορὰν προϊόντων ἢ μηχανῶν. Ἐξ ἄλλου, διὰ τὴν παροχὴν δανείων πρὸς τὰ κρατικὰ πιστωτικὰ ἰδρύματα, ζητεῖ ὅπως ἡ κυβέρνησις τῆς χώρας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει τὸ αἰτοῦν τὸ δάνειον πιστωτικόν ἴδρυμα, ἐγγυηθῇ τὴν πληρωμὴν τοῦ κεφαλαίου καί τῶν τόκων τοῦ δανείου εἰς τὸ νόμισμα εἰς τὸ ὁποῖον θὰ πραγματοποιηθῇ ἡ χορήγησις αὐτοῦ. Εὐνόητον εἶναι οὐχ ἥττον ὅτι ὑπὸ τοὺς περιορισμοὺς τούτους εἶναι ζήτημα, ἐὰν τὰ δάνεια θὰ δύνανται νὰ εἶναι ὠφέλιμα ἢ πρακτικῶς χρησιμοποιήσιμα.

Ἐχουσα ὑπ' ὄψει τὸ δύσκολον τῆς ἐπιτυχίας πιστώσεων ἀπὸ τὴν Διεθνή Τράπεζαν Ἀνασυγκροτήσεως καί Ἀναπτύξεως, ἡ Ἀποστολὴ τὴν ὁποίαν ὠργάνωσε, πρὸ τινῶν ἐτῶν, ὁ Ὄργανισμὸς Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Συνεργασίας, διὰ τὴν μελέτην τῶν συστημάτων ἀγροτικῆς πίστεως, ἄτινα ἰσχύουν εἰς τὰς μετεχούσας τοῦ σχεδίου Μάρσαλ χώρας, ἐπρότεινεν ὅπως, διὰ τὴν κάλυψιν τῶν εἰς κεφάλαια ἀναγκῶν τῶν ἰδρυμάτων ἀγροτικῆς πίστεως τῆς Εὐρώπης, δημιουργηθῇ ἐν εἰδικὸν διεθνὲς κεφάλαιον δανείων ἢ ἀσφαλείας, οἱ πόροι τοῦ ὁποίου θὰ ἦτο δυνατόν νὰ προέλθουν ἐν μέρει μὲν ἀπὸ τὴν Ἀμερικανικὴν Βοήθειαν, ἐν μέρει δὲ ἀπὸ εἰσφοράς τῶν χωρῶν, αἵτινες εἶναι μέλη τοῦ Ὄργανισμοῦ Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Συνεργασίας. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο, κατὰ τὴν πρότασιν τῆς Ἀποστολῆς, θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ εἴτε διὰ τὴν ἀπ' εὐθείας παροχὴν δανείων, εἴτε διὰ τὴν ἐγγύησιν τῶν δανείων τὰ ὁποῖα θὰ ἐχορηγοῦντο ἀπὸ τὴν Διεθνή Τράπεζαν Ἀναπτύξεως καί Ἀνασυγκροτήσεως ἢ ἀπὸ ἄλλους δανειστάς. Ἡ δευτέρα δὲ αὕτη λύσις ἐχαρακτηρίζετο ὡς ἡ καλυ-

τέρα, διότι τὸ κεφάλαιον θὰ ἐπέτρεπε τὸν πολλαπλασιασμόν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δανείων καὶ τὸ ὄλικόν ποσὸν τῶν χορηγηθησομένων δανείων θὰ ἠδύνατο νὰ ἀνέλθῃ εἰς ἓνα ἀριθμὸν πολὺ ἀνώτερον ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν ὅποιον θὰ ἐξέφραζεν αὐτὸ τοῦτο τὸ κεφάλαιον ἀσφαλείας.

Διευτυοῦτο ἐν τούτοις ἡ ἀποψις ὅτι ἡ ἐπιτυχία δανείου, εἴτε ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὴν Διεθνή Τράπεζαν Ἀνασυγκροτήσεως καὶ Ἀναπτύξεως εἴτε διὰ τοῦ προτεινομένου νὰ ἰδρυθῇ εἰδικοῦ διεθνοῦς κεφαλαίου ἀσφαλείας, θὰ ἠδύνατο νὰ προσκρούσῃ, ὡς πρὸς τινὰ ἰδρύματα ἀγροτικῆς πίστεως, εἰς τὴν σμικρότητα τοῦ κεφαλαίου αὐτῶν. Τὰ ἰδρύματα ταῦτα, ἐὰν κατῶρθωνον νὰ ἐπιτύχουν αἰσθητὴν αὐξησιν τοῦ κεφαλαίου των, θὰ εὐρίσκοντο εἰς θέσιν ὄχι μόνον νὰ συνάπτουν εὐχερέστερον καὶ ταχύτερον δάνεια ἐπὶ τῶν ξένων ἀγορῶν, ἀλλὰ καὶ ἄλλα τινὰ εὐεργετήματα νὰ ἀποκοτῶν.

Ἡ ἀνωτέρω πρότασις παρουσιάζει ὅλως ἰδιαιτέραν σπουδαιότητα διὰ τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος τῆς ὁποίας τὸ κεφάλαιον ἐξηνεμίσθη κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐχθρικῆς κατοχῆς, συνεπιεία τοῦ ἐφαρμοσθέντος κατ' αὐτὴν ἀχαλινώτου νομισματικοῦ πληθωρισμοῦ. Ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος στερεῖται σήμερον ἰδίου κεφαλαίου, πρᾶγμα τὸ ὅποιον παρακωλύει σοβαρῶς τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῆς δραστηριότητός της. Ὑφίσταται ὅθεν ζήτημα ὅπως ἡ Τράπεζα αὕτη ἀποκτήσῃ τὸ ταχύτερον τὸ κεφάλαιον τοῦ ὁποίου ἔχει ἀνάγκην, διὰ τὴν εὐρύτεραν καὶ ἀποτελεσματικωτέραν ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς της.

Πρὸς τακτοποίησιν τοῦ ζητήματος τούτου ἀπεφασίσθη, πρὸ τινῶν ἐτῶν, ὅπως προικοδοτηθῇ ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος δι' ἑνὸς ποσοῦ 2.000 ἑκατομμυρίων δραχμῶν ἐκ κεφαλαίων τῆς Ἀμερικανικῆς Βοηθείας. Ὁρίσθη πρὸς τούτοις ὅτι ἡ καταβολὴ τοῦ ποσοῦ τούτου εἰς τὴν Τράπεζαν θὰ ἐγίνετο ὡς ἀκολουθῶς: 1.000 ἑκατομμύρια θὰ κατεβάλλοντο ὑπὸ μορφήν μετοχικοῦ κεφαλαίου ἐπὶ ἑτησίῳ τόκῳ 3% διὰ τὰ πρῶτα δύο ἔτη καὶ 4% διὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη. Οἱ δεδουλευμένοι τόκοι, δηλαδὴ ποσὸν ἐτήσιον 30 ἕως 40 ἑκατομμυρίων δραχμῶν, θὰ ἐποπιοθετοῦντο ὑπὸ τοῦ κράτους ἐκ νέου εἰς τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν διὰ τὴν αὐξησιν τῶν μεσοπροθέσμων χορηγήσεων αὐτῆς. Τὸ ὑπόλοιπον ἐξ ἄλλου ποσοῦ τῶν 1.000 ἑκατομμυρίων δραχμῶν θὰ κατεβάλλετο ὑπὸ μορφήν νέας προικοδοτήσεως, ἀτόκου καὶ μὴ ἐξοφλητέας. Ἡ ἀπόφασις ὁμῶς αὕτη, μέχρι σήμερον, μένει ἀνεκτέλεστος.

Ἀλλὰ διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῶν ἀγροτικῶν πιστωτικῶν ἰδρυμάτων τῆς Εὐρώπης ὁ Ὄργανισμὸς Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Συνεργασίας ἔκαμε καὶ ἄλλην πρότασιν. Κατὰ τὴν πρότασιν ταύτην, δεόν νὰ δημιουργηθῇ, εἰς ἑκάστην ἐνδιαφερομένην χώραν, ἓν κεφάλαιον, τὸ ὅποιον θὰ χρησιμεύῃ ὡς ἐγγύησις διὰ τὴν χορήγησιν πιστώσεων εἰς ἐπιχειρήσεις συνεπαγομένης ὑψηλοῦς σχετικῶς κινδύνους καὶ μὴ δυναμένης ὡς ἐκ τούτου νὰ ἀπολαύσῃ

τῶν ἰσχυουσῶν σήμερον πιστωτικῶν εὐκολιῶν. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο, τὸ ὅποιον θὰ πρέπει νὰ ὀνομασθῇ κεφάλαιον ἐγγυήσεως καὶ τὸ ὅποιον ἔχει ἤδη δημιουργηθῇ εἰς τὴν Γαλλίαν, τὴν Ὀλλανδίαν καὶ τὴν Ἑλβετίαν, θὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ τὴν παροχὴν ἐγγυήσεως ὑπὲρ τῶν δανείων τὰ ὅποια θὰ χορηγοῦνται εἰς τοὺς νέους ἀγρότας, τοὺς ἐστερημένους κεφαλαίων, ἀλλ' ἐπιθυμοῦντας νὰ ἰδρῦσουν ἀγροτικὴν ἐκμετάλλευσιν, ἐπίσης εἰς τὰς γεωργικὰς συνεταιρικὰς ὀργανώσεις, αἵτινες θὰ προβαίνουν εἰς τὴν σύστασιν γεωργικῶν βιομηχανιῶν. Κατὰ τὸν Ὀργανισμόν Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Συνεργασίας, ἐὰν τὸ κεφάλαιον ἐγγυήσεως παρῆεν ἐγγύησιν καλύπτουσαν τὰς ζημίας μέχρι τοῦ 25 % τοῦ συνολικοῦ ποσοῦ τῶν δανείων, τότε κεφάλαιον, παραδείγματος χάριν, 10 ἑκατομμυρίων δολλαρίων θὰ ἀνταπεκρίνετο εἰς δάνεια 40 ἑκατομμυρίων δολλαρίων. Προστίθεται ὅμως ὅτι τὰ δάνεια ταῦτα, λόγω τῶν μεγαλύτερων κινδύνων τοὺς ὁποίους συνεπάγονται, θὰ πρέπει νὰ ὑπάγονται εἰς ἓνα ἐκ τῶν ὑστέρων ἔλεγχον αὐστηρότερον ἀπὸ ἐκεῖνον ὃ ὁποῖος ἀσκεῖται ἐπὶ τῶν δανείων τῶν χορηγουμένων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν συνήθων μεθόδων.

Πρέπει δὲ νὰ λεχθῇ ἀκόμη ὅτι τὸ ζήτημα τῆς ἀνεπαρκείας τῶν ἀγροτικῶν πιστωτικῶν ἰδρυμάτων τῆς Εὐρώπης σχετίζεται μὲ τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων, αἵτινες πρέπει νὰ ὑπάρχουν ἐν ἑκάστη χώρᾳ μεταξὺ τῶν συστημάτων ἀγροτικῆς πίστεως καὶ κεντρικοῦ τραπεζιτικοῦ συστήματος. Εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας, ἡ ἀνάγκη τῆς καταπολεμήσεως τοῦ φαινομένου τῶν πληθωριστικῶν πιέσεων ὠδήγησεν εἰς τὴν ἐπιβολὴν ὠρισμένου ἐλέγχου ἐπὶ τῆς πίστεως, ὃ ὁποῖος ἀσκεῖται ἐνίοτε διὰ τοῦ καθορισμοῦ ἀνωτάτου ὁρίου εἰς τὸ ποσὸν τῶν δυναμένων νὰ διατεθοῦν εἰς τὴν γεωργίαν πιστώσεων. Πρόδηλον εἶναι ὅμως ὅτι ὁ ἔλεγχος τῆς πίστεως, ἀσκούμενος κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον, ἀποτελεῖ ἐμπόδιον ὄχι μόνον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς ἀποκρούσεως τῶν πληθωρικῶν τοῦ νομίσματος πιέσεων. Δὲν πρέπει νὰ λησμονηθῇ, ἐν προκειμένῳ, ὅτι πᾶν δάνειον τὸ ὅποιον συντελεῖ, ὡς ἐκ τῆς φύσεώς του, εἰς τὴν αὐξησιν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς εἶναι ἀντιπληθωρικὸν ὡς ἐκ τῶν συνεπειῶν του. Πρέπει ἐπομένως, ὅταν τίθεται ἀνώτατον ὄριον εἰς τὴν χορήγησιν τῶν γεωργικῶν δανείων, νὰ ὀρίζεται τοῦτο ὅσον τὸ δυνατόν ὑψηλότερον.

ΑΙ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΔΙΩΤΙΚΗΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΝ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Κ. ΨΑΡΟΥ

Συμβούλον Ἐπικρατείας
Καθηγ. τῆς Ἀνωτάτης Βιομ. Σχολῆς

1. Ἡ παρέμβασις τῆς δημοσίας διοικήσεως εἰς τὴν ἐλευθέραν ἐπιχειρηματικὴν δραστηριότητα γενικῶς.—2. Παρεμβάσεις εἰς τὴν αὐτονομίαν τῆς ἐπιχειρήσεως.—3. Παρεμβάσεις εἰς τὴν ἐπιχειρήσιν τῶν ἐργαζομένων.—4. Παρεμβάσεις τῆς δημοσίας διοικήσεως εἰς τὸ μέγεθος τῆς ἐπιχειρήσεως.—5. Παρεμβάσεις τῆς δημοσίας διοικήσεως εἰς τὰς διαρθρώσεις τῆς ἀγορᾶς.—6. Παρεμβάσεις τῆς δημοσίας διοικήσεως εἰς τὴν ἐγκατάστασιν τῆς ἐπιχειρήσεως.—7. Παρέμβασις διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ φορέως τῆς ἐπιχειρήσεως.

1. Ἡ παρέμβασις τῆς δημοσίας διοικήσεως εἰς τὴν ἐλευθέραν ἐπιχειρηματικὴν δραστηριότητα γενικῶς. Α'. Τὸ οἰκονομικὸν καὶ νομικὸν ἐκεῖνο φαινόμενον, τὸ ὁποῖον ὀνομάζομεν συνήθως δημοσίαν ἐπιχειρήσιν, κατ' ἀντιδιαστολὴν ἐκείνου τὸ ὁποῖον ὀνομάζομεν συνήθως ἐπιχειρήσιν ἰδιωτικὴν, οὔτε σαφῶς διακεκριμένον εἶναι τῆς ὅλης ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητος οὔτε καὶ ἐνιαῖα χαρακτηριστικὰ καὶ τύπους διαμορφώσεως παρουσιάζει. Ἀντιθέτως μάλιστα ἀποτελεῖ μέρος τῆς γενικωτάτης καὶ διασπάρτου καταστάσεως τῆς δημοσιοποιήσεως τῆς οἰκονομίας ἣτις ἐκδηλοῦται εἰς τὸ σύγχρονον οἰκονομικὸν καθεστῶς πάσης κοινωνίας, οὕτως ὥστε καὶ ἡ δημοσιοποίησις τῆς ἐπιχειρήσεως νὰ εἶναι στενῶς συνυφασμένη μὲ ὅ,τι ὀνομάζομεν καθεστῶς ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως καὶ νὰ παρουσιάζη μίαν μεγάλην κλίμακα διαμορφώσεων καὶ σχέσεων, ἣτις ἄρχεται ἀπὸ τῶν ἀπλῶν παρεμβάσεων τῆς δημοσίας ἐξουσίας εἰς τὴν ἐλευθέραν ἐπιχειρηματικὴν δραστηριότητα καὶ καταλήγει εἰς τὴν ἀπορρόφησιν ὑπὸ τῆς δημοσίας ἐξουσίας τῆς ἐπιχειρήσεως. Εἰς ὅλην τὴν κλίμακα καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν σχέσεων αὐτῶν μεταξύ δημοσίας ἐξουσίας καὶ ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητος ἐνυπάρχει μία κοινὴ σκοπιμότης τοῦ δημοσίου δικαίου: νὰ ὑποτάξῃ τὴν οἰκονομικὴν λειτουργίαν τῆς ἐπιχειρήσεως εἰς ὠρισμένους ὅρους, ὑποχρεώσεις ἢ περιορισμούς γενικωτέρου συμφέροντος¹.

1. Δ. Στεφανίδη, Εἰσαγωγή εἰς τὴν ἐφηρμοσμένην κοινωνικὴν οἰκονομίαν, 1952, σελ. 61, ἐπιδιώκεται ὅπως αἱ αὐτόματι ἐκδηλώσεις τῶν παραγωγικῶν προσπαθειῶν παύσουν βαθμιαίως νὰ κατευθύνουν τὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν. Γενικώτερον βλ. αὐτόθι σελ. 61—67.

Κατά συνέπεια η μελέτη του συγχρόνου καθεστώτος της επιχειρήσεως εν γένει επιβάλλει ὅπως εξετασθῶσιν ὅλαι αἱ μορφαὶ ὡς λαμβάνουν αἱ ἐπεμβάσεις εἰς τὴν ἐλευθέραν ἐπιχειρηματικὴν δραστηριότητα τῆς δημοσίας ἐξουσίας ἀπὸ ἀπόψεως εἶδους καὶ ἐντάσεως αὐτῶν μέχρι τῆς τελικῆς μορφῆς αὐτῶν, ἥτις εἶναι πλήρης ἀλλαγὴ τοῦ φορέως τῆς ἐπιχειρήσεως¹.

Β'. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς ἐλευθέρως οικονομικῆς δραστηριότητος δεόν νὰ διαλευκανθοῦν προκαταβολικῶς ὠρισμένα σημεῖα. Ἐσυνηθίσαμεν ἐκ παραδόσεως καὶ ἐκ ψυχολογικῆς ἐπιρροῆς ὠρισμένων νομικῶν σχημάτων καὶ τύπων, οὓς μᾶς παρέδωσε τὸ κλασσικὸν ἰδιωτικὸν δίκαιον, νὰ πιστεύωμεν ὅτι ὑφίσταται πράγματι ἐλευθέρως οἰκονομικὴ πρωτοβουλία καὶ δραστηριότης, ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι ὁ ἰδιώτης ἐπιχειρηματίας δύναται κατ' αὐτόνομον βούλησιν νὰ ρυθμίῃ τὴν πορείαν τῆς ἐπιχειρήσεώς του καὶ νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ μείζονος κέρδους ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ κοινῶν ἰδιωτικοῦ δικαίου. Ἡ ἀντίληψις αὕτη εἶναι κατὰ βάσιν ἐσφαλμένη καὶ ἀποτελεῖ μίαν ἐκτὸς πραγματικότητος μεταφορὰν τῆς φιλελευθέρως οὐτοπίας, καθ' ἣν ὁ νόμος τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ δημιουργεῖ αὐτομάτως τὴν οἰκονομικὴν ἰσορροπίαν καὶ τὴν κοινωνικὴν δικαιοσύνην. Ἀντιθέτως ἡ σύγχρονος οἰκονομικὴ ἀνάλυσις ἀπέδειξε καὶ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου μέχρι ποίου σημείου δὲν ὑφίσταται ἐλευθέρως οἰκονομικὴ ἀγορὰ ἀνταγωνισμοῦ ἀλλὰ οἰκονομικὴ ἀγορὰ εἰς ἡμιμονοπωλιακὴν κατάστασιν, οὕτως ὥστε ἡ ἰδιωτικὴ οἰκονομικὴ πρωτοβουλία νὰ καθορίζεται κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῶν ἰδίων νόμων καὶ καταστάσεων οὓς δημιουργοῦσιν αἱ ἡμιμονοπωλιακαὶ διαμορφώσεις καὶ αἱ συγκεντρώσεις τῶν οἰκονομικῶν μονάδων καὶ δυνάμεων ἐν τῇ οἰκονομίᾳ².

Ἄφ' ἑτέρου τὸ ἰδιωτικὸν καὶ ἐμπορικὸν δίκαιον, ὡς διεμορφώθη ἤδη κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, ἰδίᾳ διὰ τῶν θεσμῶν τῶν ἀνωτύμων καὶ λοιπῶν ἐμπορικῶν ἑταιρειῶν, περιέβαλε τὴν ἰδιωτικὴν ἐπιχειρηματικὴν δραστηριότητα διὰ πλείστων ὄσων περιορισμῶν, δεσμεύσεων, προϋποθέσεων δράσεως, ἐλέγχων καὶ τύπων ἐνεργείας, οἵτινες ἐθεωρήθησαν, παραδόξως ἀπὸ πολλοῦ, ὡς φυσικὸν καὶ αὐτονόητον παρακολούθημα τῆς λεγομένης ἐλευθέρως δραστηριότητος. Τέλος ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἐπαγγελματικῶν ὀργανώσεων καὶ τῶν γενικωτέρων δι' αὐτῶν ταξικῶν σχημάτων ἐπέβαλε μέσῳ τῆς ἰδίας τούτων ἐπαγγελματικῆς συλλογικῆς διοικήσεως

1. Διὰ τὸ γενικὸν ζήτημα τῆς κρίσεως τοῦ καπιταλιστικοῦ καθεστώτος καὶ τῆς ἀνάγκης τῶν παρεμβάσεων τῆς δημοσίας ἐξουσίας εἰς τὴν οἰκονομικὴν δραστηριότητα ἐν γένει βλ. Β. V. Damalas, *La crise du capitalisme et le problème de l'économie dirigée* 1946, σ. 228 ἑπ. Α. Angelopoulos, *Planisme et progrès social*, 1953.

2. E. H. Chamberlin, *La théorie de la concurrence monopolistique*, 1933. J. Robinson, *The economics of imperfect competition*, 1933. G. Pirou, *La valeur et le prix*, 1948. J. Marchal, *Le mécanisme des prix*, 1948.

νέους θεσμούς, πρόσανατολισμούς και βάρη εις τὴν ἐπιχειρηματικὴν δραστηριότητα. Ὅθεν ἡ καταγωγὴ τῆς ἐκδηλώσεως τοῦ παρεμβατισμοῦ τῆς δημοσίας ἐξουσίας εις τὴν ἰδιωτικὴν ἐπιχειρήσιν δέον νὰ ἀναζητηθῆ εἰς τὸ ἤδη ὑπὸ τὸ φιλελεύθερον καθεστῶς δημιουργηθὲν κλίμα τῆς ζωῆς τῆς ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητος, καθ' ὃ αὕτη ἦτο ἤδη πολλάκις διὰ γενικωτέρων κανόνων δεσμία καὶ ἐκ συλλογικῶν καταστάσεων ἐξηρητημένη.

Γ'. Εἰς τὴν ἰδιωτικὴν ἐπιχειρήσιν τρία εἶναι τὰ βασικὰ στοιχεῖα τὰ συνυφασμένα πρὸς τὴν φύσιν αὐτῆς: α) ἡ νομικὴ ἐγγύησις τοῦ δικαιώματος τῆς ἀπεριορίστου κατ' ἀρχὴν ἰδιοποιήσεως τῶν ἐκ τῆς ἐπιχειρήσεως πηγαζόντων ἀγαθῶν καὶ τῆς κατὰ βούλησιν χρήσεως τούτων, β) ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτονομίας τοῦ ἰδιοκτῆτου τῆς ἐπιχειρήσεως ἐν τῇ διοικήσει αὐτῆς καὶ γ) τὸ βασικὸν κίνητρον τοῦ μεγαλυτέρου δυνατοῦ κέρδους ὅπερ καθορίζει τὴν δραστηριότητα τοῦ ἐπιχειρηματίου. Ἀποτέλεσμα τῆς συνδρομῆς τῶν τριῶν τούτων οἰκονομικῶν-νομικῶν ὄρων εἶναι ὅτι ὁ ἐπιχειρηματίας, παρ' ὅτι φαίνεται ὅτι ἀκολουθεῖ τὸν ἀντίθετον κανόνα, προσπαθεῖ πράγματι νὰ διασπᾷ τὴν σχέσιν ἐξαρτήσεως ἣτις ὑπάρχει μεταξύ τοῦ κόστους τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς τιμῆς τῶν ἀγαθῶν ἢ τῶν ὑπηρεσιῶν ὅς προσφέρει, διὰ τῆς τάσεως ὑψώσεως τῆς τιμῆς τῶν προϊόντων¹. Καὶ ἐὰν μὲν λειτουργήσῃ ὁ νόμος τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως πρέπει εἰς τὸ ἀνοιγμα παντὸς κέρδους ἐν τῇ ἀγορᾷ νὰ σπεύσουν νὰ εἰσέλθουν νέαι ἐπιχειρήσεις, ν' αὐξήσῃ ἡ προσφορὰ καὶ οὕτω νὰ προσεγγίσῃ ἡ τιμὴ εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ πραγματικοῦ κόστους. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν συμβαίνει ἢ ἐν μέρει συμβαίνει καὶ οἱ ὑφιστάμενοι ἐκάστοτε ἐπιχειρηματῖαι ἔχουν πάντα λόγον νὰ καταβάλουν πᾶσαν τέχνην διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν λειτουργίαν τοῦ νόμου ἐκείνου, ἀκριβῶς ἵνα ἐπιτύχουν τὴν ἀνεξαρτοποίησιν τοῦ κέρδους ἀπὸ τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς.

Ὅθεν ἐὰν ὁ ἐπιχειρηματίας ἐκπροσωπεῖ τὸ συμφέρον τοῦ μείζονος κέρδους ἀνεξαρτήτως κόστους, ἡ δημοσία ἐξουσία ἐκπροσωπεῖ ἀντιθέτως τὸ μείζον συνολικὸν ὄφελος, χωρὶς τὸ ἀτομικὸν ἐπιχειρηματικὸν κέρδος, δηλαδὴ τὴν ἀντίθετον θέσιν. Ὅθεν ἐκ τῆς ἀντιθέσεως αὐτῆς προκύπτει ἡ κρατικὴ παρέμβασις καὶ σχηματίζεται τελικῶς ἡ ἔννοια τῆς δημοσίας ἐπιχειρήσεως σκοπούσης νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ γενικοῦ συμφέροντος μὲ τὸ ἐλάχιστον, πάντως τὸ ἀληθές, παραγωγικὸν κόστος, ἄνευ τῆς παρεμβολῆς τῆς ἱκανοποιήσεως ἰδιωτικοῦ συμφέροντος. Ἐκ τῆς ἐκδηλώσεως οὕτω τῆς ἀντιθέσεως μεταξύ ἰδιωτικοῦ καὶ δημοσίου συμφέροντος ἐπήγαγεν ὁ πρῶτος μέγας κύκλος τῶν παρεμβάσεων τῆς

1. J. Meynaud, *Politique économique comparée*, Cours 1954-1955, II σ. 604.
G. L. Champion, *Traité des entreprises privées*, 1948, II σελ. 327.

δημοσίας εξουσίας εις τήν ιδιωτικήν ἐπιχείρησιν, ὃν δυνάμεθα νά ὀνομάσωμεν ἐπέμβασις εις τήν αὐτονομίαν τῆς ἐπιχειρήσεως¹.

Κατά ταῦτα ἡ ἀρχή τῆς παρεμβάσεως τοῦ Κράτους εις τήν ιδιωτικήν ἐπιχείρησιν μέ κριτήρια δημοσίου συμφέροντος εἰσάγει μίαν νέαν θέμελίωσιν εις τήν οἰκονομικήν λειτουργίαν, καθ' ἣν τὸ ἐκ τῆς ἐκμεταλλεύσεως κέρδος δέν διέπεται μόνον ὑπὸ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν ιδιωτικῶν συμφερόντων ἀλλά καί ὑπὸ τῆς ἐπιβολῆς τοῦ κριτηρίου τοῦ γενικοῦ συμφέροντος.

Δ'. Περαιτέρω ὁμως εἶναι φανερόν, ὅλη δέ ἡ οἰκονομική ἀνάλυσις ἐπιβεβαιοῖ τοῦτο, ὅτι ὁ συνδυασμός τῶν τριῶν στοιχείων τῆς ιδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως ἐπὶ σκοπῶ ἐπιτεύξεως τοῦ μείζονος κέρδους ἔχει ἄμεσον ἀποτέλεσμα ἐπὶ τοῦ μεγέθους τῆς ἐπιχειρήσεως, ἧς ἡ αὔξησις δίδει εἰς τὸ κέρδος σταθερόν καί αὔξον περιεχόμενον². Κατά συνέπειαν ἱκανοποίησης διὰ τῆς μεθόδου αὐτῆς τοῦ κέρδους σημαίνει δυνατότητα διασπάσεως τῆς σχέσεως κόστους καί κέρδους, τοῦτο δέ προκαλεῖ ἑτέραν μεγάλην σειρὰν ἐπεμβάσεων τῆς δημοσίας εξουσίας εις τήν ἐπιχείρησιν, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸν κύκλον τῶν λεγομένων παρεμβάσεων εἰς τὸ μέγεθος τῶν ἐπιχειρήσεων. Πρὸς τὸν κύκλον δέ αὐτὸν συναρτᾶται κατὰ κάποιον τρόπον καί ὁ ἕτερος κύκλος τῶν παρεμβάσεων ὁ ἀναφερόμενος εἰς τήν ἐγκατάστασιν τῶν ἐπιχειρήσεων.

Ε'. Ὑπὸ τὴν ἐξέλιξιν αὐτὴν ὁ τελευταῖος κύκλος τῶν παρεμβάσεων συναρτᾶται πρὸς τὴν βασικὴν ἀλλαγὴν τοῦ κινήτρου τῆς ἐπιχειρήσεως διὰ τῆς ὑποκαταστάσεως πλήρως τοῦ δημοσίου συμφέροντος εἰς τὸ ἰδιωτικὸν τοιοῦτον, εἴτε εἰς ὑφισταμένας ἤδη ἐπιχειρήσεις εἴτε διὰ τῆς ἀναλήψεως νέων τοιούτων.

Βεβαίως μεταξὺ τοῦ τελευταίου τούτου κύκλου τῶν παρεμβάσεων, τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν κυρίως κρατικὴν ἐπιχειρηματικὴν δραστηριότητα καί τῶν ἄλλων κύκλων τῶν παρεμβάσεων δέν ὑπάρχει συνήθως ἄμεσος σχέσις καί συνέχεια, καίτοι δύναται ἐν τῇ γενικῇ πολιτικῇ τοῦ κράτους νά συνδέωνται. Ὑπάρχει ὁμως ἡ αὐτὴ σκοπιμότης μέ διαφορὰν μόνον ἐντάσεως καί ἐκτάσεως ἐπεμβάσεως εἰς τὴν διάρθρωσιν τοῦ οἰκονομικοῦ καθεστῶτος³.

1. R. E. Lane, *The regulation of businessmen, social conditions of government, economic control*. 1952. Διὰ τὴν μελέτην εἰδικώτερον τῶν πολυπληθῶν παρεμβάσεων τοῦ κράτους ἐν Η.Π.Α. εἰς τὴν ἰδιωτικὴν ἐπιχείρησιν βλ. M. Anshen-F. D. Wormuth, *Private enterprise and public policy*, 1954.

2. G. S. Campion, *op. cit.* 1945, I σελ. 119 ἐπ. Βλ. καί A. Murat, *Economie privée des entreprises*, 1952, σελ. 217 ἐπ.

3. Παρέχεται ἡ ἐντύπωσις ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς ὀργανώσεως τῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι πρόβλημα ἀνήκον πρὸς μελέτην καί λύσιν εἰς τὴν ἐπιστήμην τῆς ὀργανωτικῆς καί τῆς ἐφηρμοσμένης οἰκονομικῆς, αἵτινες παρέχουν τὰς ζητούμενας λύσεις ἐπὶ τῇ βάσει

Όσον λοιπόν και ἂν θέλωμεν νὰ τὸ ἀμελήσωμεν, ὅλα αὐτὰ τὰ συστήματα τῆς παρεμβάσεως δημιουργοῦν ἤδη μίαν γενικὴν κατάστασιν εἰς τὴν ζωὴν τῆς ἐπιχειρήσεως, ἕνα κλίμα κατευθυνομένης οικονομικῆς δραστηριότητος, ὅπερ προσδίδει κατὰ βάθος εἰς τὴν ὅλην οἰκονομίαν κατάστασιν καθεστῶτος καὶ ὄρων δράσεως μορφῆς δημοσιοποιήσεως ἢ ἐθνικοποιήσεως, δημιουργοῦν τουτέστι κατάστασιν οἰκονομικοῦ συνόλου προοριζομένου διὰ γενικὰ κατὰ τὸ δυνατόν συμφέροντα ¹.

2. Παρεμβάσεις τῆς δημοσίας διοικήσεως εἰς τὴν αὐτονομίαν τῆς ἐπιχειρήσεως. Α'. Αἱ ἐπεμβάσεις αὗται ἀναφέρονται εἰς τὴν προσπάθειαν τοῦ κράτους νὰ ἐλέγξη, κανονίσῃ, περιορίσῃ καὶ κατευθύνῃ τὴν αὐτονομίαν τοῦ διοικοῦντος τὴν ἐπιχείρησιν διὰ λόγους γενικωτέρου οἰκονομικοῦ συμφέροντος. Παραμένει οὕτω ἐδῶ ὁ κανὼν ὅτι τὸ δικαίωμα διοικήσεως τοῦ ἐπιχειρηματίου δὲν καταλύεται.

Αἱ παρεμβάσεις αὗται ἀπὸ ἀπόψεως μορφῶν, δηλαδὴ ὀργάνων ἀσκήσεως τούτων, δύνανται νὰ εἶναι τριῶν εἰδῶν. Εἴτε ἀσκοῦνται ὑπὸ τῶν ὀργάνων τῆς δημοσίας διοικήσεως, οὕτως ὥστε κατ' οὐσίαν ἕνας νέος ἀλλ' ἐξωτερικὸς παράγων προστίθεται εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς ἐπιχειρήσεως. Εἴτε ἀσκοῦνται ὑπὸ τῶν ἐν τῇ ἐπιχειρήσει ἐργαζομένων, οὕτως ὥστε ὑπάρχων ἐν τῇ ἐπιχειρήσει παράγων προσλαμβάνει διάφορον παρὰ τῇ διοικήσει αὐτῆς σημασίαν. Εἴτε ἀσκοῦνται ὑπὸ τοῦ ἐπαγγελματικοῦ κλάδου διὰ τοῦ συλλογικοῦ ὄργανου τοῦ ἐπαγγέλματος.

Β'. Ὁλόκληρος ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ τοῦ κράτους καὶ αἱ πάσης φύσεως παρεμβάσεις αὐτοῦ εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν ἐπηρεάζουν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως τὴν ἐπιχείρησιν : κοινωνικὴ πολιτικὴ, ἐργατικὴ πολιτικὴ, φορολογικὴ πολιτικὴ, πολιτικὴ διανομῆς ἀγαθῶν καὶ πρώτων ὑλῶν, πολιτικὴ τιμῶν, πολιτικὴ ἐπενδύσεων κλπ., τὰ πάντα ἐν τελικῇ ἀναλύσει καταλήγουν νὰ καθορίσουν ἕνα συντελεστήν δεσμεύοντα ἢ ἐπηρεάζοντα τὴν ζωὴν τῆς ἐπιχειρήσεως ². Ἄλλ' ἐν προκειμένῳ θὰ ὀμιλήσωμεν περὶ τῶν εἰδικῶν καὶ συγκεκριμένων ἐκείνων παρεμβάσεων τῶν εὐθέως ἐπὶ τῆς λειτουργίας τῆς ἐπιχειρήσεως, μέσῳ περιορισμοῦ τῆς αὐτονομίας τοῦ ἐπιχειρηματίου, ἀσκουμένων.

τῶν δεδομένων τῆς Ἰδιωτικῆς οικονομικῆς καὶ τῆς ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητος. Ἐν τούτοις πόσον ἐπηρεάζει καὶ καθορίζει τὴν ὀργανώσιν τῆς Ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως ἀμέσως καὶ ἐμμέσως ἡ κρατικὴ παρέμβασις βλ. I. Χρυσόχοῦ, Ὁργάνωσις καὶ Διοίκησις τῶν ἐπιχειρήσεων, 1958, σελ. 189, 66, 58, 55 κλπ. Διὰ τὴν σημασίαν τῆς δημοσίας παρεμβάσεως εἰς τὸν τομέα τῆς πιστοδοτήσεως τῆς ἐπιχειρήσεως βλ. G. Defossé, La gestion financière des entreprises 1948, σελ. 107 ἐπ.

1. P. Durant, les fonctions publiques de l'entreprise privée, ἐν Droit Social, 1945, σελ. 246 ἐπ.

2. Περὶ τῆς ἐπιρροῆς ἣν ἔχει ἡ νομικὴ μορφή τῆς ἐπιχειρήσεως ἐπὶ τῆς λογιστικῆς ὀργανώσεως βλ. Μ. Τσιμάρρα, Ἀρχαὶ Γενικῆς Λογιστικῆς, Β' ἐκδ., σελ. 30 καὶ 50 ἐπ.

α) Δέν είναι ανάγκη νά ὑπομνήσωμεν διὰ μακρῶν τοὺς τεχνολογικούς καὶ μηχανολογικούς ἐλέγχους τῶν ἐπιχειρήσεων ἀπὸ ἀπόψεως ἀσφαλείας, ὑγιεινῆς κλπ. ¹.

β) Τοὺς ἐλέγχους τῶν ποιοτήτων τῶν παραγομένων ἢ καὶ πωλουμένων προϊόντων τοὺς ἐπιβαλλομένους ὑπὸ τοῦ 'Αγορανομικοῦ Κώδικος ².

γ) Τὴν διατίμησιν ἢ κοστολόγησιν πολλῶν κατηγοριῶν παραγομένων ἀγαθῶν ὡσαύτως δυνάμει τοῦ 'Αγορανομικοῦ Κώδικος ³.

δ) Ὁ σοβαρώτερος τῶν ἐλέγχων εἶναι ἡ διὰ τὴν ἐπέκτασιν τῆς βιομηχανικῆς ἢ βιοτεχνικῆς ἐπιχειρήσεως ἢ διὰ τὴν μεταβολὴν τοῦ εἶδους παραγωγῆς ἀπαιτήσις προηγουμένης ἀδείας τῆς διοικήσεως ('Υπ. Βιομηχανίας), διαπιστοῦσης τὸ ἀπὸ ἀπόψεως συμφέροντος τῆς ἐθνικῆς καὶ τοπικῆς οἰκονομίας ἐνδεδειγμένον τῆς αἰτουμένης ἀναπτύξεως ἢ μεταβολῆς. Διὰ τοῦ ἐλέγχου τούτου δύναται νά ἐπιβληθῇ περιορισμὸς εἰς τὸ ἐκ τῆς οἰκονομικῆς ἰδιοκτησίας πηγάζον δικαίωμα τῆς ἀπεριορίστου χρησιμοποίησεως τοῦ ἐκ τῆς ἐπιχειρήσεως κέρδους διὰ τὴν ἐν τῷ ἀνταγωνισμῷ ἀνάπτυξιν καὶ ἰσχυροποίησιν τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἡ αὕτη ἀδεια ἀπαιτεῖται καὶ διὰ τὴν ἰδρυσιν βιομηχανίας καὶ βιοτεχνίας, δυναμένου οὕτω νά ἐπέλθῃ περιορισμοῦ εἰς τὴν ἐλευθέραν ἐπιλογὴν τῆς ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητος καὶ τῆς χρησιμοποίησεως τῆς ἀτομικῆς κτήσεως ⁴.

ε) Ἐτερος θεμελιώδης περιορισμὸς τῆς αὐτονομίας τοῦ ἐπιχειρηματίου εἶναι ἡ ἐπέμβασις τοῦ κράτους εἰς τὰς σχέσεις κεφαλαίου καὶ ἐργασίας καὶ ἡ ἀναγκαστικὴ ρύθμισις αὐτῶν ἐντὸς τῆς περιοχῆς τῶν ἐλευθέρων συμβατικῶν σχέσεων. Πρόσληψις τῶν ἐργατῶν διὰ μέσου τοῦ Γραφείου Εὐρέσεως Ἔργασίας, ἀναγκαστικὴ τοποθέτησις μισθωτῶν μέχρι ὠρισμένου ποσοστοῦ εἰς τὴν ἐπιχείρησιν, περιορισμοὶ εἰς τὴν ἀθρόαν ἀπόλυσιν μισθωτῶν καὶ εἰδικαὶ ἀποζημιώσεις λόγῳ ἀπολύσεως, καθορισμὸς κατωτάτων ὀρίων μισθῶν καὶ ἡμερομισθίων, κατάρτισις τῆς ἐργασιακῆς συμβάσεως μέσῳ τῆς διαδικασίας τῶν συλλογικῶν συμβάσεων, ἀναγκαστικὴ διαιτητικὴ διαδικασία πρὸς λύσιν τῶν συλλογικῶν διαφορῶν τῇ συμμετοχῇ τοῦ κράτους, ὑποχρεωτικαὶ ἀδειαι καὶ ὑποχρεωτικὴ ἀμοιβὴ ὠρισμένων ἡμερῶν μὴ ἐργασίας, ἀναγκαστικὴ εἰσφορά διὰ τὴν κοινωνικὴν ἀσφάλισιν τῶν ἐργαζομένων, περιορισμὸς τοῦ δικαιώματος ἀπεργίας εἰς τὸν ἐργοδότην, καθορισμὸς ἀνωτάτου ὀρίου ὥρων ἐργασίας καὶ εἰδικὴ πρὸς ὑπέρβασιν τούτων ἀδεια, ἀπαγορευομένης τῆς χρησιμοποίησεως τῶν αὐτῶν ἐργατῶν, εἰδικαὶ εὐθύναι ἐκ τῶν κινδύνων τῆς ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητος κ.λ.π. ⁵.

1. ν. ΔΚΣΤ/1912 κλπ.

2. ν.δ. 196/1946 κλπ.

3. ν.δ. 136/1946.

4. α. ν. 3-6/1935.

5. Θεσμοὶ τοῦ παρ' ἡμῖν ἰσχύοντος ἐργατικοῦ δικαίου, βλ. Χρ. Ἀγαλλοπούλου, Εἰσαγωγή εἰς τὸ ἐργατικὸν δίκαιον, 1958.

στ) Περιορισμοί πολλακίς επιβάλλονται καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰ ποσὰ καὶ τὰς πηγὰς τῆς χρηματοδότησεως τῶν ἐπιχειρήσεων. Οὕτω ἡ τραπεζικὴ πιστοδότησις διέπτεται, κατὰ τοὺς ὅρους καὶ τὰ ποσὰ, ὑπὸ κανόνων καθοριζομένων ὑπὸ τοῦ κράτους ¹. Ἐνίοτε ἐπιβάλλονται καὶ ἀπαγορεύσεις ἐκδόσεως κινητῶν ἀξιών διὰ δημοσίας ἐγγραφῆς (γαλλικὸς ν. τῆς 3-3-1925) ἢ εἰδικαὶ εὐνοϊκαὶ μεταχειρίσεις πρὸς τοῦτο (ἑλλ. νόμος 1957).

ζ) Πολλακίς ἐπιβάλλονται ἀπαγορεύσεις ἐνώσεων ἐπιχειρήσεων ἢ ἀντιθέτως δύναται νὰ ἐπιβληθῇ ἀναγκαστικὴ συγχώνευσις ἐπιχειρήσεων, ὡς παρ' ἡμῖν τῶν τραπεζικῶν ².

η) Δύναται νὰ ἐπιβληθῇ ἀναγκαστικὴ διαχείρισις τῆς ἐπιχειρήσεως λόγῳ εἰδικῆς προστάσιος τῶν πιστωτῶν, κατὰ παρέκκλισιν τῆς διαδικασίας τῆς πτωχεύσεως ³.

θ) Ἐπιβολὴ ἐπὶ ὠρισμένων κλάδων ἐπιχειρήσεων ὡς παρ' ἡμῖν π.χ. ἐπὶ τῆς ἀλευροβιομηχανίας, εἰδικῶν αὐστηρῶν ἐλέγχων προληπτικῶν καὶ κατασταλτικῶν καὶ ἄλλων περιορισμῶν ὡς ἐπὶ Τραπεζῶν, Ἀσφαλιστικῶν ἐπιχειρήσεων κλπ.

ι) Ἐπιβολὴ πολλακίς ἀναγκαστικῶν συμπράξεων καὶ συνεταιρισμῶν μεταξὺ τῶν ἐπιχειρηματιῶν, ὡς π.χ. παρ' ἡμῖν οἱ Ἀναγκαστικοὶ Συνεταιρισμοὶ σταφιδοπαραγωγῶν, κιτροπαραγωγῶν, μαστιχοπαραγωγῶν, ἀμπελουργῶν κλπ.

ια) Ἐπιβολὴ ἀναγκαστικῆς πωλήσεως εἰς τιμὴν ἀναγκαστικῶς καθορισμένην προϊόντων τοῦ ἐπιχειρηματίου, ὡς παρ' ἡμῖν ἐνίοτε ἡ συγκέντρωσις ἀγροτικῶν προϊόντων.

ιβ) Ἐπιβολὴ ἐλέγχων καὶ προϋποθέσεων εἰς τὰς μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ σχέσεις τῆς ἐπιχειρήσεως, π.χ. ὡς παρ' ἡμῖν ἄδειαι συναλλάγματος, περιορισμοὶ εἰσαγωγῶν, ἄδειαι εἰσαγωγῶν μηχανημάτων, ἔγκρισις πιστωτικῶν εὐκολύνσεων κλπ.⁴.

Οἱ περιορισμοὶ καὶ οἱ ἐλεγοὶ οὗτοι δὲν ἀναφέρονται ἐνταῦθα ὡς δυσμενεῖς πάντοτε διὰ τὸν ἐπιχειρηματίαν. Ἀντιθέτως μάλιστα, τινὲς ἀπὸ τινων πλευρῶν δύναται ἀναλόγως τῆς ἐπιχειρήσεως νὰ εἶναι καὶ ὠφέλιμοι δι' αὐτὴν καὶ νὰ δημιουργῶσιν ἐγγυήσεις καὶ νὰ προλαμβάνωσι ζημίας, πάντως ὅμως ἀποτελοῦσι περιορισμὸν τῆς αὐτονομίας τοῦ ἐπιχειρηματίου. Οὕτω δὲ οἱ περιορισμοὶ οὗτοι καταλήγουσιν νὰ μετατρέψωσι τὴν ἐπιχειρηματικὴν δραστηριότητα εἰς δημοσίαν ὑπηρεσίαν ⁵.

1. Διὰ τῶν ἀποφάσεων τῆς Νομισματικῆς Ἐπιτροπῆς.

2. ν. 2292/1953.

3. ν.δ. 3562/1956 κλπ.

4. Βλ. ἐν Στρ. Κ. Παπαϊωάννου, Ἡ τεχνικὴ τοῦ οἰκονομικοῦ βίου, 1958, ἀνάλυσιν διαφόρων μορφῶν κρατικῆς ρυθμίσεως τῶν συναλλακτικῶν σχέσεων.

5. Βλ. P. Durant, Les fonctions publiques de l'entreprise privée, ἐν Droit Social, 1946, σελ. 246 - 250.

Γ'. Ἐντὸς τῶν περιορισμῶν καὶ ἐλέγχων αὐτῶν δέον νὰ περιλάβωμεν μίαν ἄλλην κατηγορίαν ὑποχρεώσεων, αἱ ὁποῖαι εἶναι συνυφασμένοι πρὸς τὸν τρόπον ἀσκήσεως τῆς ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητος: ὑποχρεωτικαὶ ἐνέργειαι διασφαλίσεως τοῦ κοινοῦ, ἀναγγελίαι καὶ ἀνακοινώσεις πρὸς τὴν δημοσίαν ἀρχήν, δικαιώματα γνώσεως στοιχείων, ἀνακοινώσεις στατιστικῶν στοιχείων, εἰσπράξεις διὰ λογαριασμὸν τρίτων, ὑπηρεσίαι διὰ λογαριασμὸν τῶν ἐργαζομένων ἐν τῇ ἐπιχειρήσει, εἰδικοί τύποι καταρτίσεως τῶν πράξεων τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ τηρήσεως βιβλίων, εἰδικὴ διαδικασία ἵνα ἡ ἐπιχειρήσις λάβῃ διαφόρους νομικὰς μορφάς, ὡς π.χ. ἑταιρειῶν κλπ., ἀναγκαστικαὶ ἀσφαλίσεις τοῦ ἐπαγγελματίου, ἀναγκαστικαὶ συμμετοχαὶ εἰς ἐπαγγελματικὰ σωματεῖα, ἐκπλήρωσις ἔργων ἐκπροσωπήσεως εἰς ἐπαγγελματικὰ σωματεῖα δημοσίου δικαίου, ὡς π.χ. ἐπιμελητήρια, διαδικασίαι κτήσεως ἀδείας ἐπαγγέλματος, ἀναγγελίαι διακινήσεως προσωπικοῦ, διαδικασίαι τελωνειακῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς προϊόντων κλπ., ἔλεγχοι προϊόντων πρὸ τῆς διαθέσεως εἰς τὴν ἀγορὰν κλπ.

Ἰδιάζουσιν σημασίαν ἔχουσιν αἱ ὑποχρεώσεις αἱ ἐπιβαλλόμεναι εἰς τὸν ἐπιχειρηματίαν ὑπὸ τῶν φορολογικῶν νόμων¹.

Δ'. Εἰς τοὺς περιορισμοὺς τῆς αὐτονομίας τοῦ ἐπιχειρηματίου δέον πρὸς τούτους νὰ περιλάβωμεν καὶ ἐκείνους οἵτινες προέρχονται ἐξ αὐτῆς εἰδικῶς τῆς προσφυγῆς τοῦ ἐπιχειρηματίου εἰς τὴν δημοσίαν ἐξουσίαν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐπιχειρήσεώς του. Τὰ αἰτήματα ταῦτα γενόμενα δεκτὰ ἐκ μέρους τῆς δημοσίας διοικήσεως, ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει, συνεπάγονται δεσμεύσεις τῆς αὐτονομίας τοῦ ἐπιχειρηματίου ἔναντι τοῦ κράτους καὶ νέας αὐτοῦ ὑποχρεώσεις. Ἐξασφαλίσεις τιμῶν, χορήγησις πριμ, ὀργάνωσις τῆς τυποποιήσεως τοῦ προϊόντος διὰ τὴν ἐξαγωγήν, ἐνίσχυσις διὰ τὴν ἀνεύρεσιν ἀγορῶν τοποθετήσεως τῶν προϊόντων, συμβάσεις ἀνταλλαγῶν διὰ τοῦ κράτους, παροχὴ ἐπιχορηγήσεων, πιστώσεων καὶ τεχνικῆς βοήθειας, παραχωρήσεις εὐνοϊκῶν φορολογικῶν μεταχειρίσεων, ἀνάληψις ὑπὸ τοῦ κράτους ἐπιχειρηματικοῦ κινδύνου, ἀναστολὴ χρεῶν, δασμολογικὴ προστασία, προτίμησις ἀγορᾶς προϊόντων, εὐνοϊκαὶ ἀπαλλοτριώσεις, εἰδικὰ τιμολόγια κομίστρων, εἰδικαὶ παρεμβάσεις πρὸς συγκράτησιν τῆς ἀγορᾶς τῶν προϊόντων καὶ ἀπορροφήσεως πλεονασμάτων κλπ. εἶναι τόσαι αἰτίαι νέων ἐλέγχων καὶ παρεμβάσεων τῶν δημοσίων ἀρχῶν. Ἡ φράσις καθ' ἣν «καθίσταται διαρκῶς καὶ ὀλιγώτερον ἀληθές ὅτι ὁ ἐπιχειρηματικὸς κίνδυνος εἶναι εἰς βᾶρος τοῦ κεφαλαίου» δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ἐκτὸς πραγματικότητος. Ὅπως τὸ κράτος τείνει νὰ μεταφέρῃ ἐπὶ τῆς ἐπιχειρήσεως ἕνα μέρος τῶν συμφερόντων τοῦ συνόλου οὕτω καὶ ὁ ἐπιχειρηματίας τείνει

1. Βλ. π.χ. προκειμένου περὶ τῆς σημασίας τοῦ τρόπου τοῦ ὑπολογισμοῦ τῶν ἀποσβέσεων καὶ τῆς ἀποτιμῆσεως τῶν περιουσιακῶν στοιχείων τῆς ἐπιχειρήσεως: Μ. Γεωργιάδου, Οἰκονομικὴ τῶν ἐπιχειρήσεων, 1954, σελ. 184 ἑπ. καὶ 241 ἑπ.

νά μεταφέρη ένα μέρος τῶν ἰδικῶν του κινδύνων ἐπὶ τοῦ συνόλου. Ἄλλ' ἀμφότεραι αὐται αἱ τάσεις δημιουργοῦν περιορισμούς εἰς τὴν αὐτονομίαν τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ τὴν ὑπαγωγὴν ὑπὸ καθεστῶς δημοσίας ὑπηρεσίας, κατὰ τὰ ὅρια καὶ μόνον τῆς ὁποίας ὑπάρχει ὁ ἐπιχειρηματίας ἀπολαμβάνων τοῦ θεμιτοῦ κέρδους.

3. *Παρεμβάσεις εἰς τὴν ἐπιχείρησιν τῶν ἐργαζομένων*: Ἄ'. Ὡς ἐλέχθη ἡ τάσις τοῦ ἐπιχειρηματίου νά ἐπιφέρη τὴν διάσπασιν μεταξὺ κόστους παραγόντων τῆς παραγωγῆς καὶ τιμῆς τῶν προϊόντων ἀποτελεῖ τὴν ἀπωτέραν αἰτίαν τῆς παρεμβάσεως τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας εἰς τὴν αὐτονομίαν τοῦ ἐπιχειρηματίου. Ἄλλ' ἀποτελεῖ καὶ αἰτίαν ἄλλης κατηγορίας παρεμβάσεως ἐφ' ὅσον ἡ διάσπασις αὕτη εὐθέως θίγει, λόγῳ τῆς πτώσεως τῆς ἐργατικῆς ἀμοιβῆς ἢ προκαλεῖ καὶ γενικώτερον λόγῳ τῆς ἀπομακρύνσεως ἢ ἐπιφέρει τῆς ἐργασίας ἐκ τῆς θέσεως ἰσότητος πρὸς τὸ κεφάλαιον, τὰ συμφέροντα τῶν μισθωτῶν ἐργαζομένων ἐν τῇ ἐπιχειρήσει¹. Συνέπεια τούτου εἶναι ὅτι καὶ ἡ παρέμβασις τοῦ ἐργάτου εἰς τὴν ἐπιχείρησιν καθιεροῦται καὶ ἀναγνωρίζεται νομοθετικῶς, ὀργανοῦται δὲ οὐχὶ ἀπλῶς ὡς συμφέρον μόνον τῶν ἐργατῶν ἀλλ' ὡς γενικώτερον οἰκονομικὸν καὶ κοινωνικὸν συμφέρον. Ἡ προσπάθεια τῆς εἰσδοχῆς τοῦ προσωπικοῦ τῆς ἐπιχειρήσεως, ὑπὸ διαφόρους μορφάς, εἰς τὴν διοίκησιν καὶ διαχείρισιν τῆς ἐπιχειρήσεως, περιοριζομένης οὕτω τῆς αὐτονομίας τοῦ ἐπιχειρηματίου διὰ τοῦ ἐργατικοῦ ἐλέγχου, εἶναι ἀπόρροια τῆς ἀντιλήψεως, ἠθελημένης ἢ ἐξηναγκασμένης, ὅτι ἐπιβάλλεται ἡ μεταρρύθμισις τοῦ θεσμοῦ τῆς ἐπιχειρήσεως, μέσῳ τῆς ὀργανώσεως ἐν αὐτῇ τῆς συνεργασίας μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας. Βεβαίως τὰ ἀποτελέσματα τῆς προσπάθειας αὐτῆς, ἢν κατὰ πολλὰ ὑπεβόηθησε τὸ κράτος ἀλλαχοῦ, δὲν ὑπῆρξαν ὅσον ἀνεμένοντο σημαντικά. Πάντως ἀποτελεῖ, ἄνευ καταργήσεως τῆς αὐτονομίας τοῦ ἐπιχειρηματίου, θεσμὸν περιορισμοῦ αὐτῆς ἐν τῇ ἐπιχειρήσει, μέσῳ τῆς παρεμβάσεως τῆς ὀργανωμένης ἐργασίας. Ἡ παρέμβασις τῆς ἐργασίας εἰς τὴν ἐπιχείρησιν δὲν ἀναφέρεται κυρίως εἰς τὰς δύο παλαιότερας μεθόδους συμμετοχῆς τῶν ἐργατῶν εἰς τὸ συμφέρον τῆς ἐπιχειρήσεως, αἰτινες ἐσημείωσαν ἤδη πολλὰκις ἀποτυχίαν: τὴν συμμετοχὴν εἰς τὰ κέρδη διὰ τῆς χορηγήσεως ποσοστοῦ ἐπὶ τῶν κερδῶν ἢ τὴν διευκόλυνσιν κτήσεως μετοχῶν τῆς ἐπιχειρήσεως. Δέον ἐν τούτοις νά σημειωθῇ ὅτι ὁ θεσμὸς τῆς συμμετοχῆς τῆς ἐργασίας εἰς τὸ κέρδος τῆς ἐπιχειρήσεως, εὐρίσκεται σήμερον πάλιν ὑπὸ ἀνάπτυξιν, ἰδίᾳ εἰς τὰς Η.Π.Α., πρωτοβουλία τῶν ἐπιχειρηματιῶν. Ἄναφέρεται ὁμῶς σήμερον κυρίως εἰς ἐκεῖνο ὅπερ προκηρύσσει ἡ Διακή-

1. A. Marchal, L' action ouvrière et la transformation du régime capitaliste, 1943. Στρ. Κ. Παπαϊωάννου, Οἱ γενεσιουργοὶ λόγοι τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς, 1954.

2. Περὶ τῆς ἐργατικῆς ἀμοιβῆς ὡς καθοριζομένης ἐκ συντελεστῶν ἀναφερομένων εἰς τὰς σχέσεις κεφαλαίου καὶ ἐργασίας A. Murat, op. cit. σελ. 63 - 98.

ρυξίς τοῦ Γαλλικοῦ Συντάγματος τοῦ 1946 καθ' ἦν, «πᾶς ἐργάτης μετέχει διὰ μέσου τῶν ἐκπροσώπων αὐτοῦ εἰς τὸν συλλογικὸν καθορισμὸν τῶν ὄρων τῆς ἐργασίας καθὼς καὶ εἰς τὴν διαχείρισιν τῆς ἐπιχειρήσεως».

Ἡ συμμετοχὴ αὐτὴ εἰς τὴν διαχείρισιν τῆς ἐπιχειρήσεως θέτει τρία βασικά προβλήματα : α) ἡ συμμετοχὴ ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ κέρδους καὶ ἐπομένως καὶ εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς συμμετοχῆς εἰς αὐτὸ διὰ τῆς ἀμοιβῆς ἐργασίας ; β) ἡ ἐκπροσώπησις τῶν ἐργατῶν ἔχει συμβουλευτικὴν ἢ ἀποφασιστικὴν ψῆφον εἰς τὴν διοίκησιν τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ περιπτώσει κατὰ ποίαν μορφήν ἀσκεῖται αὐτὴ ; γ) ἡ ἐκλογή τῶν ἀντιπροσώπων θὰ πηγάζῃ ἐκ τῶν ἐργατῶν τῆς ἐπιχειρήσεως ἢ θὰ παρεμβαίνει ἡ συνδικαλιστικὴ αὐτῶν ὀργάνωσις ;¹

Β'. Αἱ δοθεῖσαι λύσεις εἰς τὸ πρόβλημα τῆς συνεργασίας κεφαλαίου καὶ ἐργασίας ὑπῆρξαν διάφοροι ἀναλόγως τοῦ εἰδικώτερον κινουμένου τὴν μεταρρυθμίσει αἰτίου².

α) Ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Η.Π.Α. ἐπῆγασεν ὁ θεσμὸς κυρίως ἐκ τῆς κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἀνάγκης ὑπερεντάσεως τῆς ὀργανώσεως τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ γενικωτέρας κοινωνικῆς πολιτικῆς. Οὕτω ἐν Ἀγγλίᾳ ἐδημιουργήθησαν αἱ joint consultations, μικταὶ ἐπιτροπαὶ συμβουλευτικαὶ κατὰ ἐπιχειρήσεις καὶ ὁμάδας ἐπιχειρήσεων. Μετὰ τὸν πόλεμον ὁ θεσμὸς ἀπέμεινε μόνον κατὰ ἐργοστάσια, ἰδίᾳ μεγάλα, ὡς καθαρῶς συμβουλευτικός, ἄνευ μεγάλης ἐντάσεως ἐφαρμογῆς. Εἰς τὰς Η.Π.Α. ἔχει πλέον ἐκτεταμένην ἐφαρμογὴν κατὰ ἐργοστάσια, ἐκ τεχνολογικῶν λόγων κυρίως, ὡς θεσμὸς συνεργασίας διοικήσεως τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ἐργασίας ἐν τῇ διαδικασίᾳ τῆς παραγωγῆς. Σημειωτέον ὅτι εἰς ἀμφοτέρας τὰς χώρας ὁ θεσμὸς λειτουργεῖ ὡς κατανόησις τοῦ ἐπιχειρηματίου, ἄνευ νομοθετικῆς ἐπιβολῆς, ὡς διαμόρφωσις τούτεστι νέων συγχρόνων ὄρων ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῆς ἐπιχειρήσεως, ἐν ᾧ εἰς ἰδίᾳ τῆς ἐπιτεύξεως τῆς ἀποδοτικότητος τῆς ἐπιχειρήσεως.

β) Ἐν Γαλλίᾳ ὁ θεσμὸς ἐπεβλήθη νομοθετικῶς (ν. τῆς 22-2-1945 περὶ Comités l'entreprise), ὡς θεσμὸς συμμετοχῆς ἀποφασιστικῶς μὲν εἰς τὴν διοίκησιν καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰ κοινωνικὰ ἔργα, συμβουλευτικῶς δὲ καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν διαχείρισιν. Ὁ θεσμὸς δὲν εἶχε τ' ἀναμενόμενα ἀποτελέσματα καὶ περιωρίσθη εἰς ἐφαρμογὰς ὡς πρὸς τὸν τρόπον διαθέσεως τῶν κερδῶν.

1. P. Laroque, Le problème ouvrier, Cours 1952-1953, II, σελ. 145 ἔπομ.— I.S.E.A., La participation des salariés aux responsabilités de l'entrepreneur, 1947.

Ἡ ἐδικὴ ἀνάλυσις τῶν θεμάτων τούτων ἀνήκει εἰς τὸ ἐργατικὸν δίκαιον.

2. Ph. Bayart, Comités d'entreprises, 1947. — La documentation française, Les comités d'entreprises à l'étranger, 1953 (ἀναφέρεται εἰς 21 χώρας).

γ) 'Εν Γερμανίᾳ ὁ θεσμός ἔλαβε νομοθετικὴν διαμόρφωσιν βαθυτέρας σημασίας. Διὰ τοῦ νόμου τῆς 21-5-1951 ἐθεσπίσθη ἡ ἐκπροσώπησις τῶν ἐργαζομένων εἰς τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον καὶ εἰς τὴν Διοικοῦσαν Ἐπιτροπὴν τῶν ἐπιχειρήσεων τῆς βαρέας βιομηχανίας, μεταλλουργικῆς καὶ σιδηρουργικῆς. Κατὰ τὸν νόμον τὰ Συμβούλια ταῦτα ἀποτελοῦνται ἐκ πέντε μελῶν ἐκπροσώπων τοῦ κεφαλαίου, πέντε μελῶν ἐκπροσώπων τῆς ἐργασίας καὶ ἑνὸς οὐδετέρου μέλους, προφανῶς ὀριζομένου ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ κράτους. Ἡ δὲ Διοικοῦσα Ἐπιτροπὴ ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν μελῶν, ἥτοι ἑνὸς τεχνικοῦ διευθυντοῦ, ἑνὸς ἐμπορικοῦ διευθυντοῦ καὶ ἑνὸς διευθυντοῦ ἐργασίας. Ἀναμφιβόλως εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὁ περιορισμὸς τῆς αὐτονομίας τοῦ ἰδιοκτῆτου εἶναι σοβαρώτατος, διότι κατ' ἀρχὴν τίθεται ἡ βᾶσις περὶ ἴσων δικαιωμάτων ἐν τῇ ἐπιχειρήσει τῆς ἐργασίας μετὰ τοῦ κεφαλαίου. Δοθέντος ὅτι ἡ ψῆφος τοῦ ἑνδεκάτου μέλους, ἐκπροσωποῦντος προφανῶς τὸ κράτος, μέλλει νὰ καθορίσῃ τὴν κλίσιν τῶν ἀποφάσεων πρὸς τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην πλευράν, δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ μεταρρυθμίσις ἐγγίζει τὰ ὅρια τῆς ἐθνικοποιήσεως.

Ἄλλὰ καὶ διὰ τοῦ νόμου τῆς 11-10-1952 ἐθεσπίσθη καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς Ὁμοσπονδίας ὁ θεσμὸς τῶν Ἐπιτροπῶν Ἐργασίας, ὃν ἤδη εἶχον εἰσαγάγει πᾶσαι αἱ χῶραι τῆς Ὁμοσπονδίας. Ὁ θεσμὸς ἐπιβάλλεται εἰς πάσας τὰς μὴ ἀγροτικὰς ἐπιχειρήσεις τὰς ἐχούσας προσωπικὸν ἄνω τῶν πέντε μισθωτῶν.

Γενικῶς ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται ὅτι ὁ θεσμὸς, ὑπὸ τὴν γενικὴν ἔννοιαν τῆς συνδιαχειρίσεως τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ τῆς συνεργασίας κεφαλαίου-ἐργασίας, πηγάζει μᾶλλον ἐκ τῆς μιᾶς πλευρᾶς, τῆς ἐργασίας, ἢ ἐκ τῆς παρεμβατικῆς διαιτησίας δυνάμει τοῦ νόμου τῆς δημοσίας ἐξουσίας, καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ κεφαλαίου. Δι' αὐτὸ διαμορφώνει ὁ θεσμὸς οὗτος δέσμευσιν τῆς αὐτονομίας τοῦ ἐπιχειρηματίου καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν παραδεδομένων νομικῶν καὶ οἰκονομικῶν ἐννοιῶν τοιαύτη εἶναι. Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν νέων ἀντιλήψεων φαίνεται πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα νὰ καταλήγωμεν, διότι ἡ πλευρὰ τῆς ἐργασίας, θεωρεῖ τὸν θεσμὸν ὄχι ὡς λύσιν καθ' ἑαυτὴν ἀλλ' ὡς βῆμα πρὸς τὴν γενικωτέραν κατάκτησιν τῶν μέσων τῆς οἰκονομίας καὶ παραγωγῆς. Ἐν συμπεράσματι, παρὰ τὰς πολλὰς ἐξαιρέσεις, ἡ συνεργασία εἶναι κατὰ κανόνα ἐξαναγκασμός.

4. Παρεμβάσεις τῆς δημοσίας ἐξουσίας εἰς τὸ μέγεθος τῶν ἐπιχειρήσεων. Α'. Δύο εἶναι αἱ κατευθύνσεις τοῦ κράτους ἐν τῇ ἐπεμβάσει εἰς τὸ μέγεθος τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἡ μία κατεύθυνσις εἶναι ἡ ἐπέμβασις ἐπὶ σκοπῶ παρακωλύσεως τῆς ἀναπτύξεως τῶν νόμων τῆς οἰκονομικῆς συγ-

1. A. Piettre, L'économie allemande contemporaine. 1950, σελὶς 446-460 καὶ 620-622.

κεντρώσεως. Τοῦτο ἐπιτυγχάνεται εἴτε διὰ μέτρων προστασίας καὶ ἐξασφαλίσεως τῆς ἐπιβιώσεως τῶν ἐπιχειρήσεων μικρῶν καὶ μέσων, εἴτε διὰ τῆς παρεμποδίσεως τῆς ἀπεριορίστου ἀναπτύξεως τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων. Αἱ κατευθύνσεις αὗται ἀποτελοῦν συνήθη, ἀπὸ ἀπόψεως παρεμβάσεως εἰς τὸ μέγεθος τῆς ἐπιχειρήσεως, κρατικὴν πολιτικὴν καθ' ὅσον ὁ νόμος τῆς συγκεντρώσεως τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων ἀποτελεῖ ἄνευ σχεδὸν ἐξαιρέσεως νόμον διέποντα κατὰ μέγαλον ἢ περιορισμένον βαθμὸν τὴν οἰκονομίαν ἐν γένει ὅλων τῶν βιομηχανικῶν χωρῶν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἐπιχειρήσεων ἐν αὐτῇ¹.

Ἡ ἑτέρα κατεύθυνσις τῆς παρεμβάσεως εἶναι ἀντίθετος, ἀποβλέπουσα εἰς τὴν ἐπιβοήθησιν τῆς λειτουργίας τοῦ νόμου τῆς συγκεντρώσεως διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῶν μικρῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τῆς τεχνικῆς ὀργανώσεως ἐπιχειρήσεων ἰκανωτέρων, μεγαλυτέρων διαστάσεων. Τοῦτο δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ εἴτε διὰ συγχωνεύσεων, εἴτε δι' ἀπομακρύνσεως τῶν μικρῶν πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν μεγάλων, εἴτε διὰ ἐπιβολῆς ἀναγκαστικῆς συνεργασίας ἢ ἐπαγγελματικῶν κορεσμῶν. Ἡ κατεύθυνσις αὕτη ἐκδηλοῦται ἰδίᾳ εἰς καθυστερημένας οἰκονομίας καὶ εἰς τὰς ἐπιδιώξεις διαμορφώσεως ἐπιχειρήσεων ἐξαγωγῆς προϊόντων εἰς ξένας ἀγοράς.

Τοιοτοτρόπως διὰ μὲν τῆς παρεμβάσεως ὑπὲρ τῆς μικρᾶς ἐπιχειρήσεως ἐπιβοηθεῖται μὲν ἡ αὐτονομία τοῦ μικροῦ ἐπιχειρηματίου, περιορίζεται δὲ ἡ αὐτονομία ἐμμέσως τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως. Διὰ δὲ τῆς παρεμβάσεως κατὰ τῆς μικρᾶς ἐπιχειρήσεως περιορίζεται ἀμέσως ἡ αὐτονομία τοῦ μικροῦ ἐπιχειρηματίου καὶ ἐπιβοηθεῖται ἡ αὐτονομία τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως.

Β'. Αἱ παρεμβάσεις εἰς τὴν μικρὰν ἐπιχείρησιν². Αὗται εἶναι πολλῶν μορφῶν ποικίλλουσαι ἀναλόγως τῆς φύσεως τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς πρωτοβουλίας τοῦ νομοθέτου³. Αἱ κυριώτεραι εἶναι :

α) Ἐπεμβάσεις διὰ τῆς φορολογίας. Σύγκεινται εἰς τὴν διαμόρφωσιν καθεστῶτος φορολογικοῦ εἰδικοῦ ὑπὲρ τῆς μικρᾶς ἐπιχειρήσεως, ἐξυπηρετουμένης οὕτω καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς φορολογικῆς ἰσότητος. Τοιοῦτον καθεστὸς ἐπιτυγχάνεται δι' εἰδικῶν ἀπαλλαγῶν ἢ μειώσεων ὠρισμένων φόρων, τελῶν κλπ. ἢ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς εἰδικοῦ συστήματος φορολογίας, ὡς π.χ. ἐν Γαλλίᾳ, καθ' ὃ ἀντὶ τῆς φορολογίας κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος ἐπιβάλλεται ἡ κατ' ἀποκοπὴν φορολογία ὡς ἐπιεικῆς μεταχειρίσις, διὰ τοῦ συστήματος τῶν συντελεστῶν, ἄνευ ὑποχρέωσεως δηλώσεων.

1. Δ. Δελιβάνη, Παραδόσεις ἐφηρμοσμένης πολιτικῆς οἰκονομίας, 1954 σελ. 77 ἐπ.
2. A. D. H. Kaplan, Small business, its place and problems, 1948.—Τοῦ αὐτοῦ, Big enterprise in a competitive system, 1954.—Διὰ τὴν ἔννοιαν τῆς βιοτεχνίας βλ. J. Hamel - G. Lagarde, Traité de droit commercial, I, σελ. 386 ἐπ.
3. J. Meynaud, op. cit. II, 691 - 698.

Τοιαῦται εὐνοϊκαὶ φορολογικαὶ μεταχειρίσεις παρ' ἡμῖν ἔθεσπίσθησαν διὰ τῶν νόμων περὶ ἀπαλλαγῶν τῶν ἐπαρχιακῶν βιομηχανιῶν καὶ ἐκπτώσεων ἐν τῇ φορολογίᾳ τοῦ εἰσοδήματος καὶ διὰ τῶν ἀπαλλαγῶν τῶν μικρῶν καὶ βιοτεχνικῶν ἐπιχειρήσεων ἀπὸ τῆς φορολογίας κύκλου ἐργασιῶν.

β) Ἐπεμβάσεις διὰ τῆς πίστεως. Εἶναι γνωσταὶ αἱ δυσχέρειαι τῶν μικρῶν καὶ πολλάκις τῶν μέσης διαμορφώσεως ἐπιχειρήσεων ἵνα ἐπιτύχουν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀγορὰν πιστώσεις ἀναγκαίας διὰ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν ἢ ἀκόμη καὶ βραχυπροθέσμους τοιαύτας. Ὑπὸ μὲν τῶν Τραπεζῶν ζητοῦνται ἐγγυήσεις σοβαραί, εἰς τὴν ἐλευθέραν ἀγορὰν ἀπαιτεῖται τόκος μέγας, τὸ δὲ κράτος δὲν δύναται νὰ ἀσκήσῃ πολιτικὴν ἐπενδύσεων εἰς τὸ πλῆθος τῶν μικρῶν ἐπιχειρήσεων. Ἡ ἀνάγκη δὲ τῆς μικρᾶς ἐπιχειρήσεως εἰς πιστώσεις ἐκδηλοῦται κυρίως εἰς τὴν κρίσιμον καμπήν, τὴν μεταβατικὴν πρὸς διαμόρφωσίν της εἰς ἰσχυροτέραν μονάδα. Πρὸς τοῦτοις ὅμως ἡ πίστωση εἰς τὴν μικρὰν οἰκονομίαν δεόν νὰ εἶναι ὑπὸ εὐνοϊκωτέρους ὅρους — τόκου, χρόνου, ἐγγυήσεων, προβλέψεων — ἐκείνων ὑφ' οὓς παρέχεται εἰς τὴν ὀργανωμένην ἰσχυρὰν οἰκονομίαν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον διεμορφώθησαν νομοθετικῶς κατὰ χώρας διάφορα συστήματα πιστοδοτήσεως τοῦ πλῆθους τῶν μικροτέρων ἐπιχειρήσεων. Εἰς τοῦτο συνέτεινε πολὺ καὶ ἡ ἐκ μέρους τοῦ μικροῦ ἐπαγγελματικοῦ κόσμου, ὅστις ἀποτελεῖ τὴν μεγάλην πλειοψηφίαν τῶν ἐπαγγελλομένων, διαμόρφωσις ταξικῆς καὶ οἰκονομικῆς συνειδήσεως, ἐκδηλουμένης εἰς πολιτικὰ αἰτήματα πλησίου τῶν κομμάτων. Οὕτω ἡ οἰκονομικὴ πίστις πρὸς τὸν κόσμον τῶν μικρῶν ἐπιχειρήσεων λαμβάνει τὴν μορφήν ἀσκήσεως κοινωνικῆς πίστεως, ἀνεξαρτήτως τουτέστι τῆς ἐν τῇ ἀγορᾷ θέσεως τῆς ἐπιχειρήσεως. Εἰς πολλὰς ὅθεν χώρας ἀνεπτύχθησαν κρατικαὶ ὑπηρεσίαι ἢ δημόσιαι τράπεζαι ἢ εἰδικὰ πιστωτικὰ ἱδρύματα, ἐπὶ σκοπῶ ἀσκήσεως πίστεως πρὸς τὴν μικρὰν οἰκονομίαν ὑπὸ εὐνοϊκοὺς ὅρους. Ἀναφέρομεν ὡς παραδείγματα τὸ ἐν Γαλλίᾳ πλέγμα τοῦ Credit populaire, περιλαμβάνον 300 Ταμεῖα καθ' ὅλην τὴν χώραν. Ὑπενθυμίζω ὡσαύτως τὰς θαυμασίας ἐν Ἰταλίᾳ λειτουργούσας Banci popolari. Ὡσαύτως τὸ ἐν Γαλλίᾳ Caisse centrale du credit Hôteiier-Industriel et Commercial. Ἐν Γερμανίᾳ ὑπάρχει τὸ θαυμασίως ἀναπτυχθὲν ὑπὸ τοῦ κράτους σύστημα τῶν δημοσίων πιστωτικῶν ἱδρυμάτων Creditanstalt, δι' ὧν παρέχεται πίστις ὑπὸ εὐνοϊκωτάτους ὅρους πρὸς ὅλην τὴν μικρὰν καὶ μέσην οἰκονομίαν. Ἀναφέρομεν ἐπίσης τὴν ἐν Ἀμερικῇ Ἰδρυσιν δημοσίων τραπεζιτικῶν ἐπιχειρήσεων, δι' ὧν ὀργανώθη ἡ πίστις πρὸς τὴν γεωργικὴν οἰκονομίαν.

Παρ' ἡμῖν δὲν ὑφίσταται εἰδικὴ προστασία τῆς μικρᾶς καὶ μέσης ἐπιχειρήσεως ἀπὸ ἀπόψεως πίστεως. Παρ' ὅλον ὅτι ἡ παρ' ἡμῖν παρέμβασις τοῦ κράτους εἰς τὴν ρύθμισιν τῆς πίστεως εἶναι βαθυτάτη, διότι μέσῳ τῆς Νομισματικῆς Ἐπιτροπῆς καθορίζονται οἱ ὅροι τῆς χρηματοδοτήσεως τῆς οἰκονομίας μας ἐν γένει ὑπὸ τῶν ὑφισταμένων Τραπεζῶν, ὅμως ἀφ' ἐνός

μὲν δὲν ὑπάρχουν εἰδικαὶ πιστωτικαὶ λειτουργίαι τοιαύτης φύσεως, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἡ πιστωτικὴ πολιτικὴ τοῦ κράτους δὲν ἔλαβεν εἰδικὰ μέτρα εὐνοϊκῆς κατευθύνσεως τῆς πίστεως πρὸς τὴν μικρὰν ἐπιχείρησιν, ἣτις παρ' ἡμῖν ἀποτελεῖ τὸν μέγαν κόσμον τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος. Ἀντιθέτως μάλιστα, ὡς θέλομεν ἶδει, μέτρα κρατικῆς πιστοδοτήσεως συστηματικῶς ἐλήφθησαν ὑπὲρ τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως, μὲ ἔμμεσον οὕτω ἐπίδρασιν δυσμενῶς ἐπὶ τῆς μικρᾶς ἐπιχειρήσεως, ἀφιέμενης ἀβοηθήτου. Ἐξαιρέσεις μόνον δύναται ν' ἀναφερθῆ ἡ πιστωτικὴ πολιτικὴ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς τόσον πρὸς τὴν μικρὰν γεωργικὴν ἐπιχείρησιν ὅσον καὶ πρὸς τὴν γεωργικὴν βιοτεχνικὴν ἐπιχείρησιν τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, ἰδίᾳ βιομηχανιῶν ἐπεξεργασίας γεωργικῶν προϊόντων. Ὡσαύτως ἡ πιστοδότησις τῆς βιοτεχνίας ἐνεργεῖται ὑπὸ κανόνας πλέον εὐνοϊκοῦς τῶν λοιπῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων.

γ) Ἐπεμβάσεις διὰ τῶν κορεσμῶν καὶ τῶν ἀναγκαστικῶν συνεταιρισμῶν ἀσφαλείας κλπ. Ὁ κίνδυνος τῆς μικρᾶς ἐπιχειρήσεως καὶ μεγάλου ἀριθμοῦ ἐκ τῶν μέσων ἐπιχειρήσεων εἶναι ὁ ἀνταγωνισμός. Ἐφ' ὅσον ἡ ἐπιχείρησις ἐξελίσσεται ἐπὶ τοσοῦτον αὐξάνει ὁ ἀνταγωνισμός καὶ ἡ ἀνάγκη ἀντιστοίχως συγκεντρώσεως οἰκονομικῆς δυνάμεως. Οὕτω ὁ ἀνταγωνισμός, ἐὰν δὲν ὀδηγήσῃ πρὸς τὴν σπανιωτέραν κατάστασιν τῆς δημιουργίας μεγάλων ἐπιχειρήσεων, ὀδηγεῖ ἀναγκαιῶς συνήθως πρὸς τὴν στασιμότητα. Ὅταν ὁμως ἡ ἐπιχείρησις παραμείνῃ εἰς κατάστασιν στάσιμον ὁ κίνδυνος τῆς βραδείας ἐξαφανίσεώς της εἶναι μέγας, εἴτε διότι ἐκμηδενίζεται διὰ τῆς συγκεντρώσεως τῶν ἄλλων, εἴτε διότι νέαι ἐπιχειρήσεις ἀνακύπτουσαι ἐκβάλλουσι τὰς ἀνεξελίκτους παλαιότερας. Ἐντεῦθεν ἡ σύγχρονος τόσον ἐκδηλος ἀνάγκη, εἰς ὅλα τὰ ἐπαγγέλματα, δημιουργίας καταστάσεως ἀσφαλείας, ἣτις παρουσιάζεται περισσότερο εἰς τὰ ἐπαγγέλματα κυρίως ἐκεῖνα ἅτινα εἶναι κατακερματισμένα εἰς μέγαν ἀριθμὸν οὐχὶ μεγάλων ἐπιχειρήσεων. Ἡ ἐπέμβασις τοῦ κράτους ἐκδηλοῦται πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην ἐπὶ σκοπῶ ὅπως διὰ τῆς μειώσεως τοῦ ἀνταγωνισμοῦ μεταξύ τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τῆς παροχῆς ὄρων ἀσφαλείας εἰς αὐτὰς ἀποφευχθῆ ἡ κρίσις ἐν τῷ ἐπαγγέλματι, ἣτις δύναται νὰ ἐπεκταθῆ καὶ εὐρύτερον εἰς τὴν οἰκονομίαν καὶ οὕτω ἀποτραπῆ ἡ βλάβη τῶν γενικωτέρων οἰκονομικῶν συμφερόντων.

Διὰ δύο μεθόδων ἐπιτυγχάνει ἡ παρέμβασις τοῦ κράτους τὴν προστασίαν ταύτην, δι' ἧς περιορίζεται οὐσιωδῶς ἡ αὐτονομία τῆς ἐπιχειρηματικῆς πρωτοβουλίας. Διὰ τῆς ἐπιβολῆς ἀναγκαστικῶν κορεσμῶν ἐν τῷ ἐπαγγέλματι καὶ διὰ τῆς δημιουργίας ἀναγκαστικῶν ὀργανισμῶν ἐπαγγελματικῆς προστασίας.

Οἱ κορεσμοὶ τῶν ἐπαγγελμάτων εἶναι γνωστοὶ καὶ ἐκ τῆς παρ' ἡμῖν ἀναλόγου νομοθεσίας, ἐπιβάλλονται δὲ οὐχὶ γενικῶς ἐν τῇ οἰκονομίᾳ, διότι τοῦτο κατ' ἀρχὴν εἶναι καὶ συνταγματικῶς ἀνεπίτρεπτον καὶ ἀδύνατον,

ἀλλὰ κατὰ ὠρισμένα ἐπαγγέλματα, π.χ. παρ' ἡμῖν κατὰ καιροῦς ἐπεβλήθησαν κορεσμοὶ ἐπὶ τῶν ἀρτοποιείων, βενζινοπωλῶν, πρακτόρων, μεσιτῶν κλπ., ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ὅλων σχεδὸν τῶν ἐλευθερίων ἐπαγγελμάτων, περὶ ὧν ἐν προκειμένῳ δὲν πρόκειται. Διὰ τοῦ κορεσμοῦ ἀπαγορεύεται ἡ ἀσκήσις τοῦ ἐπαγγέλματος εἰς νέα πρόσωπα κατὰ ὠρισμένην χρονικὴν περιόδον ἢ καὶ διαρκῶς, τῆς ἀσκήσεως ἐπιτρεπομένης μόνον εἰς συμπληρωσιν θέσεων κενουμένων ἐντὸς τοῦ ὅλου καὶ ἀνωτάτου ἀριθμοῦ ἐπιτρεπομένων ἐπαγγελματιῶν, ὅπερ ἐλέγχεται διὰ πράξεως τῆς διοικήσεως ἐπεχούσης θέσιν ἀδείας. Διὰ τοῦ κορεσμοῦ οἱ ὑφιστάμενοι ἐπαγγελματίαι ἀπαλλάσσονται τοῦ ἀνταγωνισμοῦ διὰ τῆς εἰσόδου νέων ἐπαγγελματιῶν εἰς τὸ ἐπάγγελμα. Ἡ οἰκονομία ὁμῶς οὕτω ἐκάστου ἐπαγγέλματος ὑπόκειται εἰς κινδύνους μονοπωλιακῶν καταστάσεων εἰς χεῖρας τῆς ὑφισταμένης τάξεως τῶν ἐπαγγελματιῶν ἢ καὶ μόνον ὠρισμένων ἐκ τούτων.

δ) Ἀναγκαστικοὶ ὀργανισμοὶ ἐπαγγελματικῆς ἐπιβοηθήσεως. Συνίστανται κυρίως εἰς δημιουργίαν ἐνώσεως ἢ ἀναγκαστικοῦ συνεταιρισμοῦ τῶν ἐπαγγελματιῶν ἐνὸς ὠρισμένου ἐπαγγέλματος, ὅστις διὰ τῆς χρησιμοποίησεως ἐνὸς κοινοῦ κεφαλαίου ἀσφαλείας σκοπὸν ἔχει νὰ βοηθῇ οἰκονομικῶς τὰς ἐκ τῆς κρίσεως ἢ ἐξ ἐκτάκτων λόγων οἰκονομικῆς συγκυρίας πληρσομέναις ἐπιχειρήσεις. Τοιαύτη περίπτωσις εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ ἀρθροῦ 31 β', τοῦ ἀναθεωρηθέντος κατὰ τὸ ἔτος 1948 Συντάγματος τῆς Ἑλβετίας, προβλεπομένη προστασία τῆς ἀναπτύξεως τῶν συνεργατικῶν συνεταιρισμῶν καὶ τῶν ἀλληλοβοηθητικῶν οἰκονομικῶν ὀργανισμῶν. Δυνάμει τῆς διατάξεως ταύτης ἐξεδόθη τὸ ν.δ. τῆς 23-60/1948, δι' οὗ ὀργανώθη τὸ Ταμεῖον Ἀλληλοβοηθείας τῆς βιομηχανίας κεντημάτων τῆς Ἑλβετίας, ἐνὸς τῶν μεγαλυτέρων βιοτεχνικῶν κλάδων αὐτῆς. Ὁ ὀργανισμὸς οὗτος ἀποτελεῖ συνεργατικὴν ἑταιρείαν δημοσίου δικαίου, περιλαμβάνουσαν ὅλον τὸν κλάδον, μὲ ἴδιον κεφάλαιον, σχηματιζόμενον διὰ περιοδικῶν εἰσφορῶν ὅλων τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ἐπιχορηγήσεων τοῦ κράτους. Σκοπὸς τοῦ Ταμεῖου εἶναι ἡ ἀποζημίωσις ἐπιχειρηματιῶν στερομένων ἐργασίας λόγω ἐλλείψεως τοιαύτης καὶ ἡ ἀποζημίωσις τῶν ἐξερχόμενων πρὸς ἐκκαθάρισιν τοῦ ἐπαγγέλματος.

Παρ' ἡμῖν σπανίως ἐθεσπίσθησαν τοιοῦτοι θεσμοὶ ἐπαγγελματικῆς ἐπιβοηθήσεως καὶ ἀσφαλίσεως ἀπὸ οἰκονομικῶν κινδύνων. Περίπτωσιν ἀνάλογον δυνάμεθα ν' ἀναφέρωμεν τὰς διὰ νόμου ἐπιβληθείσας ἑνώσεις τῶν Εἰσαγωγέων, αἵτινες ἀπετέλουν νομικὰ πρόσωπα ἰδιωτικοῦ δικαίου. Ἐκάστη τούτων ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν εἰσαγωγέων ἐνὸς ἢ καὶ περισσοτέρων εἰδῶν, ἀναλόγως δὲ τῶν ἀναγκῶν τῆς ἐσωτερικῆς καταναλώσεως προσδιωρίζετο τὸ σύνολον τῶν εἰσακτέων ποσοτήτων αἵτινες κατανέμοντο μεταξύ τῶν ἐμπόρων μελῶν τῆς ἑνώσεως κατὰ μερίδας εἰσαγωγῆς ἀναλόγως τῆς δυναμικότητος ἐκάστου εἰσαγωγέως. Ὁ θεσμὸς οὗτος ὑπῆρξε μεταβατικὸς λόγω τῆς οἰκονομικῆς τότε κρίσεως. Ἀνάλογος μορφή ρυθμίσεως εἶναι οἱ ὑπὸ τοῦ

νόμου καθοριζόμενοι τρόποι διανομῆς εἰς τὰς ἀλευροβιομηχανίας τῶν κρατικῶν δημητριακῶν, εἰσαγομένων καὶ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἐξαγοραζομένων, πρὸς ἀλευροποίησιν. Περίπτωσις θεσμοῦ ἐπαγγελματικῆς προστασίας εἶναι τὸ Ταμεῖον βενζινοπωλῶν, ὅπερ ἀποτελεῖ ὄργανισμὸν ἀναγκαστικὸν ἐπαγγελματικῆς ἀσφαλείας τῶν μελῶν αὐτοῦ ἐπιχειρηματιῶν ὅλου τοῦ κλάδου, μέσῳ διανομῶν ἐκ κεφαλαίων σχηματιζομένων δι' εἰσφορᾶς ποσοστοῦ ἐπὶ τῶν κερδῶν ἐκάστου ἐπιχειρηματίου. Ὅμοίως τὰ Κοινὰ Ταμεῖα εἰσπράξεων τῶν λεωφορειούχων ἀστικῶν καὶ ὑπεραστικῶν συγκοινωνιῶν ἀποτελοῦν μορφὰς ἀναγκαστικῷ ἐπαγγελματικῷ συνεταιρισμοῦ κατανομῆς τῆς ἐργασίας καὶ τῶν εἰσπράξεων, ἐν συνδυασμῷ πρὸς κορεσμὸν τοῦ ἐπαγγέλματος.

ε) Τὰ ἄνω μέτρα δύνανται νὰ συνδυασθῶσι πρὸς κατὰ περιόδους ὁμαδικὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ ἐπαγγελματικοῦ κλάδου διὰ τοῦ μέσῳ ἀποζημιώσεως κλεισίματος τῶν ἐπιχειρήσεων αἵτινες κατέστησαν ὀριστικῶς καθυστερημέναι ἔναντι τῆς τεχνικῆς καὶ ὀργανωτικῆς προόδου. Τοιαῦτα μέτρα ἐφηρμόσθησαν παρ' ἡμῖν προπολεμικῶς ἐπανειλημμένως ἐπὶ τῶν ἀρτοποιητικῶν ἐπιχειρήσεων, τῶν μικρῶν καπνοβιομηχανιῶν καὶ ἄλλων πληγέντων ἐκ τῆς προόδου ἐπαγγελμάτων. Τοιοῦτον μέτρον προβλέπει καὶ ὁ ἀνωτέρω διαληφθεὶς ἑλβετικὸς νόμος.

στ) Τέλος ὁ παρ' ἡμῖν ὑπὸ τοῦ νόμου προβλεπόμενος θεσμὸς τῆς προηγουμένης ἀδείας πρὸς ἴδρυσιν καὶ ἐπέκτασιν βιομηχανίας καὶ βιοτεχνίας ἄγει εὐθέως εἰς προστασίαν τῶν ὑφισταμένων ἐπιχειρήσεων καὶ περιορισμὸν τῆς ἐπιχειρηματικῆς πρωτοβουλίας. Τοιαῦτα παρεμβάσεις ἐπεβλήθησαν καὶ ἐν Ἑλβετίᾳ εἰδικῶς διὰ τοὺς κλάδους τῆς ὄρολογοποιίας καὶ τῶν ξενοδοχείων.

Γ'. Αἱ ἐπεμβάσεις εἰς τὴν μεγάλην ἐπιχείρησιν. Αἱ ἐπεμβάσεις εἰς τὴν μεγάλην ἐπιχείρησιν δύνανται νὰ εἶναι ὑπὲρ τῆς ἀναπτύξεως τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως καὶ κατ' αὐτῆς. Αἱ ἐπεμβάσεις ὑπὲρ τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως ἢ πρὸς δημιουργίαν μεγάλης ἐπιχειρήσεως εἶναι λίαν περιορισμέναι καὶ δὲν ἀναφέρονται πολλὰ τοιαῦται περιπτώσεις καὶ εἰς μεγάλην ἔκτασιν. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ πνεῦμα κατὰ τῆς μεγάλης συγκεντρωτικῆς ἐπιχειρήσεως, περὶ οὗ θὰ ὁμιλήσωμεν ἀμέσως κατωτέρω.

α) Αἱ ἐπεμβάσεις ὑπὲρ τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως ἐνεφανίσθησαν ἐνίοτε εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους οἰκονομίας ἢ οἰκονομίας νέων καὶ μικρῶν χωρῶν ἀποβλεπουσῶν εἰς τὴν δημιουργίαν ἰσχυρῶν οἰκονομικῶν μονάδων βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως. Ἡ τάσις βεβαίως αὕτη δὲν ἔχει ἀμεσον σχέσιν πρὸς τὴν προστασίαν τῆς μεγάλης συγκεντρωτικῆς ἢ μονοπωλιακῆς ἐπιχειρήσεως. Τοιαῦτα παραδείγματα παρεμβάσεων ἔχομεν παρ' ἡμῖν ὅπου τὸ κράτος καὶ ἡ νομοθεσία ἠνύνησαν τὴν ἰσχυροτέραν ἐπιχείρησιν καὶ τὴν διαμόρφωσιν ταύτης διὰ λόγους βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας. Τοιαῦτα μέτρα παρ' ἡμῖν ὑπῆρξαν : 1) Ἡ προπολεμικῶς φροντίδι τοῦ

κράτους και ἔγγυθσει αὐτοῦ ὀργάνωσις εἰδικῆς πίστεως βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως (Hellenik Trust Company), δι' ἧς κυρίως ἐχρηματοδοτοῦνται αἱ μεγαλύτεραι βιομηχανικαὶ ἐπιχειρήσεις τῆς χώρας, 2) ἡ μεταπολεμικῶς ὡσαύτως ὑπὸ τὴν ρύθμισιν τοῦ κράτους κατεῦθυνσις τῆς πίστεως πρὸς δημιουργίαν βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως, ὅπερ ἐπιτυγχάνεται μέσῳ τῆς μεγαλύτερας ἐπιχειρήσεως. 3) Ἡ μεταπολεμικῶς ἐπίσης διοχέτευσις ἑνὸς μεγάλου καὶ κατὰ σύστημα μέρους τῶν δημοσίων ἐπενδύσεων ἐκ τῆς Ἀμερικανικῆς βοήθειας ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν κρατικῶν πόρων, διὰ πρὸς τοῦτο εἰδικοῦ δημοσίου πιστωτικοῦ ὀργανισμοῦ, τῆς Κ.Ε.Δ. καὶ τοῦ Ο.Χ.Ο.Α., πρὸς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς μεγάλης βιομηχανικῆς ἰδίᾳ ἐπιχειρήσεως. 4) Εἰδικαὶ διατάξεις φορολογικαὶ ἐπιβοηθήσεως τῆς συγχωνεύσεως τῶν ἐπιχειρήσεων πρὸς δημιουργίαν μεγαλύτερων καὶ ἰσχυροτέρων μονάδων. 5) Εἰδικαὶ διατάξεις διὰ τὴν πρωτοβουλία τοῦ κράτους συγχώνευσιν τῶν τραπεζιτικῶν ἐπιχειρήσεων, μέτρον ὅπερ ἐφηρμόσθη πρὸς συγχώνευσιν τῶν δύο μεγάλων Τραπεζῶν Ἀθηνῶν καὶ Ἐθνικῆς. 6) Εἰδικὴ φορολογικὴ μεταχείρισις ὠρισμένων κατηγοριῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων, ὡς τῆς τῶν ἐμπορικῶν πλοίων. 7) Εἰδικὴ νομοθεσία προστασίας εἰσαγωγῶν κεφαλαίων ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, πρᾶγμα ὅπερ τὴν μεγάλην κυρίως ἐπιχειρήσιν μέλλει νὰ ὠφελήσῃ, διότι μόνον εἰς τοιαύτας μεγάλας ἐπιχειρήσεις ἐπιδιώκει νὰ τοποθετῇ τὸ εἰσαγόμενον κεφάλαιον. 8) Πρωτοβουλία καὶ μεσολαβήσει τοῦ κράτους συναφίς συμφωνιῶν πιστοδοτήσεως τῆς ἔθνικῆς οἰκονομίας ὑπὸ τῆς οἰκονομίας τῶν ἄλλων χωρῶν (τραπεζῶν καὶ μεγάλων ἐπιχειρήσεων), δι' ὧν κυρίως ἐπιχορηγεῖται ἡ μεγάλη βιομηχανικὴ ἐπιχείρησις. 9) Καὶ ἡ δασμολογικὴ προστασία, ἣν συστηματικῶς παρέχει παρ' ἡμῖν τὸ κράτος, κατὰ μέγα μέρος τὰς μεγάλας ἐπιχειρήσεις ὠφελεῖ, κατὰ τὸ πλεῖστον μόνον ἱκανὰς νὰ δημιουργήσῃσι παραγωγὴν ἐξαγομένων προϊόντων. 10) Τοῦτ' αὐτὸ λεκτέον καὶ διὰ τὰ διάφορα παρ' ἡμῖν κρατικὰ μέτρα ἐπιβοηθήσεως τῆς ἐξαγωγῆς βιομηχανικῶν προϊόντων μέσῳ ἐμπορικῶν κρατικῶν συμφωνιῶν κλπ.

Ἀφ' ἐτέρου ὑπάρχουν καὶ ἄλλα, σπανιώτερα ὅμως, παραδείγματα μέτρων τοῦ κράτους ἐπὶ σκοπῶ ἀναπτύξεως τῆς μεγάλης ἢ συγκεντρωτικῆς ἐπιχειρήσεως, ἀνάλογα τῶν ὁποίων δὲν ὑπάρχουσι παρ' ἡμῖν. Τοιαῦτα μέτρα ἐφηρμόσθησαν εὐρύτατα εἰς τὰς φασιστικὰς χώρας πρὸ τοῦ β' παγκοσμίου πολέμου, καὶ μάλιστα εἰς εὐρυτάτην καθ' ὅλην τὴν οἰκονομίαν ἑκτασιν. Οὕτω ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὰ ἔτη 1930-1940 προωθήθη μεγάλως ἡ καρτελοποίησις τῆς οἰκονομίας. Εἰς δὲ τὴν Ἰαπωνίαν κατὰ τὸ 1940 ἐφηρμόσθη πρωτοφανὲς εἰς ἑκτασιν μέτρον ὀργανώσεως εἰς συγκεντρωτικὰ τράστ ὀλοκλήρου τῆς οἰκονομίας διὰ τῆς συγχωνεύσεως εἰς αὐτὰ ὄλων τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ κλάδου. Καὶ μεταπολεμικῶς ὠρισμένα κράτη ὑπεβοήθησαν τὴν οἰκονομικὴν συγκέντρωσιν εἰς ὠρισμένους κλάδους ἐπιχειρήσεων, ὡς ἐν Γαλλίᾳ διὰ τὴν βιομηχανίαν τοῦ χάλυβος.

β) Αί έπεμβάσεις πρὸς περιορισμὸν τῆς μεγάλης συγκεντρωτικῆς καὶ μονοπωλιακῆς ἐπιχειρήσεως¹. Παραδείγματα τοιούτων παρεμβάσεων παρ' ἡμῖν δὲν ἔχομεν, δι' ὃ καὶ θὰ περιορισθῶμεν εἰς τὴν ἀναφορὰν ὠρισμένων χαρακτηριστικῶν ξένων τοιούτων. Σημειωτέον ὅτι καὶ ἐν τῇ ξένη τὰ μέτρα ταῦτα οὔτε συστηματικὰ εἶναι οὔτε καὶ ἐφηρμόσθησαν εἰς μεγάλην ἔκτασιν, πάντως δὲ ἐθεσπίσθησαν πολλακίς ἐν συνδυασμῶ πρὸς τὴν ὅλην ἀντιμονοπωλιακὴν ρύθμισιν, περὶ ἧς θὰ ὀμιλήσωμεν εἰς τὸ ἀμέσως ἐπόμενον μέρος.

Αἱ κρατικαὶ παρεμβάσεις πρὸς περιορισμὸν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ μεγέθους τῆς ἐπιχειρήσεως εἰς τὰς ἄλλας χώρας ἐξεδηλώθησαν πρῶτον ὑπὸ τὴν μορφήν φορολογικῶν μέτρων, ἤτοι βαρυτέρας φορολογήσεως τῶν μεγάλων κερδῶν ἢ διὰ τῆς βαρείας φορολογήσεως τῶν συγχωνεύσεων, ὥστε νὰ ἐμποδισθῶσιν αὐταί. Ἐπίσης συστηματικὴ παρακολούθησις καὶ ρυθμίσις τῆς ἐκτάσεως τῶν χορηγουμένων πιστώσεων πρὸς τὰς μεγάλας ἐπιχειρήσεις. Πλὴν τούτων ἐφαρμόζονται καὶ ἄλλαι ρυθμίσεις ὡς ἰδίαι 1) ἔλεγχος καὶ περιοριστικὴ ἐφαρμογὴ τῶν νομικῶν ἐκείνων κατασκευῶν (ἀν. ἐταιρεῖαι, ἐνώσεις κλπ.) δι' ὧν διευκολύνεται ἡ ἀνάπτυξις τοῦ μεγέθους καὶ ἡ ἐξάρτησις πολλῶν ἐπιχειρήσεων ἐκ μιᾶς, ὡς ἐπὶ τοῦ holding, καθ' ὃ μία ἐπιχείρησις μὲ ὀλίγα κεφάλαια ἐλέγχει πολὺ ἀνώτερα κεφάλαια περισσοτέρων ἐπιχειρήσεων (ἀναφέρουν παραδείγματα καθ' ὃ βασικὴ ἐπιχείρησις, διὰ τῆς μεθόδου τῆς ἀνεστραμμένης πυραμίδος, μὲ κεφάλαια ὀλίγων δεκάδων ἑκατομμυρίων, ἐλέγχει κεφάλαια ἐνὸς δισεκατομμυρίου). 2) ἔλεγχος πρὸς περιορισμὸν τῶν συγχωνεύσεων, ὅπως εἰς τὰς Η.Π.Α., ἐφαρμοζόμενος ὅμως μόνον ἐὰν πρόκειται νὰ προκύψῃ μονοπωλιακὴ κατάστασις, 3) περιορισμὸς τῆς αὐτοχρηματοδοτήσεως μέσῳ βαρείας φορολογίας τῶν ἀποθεματικῶν ἀνω ὠρισμένου ποσοῦ, 4) ἔλεγχος τῆς χρησιμοποίησεως τῶν προνομίων διπλωμάτων εὐρεσιτεχνίας ἐπὶ σκοπῶ ἐλευθέρως ἐκμεταλλεύσεως τούτων.

Σπουδαιότερα παρέμβασις πρὸς περιορισμὸν τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως εἶναι ἡ ἀσκουμένη ἐπὶ σκοπῶ διαλύσεως αὐτῆς ἢ τῆς καταργήσεως γενομένης συγχωνεύσεως ἐπιχειρήσεων. Τοιαῦται εἰδικαὶ περιπτώσεις ἐπραγματοποιήθησαν ἐν Η.Π.Α. δυνάμει τῆς κατὰ τῶν τράστ νομοθεσίας (Sherman Act 1891). Πρόκειται περὶ τῆς δι' ἀποφάσεως τοῦ Supreme Court, δυνάμει τῆς ἀνω νομοθεσίας, διαλύσεως τῆς Standard Oil of New Jersey καὶ τῆς American Tobacco Co, ὡς καὶ τῆς Dupont Oil of New Jersey καὶ τῆς American Tobacco Co, ὡς καὶ τῆς Dupont Oil of New Jersey καὶ τῆς American Tobacco Co, ὡς καὶ τῆς Dupont Oil of New Jersey καὶ τῆς American Tobacco Co. Κατὰ τὸ 1945 διελύθη ἡ Aluminium Company of America. Εἰς πάσας τὰς περιπτώσεις ταύτας ἐπρόκειτο περὶ τράστ καλυπτόντων τὸ σύνολον σχεδὸν (90 % καὶ ἀνω) τῆς παραγωγῆς τοῦ κλά-

1. Temporary National Economic Committee, Reports 1938-1941. D. Lynch, The concentration of economic power, 1943. S. Aaronovitch, Monopoly, A study of British monopoly capitalism, 1954.

δου, ἤτοι σχεδόν μονοπωλίου¹. Ὡσαύτως μετὰ τὸν β' παγκόσμιον πόλεμον ἐφηρμόσθη, τόσοσ ἐν Γερμανίᾳ ὅσον καὶ ἐν Ἰαπωνίᾳ, νομοθεσία, ἐπιβληθεῖσα ὑπὸ τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων, εὐρυτάτης καταργήσεως καρτέλ καὶ τράστ τῶν οἰκονομιῶν αὐτῶν. Ἐν τούτοις ἤδη ἤρχισαν νὰ παρατηροῦνται πάλιν ἐν Γερμανίᾳ ἐκδηλώσεις δημιουργίας νέων καρτέλ καλυπτόντων μονοπωλιακῶς σχεδόν ὄρισμένους κλάδους οἰκονομίας (Μαπ-πεςμαν κλπ.)².

Δ'. Παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν ἐδ. Α'—Γ'. Ἐκ τῆς μελέτης τῶν κρατικῶν παρεμβάσεων εἰς τὴν αὐτονομίαν τῆς ἐπιχειρήσεως διὰ τῆς ρυθμίσεως τοῦ μεγέθους τῆς ἐπιχειρήσεως προκύπτει τὸ συμπέρασμα ὅτι αἱ εἰς τὸν τομέα αὐτὸν παρεμβάσεις τῆς δημοσίας ἐξουσίας εἰς τὰς περισσοτέρας τῶν χωρῶν δὲν ὑπῆρξαν οὔτε συστηματικαὶ οὔτε ἐφηρμόσθησαν εἰς μεγάλην ἔκτασιν. Εἴτε δὲν ἠδυνήθη εἴτε δὲν ἠθέλησε, τὸ κράτος μετὰ μεγάλης ἐπιφυλάξεως ἐξεδηλώθη πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτήν, μὲ μόνην ἴσως ἐξαιρεσιν ὄρισμένης προσπάθειας ἐνισχύσεως τῆς μικρᾶς ἐπιχειρήσεως, ὡς καὶ ὄρισμένης περιπτώσεως δημιουργίας ἐθνικοποιημένων καὶ δημοσιοποιημένων ἐπιχειρήσεων, περὶ ὧν κατωτέρω.

Πάντως αἱ παρεμβάσεις αὗται καθωρίσθησαν πολλακίς ἐξ ὄρισμένων εἰδικῶν οἰκονομικῶν αἰτίων καὶ ἐπιδιώξεων ἀναφερομένων κυρίως εἰς τὸν περιορισμὸν τῶν μονοπωλιακῶν καταστάσεων ἐν τῇ ἀγορᾷ, περὶ ὧν κατωτέρω. Σημειοῦμεν ὅμως ὅτι ἡ σπουδαία αἰτία εἰς τὴν μὴ δυνατότητα κατὰ σύστημα ὀργανώσεως τῶν παρεμβάσεων τούτων ὑπῆρξεν 1) ἡ δυσχέρεια ἂν μὴ ἀδυναμία καθορισμοῦ διὰ γενικῶν κανόνων διακρίσεως τῶν μικρῶν ἀπὸ τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων, διότι πολὺ ποικίλλουν ἐν ἐκάστη χώρᾳ αἱ διακρίσεις αὗται, ἐξαρτώμεναι ἐκ τοῦ κλάδου, τοῦ βαθμοῦ συγκεντρώσεως κεφαλαίων καὶ τῆς διαφόρου σημασίας ἐκάστης ἐπιχειρήσεως κατὰ τὴν λειτουργίαν αὐτῆς ἐν τῇ οἰκονομίᾳ, 2) ἡ ἀδυναμία διαγνώσεως τῶν πράγματι ὑφισταμένων οἰκονομικῶν ἐξαρτήσεων, σχέσεων καὶ οἰκονομικῶν συνεργασιῶν κεφαλαίων, ὥστε νὰ καθορισθῇ ἂν πράγματι ὑπάρχει μεγάλη ἐπιχειρήσις καὶ ποία εἶναι αὕτη, 3) ἡ ὑπαρξις ὠφελίμων καὶ δυσμενῶν στοιχείων τόσοσ εἰς τὴν μεγάλην ὅσον καὶ εἰς τὴν μικρὰν ἐπιχείρησιν, ἅτινα ἄλλωστε εἰς βαθμὸν ποικίλλουν ἀναλόγως καὶ τῶν ἐν γένει συνθηκῶν τῆς οἰκονομίας. Ἐν ὄψει τούτων θὰ ἐξετάσωμεν ἐν συνόψει τὰ εἰδικώτερα αἰτία τῶν παρεμβάσεων τούτων καὶ τῶν σκοπῶν αὐτῶν.

α) Μία τῶν κυρίων αἰτίων τῶν παρεμβάσεων εἰς τὸ μέγεθος τῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι ὅτι κατὰ κανόνα ἡ ἐπιχειρηματικὴ δραστηριότης ἐξελίσσεται διὰ τοῦ νόμου τῆς συγκεντρώσεως, δηλαδὴ τῆς μεγεθύνσεως διαρ-

1. V. A. Mund, Government and business, 1948, σελ. 139-261 καὶ 327-351.

2. K. Pritzkoleit, Männer, Mächte, Monopole, 1953.

κῶς τῆς ἐπιχειρήσεως εἰς δυναμικότητα παραγωγῆς, ἐξ οὗ γεννᾶται ἀνισότης οἰκονομική μεταξὺ ὀλίγων μεγάλων καὶ πολλῶν μικρῶν ἐπιχειρήσεων. Οὕτω εἰς τὰς Η.Π.Α. κατὰ τὸ ἔτος 1947 τὰ 5% μόνον τῶν ἐπιχειρήσεων ἀπασχόλουν τὰ 62,3% τοῦ συνόλου τῶν μισθωτικῶς ἐργαζομένων ἐργατῶν.

β) Δευτέρα αἰτιολογία εἶναι ὅτι ἡ συγκέντρωσις τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων συνεπάγεται τὴν οὐσιαστικὴν ἐξάρτησιν, διὰ ποικίλων δεσμῶν καὶ μορφῶν ὑποταγῆς, πολλῶν μικρῶν ἐπιχειρήσεων, φαινομενικῶς ἀνεξαρτήτων, ἐκ τῆς μεγάλης.

γ) Τρίτη αἰτία εἶναι ὅτι τὰ ὑπὲρ τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως προβαλλόμενα πλεονεκτήματα δὲν εἶναι τόσοσ ὅσον ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνονται πειστικά, διότι καὶ ἡ μεγάλη ἐπιχείρησις δὲν διαφεύγει ἀπὸ τὸν νόμον τῆς αὐξούσης μειώσεως τῆς ἀποδόσεως καὶ κατὰ κλάδον διαφέρει τὸ ἀνώτατον ὄριον τοῦ ποσοστοῦ κέρδους, ἀναλόγως τῶν διαφόρων ὀρίων τοῦ ὠφελίμου μεγέθους τῆς ἐπιχειρήσεως.

δ) Εἰδικώτερον ἡ προστασία τῆς μικρᾶς ἐπιχειρήσεως αἰτιολογεῖται ἐκ τοῦ ὅτι δέον εἰς πάντας νὰ προσφέρωνται οἱ ὅροι τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένοι εἰς τὴν κοινωνίαν ν' ἀνεχθῆ τὸν ἐκπρολεταριασμόν τοῦ μεγάλου πλήθους τῶν ἐλευθέρως ἐπαγγελλομένων, οὐδὲ τὴν συγκέντρωσιν τῶν κερδῶν εἰς χεῖρας ὀλίγων, μὲ τὰ γνωστὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀνίσου κατανομῆς τοῦ εἰσοδήματος καὶ τῆς δημιουργίας κοινωνικῶν ζητημάτων ἀνασταλτικῶν τῆς κοινωνικῆς προόδου.

ε) Πρέπει ν' ἀποφεύγεται καὶ νὰ περιορίζεται ἡ δημιουργία μεγάλων συγκεντρωτικῶν καὶ μονοπωλιακῶν μονάδων, συγκεντρώσεως καὶ ἐλέγχου τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων, διότι ἀποτέλεσμα τούτων εἶναι ἡ ὑποταγὴ τῆς πολιτικῆς καὶ τοῦ κράτους εἰς τὰς δυνάμεις αὐτὰς καὶ ἡ ἄρνησις τοῦ κοινωνικοῦ κράτους τοῦ δικαίου, ὡς καὶ ἡ ὑποκατάστασις τῆς μονοπωλήσεως εἰς τὸν ἐλεύθερον συναγωνισμόν καὶ ὁ δι' αὐτῆς καθορισμὸς τοῦ ὄγκου τῆς παραγωγῆς καὶ τοῦ ὕψους τῶν τιμῶν.

στ) Ἀντιθέτως κυρία αἰτιολογία τῆς παρεμβάσεως ὑπὲρ τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως εἶναι ἡ πολλακίς ἀνωτέρα τεχνολογικὴ αὐτῆς ἀποτελεσματικότης.

Ε'. Τὸ μέγεθος τῆς ἀγροτικῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ἡ κρατικὴ παρέμβασις. Τὸ ζήτημα τοῦ μεγέθους τῆς ἀγροτικῆς ἐπιχειρήσεως διέπεται ὑπὸ ἰδίων οἰκονομικῶν ὄρων καὶ ἰδίων μορφῶν παρεμβατισμοῦ, δι' ὃ καὶ ἐξετάζεται αὐτοτελῶς κατωτέρω.

α) Δὲν ἔχει λυθῆ τὸ ζήτημα ἐὰν εἰς τὴν ἀγροτικὴν οἰκονομίαν ἐμφανίζεται ἡ ἴδια τάσις πρὸς τὴν συγκέντρωσιν τῶν ἐπιχειρήσεων. Ὑποστηρίζεται ὅτι ἡ ἀγροτικὴ ἰδιοκτησία εἶναι κατακερματισμένη (π.χ. Γαλλία, Ἑλλάς) καὶ ὅτι ἡ ἀγροτικὴ ἐπιχείρησις δὲν ἀκολουθεῖ τὸν νόμον τῆς συγκεντρώσεως. Τοῦτο ὁμως ἀμφισβητεῖται κατὰ πολλὰ καὶ δι' ἐκεί-

νας ακόμη τὰς χώρας ὡς ἡ Γαλλία ὅπου ὁ κατακερματισμὸς εἶναι προφανής. Χῶραι σχετικῶς νέαι καὶ ἐκτεταμέναι, ὡς π.χ. Η.Π.Α., παρουσιάζουσι διαμόρφωσιν μεγάλης γεωργικῆς ἐπιχειρήσεως. Τὸ ζήτημα ὅθεν εἶναι ἀμφίβολον. Παρ' ἡμῖν ὑποστηρίζεται ὅτι ἡ ἰδιοκτησία εἶναι πράγματι νομικῶς κατακερματισμένη, ἀλλ' ὅτι μέγα μέρος τῶν ἐπιχειρήσεων εἶναι ἐξάρτημα ἰσχυρῶν κεφαλαίων, ὡς ἰδίᾳ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς ἢ συνεταιρισμῶν, καὶ ὅτι μετὰ τὰς ἀπαλλοτριώσεις παρατηρήθη μεγάλη τάσις πωλήσεως τῶν κλήρων καὶ δημιουργίας νέας ἀγροτικῆς ἐπιχειρήσεως μέσης ἐκτάσεως. Πάντως αἱ παρατηρήσεις αὗται δὲν εἶναι ἐξηκριβωμέναι.

Περαιτέρω γεννᾶται ἕτερον ζήτημα, μὴ ἐκκαθαρισμένον ὡσαύτως, ἐὰν ἐνδείκνυται διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν ἐπενδύσεων εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς γῆς ἢ διατήρησις τῆς μικρᾶς ἀγροτικῆς ἐκμεταλλεύσεως, ταύτης δὲ μέχρι ποίας ἐκτάσεως, ἢ ἐὰν δεόν νά δημιουργηθῇ μεγάλη ἀγροτικὴ ἐκμετάλλευσις. Λέγεται ὅτι ἐν Γαλλίᾳ 800.000 μικρῶν οἰκογενειακῶν ἐκμεταλλεύσεων δὲν ἀποδίδου ἐπαρκῆ εἰσοδήματα διὰ τὴν συντήρησιν τῆς οἰκογενείας καὶ παρ' ἡμῖν ὑποστηρίζεται ὅτι μέγα μέρος τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας οὔτε διὰ τὴν φυτοζωίαν τοῦ ἀγρότου δὲν ἐπαρκεῖ.

Ἀφ' ἐτέρου συνήθης μορφῆς τῆς ἀγροτικῆς ἐκμεταλλεύσεως παραμένει ἡ ἔχουσα ὡς βᾶσιν τὴν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν, πλὴν τῶν κολλεκτιβιστικῶν ἐφαρμογῶν τῶν σοσιαλιστικῶν κρατῶν, ὧν τὰ ἀποτελέσματα εἶναι ἀκόμη ἀμφίβολα μετὰ 25 ἔτη δοκιμασίας, ὡς καὶ τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ Kibouts.

Πρὸς τούτοις ὅμως ἡ συνεταιριστικὴ οἰκονομία ἐχρησιμοποιήθη εἰς μεγάλην κλίμακα, τῇ ἐνισχύσει κρατικοῦ παρεμβατισμοῦ, διὰ τὴν ἐπιβοήθησιν τῆς ἀγροτικῆς ἐπιχειρήσεως τόσον τῆς μικρᾶς, ὅσον καὶ τῆς μέσης. Εἰς ὅλας τὰς χώρας, μάλιστα δὲ τὰς Εὐρωπαϊκάς, οἱ ἀγροτικοὶ συνεταιρισμοὶ παντὸς σκοποῦ ἀνέλαβον διενέργειαν κοινῶν οἰκονομικῶν λειτουργιῶν διὰ τὰς συνεταιρισμένας ἀγροτικὰς ἐπιχειρήσεις, ὥστε δι' αὐτῶν νά λειτουργήσῃ ἀποδοτικῶς ἡ ἀγροτικὴ ἐπιχείρησις. Οὕτω ἔχομεν συνεταιρισμοὺς ἀγορᾶς ἀπὸ κοινοῦ πρώτων ὑλῶν διὰ τὴν ἀγροτικὴν ἐκμετάλλευσιν, βιομηχανικῆς ἐπεξεργασίας τῶν ἀγροτικῶν προϊόντων, ἀποθηκεύσεως καὶ πωλήσεως τῶν γεωργικῶν προϊόντων καὶ τέλος πιστοδοτήσεως τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων. Καὶ παρ' ἡμῖν μεγάλως ἔχει ἀναπτυχθῆ τὸ σύστημα τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, ἰδίᾳ ὅμως πίστεως, μέσῳ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς, πολλάκις δὲ καὶ τῆς βιομηχανικῆς ἐπεξεργασίας τῶν γεωργικῶν προϊόντων.

Ἐπίσης τὸ κράτος καὶ διὰ τῆς ὀργανώσεως ἀγροτικῶν ἀγορῶν παρεβῆ πρὸς ἐπιβοήθησιν τῆς μικρᾶς γεωργικῆς ἐπιχειρήσεως.

β) Εἰδικώτεροι παρεμβάσεις ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς προστασίας τῆς μικρᾶς

γεωργικής επιχειρήσεως είναι : 1) 'Η εφαρμογή υποχρεωτικών αναδασμών δια τήν ένοποίησην τής αγροτικής επιχειρήσεως. Παρ' ήμιν υπάρχει σχετικώς ό θεσμός του αναδασμού, εφαρμοζόμενος υποχρεωτικώς έφ' όσον ή πλειοψηφία τών ιδιοκτητών ζητήσει τοϋτο. 2) Οί νόμοι περί προστασίας τής οικογενειακής ιδιοκτησίας, ως έν Γερμανία ό περί του Erbhoft νόμος του 1953 και έν Γαλλία σχετική νομοθεσία θεσπισθείσα πρό του πολέμου, ισχύουσα και νυν. Παρ' ήμιν ό θεσμός θεσπίσθη υπό τήν μορφήν ειδικών κληρονομικών διατάξεων, κατά παρέκκλισην του Α.Κ., μόνον επί τής κληρονομίας, πρό τής όριστικής κτήσεως τής κυριότητος του κληρου τής αγροτικής αποκαταστάσεως.

4) Το σπουδαιότερον όμως τών μέτρων είναι αί απαλλοτριώσεις τών μεγάλων κτημάτων πρός δημιουργίαν μικρῶς ιδιοκτησίας δια τής αποκαταστάσεως Ιδίᾳ άκτημόνων και πτωχών γεωργών ή και άστών. Αί απαλλοτριώσεις έφηρμόσθησαν πρό του β' πολέμου εις μεγάλην έκτασιν εις πολλὰς εύρωπαϊκάς χώρας, ως τὰς Βαλτικές, Πολωνίαν, Ρουμανίαν, 'Ισπανίαν και παρ' ήμιν. Παρ' ήμιν ή διαδικασία παρετάθη επί τεσσαράκοντα σχεδόν έτη, από του 1920 και συνεχίζεται άκόμη. 'Αποτέλεσμα τών απαλλοτριώσεων αυτών υπήρξεν, Ιδίᾳ παρ' ήμιν, ή δημιουργία μιᾶς κονιορτοποιημένης Ιδιοκτησίας, ης ή μέν έκτασις δέν καθώρισθη πάντοτε βάσει τής πραγματικής σκοπιμότητος τής γεωργικής οικονομίας, ό δέ Ιδιοκτήτης αυτῆς εύρέθη άνευ μέσων οικονομίας πρός αξιοποίησιν τής παραχωρήσεως πρός αυτόν. 'Εντεϋθεν έγενήθη και πάλιν τό πρόβλημα τής έκμεταλλεύσεως τής γεωργικής μικροϊδιοκτησίας, όπερ έπέζητήθη να ίκανοποιηθῆ δι' άλλης τάξεως κρατικού παρεμβατισμού, ως δια συνεταιρισμῶν πιστωτικῶν, δια πιστοδοτήσεως εκ τής 'Αγροτικής Τραπεζης, παροχής βοθηίας τεχνικής και καλλιεργητικής υπό του κράτους και δια γεωργικῶν ιδρυμάτων, χωρις να επιδιωχθῆ ή λύσις του προβλήματος δια γεωργικῶν συνεταιρισμῶν παραγωγῆς, ητις θα άπεδέσμευτους παραγωγούς τής πολιτικής και οικονομικής έξαρτήσεως.

'Εν τούτοις αί τελευταίαι αίγυπτιακάι απαλλοτριώσεις συνεδύασθησαν πρός τοιούτους γεωργικούς παραγωγικούς συνεταιρισμούς τών αποκαθισταμένων. Οϋτω ό αίγυπτιακός νόμος 9-9-1952 προβλέπει τήν διανομήν τών γαιῶν κατά κλήρους 3-5 feddans, τών κληρουχῶν καθως και πάντων τών κατεχόντων ηδη γαίας μέχρι 5 f. υποχρεουμένων όπως συνενωθῶσιν εις συνεταιρισμόν, υπό τήν έποπτείαν 'Επιτρόπου τής Κυβερνήσεως, όστις άποφασίζει περί τών μορφῶν τής παραγωγῆς, επιβλέπει τήν έκμετάλλευσιν, παρέχει πιστώσεις, συγκεντρώνει και πωλεῖ τό προϊόν. Κατά

1. G. Pirou, *Traité d'économie politique, Les cadres de la vie économique, L'agriculture*, σελ. 42 - 63, 97 - 100, 102 - 108, 153 - 215. — Nations Unies, *La réforme agraire et les défauts de la structure agraire και Progrès de la réforme agraire*.

τά λοιπά ἡ ἰδιοκτησία τῆς γῆς καὶ ἡ ἐκμετάλλευσις παραμένει εἰς τὴν ἀπόλυτον διάθεσιν καὶ ἐξουσίαν τοῦ ἰδιοκτῆτου.

Σχετικῶς ὀφείλομεν νὰ ὑπομῆσωμεν τὸν θεσπισθέντα παρ' ἡμῖν θεσμὸν τοῦ Ὁργανισμοῦ Κωπαίδος, δημοσίας ἐπιχειρήσεως, ἣτις ἔχει ἀναλόγους ἀρμοδιότητας ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν ἰδιοκτησιῶν τοῦ Κωπαϊδικοῦ πεδίου.

5. *Παρεμβάσεις τῆς δημοσίας διοικήσεως εἰς τὰς διαρθρώσεις ἐν τῇ ἀγορᾷ*¹: Α'. Αἱ ἐπεμβάσεις τῆς δημοσίας ἐξουσίας εἰς τὴν διάρθρωσιν τῆς ἀγορᾶς (*structure des marchés*) καθορίζεται ἀπὸ τὴν πολιτικὴν τοῦ κράτους ἐναντι τῶν διαφόρων τρόπων καὶ καταστάσεων—εἴτε αὐθορμητῶν εἴτε ὑπολογισμένων—καθ' οὓς ἐν τῇ ἀγορᾷ προσαρμόζεται ἡ παραγωγή πρὸς τὴν κατανάλωσιν καὶ γενικώτερον ἡ προσφορά πρὸς τὴν ζήτησιν. Ἡ πολιτικὴ αὕτη δικαιολογεῖ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ κράτους εἰς τὴν διαμόρφωσιν καὶ τὰς σχέσεις τῶν ἐπιχειρήσεων, ἐξ ὧν καθορίζεται ἡ σχέσις προσφορᾶς καὶ ζητήσεως.

Τὸ σύνθημα καὶ κύριον περιεχόμενον τῆς παρεμβάσεως αὐτῆς εἶναι ἡ ἀποκατάστασις ἢ ἡ συγκράτησις κατὰ τὸ δυνατόν τῆς ἐλευθέρως λειτουργίας τοῦ συναγωνισμοῦ, παραλλήλως ὁμως ἢ καὶ ἐν συνδυασμῷ πολλάκις ἡ ἐπέμβασις ἀναφέρεται καὶ εἰς ἐπενέργειαν κατὰ τῶν συνεπειῶν ἐκ τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ. Ἡ πρώτη κατεύθυνσις τοῦ παρεμβατισμοῦ προκαλεῖται ἐκ τῶν συνήθων ἐκδηλώσεων ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς δημιουργίας ὀργανισμῶν, μεθόδων ἐπιχειρήσεως καὶ τάσεων μονοπωλιακῶν². Ἡ ἀντίθετος κατεύθυνσις τοῦ παρεμβατισμοῦ πηγάζει ἐκ τῆς δημιουργίας εἰς τομεῖς τῆς οἰκονομίας, ὡς ἰδίᾳ γεωργίαν, βιοτεχνίαν, βιομηχανίαν πρώτων ὑλῶν, τοιούτων καταστάσεων ἀνταγωνισμοῦ, καταθλιπτικοῦ τῆς οἰκονομίας, λόγῳ τῆς ἐλλείψεως ὀργανώσεως, ὥστε ἡ παρέμβασις τοῦ κράτους νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν δημιουργίαν συγκεντρώσεως. Κατὰ ταῦτα ἀμφότεραι αἱ ἐπεμβάσεις σκοποῦσαι νὰ μεταβάλουν τὰς ἐκ τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ δημιουργηθείσας καταστάσεις—μονοπώλησιν ἢ κωνιορτοποίησιν—κατευθύνονται ἀντιστοίχως πρὸς ἀντιθέτους σκοπούς, εἴτε τὴν ἀποκέντρωσιν εἴτε τὴν συγκέντρωσιν. Ὑπὸ ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις διὰ τῆς παρεμβάσεως ἐπέρχονται μεταβολαὶ εἰς τὴν διάρθρωσιν τῶν οἰκονομικῶν μονάδων ἢ ἐπηρεασμοὶ εἰς τὴν θέσιν αὐτῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἀμέσως ἐπηρεάζοντες τὴν αὐτονομίαν τοῦ ἐπιχειρηματίου καὶ ἐξαρτῶν-

1. Βλ. Δ. Καλλιτσουδάκη, Ἐφηρμοσμένη Πολιτικὴ Οἰκονομία, 1957, σελ. 177 ἐπ.—Π. Κουβέλη, Στοιχεῖα βιομηχανικῆς πολιτικῆς, 1953.

2. J. Schumpeter, *Capitalisme, Socialisme et Démocratie*, 1951, σελ. 168 ἐπομ. F. Machlup, *The economics of Sellers Competition. Model analysis of sellers conduct*, καὶ τοῦ αὐτοῦ, *The political economy of Monopoly*, 1954. E. H. Chamberlin, *Monopoly and competition and their regulation* (ed. Intern. Econ. Association).

τες ταύτην ἐκ τῆς βουλήσεως τοῦ κράτους, παρειαγόγοντος τὸ στοιχεῖον τοῦ δημοσίου συμφέροντος εἰς τὴν ὑπαρξιν ἢ τὸ μέγεθος ἢ τὰς σχέσεις τῆς ἐπιχειρήσεως.

Β'. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπομνησθῇ ἡ ἑκτασις ἦν εἰς ὅλας τὰς χώρας ἔχει λάβει ἡ μονοπωλήσις τῆς ἀγορᾶς καὶ αἱ μονοπωλιακαὶ καταστάσεις ἐν αὐτῇ. Ἀντιστοιχῶς τὰ κράτη ἔχουν λάβει σπουδαιότατα καὶ συνήθως μεγάλης ἐκτάσεως νομοθετικὰ μέτρα κατὰ τῆς μονοπωλήσεως, καίτοι τὰ μέτρα ταῦτα δὲν ἔτυχον πάντοτε εὐρείας καὶ συνεχοῦς ἐφαρμογῆς.

Δὲν πρόκειται βεβαίως ἐνταῦθα νὰ ἀναλύσωμεν τὰς μορφὰς ἃς ἐν τῇ οἰκονομικῇ ἀγορᾷ λαμβάνει ἡ μονοπωλήσις, διότι τοῦτο εἶναι ἔργον τῆς θεωρητικῆς οἰκονομικῆς καὶ τῆς ἐφηρμοσμένης οἰκονομικῆς, ἐνῶ ἐνταῦθα ἡ ἀνάλυσις ἀναφέρεται εἰς τὴν οἰκονομικὴν πολιτικὴν τοῦ κράτους καὶ τὸ οἰκονομικὸν δίκαιον εἰδικώτερον. Θὰ ὑπομνήσωμεν μόνον δι' ἀπαριθμήσεως τὰς κυρίας μορφὰς τῆς μονοπωλήσεως ἵνα εὐχεραυθῇ ἡ κατανόησις τῶν ἀντιστοιχῶν παρεμβατικῶν ρυθμίσεων τοῦ κράτους. Αἱ κύριαι μονοπωλιακῆς φύσεως διαμορφώσεις εἶναι αἱ ἑξῆς :

α) Πολλοὶ καὶ μεγάλοι κλάδοι παραγωγῆς ἢ καὶ ἐμπορίας περιέρχονται εἰς ὠρισμένας μεγάλας ἐπιχειρήσεις, εἴτε μίαν (μονοπωλήσις πλήρη), σπάνια ὅμως περιπτώσεις), εἴτε δύο (δυσπωλίον), εἴτε ὀλίγας (ὀλιγοπωλίον), καλυπτούσας πολλακίς σχεδὸν τὸ σύνολον ἢ μέγα ποσοστὸν τῆς παραγωγῆς ἢ ἐμπορίας τοῦ κλάδου. Αἱ ὀλίγαί πάλιν αὐταὶ ἐπιχειρήσεις δύνανται νὰ εἶναι εἰς συμφωνίαν ἢ ἀνταγωνισμόν μεταξύ των. Αἱ μονοπωλήσεις αὗται ὀφείλονται εἰς τὸ ὅτι ἡ μεγάλη ἐπιχείρησις προέρχεται ἐξ ἀπορροφήσεως ἄλλων μικροτέρων ἢ διὰ συγχωνεύσεως εἰς μίαν νέαν (trust) ἢ δι' ἐκμηδενίσεως τῶν μικροτέρων ἐν τῷ ἀνταγωνισμῷ.

β) Συγκέντρωσις τῶν ἐπιχειρήσεων μέσῳ οἰκονομικῶν σχέσεων, ἐξαρτήσεων ποικίλης φύσεως καὶ ἐκτάσεως, ὀδηγοῦσα εἰς τὴν ἐπικράτησιν ἐνὸς ἐπιχειρηματικοῦ πυρῆνος ἀσκούντος τὴν ἐξουσίαν ἀποφάσεως καὶ ρυθμίσεως ἐν τῷ κλάδῳ. Ἡ μορφή αὕτη ὀδηγεῖ πρὸς τὴν συνεννόησιν (entente).

γ) Συμφωνία δι' ὧν ἐνοῦνται πλεῖστοι ἐπιχειρήσεις εἰς μίαν ἢ συμφωνία ἐπιχειρήσεων ὠρισμένων κλάδων, οὕτως ὥστε αἱ ἐπιχειρήσεις διατηροῦσι τὴν προσωπικότητά καὶ μέρος τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν, ἐπισκοπῶ ἀσκήσεως μονοπωλιακῆς πολιτικῆς (cartel, συνδικάτα).

δ) Συμφωνία ἐνώσεων ἐταιρειῶν εἰς μίαν, ἀνευ ὅμως ἐφαναοῦς ἀπωλείας τῆς ἰδίας προσωπικότητος, τῆς ἐνώσεως ἐξυπηρετουμένης διὰ ἰδίας ἐταιρείας διαχειρίσεως (holding, konzern, trust, κοινοπραξία κλπ.).

Αἱ διαμορφώσεις αὗται μονοπωλήσεως, καθ' ὧν βάλλει ὁ κρατικὸς παρεμβατισμὸς, ἐνεργοῦν κατὰ ὠρισμένας μεθόδους ἀντιθέτως πρὸς τὴν

ἐλευθερίαν τῆς οἰκονομικῆς ἀγορᾶς, αἵτινες μέθοδοι αἰτιολογοῦν τὸν κρα-
τικὸν παρεμβατισμὸν. Αἱ μέθοδοι αὗται ἐν συνόψει εἶναι :

α) Περιορισμοὶ εἰς τὴν παραγωγὴν διὰ νὰ ἐνισχύσουν οἱ συνενούμενοι
τὴν προσφορὰν τῶν εἰς τὴν ἀγορὰν.

β) Ἀποκλεισμὸς τοῦ ἀνταγωνισμοῦ μέσῳ κατανομῆς τῆς ἀγορᾶς ἢ τῆς
πελατείας διὰ συμφωνίας μεταξὺ τῶν ἐπιχειρήσεων (cartel, κ.λ.π.).

γ) Καθορισμὸς κοινῆς πολιτικῆς τιμῶν, ἐπὶ σκοπῶν συγκρατήσεως τῆς
πτώσεως αὐτῶν.

δ) Ἀποκλεισμὸς καὶ παρεμπόδισις δημιουργίας νέων ἐπιχειρήσεων ἐν
τῷ κλάδῳ.

ε) Πάλη κατὰ τῶν ἀντιπάλων ἢ διαφωνούντων ἢ τῶν μὴ ἐκτελούν-
των τὴν συμφωνίαν, μέσῳ ἐφαρμογῆς τοῦ πολέμου τιμῶν ἢ ἐπιβολῆς
κυρώσεων.

Τοιοῦτοτρόπως ἡ κρατικὴ παρέμβασις τείνει νὰ περιορίσῃ τὴν ἐλευ-
θερίαν τῶν ἐπιχειρηματιῶν πρὸς σύναψιν ἐλευθέρων συμβατικῶν σχέσεων
μεταξὺ τῶν διὰ μονοπωλιακοὺς σκοποὺς. Δεδομένου ὅμως ὅτι πολλαὶ
ἐπιχειρήσεις, ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν ἰσχυροτέρων ἐπιχειρήσεων, καταλήγουν
νὰ συνάψουν ἀναγκαστικῶς μονοπωλιακὰς σχέσεις, ὁ περιορισμὸς τῆς
ἐλευθερίας ὠρισμένων μεγάλων ἐπιχειρηματιῶν τείνει ν' ἀποκαταστήσῃ
τὴν ἐλευθερίαν ἄλλων.

Γ'. Κατωτέρω θὰ ἐξετάσωμεν τὰς κρατικὰς παρεμβάσεις εἰς τὸν τομέα
τοῦτον τὰς ἐκ τῶν πλέον χαρακτηριστικῶν, εἰς ὠρισμένα ἐκ τῶν μεγά-
λων βιομηχανικῶν κρατῶν (Γερμανία, Γαλλία, Μ. Βρετανία, Η.Π.Α. καὶ
Καναδᾶς), κατὰ τὰ λοιπὰ ἀναφερόμενοι εἰς τὴν περὶ οἰκονομικῶν μονο-
πωλίων ἀνάλυσιν.

α) Γερμανία: Θὰ περιορισθῶμεν ν' ἀναφέρωμεν τὴν σπουδαιότεραν
τῶν κρατικῶν παρεμβάσεων, ἣτις σκοπὸν εἶχε τὸν περιορισμὸν τῶν
καταχρήσεων ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μεθόδων συνεννοήσεως. Διὰ τοῦ νό-
μου τῆς 2-11-1923 καὶ τοῦ τροποποιήσαντος τοῦτον τῆς 26-7-1930 ἐθε-
σπίσθη ἔλεγχος τοῦ κράτους ἐπὶ τῶν καρτέλ καὶ τῶν μεθόδων ἐνεργείας αὐ-
τῶν, ἐπὶ σκοπῶν περιορισμοῦ τῶν καταχρήσεων εἰς βᾶρος τῶν καταναλω-
τῶν καὶ τῶν ἐκτὸς τοῦ καρτέλ ἐπιχειρήσεων ἢ τῶν ἐντὸς αὐτοῦ διαφω-
νούντων. Ὁ ἔλεγχος ἐθεσπίσθη διοικητικὸς καὶ δικαιοδοτικὸς. Ὁ διοικη-
τικὸς ἔλεγχος ἤσκειτο ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Ὑποθέ-
σεων καὶ ὁ δικαιοδοτικὸς ὑπὸ εἰδικοῦ διοικητικοῦ δικαστηρίου ἀποτελου-
μένου ἐκ τριῶν δικαστῶν καὶ δύο οἰκονομολόγων.

Ἡ ἐπέμβασις ἐπετρέπετο ὑπὸ τοῦ νόμου νὰ ἐνεργηθῇ κατὰ τῶν καρ-
τέλ ἅτινα δυνάμει συμφωνιῶν ἢ ἀποφάσεων ἀνελάμβανον ρυθμίσεις σχε-
τικὰς πρὸς τὴν πολιτικὴν τῆς παραγωγῆς καὶ τὴν πολιτικὴν τῶν τιμῶν,
τὴν ἐφαρμογὴν ἐμπορικῶν ὄρων, ἢ τῶν καθορισμῶν τῶν τιμῶν. Προϋπό-
θεσις τῆς παρεμβάσεως τοῦ Ὑπουργοῦ ἦτο ὅτι αἱ ἐφαρμοζόμεναι ὑπὸ

τοῦ καρτέλ μέθοδοι ἦσαν ἀντίθετοι πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ὁλότητος ἢ ἐπικίνδυνοι διὰ τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν. Ὁ Ὑπουργὸς εἶχε τὴν ἐξουσίαν νὰ ζητήσῃ τὴν ἀνακοίνωσιν αὐτῶ τῶν συμφωνιῶν καὶ λοιπῶν ἀποφάσεων, δυνάμενος νὰ καταργήσῃ τὰς συμφωνίας καὶ ν' ἀπαλλάξῃ τὰ μέλη τῆς ὑποχρέωσιν τῆς συμφωνίας. Κατὰ τῆς ἀποφάσεως τοῦ Ὑπουργοῦ παρείχετο εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους προσφυγὴ εἰς τὸ Διοικ. Δικαστήριον τῶν Καρτέλ, τὸ αὐτὸ δὲ δικαίωμα εἶχε καὶ ὁ Ὑπουργὸς πρὸς ἀκύρωσιν συμφωνίας. Ἡ νομολογία τοῦ δικαστηρίου τούτου διέκρινε μεταξὺ καρτέλ νομίμων, ὡς χρησίμων εἰς τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν, καὶ καρτέλ παρανόμων ὡς ἐπικινδύνων διὰ τὸ δημόσιον συμφέρον, λόγῳ ἐξαιρετικῆς ὑψώσεως τιμῶν, ἀνισότητος σχέσεων μεταξὺ τῶν ἐπιχειρήσεων μελῶν τοῦ καρτέλ, ἀθεμίτου ἀνταγωνισμοῦ κατὰ τῶν διαφωνούντων κ.λ.π.

Μετὰ τὸν δεῦτερον παγκόσμιον πόλεμον κατ' ἀρχὰς μὲν ἐθεσπίσθησαν μέτρα, κατ' ἐπιταγὴν τῶν συμμάχων, ἀποκαρτελοποιήσεως τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων, ὅπως τῆς J. G. Farben Industrie, μεταγενεστέρως δὲ ἡ Ὁμοσπονδιακὴ Κυβέρνησις εἶχεν ὑπὸ ψήφισιν νόμον περὶ καρτέλ¹.

β) Γαλλία²: Ἡ Γαλλία ἐπὶ μακρὸν καὶ μετὰ ἀκόμη τὸν β' παγκόσμιον πόλεμον δὲν εἶχε θεσπίσει εἰδικὴν νομοθεσίαν κατὰ τῶν ἐπιχειρηματικῶν ἐνώσεων (ententes professionnelles) καὶ τῶν μονοπωλιακῶν μεθόδων. Σχετικαὶ ἀπαγορεύσεις ἠδύνατο μόνον νὰ στηριχθοῦν ἐπὶ τοῦ ἄρθρ. 419 τοῦ Γαλλ. Ποινικοῦ Κώδικος. Τούτου ὅμως οὔτε ἠδύνατο νὰ γίνῃ οὔτε ἐγένετο σοβαρὰ ἐφαρμογὴ. Ἐν τούτοις καὶ ἐν Γαλλίᾳ αἱ μέθοδοι αὗται καὶ αἱ συνεννοήσεις εἶχον εὐρυτάτην ἐφαρμογὴν καὶ πρὸ καὶ μετὰ τὸν β' παγκόσμιον πόλεμον, καὶ τὸ Conseil Economique ἐξεδήλωσαν εὐχὴν ὑπὲρ τῆς λήψεως σχετικῶν μέτρων καὶ ἐν τῇ Βουλῇ κατετέθησαν σχετικαὶ προτάσεις νόμων. Ἀλλὰ καὶ μέχρι τοῦ ἔτους 1953 οὐδεὶς σχετικὸς νόμος εἶχε ψηφισθῆ ἐν Γαλλίᾳ. Πρὸ τῆς καταστάσεως αὐτῆς ἡ κυβέρνησις, ποιουμένη χρῆσιν τῆς ἐξουσιοδοτήσεως τῆς παρεχομένης αὐτῇ ὑπὸ τοῦ ἐξαιρετικοῦ νόμου τῆς 11-7-1953 περὶ οἰκονομικῆς καὶ δημοσιονομικῆς ἀνορθώσεως, προέβη εἰς ἐκδοσιν τοῦ ἀπὸ 9-8-1953 Διατάγματος περὶ διατηρήσεως ἢ ἀποκαταστάσεως τοῦ ἐλευθέρου βιομηχανικοῦ καὶ ἔμπορικοῦ συναγωνισμοῦ.

1. Διὰ τὴν ρύθμισιν τῶν Kartelle καὶ Konzerne βλ. E. R. Huber, Wirtschaftsverwaltungsrecht, 1953, I, σελ. 280 ἐπ. καὶ 477 ἐπ.—J,a Documentation Française, Documents relatifs à la condamnation et à la décartellisation de l' J. G. Farben, 1952.—Ὁμοίως, Structure et activités commerciales de l' I. G. Farbenindustrie A. G. des origines à 1945, 1952.—Ὁμοίως, Ententes et Monopoles dans le monde, Allemagne I-II, 1952,

2. La Documentation Française, Ententes et Monopoles dans le Monde, France, Les ententes professionnelles devant la loi, 1953, I-II.

Διά του Β. Διατάγματος τούτου γίνεται διάκρισις μεταξύ τῶν ἐνώσεων, συνεννοήσεων καὶ συμφωνιῶν, αἵτινες ἀποβλέπουν εἰς τὸν παρεμποδισμόν τῆς ἐλευθέρως ἀσκήσεως τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, διὰ τεχνητῆς ὑψώσεως τῶν τιμῶν κλπ. καὶ ὠφελίμων τοιούτων σχηματισμῶν, οἵτινες ἀποβλέπουν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀγορᾶς καὶ τὴν οἰκονομικὴν πρόοδον διὰ τῆς rationalisation καὶ specialisation τῆς παραγωγῆς.

Διά τοῦ Διατάγματος ἰδρύεται διοικητικὴ συλλογικὴ ἀρχή, ἡ Τεχνικὴ Ἐπιτροπὴ Συνεννοήσεων, ἐκ δώδεκα μελῶν, ἐξ ὧν ἕξ δικασταὶ καὶ ἕξ ἐκπρόσωποι τῶν ἐπαγγελματικῶν ὀργανώσεων καὶ τῆς Ἐθνικῆς Ἐπιτροπῆς Παραγωγικότητος, ὑπὸ τὴν προεδρίαν Συμβούλου τῆς Ἐπικρατείας. Αὕτη ἔχει ἀρμοδιότητα νὰ γνωμοδοτῇ πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν Ὑποθέσεων περὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ ὠφελίμου ἢ μὴ τῆς συνεννοήσεως. Βάσει τῆς γνωμοδοτήσεως ὁ Ὑπουργὸς δύναται νὰ εἰσαγάγῃ τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὸ δικαστήριον εἴτε δυνάμει τοῦ ἀρθρ. 419 Π.Ν. εἴτε δυνάμει τῆς Διατάξεως (Ordonnance) τῆς 30-6-1945.

γ) Μεγάλη Βρετανία¹: Καὶ ἐν Μ. Βρετανίᾳ μέχρι τοῦ ἔτους 1948 δὲν ὑπῆρχε νομοθεσία εἰδικὴ περὶ τῶν συνεννοήσεων μολοντί, ὡς ἐλέχθη, ἐν τῇ Μ. Βρετανίᾳ εἶχον καθ' ὅλην τὴν οἰκονομίαν ἀναπτυχθῆ αἱ συνεννοήσεις καὶ αἱ μονοπωλιακαὶ μέθοδοι. Ὁ Monopolies and Restriction practices Act, τῆς 30-7-1948, τὸ πρῶτον θέσπισε καθεστῶς περιοριστικῶν τῶν καταστάσεων τούτων. Ὁ νόμος ἐπιτρέπει τὴν παρέμβασιν μόνον εἰς τὰς περιπτώσεις τῶν περιοριστικῶν μεθόδων τῶν ἀναφερομένων κατ' ὄγκον ἐμπορευμάτων εἰς τὸ τρίτον τῶν προμηθειῶν τῆς βρετανικῆς ἀγορᾶς ἢ τούλάχιστον εἰς σοβαρὸν τμῆμα τῆς ἀγορᾶς αὐτῆς, ἢ καθ' ὅς περιπτώσεις ἢ συνεννοήσεις εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ ἐμποδίσῃ τὴν παραγωγὴν ἢ εἰσαγωγὴν ἑνὸς προϊόντος εἰς τὴν Μ. Βρετανίαν, πάντως δὲ ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ὁ περιορισμὸς εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὸ δημόσιον συμφέρον.

Διὰ νὰ κινηθῇ ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου ἀπαιτεῖται ἀπόφασις τοῦ Board of Trade, κατόπιν τῆς ὁποίας εἰσάγεται ἡ ὑπόθεσις εἰς Ἐπιτροπὴν Ἐρεύνης, ὀριζομένην ὑπὸ τοῦ Board of Trade. Ἐνώπιον τῆς Ἐπιτροπῆς ὑποχρεοῦνται οἱ καλούμενοι, ἐπὶ ἀπειλῇ αὐστηρῶν ποινῶν, νὰ καταθέσωσιν. Τέλος ὁ Ὑπουργός, βάσει τῆς γνωμοδοτήσεως τῆς Ἐπιτροπῆς, ἐκδίδει ἀπόφασιν (order) καθορίζουσαν τὰς μεθόδους αἵτινες εἶναι παράνομοι καὶ τὰς μεταβολὰς ἃς αἱ ἐπιχειρήσεις δεόν νὰ ἐπιφέρουν εἰς τὴν πολιτικὴν των. Ἡ order δεόν νὰ ἐπικυρωθῇ ὑπὸ τοῦ Κοινοβουλίου, ὅτε καὶ ἐκτελεῖται.

δ) Καναδᾶς: Τὴν νομοθεσίαν ταύτην διέπει ὁ Combines Investiga-

1. La Documentation Française, Ententes et Monopoles dans le Monde, Les ententes industrielles en Grande Bretagne, 1951, καὶ Commonwealth Britannique, 1951.

tion Act τοῦ 1923, ὡς μεταγενεστέρως ἐτροποποιήθη, ἰδίᾳ διὰ τοῦ νόμου τῆς 10-4-1930. Καὶ ἐδῶ ὁ νόμος ἐπιδιώκει τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς ἀδικαιολογήτου καὶ βλαβερᾶς μειώσεως τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ διὰ τῶν γνωστῶν μεθόδων τῆς ὑψώσεως τῶν τιμῶν, περιορισμοῦ παραγωγῆς κλπ.

Ὁργανον τῆς ἐνάρξεως ἐρεύνης κατὰ μονοπωλίων, συνεννοήσεων κλπ. εἶναι ὁ Commissioner, διοριζόμενος ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου καὶ ὑπαγόμενος εἰς τὸν Ὑπουργὸν Δικαιοσύνης, ὅστις ἔχει ἀρμοδιότητας εἰσαγγελικὰς, διευθύνων τὴν ὅλην διαδικασίαν τῆς διώξεως, ἀνακρίσεων, ἐρευνῶν κλπ. Ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ἀποφασίζουσι τὰ τακτικὰ δικαστήρια κατόπιν μηνύσεως ἢ αὐτεπαγγέλτου ὑπὸ τοῦ ἐπιτρόπου διώξεως.

ε) Ἡνωμένοι Πολιτεῖαι Ἀμερικῆς: Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1890 ὁ νομοθέτης διὰ τοῦ Sherman Act ἐπένεθῆ εἰς τὰς μονοπωλιακὰς ἐκδηλώσεις διὰ τῆς κηρύξεως ὡς παρανόμου παντὸς μονοπωλίου ἢ ἀποπείρας μονοπωλήσεως, ἥτις θὰ εἶχε συνέπειαν τὸν περιορισμὸν τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐμπορίου (restraint of trade). Ἐπηκολούθησεν ἔκτοτε σειρά νόμων, ἥτις συνεπλήρωσε καὶ ἀνέπτυξε τὸν ὅλον θεσμόν: Wilson Act 1913, Clayton Act 1914, Webb Export Act 1918 κλπ.

Ἡ νομοθεσία αὕτη τυγχάνει διοικητικῆς ἐφαρμογῆς ἐκ μέρους τοῦ ἐπὶ τοῦ νόμου Attorney general παρὰ τῷ Ὑπουργεῖῳ Δικαιοσύνης καὶ περαιτέρω ὑπὸ τῶν τακτικῶν δικαστηρίων, ἅτινα καὶ ἀποφαίνονται.

Ἡ σύγχρονος τάσις τῆς νομολογίας φαίνεται ν' ἀποκλίνει πρὸς τὴν ἐρμηνείαν ὅτι ἀπαγορευομένη μονοπωλήσις ὑπάρχει καὶ ὅταν ὑφίσταται κατάστασις ὀλιγοπωλίου μεταξὺ ἑλαχίστων ἐπιχειρήσεων (75 % τῆς παραγωγῆς), ἔστω καὶ ἂν δὲν ἀποδεικνύεται ἄλλη κατάχρησις, ἐφ' ὅσον αἱ ἐλάχισται αὐταὶ ἐπιχειρήσεις διεμόρφωσαν ὄρους ὁμοίους διὰ τὸ προϊόντων εἰς τὴν ἀγοράν. Γενικῶς ὅμως, μολοντί ἡ νομοθεσία αὕτη ἐφηρμόσθη καὶ ἐφαρμόζεται εἰς ἀπείρους περιπτώσεις, ἐν τούτοις ἡ ἀποτελεσματικότης αὐτῆς θεωρεῖται λίαν περιωρισμένη, κρίνεται δὲ περισσότερο ἀποτελεσματικὴ καθ' ὅσον ἐφηρμόσθη εἰς τὸν περιορισμὸν τῶν μονοπωλιακῶν μεθόδων ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ οὐχὶ τῶν μονοπωλιακῶν σχηματισμῶν.

στ) Ἐν Ἑλλάδι οὐδέποτε ἀντιμετωπίσθη οὐδὲ κἂν ἐτέθη τὸ θέμα τῆς θεσπίσεως νομοθεσίας κατὰ μονοπωλιακῶν μεθόδων καὶ μονοπωλιακῶν καταστάσεων τῶν ἐπιχειρήσεων ἐν τῇ οἰκονομικῇ ἀγορᾷ. Τὸ πνεῦμα «τὰ πάντα συγχωροῦνται χάριν τοῦ κέρδους» διέπει τὴν οἰκονομίαν ἀκόμη παρ' ἡμῖν, ὥστε νὰ μὴ τεθῆ κἂν τὸ ζήτημα τῆς ἐρεύνης περὶ τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς ἐκτάσεως μονοπωλιακῶν καταστάσεων καὶ ὀργανώσεων, ἐν τῇ ἐθνικῇ οἰκονομίᾳ τῆς χώρας².

1. La Documentation Française, Ententes et Monopoles dans le Monde, États-Unis, Les Lois Antitrusts, I-II.

2. Ἐν τούτοις βλ. Κ. Βαρβαρέσσου, Ἐκθεσις ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ προβλήματος τῆς Ἑλλάδος, 1952, ὡσαύτως Α. Μπερνάρη, Προτάσεις οἰκονομικῆς πολιτικῆς, 1949, § 6.

Δ'. Κρατικά παρεμβάσεις υπέρ της συγκεντρώσεως περιορίζουσαι την αυτονομίαν τῶν ἐπιχειρήσεων. Ἡ παρέμβασις τῆς δημοσίας ἐξουσίας ἐναντίον τῶν μονοπωλιακῶν καταστάσεων καὶ διαρθρώσεων πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἀγορᾶς τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ δὲν ἔχει σκοπὸν νὰ ἐπαναφέρῃ αὐτὴν εἰς τὴν κατάστασιν ἐνὸς ἀνοργανώτου καὶ ἀναρχικοῦ ἀνταγωνισμοῦ. Ἀντιθέτως μάλιστα ἡ παρέμβασις περὶ τῆς ὠμιλήσαμεν κατὰ βᾶθος τείνει εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ὁμαλῆς λειτουργίας τῆς ἐπιχειρηματικῆς μονάδος καὶ τῆς ἐπαγγελματικῆς ὀργανώσεως, ἣτις προϋποθέτει τὴν ὠργανωμένην οἰκονομίαν. Ὅθεν καὶ εἰς ἄς περιπτώσεις ὑπάρχει κατάστασις οἰκονομίας ἀνοργανώτου καὶ καταπεσοῦσης εἰς τὸν καθυστερημένον, ἀλλ' ἀχαλίνωτον ἀνταγωνισμόν, πάλιν ἐπιβάλλεται ἡ ἐπέμβασις τῆς κρατικῆς ἐξουσίας ἐπὶ τῷ σκοπῷ δημιουργίας καταστάσεως ὠργανωμένως λειτουργούσης οἰκονομίας ἐπὶ σκοπῷ ἀναπτύξεως αὐτῆς.

Ὅθεν σήμερον εἰς τὰς περισσοτέρας τῶν χωρῶν ἡ ἐπέμβασις τοῦ κράτους πρὸς ὀργάνωσιν τῆς ἀγορᾶς ἐπὶ τῷ σκοπῷ περιορισμοῦ τῶν ἀνταγωνισμῶν ἐκδηλοῦται διὰ πολλῶν θεσμῶν, ὅπου ἰδίᾳ ἡ λεγομένη ἐπαγγελματικὴ διεύθυνσις (*dirigisme professionnel*) δὲν ἀποδίδει τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ. Αἱ μορφαὶ τῶν τοιούτων παρεμβάσεων εἶναι ποικίλαι εἰς τὰ σύγχρονα κράτη, ἐξ ὧν σημειοῦμεν τὰς σπουδαιότερας.

α) Διαμόρφωσις τῶν ἐπιχειρηματιῶν εἰς ὁμάδας, συνήθως δι' ἰδίου πρὸς τοῦτο ὀργανισμοῦ, ἐπὶ τῷ σκοπῷ πραγματοποιήσεως ἐκ μέρους τούτων ὠρισμένων ἐπιδιωκομένων σκοπῶν ἐπαγγελματικῶν. Τοιαῦται μορφαὶ εἶναι ἐξαναγκασμοὶ εἰς συμμετοχὴν εἰς ὑφισταμένας ἐνώσεις ἢ εἰς δημιουργίαν τὸ πρῶτον ἐπαγγελματικῆς ἐνώσεως. Ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἄλλης παρεμβάσεως διὰ τὰ παρ' ἡμῖν, τὰς ἐνώσεις Εἰσαγωγέων καὶ τοὺς Ἀναγκαστικούς Συνεταιρισμούς Σταφιδοπαραγωγῶν. Ἄλλαι περιπτώσεις εἶναι αἱ ἀναγκαστικαὶ ἐνώσεις γεωργῶν, ὡς παρ' ἡμῖν εἶχον προπολεμικῶς ἐπιβληθῆ ἀναγκαστικῶς οἱ Συνεταιρισμοὶ Γεωργῶν.

β) Δύναται νὰ ἰδρυθῶσιν ὑπὸ τοῦ κράτους εἰδικοί ὀργανισμοί, ἐξειδικευμένοι πρὸς ρύθμισιν τῆς ἀγορᾶς, ὡς π.χ. τὰ Marketing Boards ἐν Μ. Βρετανίᾳ. Θὰ ἴδωμεν κατωτέρω ἐν τῇ ἐξετάσει τῶν σχετικῶν θεσμῶν ὅτι καὶ παρ' ἡμῖν ὑφίστανται ἀνάλογοι τινες θεσμοί. Οἱ θεσμοὶ οὗτοι ἔχουν ἐξαιρετικὴν ἐπίδρασιν ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν ἀγροτικῶν ἐπιχειρήσεων, εὐρυγετικὴν μὲν ἀλλὰ καὶ περιοριστικὴν τῆς αὐτονομίας.

γ) Δὲν ἀναφέρομεν τὰ γενικὰ οἰκονομικὰ μέτρα ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν καὶ τῆς οἰκονομίας, ἅτινα συμβάλλουν εἰς τὸν ἐπηρεασμὸν τῆς ἐν τῇ ἀγορᾷ θέσεως τῆς ἐπιχειρήσεως, ὡς καθορισμὸν διατιμῆσεων, καθορισμὸν τιμῶν ἀσφαλείας προϊόντων, συγκέντρωσιν προϊόντων, ποσοστόσεις παραγωγῆς, δημοσιονομικὰ μέτρα ὅπως *primes* κ.λ.π., διότι ταῦτα ὑπάγονται εἰς τὰ γενικὰ οἰκονομικὰ μέτρα ἐπὶ ὠρισμένων τομέων καὶ δὲν ἀναφέ-

ρονται εὐθέως εἰς τὴν ἐπιχείρησιν. Ἐν τούτοις πολλάκις τινὰ τῶν μέτρων τούτων συνδυάζονται πρὸς παρεμβάσεις εὐθέως εἰς τὴν ἐπιχείρησιν. Κατωτέρω παραθέτομεν τινὰς ἐκ τῶν πλέον χαρακτηριστικῶν καὶ μείζονος σημασίας τοιούτων παρεμβάσεων ἀναφερομένων εἰς τὴν διάρθρωσιν τῶν ἐπιχειρήσεων ἐν τῇ ἀγορᾷ.

I. Ἐν Γαλλίᾳ διὰ Διαταγμάτων τοῦ 1935 καὶ 1938 ἀπηγορεύθη εἰς ὠρισμένους κλάδους ἢ ἱδρυσις νέων βιομηχανιῶν, ἢ ἐπέκτασις τῶν ὑφισταμένων ἢ ἐπεβλήθη ποσοστόσις τῆς παραγωγῆς. Ἐν Ἑλβετίᾳ καὶ Ὀλλανδίᾳ θεσπίζονται κατὰ τὸ ἔτος 1935 νόμοι ἐπιτρέποντες τὴν ἱδρυσιν ὑποχρεωτικῶν ἐπαγγελματικῶν ἐνώσεων.

II. Ἐν Η.Π.Α. ὑπὸ τὴν πολιτικὴν τοῦ New Deal τοῦ Προέδρου Fr. Roosevelt καὶ δυνάμει τοῦ National Recovery Act τοῦ 1933 ἰδρύθη ἡ National Recovery Administration, ἣτις κατήρτισε δι' ἕκαστον κλάδον τῆς οἰκονομίας ἴδιον κώδικα νομίμου συναγωνισμοῦ, καθορίζοντα τὰ ὅρια ἅτινα ἔδει νὰ τηρηθῶσιν εἰς μισθοὺς, τιμὰς, διάρκειαν ἐργασίας κ.λ.π. Οὐσιαστικῶς διὰ τῶν Κωδικῶν αὐτῶν εἰσήγετο μορφή ὑποχρεωτικῆς καρτέλ. Συνετάγησαν οὕτω 546 Κώδικες καὶ 185 Συμπληρωματικοὶ περιληφθέντες εἰς 18 Τόμους (13.000 σελίδας). Οἱ Κώδικες αὐτοὶ ἐπεκρῶθησαν ἀλλὰ τὸ Supreme Court ἐκήρυξεν αὐτοὺς ἀντισυνταγματικούς.

III. Ἡ ἔκτασις καὶ τὸ γενικὸν σχῆμα εἰς τὸ συντεχνιακὸν κράτος τῶν ὑποχρεωτικῶν ἐπαγγελματικῶν ὀργανώσεων καθ' ὅλους τοὺς κλάδους τῆς οἰκονομίας εἶναι ἐπαρκῶς γνωστὰ ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ καὶ τοῦ γερμανικοῦ φασισμοῦ, ὥστε νὰ μὴ εἶναι ἀνάγκη εὐρυτέρας ἀναπτύξεως¹.

IV. Ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον παρουσίασε κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας ἡ ὀργάνωσις τῶν ἀγροτικῶν ἀγορῶν. Οὕτω ἐν Δανίᾳ ἢ θαυμασιὰ ὀργάνωσις τῶν συνεταιρισμῶν ἐπέτρεψεν εἰς τὴν δημοσίαν διοίκησιν νὰ ὀργανώσῃ ἕνα λεπτομερειακὸν σύστημα καθορισμοῦ, ἐφαρμογῆς καὶ ἐλέγχου τηρήσεως κανόνων τυποποιήσεως τῶν ἐξαγομένων προϊόντων, δι' ἃ ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρεται ἡ οἰκονομία τῆς χώρας ἐκείνης. Ἡ ὑπηρεσία αὕτη ἀνήκει εἰς εἰδικὰς διεπαγγελματικὰς ἐπιτροπὰς, αἵτινες ταύτοχρόνως ἐπεξεργάζονται καὶ συνάπτουν μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ συμβάσεις τοποθετήσεως τῶν προϊόντων. Παρ' ἡμῖν ἔχουν θεσπισθῆ αἱ ὑπηρεσίαι τυποποιήσεως καὶ ἐλέγχου τῶν ἐξαγομένων προϊόντων, βάσει κανόνων διατυπωμένων διὰ πολλὰ ἐξαγομένα προϊόντα ὑπὸ τῆς διοικήσεως κανονιστικῶς. Δὲν ἔχει ὅμως εὐρυτέρας ἢ διοικήσις ἐν προκειμένῳ ἀρμοδιότητος.

Ἐν Γαλλίᾳ δύναται ν' ἀναφερθῆ τὸ Office de Blé, ἰδρυθὲν τὸ 1936, διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἀγορᾶς τοῦ σίτου καὶ τὸν καθορισμὸν τῆς τιμῆς αὐτοῦ.

Ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὸ ἔτος 1930 ἐθεσπίσθη ὁ Marketing Agricultural Act, δι' οὗ ἐδημιουργήθη ἕνα σύστημα ὀργανώσεων τῶν ἀγροτικῶν

1. C. Bettelheim, L' économie allemande sur le nazisme, 1949.

ἀγορῶν διὰ τῶν Ἐπιτροπῶν Ἀγορᾶς (Marketing Boards), ἰδρυομένων τῇ πρωτοβουλίᾳ τῶν ἐνδιαφερομένων ἢ τῆς διοικήσεως. Αἱ ἐξουσίαι τῶν Ἐπιτροπῶν αὐτῶν ἦσαν εὐρύταται ἔχουσαι τὴν μορφήν ὑποχρεωτικῶν συνεννοήσεων. Ὁ θεσμὸς ἴσχυε μέχρι τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου, μετὰ δὲ τὸν β' παγκόσμιον πόλεμον ὁ Agricultural Marketing Act τοῦ ἔτους 1946 τὸν ἐπανάφερε.

Ἐν Η.Π.Α. ἔλαβεν εὐρείαν ἑκτασιν ὡσαύτως ὁ θεσμὸς τῆς ὀργανώσεως τῶν ἀγροτικῶν ἀγορῶν. Ἡ ἐνέργεια συνίσταται εἰς τὴν μέσῳ τῆς Commodity Credit Corporation, δημοσίας ἐπιχειρήσεως, ὑποστήριξιν τῶν ἀγροτικῶν τιμῶν διὰ δανείων ἢ ἐξαγορᾶς τοῦ πλεονάσματος.

Καὶ παρ' ἡμῖν τὸ κράτος ἀνέκαθεν παρενέβη εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἀγορᾶς τῶν ἀγροτικῶν προϊόντων, λόγῳ τῶν μεγάλων κρίσεων ὑφ' ὧν δοκιμάζονται τὰ ἀγροτικά προϊόντα παρ' ἡμῖν, ὡς ἡ σταφίς, ὁ καπνός, ὁ βάμβαξ καὶ ἤδη ὁ σίτος καὶ τὸ ἔλαιον. Ἡ μέχρι τοῦδε ἐπέμβασις ἐξεδηλώθη κυρίως διὰ τῆς μεθόδου τῆς ἰδρύσεως εἰδικῶν ὀργανισμῶν κατὰ προϊόν, ἐπὶ σκοπῷ διατηρήσεως τῶν τιμῶν αὐτῶν μέσῳ ἐξαγορᾶς τῶν πλεονασμάτων ἢ καὶ βιομηχανοποιήσεως αὐτῶν καὶ ὀργανώσεως τῆς τοποθετήσεως αὐτῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ¹.

6. Παρέμβασις τῆς δημοσίας διοικήσεως εἰς τὴν ἐγκατάστασιν τῆς ἐπιχειρήσεως²: Α'. Ὁ ἔλεγχος ἐκ μέρους τῆς δημοσίας ἐξουσίας τῆς γεωγραφικῆς κατανομῆς τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος ἀνεπτύχθη ὡσαύτως κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας. Ἀναγκαιῶς, βεβαίως, αἱ ἐκάστοτε ἐφαρμοζόμεναι ρυθμίσεις δύνανται ν' ἀναφέρονται κυρίως εἰς τὴν ἰδρυσιν νέων ἐπιχειρήσεων ἢ τὴν ἐπέκτασιν τῶν ὑφισταμένων, σπανιώτατα δὲ καὶ ἐξ ὅλων ἐξαιρετικῶν λόγων δύνανται ν' ἀναφέρονται καὶ εἰς μετατόπισιν τῶν ὑφισταμένων. Ἐν τούτοις καὶ εἰς τοῦτο δύνανται νὰ ἄγωσιν ἐμμέσως ὠρισμένα κρατικά μέτρα, ὡς παρ' ἡμῖν ἡ εὐνοϊκωτάτη φορολογικὴ μεταχείρισις τῶν ἐπαρχιακῶν βιομηχανιῶν, μὲ ἀποτέλεσμα ἔμμεσον, ἐπιδιωκόμενον ὑπὸ τοῦ νομοθέτου, τὴν μετατόπισιν μέρους τῶν ὑφισταμένων βιομηχανιῶν καὶ βιοτεχνιῶν ἐκ τοῦ κέντρου εἰς τὴν ἐπαρχίαν.

Κυρίως ἢ ἀπ' εὐθείας ρυθμίσις τοῦ τόπου τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς ἐπιχειρήσεως συναρτᾶται ἀμέσως πρὸς ἑτέρας σχετικὰς γενικὰς κρατικὰς ρυθμίσεις, ἥτοι τοῦ τοπικοῦ σχεδιασμοῦ (planification regionale, town and country planning), πρὸς τὸ σύστημα τῶν κρατικῶν ἐπιχορηγήσεων καὶ τὴν πολιτικὴν τῆς πλήρους χρησιμοποίησεως³.

1.* Βλ. σχετικῶς Ε.Ο.Κ., Α.Σ.Ο., Ο.Β., Κ.Σ.Ο.Σ., Κ.Υ.Δ.Ε.Π.

2. Π. Κουβέλη, Ὁ τόπος ἐγκαταστάσεως τῶν βιομηχανιῶν, 1945. — Δ. Ε. Καλλιτσουανάκη, Ἐφηρμοσμένη πολιτικὴ οἰκονομία, 1957, σελ. 202-211. — Α. Losch, The economics of location..

3. W. Kapp, The social costs of private enterprise, 1950.

Πάντως όμως η κρατική πολιτική της εγκαταστάσεως της επιχειρήσεως εξεδηλώθη μέχρι τουδε μόνον εις τὸν τομέα τῆς βιομηχανικῆς οἰκονομίας, συνήθως δὲ δι' ἐκτάκτων μᾶλλον καὶ μερικῶν ἐφαρμογῶν.

Ἡ παρέμβασις αὕτη, ἀπὸ ἀπόψεως αὐτονομίας τῶν ἐπιχειρήσεων, εἶναι μία τῶν μᾶλλον σοβαρῶν καὶ περιοριστικῶν. Ἀπὸ ἀπόψεως δὲ σκοποῦ, μία τῶν περισσοτέρων ἐρειδομένων ἐπὶ θεωρητικῶν ἀντιλήψεων, πολλακίς ἀμφιβόλων, δι' ὃ καὶ δυσχερέστερον ἐφαρμοζομένη ἢ ἐμπειρικῶς μόνον δοκιμαζομένη.

Βεβαίως εἰς τὴν παροῦσαν ἐξέτασιν δὲν περιλαμβάνομεν τὰ μέτρα τῆς διοικητικῆς ἀστυνομίας, βάσει τῶν κειμένων διατάξεων, τ' ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐγκατάστασιν καὶ μετατόπισιν λόγῳ ἀσφαλείας, ὑγείας δημοσίας κλπ.

Ἡ πρώτη μορφή τῶν μέτρων, περὶ ὧν νῦν, ἐκινήθη ἐξ αἰτίων στρατιωτικῶν, ὡς ἡ τοποθέτησις βιομηχανιῶν διὰ λόγους προφυλάξεως ἢ ἀποκρύψεως, ἢ διὰ λόγους στρατιωτικῶν ἀναγκῶν. Κατὰ τὴν διάρκειαν δὲ τῶν πολέμων αἱ μετατοπίσεις αὗται ἔλαβον πολλακίς ὁμαδικὸν χαρακτήρα.

Κυριώτερος ὅμως λόγος καθορισμοῦ τόπου ἰδρύσεως βιομηχανιῶν ὑπῆρξεν ὁ λόγος τῆς πτώσεως μιᾶς περιφερείας εἰς κατάστασιν ἀνεργίας τοῦ πληθυσμοῦ, ἰδίᾳ ὅταν, ἐπελθούσης τῆς κρίσεως, μία περιοχὴ ἐξαρτᾶται ἐξ ὠρισμένης μόνον βιομηχανίας ἢ ἐκ μικρᾶς σημασίας βιοτεχνιῶν. Τοιαῦτα μέτρα ἐλήφθησαν ἰδίᾳ ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ μεσοπολέμου.

Γενικώτερος τέλος λόγος εἶναι ἡ παρατηρουμένη ἀνομοιομέρεια τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἀπασχολήσεων ἐν τῇ χώρᾳ, ὅπου συνήθως ἄλλαι περιοχαὶ παρουσιάζουν ὑπερτροφίαν οἰκονομικῆς δραστηριότητος καὶ συγκεντρώσεως βιομηχανιῶν καὶ ἄλλαι περιοχαὶ ἔλλειψιν πάσης ἀναπτύξεως¹. Τοιαῦται καταστάσεις ὀδηγοῦν εἰς τὴν ὑπερσυγκέντρωσιν εἰς ὠρισμένας μεγάλας πόλεις, ὡς π.χ. εἰς τὸ Λονδίνον, μέχρι τοῦ σημείου ὥστε νὰ προταθῆ νὰ γίνῃ μία ἐξ ὑπαρχῆς ἀνακατανομὴ τῆς ὅλης βιοτεχνίας τῆς Μ. Βρετανίας. Καὶ παρ' ἡμῖν ἡ συνέχισις τῆς συγκεντρώσεως τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς εἰς τὸ κέντρον καθίσταται διαρκῶς καὶ περισσότερον ἀνησυχαστικὴ.

Ἐν τῷ συνόλῳ τοῦ τὸ πρόβλημα τῆς εγκαταστάσεως τῆς ἐπιχειρήσεως, πρωτίστως τῆς βιομηχανικῆς, ἥτις ὅμως δύναται νὰ συμπαρασύρῃ καὶ τοὺς ἄλλους τομείς, συνάπτεται πρὸς τὸ ὅλον κοινωνικὸν συμφέρον καὶ ὄλων τῶν πλευρῶν τὰς ἐπιδιώξεις. Τουτέστιν τόσον τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου ὅσον καὶ εἰδικώτερον τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ ἐπιχειρηματίου. Διότι

1. Union Géographique Internationale, L'Amenagement de l'Espace. Planification regionale et géographique.

ή μὲν ὁλότῃς ὠφελεῖται ἐκ τῆς ἀναλόγου κατανομῆς τῆς ἀναπτύξεως καθ' ὅλην τὴν χώραν. Ἡ ἐργασία ὠφελεῖται διότι ἀποκτᾶ ἀπασχόλησιν ἐκεῖ ὅπου δὲν εἶχεν ἀντικείμενον τοιαύτης καὶ μάλιστα διὰ τεχνολογικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς προόδου. Τέλος ὠφελεῖται καὶ ὁ ἐπιχειρηματίας διότι διὰ πολλοὺς λόγους ἡ ἐγκατάστασις τῆς ἐπιχειρήσεως δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ ἐπιχειρηματίου ἀλλ' ἐπιβάλλεται αὐτῷ ἐκ λόγων ἐν γένει διαμορφώσεως τῆς οἰκονομίας, ὡς ἰδίᾳ ἐκ τῆς ὅλης συγκεντρώσεως τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων, πολλάκις δὲ ἡ ἐγκατάστασις τῆς ἐπιχειρήσεως, βάσει τῆς προτιμῆσεως τοῦ ἐπιχειρηματίου, δὲν ἐκπροσωπεῖ τὸ μέγιστον τῆς ἐπιχειρηματικῆς ὠφελιμότητος, ἀντιθέτως, μάλιστα, πολλάκις ἡ ἐγκατάστασις καθορίζεται καὶ ἐκ λόγων ἀσχέτων πρὸς τὸ κυρίως ἐπιχειρηματικὸν συμφέρον.

Τοιαῦται ὅμως δι' ἐπεμβάσεων τῆς δημοσίας ἐξουσίας βασικαὶ μεταρρυθμίσεις εἰς τὴν οἰκονομίαν προσκρούουσιν εἰς τὴν ἀντίστασιν ἄλλων δημιουργημένων οἰκονομικῶν δυνάμεων, ὡς ἰδίᾳ τὴν αὐτονομίαν καὶ τὰς σχέσεις τοῦ ἐπιχειρηματίου καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἤδη ἀπασχολουμένης ἐργασίας.

Β'. Παράδειγμα χαρακτηριστικὸν γενικωτέρας ἐφαρμογῆς κρατικῆς πολιτικῆς ρυθμίσεως τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς βιομηχανίας ἐν γένει εἶναι ὁ ἀγγλικὸς νόμος Distribution of Industrie Act τοῦ Ἰουνίου 1945, θεσπισθεὶς ἐπὶ σκοπῷ ἀναπτύξεως τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς εἰς καθυστερημένας καὶ ὑποαναπτύκτους περιοχὰς τῆς νήσου (depressed areas, distressed areas, special areas). Κατὰ τὸ αἰτιολογικὸν τοῦ νόμου τούτου ἡ ρύθμισις σκοπεῖ νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὴν Κυβέρνησιν νὰ ἐξασφαλίσῃ ἱκανοποιητικὴν κατανομήν τῶν βιομηχανιῶν εἰς τὸ σύνολον τῆς χώρας, διὰ τῆς προώθησεως τῆς βιομηχανικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀναπτύξεως ζωνῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὁ κίνδυνος τῆς ἀνεργίας ἔχει ἐκδήλωσιν διαπιστωθῆ καὶ διὰ τοῦ ἐλέγχου τῆς βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως τῶν ἄλλων περιοχῶν, εἰς ἃς περιπτώσεις τοιαῦτα μέτρα παρίστανται ἀναγκαῖα διὰ λόγους οἰκονομικῆς, κοινωνικῆς ἢ στρατιωτικῆς τάξεως. Κατ' ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου τούτου ἐδημιουργήθησαν ὀκτὼ development areas, πρὸς ἐγκατάστασιν νέων βιομηχανιῶν, οὕτω δὲ ἀπὸ τοῦ β' παγκοσμίου πολέμου καὶ ἐντεῦθεν τὸ ἡμισυ τῶν νέων βιομηχανικῶν ἐγκαταστάσεων ἐτοποθετήθησαν εἰς τὰς περιοχὰς αὐτάς¹.

7. **Ἡ παρέμβασις τῆς δημοσίας διοικήσεως διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ φορέως τῆς ἐπιχειρήσεως**²: Α'. Ἡ σοβαρωτέρα τῶν ἐπεμβάσεων τοῦ

1. Political and Economic Planning, Report on the location of Industrie, 1939. B. Lewis, British planning and nationalization, 1952, σελ. 166-186.

2. J. Marchal, Cours d'économie politique, 1950, σελ. 512 ἐπ. Αἱ παρεμβάσεις αὐτὰ ἀναφέρονται εἰς τὴν ποιοτικὴν οἰκονομικὴν πολιτικὴν, περὶ ἧς βλ. J. Tinbergen, Economic Policy, 1956, σελ. 149 ἐπ.

κράτους εις τὴν ἐλευθέραν ἐπιχειρηματικὴν αὐτονομίαν εἶναι ἡ ὑπαγωγή τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος ὑπὸ τὴν δημοσίαν ἐξουσίαν διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ φορέως τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἡ ἐπέμβασις συνίσταται εἴτε εἰς τὴν ἀνάληψιν ὑπὸ τῆς δημοσίας ἐξουσίας νέων οἰκονομικῶν λειτουργιῶν, κατ' ἀποκλεισμὸν ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει τῆς ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως, εἴτε εἰς τὴν μεταβίβασιν ἐκ τοῦ ἰδιωτικοῦ εἰς τὸν δημοσίον τομέα ὑφισταμένων ἐπιχειρήσεων. Καὶ ὑπὸ τὰς δύο μορφὰς ἔχομεν τὸν θεσμόν, ὑπὸ εὐρείαν ἔννοιαν, τῆς δημοσίας ἐπιχειρήσεως¹.

Ἐξ ὄλων τῶν κρατικῶν παρεμβάσεων εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν, ὁ θεσμὸς τῆς δημοσίας ἐπιχειρήσεως εἶναι ὁ ἐπιφέρων τὴν βαθυτέραν μεταβολὴν τῶν βάσεων καὶ τῶν διαρθρώσεων τοῦ κοινωνικοοικονομικοῦ καθεστώτος. Ἐν τούτοις ὁ θεσμὸς αὗτος ἔλαβε μίαν γενικὴν καὶ τεραστίαν ἀνάπτυξιν εἰς ὅλας τὰς χώρας, εἴτε ὑποαναπτύκτους εἴτε καὶ ἐξειλιγμένας, εἰς ὅλας τὰς ἡπείρους, ἢ δὲ σημασία καὶ ἡ ἐπιρροή αὐτοῦ τόσοσιν ἡ οἰκονομικὴ ὅσον καὶ ἡ γενικωτέρα πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ὑπῆρξαν οὐσιώδεις καὶ πολλάκις ἀνυπολόγιστοι.

Οἱ θεσμοὶ τῶν δημοσίων ἐπιχειρήσεων ἀποτελοῦν ταύτοχρόνως μίαν τῶν πλέον ἐνδεικτικῶν διαμορφώσεων τοῦ συγχρόνου οἰκονομικοῦ δικαίου, καθ' ὅς δίκαιον καὶ οἰκονομικοὶ σκοποὶ συνάπτονται καταφανῶς εἰς μίαν ὀργανωμένην λειτουργίαν, τῆς ἢ ἐρμηνεία, κατανόησις καὶ ἐφαρμογὴ προϋποθέτει ἐξ ἴσου γνῶσιν τῶν κανόνων τοῦ δικαίου καὶ τῶν νόμων τῆς οἰκονομίας καὶ τὴν ἀμοιβαίαν τούτων ἀλληλεπίδρασιν².

Β'. Ἴνα ἐρευνηθῇ ὁ θεσμὸς τῆς δημοσίας ἐπιχειρήσεως δέον πρῶτον νὰ καθορισθῇ τὸ ἔδαφος τῆς ἐφαρμογῆς του, εἰς ποίους τουτέστι τομεῖς τῆς οἰκονομίας ἐξεδηλώθη ἡ ἀνάληψις ὑπὸ τῆς δημοσίας ἐξουσίας τῆς οἰκονομικῆς ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητος. Εἶναι τόση κατὰ χώρας ἡ ποικιλία τῶν οἰκονομικῶν σκοπῶν, οὓς ἀνέλαβε νὰ ἐκπληρώσῃ ἡ δημοσία ἐπιχειρήσις, ὥστε νὰ μὴ εἶναι εὐχερῆς ὁ ἐκ τῶν προτέρων διὰ γενικῶν σαφῶν ὀρίων καθορισμὸς ἐνὸς κυρίου πεδίου δράσεως τῆς δημοσίας οἰκονομικῆς ἐπιχειρήσεως. Πρέπει οὕτω νὰ καθορίσωμεν δι' ἀπαριθμήσεως γενικὰς κατηγορίας ἐπιχειρηματικῶν σκοπῶν, εἰς ἃς κυρίως ἐξεδηλώθη ἡ τοιαύτη ἐπέμβασις τῆς δημοσίας ἐξουσίας.

Τὰ πεδία εἰς ἃ ἐξεδηλώθη ἡ ἐπιχειρηματικὴ δραστηριότης τῆς δημοσίας ἐξουσίας εἶναι κυρίως³ :

α) Ἀνάληψις ὑπὸ τῆς δημοσίας ἐξουσίας βιομηχανιῶν - κλειδῶν, ἐπὶ

1. Ὁ Μ. Τσιμάρας, Ἀρχαὶ γενικῆς Λογιστικῆς, β', ἐκδ. σελ. 7, ὀνομάζει τὰς δημοσίας ἐπιχειρήσεις «ἐξισωτικοὺς ὀργανισμοὺς» διότι ἡ τιμολογιακὴ τῶν πολιτικῆ ἀποβλέπει εἰς τὸ νὰ ἐξασφαλίσῃ ἴσους ἴσους πρὸς τὰ προϋπολογιζόμενα ἔσοδα.

2. Διὰ τὸ καθεστῶς τῶν δημοσίων ἐπιχειρήσεων εἰς τὰ διάφορα Κράτη βλ. Public Enterprise, edited by A. H. Hanson I. I.A.S. 1955.

3. W. Robson, Report, A. Int. S. Pol., Table Ronde 1954.

τῷ σκοπῷ ὅπως παύσῃ ἡ ὑπαγωγή τῆς βιομηχανίας εἰς τὴν οικονομικὴν διαδικασίαν τοῦ κέρδους κατὰ τὴν ἰδιωτικὴν οικονομίαν μέσῳ τῆς ἰδιοποιήσεως τῶν μέσων τῆς οικονομίας καὶ παραγωγῆς. Αἰτιολογία τῆς τοιαύτης μεταβολῆς, κατὰ κανόνα κατ' ἐξαιρέσιν ἐπιβαλλομένης, εἶναι ἡ ὑπαγωγή ὑπὸ τὴν ρύθμισιν τοῦ δημοσίου συμφέροντος βιομηχανιῶν αἰτίνας εἶναι βασικαὶ διὰ τὴν ἔθνικὴν οικονομίαν. Τοιοῦτοι βασικοὶ κλάδοι τῆς ἔθνικῆς οικονομίας ἐκρίθησαν κατὰ περίπτωσιν αἱ βιομηχανία ἄνθρακος, πετρελαίου, σιδηρουργίας-χάλυβος, ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας, ἐνεργειακῶν δυνάμεων, πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν, μεταλλείων, δασικῶν ἐκμεταλλεύσεων κλπ. Κυρίως αἱ τοιαῦται μεταρρυθμίσεις ἐπεβλήθησαν μέσῳ ἔθνικοποιήσεων, αἰτίνας καὶ ἐκινήθησαν ἐκ γενικωτέρων αἰτίων, ὡς σοσιαλιστικῆς πολιτικῆς καὶ ταξικῶν πιέσεων, ἐκδήλου πολλὰκις ἀδυναμίας τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέως ὅπως ἐπιτύχῃ καλὴν ἐκμετάλλευσιν καὶ προγραμματισμὸν εὐρυτέρας ἀναπτύξεως τῶν κλάδων τούτων κλπ., ἢ καὶ ἐκ σκοπῶν ἐπιδιωκόντων τὴν ἀποδίωξιν ἐκ τῆς χώρας τοῦ ξένου κεφαλαίου εἴτε καὶ τὴν προσέλκυσιν τούτου. Ἀποτελεῖ ἡ κατηγορία αὕτη τὴν κυρίαν περίπτωσιν καθ' ἣν δυνάμεθα, ὑπὸ τὴν στενὴν καὶ καθαρῶς συγκριμένην ἐννοίαν τῆς βιομηχανικῆς ἐπιχειρήσεως, νὰ εἴπωμεν ὅτι εὐρισκόμεθα πρὸ ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητος ἀσκουμένης ὑπὸ δημοσίας ἐξουσίας, ἥτοι πρὸ ἐκμεταλλεύσεως παραγωγῆς καὶ διανομῆς ἀγαθῶν, ἥτις, καίτοι κατὰ κανόνα ἀνήκει εἰς τὸν τομέα τῆς ἰδιωτικῆς ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητος, ὅμως ὑπήχθη εἰς δημόσιον φορέα. Εἶναι συνεπῶς ἡ κυρία περίπτωσις καθ' ἣν πραγματοποιεῖται ἡ ὑποκατάστασις εἰς τὸ κριτήριον τοῦ ἰδιωτικοῦ κέρδους τοῦ κριτηρίου τῆς κοινῆς οικονομικῆς ὠφελείας. Ἀποτελεῖ ἡ κατηγορία αὕτη τρόπον τινὰ τὸ ἔσχατον ὄριον τῆς ἐπεκτάσεως τοῦ κράτους ἐντὸς τοῦ τομέως τῆς ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητος, μέχρι τοῦ ὁποίου πολλὰκις μὲν φθάνει τοῦτο ἀλλὰ μετὰ μεγάλων δισταγμῶν καὶ ἐνίοτε καὶ ὑπαναχωρήσεων. Τὸ κράτος τῆς ἀστικῆς δημοκρατίας δὲν ἀπομακρύνεται ἐντελικῆ ἀναλύσει τῆς ἀρχῆς, καθ' ἣν ἀσκεῖ δημόσιον συμφέρον καὶ χάριν τούτου μόνον λειτουργεῖ ἡ δημοσία ὑπηρεσία, οὐχὶ πρὸς ἀσκησιν κερδοσκοπίας.

Αἱ περιπτώσεις εἰς ἃς ἀναφέρεται ἡ κατηγορία περὶ ἧς ὁμιλοῦμεν εἶναι κυρίως αἱ τῶν ἔθνικοποιήσεων ἐν Ἀγγλίᾳ τῆς βιομηχανίας ἄνθρακος, ἠλεκτρισμοῦ, φωταερίου, σιδηρουργίας-χαλυβουργίας, ἐν Γαλλίᾳ ἄνθρακωρυχείων, ἠλεκτρισμοῦ, φωταερίου, ἀσφαλειῶν, ἐν Περσίᾳ ἔθνικοποιήσεις τῶν πετρελαίων¹. Ὡσαύτως τοιαύτην περίπτωσιν ἀποτελεῖ τὸ Office National Industriel de l'Azote, ἰδρυθὲν ἐν Γαλλίᾳ διὰ νόμου τὸ ἔτος 1924, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἀναπτύξεως τῆς παραγωγῆς τῶν λιπα-

1. B. Lavergne, *Le problème des nationalisations*, 1946.—W. Robson, *Problems of nationalized industry*, 1950.

σμάτων. Ἐν Ἑλλάδι δὲν ἔχομεν περιπτώσεις δημοσίων ἐπιχειρήσεων ἀσκουσῶν κατὰ μεταβίβασιν ἐκ τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέως μέσῳ ἐθνικοποιήσεως ἢ δημοσιοποιήσεως βιομηχανικῆς καὶ ἐμπορικῆς ἐπιχειρήσεως. Ὡς μοναδικὴν ἴσως τοιαύτην περίπτωσιν θὰ ἠδυνάμεθα ν' ἀναφέρωμεν τὸν ἐπ' ἐσχάτων ψηφισθέντα νόμον περὶ ἠλεκτρικῶν ἐπιχειρήσεων (ν. 3523/1956), δι' οὗ, κατόπιν ἀποζημιώσεως, πᾶσαι αἱ ἠλεκτρικαὶ ἐπιχειρήσεις — πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων — μετεβιβάσθησαν εἰς τὴν Δημοσίαν Ἐπιχειρήσιν Ἡλεκτρισμοῦ. Δὲν περιλαμβάνομεν εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην τὰς κατόπιν τοῦ πολέμου περιελθούσας εἰς τὸ κράτος ἐπιχειρήσεις, ἀνηκούσας εἰς ὑπηκόους ἔθρων, διότι τούτων ἔσπευσε τὸ κράτος ν' ἀπαλλαγῆ διὰ μεταβιβάσεων.

β) Ἴδρυσις νέων βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων ὑπὸ τοῦ κράτους. Ὅτι ἐλέχθη ἀνωτέρω ἰσχύει καὶ ἐν προκειμένῳ ὡς πρὸς τὸ ἐξαιρετικὸν τῶν ἐφαρμογῶν τούτων, τὴν αἰτίαν αὐτῶν κλπ., μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ἐν προκειμένῳ δὲν ἔχομεν μεταβίβασιν ἐκ τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέως, ἀλλὰ τὸ πρῶτον ἀνάληψιν ὑπὸ τοῦ κράτους τοιαύτης δραστηριότητος, ἀφοῦ βεβαίως ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία δὲν ἀνέλαβε τοιαύτην πρωτοβουλίαν ἢ τὸ κράτος δὲν ἐμπιστεύεται εἰς αὐτὴν ταύτην. Ἡ μέθοδος αὕτη ἐπ' ἐσχάτων παρουσιάζει περιπτώσεις συχνότερας ἐφαρμογῆς, ἰδίως εἰς χώρας ἐφαρμοζούσας προγραμματισμὸν εὐρείας οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Οὕτω εἰς τὰς Ἰνδίας ἰδρῦθησαν μεταπολεμικῶς δημοσῖαι ἐπιχειρήσεις καθαρῶς βιομηχανικῆς παραγωγῆς, ὡς ἀτμομηχανῶν, πλοίων, φαρμακευτικῶν προϊόντων κλπ. Ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸ 1945 ἰδρῦθη τὸ Bureau de recherches de Petrole. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1952 ἰδρῦθη τὸ Bureau d'Organisation des Ensembles Industriels Africains. Ἐπίσης ἡ μέθοδος αὕτη τῆς δημοσῖαις ἐπιχειρήσεως ἐχρησιμοποιήθη διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀτομικῆς ἐνεργείας, τόσο ἐν Ἀγγλίᾳ ὅσον καὶ ἐν Ἀμερικῇ καὶ διὰ τὴν ἰδρυσιν καὶ λειτουργίαν μεγάλων τοιοῦτων μονάδων παραγωγῆς ἐνεργείας.

Ἐν Ἑλλάδι ἡ μέθοδος αὕτη ἐχρησιμοποιήθη περισσότερον μεταπολεμικῶς ὑπὸ τοῦ κράτους βάσει τοῦ προγραμματισμοῦ ἀναπτύξεως τῆς οἰκονομίας τῆς χώρας. Ἡ σπουδαιότερα τῶν περιπτώσεων εἶναι ἡ διὰ τῆς Δ.Ε.Η. ἐκτέλεσις τῶν μεγάλων ὑδροηλεκτρικῶν ἔργων ἐν τῇ χώρᾳ καὶ ἡ ἀνάληψις τῆς λειτουργίας τούτων ὡς καὶ τῆς διανομῆς τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας. Ἐτερον μέγα ἔργον εἶναι ἡ κατασκευὴ ὑπὸ τοῦ κράτους τοῦ μεγάλου ἐργοστασίου διυλίσεως πετρελαίου. Γενικῶς ὁμως τὸ κράτος παρ' ἡμῖν ἀπέφυγε τὴν ἀπ' εὐθείας ἢ διὰ δημοσίων ἐπιχειρήσεων

1. D. C. Psaros, Two Greek public Corporations, The public Power Corporation and the Copais Estate Corporation, ἐν Public Enterprise, ed. A. H. Hanson, I. I. A. S. 1955. Τοῦ αὐτοῦ, Les sociétés et entreprises publiques en Grèce, ἐν Annales de l' Economie Collective, 1957 σελ. 413 ἐπομ.—Γ. Σπηλιωτοπούλου, Αἱ Δημοσῖαι ἐπιχειρήσεις ἐν Ἑλλάδι, ἐν Γ.Δ.Δ. 1958, σελ. 362 ἐπ.

ανάληψιν τοιούτων έκμεταλλεύσεων. 'Ωσαύτως άποτελοϋσι παρ' ήμίν δημοσίας έπιχειρήσεις ή έκμετάλλευσις τών σιδηροδρόμων (Σ.Ε.Κ.), άλλα και τούτο όφειλεται εις τόν κοινωφελή χαρακτήρα τών οικονομικών τούτων ύπηρεσιών και την άδυναμιάν του ίδιωτικού κεφαλαίου ανάλήψεως τούτων.

γ) 'Ετερος τομεϋς παρεμβάσεως του κράτους μέσω ειδικευμένων πρὸς τούτο δημοσιών έπιχειρήσεων είναι ό της παροχής οικονομικών ύπηρεσιών κοινής όφελείας (public utilities), ως παρ' ήμίν Ε.Ο.Τ., Ε.Ι.Ρ. Ο.Λ.Π. και άλλα.

δ) 'Ωσαύτως ή παρέμβασις του κράτους επί σκοπῶ προστασίας τών γεωργικών προϊόντων άσκειται πολλάκις μέσω πρὸς τούτο ειδικευμένων οργανισμών, ως παρ' ήμίν Ε.Ο.Κ., Α.Σ.Ο. κλπ.

Γ'. 'Εκχώρησις υπό του κράτους εις την ιδιωτικήν έπιχείρησιν οικονομικών λειτουργιών κοινής όφελείας. Πρόκειται περί του αύτου πρὸς τόν προηγούμενον τομέως από της άπόψεως φύσεως έπιχειρηματικής δραστηριότητας, ήτοι περί βιομηχανικών κλάδων δημοσίου ενδιαφέροντος, ως ήλεκτρικής ένεργείας, μεταλλείων και πλουτοπαραγωγικών πόρων, πετρελαίων, αεροπορικών συγκοινωνιών, μεταφορών και έπικοινωνιών, τροchioδρομικών συγκοινωνιών, ύδρεύσεως κ.λ.π. Εις την μορφήν αύτην δέν μεταβάλλεται κατ' ούσίαν τό ύποκείμενον της έπιχειρήσεως άλλα ό τρόπος έκμεταλλεύσεως ταύτης, όστις τελείται δια παραχωρήσεως εις ιδιωτικήν έπιχείρησιν υπό διαφόρους μορφάς συμμετοχής και ρυθμίσεως του κράτους. 'Εν τοιαύτη περιπτώσει ή σημασία της ιδιωτικής φύσεως της έπιχειρήσεως περιορίζεται δια ώρισμένων μόνον κανόνων τιθεμένων υπό του κράτους, περιορίζοντος την άπόλυτον λειτουργίαν του νόμου της δια τό κέρδος έκμεταλλεύσεως, ούτως ώστε κατ' ούσίαν ή έπιχείρησις ν' άνήκη εις κατάστασιν μικτήν (μικτή οικονομία). Κυρίως δέ και έν στενή έννοιά έπιχειρήσεις μικτής οικονομίας χαρακτηρίζονται εκείναι μόνον εις άς τό κράτος είναι μέτοχος. Εις τό σύστημα τούτο της παραχωρήσεως, παρ' όλον ότι πρόκειται περί οικονομικής ύπηρεσίας χαρακτηρισθείσης ως δημοσίας ύπηρεσίας, έν τούτοις τό κράτος προτιμᾷ όπως κατά τό δυνατόν άσκηθῆ αύτη κατά τά κριτήρια του ιδιωτικού συμφέροντος, έφ' όσον ή ιδιωτική έπιχειρηματική πρωτοβουλία παρίσταται ίκανή ν' αναλάβη την έκπλήρωσιν της οικονομικής αύτης δραστηριότητας.

'Εν 'Ελλάδι τό κράτος και προπολεμικῶς ξεδηλώθη πρὸς την κατεύθυνσιν ταύτην, διαμορφῶσαν τοιαύτας παραχωρήσεις υπό τόν τύπον τών εκχωρήσεων υπό ώρισμένους περιοριστικούς όρους ύπέρ του κοινου και της ύπηρεσίας, άνευ όμως συνήθως άλλης συμμετοχής τούτου δια κεφαλαίων αύτου εις τό κέρδος. Τοιαῦται περιπτώσεις παρ' ήμίν ήσαν ή Σύμβασις Ροϋερ, ή Σύμβασις μετά της 'Εταιρίας 'Υδάτων 'Αθηνών, αι

συμβάσεις παραχωρήσεως αδειῶν ἠλεκτροφωτισμοῦ κλπ. Μεταπολεμικῶς εἰς τὰ στοιχεῖα ταῦτα τῶν τοιούτων ἐκχωρήσεων προσετέθη καὶ τὸ στοιχεῖον τῆς ἐπιχορηγήσεως ὑπὸ τοῦ Κράτους, ὅτε καὶ οἱ ἄλλοι ὄροι καθίστανται αὐστηρότεροι. Κατὰ βάσιν ὅμως δὲν μεταβάλλεται ἡ μέθοδος τῆς κυρίως κατὰ τὸ ἰδιωτικὸν συμφέρον λειτουργίας τῆς ἐπιχειρήσεως ἐντὸς τῶν κατὰ τὰ ἄνω περιορισμῶν. Τοιαῦται περιπτώσεις εἶναι ἡ Σύμβασις Πτολεμαῖδος, ἡ Σύμβασις Μεταλλείων Λαρύμνης, ἡ Σύμβασις Μεταλλείων Βάβδου, ἡ Σύμβασις Ξενοδοχείων Ρόδου καὶ Ἀκτῆς Γλυφάδας Ἀθηνῶν, ἡ Σύμβασις Ἀεροπορικῶν Συγκοινωνιῶν, ἡ Σύμβασις Ναυπηγείων, ἡ Σύμβασις τοῦ Διυλιστηρίου κλπ. Καὶ εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις ταύτας, κυρίως βιομηχανικῶν καὶ ἄλλων ἐκμεταλλεύσεων, τὸ κράτος περιορίζεται νὰ κηρύξη βασικῶς τὴν οἰκονομικὴν λειτουργίαν ὡς φύσεως δημοσίας, ν' ἀναγνωρίσῃ ἐπ' αὐτῆς πρόνοιαν τοῦ κράτους καὶ νὰ καθορίσῃ περαιτέρω κανονιστικῶς καὶ συμβατικῶς ὠρισμένους περιοριστικούς ὄρους λειτουργίας αὐτῶν, κατὰ τὰ λοιπὰ ἐπαφιέμενον διὰ τῆς ἐκχωρήσεως εἰς τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν, πολλάκις συμβάλλον δι' ἐπιχορηγήσεων εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἐκμεταλλεύσεων, σπανιώτατα ὅμως συμμετέχον εἰς τὰ κέρδη*.

* Διὰ τὴν ὅλην ἱστορίαν τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ἐν σχέσει πρὸς τὴν βιομηχανικὴν καὶ ἐμπορικὴν δραστηριότητα βλ. Δ.Κ. Ψαρῶ, Ἡ Οἰκονομικὴ Διοίκησις τοῦ Κράτους, 1959, σελ. 146 ἐπ., 154 ἐπ., 318 ἐπ., 338 ἐπ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
ΣΤΡ. Κ. ΠΑΠΑΓΙΩΑΝΝΟΥ: Νέα Έποχή, Νέα Έκπαιδευτικά Ίδανικά	3
Π. Β. ΔΕΡΤΙΑΗ: Συμβολή εις τήν Ίστορίαν του Γενικοῦ Λογιστηρίου του Κράτους	104
ΔΗΜ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ: Εισήγησις περί των επενεκτέων τροποποιήσεων επί τῆς Ἀγορανομικῆς Νομοθεσίας	150
ΜΑΡΙΟΥ Ε. ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ: Τò πρόβλημα τῆς χρηματοδοτήσεως εις τὰς Βιομηχανικὰς Ἐπιχειρήσεις	172
ΦΩΚ. ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ: Ἡ προτιμωμένη ὑπόθηκη ἐπὶ πλοίων	200
ΧΡ. Ν. ΑΓΑΛΛΟΠΟΥΛΟΥ: Ἡ Ἑλληνικὴ Ναυτεργατικὴ Νομοθεσία	235
ΕΛΕΥΘ. Ε. ΣΥΝΟΔΙΝΟΥ καὶ ΖΗΣ. Ε. ΚΩΝΣΤΑ: Ἀντίδρασις διὰ τὴν ἀνίχνευσιν κεκαθαρμένων ἐλαίων (σπορελαίων, πυρηνελαίου καὶ ραφινῆ ἐλαιολάδου) ἐν φυσικῷ ἐλαιολάδῳ.	250
Ι. Α. ΦΡΑΓΚΟΥ: Ἐπιστροφή δασμῶν καὶ φόρων ἐπὶ ἐπανεξαγομένων ἐμπορευμάτων	259
ΚΛΑΥΔΙΟΥ Β. ΜΠΑΝΤΑΛΟΥΚΑ: Ἡ Ὄργανωτικὴ τῆς Μηχανογραφίας	265
Σ. ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ - ΣΤΡΑΤΗ: Ἡ ἐξέλιξις των εἰρηνικῶν μέσων ἐπιλύσεως των διεθνῶν διαφορῶν.	280
Σ. ΑΓΑΠΗΤΙΔΗ: Τεχνικὴ καὶ Οἰκονομία	290
ΚΩΝ. ΛΕΟΝΤΙΔΗ: Ἡ δημοσία καὶ συνεργατικὴ ἀγροτικὴ πίστις.	324
ΔΗΜ. Κ. ΨΑΡΡΟΥ: Αἱ παρεμβάσεις του Κράτους εις τὴν Ἰδιωτικὴν Ἐπιχείρησιν	334

TABLES DES MATIÈRES

	Page
STR. C. PAPAΓIOANNOU: Nouveaux temps, nouveaux idéaux d'enseignement	3
P. V. DERTILIS: Contribution à l'histoire de la Direction Générale de la Comptabilité Publique	104
D. PAPADIMITRIOU: Propositions sur les changements à effectuer concernant les réglemens de la Police du Marché	150
M. GEORGIADIS: Le problème du financement des Entreprises Industrielles	172
PH. POTAMIANOS: L'hypothèque préférée (mortgage) sur navires (Etude sur le nouveau décret-loi grec No 3899/1958)	200

CHR. AGALLOPOULOS : Droit du travail maritime grec (Remarques morphologiques)	235
EL. SYNODINOS and Z. E. CONSTAS : Réaction sur la détection d'huiles purifiées (huiles des pépins, huiles des grignons et huiles raffinées) dans l'huile d'olive naturelle	250
J. L. FRANGOS : Problèmes Douaniers Internationaux. Remboursements des droits et taxes sur les marchandises reexportées	256
CL. B. BANDALOUKAS : L'Organisation de la Mécanographie	265
S. KALOGEROPOULOS - STPATIS : L'évolution des moyens pacifiques de solution des différends internationaux	280
S. C. AGAPITIDIS : Technique et économie	290
C. LEONTIDIS : Le crédit agricole publique et coopératif	324
D. C. PSARROS : L'intervention de l'Etat dans l'entreprise privée	334

CONTENTS

STR. C. PAPA-IOANNOU : New Era, New Educational Ideals	3
P. V. DERTILIS : Contribution to the history of the General Accountancy Service of the Treasury	104
D. PAPANIMITRIOU : Proposal on the amendments to be made with regard to Market Police regulations	150
M. GEORGIADIS : Industrial concerns financing problems	172
PH. POTAMIANOS : The mortgage on vessels. (A study on the new legislative decree No 3899/1958)	200
CHR. AGALLOPOULOS : Greek Labour Legislation (Morphological remarks)	235
EL. SYNODINOS and Z. E. CONSTAS : Reaction for the detection of purified oils (seed-oils, kernal-oils and refined oils) in natural olive oil	250
J. L. FRANGOS : Customs International problems. Repayment of duties and taxes on reexported goods	259
CL. B. BANDALOUKAS : The Managerial Mechanisation	265
S. KALOGEROPOULOS-STPATIS : The developpment of the peaceful settlement of international disputes	280
S. C. AGAPITIDIS : Technology and Economy	290
C. LEONTIDIS : The public and cooperative agricultural credit	324
D. C. PSARROS : Private enterprise and public policy	334

Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΣ 1957-1958
ΤΗΣ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΣΧΟ-
ΛΗΣ ΕΤΥΠΩΘΗ ΤΟΝ ΜΑΡΤΙΟΝ ΤΟΥ
1959 ΕΙΣ ΤΑ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ "ΠΙΓΚΟΥΪ-
ΝΟΣ," ΓΕΩΡΓ. ΧΡ. ΜΠΙΖΟΥΜΗ ΟΔΟΣ
ΦΑΛΗΡΟΥ 6 - ΤΗΛ. 90-064 - ΑΘΗΝΑΙ